

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

4461 K.
88054
1-2

UITTREKSEL

van het Reglement der Stedelijke
Volksboekerijen van Antwerpen.

ART. 9. — Degene die een boek ter lezing ontvangt, moet er de meeste zorg voor dragen.

Het is ten *strengste verboden* platen of kaarten door te trekken, merken of aantekeningen in de boeken te maken, de bladen te vouwen; inkt, kleuren of iets anders te gebruiken. in één woord, de toevertrouwde boeken te beschadigen.

ART. 14. — De ontleener mag het hem geleende boek *niet langer dan 14 dagen behouden*, doch het zal hem opnieuw zoo lang kunnen toevertrouwd worden, indien het onderwijl niet is aangevraagd. Daarentegen moet het boek op de eerste aanvraag van den Bibliothecaris teruggegeven worden, *op straf van ten uiterste 3 maanden uitsluiting van den nalatigen lezer*.

ART. 17. — In geval een boek binnen den bepaalden tijd *en na eene eerste waarschuwing* niet terug bezorgd wordt, zal het afgehaald worden, *en den nalatigen lezer zal het gebruik der Bibliotheek voor eenen zekeren tijd of, naar gelang van zaken, voor immer kunnen worden onzegd*.

ART. 18. — Wanneer iemand een boek bederft of verliest, is hij gehouden een nieuw exemplaar of de waarde daarvan, binnen de 14 dagen, aan den Bibliothecaris ter hand te stellen.

ART. 19. — De lezer die een beschadigd boek ter leen ontvangt zou *is gehouden daarvan onmiddellijk bij de ontvangst aan den dienstdoende beambte kennis te geven*, zooniet wordt hij geacht hetzelfde in goeden staat ontvangen te hebben.

ART. 20. — De Stad voorbehoudt zich verders alle recht van terugeisching der uitgeleende boeken.

BESCHRIJVING

DER

NIEUWE STATEN

VAN

AMERIKA.

I.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

AND

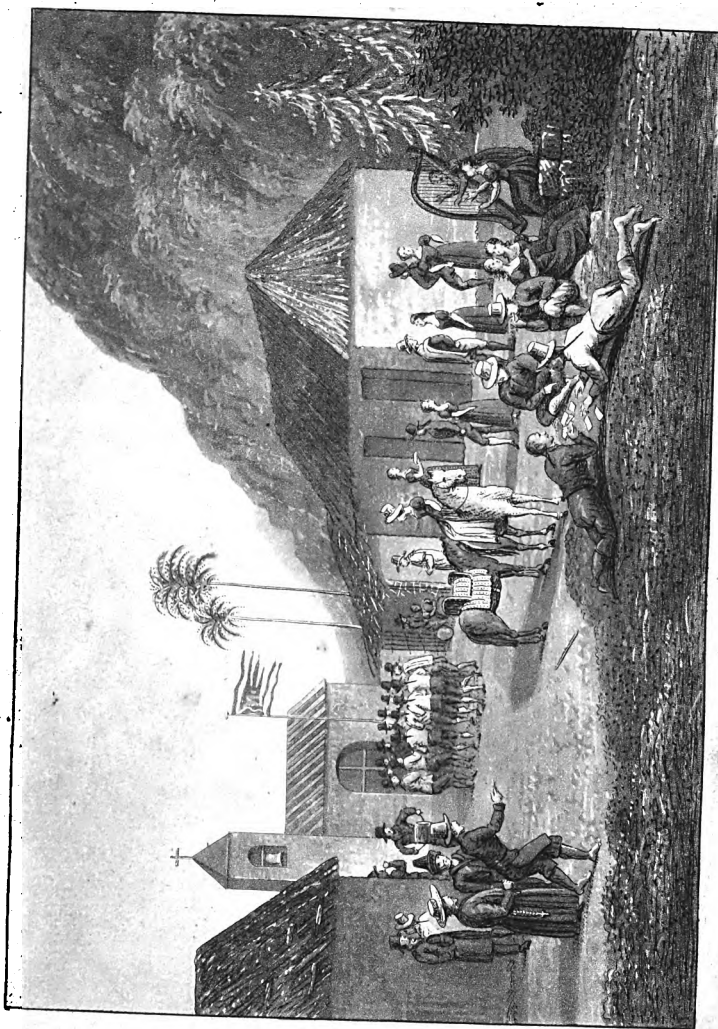
THE UNIVERSITY OF MICHIGAN

LIBRARY

OF THE

U.S.

#

W. H. Stansbury del.

Volksevenaken te CHILI.

179.40-1

BESCHRIJVING
DER
NIEUWE STATEN
VAN
Amerika;

VOORAFGEGAAN DOOR EEN ALGEMEEN OVERZIGT

DER NIEUWSTE EN BELANGRIJKSTE
AARDRIJKSKUNDIGE NASPORINGEN.

NAAR HET HOOGDUITSCH VAN

J. G. SOMMER,

HOOGLEERAAR TE PRAAG.

In twee deelen.

EERSTE DEEL.

MET PLATEN.

TE AMSTERDAM, BIJ
TEN BRINK & DE VRIES.
1828.

206.

V O O R R E D E.

De gunstige beoordeelingen in de onderscheidene Tijdschriften, en het goed vertier van het werk: merkwaardige bijzonderheden, inhoudende: de nieuwste ontdekkingen in de natuurkunde, natuurlijke historie, land- en volkenkunde, op alle gedeelten van den aardbol, door J. G. SOMMER, in 4 deelen, bij de Uitgevers van dit Werk uitgekomen, bewoog hen om uit het Taschenbuch zur Verbreitung geographischer Kenntnisse, in eenige jaargangen, van den schrijver, datgeen te verzamelen, wat in dezelve over de nieuwe Staten van Amerika gevonden wordt. Dit gedeelte van Amerika is toch thans het land, dat de aandacht van alle handeldrijvende natiën, en dus ook vooral van de onze, boeit, en waarover elk Nederlander dus gaarne iets zal willen lezen. Zij droegen mij deze taak op, daar ik de

voor-

voornoemde vier deelen vertaald had, en ik nam die gewillig op mij. Hoe ik die volbragt heb, moge de goedgunstige lezer beoordeelen.

Ik achtte het voor de liefhebbers der aardrijkskunde noodig, om het algemeen overzicht der nieuwste en belangrijkste aardrijkskundige nasporingen van den heer SOMMER, voor elk deel van zijn zakboek geplaatst, hierbij te voegen. De heer J. VAN WIJK, ROELANDSZ., had in den Recensent ook der Recensenten, D. XVII, N°. 6 en 7 van 1824, dit overzicht begonnen, dat echter gestaakt is. Met verlof der uitgevers, de heeren J. VAN DER HEY en ZOON, te Amsterdam, heb ik uit die twee Nummers van het genoemde Tijdschrift deze twee stukken overgenomen, maar daar de heer VAN WIJK slechts het zakboek van 1824 gebezigd had, heb ik uit die van 1825 tot 1828 de nadere berigten moeten verzamelen en tot een geheel bewerken, waardoor dan dit overzicht eene andere gedaante heeft moeten krijgen, en veel uitvoeriger geworden is, gelijk elk ligt begrijpen kan. Op sommige plaatsen zijn hier eenige korte aantekeningen ter opheldering bijgevoegd.

INHOUD.

ALGEMEEN OVERZICHT DER BELANGRIJKSTE
AARDRIJKSKUNDIGE NASPORINGEN EN
ONTDEKKINGEN, SEDERT HET EINDE VAN
HET TWEEDE EN HET BEGIN VAN HET
DERDE TIENTAL JAREN DEZER EEUW. bladz. 1.

COLUMBIA. — 107.

PERU. — 182.

CHILI. — 279.

ALGEMEEN OVERZIGT
DER BELANGRIJKSTE
AARDRIJKSKUNDIGE NASPORINGEN
EN
ONTDEKKINGEN,
SEDERT HET EINDE VAN HET TWEEDE EN
HET BEGIN VAN HET DERDE TIENTAL
JAREN DEZER EEUW. (*)

De onderzoekingen en nasporingen van de Noordelijke Poolzee, bijzonder het opzoeken van den reeds zoo vermaarden *Noordwestelijken doortogt*, zijn tot nu toe de moeilijkste onderneming der Engelsche zeelieden geweest; jammer, dat zij tot dus ver nog niet ten volle geslaagd zijn.

Kapitein FARRY's reis in de jaren 1819 en 1820 (†) had de mogelijkheid eener doorvaart uit de tot nu toe

(*) Uit vele reizen, in dit overzicht vermeld, vindt men belangrijke verhalen in het werk, in vier deelen, bij TEN BRINK en DE VRIES uitgegeven, onder den titel: *merkwaardige bijzonderheden, inhoudende de nieuwste ontdekkingen in de natuurkunde, natuurlijke historie, Land- en Volkenkunde, op alle gedeelten van den aardbol*, door J. G. SOMMER.

(†) Deze reis is in onze taal, eenigzins verkort, door den heer WITSEN GEYSBEEK overgebracht. en Bij VAN DER HEY en ZON, met platen en kaarten, in een deel, in gr. 8vo., uitgegeven.

2 AARDRIJKSKUNDIGE NASPORINGEN

toe zoogenaamde *Baffinsbaai* naar de *Behringsstraat* aangetoond. PARRY had niet alleen eenen weg uit deze baai en wel door de *Lancaster*-sont in de *IJsze*e gevonden, maar was zelfs zoo gelukkig geweest, om tot over den 110 gr. lengte ten W. van *Greenwich* door te dringen; doch de korte tijd, gedurende welken de zee op deze hooge breedte open is, belette hem, verder westwaarts voort te gaan; echter waren de resultaten dezer reis voor de uitbreiding der aardrijkskunde van het grootste gewigt. PARRY toonde aan, dat de *Baffinsbaai*, geene baai, maar eene zee, dat *Groenland* een van het overig *Amerika* gescheiden eiland was, en dat er tot voorbij 110 gr. westerlengte van *Greenwich* eene menigte van eilanden in de *IJsze*e gevonden werden, welke hij, zoo ver hij dezelve van het schip af ontdekken kon, te zamen den *noordelijken Georges Archipel* (*noord Georgiïansche eilanden*) noemde; terwijl verder door deze reis en het winterverblijf op het eiland *Melville*, ook de natuurkundige wetenschappen met verscheidene nieuwe waarnemingen en ontdekkingen verrijkt zijn. De eerste, die hiervan het voordeel trokken, waren de Groenlandsvaarders; zij zeilden de *Lancaster*-sont door en keerden met grootere vangsten, dan ooit voorheen, terug.

De Engelsche Admiraliteit werd door het gelukkig gevolg dezer eerste reize van den Heer PARRY aangemoedigd, om hem in het jaar 1821 op nieuwe ontdekkingen in de noordelijke *IJsze*e uit te zenden, Hiertoe werden de beide schepen, de *Hekla* en de
Fu-

Fury, (dit laatste onder het bevel van kapitein LYON) onder zijne orders gesteld, en de schepen, even als op de vorige reis, met alle mogelijke benoodigdheden en gemakken, voor drie jaren, voorzien. Het voornaamste doel dezer onderneming was echter nu niet weder de *Lancaster*-sont in de *Baffinszee*, maar de *Hudsonsbaai*, uit welke PARRY het N. en N. W. onderzoeken en eene doorvaart, het zij dan naar de *Prins-Regentebaaï*, of naar een of ander deel van het in het vorige jaar bevaren water opsporen, en dan verder naar het *Westen* doordringen moest. Den 8sten Mei 1821 verliet PARRY de haven van *Deptfort*, en kwam, na eene zeer gelukkige vaart, op het einde van Junij, in de *Hudsonsbaai* op 53 gr. W. L. van *Greenwich*, en 61 gr. 40 min. N. Br. aan. Het eerste plan was, om te beproeven, door de *Repulsebaai* eenen doortogt te vinden, en dan de reis naar het meer, door HEARNE in 1771 gezien, voort te zetten, alwaar men overwinteren zoude; vervolgens naar het meer, door MACKENZIE in 1789, ontdekt (eigenlijk de mond der rivier *Mackenzie*) en naar de *Behringsstraat* voort te stevenen. Toen echter PARRY in den herfst van 1821, en vooral in 1822 en het begin van 1823 niet terugkwam, begon men allerlei geruchten en gissingen omtrent denzelven te verspreiden; zelfs ontving men berigt uit *Valparaiso* in *Chili*, dat men de schepen in de *Stille Zuidzee* gezien had, hetgeen echter door elk, die uit de vorige berigten eenigzins met de gesteldheid van het ijs bekend was, voor onwaar gehouden werd; wijk,

daar de berigten in Augustus in *Engeland* waren, PARRY dan reeds in April of vroeger door het Noorden zoude hebben moeten heenzeilen (*); dan, op den 10^{den} October 1823 kwam deze stoute reiziger voor *Lerwich*, een der *Hillandsche* eilanden, tot vreugde van alle beminnaars der wetenschappen, terug en den 18^{den} te *Londen* aan, en werd daar met veel onderscheiding ontvangen, schoon hij het doel dezer reize niet bereikt had. Zij waren door de Straat van *Hudson* gezeild, hadden de kusten naar de *Repulsebaai* verkend, en waren tot op 69 gr. 48 min. N. Br. en 86 gr. W. L. gekomen; doch vervolgens hadden zij den winter op 66 gr. 11 min. N. Br. en 82 gr. 53 min. W. L. op een klein eiland, dat zij *Winter* noemden, doorgebracht; terwijl zij den zomer van 1821 grootendeels met het opnemen der *Repulsebaai* en eenige invaarten, door eene van welke men eenen doortogt hoopte te vinden, besteedden; dan, deze hoop werd verijdeld. Al de invaarten waren slechts golven, en met October begon de zee wederom te bevrozen, waarom zij weder bij het genoemde eiland den winter doorbragten. In den zomer van 1822 konden de schepen niet verder komen dan op 69 gr. 40 min. N. Br. en 82 gr. 50 min. L., en, na verscheidene inhammen

(*) Dit berigt van den heer SOMMER is aangevuld door hetgeen ontleend is uit eene opgave in het *Journal des voyages*, November 1823, overgenomen door de *London literary gazette*, en uit de later uitgekomene werken van SOMMER.

men te hebben opgenomen, overwinterden zij bij het kleine eiland *Igloolik*, waar zij van September 1822 tot Augustus 1823 bleven, door het ijs verhinderd, eene Straat geheel te onderzoeken, die, volgens de getuigenis der *Eskimo's*, het geheele Noorden van *Amerika* van de overige landen van *Amerika* afscheidt. Ook voor de wetenschappen leverde deze onderneming weinig belangrijks op (*).

Ten opzichte van *Amerika* is dus de onzekerheid, waarin wij verkeerden zoo ten aanzien van de noordelijke kusten van dit werelddeel, als over het bestaan van eene noordwestelijke doorvaart uit de *Atlantische Zee*, door de *IJszee* naar de *Behringsstraat*, ook door zijne derde reis niet weggenomen. Deze moedige zeeman zeilde toch in 1824 weder naar de noordpool, en kwam op den 16^{den} October 1825 met zijn schip de *Hekla*, te *Londen* terug, nadat hij zijn tweede schip, de *Fury*, op den 1sten Augustus van dat jaar door het ijs verloren had, en daardoor buiten staat geraakt was om in de *Poolzee* verder door te dringen of daar nog eens te overwinteren. Hij had den winter van 1824 tot 1825, op 89 gr. westelijke leng-

(*) De Fransche Schrijver maakt hierbij eene niet on aardige aanmerking op de bijzondere verstandhouding, welke er tusschen de Engelschen en de *Eskimo's*, die deze oorden bezochten, plaats had, en waaraan eenige *Anglo-Eskimo's* hun aanzijn verschuldigd zijn. » Wie weet, » zegt hij, » hoe de afstammelingen van deze spruiten over » eenige eeuwen den wijgteren stof tot nasporingen zullen geven!!!»

6 AARDRIJKSKUNDIGE NASPORINGEN

lengte van *Greenwich*, en op 73 gr. breedte in *Port-Brown* doorgebracht. De koude kan voor deze hooge breedte gering genoemd worden, dewijl de thermometer van FAHRENHEIT nooit beneden $48\frac{1}{2}$ onder nul (35 gr. 7 min. van REAUMUR) daalde. Een gedeelte der negen maanden, namelijk van den 27sten September tot den 20sten Junij, die zij hier doorbragten, werd besteed tot onderzoek der kusten, ten noorden tot kaap *York*, en ten zuiden tot de baai van *Fitzgerald*. Ook liet PARRY togten in het binnenste des lands doen tot zestig of tachtig Engelsche mijlen ver. De middelen, ter bewaring van de gezondheid der manschap aangewend, hadden zulk eenen gunstigen uitslag, dat gedurende de gansche reis geen een man stierf, ja, de manschap was bij hunne terugkomst zelfs beter dan bij hun vertrek.

Hoewel nu het hoofddoel dezer reis niet bereikt was, kan men evenwel niet zeggen, dat zij voor de wetenschappen niets belangrijks heeft opgeleverd; integendeel zij is ook in dit opzigt niet vergeefs geweest. Men zag toch op dezen togt een aantal magnetische verschijnselen, vooral werden belangrijke proeven genomen met de kompassen van metaal, door den hoogleeraar BARLOW uitgevonden. Dit kompas is eene voor de scheepvaart zeer belangrijke uitvinding. Op PARRY's eerste reis had men, uit hoofde der nabijheid van de magnetische noordpool, voor het eerst dit zonderling verschijnsel gezien, dat de magneetnaald geheel onbruikbaar werd, en dat men die

die naar welgevallen met den vinger zoo of anders zetten kon (*).

Dit ongemak nu, dat alom aan boord der schepen, schoon in een' geringen graad, bespeurd wordt, uit hoofde van het ijzer, dat in het schip zit, voorkwam BARLOW door zijn kompas, zoodat hierdoor de magneetnaald niet slechts hare volle werkzaamheid behoudt onder de poolkringen, maar ook in andere streken voortgaat den magnetischen meridiaan naauwkeurig te bepalen, zonder door de aantrekkingskracht van het ijzer, dat op het schip is, in het minste gestoord te worden. Kapitein PARRY heeft op dezen togt de werking van het kompas van BARLOW zoo gestaafd, dat deze omstandigheid alleen voldoende zou zijn om deze reis als belangrijk voor de wetenschappen te beschouwen.

Het schijnt, dat de Engelsche regering nu vooreerst geene proeve meer wil nemen om van de oostzijde eene doorvaart naar de *Behringsstraat* te vinden. In plaats van dit te doen, heeft zij echter besloten om de zee rondom *Spitsbergen* op nieuw grondig te laten onderzoeken, en deze onderneming is weder aan den onverschrokken PARRY toevertrouwd. Hij is ook reeds tot dat einde met de *Hekla*, op den 25sten Maart 1827 vertrokken, en op het einde van Mei te *Spitsbergen*, bij *Cloven-Cliff*, op 79 gr. 52 min. breedte aangekomen. Zijne reisgenooten zijn onder anderen de luitenants ROSS, FORSTER en CRO-

(*) De kapitein LYON had dit verschijnsel insgelijks in de *Hudsonsbaai* waargenomen. *De Vert.*

8 AARDRIJKSKUNDIGE NASPORINGEN

CROSIER. Zijn plan is om van hier naar de pool, waarvan hij slechts tien gr. of honderd vijftig geographische mijlen verwijderd is, door te dringen, en wel in twee booten, die zoo getimmerd zijn, dat zij des noods als sleden gebruikt kunnen worden, wanneer groote ijsvelden of met sneeuw bedekt land de verdere vaart verhinderen. PARRY heeft tot het trekken dezer sleden kleine paarden van de Orkadi-sche eilanden medegenomen. Ieder dezer booten zal met twee officieren en tien matrozen bemand zijn, en levensmiddelen voor twee en negentig dagen bevatten. Hij hoopt binnen dezen tijd de heen- en terugreis te kunnen afleggen, de dagreis dooreen op dertien Engelsche mijlen gerekend. Volgens andere berigten, echter, zou hij voornemens zijn, om tot het trekken dezer sleden rendieren of honden te bezigen, die gemakkelijk gevoed kunnen worden, en die, als de manschap gebrek aan levensmiddelen hebben mogt, geslagt konden worden. Gebrek aan levensmiddelen was ook het ergste, dat hij vreesde, de overige gevaren telde hij niet. De temperatuur der polen is ook niet onaangenaam. De zon staat toch des zomers bestendig boven den horizon, en de Engelsche zijn op hunne togten in deze zeeën steeds zeer gezond gebleven. Hij denkt, dat de opene zee stil zal zijn. Hij hoopt op het einde van Augustus weder te *Spitsbergen*, en in het begin van October weder in *Engeland* te zijn.

Gedurende dezen togt naar de noordpool, zal echter de ~~manschap~~, die te *Spitsbergen* blijft, ook niet werkeloos zijn; zij zal waarnemingen doen met den

den slinger, den baro- en thermometer, en letten op de verschijnselen van den magneet, het noordlicht, met een woord, op al het merkwaardige, wat in een zoo kort bij de pool liggend land voorkomt. Men zal van de nog zeer gebrekkig bekende oostkust van *Spitsbergen* eene nieuwe kaart maken, en zien, of men geene goede legplaatsen voor de walvischvangst kan vinden, dewijl die aan de westelijke en oostelijke kust thans op verre na zoo voordeelig niet meer zijn dan voorheen.

Voor het overige is, ingeval dat de expeditie zou moeten overwinteren, bij de uitrusting ook hierin voorzien, en *de Hekla* is tot dat einde met levensmiddelen voor negentien maanden, en met vijf en veertig chaldrons (*) steenkolen beladen. Bovendien heeft het schip een dubbel stel zeilen, en een' genoegzamen voorraad van stengen, touwen en andere scheepsbehoeften.

Deze onderneming van kapitein PARRY kan een' grooten steun vinden in de kleine volkplanting, welke sedert drie of vier jaren op *Spitsbergen* gesticht is door den Engelschen koopman CROWE, die te *Hammerfest*, in *Noorwegen*, woont. Zij bestaat uit vijf en twintig personen, deels Lappen, deels Noormannen, die zich bezig houden met het jagen op rendieren, vossen en andere pelsdieren. Een broeder van den heer CROWE heeft het opzigt over deze volkplanting. Het klimaat is gezond, en sedert de op-

(*) Een chaldron bevat honderd duizend acht honderd zes en vijftig oude Fransche kubiekduimen. *De Vert.*

oprigting is. nog niemand gestorven, ja zelfs in den winter van 1825 tot 1826 niemand ziek geweest, Jaarlijks vertrekt een schip met levensmiddelen van *Hammerfest* naar deze nieuwe kolonie, en haalt daar de intusschen verzamelde pelterijen en huiden.

Te gelijk met de eerste onderneming van PARRY, zond de Engelsche Admiraliteit in Mei 1819 den luitenant FRANKLIN uit, om, door den geneesheer RICHARDSON en de zeekadetten HOOD en BACK vergezeld, van de westelijke kust der *Hudsonsbaai* af, te land door het binnenland van *Noord-Amerika* heen, te trachten de noordkust van *Amerika* en wel langs de zee zoo ver mogelijk oostwaarts te bereiken. FRANKLIN kwam op het einde van den zomer van 1819 in *Yorks-factory*, de hoofdplaats der Engelsche volkplantingen, in dat gedeelte van *Noord-Amerika*, ving nog in dienzelfden herfst zijne reize naar het binnenland aan, en bragt een deel van den winter in *Cumberlandhouse* door. In de volgende lente en zomer van 1820 werd de reis verder naar het noorden over het *Buffelmeer* en de *Athabaika*- en *Slaven*-rivier, tot aan het groote *Slavenmeer* voortgezet, van waar men nog, in het begin van September, den omtrek der *Kopermijn*-rivier bereikte, alwaar sedert HEARNE geen Europeaan geweest was, en waar men op 64 gr. 30 min. N. Br. van September 1820 tot Junij 1821 overwinterde. In den zomer van 1821 ging de reis verder noordwaarts; doch FRANKLIN had het geluk niet, om langs de *Kopermijn*-rivier tot aan de *IJsee* te geraken; maar hij beproefde, zoo lang het jaargetijde zulks ge-

gedoogde, eene reis ter zee langs de kust oostwaarts in twee sloepen. Op deze vaart, welke geen Euro-peaan voorheen gewaagd had, bepaalde hij de geographische ligging van al de punten dezer kust; terwijl hij ongeveer tusschen 108 en 111 gr. W. Lengte eenen grooten zeeboezem ontdekte, welke zich van 68 tot 66 gr. 30 min. N. Br. zuidwaarts uitstreckte, en den naam van de golf van *George IV. Krooning* ontving. Nadat FRANKLIN bijna de geheele kust van deze golf onderzocht, en te vergeefs getracht had eenen doortogt naar de *Hudsonsbaai* te vinden, ging hij weder noordwaarts, om te onderzoeken, of hij hier verder, langs de kust oostwaarts stevenende, zijn doel konde bereiken. Doch hij kon niet verder komen dan ongeveer op 68 gr. 20 min. N. Br., wjl aldaar reeds op den 22sten Augustus de voorboden van den naderenden winter hem dwongen, op zijne terugreis bedacht te zijn. Het noordelijkste land, dat hij zag, was op 68 gr. 30 min. en werd *Punt van Terugkeering* (*Point Turn again*) genoemd. De kust scheen van hier af oostwaarts voort te loopen; de langs deze nieuw ontdekte kust van *Noord-Amerika* tusschen den mond der *Kopermijnrivier* en de *Golf der Krooning* liggende eilanden werden de *Archipel van den Hertog van York* geheeten. De terugreis geschiedde uit de *Golf der Krooning* langs de hier uitloopende *Hoods-rivier*, en verder te land, door geheel onbekende, onbewoonde en woeste oorden, alwaar hij met zijne togtgenooten den vreesselijksten hongersnood moest verduren; terwijl zij niet voor midden in den winter het

groo

groote *Slavenmeer* bereikten, van waar zij in de lente van 1822 naar *Engeland* terugkeerden. Door deze reis is onze kennis der binnenlanden van *Noord-Amerika* veel vermeerderd, de loop en de mond der rivier *Mackenzie* beter bekend geworden, enz. en dus was zij waarlijk belangrijk (*).

De Britsche Admiraliteit gelastte in het jaar 1825 een gezelschap, om onder het geleide van den voornoemden onversaagden kapitein FRANKLIN, te land door *Noord-Amerika*, en wel naar den mond der rivier *Mackenzie* te trekken, dan in die rivier tot aan de *IJsee* te zeilen, waar zijn gezelschap zich verdeelen, en hij de kust naar het westen tot aan de *IJskaap* moest vervolgen, terwijl de tweede afdeeling hare rigting naar het oosten, tot aan den mond der *Kopermijn*-rivier nemen moest. FRANKLIN had ook in den zomer van 1825 reeds eene voorloopige vaart ter opneming tot aan den mond der rivier *Mackenzie* ondernomen. De voornaamste reis had echter eerst plaats in den zomer van 1826, en wij zullen onze lezers, over den uitslag van dezen togt, die berigten mededeelen, die een zijner reisgenooten den 12^{den} November 1826 van het groote *Slavenmeer* heeft geschreven, en die eerst in de Amerikaansche, vervolgens in de Engelsche en andere nieuwspapieren geplaatst zijn.

De hoofdexpeditie, die onder het bevel van FRANKLIN, in twee booten naar het westen zou trek-

(*) Van dezelve is ook eene Nederduitsche Vertaling aangekondigd.

trekken, bestond uit den luitenant BACK, elf Engelschen, zoo matrozen als soldaten, twee kanadiers en' een *Eskimo* als tolk. Tot de oostelijke afdeeling, onder het bevel van den heer RICHARDSON, behoorden de tweede opzigter KINDAL, één matroos, twee mariniers en zes soldaten, benevens een *Eskimo* als tolk. Beide afdeelingen verlieten de winterkwartieren op den 31sten Junij 1826, voeren de rivier *Mackenzie* af, en bereikten op den 2^{den} Julij de lengte van 133 gr. 53 min. ten westen van *Greenwich* en 244 gr. oostelijk van *Ferro*, en de N. breedte van 67 gr. 28 min. Op deze plaats, door FRANKLIN *Parting point* (scheidingspunt) genoemd, verdeelde zich de rivier in verscheidene zich ver uitstrekkende armen, die door laag en gedeeltelijk overstroomd land gescheiden zijn. Hier moesten, volgens den gegeven last, de beide afdeelingen scheiden.

FRANKLIN had op zijne eerste vaart in 1825 een' der middelste takken vervolgd, en de zee bij *Garry's* eiland op 135 gr. 45 min. W. L., bereikt. Thans koos hij den westelijken arm, die langs den voet van het rotsgebergte slingert, en bereikte den mond op den 7^{den} Julij. Deze mond is zoo verstopt door zandbanken, dat de manschap, somtijds zelfs bij den vloed, genoodzaakt was de booten mijlen ver te trekken. In dezen onaangename toestand werden zij door een' grooten troep *Eskimo's* bezocht, die zich in het eerst goed gedroegen, en vriendschappelijk eenen ruilhandel begonnen; maar vervolgens op eens, door de zucht naar roof gedreven, en steunende op hunne overmagt, storteden
twee

twee honderd vijftig sterke knapen, op een afgesproken teeken, gewapend met lange messen, in het water, maakten zich meester van de booten en trokken die op den wal. De verstandige maatregelen echter, die FRANKLIN nam, en die door de snelle gehoorzaamheid en het moedig gedrag van den luitenant BACK en zijne manschap ondersteund werden, bewerkstelligden dra, dat de levensmiddelen en al de eigendommen den roovers weder werden ontnomen, en dat de booten ook wederom vlot raakten, zonder dat zij noodig hadden een schot te doen of iemand te kwetsen. Dezelfde partij kwam nog tweemaal des nachts en den volgenden dag weder met vijandelijke oogmerken, toen de manschap aan wal gegaan was om het want der booten te herstellen, dat in het gevecht geleden had. Maar de middelen ter verdediging, door FRANKLIN gebezigd, schrikten hen af om verder iets vijandigs te ondernemen. De kleine troepen van *Eskimo's*, die zij in het vervolg aan de kust ontmoeteden, gedroegen zich zeer vriendschappelijk.

FRANKLIN werd tot den 9^{den} Julij door het ijs, dat nog aan den oever vastzat, opgehouden, en van dien dag af tot den 4^{den} Augustus kon hij slechts naar die mate, als het scheidde, vorderen, en zelden meer dan eene of twee mijlen op eenen dag afleggen. Zoo bereikte hij langzaam den 141 gr. W. L. van *Greenwich* (= 236 gr. 46 min. O. L. van *Ferro*) maar toen was ook het water vrij van ijs, en de schuiten konden ongehinderd varen. Andere hinderpalen van eenen ernstigeren aard, belémmerden echter nu hunnen togt. De kust toch was zoo laag,

laag, en uit hoofde der ondiepte van het water zoo moeilijk te naderen, dat zij slechts eens konden landen, nadat zij den 139 gr. gepasseerd waren, hoewel zij dit meermalen beproefden door de booten mijlen ver door het slijk te trekken. Bij alle andere gelegenheden moesten zij op de naakte riffen, die de kust omringen, landen, waar het gezelschap, toen het ijs ophield, dra gebrek aan zoet water kreeg, en eens twee dagen dorst moest lijden. Dikke nevels en hevige windvlagen dwongen hen eene geheele week aan deze onherbergzame kust te vertoeven. Eerst op den 18den bereikten zij den 150 gr. W. lengte (= 227 gr. 40 min. oostelijk van *Ferro*) zij hadden om dezen tijd meer dan de helft van den afstand van den mond der rivier *Mackenzie* tot aan de *IJskaap* afgelegd (die op 161 gr. W. L. van *Greenwich*, = 216 gr. 40 min. oostelijk van *Ferro* ligt), waren rijkelijk van levensmiddelen voorzien, de booten waren in den besten staat, voor hen lag eene opene zee, en hoewel de manschap, uit hoofde der doorgestane moeilijkheden, eenigzins afgemat was, zoo was evenwel hun moed niet verminderd.

Maar het tijdstip was nu daar, waarop FRANKLIN verplicht was om, overeenkomstig zijnen last, wel te overwegen, of hij aan *Kotzebues*-sont, voor het invallen van het wintersaizoen, kon komen. Kon hij niet hopen dit doel te bereiken, dan was hem verboden om de veiligheid der manschap, door een langer vertoeven aan de kust, in gevaar te brengen. Het zou zeer onbezonnen geweest zijn, als hij bij dit

dit vergevorderde jaargetijde had willen beproeven, om langs eene onbekende kust naar het westen te trekken, zelfs al had hij geweten, dat de *Blossom* (*) daar was aangekomen.

De onzekerheid, echter, aan welke alle reizen onder zulke hooge breedten blootstaan, maakte de komst van dit schip op de bepaalde plaats zeer twijfelachtig. FRANKLIN besloot dus naar het *grootte Beerenmeer* terug te keeren.

Het doelmatige van dit besluit werd ook dra door het aanhoudend stormachtig weder bevestigd, als ook door het berigt, dat hij van eenige jonge, vriendschappelijk gezinde *Eskimo's* kreeg, dat, namelijk, hunne landslieden voornemens waren, om in groote menigte, aan den mond der rivier *Mackenzie* zamen te komen, als ook dat een aanzienlijke troep Berg-Indianen op weg waren, om hen te overrompelen, omdat zij dachten, dat zij herwaarts waren gekomen om zich in hunnen koophandel met de *Eskimo's* te mengen. Was hij hier dus slechts eenige weinige dagen later gekomen, dan was het meer dan waarschijnlijk geweest, dat hij deze talrijke vijanden niet zonder bloedstorting zou ontkomen zijn. Nu bereikte hij echter met zijn gezelschap den 21sten September behouden het *Beerenmeer*,
en

(*) Het schip *Blossom*, onder kapitein BEECHY, was in 1825 uit *Engeland* naar de *Behringsstraat* gezeld, om daar op FRANKLIN te wachten, en hem naar *Canton* in *China* te brengen. ~~Van dit schip zullen wij straks nader spreken.~~

en zond den volgenden morgen een' bode met een verslag zijner reis, naar de regering. De noordelijkste punt, die FRANKLIN op dezen togt bereikt had, was $70\frac{1}{2}$ gr. breedte.

Wat nu de *oostelijke afdeeling* betreft, zoo volgde deze, na de scheiding van FRANKLIN, den oostelijken loop der rivier, dezelve, namelijk, langs welke de heer MACKENZIE eens uit zee terugkeerde. Zij bereikten op den 7den Julij de zee, op 133 gr. 24 min. W. L. van *Greenwich* (= 244 gr. 16 min. ten oosten van *Ferro*), en 69 gr. 29 min. breedte, nadat zij denzelfden dag eene horde *Eskimo's* hadden ontmoet, waarvan sommige de boot aanvielen, maar door het verstandig en moedig gedrag der manschap terug gedreven werden. De andere *Eskimo's*, die zij vervolgens ontmoeteden, waren wel vriendelijk, maar toonden echter in de verkeerung, dat zij veel moed bezaten.

Nadat zij de zee bereikt hadden ontmoeteden zij groote moeilijkheden op de vaart langs eene kust van eenen geheel bijzonderen aard, tot op 126 gr. 52 min. W. L., en 70 gr. 37 min. B. De kust bestaat tot op die hoogte uit eilanden, door overstroming ontstaan, door zandbanken omringd, die zich ver in zee uitstrekken, doorsneden door baaijen van zout water, en gedeeltelijk gescheiden door breede monden van rivieren, die in dit jaargetijde eene groote hoeveelheid zoet water uitstorten. Dit aangewonnen land wordt bij springvloed overstroomd, en met drijf hout bedekt, behalve een aantal op zich zelve staande wallen van bevrozene aarde, die

B

aan-

aanmerkelijk uitsteken boven het hoogste waterpas, en zweemen naar de ijsbanken en de met aarde bedekte ijsbergen, die *Kotzebues*-sont omringen. Tusschen deze en den oever van het vaste land ligt nog een groot meer van zout water, dat mogelijk met den oostelijken arm der *Mackenzie* in verband staat, en ten minste geene andere groote rivier ontvangt.

Het reisgezelschap trok hierop langs een rotsig en steil strand, voer om kaap *Parry*, op 123 gr. W. L., en 70 gr. 18 min. B., en om kaap *Krusenstern*, op 114 gr. 45 min. W. L. en 68 gr. 46 min. B., en vervolgens door de *Dolphin*- en de *Unionstraat* in de golf der krooning van *Georg IV*, zoodat zij den 113 graad der lengte bereikten. Van hier keerden zij naar de *Kopermijn*-rivier terug, waar zij den 8sten Augustus aankwamen. Zij moesten op dezen togt veel met ijs worstelen. Het gezelschap was echter overtuigd, dat een schip, niettegenstaande deze menigte van ijs, tegen het einde van Augustus langs de noordkust van *Amerika*, van den 100sten tot den 150sten graad W. L. eene vrije doorvaart vinden zou. Ten oosten van de rivier *Mackenzie*, worden eenige gemakkelijke havens gevonden, maar geen eene op het door *FRANKLIN* onderzochte westelijk gedeelte der kust. De gansche zwarigheid, om de noordwestelijke doorvaart te bewerkstelligen, schijnt dus te bestaan in het bereiken der kust van het vaste land door de verwarde straten, die mogelijk van de *Baffinszee* of *Hudsonsbaai* derwaarts leiden mogen. De vloed kwam aan de gansche kust uit het oosten.

De

De snelheid van den stroom in de *Kopermijn-* rivier belette de reizigers om hunne booten verder dan acht mijlen opwaarts te voeren. Zij lieten die dus daar, benevens hunne tenten, de overblijfselen van hunnen voorraad enz. als een geschenk voor de *Eskimo's*, en vervolgden hunne reis te voet naar het fort *Franklin*, terwijl zij, behalve de werktuigen, wapenen en ammunitie, ieder slechts één hemd en levensmiddelen voor elf dagen droegen. Zij bereikten den oostelijken arm van het *Beerenmeer* op den 18den Augustus, en het fort op den 1sten September, na eene afwezigheid van een en zeventig dagen.

Deze beide afdeelingen hebben dus de kust in eene uitgestrektheid van bijna 36 gr. lengte opgenomen, en deze opneming, in verband met de vroegere ontdekkingen van FRANKLIN en die van PARRY, hebben de *Arctische Zee* tot op 150 gr. W. L. vrij naauwkeurig leeren kennen. Er blijven dus slechts van daar tot de *IJskaap* nog maar elf graden onbekend. (*)

Het schip de *Blossom*, onder bevel van den heer BEECHY, verliet op den 4den Julij 1826 de haven van

(*) Dewijl onder de breedte van 70 gr. een graad der lengte $5\frac{23}{100}$ geographische mijlen bevat, zoo had FRANKLIN slechts nog maar in eene regte lijn $56\frac{43}{100}$ zulke mijlen behoeven af te leggen. Maar de noodzakelijke kromten van den weg zouden dit getal echter meer dan verdubbeld hebben.

20 AARDRIJKSKUNDIGE NASPORINGEN

van *St. Paulus*, in *Kamschatka*, en zeilde naar *Kotzebues-sont*, waar het vier dagen vertoefde en toen verder noordelijk voer. Het weêr was schoon en gunstig, en kapitein BEECHY slaagde om nog honderd twintig of honderd zestig Engelsche mijlen verder dan de *IJskaap* te komen. Een zoo gelukkige uitslag deed hopen, dat de heer FRANKLIN even zoo goed zou slagen. BEECHY meende dus in eene boot der inboorlingen, die om de landtongten ankerplaats voer, de lang verwachte eindelijk te zien opdagen. Maar de winter naderde met rassche schreden, en eindelijk verdween alle hoop. Evenwel besloot hij, zoo lang dit zonder gevaar van vast te vriezen, slechts mogelijk was, nog op FRANKLIN te wachten. Tegen het einde van September bezochten hem verscheidene afdeelingen der inboorlingen, die met Hunnen, gedurende den zomer verzamelden voorraad, voor den winter naar huis trokken, en dit verminderde eenigzins de eentoonigheid van het tooneel. Maar deze bezoeken werden steeds minder, en eindelijk bleven de Engelschen geheel alleen. De toenemende vorst noodzaakte hen thans te vertrekken, en de *Blossom* verliet op den 14den October de *Sont*, vol zorg voor FRANKLIN, voor wien BEECHY, in geval hij nog hier mogt komen, een' voorraad van meel, benevens eene kist glasporelen achter liet, om daarmede de vriendschap der naburige stammen te kunnen koopen.

De oppertuinman DOUGLAS was door het genoot-

bootschap, aan den tuinbouw gewijd, te *Londen*, naar *Noord-Amerika* gezonden, om over het rotsgebergte naar het binnenste des lands te trekken, zich dan met de oostelijke afdeeling van FRANKLIN, onder het bevel van RICHARDSON, te vereenigen, en dan over de *Hudsonsbaai* naar *Engeland* terug te keeren. Het blijkt echter uit de voorheen medegedeelde berigten dezer afdeeling, dat hij dezelve niet ontmoet heeft, ten minste spreken zij nergens van hem. Wij weten slechts uit eenen brief, door hem den 24sten Maart 1826 aan doctor KOOKER, in *Engeland*, gezonden, dat hij zich toen bij de groote watervallen der rivier *Columbia*, en dus nog ten westen van het rotsgebergte bevond. In dezen brief maakte hij onder anderen melding van eenen heer MACLEOD, die van 1821 tot 1825, in het fort *Bonne Esperance*, aan de rivier *Mackenzie* gelegen, gewoond had, en die hem verhaalde, dat de daar zich ophoudende inboorlingen, hem verzekerd hadden, dat daar wezenlijk eene noordwestelijke doorvaart bestond. Ten westen van *Mackenzie* en parallel met deze rivier, zou er, volgens hen, nog eene *groote rivier* gevonden worden, die bij de *IJskaap* in zee liep, ook zeiden zij, dat ten noorden van deze rivier en wel bij haren mond, eene volkplanting op een eiland bestond, waar koopvaardij-schepen kwamen, maar dat de inwoners aldaar zeer boos waren en lange baarden droegen. MACLEOD toonde aan den heer DOUGLAS, ter bevestiging van dit verhaal, Russische munten, kammen en andere kleinigheden, die geene de minste overeenkomst

hadden met die, welke de Britsche handelsmaatschappij in omloop bragt. (*)

In de *Baffinszee* werd in Augustus 1825 door den Franschen walvischvanger GUIDON, een tot hiertoe onbekend eiland ontdekt, dat, daar dit schip aan het koopmanshuis *BARON en Comp.* te *Dieppe* toekwam, insgelijks *Dieppe* genoemd werd. Het ligt op 78 gr. 35 min. W. L. van *Parijs*, = 301 gr. 25 min. oostelijke lengte van *Ferro* en 72 gr. 42 min. breedte. (†) De kapitein ROSS en PARRY, die dit eiland slechts van verre zagen, hebben het buiten twijfel voor een uitstekend punt van het vaste land gehouden. Kapitein GUIDON houdt het vermoeden van PARRY, dat de *Poosbaai*, waarin het eiland ligt, eene met de invaart van den

(*) Indien dit gezegde van MACLEOD, ten aanzien der groote rivier, ten westen van die van *Mackenzie*, gegrond was, zoo moest immers kapitein BEECHY, die honderd twintig of zelfs wel honderd zestig engelsche mijlen boven de *IJskaap* zeilde, den mond dezer rivier, zoo wel als het eiland met de volkplanting gevonden hebben, en hij zou zeker van deze ontdekking niet hebben gezwegen. De Russische munten en goederen, die MACLEOD den heer DOUGLAS liet zien, bewijzen niets, dewijl deze uit de Russische bezittingen aan de noordwestkust van *Amerika* in het fort *Esperance* kunnen gekomen zijn.

(*) Zie HERTHA, Febr. 1827, bl. 70. Hier moet, mijns bedunkens, eene drukfout zijn of in de lengte, of in de breedte. In de aankondiging der reis van GUIDON, in *Bull. Univ.* Sept. 1823, bl. 162, wordt van dit eiland geheel niet gesproken. *De Vert.*

den *Prins-Regent* zamenhangende zeeëngte is, voor gegrond. Verscheidene grafplaatsen van *Eskimo's* en sporen van vuur toonden, dat dit eiland bewoond werd, schoon het zich even zoo ruw en afschrikkend vertoonde als de groenlandsche kusten dezer streek.

Had *PARRY* reeds in het algemeen aangetoond, dat *Groenland* een eiland was, door de nasporingen van den jongen *SCORESBY* werd het zeer waarschijnlijk, dat het uit verscheidene eilanden bestaat. Deze groenlandsvaarder, namelijk, deed gedurende de vischvangst in den zomer van 1822 zeer belangrijke aardrijkskundige waarnemingen aan de lange oostkust van *Groenland*, en wel op de tot heden toe onder den naam van *oud* of *verloren Groenland* bekende kusten, die sedert de middeleeuwen niet bekend geweest waren, en wel van 69 gr. tot 75 gr. breedte. *SCORESBY* ontdekte verscheidene aanzienlijke inhammen of straten, die juist op het denkbeeld van eene menigte eilanden bragten. Uit zijne berigten blijkt, dat deze geheele kust, zelfs op de beste kaarten, zeer foutief geteekend is, en dat de fouten in lengte meestal 15 gr. bedroegen. Hij ging op verscheidene plaatsen aan land, ontdekte overal versche sporen van inwoners, en verzamelde onderscheidene stukken gereedschap. Dat hier zoo wel als aan de zuidkust bij *Statenhoek* nog onderscheidene tot nu toe onbekende stammen wonen, was reeds uit een berigt der Zendelingen bij de Deensche volkplanting in *Groenland* van September 1821 bekend.

kend (*), waarin gemeld wordt, dat deze nog Heidensche Groenlanders zelve naar de volkplanting gezonden hadden, om zendelingen te verzoeken. De zendeling KLEINSCHMIDT, bezocht de horde in de nabijheid van *Statenhoek*, en vond daar eene bevolking van vijf honderd menschen. De plaats scheen hem zeer geschikt voor eene volkplanting van Europeanen, en de bewoners zeiden, dat voor weinige jaren Groenlanders van de oostzijde eenen winter bij hen gewoond, en den wensch te kennen gegeven hadden, om in de Christelijke godsdienst onderwezen te worden.

Op dit berigt stond de koning van *Denemarken* de oprigting van eenen nieuwen zendelingspost in den omtrek van *Statenhoek*, op de plaats, door KLEINSCHMIDT aangewezen, toe.

Ook in het oostelijke halfroond werd door de Russen, veel ter bevordering der kennis van het noorden van *Azië* aan de kusten van de *IJsze* toegebracht. De luitenant LASAREW, die in Junij 1819 van *Archangel* vertrok, om naar de straat *Waai-gat* te zeilen, *Nova-Zembla* om te varen en de kusten van dit eiland op te nemen; moest wel onverrigter zake terugkeeren; maar aan deze reis hebben wij toch een uitmuntend kaartje van *Nieuw-Si-*

(*) Dit berigt is door den heer VAN WIJK medegedeeld in het *Algemeen Letterlievend Maandschrift*, voor October 1822, bl. 494 en vervolgens, en in de Maandelijksche Berigten van het *Nederlandsch Zendelinggenootschap* van dat jaar overgenomen.

Siberië te danken (*); terwijl hij eene merkwaardige *Geneeskundige Plaatsbeschrijving van het Gouvernement en de Stad Kazan met vele geschied- en aardrijkskundige, statistieke en ethnographische aantekeningen* in het licht gaf (†).

In 1820 zond de Russische regering twee andere bezendingen uit, om de *IJssee* verder te onderzoeken. De eene onder bevel van den luitenant WRANGEL, uit *Lijfland*, (die met KRUSENSTERN de reis om de wereld had gedaan) was bestemd, om de noordoostelijke kusten van *Azië* naauwkeurig op te nemen, en het land, hetwelk de serjant ANDREW in 1762 ten noorden van den mond der *Kolyma* meende gezien te hebben, op te zoeken. De tweede onder den luitenant ANJOU, moest uit den mond der *Jana* naar *Nieuw-Siberië* gaan. WRANGEL drong tot aan de noordoostelijkste punt van *Azië*, of tot het voorgebergte *Schehalozkoi Nos* door, en bepaalde derzelver ligging op 172 gr. 10 min. W. L. van *Greenwich*, en 70 gr. 4 min. N. Br.

Hieruit bleek, dat het vermoeden van sommige aardrijkskundigen, dat *Amerika* en *Azië* ten noorden van

(*) Zie onder anderen *Neue Allgemeine Geographische Ephemeriden*, VII Band, 3tes Stück, waar deze kaart, door EHRMANN vervaardigd, voorkomt. Dit kaartje is eene verkleining der grootere kaart, die de landmeter PSCHENIZIN, uit *Irkusk*, op zijne reis naar deze, eerst in later tijd ontdekte eilanden, in 1821, opgenomen heeft.

(†) Zie J. G. SOMMER, *merkwaardige bijzonderheden*, D. II, bl. 98. De Vert.

26. AARDRIJKSKUNDIGE NASPORINGEN

van de *Behringsstraat* aan elkander zouden vast zijn, als geheel ongegrond moest beschouwd worden. Ook de Engelsche kapitein COCHRANE, die in het jaar 1820 eene reis te voet naar *Siberië* en *Kamschatka* ondernam, kwam in het jaar 1821 op deze noordwestelijke punt van *Azië*, en bevestigde dit (*). Wat echter het tweede punt van WRANGELS reis betreft, het zoeken, namelijk, van het land, door ANDREW gezien, hierin was hij minder gelukkig. Hij reed van den mond der *Kolyma*, tachtig zee-mijlen (van zestig in eenen graad) ver op sleden door honden getrokken, over het ijs regt noordwaarts, doch moest toen terugkeeren, zonder land gevonden te hebben. Het zou echter te voorbarig zijn hieruit tot het niet bestaan van het bedoelde land te besluiten, daar de zuidelijkste punt van dat land, volgens de boven aangehaalde kaart van *Nieuw-Siberië*, op 71 gr. 15 min. N. Br. moest liggen, en zoo ver kan WRANGEL niet gekomen zijn.

De

(*) Deze stoute reiziger is, volgens latere berigten, door de beruchte *Ukase* van *Rusland*, waarbij het naderen van een gedeelte der N. W. kust van *Amerika* aan alle vreemde Natiën verboden werd, in het voortzetten zijner reize gestuit, en na geheel noordoost *Siberië* en *Kamschatka* te hebben doorreisd, aan de *Behringsstraat* teruggekeerd, en na drie jaren afwezigheid weder te *Petersburg* aangekomen; voornemens zijnde er weder naar toe te gaan, maar vooraf de binnenlanden van *Afrika* te bezoeken.

Journal des Voyages, Octobre 1823.

De baron WRANGEL kwam in October van 1824 met zijne reisgenooten ANJOU en MAHESCHKIN, weder te *Petersburg*. Zijne reis was even zoo merkwaardig als die van den Engelschman PARRY, ja mogelijk werd tot dezelve meer standvastigheid en moed vereischt, omdat de zwarigheden grooter, en de gevaren talrijker waren. Wanneer PARRY op zijn schip toch steeds eene veilige wijkplaats en allen mogelijken voorraad vond, zoo moesten de Russen het ijs te voet betreden, aan de onherbergzaamste kusten overwinteren, en bezaten slechts zwakke middelen tegen den honger, en geen ander dan hunne pelzen tegen de koude. De baron heeft de beschrijving zijner reis nog niet uitgegeven, hij wil dit eerst doen als hij zijnen tweeden togt, in den zomer van 1825 begonnen, volbragt heeft, door deze reis hoopt hij alle twijfelingen ten opzichte van een, ten noorden van den *Tschuktschen*, zoo men zegt, gezien land, geheel weg te nemen.

Ter onderzoeking van de kust van *Amerika* bij de *IJszee*, zond de Russische regering in 1819 eene expeditie, uit twee korvetten bestaande, onder de luitenants WASILIEF en SCHISCHAREFF naar de *Behringsstraat*, die van hier eenen doortogt naar het oosten zouden opzoeken. Zij bereikten wel het hoofddoel niet, maar WASILIEF kwam toch op 71 gr. 7 min. N. Br., en ontdekte twee nieuwe kapen, noordelijker liggende dan de *IJskaap*. En in het jaar 1823 is de reeds door zijne reize om de wereld, van 1815 tot 1818 beroemde OTTO VON

KOT-

KOTZEBUE (*) op nieuw naar de *Behringsstraat* gezonden, ten einde eene nieuwe poging, ter ontdekking van eenen noordoostelijken doortogt te beproeven.

KOTZEBUE is in Julij 1826 van zijne laatste reis weder in *Kroonstad* terug gekeerd, en heeft de beschrijving van zijnen togt door den druk bekend gemaakt. Hij heeft op zijne vaart door de groote *Zuidzee*, vooreerst de bepaling der lengte van sommige, zoo wel door hem zelven op zijne vroegere reis, als door andere zeelieden voor hem, gedane ontdekkingen verbeterd, en de *Schippers eilanden* beschreven, en ten anderen, het reeds door ROGGEVEEN in 1722 geziene eiland *Karelshof* wedergevonden; het ligt op 145 gr. 14 min. 22 sec. W. L. van *Greenwich*, en op 15 gr. 27 min. zuidelijke breedte. Ten deele heeft hij drie nieuwe eilanden ontdekt, namelijk: de *Onderneming*, (naar zijn schip zoo genoemd) 140 gr. 2 min. 38 sec. W. L., en 15 gr. 58 min. 18 sec. Z. Br.; *Bellinghausen*, 154 gr. 30 min. W. L. en 15 gr. 48 min. 7 sec. Z. Br. en *Korduloff* 186 gr. 6 min. W. L. en 14 gr. 32 min. 39 sec. Z. Br. Dit laatste eiland was wel reeds in 1819 door FREYCINET ontdekt, maar KOTZEBUE wist dit nog niet, toen hij *Ruskand* verliet. Eindelijk ten vierde, heeft hij bij de eilanden *Otaheite* en *Otoia* vertoefd om den gang van den chronometer te verbeteren en waarnemingen met den slinger te doen.

Twee

(*) Zijne eerste reis is bij VAN DER HEY en ZOON, in 3 deelen, met platen en kaarten, uitgegeven.

Twee andere schepen, de *Golownin* en *Baranow*, door de Russische Amerikaansche compagnie in 1821 op ontdekkingen aan de noordwestkust van *Amerika* uitgezonden, kwamen gelukkig terug. Zij hadden niet alleen verschillende punten van deze kust naauwkeurig bepaald en onderzocht, maar ook op 193 gr. 47 min. 2 sec. O. L. van *Ferro* en 59 gr. 54 min. 57 sec. N. Br., een vrij groot eiland ontdekt, dat den naam van *Numirak* ontvangen heeft.

De zuidelijke *Ijszee* werd in de laatste jaren met niet minder ijver doorzocht. Van het grootste belang was de ontdekking van onderscheidene, niet onbelangrijke eilanden ten zuiden van het *Vuurland*, door den kapitein SMITH, in October 1819, tusschen 61 gr. en 64 gr. Z. Br. en 56 gr. en 67 gr. W. L. van *Parijs*, aan welke men den naam van *Nieuw-Zuid-Schetland* gegeven heeft, en waarvan men tot nu toe reeds vijf groote en verscheidene kleine eilanden kent. Verder ten zuiden heeft men nog meer land gezien; derzelver natuurlijke gesteldheid komt overeen met derzelver aardrijkskundige ligging. Zij zijn geheel onbewoonbare, met sneeuw en ijs bedekte, en slechts met mos bewassene en door zeevogels bewoonde rotseilanden. Aan de kusten houden zich zeer vele walvisschen en zeehonden op met voortreffelijke vellen, die veel beter dan die van andere plaatsen zijn; zoodat reeds sedert 1820, jaarlijks meer dan veertig Amerikaansche en Engelsche schepen ter walvisch- en robbenvangst naar *Nieuw-Zuid-Schetland* gingen. De grond bestaat uit onderscheidene vulkanische aardsoorten, en be-

bevat zeer veel steenkolen. Een Amerikaansch kapitein berigt, tot op 66 gr. te zijn doorgedrongen, en aldaar nog land gezien te hebben, dat zich verre zuidwaarts uitstreckte.

De gedachten van sommigen, alsof dit nieuw ontdekt land tot een vermoedelijk, bij de zuidpool gelegen, vast land zoude behooren, waartoe mogelijk ook het *Sandwichsland* zoude moeten gebragt worden, schijnt door de ontdekkingsreis van den Russischen kapitein BELLINGHAUSEN wederlegd te worden. Deze zeeman werd in 1819 met twee schepen van *Petersburg* naar de *Stille Zuid-* en de zuidelijke *IJszee* gezonden. Hij kwam in Maart 1820 te *Port-Jackson*, aan de oostkust van *Nieuw-Holland*, zeilde van daar in hetzelfde jaar naar *Nieuw-Zeeland*, en zette toen verder koers oostwaarts. Van den 6^{den} tot den 19^{den} Julij, ontdekte hij in de *Zuidzee* zes- tien eilanden van verschillende grootte; doch met welker bewoners, die nog nooit eenen Europeaan gezien hadden, hij geene gemeenschap konde aanknoopen. Op *Otaheite*, welks bewoners sedert 1815 alle het Christendom hadden aangenomen, zag hij reeds duidelijk de gevolgen dier weldadige bekeering. Van hier weder in eene meer noordelijke rigting naar *Port-Jackson* gaande, ontdekte BELLINGHAUSEN weder eenige nieuwe eilanden, waaronder een, dat bewoond was, en zes (waarschijnlijk zee-) mijlen in den omtrek had, op 198 gr. 31 min. 49 sec. O. L. en 10 gr. 2 min. 25 sec. Z. Br. Den 31sten October ging hij naar de zuidelijke *IJszee*. Bij de *Macquarrie*-eilanden bespeurde men den

den 17den November blijken van aardbeving. Den 10den Januarij 1821 ontdekte hij op 90 gr. 41 min. 51 sec. W. L. en 68 gr. 57 min. 15 sec. Z. Br., een eiland, dat vier en twintig en eene halve mijl in den omtrek had, en door hem *Peter I* genoemd werd. Den 17den daaraanvolgenden zag hij op 73 gr. 3 min. 46 sec. W. L. en 68 gr. 51 min. 50 sec. Z. Br. weder eene hooge kust, die hij de kust van *Alexander I* noemde. Van hier ging hij naar *Nieuw-Zuid-Schetland*, zeilde om hetzelfde heen, onderzocht hetzelfde, en bevond, dat het uit onderscheidene eilanden, van verschillende grootte, bestond, en daar BELLINGHAUSEN van het zuiden af naar dit land kwam, kan het zich natuurlijk niet ver zuidwaarts uitstrekken. Op 55 gr. W. L. en 61 gr. 10 min. Z. Br., ontdekte hij nog zeven nieuwe eilanden. Ook wil men, dat hij het *Sandwichsland* geheel omgezeild heeft, en alzoo bewezen, dat het aan geen vast land, hoe ook genaamd, gehecht is. BELLINGHAUSEN zette nu koers naar *Brazilië*, en kwam in Julij, na eene afwezendheid van twee jaren en een en twintig dagen, gelukkig weder te *Kronstad* aan.

Voor het overige werd de groote *Zuidzee* ook door de zeelieden van andere natiën niet onbezocht gelaten. De Fransche kapitein FREYCINET, die reeds in 1817 eene reis om de wereld had begonnen, kwam in November 1820 gelukkig terug; hoewel op een Amerikaansch schip, daar de *Uranie*, waarop hij de reis gedaan had, op zijne terugreize bij de *Falklands*-eilanden schipbreuk geleden had.

had. Ondertusschen werden de papieren en verzamelingen grootendeels gered. Behalve naauwkeurige geographische nasporingen omtrent onderscheidene deelen van het noorden der stille *Zuidzee*, heeft deze reis zeer belangrijke bijdragen voor de natuurkundige wetenschappen, zoo door proeven met den slinger, als door sterrekundige waarnemingen, en waarnemingen met den zeilsteen, barometer en thermometer opgeleverd. Meer dan zestig stalen van zeewater zijn medegebragt, en het aantal teekeningen bestaat in verscheidene honderden (*).

De Britsche kapitein ter zee WEDDEL, heeft ook in de jaren 1822 tot 1824, eene zeer merkwaardige vaart naar de zuidelijke *IJszee* ondernomen. Hij verliet met de brik *Janus* en den kotter *Beaufoy*, op den 17^{den} September 1822 *Engeland*. Op den 27sten December ontmoette hij op 45 gr. W. L. en 60 gr. 45 min. Z. Br. eene nieuwe groep eilanden, die hij de *Austraal Orkaden* noemde. Hij hield zich elf dagen met het onderzoek en opnemen van deze eilanden bezig, en noemde onder anderen het oostelijk voorgebergte kaap *Dundas*. Het land is, gelijk daar alom, geheel onvruchtbaar en afschrikkend. De meeste bergen verheffen hunne spitse toppen in de wolken. Het zijn oorspronkelijke bergen, die door vulkanische uitbarstingen verwoest zijn. Hij verliet den 28sten Januarij 1823 deze nieuw
ont-

(*) Een algemeen berigt van deze reis vindt men onder anderen in onderscheidene nummers van den *Kunst- en Letterbode* van 1823.

ontdekte eilanden, en drong tot den 65sten graad der breedte door, waar hij door ijs omringd werd. Daar hij hier nu geen land ontdekte, keerde hij terug tot den 58sten graad, en voer toen op nieuw zuidwaarts tot den 61sten graad, waar hij slechts nog twintig geographische mijlen van het *Sandwichs-*land verwijderd was. Op den 7^{den} Februarij voer hij om de zuidelijke punt van dit eiland, ten einde het land op te zoeken, dat sommigen vermoeden, dat in deze streken, zelfs na de ontdekking van *Nieuw-Zuid-Schetland*, liggen moet. Nadat hij op 68 gr. om eenen klomp ijs, die tien geographische mijlen in omtrek had, gevaren was, bereikte hij op den 20sten Februarij de hooge breedte van 74 gr. 15 min. en naderde dus de zuidpool meer dan eenig zeeman voor hem. Hier vond hij vier ijseilanden, die, zoo ver hij bij helder weder uit den grooten mast zien kon, in eene opene zee dreeven. Deze zee noemde hij de zee van *George IV.* De naald van het kompas had hier eene sterke afwijking. Nadat hij hierop nog de *Falklands-*eilanden en *Nieuw-Zuid-Schetland*, dat echter geheel door ijsklommen omringd was, bezocht, en zich twee maanden tusschen de eilanden van het *Vuur-*land had opgehouden, keerde hij naar *Europa* terug, en kwam den 7^{den} Julij 1824 weder in *Engeland* aan.

Nieuw-Zuid-Schetland is, sedert deszelfs ontdekking, sterk door Engelsche en Amerikaansche zee-
lieden bezocht en steeds naauwkeuriger bekend geworden. De Britsche kapitein POWEL, die in 1821 en 1822 deze groep eilanden bezocht, heeft ons in

zijn dagboek belangrijke berigten omtrent dezelve medegedeeld (*) Hij ontdekte ook oostwaarts eenige nieuwe eilanden, en nam een dezer, dat hij *Kroonings-eiland* noemde, in naam van zijnen koning GEORG IV, in bezit.

De reis van den Franschen kapitein PHILIBERT, die in de jaren 1819 en 1820 naar *Guyana, Isle de Bourbon, Java, Borneo* en de *Philippijnen* gevaren is, heeft, zoo ver reeds van dezelve het een en ander bekend is, belangrijke bijdragen tot de kennis van de tegenwoordige gesteldheid dier landen, vooral der *Philippijnen*, opgeleverd.

De Fransche luitenant ter zee DUPERRY, vertrok den 11^{den} Augustus 1822 van *Toulon*, met de korvet *Coquille*, ten einde om kaap *Horn* (of Hoorn) naar de *grootte Zuidzee* te zeilen. In het begin van Maart 1823 bevond hij zich op de kust van *Peru*, en voer van hier naar *Otaheite*, welk eiland hij op den 3^{den} Mei bereikte. Onder weg ontdekte hij, op den 22sten April, in de nabijheid der *lage* of *gevaarlijke eilanden*, eenige nieuwe eilanden, die hij *Clermont-Tonnere, Augier, Freysinet* en *Lostange* noemde. *Otaheite* vond hij geheel veranderd, in vergelijking van hetgeen het voorheen was. Zelfs geen eene der talrijke Piroguen, die de vroegere zeelieden WALLIS, BOUGAINVILLE, COOK, VANCOUVER, enz. verwelkomden, kwa-

(*) Een uittreksel uit dit dagboek kan men lezen in de *Neue Allg. Geogr. Ephemeriden*, D. XV. St. 6. S. 161 enz.

kwamen hem te gemoet. Het was namelijk Zondag, en alle inwoners waren in de kerk, Dit eiland is thans door Engelsche zendelingen tot het Christendom bekeerd. De vrouwen waren ook veel zedelijker geworden, en kwamen niet meer aan boord, gelijk voorheen. De koning had zelve slechts ééne vrouw. De schandelijke gewoonte, om kinderen te vermoorden en menschen te offeren, is geheel afgeschaft, bijna alle inwoners kunnen lezen en schrijven, hunne godsdienstige boeken worden op dit eiland gedrukt. Men ziet reeds verscheidene fraaije kerken op *Otaheite*, zoowel als op *Ulietea* en *Eimeo*, die naarstig bezocht worden. *Otaheite* had zich, twee maanden voor de komst van DUPERRY, voor onafhankelijk van *Engeland* verklaard, en in plaats van de Engelsche vlag op het *Venuspunt*, waaide thans eene eigene, rood met eene witte star in een' der bovenste hoeken.

DUPERRY bereikte de haven van *Marseille* weder op den 24sten April 1825, na eene reis van een en dertig maanden en dertien dagen, zonder een' man verloren te hebben, ja zelfs zonder zieken of schade. Rijke natuurlijke zeldzaamheden, een aantal waarnemingen uit de natuurkunde, inzonderheid echter eene menigte aardrijkskundige ontdekkingen, zijn de vruchten van deze reis. (*)

In

(*) De *Annales des Voyages*, de *Hertha* en *Frorieps-notizen aus dem Gebiete der Natur- und Heilkunde*, hebben reeds vele bijzonderheden uit de berigten van deze reis medegedeeld.

In 1827 hebben de Franschen eene nieuwe expeditie naar de *grootte Zuidzee* gezonden, onder bevel van den kapitein DURVILLE. Zijne reisgenooten zijn, onder anderen, de luitenant ter zee JACQUINOT en de arts GUIMARD. Het doel van dezen togt is, het onderzoeken van verscheidene eilanden in die zee, namelijk, der kusten van *Nieuw-Guinea* en van den *Archipel der Lusiaden*, waar hoogstwaarschijnlijk de ongelukkige LA PEYROUSE zijnen dood heeft gevonden. Het schip, in de haven van *Toulon* uitgerust, werd *Astrolabe* genoemd, ter gedachtenis van het schip van denzelfden naam, waarop LA PEYROUSE zijne reis ondernam.

Op *Nieuw-Zeeland* zijn de Engelsche zendelingen minder gelukkig geslaagd. De Engelsche kapitein CREUZE, werd in het jaar 1819 naar deze eilanden gezonden, om boomen te laden, die zeer geschikt waren om tot masten der grootte oorlogschepen te dienen. Hoewel hij dit hoofddoel zijner reis niet bereiken kon, dewijl in de nabijheid der landingsplaats geene geschikte stammen gevonden werden, zoo had hij evenwel gelegenheid genoeg, om, gedurende zijn verblijf van tien maanden op *Nieuw-Zeeland*, merkwaardige nieuwe waarnemingen te doen, zoo wel over de voortbrengselen van dit land als over het karakter, de zeden en gewoonten der inwoners. Zij staan helaas! nog steeds op den laagsten trap der beschaving, niettegenstaande de onvermoeide pogingen der zendelingen, sedert 1814; het voornaamste bewijs hiervan is, dat menschen-vleesch nog steeds, gelijk ten tijde van COOK, hunne geliefkoosde spijs is.

De

De heer J. BLOSSEVILLE berigt ons, dat de Britten thans eene kleine volkplanting op *Nieuw-Zeeland* gesticht hebben. Op den 30sten Augustus 1825, ging de *Rosanna*, onder kapitein CURD, te *Gravesand*, onder zeil, om dertig personen, zoo ambachtslieden als boeren, naar deze eilanden te brengen. Deze volkplanting werd door eene handelsmaatschappij opgericht, zij moet vlas (*phormium tenax*) bouwen en timmerhout vellen.

In de groote Zuidzee ontdekte de Engelsche zee-man JOHN BELL, toen hij in den zomer van 1822 uit *Zuid-Amerika*, naar *Oost-Indiën* zeilde, vier nieuwe eilanden, een op 136 gr. 45 min. W. L. van *Greenwich*, of 12 gr. 44 min. oostelijk van *Otaheite*, en op 18 gr. 22 min. Z. Br.; het tweede, dat hij *David-Clarks* eiland noemde, op 138 gr. 30 min. W. L., en 17 gr. 19 min. Z. Br., het scheen een' omtrek van twintig Engelsche mijlen te hebben, en was bewoond; maar de inwoners, die nooit Europeanen gezien hadden, waren zeer vreesachtig en wantrouwend; het derde, dat hij *Peirson* noemde, lag op 160 gr. 55 min. W. L. en 10 gr. 6 min. Z. Br., en was insgelijks bewoond; en eindelijk het vierde, *Humphrey* geheeten, op 161 gr. 2 min. W. L. en 10 gr. 30 min. Z. Br., dit scheen insgelijks bewoond te zijn.

Het Britsche fregat *la Blonde*, onder kapitein lord BYRON, dat den 30sten September 1824, uit *Portsmouth* zeilde, om de lijken van de in *Londen* overledenen koning en koningin der *Sandwichs-eilanden*, benevens hun gevolg, derwaarts te brengen,

gen, heeft, nadat het dezen taak volbragt had, verscheidene metingen in deze streek gedaan, en is toen naar de westkust van *Afrika* gezeild. De heer BYRON is met zijn schip in 1826 behouden teruggekeerd, en heeft eene aanzienlijke verzameling van natuurkundige zeldzaamheden, benevens vele plāns en beschrijvingen van verscheidene groepen van eilanden in de *Zuidzee*, medegebragt. Een agent van de Londensche maatschappij, aan den tuinbouw gewijd, heeft twaalf kisten met planten en zaden verzameld. De Engelsche regering is voornemens om eene ankerplaats voor hare schepen op de *Sandwichs-eilanden* aan te leggen.

Over den aard der *Sandwichs-eilanden*, vooral over den grooten vulkaan *Carayhi*, heeft de Engelsche zendeling ELLIS belangrijke waarnemingen geleverd, in de beschrijving zijner reis, te *Londen* uitgekomen. Deze zendeling had zich in 1825 daar zes weken opgehouden.

De heer WRIGHT, kapitein van het Engelsche oorlogschip *Medway*, ontdekte op den 25sten Maart 1824, in de stille *Zuidzee*, op 159 gr. 40 min. W. L. en 21 gr. 38 min. Z. Br., een nieuw eiland, en noemde het *Borburgh*. De lengte van het oosten naar het westen bedroeg twintig Engelsche mijlen, de breedte kon hij echter, uit gebrek aan tijd, niet bepalen. Het land was hoog, en op eenen afstand van zes uren zichtbaar. Een ander nieuw en bewoond eiland, dat de inboorlingen *Onacuse* noemden, werd door kapitein HUNTER, in Julij 1824, ontdekt, het lag op 176 gr. 11 min. O. L. (ver-

moe-

moedelijk van *Greenwich*,) en 15 gr. 31 min. Z. Br. De grond was vulkanisch. De manschap van het schip werd door de inboorlingen en hun opperhoofd vriendelijk behandeld.

De Fransche kapitein BOUGAINVILLE, een neef van den beroemden BOUGAINVILLE, die voor zestig jaren eene reis rondom de wereld deed, is van zijnen togt in de *grootte Zuidzee*, van het jaar 1824 tot 1826, in Junij 1826 in *Frankrijk* terug gekomen. Uit het berigt, dat den 9^{den} September 1826 aan den minister der marine, door den vice-admiraal DE ROSSILLY is ter hand gesteld, ziet men, hoe belangrijk deze reis voor de aardrijkskunde geweest is.

BOUGAINVILLE heeft eerst op zijne vaart naar *Bourbon*, de ligging van verscheidene eilanden in de *Zuid-Atlantische-Zee* bepaald. Vervolgens waren op zijnen togt van *Bourbon* naar *Ponticery*, de *Maldivische eilanden* de voorwerpen zijner zorgvuldige werkzaamheid, Hij bepaalde in de straat van *Malakka* verscheidene punten der kust, enz.

Men kende dus ver van de *Anambas-eilanden* slechts het bestaan der kust van sommige eilanden in het noorden dezer groep; het onderzoek dus, dat BOUGAINVILLE hier deed, kan als eene nieuwe ontdekking beschouwd worden, want hij vond de groep veel uitgestrekter, dan men dus ver geloofd had. Niet minder merkwaardig waren zijne waarnemingen op de reis naar *Nieuw Zuid-Wallis*, en vervolgens op zijnen binnenlandschen togt van *Sidney* af. Op geene der vroegere reizen van Fransche

zeelieden, is de chronometrische lengte zoo dikwijls door den afstand der maan getoetst, dan op deze. De resultaten dezer waarnemingen kunnen dienen om de lengte van een aantal punten te verbeteren.

BOUGAINVILLE heeft aan de oostkust van *Nieuw Zuid-Wallis*, een gedenkteeken voor LA PEYROUSE gesticht, op dezelfde plaats, waar hij voor anker had gelegen. Zeer verrassend en aangenaam was het dus, dat hij op zijnen terugtocht in de haven van *Valparaiso*, aan de kust van *Chili*, den voornoemden lord BYRON ontmoette. Deze, insgelijks een neef van den beroemden BYRON, die voor zestig jaren eene reis om de wereld deed, kwam juist daar van de *Sandwichs-eilanden*, waar hij voor den onsterfelijken COOK een gedenkteeken gesticht had.

De reis der Engelsche geestelijken TYERMAN en BENNET, die in April 1821, door het Engelsch zendelingsgenootschap zijn afgezonden, om de onderscheidene, in de *Zuidzee* gezondene zendelingen te bezoeken, zal zeker ook niet zonder aanwinst voor de land- en volkenkunde worden voltooid. Men weet reeds, dat zij op *Otaheite*, door de nieuwe Christenen, zeer goed zijn ontvangen. Zij zullen over *China* en de beide *Indische Schiereilanden*, waar zij mede de zendelingen bezoeken zullen, terug keeren.

Nadat wij nu de belangrijkste zeereizen in dit tijdvak hebben beschouwd, willen wij ook eens een blik op de landreizen werpen, welke waarlijk niet minder tot de uitbreiding der wetenschappen hebben opgeleverd.

On-

Onder al de werelddeelen is *Afrika* wel datgene, op welks meer naauwkeurige kennis men zich tot heden toe met allen ijver heeft toegelegd. De moeilijkheden, welke zich van alle kanten tegen het indringen in het onbekende binnenland van dit gedeelte der aarde opdoen, schijnen des te sterker de nieuwsgierigheid der Europeanen gaande te maken. En hoe vruchteloos ook reeds zoo vele nasporingen geweest zijn, hoe vele wakkere mannen reeds het offer hunner pogingen zijn geworden; men vindt altijd nog stoutmoedige personen, die leven en gezondheid wagen, om den sluier op te ligten, welke de geheimen dezer uitgestrekte landstreek bedekt.

De beroemde BELZONI, wiens reis ook in onze taal is overgebracht, was voornemens, van de baai *Benin*, aan de westkust van *Afrika*, in het binnenste van dit werelddeel te dringen, en kwam tot dat einde, in October 1823, te kaap *Coast*, van waar hem de bevelhebber van het Engelsch eskader in deze wateren, terstond naar de Britsche factorij aan den mond der rivier *Benin* gelegen, liet brengen. Toevallig was aan boord van een dezer fre-gatten, een zwart matroos, WILLIAM PASCO genaamd, die echter eigenlijk ABUBEKER heette, uit *Hussa* afkomstig, en omtrent drie en dertig jaren oud, een man van verstand en goed gedrag. Deze Neger had in 1805, *Birnie Kaschna*, de hoofdstad van *Kaschna*, verlaten, en was met eene karavaan naar *Anamaba*, aan de kust van *Guinea*, getrokken. Zeer weetgierig en moedig zijnde, was hij hier in

Engelsche zeedienst getreden. Hij had echter nu, door slaven uit zijn vaderland, vernomen hebbende, dat zijne voormalige beminde nog leefde, op hem wachtte en ongehuwd gebleven was, besloten, om insgelijks van *Benin*, weder naar zijn vaderland te keeren. BELZONI leerde hem kennen, en kon geen beter reisgenoot wenschen. Zij wilden reeds in December vertrekken. De koning van *Benin* ondersteunde BELZONI op de beste wijze, en wilde hem tot *Hussa* laten geleiden. BELZONI werd voor eenen Moor uit de binnenlanden gehouden, die in zijne jeugd naar *Engeland* gebragt, thans voornemens was naar zijn vaderland weder te keeren. Het scheen dus als of de nevel, die tot hiertoe op deze binnenlanden rustte, thans zou verdwijnen, maar, he-laas! dra klonk de treurmaar, dat BELZONI den 26sten November ziek geworden, en den 5^{den} December, aan de gevolgen der loop, was overleden. Dus was dan weder een bekwaam en moedig reiziger, die in dit werelddeel wilde dringen, een offer van zijne onderneming geworden! (*)

Zijne reis heeft echter, zoo wel als die van CAILLIAUD en WADDINGTON, omtrent de oevers van den *Nijl*, veel licht verspreid. Zoo deed ook de reis van den Pruissischen generaal MENU VON MINUTOLI. (†) De doctoren EHRENBURG en HEMPRICH,

(*) Zie over BELZONI, *merkwaardige bijzonderheden*, enz. D. III. bl. 1.

(†) Zie over de reis van MINUTOLI, *merkwaardige bijzonderheden*, enz. D. I. bl. 46.

PRICH, welke hem naar *Egypte* hadden vergezeld, bleven aldaar bij zijn vertrek, en deden daarna eene reis naar *Dongola*, welke zeer veel licht over deze, tot in den laatsten tijd geheel onbekende streken, heeft verspreid.

Van deze twee wakkere mannen, die sedert vijf jaren hun leven en hunne gezondheid waagden, om *Egypte*, *Nubië*, *Abyssinië*, *Arabië* en *Syrië* te onderzoeken, kwam slechts de eerste, den 22sten Maart 1826, te *Berlijn* terug. Zijn reisgenoot toch, de heer HEMPRICH, was op den 30sten Julij 1825, te *Massura*, de voornaamste haven van *Abyssinië*, aan de daar heerschende kwaadaardige koortsen overleden; nadat hij den 21sten Mei, van eene reis langs de kust, die zijne moeite rijkelijk beloonde, gezond was terug gekeerd. Hoewel natuurkundige ontdekkingen het hoofddoel dezer reis waren, zoo heeft evenwel de aardrijkskunde in het gemeen hierdoor veel gewonnen. EHRENBURG heeft toch aan den mond der *Roode Zee* de omtrekken van sommige eilanden geteekend, die op de kaart van *Valentia* geheel ontbraken. Vooral kan men het eiland *Farsan*, dat drie dag-reizens in omtrek heeft, en drie dorpen, benevens verscheidene havens voor kleine schepen oplevert, als eene geheel nieuwe ontdekking beschouwen. Zijne reizen langs de kusten der *Roode Zee*, verdienen ook alle aandacht, namelijk, die van *Tor* naar *Sinai* en *Suez*, en van daar naar het eiland *Karnesan*, langs de oostkust, waar eene menigte ankerplaatsen gevonden worden, die dus ver aan de aardrijkskunde onbekend waren; verder den weg
van

van *Gumpfude*, in het land der Wechabiten; van *Massaura* in *Abyssinië*, tot aan het gebergte *Taranta*; van den *Libanon* naar *Baalbek* en de kust van *Tripoli*, zoo wel als van *Alexandrië* naar de *Oase* van *Siwah*.

De verzameling, door hem medegebragt, die hij sedert 1825, alleen op de kust der *Roode Zee* bijeen gebragt had, bestond uit dertig zoogdieren, zeven honderd vogels, honderd amphibiën, drie honderd visschen, twintig kisten met insekten, zes groote kisten met weekdieren en wormen in wijn-geest, eene kist met koralen, dertig pakken met planten, eene kist met delfstoffen, enz. (*)

Indien door de nasporingen der Italianen BELZONI en FREDIANI, (†) der Engelschen WADDINGTON, HANBURY, EDMONSTONE en RICHARDSON, der Franschen CAILLIAUD en DROVETTI, van den Amerikaan ENGLISH, de oudheden, en door de Duitschers EHRENBERG, HEMPRICH en RUPPEL, de natuurlijke gesteldheid van *Nubië*, *Egypte* en *Ethiopië* nader zijn bekend geworden, hebben wij echter nu het

VOOR-

(*) De heeren HUMBOLDT, LICHTENSTEIN, LENK, RAD-SCHI en WEISS, hebben, volgens den last, hun door de koninklijke Pruissische akademie der wetenschappen te *Berlijn* opgedragen, op den 13den November 1826, een uitvoerig bericht van deze reis gegeven, dat in de *Hertha*, D. IX. St. 3. bl. 73 enz. geheel wordt medegedeeld.

(†) Men zegt echter, dat FREDIANI in den winter van 1821—1822, toen hij aan eene heete koorts zick was, in eenen aanval van razernij, al zijne papieren zoude verbrand hebben.

vooruitzigt, eene meer volledige kennis van de geognostische gesteldheid van *Egypte* in het bijzonder te verkrijgen; daar de door zijne reizen in *Italië* en *Sicilië* met zoo veel roem als geoloog bekende BROCCHI van *Napels*, een leerling van WERNER, in het vorige jaar eene reize naar *Egypte* heeft ondernomen, die hoofdzakelijk ten doel heeft, om in den omtrek van het oude *Thebe* geognostische nasporingen te doen.

De oorlogzuchtige ondernemingen van den tegenwoordige pacha van *Egypte*, MEHEMED ALI, welke in het jaar 1820 een leger, onder het bevel van zijnen jongsten zoon ISMAEL, uitzond, om al de landen, aan den *Nijl* gelegen, van den tweeden waterval tot voorbij *Sennaar*, te veroveren, gaven de heeren WADDINGTON, HANBURY, FREDIANI, ENGLISH, CAILLIAUD en LETORZEC gelegenheid, om, in het gevolg van dezen pacha ISMAEL, mede de nieuw veroverde landen te bezoeken. De oudheidkundige ontdekkingen en andere waarnemingen van WADDINGTON en HANBURY, waren van het grootste gewigt. ENGLISH, welke als Topschi Baschi, of bevelhebber over de artillerie, in dienst van den pacha was gegaan, kwam met het leger nog verder, dan het aan de beide genoemde Engelsche geleerden vergund werd, namelijk tot *Sennaar*. De belangrijkste waarnemingen, welke hij op dezen togt maakte, betroffen de beide rivieren *Bahr el Abiad* en *Bahr el Asrek*, of de witte en blaauwe rivier, uit welker vereeniging boven *Guz* in *Nubië* de *Nijl* gevormd wordt. Tot nu toe had men gewoonlijk
den

den *Asrek*, welks bronnen BRUCE in *Abyssinië* meent gevonden te hebben, voor den hoofdtak gehouden; maar ENGLISH leert ons, dat de *Abiad* het is; wijl bij de vereeniging de *Asrek* niet half zoo breed is als deze, en deszelfs donker water eene streek van verscheidene mijlen, zonder zich met het witte water van den *Abiad* (dat door zekere witte aarde zoodanig geworden is) te vermengen, voortloopt. *Sennaar* (eene stad van ongeveer drie Engelsche mijlen in den omtrek, welke echter door eene verovering der woeste volken uit het gebergte geheel in eenen puinhoop veranderd is) ligt aan de *Bahr el Asrek*, welke de bewoners *Adit* noemden. Zij houden staande, dat derzelver bronnen in het gebergte *Gibel el Gumare* (dat is: de groote keten, die op onze kaarten het maangebergte genoemd wordt) ongeveer zestig kameelendagreizen bijna regt ten zuiden van *Sennaar* gevonden worden (*). Deze rivier neemt op onderscheidene afstanden der stad verscheidene kleine rivieren op, die uit *Abyssinië* en het gebergte komen, en waaronder ook zeker die behoort, welker bronnen door BRUCE bepaald zijn. De *Abiad* loopt bijna evenwijdig met de *Adit*; doch derzelver bron, ofschoon ook in het *Gumara*-gebergte gelegen, is veel verder verwijderd, dan die van de laatstgenoem-

(*) Volgens een berigt in de *Geographische Ephemeriden*, zoude de Engelsche luitenant LIGHT van de *Sierra Leona Comp.* werkelijk de bronnen op het maangebergte gevonden hebben.

noemde rivier. Verder twijfelt ENGLISH, of de bronnen der *Abiad* wel op dezelfde breedte met die van den *Adit* gelegen zijn; dewijl, ten minste toen hij zich hier bevond, deze eerste rivier twintig dagen vroeger begon te zwellen, dan de andere, en ook het water van dezelve eene geheel andere kleur had. Omtrent *Tombuctu* en den *Niger* kon ENGLISH echter geene nadere berigten inwinnen. Niemand had verder dan *Kordofan* en *Darfur* geweest.

De oogziekte, aan welke ENGLISH reeds lang geleden had, verplichtte hem naar *Egypte* terug te keeren, en dus kon hij het leger van den pacha niet verder volgen; doch de heeren CAILLIAUD en LETORZEC mogt dit echter gelukken. De togt ging langs den *Nijl* (zoo noemt CAILLIAUD, naar de aardrijksbeschrijvers, die wij tot nu toe hebben, de rivier, waaraan *Sennaar* ligt) verder. Vooreerst kwamen zij in het koninkrijk *Bertot*, dat ten oosten van den *Nijl*, ten westen aan de groote landstreek *Bournu*, en ten zuiden aan het hooggelegene *Darfoke* grenst. Hier woonden Heidensche volkeren, welke de pacha den oorlog aandeed, doch niet volkomen onderwerpen kon, wijl het gebergte te veel schuilhoeken aanbod. Ongeveer vijf weken na het vertrek van *Sennaar*, kwam men in het landschap *Fazoële*, op onze kaarten *Fazuclö* of *Fazoglo* geheeten), welker Mahomedaansche opperhoofden met den pacha een verdrag aangingen en zich verbonden schatting te betalen. Van hier ging men verder het binnenland in, alwaar ISMAEL al we-

weder Heidensche volken te bevechten vond. In het landschap *Gamanil* vond men zand, dat goudkorrels bevatte, waarvan CAILLIAUD eene menigte liet wasschen, doch niet meer dan zes of acht greinen (*grains*) goud van de honderd ponden kreeg (*). Een inboorling des lands verhaalde den pacha van een stuk goud, dat zes duim middellijn zoude hebben. Ook droegen de krijgsgevangene vrouwen, die uit de bergen van *Bokki*, welke aan *Fazoële* grenzen, naar *Sennaar* gebracht werden, vele gouden ringen en armbanden, waarvan de soldaten zich echter spoedig meester maakten. De zuidelijkste plaats, tot welke de pacha ISMAEL voortdrong, was *Singheh* (*Singué*) in *Darfoke*, op 10 gr. N. Br. Verder konde men den *Bahr el Abiad* niet opvaren; uit hoofde, dat het water te laag was, en dus liepen de krijgsverrigtingen van den pacha hier ten einde. Zij keerden dus naar *Fazoële* terug, waar zij in Februarij 1822 aankwamen. CAILLIAUD nam kort hierop de terugreize naar *Europa* aan, en liep in December deszelfden jaars, in de haven van *Marseille* binnen. Waarschijnlijk zal de verovering van al deze, tot heden toe ontoegankelijke landen in de toekomst nog veel grooter voordeelen opleveren. Onderzoekers van natuur- en oudheidkunde zullen nu, zoo lang de

(*) ENGLISH meent echter, dat het land rijker aan goud is en spreekt van goudmijnen, die in de bergen van *Fezueli* (zoo noemt hij *Fazoële*) gevonden zouden worden.

de regering van *Egypte* voortgaat de Europeanen te begunstigen, ongehinderd langs de oevers en op de wateren van den *Nijl* heen en weder kunnen reizen.

Het zal allerwaarschijnlijkst echter nog lang duren, eer men zulks ook van den zoo geheimzinnigen *Niger* zal kunnen zeggen. Altijd blijven nog de gedachten en berigten, zelfs der nieuwste reizigers, over den middelbaren en benedensten loop dezer rivier, zoo wel als over derzelve uitwatering, verdeeld. Dat de *Zaire* of *Congo* het benedendeel van den *Niger* niet zijn kan, schijnt, sedert de ongelukkige vaart van TUCKEY op dezen stroom in 1816, wel als zeker aangenomen te kunnen worden. Voor een ander gevoelen, dat, namelijk, de *Niger* in de golf van *Benin* zou uitloopen, heeft zich onlangs de Engelschman HUTTON, die in 1821 van *Guinea* terug gekomen is, verklaard. Deze uitwatering in de golf van *Benin* zou volgen, nadat die rivier zich van *Tombuctu* met den *Nijl* der Negers of den *Tzad*, welke van *Bornu* afkomt, vereenigd heeft. Hetgeen CAILLIAUD te *Fazoële* omtrent dit onderwerp vernemen kon, scheen voor eene vereeniging van den *Bahr el Abiad* met den *Niger* te pleiten. Waarschijnlijk hebben die aardrijkskundigen gelijk, welke de verschillende gedachten omtrent den loop dezer rivier zoeken te vereenigen, door eene groote diepe vlakte in het binnenland van *Noord-Afrika* aan te nemen, welk water groote waterkolken heeft, waarin niet alleen de *Niger*, maar ook verscheidene rivieren, die van het gebergte afkomen, uitloopen. Op

deze wijze zoude bij hoog water, gedurende en onmiddellijk na den regentijd, eene zamenkomst van den *Niger* en den *Nijl* mogelijk zijn, namelijk, wanneer in dit binnenlandsche meer eene uit het Oosten komende rivier stortte, die dan ook door overstroming ter zelfder tijd weder met den *Bahr el Abiad* gemeenschap had. Hieruit zou dan volgen; dat men tevens meerdere groote rivieren, welke in de golf van *Guinea* vallen, als uitwateringen van dit binnenlandsche meer zoude kunnen beschouwen (*)

Onder de nieuwste aardrijkskundige ontdekkingen, mogen die, welke de Engelsche reizigers doctor OUDNEY, majoor DENHAM en luitenant CLAPPERTON, sedert 1822, in het binnenste van *Afrika* gedaan hebben, wel den eersten rang bekleeden. Zij vertrokken in Februarij 1822 van *Tripoli*, en kwamen in April te *Murzuk*, de hoofdplaats van *Fezzan*. Hier bleven zij zeven maanden, en bezochten in dezen tijd de verschillende deelen dezer landstreek. In November vervolgden zij nu hunne reis naar het zuiden, onder het geleide van drie honderd Arabische ruiters, waarover BU KALEM, een vriend van den pacha van *Tripoli*, het bevel voerde. Zij trokken nu uit *Tegherry*, aan de zuidelijke gren-

(*) Zie SOMMERS *Gemälde der Physischen Welt*, IIItes Band, S. 286—293. *Nouvelles Annales des Voyages*, par EYRIES et MALTEBRUN, Julij 1822. *Recensent*, ook der *Recensenten*, 1822. JOMARDS *Aanmerkingen op CAILLIAUDS Reize naar Sennaar*; doch hierbij vergelijk men dan ook *Quarterly Review*, N°. LV, 1823, bl. 92 en 93.

grenzen van *Fezzan* gelegen, door eene akelige woestijn, en vonden, in eene streek van vier honderd tot vijf honderd Engelsche mijlen, slechts eenige weinige door *Tibba's* bewoonde plaatsen. Deze zijn cijsbaar aan den sultan van *Fezzan*, uit hoofde der bronnen, die hij in deze streken onderhoudt. De Engelschen, die deze reis in Europeesche kleeding aflegden, werden door deze *Tibba's* vriendelijk ontvangen. De grootere plaatsen liggen op kale heuvelen, die zich in de woestijn, gelijk eilanden in de zee, verheffen.

Op den 4den Februarij 1823, bereikten zij *Lari*, de noordelijke grensstad van het koninkrijk *Bornu*, op 14 gr. 40 min. N. Br., en omtrent onder denzelfden meridiaan als *Murzuk*. Hier kreeg nu het land eensklaps eene betere gedaante, en zij zagen in de nabijheid dezer stad, een groot meer, de *Zad (Tsaad)* genaamd. Dit meer strekte zich, aan den oostelijken kant van hunnen weg, zoo ver uit, dat zij dit op hunnen togt, die regtstreeks naar het zuiden ging, zeven dagen bijna steeds zagen. Het had een aantal baaijen en inhammen, alsook eilanden, die met striken en hoog riet bedekt waren, waarin olifanten weidden. Nergens konden zij den oostelijken oever van dit meer ontwaren. De uitgestrektheid, die zij van het noorden naar het zuiden leerden kennen, bedroeg omtrent twee honderd twintig Engelsche mijlen. De oevers waren zeer laag, maar op eenen afstand van een of twee mijlen liep, parallel met deze, een zandwal van veertig tot vijftig voeten hoog, die buiten twijfel

eens de oever van het meer geweest was, en mogelijk dit nog wel in den regentijd is. De gansche omtrek was met dorpen bedekt, het grootste dezer, *Bunva* genoemd, had aarden wallen, zindelijke huizen en goed gekleede inwoners. Zij trokken nu zestig Engelsche mijlen ten zuiden van *Lari*, over de rivier *Jau* (*Yaou*), die uit het westen in dit meer stortte, hier omtrent honderd voeten breed was, en snel tusschen hooge, zandige oevers stroomde. Aan hare oevers staat eene met muren omringde stad, die insgelijks *Jau* heet, als ook een aantal dorpen.

Kuka, insgelijks eene verder naar het zuiden liggende, stad (op 11 gr. 27 min. O. L. van *Parijs* en 12 gr. 51 min. N. Br.), is de hoofdstad van den scheik SCHUMIN EL KALMI, een gemeen Arabier uit *Fezzan*, die zich door moed, verstand en een innemend gedrag, sedert twintig jaren, toen hij *Fighi* of schoolmeester te *Fezzan* was, tot beschermer van *Bornu* verheven heeft. Uit voorzigtigheid bekleedde hij slechts de waardigheid van eenen scheik, en zette een' afstammeling van den sultan op den troon, dien hij ook in schijn huldigt. Hij kan thans vijftig duizend man, en onder deze twee derden kavallerij, in het veld brengen. Kort voor de komst van onze reizigers, had hij op eenen kruistogt naar het oosten, meer dan drie duizend slaven, vier duizend runderen, en vijf duizend kameelen buit gemaakt, die hij met den sultan deelde. Toen de reizigers bij de stad *Kuka* kwamen, zond hij hun vier duizend ruiters, benevens eene afdeeling

Ne-

Negers van zijne lijfwacht, te gemoet, onder wier geleide zij hunnen intogt deden.

De heer OUDNEY bezocht ook den sultan, die zijn verblijf te *Birnie*, achttien Engelsche mijlen ten zuidoosten van *Kuka* hield. BU KALUM, de bevelhebber van hun geleide, wilde zich van zijne tegenwoordigheid alhier bedienen, om eenen strooptogt naar het zuiden te ondernemen, zoo als de Afrikaansche stammen tegen elkander gewoon zijn te doen. De heer DENHAM verzocht en verkreeg verlof om hem te vergezellen. Deze onderneming bestond uit vijf duizend man. Zij trokken zuidwaarts, en bereikten na zes dagen *Mora*, de hoofdstad des sultans van *Mandara*, die aan den voet eener keten van hooge bergen, honderd zeventig Engelsche mijlen van *Kuka*, in een dal ligt. Deze uit graniet bestaande en met boomen bezette bergketen, strekt zich, volgens verzekering der inboorlingen, acht en dertig tot veertig dagreizen ver naar het zuiden uit, deszelfs hoogste toppen worden door Wilden, *Kindies* genoemd, bewoond, die onder de bescherming des sultans van *Mandara* staan. In de dalen vindt men verscheidene, door Muzelmannen bewoonde, steden.

BU KALUM trok nu van hier verder naar het zuiden, om het magtige volk der *Fellatas* aan te vallen, die omtrent twee honderd dertig Engelsche mijlen ten zuiden van *Kuka* wonen. Maar deze verdedigden hunne hutten en bosschen moedig. De aanvallers leden eene vreesselijke nederlaag, BU KALUM verloor, door hunne vergiftige pijlen, zijn

leven, en DENHAM had, gekwetst en tot op het hemd geplunderd, de grootste moeite om met de overblijfselen van het geslagen heer, *Bornu* weder te bereiken.

De overige reizigers, OUDNEY en CLAPPERTON, deden, gedurende dezen ongelukkigen togt, eenen uitstap naar de negentig Engelsche mijlen ten zuiden van *Kuka*, in het meer *Lad* vallende, van het zuiden komende rivier *Schäri* (*Shary*). Zij ontspringt, zoo men zegt, in de voornoemde granietketen, en stroomt, in eene noordelijke rigting, naar het meer, in hetwelk zij door vijf of zes armen stort. Zij is eene Engelsche mijl breed, en bevat een aantal vlakke eilanden.

Uit deze ontdekkingen onzer reizigers blijkt nu, dat het koninkrijk *Bornu*, drie honderd of vier honderd Engelsche mijlen zuidelijker, en vijf honderd of zes honderd soortgelijke mijlen westelijker ligt, dan het dus ver, sedert D'ANGEVILLE, op alle kaarten van *Afrika* gewoonlijk opgeteekend staat. Daarentegen schijnt het meer *Zad* die ruimte te beslaan, op welke men dus ver het voornoemde meer of de moerassen van *Wangara* geplaatst heeft. Zij vernamen ook niets van een water, dat dezen naam droeg, zoo min als voorheen BURKHART, LYON en anderen. Waarschijnlijk is het water der *Zad* zoet, omdat men in hetzelfde rivierpaarden en krokodillen vindt. Hieruit volgt derhalve, dat het eenen afloop hebben moet, want doorgaans worden groote stilstaande wateren, als zij geenen afloop hebben, met den tijd zoutachtig. Mogelijk is de *Gambarnu*, die
door

door *Baghermi* en *Fittri* naar het oosten stroomt, deze uitloop. De heer OUDNEY zegt, dat sommigen verhalen, dat zich een sterke arm der *Schäri*, eerst twee dagen lang zuidwaarts naar *Baghermi*, en dan naar *Fittri* wendt, en van daar in den *Nijl* stort. De majoor DENHAM vernam ook van eenen Arabischen scheik van *Waday*, dat een arm der *Shäri*, *Bahr el Dago* genaamd, in den *Nijl* viel; dat hij door het twaalf dagreizen van den mond der *Shäri* gelegen meer *Fittri* versterkt werd, en dan zuidoostelijk liep, tot hij den *Nijl* van *Egypte* bereikte. Er moet dus wel iets waars zijn in de algemeene stelling der volken van het binnenste van *Afrika*, dat, namelijk, de wateren, die in den *Zad* storten, in verband staan met den *Nijl*. Het is waar, de diep liggende waterspiegel van den *Zad*, die blijkbaar het diepste punt van *Afrika* is, schijnt te strijden met zulk een verband met den *Bahr el Abiad*. Maar het onderscheid van het waterpas tusschen den *Zad* en den *Bahr el Abiad*, is geheel onbekend, en bij onze reizigers vinden wij hiervan ook geene opgave. Indien echter het verband met den *Bahr el Abiad* slechts door den *Bahr el Dago* plaats heeft, dan behoeft het meer *Zad* niet eens hoog te leggen.

De heeren OUDNEY en CLAPPERTON verlieten nu *Kuka* op den 21sten Mei 1823, wendeden zich noord-oostwaarts, en bereikten, na vier dagreizen, de oude stad *Birnis*. Deze voormalige hoofdstad van *Bornu*, vier vijfde mijlen ten zuiden der rivier, op 1 gr. 30 min. W. L., en 13 gr. 4 min. N. Br.

gelegen, is thans een puinhoop, en wordt slechts door olifanten, leeuwen en andere dieren der woestijn bewoond, die hier eene schuilplaats zoeken. Bovendien ontmoeteden zij op hunnen togt nog andere vervallene steden en dorpen, ten bewijze, dat *Bornu* eens een bloeiende staat geweest is.

De scheik verzocht de Engelschen, om hem op eenen togt tegen de *Mungas* te verzellen. Zijn heer bestond uit acht duizend man kavallerij, meest *Schua-Arabieren*, en uit twee duizend man voetvolk. Twee mijlen van *Gombarron*, insgelijks eene in een' puinhoop veranderde stad, trokken zij bij *Kubtsihara*, over den *Jau*, en rukten voort tot de stad *Biskur*, waar reeds op den volgenden dag de voorhoede van het heer met een groot aantal gevangenen en weggenomen vee, bij hen kwam. De scheik schonk de gevangenen hunne vrijheid; want hoewel hij slaven tot dienstboden heeft, verkoopt hij echter geene slaven. Daar nu de hoofden der overwonnen *Mungas* dra verschenen, om vergiffenis verzochten, en op den koran zwoeren, dat zij nimmer de wapens tegen den scheik meer zouden opvatten, zoo was de oorlog geëindigd, eer die nog regt begonnen was.

De Engelschen wendeden zich nu naar het een en drie vijfde mijlen verder liggende *Surgun*, en van daar naar *Belley*, dat nog eene mijl verder, kort bij den *Jau* ligt. Zij vernamen hier, dat, om van daar tot *Kano*, eene zeer volkrijke koopstad, te komen, zij slechts eenen weg van acht dagreizen of zes en dertig Duitsche mijlen behoeften af te

te leggen; zij gingen echter niet derwaarts, maar keerden provisioneel naar *Kauka* terug.

Van hier begonnen OUDNEY en CLAPPERTON op den 14^{den} December 1823, een' nieuwen togt naar *Nyffé*. Zij bereikten, na twaalf kleine dagreizen, de westelijke grenzen van *Bornu*, op het gebied van *Bender*, waar de nachten zoo koud werden, dat in den nacht van den 26sten en den morgen van den 27sten December, het water in de kruiken en lederen zakken bevrozen was. Deze spoedige verandering van het weêr was zoo nadeelig voor de gezondheid van den voorheen reeds ziek geweest zijnde heer OUDNEY, dat hij dagelijks erger werd. Op den 2^{den} Januarij 1824 bereikten zij de groote stad *Kattagum*, waar zij tot den 10^{den} bleven, en toen verder reisden naar eene plaats aan den *Jau*, twee mijlen van de voornoemde stad gelegen, en den volgenden dag nog eene mijl verder, te *Murmur* kwamen. Op den 12^{den}, toen zij juist wilden vertrekken, stierf de heer OUDNEY, en CLAPPERTON kreeg van den stadhouder der plaats verlof, om zijnen vriend, op eene tot dat einde aangewezen plaats, volgens de gewoonte der Engelschen, te begraven. CLAPPERTON kwam hierop den 20sten te *Kano*. Niet ver van hier stond de sultan van *Haussa* met zijn heer. Hij zocht hem op, gaf hem een klein geschenk, en dezelve beloofde hem bescherming en geleide tot BELLO, den sultan der *Fellatas*. Deze houdt zijn hof te *Sakkatu*, eene opwaarts aan de *Jau*, vijftien dagreizen van *Kano* liggende stad, die door CLAPPERTON ook bereikt werd. Deze

BELLO, het opperhoofd der *Fellatas*, is een merkwaardig man. Zijne heerschappij strekt zich uit over het gansche *Sudan*, van *Dschenne* af tot het meer *Zad* toe.

De majoor DENHAM besteedde intusschen zijnen tijd om *Bornu* en den omtrek van *Zad* te onderzoeken. Op het einde van December 1823, voegde zich een andere jonge Brit, de luitenant TOODE, bij hem, nadat hij naauwelijks, zonder door een eenig Europeaan vergezeld te zijn, binnen honderd en acht dagen door de woestijn van *Tripoli* af getrokken was. Beide voeren nu de rivier *Schäry* op. TOODE werd echter op deze reis ziek, en stierf toen zij weder te *Angola*, in *Bornu*, gekomen waren, nog geen twee en twintig jaren oud zijnde.

Uit de berigten dezer reizigers weten wij nu, dat het klimaat van *Bornu* niet zoo boosaardig is, als dat der meeste landen onder den keerkring, hoewel de hitte van Februarij tot Mei zeer groot is, namelijk 31 gr. 98 min. van REAUMUR, tot 33 gr. 76 min. te twee uren des middags in de schaduw, en van 23 gr. 9 min. tot 23 gr. 98 min. na zonnen-opgang. Van Junij tot October is het de regentijd, dan volgt de winter met eene heldere aangename lucht en noordwestewinden. December en Januarij zijn koel, des middags staat het weerglas op 16 gr. 87 min., des morgens slechts op 12 gr. 43 min. of nog mindere graden van warmte. In Mei en Junij zaaijen de inboorlingen hunne gierst, (*Holcus*) die in de zon gedroogd wordt, en hun voornaamste voedsel uitmaakt; bovendien bouwen

wen zij echter ook garst, verscheidene soorten van boonen, katoen, hennep en indigo. Zelfs de sultan kent geen kostelijker geregt dan eene giersten pastij met vet en honig. Zij drinken slechts water. *Bornu* brengt citroenen en vijgen voort, maar niet in menigte. De laatste dadelen, die echter niet eens uitmuntend zijn, vindt men vier dagreizen ten noorden van *Kuka*. Het meer *Zad*, en de rivieren hebben overvloed van visch; het gevogelte is hier zoo overvloedig, dat men veertig hoenders voor een' piaster koopen kan. Onder de huisdieren behooren de hond, het varken, het schaap, de runderen, de kameel, het paard, de buffel en de ezel. De twee laatsten worden als lastdieren gebezigd. De wilde beesten zijn hier dezelfde als in de overige binnenlanden van *Afrika*. De olifanten ziet men in troepen van tachtig tot honderd stuks. *DENHAM* telde in *Bornu* zes en dertig grootere en kleinere steden en schat de volkmengte op twee millioenen. Hij schildert de inboorlingen als sterke menschen, zonder veel uitdrukking in hunne gelaatstrekken, de neus plat, de mond groot, de tanden fraai, het voorhoofd verheven, zij schijnen over het geheel zachtaardig en gezellig te zijn. Bij hun phlegmatisch temperament, hunne matigheid en eenvoudigheid zijn zij ligt te regeren. Zelden geschieden hier moorden. Diefstal wordt met het verlies van de hand, of op eene zonderlinge wijze gestraft; men steekt namelijk, den misdadiger tot aan de keel in het zand, en laat hem in dien staat eene geruime poos zitten, zoodat hij dan vreesselijk door muskieten en andere insekten geteisterd wordt.

On-

Onverwacht keerden de heeren CLAPPERTON en DENHAM over *Tripoli*, *Italië* en *Frankrijk*, in April 1825 weder naar *Engeland* terug. (*) Door hunne reis is dus de ware loop van den *Niger* nog niet met zekerheid bekend geworden, het is te wenschen, dat de nieuwe reis naar het binnenste van *Afrika*, door CLAPPERTON in Augustus 1825 weder ondernomen, hieromtrent, eindelijk eene voldoende zekerheid zal opleveren. Het plan van dezen onverschrokken man was, om thans uit den zeeboezem van *Benin*, op eene der rivieren, die men voor monden van den *Niger* houdt, in de binnenlanden te trekken, en regtstreeks naar *Tombuktu* te gaan. Zijne reisgenooten zijn kapitein PEARCE en de doctoren MORRISON en DICKSON. Bij hunne komst in de binnenlanden moesten zich PEARCE en MORRISON door *Bornu* naar het oosten wenden, en, indien dit slechts mogelijk is, tot *Abyssinië* doordringen. CLAPPERTON was den 7^{den} Maart 1823, gezond te *Katunga*, vijftig Engelsche mijlen ten oosten van den *Niger* gekomen, en voornemens, eerst naar *Kiama* en vervolgens naar *Wauva*, vier dagreizen van *Youri* gelegen, te gaan. Hij had, in het begin van December 1825, vergezeld door PEARCE en MORRISON, van *Badagry*, in de baai van *Benin*, zijne reis begonnen. Door tusschenkomst des konings van *Badagry*, had hij verlof verkregen, om door het

ge-

(*) De beschrijving hunner reis is door hen in het Engelsch uitgegeven, en reeds in het Hoogduitsch overgezet.

gebied des konings van *Hio* of *Yariba* te trekken. Reeds op den 15^{den} December meldde hij uit *Jennah*, dat hij hier, na eenen moeilijken togt door dikke bosschen, was aangekomen. Een latere brief door een' koopman uit *Badagry*, HOUSTON genaamd, die hen vergezeld had, geschreven, bevestigde, dat de heer MORRISON, vier Duitsche mijlen van *Jennah*, door de koorts was overvallen, naar die stad terug gebragt had moeten worden, en na eenige dagen, benevens zijn' knecht, overleden was, ook meldde CLAPPERTON, den 28sten December uit *Engua*, den dood van kapitein PEARCE, die den 27sten December, aldaar gestorven was. Volgens de berigten van CLAPPERTON, van 1826, uit *Hio* of *Eyo*, de hoofdstad van *Yribau*, naar *Engeland* gezonden, blijkt, dat hij binnen kort van daar naar *Yuri* reizen wilde, waar MUNGO PARK vermoord was, en dat hij hoop had, hier de papieren van dezen ongelukkigen reiziger te zullen krijgen. Hij zegt verder: » ik heb reeds vele nieuwe ontdekkingen gedaan, ieder stap leidt door een onbekend land. Ik ben door eene bergketen getrokken, die men tot hiertoe niet kende, ook ben ik door een groot koninkrijk in *Afrika* gereisd, wiens naam in *Europa* nimmer gehoord is. In de hoofdstad van dit koninkrijk heb ik twee maanden geleefd. De *Niger* legt nog slechts twee dagreizen hooger, dan ik thans ben, en het uitwateren dezer rivier in de golf van *Benin*, kan niet meer twijfelachtig zijn. In de lente van 1827, ontving men in *Engeland* tijding uit *Sierra Leona*, van 8 December 1826, vol-

volgens welke men daar niets bepaalds van CLAPPERTON wist. Men had echter vernomen, dat het verspreide gerucht van den dood des doctors DICKSON, ongegrond was. Deze reiziger was door den Portugeesch DE SAUZA vergezeld geworden. Maar de invloed van dezen heer, die hun op de kust zoo voordeelig geweest was, verminderde naar die mate, dat zij dieper in het land kwamen, ja de inboorlingen zochten eindelijk zelfs den verderen togt der Europeërs te beletten, door voor te wenden, dat hun *Fetisch* dit niet wilde toestaan. DICKSON verzocht hun nu hem te veroorloven, dat hij hun eene proeve van de magt zijner *Fetisch* mogt laten zien. Hij rigtte nu zijne galvanische kolom op, en liet die op een gedood hoen werken, dat terstond stuiptrekkingen kreeg, en hoofd en vleugels hevig bewoog. De Negers verschrikten hierover zoo zeer, dat zij niet alleen niets meer tegen de reis van DICKSON inbragten, maar hem veeleer drongen, zoodra mogelijk hun land te verlaten." Eindelijk, volgens eenen brief van den heer HUMBOLDT, uit Londen, van den 5den Mei 1827, verneemt men, dat volgens de verklaring van Moorsche kooplieden, CLAPPERTON, zoo wel als de majoor LAING, te *Tombuctu* waren aangekomen, en daar in ongestoorde rust leefden.

De majoor LAING was den 18den Julij 1825, van *Tripoli* naar het binnenste van *Afrika* getrokken, en te *Gadarnes* (*Ghedernes*) gekomen, waar hij het opperhoofd ATTILA vond, die bestemd was om hem naar *Tombuctu* te verzellen. Zijn oogmerk was
vijf

vijf of zes maanden te *Tombuctu* te vertoeven, en dan twee andere reizen, de eene naar het meer *Dshennie*, (*Dibbi*) de andere naar het land *Mellie*, uit deze stad te ondernemen, en vervolgens den loop van den *Dschaliba* (*Niger*) tot aan deszelfs mond te vervolgen.

Men heeft gegronde reden om te vermoeden, dat de Engelsche regering door de berigten dezer reizigers, aangaande den loop van den *Niger*, en de ligging zijner monden meer weet, dan zij goedvindt thans nog bekend te maken. De belangen van haren koophandel veroorloven dit nog niet. *Groot-Brittanje* heeft toch eene aanzienlijke vermeerdering van koopers harer fabriekgoederen noodig. Terwijl zij in betrekking tracht te komen met de natiën in het binnenste van *Afrika*, en haar de waarde der Europesche beschaving zoekt te leeren kennen en schatten, en met nieuwe behoefte bekend te maken, werkt zij tevens om in *Afrika* nieuwe markten voor het vertier harer waren te verkrijgen.

Buiten twijfel is ook de nieuwe reis van den voornoemden heer *DENHAM*, thans overste luitenant, die op het einde van December 1826, op het schip *Kadmus*, naar de Engelsche volkplanting *Sierra Leona* gezeild is, met hetzelfde oogmerk ondernomen. Het is toch bekend, dat deze volkplanting zeer ongeschikt is om eene verkeerung met het binnenste van *Afrika* te bevorderen, alsook dat zij uit hoofde van den min vruchtbaren grond en het ongezond klimaat, een der minst geachte bezittingen van *Engeland* is. Het eiland *Fernando Po*,
dat

dat in de baai van *Benin* ligt, is hiertoe veel voordeeliger. Het ligt hoog, is rijk aan hout en water, zeer gezond en vruchtbaar. Als de stelling van den heer REICHARDS, en het waarschijnlijk vermoeden van CLAPPERTON en DENHAM, dat de *Niger* in de baai van *Benin* valt, bevestigd wordt, dan kan ook, ten opzichte der aardrijkskundige ligging, voor eene onmiddellijke verbindtenis met *Engeland* met het binnenste van *Afrika* geen voorname punt gevonden worden, dan juist dit eiland. Volgens de berigten der *Londensche literary gazette* van den 10den Februarij 1827, zou ook wezenlijk de verplaatsing der volkplanting van *Sierra Leona* naar het eiland *Fernando Po*, reeds door de Engelsche regering besloten zijn, en de kapitein OWEN, bekend door zijne ontdekkingsreis aan de oostkust van *Afrika*, tot stadhouder van dezelve benoemd zijn. Is dit nu waar, dan weet *Engeland* ook zeker, dat de *Niger* in de baai van *Benin* valt, en de ware uitkomsten der reizen van CLAPPERTON e.z.v. zullen aan het publiek eerst dan bekend worden, als alles ten opzichte van *Fernando Po* in orde is, en het slagen der nieuwe handelplannen als zeker kan beschouwd worden.

De Engelsche kapitein GORDON vertrok ook in Mei 1822 van *Cairo*, om de bronnen van den *Bahr el Abiad* op te zoeken. Hij reisde geheel alleen; maar met het vaste voornemen, om niet weder te komen, alvorens eenige belangrijke ontdekkingen gedaan te hebben. Zelfs wil hij, indien de noodzakelijkheid het vordert, zich als slaaf bij eenen zwarten koopman verhuren.

Zeet

Zeer belangrijk waren de ontdekkingen, die men van den heer BODWICH, kort voor zijnen dood, kreeg, betreffende het dus ver onbekende binnenste van *Zuid-Afrika*, tusschen de Portugesche bezitting aan de oost- en westkust. BODWICH had, op het congres te *Weenen*, in 1815, schriftelijke berichten van Portugesche reizigers, op aanbeveling van den secretaris van het Portugesche gezantschap te *Weenen*, den heer ALMEYDA, ontvangen, door den graaf SALDANHA DE GAMA, voormaligen stadhouder van *Angola*, en den graaf LINHARES, wiens vader voorheen stadhouder te *Serina* geweest was. BODWICH ordende die naderhand, voegde hierbij nog twee kaarten, en gaf die kort voor zijnen dood, te *Londen* uit (*).

Het opnemen der oostkust van *Afrika*, door de Engelsche schepen *Levén* en *Bacracouba*, onder het bestuur der kapiteins OWEN en CUDFIELD, is gelukkig geslaagd. Zij hebben niet slechts eene streek van vier en twintig duizend Engelsche, of omtrent vier duizend acht honderd Duitsche mijlen, de baaijen, inhammen en monden der rivieren medegerekend, van deze kust opgenomen en naauwkeurig onderzocht, maar ook op verscheidene punten een gedeelte van het daaraan grenzend binnenland met een

(*) Een volledig overzicht van dit werk kan men vinden onder anderen in de *Nouvelles Annales des Voyages*, in de *Neue Allgem. Geogr. en Statistische Ephemeriden*, en in de *Hertha*.

een aardrijkskundig oog bezocht (*). Sommige plaatsen waren dus ver op de kaarten zoo onnaauwkeurig opgegeven, dat hieruit een verschil van niet minder dan twee honderd vijftig Engelsche mijlen, zoo in de lengte als in de breedte, ontstond. De Engelschen hebben ook, gelijk ligt te voorzien was, reeds bezit genomen van twee punten dezer kust, namelijk, van *Monbuza*, op 4 gr., en van het land aan de *Lagoabaai*, op 25 gr. Z. Br. Deze plaatsen kunnen, als hier nieuwe volkplantingen slagen, zeer nadeelig worden voor den koophandel der Portugezen van *Mosambique* en *Quilimanie*, maar zeer voordeelig voor den algemeenen handel en de beschaving der Afrikaansche volken aan deze kust, zoowel als voor de uitbreiding van de kennis der aardrijkskunde. *Mombuza* is echter in Junij 1825, weder door de Engelschen verlaten (†).

Een jonge Duitscher, de zoon van den beroemden SALZMAN, die zich reeds sedert 1815 in het zuidelijk gedeelte van *Europa*, op de plant- en insektenkunde had toegelegd, vertrok in November 1823 uit *Gibraltar*, om in het binnenste van *Afrika* te dringen. Het eenige dat men van zijnen togt weet, is, dat hij in den Deenschen consul te *Tanger*, een' vriend

(*) Uitvoerige berigten hiervan zijn te lezen in de *Nouvelles Annales* enz. September en October 1826, en de *Hertha*, VII D. 3 St. 2de Afd. bl. 119 en IX D. 2de Afd. bl. 65.

(†) *Nowv. Ann. des Voyages*, April 1827 bl. 141.

vriend heeft gevonden, die hem met raad en daad ondersteunt.

De Fransche reiziger VAN BEAUFORT, die in Januarij 1824 uit *St. Louis* vertrokken was, om van het westen in het binnenste van *Afrika*, en tot aan den *Niger* door te dringen, is ook reeds een offer van het ongezond klimaat en der vermoeijenissen geworden. Evenwel kan zijne reis van groot nut voor de wetenschappen zijn, als zijne papieren slechts gered kunnen worden. Hij vond, dat de meeste punten aan de *Gambia*, op onze kaarten te ver oostelijk geplaatst zijn. Hij vestigde vooral zijne aandacht op den geognostischen aard der landen. Op de bovenste *Faleme* vond hij goudwasscherijen. Hij zond, onder anderen, ook vruchten van boterboomen naar *Parijs*, en dacht, dat deze tot het geslacht der *Terebinthaceen* behoorden.

Een ander Franschman PACHO, die in December 1824, naar het oude *Cyrene*, aan de noordkust van *Afrika*, vertrokken was, kwam in October 1825 weder te *Marseille*.

De Italiaan DELLA SELLA, had reeds in 1819, toen hij eenen zoon van den *Dey* van *Tripoli*, op eenen togt tegen de Arabieren vergezelde, merkwaardige ontdekkingen gedaan in dit, eens zoo bloeiend, en sedert den tijd van PAUL LUCAS niet weder naauwkeurig onderzocht land.

In December 1824 keerde ook de Engelsche luitenant ter zee BEECHY, van zijne vaart langs de kusten van *Cyrenaria*, te *Londen* terug.

Aangespoord door eene premie van drie duizend

franken, die het aardrijkskundig genootschap te *Parijs*, gezet had op de beste beschrijving eener reis naar *Cyrene*, besloot PACHO die te ondernemen. Voorzien met brieven van aanbeveling van den pacha van *Egypte*, aan den *Bey* van *Derne*, en door een' jongen Duitscher, MULLER genaamd, vergezeld, vertrok hij, in December 1824, uit *Egypte*, en kwam door de woestijn van het voormalig *Marmarica*, op het gebied van *Derne*. De *Bey* van *Tripoli* voorzag hem met brieven van aanbeveling aan den *Bey* van *Bengari* en PACHO bereikte gelukkig de puinhoopen van *Cyrene*, waar hij drie maanden met het opnemen van gedenkteekenen en opschriften doorbragt. Hij ging naderhand nog naar de reeds vroeger door HORNEMAN bezochte *Oase Aujelak*, en vond, dat de ligging van dezelve naauwkeurig met de opgave van STRABO overeenstemde.

Egypte blijft ook nog steeds een voorwerp van onvermoeid onderzoek. Een jonge Duitscher, EDUARD RUPPEL, reist door hetzelfde sedert 1822. Zijne berigten leveren vele nieuwe bijdragen ter verbetering en uitbreiding onzer kennis van dit land. Het Egyptisch district *Fajum*, is ook naauwkeuriger door hem onderzocht. RUPPEL munt vooral uit door eene sterrekundige bepaling der door hem bezochte plaatsen, en heeft ook belangrijke waarnemingen gedaan over den wind *Chamzin* (*).

In den zomer van 1824, uit *Ethiopië* te *Kairo*
te-

(*) Zie over dezen wind *merkwaardige bijzonderheden* enz. D. I. bl. 205. *De Vert.*

terug gekeerd, om daar zijne verzameling in orde en veiligheid te brengen, was hij terstond weder bedacht om, van *Dabbe* door de groote woestijn van *Haraze* tot *Kordofan* door te dringen. Hoewel dit zijn plan de eerste reis mislukte, heeft hij dit echter naderhand volbragt, en is in het begin van het jaar 1825, te *Obeide* terug gekomen. Hij heeft zich echter slechts twee en vijftig dagen te *Kordofan* kunnen ophouden, en moest zelfs gedurende dezen korten tijd, verscheidene dagen het bed houden. Hij wendde zich hierop van *Obeide* naar het westen, maar kon slechts tot *Omsimime* doordringen. Hier vindt men vier klassen van inwoners, die echter, wat onkunde, winzucht, inwendige oorlogen en vrees voor de Turken betreft, elkander volkomen gelijk zijn, namelijk: 1) *Nubas*, of vrije Negers, die op de toppen der bergen of ontoegankelijke rotsen leven; 2) bewoners der vlakte, een mengsel van Nubisch, Ethiopisch en Arabisch bloed; 3) zwervende uit *Hedscha* herwaarts gekomene Arabieren; en 4) *Gelabi* of kooplieden, een mengsel van menschen uit alle landschappen van *Afrika*, die ten noordwesten liggen. Volgens de beste berichten, die RUPPEL over den *Bahr el Abiad* of de *witte Nijl* krijgen kon, bleek hem, dat deze rivier verscheidene maanden slechts een moeras is, vol vuil water, en dat zij alleen in den regentijd bevaarbaar wordt. Niemand wist ook iets van eene rivier, buiten den *Bahr el Asrek*, die in dezen stroom zou storten.

Hij vond den grond van *Debbe* tot *Omsimime*,

eene streek van 8 gr. breedte, of honderd twintig geographische mijlen, bijna geheel vlak, en hij geloofst, dat de laatstgenoemde plaats niet eens vier honderd roeden boven de oppervlakte der zee ligt. Op zijnen terugtogt uit *Kordofan*, deed hij een' uitstap naar de westkust, ten zuiden van *Korti*, naar *Gummer*. Hij kon echter geen gids krijgen naar de overblijfselen eener oude stad, *Lenokattam* genaamd, die men zeide, dat in de nabijheid lag en vele opschriften en hieroglyphen bevatte. Volgens de laatste tijding, was hij voornemens om van *Kairo* naar de kusten der *roode Zee* te trekken.

Een jong Engelschman JAMES BURTON, heeft, op last van den pacha van *Egypte*, de westkust der *roode Zee*, vooral ter verrijking der aard- en bergkunde, bezocht, en is bij deze gelegenheid door streken getrokken, die dus ver aan de Europeanen onbekend waren. Hij heeft de ligging van verscheidene punten, die wij slechts door de ouden kenden, sterrekundig bepaald, en vele oudheidkundige ontdekkingen gedaan.

Een jonge Turk, SADDIK GIBRALTER genaamd, heeft ook berigten medegedeeld over de landen tusschen *Egypte* en *Tripoli*, door hem in 1821 bereisd. Hetgeen hij over de puinhoopen van het oude *Cyrene* zegt, stemt zeer goed overeen met de oudere berigten van PAUL LUCAS.

De Engelschman HYRES bezocht ook verscheidene punten aan de westkust van *Afrika*, onder andere de Engelsche volkplanting in *Senegambië*. Zoo bezocht ook de Engelsche kapitein der artillerie, een
ge-

gedeelte dezer westkust, en eenige in de nabijheid van dezelve liggende eilanden. Hij vond de hoogte van het *Suikerbrood* (*Sugarloaf*), op de kust van *Sierra Leona* twee duizend vier honderd een en negentig Engelsche voeten hoog, en het hoogste punt van het eiland *Ascension* twee duizend negen honderd tot drie duizend Engelsche voeten boven de oppervlakte der zee.

Wat de nieuwste merkwaardige reizen door *Azië* betreft, zoo hebben wij reeds voorheen van den togt des kapiteins COCHRANE gesproken, die door geheel *Siberië*, tot aan deszelfs noordelijkste punt, te voet getrokken is. De beschrijving zijner reis, door hem uitgegeven, bevat vele belangrijke bijdragen tot eene regte kennis van dit land.

Mogelijk mag men nog meerdere opheldering verwachten van de reeds in 1824 begonnen reis des hoogleeraars HANSTEEN, te *Christiania*, die voornamelijk bedoelt, om alom in het noordelijk gedeelte van *Azie*, aan gene zijde van den 60sten graad der breedte, waarnemingen op te teekenen, betreffende de afwijking en neiging van den magneet. Bovendien zal zich deze geleerde toeleggen, om proeven te nemen met den slinger, en aardrijkskundige waarnemingen, gelijk ook waarnemingen met den barometer en thermometer te doen. Zijn plan is, om, zoo de omstandigheden dit eenigzins veroorloven, op eene der groote rivieren van het noordelijk *Azië*, bij voorbeeld op de *Jenisei* of de *Lena*, naar de kusten der *IJssee* te varen.

Terwijl *Rusland* belangrijke ondernemingen ter

zee waagt, verzuimt het ook niet zich van elke gelegenheid te land te bedienen, die slechts strekken kan ter bevordering der aardrijkskunde van het binnenste van *Azië*. In 1820 zond het een gezantschap naar *Buchara*, en onlangs weder eene expeditie, die in last had door het binnenste van *Azië* tot aan *Tibet* door te driugen.

De Russische reiziger TIMKOWSKY, mag hier wel in de eerste plaats genoemd worden. De aanleiding tot zijne reis, was deze: de Russische regering onderhoudt te *Pekin*, de hoofdstad van *China*, steeds eenige Grieksche geestelijken als zendelingen, die van tien tot tien jaren afgelost worden. TIMKOWSKY nu, een ambtenaar bij de Aziatische afdeling van het departement van buitenlandsche zaken, werd in 1820 gelast om de nieuwe zendelingen, die toen van *Kiahta* naar *Peking* vertrekken zouden, te verzellen. De beschrijving van zijnne heen- en wedertocht, door hem in het licht gegeven, is zoo wel vernakelijk als leerzaam (*).

Over het binnenste van het Aziatisch gedeelte van *Rusland*, hebben wij nieuwe berigten te wachten van den door zijne vroegere reizen roemvol bekenden hofraad VON HAMEL, die reeds in 1824 op reis gegaan is. Zoo heeft ook een Finlander, doctor SJOGREN, eene wetenschappelijke reis ondernomen over *Archangel*, *Wologda*, *Wiälta*, *Perm*, *Ovenberg*, *Saratow*, enz. Zijn hoofddoel is, de geschiede-

(*) Deze reis is door den heer M. SCHMIDT, *Leipzig* 1825, in het Hoogduitsch vertaald.

denis, zeden en gedenkteeken der Russische Laplanders, gelijk ook die der *Permiers*, *Wotjaken*, *Tcheremissen*, enz. naauwkeurig te leeren kennen. Volgens zijn berigt uit *Kola*, had hij zijnen zeer moeilijken togt door den *Kemschen Kreits*, van het stadhouderschap *Archangel* naar *Kusamo*, *Ke-mitrask* en *Sodankyla* volbragt. Op deze laatste plaats moest hij tot den 25sten November 1825 ver-
toeven, terwijl toen eerst de baan voor sleden rij-
baar werd, om van hier met rendieren naar *Enara*
te kunnen reizen. Zijne reis over het gebergte naar
het meer *Enara* was zeer moeilijk bij eene koude
van 18 tot 20 gr. van REAUMUR. *Utsjoki*, honderd
vijftig wersten van *Enara*, is het noordelijke kerspel
van *Finland*, en de uiterste grenzen van hetzelfde
verheffen zich aanmerkelijk boven de *IJsze*.

Te *Karan* is in 1825, onder het bestuur van den
hoogleeraar EICHWALD, een genootschap van jonge
mannen opgericht, die eene reis naar den *Kaukasus*,
Georgië en de kusten der *Kaspische Zee* ondernemen
willen. De heer POMORTSEFF, die in den planten-
tuin te *Petersburg* aangesteld is, zal hen als bota-
nicus vergezellen.

Eene andere wetenschappelijke reis naar den *Kau-
kasus* en de naburige, voorheen Perzische, thans
Russische landschappen, hebben de heeren DOMMERT
en SIEGFRIED, op kosten der hoogeschool te *Abo*,
ondernomen. Hun hoofddoel is, deze gewesten met
een natuurkundig oog te beschouwen, ten einde de
verzameling te *Abo* te verrijken.

Het zendelinggenootschap te *Bazel*, heeft vijf zen-

delingen over *Petersburg* naar *Astrakan*, en van daar naar *Perzië* bestemd. Twee hunner, namelijk HOKENAKKER en LANG, vertrokken den 17^{den} Augustus van *Astrakan*, en kwamen den 28sten Mei 1823 te *Karass*. Deze plaats is eene volkplanting, in het jaar 1802, door de Schotsche geestelijken BRUNTON en PATERSON gesticht. Zij ligt ten westen van *Georgiewsk*, de hoofdstad van *Kaukasiën*, aan den zuidoostelijken voet van den *Beschtan*, een' vrij hoogen berg, die tot het begin van den *Kaukasus* behoort. Grond en klimaat zijn voortreffelijk, maar de rijke oogst wordt somtijds door sprinkhanen verwoest, die in eene ontelbare menigte optrekken, en streken van zes tot zeven wersten bedekken. Zij zijn van drie tot vijf duimen lang. Zij ontzien slechts tabaksplanten en wijngaarden.

De volkplanting bestaat uit twee lange rijen van huizen, die door eene breede, met populieren beplante straat gescheiden worden. Ieder huis heeft eenen vrij grooten tuin. Aan het bovenste gedeelte der volkplanting staan de hutten der soldaten, die, benevens eenige kozakken, bestemd zijn om de inwoners tegen overvallen der stroopers te beveiligen.

Te *Karass* wonen thans zeventien Duitsche, drie Schotsche en twee Tscherkassische Christelijke families. Zij leven van den verkoop van aardappelen, groente, tabak en brood, aan de badgasten, die iederen zomer hier komen om de warme baden, die in de nabijheid dezer plaats liggen, te gebruiken.

Deze zendelingen bezochten, op hunnen weg naar *Karass*, ook de plaats *Madschar*, gebouwd door

Ge-

Georgiers, op de puinhoopen van het oude *Mad-schar*, aan de rivier, die denzelfden naam draagt, gelegen. Hier wonen vier en dertig Duitsche, zeven Georgische en veertien Armenische familiën. De Duitschers lêven van de tabak-, koren- en ooft-teelt, gelijk ook van hun talrijk vee. Hier vindt men ook vruchtbare moestuinen en wijnbergen, maar daar noch de Duitschers, noch de Russen den wijn goed weten te behandelen, zoo is hij, hoewel hij hier welig tiert, evenwel zeer slecht.

Te gelijk met deze beide zendelingen, ondernamen drie anderen, namelijk de heeren DITTRICH, ZAREMBA en BEUZ, eene reis naar *Georgië*. Zij verlieten, door eenen Armeniër, SERGIUS genaamd, vergezeld, *Astrakan* op den 25sten April 1823, en bereikten den 18den Mei *Tiflis*. Volgens de naauwkeurigste berigten leven thans in *Georgië* twee en twintig duizend Georgische, elf duizend Armenische, twaalf duizend Tartaarsche, zeven honderd Grieksche (Russische), vijf honderd Duitsche en vier honderd Joodsche huisgezinnen. De Duitsche, uit *Wurtemberg* afkomstige, herwaarts getrokkenene familiën, bereikten na een' langen en moeilijken togt, op welken wel de helft der verhuizenden door ziekte weggevaagd werd, in het jaar 1819, *Grusië*, en vestigden zich, door de regering ondersteund, in zeven dorpen. Het eerste dezer *Nieuw Tiflis* genaamd, ligt slechts drie wersten ten noorden van de hoofdstad *Tiflis*, aan den linker oever der *Kur*, en telt omtrent negen en dertig huisgezinnen, alle ambachtslieden. Vijf wersten noordelijker, aan den-
zelf-

zelfden kant der *Kur*, vindt men *Alexandersdorp*, dat door vijf en twintig familiën wordt bewoond, die meest van den landbouw en veeteelt leven. De derde kolonie *Marienveld met Petersdorp*, ligt zeven en dertig wersten ten oosten van *Tiflis*, en bestaat uit zeven en veertig huisgezinnen. Het land is hier uitmuntend voor den wijn en korenbouw geschikt. *Elizabethsdal*, dat vijf en zestig familiën bevat, ligt acht en twintig wersten ten zuiden van *Tiflis*, in eene zeer gezonde en vruchtbare landstreek, maar heeft door misgewas en andere onheilen veel geleden. In vergelijking van deze is het veel beter gesteld met *Katharinaveld*, bij de vesting *Quesch*, aan gene zijde der rivier *Kram*, omtrent twintig wersten ten zuiden van *Elizabethsdal* gelegen. Deze volkplanting telt negen en negentig familiën, en kan zeer bloeiend worden. De twee laatste koloniën, *Anneveld* en *Helena'sdorp*, liggen in den kreits van *Gandscha* of *Elizabethspol*. De eerste heeft door ziekte vele inwoners verloren, maar de laatste is zeer bevolkt (*).

De Engelsche resident *RICH*, te *Bagdad*, die aldaar in October van 1821, aan de *cholera morbus* overleden is, ondernam in 1820 eene reis naar *Kurdistan*. Eer hij echter in dit landschap kwam, onderzocht hij vooraf de puinhoopen van *Ktesiphon* en

(*) Volgens berigten der nieuwspapieren, hebben verscheidene dezer volkplantingen door de strooppartijen der Perzianen, in dezen laatsten oorlog, veel geleden, ja zijn geheel verwoest.

De Vert.

en *Seleucia*. Zijn hoofddoel was, de belangrijkste punten op dezen togt, starrekundig te bepalen, en de overblijfselen der oudheid te leeren kennen, die men hier alom zou ontmoeten. RICH kwam in streken, nog nooit door een' Europeaan bezocht. Hij ontdekte verscheidene oude overblijfselen van Sassanidische steden, graven van koningen, jacht-slotten, grafplaatsen, urnen en beenderen. Te *Kefa* liet hij delven, en ontdekte een gebouw, dat merkwaardige schilderijen in gips bevatte, welker kleuren nog hunne oorspronkelijke frischheid hadden behouden. Te *Tuskarmati* bezag hij de nafiha en zoutmijnen, en bereikte den 8sten Mei 1820 *Soleimanieh* (*Solimania*). De reis van den heer RICH door deze streken, zal nog lang in een gezegend aandenken bij de *Kurden* blijven, want zijne gemalin, die hem vergezelde, was zoo gelukkig, dat zij door overreding en de geschenken, die zij aan de vrouwen en kinderen gaf, den tegenzin der *Kurden* tegen al, wat nieuw was, overwon, en onder hen de inenting der koepokken invoerde. De pokken hadden dus ver in deze streken ontzettende verwoestingen veroorzaakt. Gedeeltelijk keerde hij op den *Tigris* terug, en kwam den 12^{den} Maart 1821 weder te *Bagdad*.

In de maand Mei van 1821, kwamen insgelijks te *Bagdad*, de Engelsche reizigers WILSON en HUDE, die reeds door *Egypte* en *Syrië* getrokken waren, om vervolgens het oude *Mesopotamië* en *Babylonië* te onderzoeken, en dan naar *Indië* te gaan.

Ook andere Europeesche reizigers waren en zijn nog

nog werkzaam ter vermeerdering onzer kennis van land en volk in *Azië*. Het gebergte *Himalaya*, waarvan men reeds sedert 1811 wist, dat verscheidene van deszelfs toppen hooger waren, dan den *Chimborasso*, in *Amerika*, schoon deze, dus ver voor den hoogsten berg op aarde werd gehouden, werd in het jaar 1818, door den Engelschen luitenant GERARD en zijn broeder, gedeeltelijk trigonometrisch opgenomen. Zij beklommen drie toppen van dit gebergte, die zestien duizend negen honderd een en twintig, achttien duizend vier honderd drie en negentig en negentien duizend vier honderd elf Engelsche voeten boven de oppervlakte der zee lagen, en deden belangrijke waarnemingen ten aanzien van den geognostischen aard, verdeling der planten, sneeuwlinie, enz. van dit gebergte.

De Engelsche reiziger MOORCRAFT, die sedert 1822 in het binnenste van middel-*Azië* gedrongen is, om met de westelijke provinciën van *China* in merkantiele betrekkingen te komen, en met wien zich een jonge Zevenberger, COSMA DE KOROS, vereenigd heeft, is in de nabijheid van *Buchara* overleden.

De reis van den blinden Engelschman JAKOB HOLLMAN, die in 1822 en 1823, door Europeesch en Aziatisch *Rusland* tot *Irkutzk* trok, heeft wel niet veel belangrijks voor de wetenschappen opgeleverd, maar de beschrijving zijner reis, in 1825 te *Londen*, in twee deelen uitgegeven, bevat evenwel sommige merkwaardigheden, die hij op de plaats zelve verzameld, en grootendeels van aanzienlijke en geloofwaardige personen vernomen heeft,
die

die medelijden hadden met zijn treurig lot en met den man zelven, die zulk eene reis had ondernomen.

De tegenwoordige toestand van *Perzië* kunnen wij het best leeren kennen uit de beschrijvingen van den Zweedschen majoor HEIDENSTAM en den Engelschman FRAZER (*).

HEIDENSTAM trok over *Konstantinopel*, door *klein Azië*, naar *Eriwan* en *Tauris*. De reis tusschen *Escodar* en *Erzerum*, levert niet veel bekoorlijks op. Men trekt door ellendige dorpen en onafmetelijke bosschen langs de slechtste wegen, die ooit in *Turkije* gevonden werden. Slechts de zeesteden hebben herbergen, in de Karavansera's, die in elke stad gevonden worden, vindt de reiziger niets dan een verblijf, eene rieten mat om op te slapen, en eene kruik water. *Kars* is de sterkste vesting der Turken aan de grenzen van *Perzië*. Van hier trok hij naar *Eriwan*, midden door het leger der Kurden. Tusschen *Amamla* en *Eriwan*, verheft zich de berg *Ararat*, die uit hoofde van de altijd durende sneeuw, nog door niemand beklommen is. Aan den voet van dezen berg staat het Armenische klooster *Aralek*, op die plaats, waar, volgens de overlevering, NOACH het eerst na den zondvloed woonde, en den eersten wijnstok plantte, waarin thans de voornaamste rijkdom van dit land bestaat. *Eriwan* is eene sterke vesting, deels door de natuur, deels

(*) In het jaar 1825 is de reis van den Zweed te *Upsal*, en die van den Engelschen reiziger te *Londen* te het licht verschenen.

deels door kunst sedert 1809, door een' Britschen ingenieur tot dezen rang verheven (*).

FRAZER reisde van *Bombay* over *Mascat*, *Buschire*, *Schiras*, *Ispahan*, *Mesched*, de hoofdstad van *Kerasan*, en van daar door het Kurdische leger naar *Astrabad*. De schildering, die hij van *Perzië* geeft, is over het algemeen ongunstiger, dan die zijner voorgangers. Hij zegt, dat het rijk kort bij deszelfs val is, en dat de koning, een zwak man, het niet gaarne ziet, als vreemdelingen den slechten toestand van zijn rijk bespeuren. *Korasan* is een woest landschap, dat door verscheidene stammen, inzonderheid door de *Inkehs*, *Gocklans* en *Jamuths* bewoond wordt. Het reizen is alom zeer onveilig. De Europeanen worden, als zij tot hiertoe willen doordringen, mogelijk wel niet zonder medeweten der regering, vaak vermoord.

Het prachtigst gebouw van *Mesched*, de hoofdstad van *Korasan*, is het *Mausoleum* van IMAN REZA. Dit ligt midden in de stad, en vormt eene verbaasende groep van koepels en minarets. *Mesched* heeft veertig duizend bewoners. Het fluweel, dat hier geweven wordt, houdt men voor het beste van gansch *Perzië*. Men smeedt hier thans ook nog uitmuntende klingen, die hunnen goeden naam ontleenen van den veroveraar TIMUR, die eenige zwaardvegers van
Da-

(*) De schilderingen van het tegenwoordig *Perzië* of *Iran* van HEIDENSTAM, kan men vinden in de *Nouv. Ann. des Voyages*, November 1825, en in de *Neue Alg. Geogr. Ephemeriden*, D. XVI. 8 en 9 St.

Damascus herwaarts bragt, die hunne bekwaamheid op hunne nakomelingen overgebracht hebben.

De Zweed BERGGREN, predikant bij het gezantschap van zijn hof te *Konstantinopel*, ondernam in den zomer van 1820, eene reis naar *Rodus*, *Cyprus* en den *Libanon*, waar hij eenigen tijd in een Maronieten klooster logeerde, voor honderd Zweedsche rijkdaalders in de maand, om, eer hij verder reisde, de Arabische taal grondig te leeren. Hij heeft hier merkwaardige nieuwe waarnemingen gedaan over dit gebergte en deszelfs bewoners, vele nieuwe planten verzameld, en bevonden, dat de berigten over deze streken van VOLNEY en anderen, geenszins met de waarheid overeen komen. Zijne reisbeschrijving bevat ook belangrijke bijdragen over de Drusen, en hunne, zoo weinig gekende godsdienstige geheimen. Hij had gelegenheid hunne heilige schriften te zien. Hij wilde vervolgens naar *Palestina* trekken, maar werd verhinderd door eenen plotseling uitgebroken krijg tusschen de bewoners van den *Libanon* en den pacha van *St. Jean d'Acre*, en was naderhand, door de gevolgen van den opstand der Grieken, genoodzaakt naar *Egypte* te gaan. Eene hevige ziekte belette hem verder te reizen, en nadat hij te *Alexandrië* weder hersteld was, keerde hij over *Jeruzalem* naar *Konstantinopel* terug.

De heer CRAWFURD, voorheen Britsche resident aan het hof des sultans van *Java*, en schrijver van het bekende werk over den *Indischen Archipel*, heeft op last van den voormaligen gouverneur generaal van *Oost-Indië*, den heer HASTINGS, *Birman* en *Co-*

F

chin-

chinchina bezocht, om de Oost-Indische compagnie naauwkeurige berigten te geven, betreffende de gelegenheid, die deze landen voor den koophandel opleveren. Tot groot nadeel van de land- en volkkunde, met betrekking tot den Oost-Indischen *Archipel*, is het schip *Fame*, waarop zich deze reiziger bevond, den 2^{den} Februarij 1824 verbrand. Hij, zijne familie en alle personen, die op dit schip waren, werden wel gered; maar zijn eigendom, ter waarde van twee en dertig duizend ponden sterlings, en vooral zijne papieren, teekeningen en verzamelingen, de vruchten eener inspanning van vele jaren, gingen onherstelbaar verloren.

Het *Bull. Univ.* van 1826, voor September, bl. 79, bevat het dagboek eener reis naar de noordelijke haven van het eiland *Sumatra*, ondernomen door den Engelschen zendeling, die te *Sabolgo* woonde in 1823. Daar vindt men ook, bl. 61, uittreksels uit brieven van den Nederlandschen natuurkundige VAN HASSELT, op eene reis naar het westelijk gedeelte van *Java*. Deze geleerde is, tot groot nadeel der wetenschappen, op den 8sten December 1824 overleden.

In den winter van 1826 tot 1827 keerde een ander Nederlandsch natuurkundige, de heer BLUME, een leerling van den beroemden hoogleeraar BRUGMANS, naar zijn vaderland terug, nadat hij zich negen jaren op het eiland *Java* had opgehouden. Hij bragt eene onschatbare verzameling van naturaliën, uit alle die rijken, en vooral van planten mede, onder welke verscheidene geheel
nieu-

nieuwe zijn. Voor zijn vertrek gaf hij in *Java* eene proef hiervan in het licht, onder den titel: *algemeen overzicht der Botanïe op Java*, die geschikt was om de belangrijkheid zijner gedane ontdekkingen te bewijzen (*).

Eene belangrijke bijdrage tot eene aanschouwelijke kennis van *Oost-Indië*, in zoo ver deze door het zien van platen kan verkregen worden, is te vinden in het prachtig werk van den overste-luitenant FORREST, te *Londen*, in 1824 uitgegeven. Dit werk bevat de beschrijving van eene, in het jaar 1807, langs de boorden van den *Ganges* en *Jumna* (*Dschumna*) ondernomene reis, en tevens ter opheldering van dezelve vier en twintig gezigten van pagoden, dorpen, oude steden, bergen, vestingen, paleizen, grafteekenen, enz.

De Bengaalsche luitenant der artillerie PAULUS BURLTON, meent de ware bron van den *Bramaputra* of *Burremputer* ontdekt te hebben, in eene bergketen, op 96 gr. 10 min. oostelijke lengte van *Greenwich*, en 28 gr. N. Br. gelegen. Tot hiertoe veronderstelde men, volgens de kaart van HAMILTON, dat de *Bramaputra*, uit het meer *Soinchi* op

(*) De verdienstelijke natuuronderzoeker REINWARDT, thans hoogleeraar te *Leyden*, heeft insgelijks een' geruimen tijd op *Java* doorgebracht, de merkwaardigste bergen beklommen, en onberekenbare voordeelen aan de natuurkunde geschonken.

De land- en zeetogten in *Neêrlands Indië* enz., door J. OLIVIER, te *Amsterdam* 1827 gedrukt, verspreiden ook zeer veel licht over deze gewesten.

op 101 gr. lengte, en 31 gr. 27 min. Br., in *Thibet*, onder den naam *Tsampu* of *Sampu*, ontsprong, naar het zuidoosten liep, en door het gebergte *Himalaya* in eene onnatuurlijke rigting boorde, om zich dan westwaarts te wenden en zich met den *Ganges* te vereenigen. » Wordt dit berigt echter bevestigd, dan zou de *Bramaputra* omtrent in die streek ontspringen, waar de kaarten eene zonderlinge buiging plaatsen, dus op de helling van de oostelijke *Himalaya*, op de grenzen van *Assam* en *Birma*. Maar waar blijft dan de *Tsampu*? Mogelijk valt die in den *Irawaddi*. Deze is ten minste de westelijkste rivier, die door het gebergte *Himalaya* boort, om den *Nijl* van *Birma* te worden. Volgens Fransche berigten, zou de heer J. VAN KLAPROTH, in Chinesche boeken gelezen hebben, dat de *Irawaddi*, in zijnen bovensten loop niets anders was, dan de dus ver voor den *Bramaputra* gehoudene rivier (*).

Men was ook in onzen tijd bedacht om de aard- en volkkunde door berigten uit de *Aziatische Zeeën* uit te breiden. De Fransche kapitein CHEMISARD toch, die op het schip *la Rose*, in 1823 van *Manilla* door de Chinesche zee naar *Batavia* voer, ontdekte ten oosten van *Celebes* eene groep eilanden, die hij den *Gaskonjischen Archipel* noemde. Zij liggen ten westen van *Kulla Tabyabo*, dat, volgens de bepaling van CHEMISARD 142 gr. lengte, en 1 gr. 5 min. zuidelijke Br. heeft. Deze talrijke groep

(*) Deze aanmerking is van den redacteur der *Geogr. Ephemeriden*, D. XVIII St. 8 bl. 255.

groep bestaat uit twee parallel loopende rijen van eilanden, die door een diep, van de noordwest naar de zuidoost kust loopend kanaal, dat hij het kanaal *Balguerin* noemde, gescheiden worden.

De Engelsche compagnie heeft sedert eene reeks van jaren, eene expeditie, onder het bestuur van kapitein Ross, uitgezonden, die bestemd was om de *Chinesche* en *Indische Zeeën* naauwkeurig uit te vorschen en op te nemen. Ross was ook in 1824 bezig om de eilanden en kusten op de oostzijde der golf van *Bengalen* te onderzoeken.

Ter zelfder tijd liet de stadhouder van *Bombay*, door twee daartoe bestemde schepen, de kust van den Perzischen zeeboezem opnemen, en het stadhouderschap van *Prins-Wallis-eiland*, liet de zoo weinig bekende noord kust van *Sumatra*, de straat van *Bryon* enz. onderzoeken.

Eene schipbreuk verschaftte verscheidene Engelschen gelegenheid, om op het einde van 1819, het Chinesche eiland *Hainan* te bezoeken, en zelfs langs een gedeelte der zuidkust van *China* tot naar *Canton* te trekken. Het Engelsche Oost-Indische compagnieschip de *Friendship* (de *Vriendschap*), ging door een' vreesselijken storm, in den nacht van den 11^{den} November 1819, zoo geheel te grond, dat slechts een groot gedeelte der manschap aan wal kon komen. Vijf en zeventig personen, en onder deze de Supercarga *REY*, die deze reis in het vervolg beschreven heeft, werden door de zachtmoedige en brave bewoners van dit eiland, zeer gastvrij ontvangen, en naar het vaste land gebracht, waar zij

ook op hunnen verderen togt door de provinciën der kust tot *Canton*, alom zeer goed behandeld werden. Dewijl zij op deze reis door twintig be-
muurde steden en twee honderd zes en vijftig vlek-
ken en dorpen trokken, en zich op verscheidene
plaatsen eenigen tijd ophielden, zoo bevat deze
reisbeschrijving van den heer REY vele belangrijke
berigten over deze plaatsen, gelijk ook over de
zedes en gewoontes der Chinezen.

Over *Siam* en *Cochinchina* kan men belangrijke
berigten vinden in het dagboek van den heemeester
GEORGE FINLAISON, overleden op zijne terugreis
naar *Europa*. Hij vergezelde het gezantschap, dat
in het jaar 1821, uit *Ceylon* naar deze landen werd
gezonden. Zij voeren op de rivier *Siam* naar *Ban-*
kok, waar zich de koning met zijn hof ophield.
De woningen langs deze rivier zijn slecht en morsig,
maar de inwoners schijnen vergenoegd te zijn, zij
halen hun voornaamste onderhoud uit de rivier en
de zee, en hebben ook rijst in overvloed. De
huizen staan in eene rij van acht, tien of meer
langs den oever, of drijven op de rivier als schuiten.
Deze waren langwerpig, van planken gemaakt. Na
de zijde der rivier hadden zij eene, met een dak
bedekte helling, waarop allerlei waren, vruchten,
rijst, vleesch, enz. stonden. Zijdwaarts waren deze
drijvende woningen aan lange, in de rivier gesto-
kene bamboesrietten vastgemaakt, zoodat die huizen
naar welgevallen verplaatst konden worden. Ieder
huis had eene kleine schuit, ten gebruike der be-
woners, die meest uit kramers en ambachtslieden
be-

bestonden. De klee- en schoenmakers waren Chinezen, en vele personen dezer natie hadden zich hier nedergezet. Zij wonen, gelijk in andere gedeeltens van *Indië*, in schuiten, en de kajuit, uit gevlochten hout bestaande, bevat hun gansche vermogen, zij zijn allen zeer vlijtig. De rivier *Bankok* is omtrent een vierde van eene Engelsche mijl breed, zes tot tien vadem diep, en loopt drie Engelsche mijlen in een uur. De arme Siamesen smijten hunne dooden in de rivier, maar de rijken verbranden dezelve. Zijne berigten over *Hué*, de hoofdstad van *Cochinchina*, zijn nog belangrijker.

Over het rijk *Siam* hebben wij binnen kort nieuwe berigten te wachten uit de papieren van den kapitein BURNEY, die door de Engelsche Oost-Indische compagnie, als afgezant naar het hof van *Siam* is gezonden, om, in naam van die compagnie een handelverdrag met dit hof te sluiten.

Zelfs over *Japan*, dit voor de meeste Europeanen tot dus ver bijna ontoegankelijk en nog zoo onbekend land, kunnen wij veel nieuws lezen in de nagelaten papieren van den kapitein LEVSEN, een geboren Deen, die in 1820 en 1821, *Japan* tweemaal in Hollandsche dienst bezocht heeft, op zijne terugreis op het eiland *Fohr* overleden is, en een aantal kaarten, teekeningen en berigten over dit rijk heeft nagelaten. Niet min belangrijk is het handschrift van den heer TITSING, gewezen Nederlandsch gezant in *China*, en oppersten opzigter der Hollandsche factorij te *Nangasaki*, in *Japan*. Hij beschrijft, onder anderen, dag voor dag, al

F 4

het

het merkwaardige, dat voorviel gedurende zijn verblijf te *Jeddo*, de hoofdstad van *Japan*, van den 25sten Maart tot den 14^{den} April van 1824. Zonderling is het, dat gedurende dit verblijf van twee en twintig dagen, er in *Jeddo* twee en twintig malen brand ontstond (*).

Zuid-Amerika en vooral *Brazilië*, is in deze eeuw het voorwerp van het onderzoek van verscheidene reizigers geweest. Niettegenstaande de merkwaardige bijzonderheden door den prins VAN NEUWIED en den heer ESCHWEILER uitgegeven, die beiden *Brazilië* bezochten, zoo bevat echter dit uitgestrekt gewest voor den aardrijks- en natuurkundigen nog vele raadselen, die oplossing verdienen.

De keizer van *Oostenrijk* bediende zich van de gelegenheid, die het huwelijk van de aartshertogin LEOPOLDINE, met den kroonprins van *Brazilië* opleverde, om in de lente van 1817, eenige natuurkundigen en kunstenaars naar dit land te zenden, die gelast waren, om de natuurlijke zeldzaamheden van deze gewesten, op de plaats zelve te onderzoeken, en deels naauwkeurige teekeningen van dezelve te maken, deels andere merkwaardigheden, naar *Weenen* te zenden. De keus viel op de hoogleraren POHL en MIKAN, te *Praag*, benevens op den assistent NATTERER en den kruidkundige SCHICHT. Bij deze Oostenrijksche geleerden voegden zich nog twee Beijersche, de heeren SPIX en MARTIUS. Wat de

(*) In het *Journal des Voyages* van *Parijs* van April 1826, staat eene vertaling van dit handschrift.

eerste betreft, zoo werd de heer MIKAN verhinderd in het binnenste van *Brazilië* door te dringen; maar hij maakte echter zeer belangrijke natuurkundige waarnemingen en ontdekkingen in de nabijheid der hoofdstad, en verrijkte het keizerlijke kabinet te *Weenen* met kostbare bijdragen.

Belangrijker was de groote, twee jaren en zes maanden durende reis van den hoogleeraar POHL, van 1818 tot 1820, in het binnenste van *Brazilië* en gedeeltelijk in streken, die nog nimmer door eenen Europeischen natuurkundige bezocht waren. De heer POHL ging in September 1818, van *Rio Janeiro*, naar de provincie *Goyaz*, welker hoofdstad *Villa Boa*, hij den 22sten Januarij 1819, gelukkig bereikte. Hij deed reeds op deze eerste reis zeer vele en hoogst merkwaardige ontdekkingen. Dewijl juist de regentijd inviel, moest hij hier drie maanden vertoeven, maar deed echter intusschen eenige uitstapjes naar de rijke goudwasschingen te *Serra d'Ourada*, als ook naar de *Aldea S. Joze*, waar de *Coyapos-Indianen* beschaafd worden. Op den 25sten April brak hij op van *Villa Boa*, en wendde zich noordwaarts, of naar den *Equator*, en trok over *Barra*, *S. Ritta*, *Traciras*, *S. João da Palma* enz. naar *Porto Real*, waar hij den 7^{den} Augustus aankwam. Van hier bevoer hij ruim honderd Duitse mijlen ver de groote rivier *Maranhão*, die onder den naam van *Tocantin*, in de rivier der Amazonen stort, en leerde op deze vaart verscheidene Indische stammen, als die der *Chayantes*, *Paragrammacaras* en *Corohas*, anders *Tinientos* ge-

noemd, kennen, nam daarop van *Porto Real*, de terugtogt aan, en kwam den 6^{den} December, nadat hij meer den vier honderd Duitsche mijlen afgelegd had, te *Villa Boa* aan.

Daar het regenachtig seizoen nu weder inviel, moest de heer POHL hier andermaal vertoeven, en kon slechts de goud en diamanten medevoerende rivier *Claro*, aan de grenzen der provincie *Matto Grosso*, alsook eenige weinige andere punten in de nabuurschap bezoeken. Hij kon eerst op den 15^{den} April 1820 weder vertrekken. Thans nam hij zijnen weg door de provincie *Minas Geraes*, wendde zich vervolgens, meestal door onbewoonde streken, naar de rivier *Rio Abeite*, die diamanten bevat, en reisde langs de oevers van dezen stroom tot daar hij in de groote rivier *S. Francisco* stort. Van hier drong hij noordwaarts in de provincie *Minas Novas*, bezocht, bij *S. Michael*, den heerlijken waterval *Salto Grande*, en ontmoetede verscheidene rondtrekkende horden van *Botocuden*, van welken stam hij in het vervolg een' jongen man en vrouw naar *Europa* voerde (*) Op den 28sten Februarij 1821, kwam hij eindelijk weder te *Rio Janeiro*, nadat hij eene reis van duizend drie honderd geographische mijlen, tusschen den 22sten en 7^{den} graad Z. Br. had afgelegd. De heer POHL had op dezen togt honderd elf kisten met natuurlijke zeldzaamheden verzameld,

(*) Deze beide wilden zijn door velen te *Amsterdam* gezien, gelijk ook vele andere zeldzaamheden, door dien hoogleeraar medegevoerd.

De Vert.

en van tijd tot tijd verzonden. Op den 18den April ging hij met deze verzameling aan boord van het Engelsche schip *Northumbria*, keerde naar *Europa* terug, en kwam den 2den Augustus te *Amsterdam*. Deze verzameling, bestaande uit duizend zes honderd levende planten, twee honderd zestig levende dieren en zeven en vijftig kisten met natuurlijke zeldzaamheden, werd nu van *Amsterdam*, langs den *Rijn* tot *Maintz*, en van daar op den *Mein* naar *Wurtsburg* gevoerd, van waar de heer POHL, die te land naar *Regensburg* moest laten brengen. Van hier kwam zij nu op den *Donau*, te *Weenen*, in den besten staat, op den 16den October 1821. Vele merkwaardigheden, die hij op zijn vertrek had moeten achterlaten, zijn vervolgens aangekomen, en zijne gansche verzameling bestaat uit vier duizend soorten van planten, en meer dan duizend delfstoffen. Dat de reisbeschrijving, door hem vervolgens uitgegeven, zeer rijk is in nieuwe en belangrijke waarnemingen en ontdekkingen, de aardrijks-, volk- en geneeskunde betreffende, zal elk ligt beseffen.

Het onderzoek van *Brazilië*, door verscheidene natuurkundigen zoo gelukkig begonnen, is door den werkzamen NATTERER, met den besten uitslag voortgezet. Hij wendde zich in November 1822 ten noorden naar *Goyaz*, maar moest, gedurende den regentijd, dewijl de overstroming thans grooter dan gewoonlijk was, aan den oever der rivier *Yrisanga*, tot den 20sten Maart 1823 vertoeven. Op den 27sten van die maand, bereikte hij den oever der rivier *Rio Parda*, die honderd vijftig schreden breed was,

en kwam den 19^{den} April te *Rio Parama*, of zoo als men ook wel zegt, *Rio Grande*. Op den 10^{den} Junij bereikte hij de *Rio das Velhas*, die de grensscheiding is van *Goyaz* en *Minas Geraes*. Van hier trok hij over de *Rio Garnaira*, den *Verissimo*, den *Rio Columbar* enz. naar *Villa Boa*, thans *Cidade de Goyaz* genoemd, welke stad hij den 2^{den} Augustus 1823 bereikte. Op dezen togt deed hij voor de natuurkunde vele gewigtige ontdekkingen, en verrijkte zijne verzameling aanmerkelijk. In het begin van September ging hij naar *Rio Arraguay*, voorzag zich te *Registo* van levensmiddelen voor twee en eene halve maand, en trok toen door de groote woestijn van *Matto Grosso*, die slechts door wilde en roofzieke volken bewoond wordt. Op den 28sten Februarij 1826, hield hij zich nog te *Cidade de Cuyaba*, in het landschap *Matto Grosso* op, en verzond naar *Weenen* eene aanzienlijke verzameling in twaalf kisten, bestaande uit honderd acht zoogdieren, en onder deze twintig, die onder zijne vroegere verzending niet gevonden werden, duizend een honderd vogelen, en onder deze honderd negen en veertig, die hij voorheen niet had kunnen krijgen, honderd acht amphibiën, en onder deze twintig nieuwe, honderd acht en veertig riviervisschen, van een en zestig meerendeels nieuwe soorten, drie duizend vijf honderd een en dertig insekten van allerlei klassen, en honderd zeven en veertig glazen met ingewandswormen, en verscheidene landschuldieren; bovendien werd deze verzending nog verrijkt door twee groote kisten met sierlijk gewerkte ge-

reedschappen der wilde inboorlingen van het binnenste van *Brazilië*.

De Fransche reiziger MOLLIEU, bekend door zijne reis in *Afrika*, ter ontdekking der bronnen van den *Senegal* en der *Gambia* in 1818, is van zijnen togt naar *Columbia* teruggekomen. Hij bezocht onder anderen, de provincie *Choco* en hare goudwasschingen, gelijk ook het eiland *Cascaial* of *S. Buena Ventura* (*).

De Engelschman BULLOCH, heeft een merkwaardig werk over *Mexico* in het licht gegeven. Hij was naar deze gewesten gegaan om eene zilvermijn te laten bewerken, en vond gelegenheid vele Mexicaansche oudheden en voortbrengselen van natuur en kunst, deels te koopen, deels zelve te verzamelen. Ook werd hij eigenaar van eene verzameling van berigten, die de Schot MAC TAGGART, te *Mexico* overleden, gedurende een verblijf van veertig jaren in dit land, had opgeteekend. .

Wij mogen ook dra nieuwe berigten over *Brazilië* niet alleen, maar ook over andere deelen van *Zuid-Amerika* verwachten, van den bekenden Russischen staatsraad VON LANGSDORF. Hij toch heeft in April 1824, eene langdurige reis ondernomen door de nog onbekende deelen van het binnenste dezes werelddeels. De botanist RUDEL, uit *Hannover*, de starrekundige RUSZOW, uit *Petersburg*, de land-
schap-

(*) Zijne reis is ook in onze taal overgebracht, men kan hem leeren kennen uit hetgeen over *Columbia* in dit ons werk te lezen is.

schapschilder RUGENDAS, uit *Augsburg*, en de natuurkundige MENETRINO, uit *Parijs*, verzellen hem op zijnen togt.

De Engelschman CANDELEUGH, die zich van 1819 tot 1821, onder het gevolg van den Britschen afgezant THOMSON, aan het hof van *Brazilië* ophield, heeft ons ook belangrijke aanmerkingen over *Brazilië*, *Buenos Aires* en *Chili* medegedeeld (*).

Bovendien is onze kennis van *Chili*, inzonderheid wat de inwoners van dit land betreft, in de laatste jaren aanzienlijk verrijkt, zoo wel door den Duitscher SCHMIDMAYER, die in 1820 en 1821, als door de Engelsche dame GRAHAM, die deze streek in 1822 bezocht, en van daar naar *Brazilië* ging, en eindelijk door den Britschen scheepskapitein BASIL HALL, die van 1820 tot 1822, langs de kusten van het westelijk *Amerika* van *Chili* tot *Mexico* voer.

De beschrijving van *Columbia*, door den Britschen kapitein CHARLES STUART COCHRANE, in 1825 uitgegeven, die gedurende de jaren 1823 en 1824 door deze streek was getrokken, is meer geschiedenis dan eene landbeschrijving (†). Zijn hoofddoel was, de parelvisserij aan de kust van *Padama*, benevens de handelbetrekking en bergwerken van dezen nieuwen staat te onderzoeken. Lezenswaardig

~~zijn~~

(*) Proeven hiervan zal men in dit werk vinden.

De Vert.

(†) Deze beschrijving is medegedeeld in BRAN'S *Ethnographisch. Archiv.* D. XXIX. St. 1.

zijn echter zijne berigten over het meer *Guatavita*, in hetwelk, ten tijde der verovering van *Amerika*, de inlandsche vorsten hunne schatten wierpen, die men thans door afleiding van het water weder hoopt te verkrijgen.

Wat nu de Beijersche natuurkundigen *SPIX* en *MARTIUS* betreft, die bestemd waren om voornamelijk de noordelijke provinciën van *Brazilië* te onderzoeken, zoo bevat de beschrijving der reis, door hen uitgegeven, insgelijks vele zeer belangrijke zaken. Zij bezochten in den omtrek van *Monte Santo*, den zoo beruchten klomp van *Meteorisch ijzer*, en vonden die tien palmen lang, en vijf en een halve palm breed en hoog. Van buiten was die lederbruin, hier en daar met roest bedekt, en van binnen staalachtig, het gewigt van dezen klomp bedroeg zestien duizend ponden. Onder den acht voeten diepen boschgrond lag graniet, en rondom was geen spoor van een Vulkaansch land te vinden.

De belangrijkste onderneming dezer Beijersche natuurkundigen, was intusschen het bevaren van de groote *Amazonen*-rivier, waar zij gelegenheid vonden om vele waarnemingen te doen ten aanzien der woeste Indische stammen, die aan hare oevers wonen. Zij bragten ruim twintig kisten met natuurlijke zeldzaamheden, benevens levende dieren en planten, en eindelijk zes jonge Wilden naar *Europa*. De Botanische ontdekkingen van den heer *MARTIUS* zijn ook hoogst belangrijk.

Gelijktijdig met deze Oostenrijksche en Beijersche natuurkundigen, reisde ook een Fransch geleerde,

du

de heer ST. HILAIRE, niet slechts door *Brazilië*, maar ook door de zuidelijke landen aan de rivieren *Paraguay* en *la Plata* gelegen. Hij was reeds op den 1sten April 1818, met den toenmaligen Franschen gezant aan het hof van *Brazilië*, den hertog van *Luxemburg*, naar *Rio Janeiro* vertrokken, en had toen terstond de provinciën *Minas Geraes* en *Bahie* bezocht, van waar hij in Julij 1818, weder te *Rio Janeiro* kwam. In den loop van hetzelfde jaar trok hij nog ten noorden van deze stad langs de kust tot *Rio Doro*, van waar hij in November terug keerde. Eindelijk begon hij in Januarij 1819, zijne derde en belangrijkste reis. Hij wende zich eerst naar de oostelijke streken van *Minas-Geraes*, die hij voorheen had laten liggen, en bezocht hier den heerlijken waterval, die aan de rivier *Rio San Francisco* zijn bestaan te danken heeft. Van hier trok hij naar de provincie *Goyaz*, bezocht de hoofdstad *Villa Boa*, en vertoefde verscheidene dagen onder de *Coyapos*-Indianen. Vervolgens nam hij zijnen weg naar de grenzen van *Matto-Grosso*, ging van hier weder naar *Villa Boa*, en trok nu zuidelijker naar *S. Paul*, waar hij in November 1819 kwam. Hier liet hij nu zijne verzameling, en keerde zich naar het zuiden, door achter de groote *Cordilleren* langs de kust te trekken. Nadat hij de steden *Sorocaba*, *Hytu*, *Portofeler*, *Iapitininga* enz. bezocht had, betrad hij de *Campos-Geraes*, eene streek, die uitmunt door hare vruchtbaarheid, heerlijke weiden en bosschen van *Aracana's*. Van *Curitiba* daalde hij neder langs de vreesselijke *Serra de Pa-*

Paranagua, kwam dus weder aan de kust; en bezocht nu de eilanden *S. Francisco* en *S. Catharina*, zoo wel als de volkplanting ter walvischvangst. ST. HILAIRE trok nu langs de zandige en vlakke, slechts door zeevogelen bewoonde kust, naar *Rio Grande*, waar hij den hier reeds, op 30 gr. breedte, vrij strengen winter, (dat is, van Junij tot Augustus) doorbragt. In de lente van 1820, (dat is, in September) verliet hij *Porto Allegre*, trok over de grenzen van *Brazilië*, bezocht *Rocha*, *San Carlos*, *Maldonado* en *Monteviedo*, en reisde door de heerlijke vlakten van den *Rio de la Plata*. Aan de overzijde van den *Rio Negro*, betrad hij een schaars bevolkt land, en zag alom de juistheid der beschrijving, die AZARA van deze streken heeft gegeven. Tusschen *Belem* en de provincie der *Missiën*, werd zijne reis steeds moeilijker. Hij bragt vijftien dagen door in eene woestijn, waar hij noch huis, noch betreden pad, maar slechts struisvogels, herten en jaguars ontmoette. Bijna zou hij hier, met twee zijner reisgenooten, aan de gevolgen eener vergifting gestorven zijn, veroorzaakt door het genot van den honig der wesp *Lukeguana*. Hij bezocht hierop de zeven vlekken, de eenige, die nog overgebleven zijn van de dertig, eens door de Jezuïten te *Paraguay* gesticht, trok vervolgens weder naar de provincie *Rio Grande*, waar hij gevaar liep, om, gedurende den regentijd, zijne gansche verzameling te verliezen, en kwam, op het einde van den zomer des jaars 1821, weder te *Rio Janciro*. Nadat hij nu van hier nog eens naar *St. Paul* gereisd was, om

zijne, voor twee jaren aldaar achtergelatene verzameling af te halen, keerde hij, in Junij 1822, naar *Europa* terug, en landde gelukkig in *Frankrijk*. De reis van ST. HILAIRE, is vooral zeer merkwaardig voor de geschied- en natuurkunde, statistiek en den handel. Hij heeft twee duizend vogels, zestien duizend insekten, en meer dan dertig duizend planten medegebragt.

In onzen tijd hebben wij ook het een en ander over *Patagonië* vernomen. Een Fransch zeeman, GAUTIER genoemd, ging in het jaar 1820, naar de kust van dit land om seekoeijen (*phoca elephantina*) te vangen. De vangst dezer dieren, die zeer voordelig en minder gevaarlijk is, dan die der walvischen, is niet zoo bekend, als die wel verdiende te zijn, en wordt slechts door een klein getal Engelschen en Amerikanen gedreven, die met opzet hier van zwijgen. GAUTIER vond, dat de kust van *Patagonië*, op al onze kaarten zeer valsch geteekend is. Gedurende een verblijf van drie maanden in deze oorden, had hij veel gelegenheid om de Patagoniërs te leeren kennen. Hij bevestigt, dat zij over het algemeen zeer groot, en omtrent zes voeten lang zijn. Datgeen echter, dat mogelijk aanleiding heeft gegeven tot de bekende overdrijving ten opzichte van dit volk, dewijl men ware reuzen van hen gemaakt heeft, is de omstandigheid, dat de Patagoniërs telkens, zoo dikwijls zij met Europeische schepen verkeerden, de langste mannen tot dat einde uitkippen, die gewoonlijk nog meer dan zes voeten lang zijn. De Patagoniërs vereeren de zon

en

en de maan. Als iemand sterft, dan wordt al, wat hij bezit, zelfs zijn paard met hem begraven. De Spanjaards te *Patagoncia*, de hoofdplaats met eene Spaansche bezetting, die echter toen slechts nog uit den stadhouder en den tamboer bestond, dewijl van het oorspronkelijk getal van twaalf man, de overige allengs waren weggeloopt, verzekerden GAUTIER, dat het getal der Patagoniërs niet boven de acht duizend zielen bedroeg, dat echter GAUTIER veel te gering voorkwam. Het land is rijk aan reehokken en patrijzen, en het water aan visschen.

Ter regte kennis van het binnenste van Noord-Amerika heeft, behalve FRANKLIN, van wien wij reeds gesproken hebben, ook de berigten van SCHOOL-CRAFT, over de groote meren van *Canada* en de streken aan de bronnen van den *Mississippi* gelegen, veel bijgedragen. Hij verzelde, als mineraloog (ertskundige), de expeditie, welke door de regering der Vereenigde Staten, in het jaar 1820, onder den gouverneur CASS, naar deze streken werd gezonden, en zijn dagboek bevat eene rijke mijn voor de geognostische kennis van Noord-Amerika. De hoofdbronnen der *Mississippi* zijn, de meeren *Sandy, la Busch* en dat der *Schildpadden*. Het reisgezelschap bezocht echter slechts het eerste. Het klimaat is hier zoo koud, dat de schuiten op den 19^{den} Julij des avonds met eene korst van ijs, ter dikte van een' messenrug, bedekt waren, en de thermometer bij den opgang der zon, slechts op $+ 36$ gr. van FAHRENHEIT ($+ 1\frac{1}{2}$ van REAUMUR) stond. SCHOOL-CRAFT schat de hoogte van de bronnen der *Missis-*

sippi op duizend drie honderd dertig voeten boven de zee.

Eene andere reis, die in 1819 en 1820, op last van den minister van oorlog der Vereenigde Staten, onder het bestuur van den majoor LONG, van *Pittsburg*, naar het *rotsgebergte* ondernomen werd, heeft insgelijks voor de wetenschappen veel merkwaardigs opgeleverd. Verscheidene geleerden woonden die bij, onder anderen ook de botanicus en mineraloog JAMES, die ook dezen ganschen togt heeft beschreven. Zijne beschrijving bevat vooral veel belangrijke zaken, betreffende den loop en de bewoners der *Missouri*.

Die zelfde heer werd door de vereenigde staten, in de lente van 1823, gelast, om zich aan het hoofd eener expeditie te plaatsen, die de rivier *St. Peter* en den omtrek van de noordelijke grenzen van dezen staat, tusschen de *Roode Rivier*, de *Hudsonsbaai* en het *Bovenmeer* onderzoeken, meten en beschrijven moest. Hij werd vergezeld door de heeren SAY als dier- en oudheidkundige, KEATING als ertskundige, SAYMOUR als landschapschilder, en CALHOUN als sterrekundige en plaatsbeschrijver. Uit de schriftelijke opstellen van deze mannen, maakte de medereiziger KEATING nu eene beschrijving van dezen togt, die vooral uitmunt door geheel nieuwe berigten over de Noord-Amerikaansche Wilden (*).

De

(*) De heer BRANS heeft in zijn *Ethnographische Archiv*, XXIX D. 2 St. een uittreksel dezer reis gegeven.

De Vert.

De staten van *Noord-Amerika* dragen ook zeer veel bij tot een naauwkeurig onderzoek van de nog minder bekende westelijke streken. Reeds trekken, schoon men voor eenige jaren dit nog voor onmogelijk hield, karavanen van kooplieden door de landen tusschen den *Mississippi* en *Mexico*. *Sante Fe*, aan de *Rio del Norte*, in *Nieuw-Mexico*, dat anders het *Ultima Thule* der Amerikanen was, is thans slechts eene rustplaats, van waar de karavanen naar verscheidene streken trekken,

Men kan ook veel goeds over de binnenste deelen van *Noord-Amerika* verwachten, van een genootschap aan het bovenste van den *Missauri*, gesticht, ten einde het *rotsgebergte* naauwkeuriger te leeren kennen. Dit bestaat uit uitgelezene, sterke, welgewapende mannen, en is reeds van de bronnen der *Columbia* tot aan den *Oceaan* doorgedrongen. Hun doel is vooral om hierdoor den handel in pelterijen te bevorderen,

De brieven van den overste-luitenant vrijheer AXEL VAN KLINKOWSTROM, die in 1824 te *Stokholm* in het licht verschenen zijn, bevatten zeer veel nieuws en leerzaams betreffende *Noord-Amerika*. Hij reisde van 1818 tot 1820 door dit land. Het doel van dezen togt was, in de eerste plaats, om de Amerikaansche stoombooten en oorlogschepen naauwkeurig op te nemen, maar hij had hierbij tijd genoeg over, om over volk en land vele belangrijke berigten te verzamelen. Deze betreffen vooral de leefwijze der inwoners, den toestand van den koophandel, zeevaart, geldmiddelen, beschaving, handhaving van het regt, enz.

Eene insgelijks zeer merkwaardige bijdrage tot de kennis der Noord-Amerikaansche Indianen, levert het dagboek van den zendeling WEST, te *Londen*, in 1825 uitgegeven. Deze heer had zich, van 1820 tot 1823, in de Britsche volkplanting van het fort *Douglas*, aan de *Rooode Rivier*, in het westelijk *Kanaal* opgehouden.

De reis van den natuurkundigen WILSON, onlangs te *Londen* uitgekomen, en de te *Boston* gedrukte *Recollection of the last ten years*, van FLINT, hebben de nog steeds gebrekkige kennis dezer uitgestrekte gewesten merkelijk uitgebreid. Het laatste werk vooral bevat het gansche dal van *Mississippi* tot aan de grenzen van *Mexico*.

De heer CHORIS, de bekende reisgenoot van KOTZEBUE, in 1815 tot 1818, heeft ook in de lente van 1827, eene reis door *Noord-Amerika* ondernomen.

De Ierlander TALBOT, die verscheidene jaren in *Kanada* had doorgebracht, heeft over deze thans voor *Engeland* steeds belangrijker wordende volkplanting, een werk in 1824 uitgegeven, dat veel nieuws bevat (*).

Wij ontvangen gestadig meer berigten over het binnenste van *Nieuw-Holland*. De beide expeditiën, die in April 1817 en in Mei 1818, onder het bestuur van OXLEY, over *Bathurst*, zijn afgezonden, om het land nader te onderzoeken, hebben be-

gon-

(*) Men kan dit vertaald vinden in BRANS *Ethnographische Archiv*. XXVIII. St. 2.

gonnen om de duisternis, die dus ver op het binnenste van dit vijfde werelddeel lag, te verlichten. De ijver der Engelschen, om hunne nasporingen voort te zetten, werd daardoor nog meer aangevuurd. In het jaar 1820 ondernam de heer THROSBY eene nieuwe ontdekkingsreis over de blaauwe bergen, en wendde zich toen, in plaats van naar het westen of noordwesten door te dringen, gelijk zijne voorgangers gedaan hadden, naar het zuiden, en vond hier eene onafmetelijke streek vol heerlijke weiden en bosschen, gelijk ook drie rivieren, die eenen westelijken loop hadden. Ook ontdekte hij een meer, dat dertig Engelsche mijlen lang was. De inboorlingen noemden dit meer *Warrewan*, en zeiden, dat het ten zuiden in de zee liep. Kalk, zandsteen, graniet en leisteen, werden hier in menigte gevonden. Het gebergte, dat ten zuiden van deze groote naar het westen loopende vlakte lag, scheen niet onvruchtbaar te zijn, maar was met hout begroeid. Hij trok tot bij de *Juvisbaai* aan de zeekust.

In het jaar 1821 werd de luitenant JOHNSTONE gelast, om de ten zuiden van deze baai liggende kust te onderzoeken, ten einde te zien, of in deze streek niet eene rivier in zee liep. Hij was ook zoo gelukkig, om bij de *Batemansbaai*, den mond van eene schoone, breede rivier te ontdekken, die tot vijf en twintig mijlen ver in het land eene diepte van vijf tot zeven vademen had. De vijftien eerste mijlen was het land aan beide kanten van de rivier sterk met boomen en struiken bedekt, maar vervolgens werd het effener, en voor den landbouw geschikt.

In 1824 en 1825 zijn in het binnenste van *Nieuw-Zuid-Wales*, weder vele nieuwe ontdekkingen gedaan. De heeren HOWELL en HUME, vertrokken in October 1824, van *Sidney*, om eene reis in de binnenlanden, in eene zuidwestelijke rigting, naar *Port Western*, aan de zuidkust van *Australië* te ondernemen. Zij trokken den 18den October, door een fraai, met weiden bedekt land, dat zij den naam van de vlakte van *Dongal* gaven, schoon de inboorlingen het *Thori* heetten. Van den 22sten moesten zij over vrij hooge bergen stijgen. Op den 6den November daalden deze reizigers neder in een landschap, dat van alle kanten door bergen en heuvelen zoo was omringd, dat zij zich naar het westen moesten wenden. De ten zuiden liggende keten was met sneeuw bedekt, en werd door hen de *Zuidelijke Austraal-Alpen* genoemd (*South Australean Alps*). Op den 16den trokken zij over eene rivier, op 36 gr. 15 min. 5 sec. Br., die zij de rivier *Hume* noemden. Zij ontspringt in deze sneeuwbergen, is omtrent honderd Engelsche ellen breed, en schijnt in den regentijd buiten hare oevers te treden. De reis ging thans weder naar het zuidwesten. Op 36 gr. 30 min. Br. bereikten zij den schilderachtigen oever van eene tweede, maar kleinere rivier, die zij *Owen* heetten, en trokken op 36 gr. 50 min. over eene derde, door hen *Goulburns*-rivier genoemd. De reizigers werden ten zuidwesten van dezen stroom door een gebergte, dat met ondoordringbare boomen, braambeziën en andere struiken bedekt was, gedwongen, zich naar het noordwesten

te wenden, maar zij trokken echter den 12den December weder zuidwaarts, en zagen den 13den eene vlakke, die den voorrang boven alle dus ver ontdekte verdiende. Van eenen berg zag men van het zuidoosten tot het westen, het schoonste land, dat ooit in de volkplanting gevonden werd. Op hunnen verderen togt naar het zuiden ontmoeteden zij alle oogenblikken kleine rivieren en beken, die alle naar het zuiden liepen. Eindelijk bereikten zij, op den 16den December, *Port Western*, en legerden zich aan het zuidelijk punt der westkust, op 145 gr. 16 min. O. L. van *Greenwich*, en 39 gr. 35 min. Br., tegenover het groote eiland; dat in het midden der baai ligt. Van dit standpunt zag men in den achtergrond van de haven eene aanzienlijke rivier, die van het oosten uit eene bergketen scheen te stroomen, en hier in de baai stortte. Indien hun voorraad niet verteerd geweest was, dan zouden zij dezen stroom naauwkeurig opgenomen hebben.

Gedurende hunne gansche reis naar *Port Western*, zagen zij geen een' inboorling, maar wel sporen van hun aanwezen. Bij hunne aankomst te *Western* vonden zij echter eenen stam, die zich vriendschappelijk gedroeg, schoon deszelfs eerste bewegingen vijandelijk schenen te zijn. Een tweede troep, van omtrent honderd personen, zoo mannen, als vrouwen en kinderen, dien zij op hunnen terugtogt ontmoeteden, gedroeg zich insgelijks zeer vreedzaam en vriendelijk. Deze terugtogt begon den 18den December.

Eene verbindtenis tusschen eene volkplanting ten

zuiden van de *Austraal-Alpen*, met de oostkust van *Nieuw-Zuid-Wales*, zou slechts door middel van *Port Western* ter zee mogelijk zijn, dewijl de bergen, die omtrent op 147 gr. 50 min. O. L., en 34 gr. 30 min. Br. beginnen, en eerst te *Kaap Wilson*, aan de *Bass-sstraat* eindigen, door geen rijtuig te bestijgen zijn, zoodat de reizigers hunne wagens reeds vroeger hadden moeten achterlaten. De weg heen en terug, door hen afgelegd, bedroeg ruim duizend twee honderd Engelsche mijlen.

Van den Britschen kapitein KING, die op last der Engelsche admiraliteit, de noordelijke en noord-oostelijke kusten van *Nieuw-Holland*, gedurende 1817 tot 1822 opgenomen en onderzocht had, is het lang verwacht verslag zijner reis, benevens den zee-atlas, zoo ver mij bekend is, nog niet verschenen. Zijn onderzoek begon daar, waar dat van den heer FREYSINET eindigde, namelijk, bij het westelijk punt van den boezem *Carpentaria*, en moest zich slechts uitstrekken tot daar, waar *Baudin* sloot; hij is echter verder gegaan, en heeft de gansche noordkust tot aan den *Archipel* van *Buonaparte* opgenomen. Hij vond de gansche noord- en oostkust zeer schaars bevolkt.

C O L U M B I A.

Hij, die na eene lange zeereis voor het eerst weder aan wal komt, dien schijnt alles fraai te zijn; de kleinste groene plek is voor hem een tuin, iedere hut een paleis, ieder veld een *Eden*. Maar wanneer hij eenigen tijd aan wal vertoeft, dan verdwijnt deze begoocheling, en hij beschouwt de dingen, zoo als zij wezenlijk zijn. Zoo zal het iederen vreemdeling gaan, die uit *Europa*, naar *Zuid-Amerika* trekt, en te *Carthagena* het eerst aanlandt. Deze stad van *Zuid-Amerika*, zal aan zijne hooggespannen verwachting geenszins voldoen, want zij heeft inderdaad veel overeenkomst met een groot donker klooster. Lange galerijen, lage, lompe zuilen, naauwe, donkere straten, die door ver uitstekende balkons grootendeels van het daglicht beroofd worden, meestal vochtige, nederige, berookte woningen, die vuile, leelijke en armoedige menschen bevatten; dit is de schilderij, die thans eene stad oplevert, welke haren naam van de oude en geduchte mededingster van *Rome*, het beroemde *Carthago*, ontleend heeft. Maar als men deze huizen binnentreedt, dan schijnt hare, in den eersten opslag, zoo wonderlijke bouworde, evenwel goed berekend te zijn

zijn naar de omstandigheden, want zij zijn alle zo ingerigt, dat de koele lucht alom een' vrijen doortogt heeft. De kamers zijn meestal groote zalen. Men zou hier met vermaak, de, bij ongeluk slechts zeldzame, frissche lucht inademen, indien men niet door duizenden insekten gefolterd werd, wier steken intusschen minder vreesselijk en gevaarlijk zijn, dan de beten der talrijke vledermuizen. Het gansche huisraad dezer, van tigchelsteen en gebouwde en met pannen bedekte huizen, bestaat uit eene tafel, zes houten stoelen, eene rustbank met eene deken, en twee kandelaars. *Luxe* heerscht hier zelden, sedert het vermogen der meeste inwoners door twee belegeringen zeer verminderd is.

Carthagena is groot en sterk bevestigd. Tot eene genoegzame verdediging van alle punten wordt ten minste negen duizend man vereischt. Het water, dat in de buitengewoon groote regenbakken, binnen de muren bewaard wordt, is zeer goed. Maar juist om deze sterke bevestiging is deze stad meer eene vesting, dan eene koopstad, en zal geheel ophouden dit laatste te zijn, zoodra zij niet meer het magazijn van *Panama* zijn zal.

Carthagena ligt twee honderd uren gaans van den equator, omtrent op 11 gr. noordelijke breedte, en het klimaat is hier heet, ongezond, en het wordt dikwijls door de gele koorts geteisterd. De bevolking van achttien duizend zielen, bestaat meerendeels uit lieden van de kleur. De meeste zijn visschers en matrozen, andere winkeliers en koks. Verscheidene beoefenen andere nuttige handwerken, en hun
ijver

ijver en werkzaamheid behoeft, om de voordeeligste te worden, mogelijk slechts aansporing en een goed voorbeeld. Zij vervaardigen fraaije stukken van schildpad, zijn bekwame goudsmeden, vrij goede kleerenmakers, middelmatige schrijnwerkers, betere smeden dan slotenmakers, metselaars zonder smaak, erbarmelijke wevers en groote beminnaars van de muziek.

Het trotseren van de gevaren op zee, gepaard met eene dikwijls gebezigde, maar steeds goed betaalde werkzaamheid, heeft de lieden van de kleur eenen trots ingeboezemd, waarover men wel eens klagen moet. Hunne levendigheid en drift steken zeer af bij de traagheid en bedaardheid der blanken, en niettegenstaande de luiheid, die hun eigen is, zijn zij evenwel, in vergelijking van deze laatste, veel werkzamer. Zij zijn ook zeer behendige sluikers.

De vrouwen, die van negerinnen en blanken afstammen, zijn grooter en fraaijer, dan de Mulattinnen in de *Antilles*, die gewoonlijk te vet worden. De dochters van Indische vrouwen en Negers, zijn nog ranker en levendiger. Als aan den eenen kant, onder de keerkringen, de rassen te zwakker worden, hoe meer zij tot de blanken naderen, zoo worden zij echter ook naar die mate fraaijer, derhalve moeten alle Mulattinnen, wat schoonheid betreft, zeer voor de blanke vrouwen zwichten. Bij de Spanjaards kan men zulke vergelijkingen het best in de kerken maken, dewijl hier niet, zoo als bij voorbeeld in *Noord-Amerika*, voor de lieden van de kleur, afzonderlijke zitplaatsen gevonden worden, maar

maar hier blanken en kleurlingen door elkander gemengd, hunne aandacht verrigten.

Als men in *Spaansch-Amerika* gemakkelijk wil reizen, moet men, volgens de gewoonte van dat land, zich niet slechts voorzien van het noodige keukengereedschap, maar ook van allen leeftogt, dewijl die op den weg moeilijk te krijgen is. Het is ook nuttig een Spaansch reisbed mede te nemen, dewijl dit zeer gemakkelijk is, daar men het in een' mantelzak kan pakken.

De weg van *Carthagera* naar *Barranca*, loopt wel niet over steile bergen of diepe stroomen, maar is echter zeer vermoeijend, uit hoofde der verstikkende hitte, en der gloeiende dikke lucht in de bosschen, door welke men trekken moet. De muskieten zijn ook eene vreesselijke plaag. Voor al dit lijden wordt men echter eenigzins schadeloos gesteld door de gastvrijheid der inwoners, het kan immers niet dan zeer aangenaam zijn voor den reiziger, als hij alom een verblijf, eene keuken, en tevens voor weinig geld, hoenders, eijeren en brood vindt; rundvleesch echter is zeldzaam.

De natuur dezer streken behaagt aan allen, die woeste schoonheid, en geene geregelde orde beminnen. Hooge boomen en sterke planten bedekken het gansche land. Hunne schaduw zou verkwikkend zijn, als slechts een koel windje tot dezelve kon doordringen. De *Mahagua* (*Bombax*), trekt vooral de oplettenheid der reizigers tot zich. Zijn zeer hooge stam is tot den top met dik loof bedekt, en de vrucht bevat eene soort van wol, die de
Ne-

Negers verzamelen om hunne hoofdkussens daarmede te vullen.

De mensch heeft in deze ruime streken weinig land bebouwd. Eenige velden met boomwol en Turksch koren, en eenige akkers met indigo, hierin bestaat de gansche rijkdom van den grond. De Neger (want behalve de Mulatten, vindt men hier dit ras het meeste,) onderdanig aan een toegevend meester, geeft zich aan de luiheid over, tot welke hem de hitte van den keerring en de veelvuldige feestdagen noodigen. De matige grondbelasting, die hij aan den eigenaar moet opbrengen, betaalt hij nauwkeurig, dewijl hij geene groote inspanning noodig heeft om die te verwerven. Zoo vindt dan de reiziger, op den afstand van *Barranca* tot de zee, een land, dat even zoo bebouwd en bewoond is, als hij dit in *Afrika* ontmoette. Dikwijls zou hij zich zelve wel verbeelden, dat hij nog in dit werelddeel verkeerde, indien hij niet alom de regterlijke magt in de handen der blanken of van zulke menschen vond, die op dezen titel aanspraak maken, zonder dat zij daartoe gerechtigd zijn.

De weg is gemakkelijk, hoewel niet vlak, maar uit hoofde der bergachtige landstreek op- en nederwaarts loopende. De koophandel, die langs dezen weg gedreven wordt, is zeer aanzienlijk, dewijl in het drooge jaargetijde, hier langs de verkeerling tuschen de hoofdstad en de kusten plaats heeft. Evenwel kan men geen dorp, aan dezen weg gelegen, rijk noemen. Men vindt hier wel eenige runderen, maar zij zijn, in het drooge seizoen, zeer mager.

Ge-

Gelijk de planten, zoo wachten ook de dieren in de landen van den keerkring op den regentijd, om nieuwe krachten te krijgen. Zoodra de regen ophoudt, beginnen zij weder af te nemen. Paarden zijn hier meer, maar insgelijks zeer vermagerd.

Jaguars, apen en papegaaijen, doen de lucht van hun geschreeuw weergalmen. Een groot aantal herten en wilde varkens bevolken de bosschen. Voor het overige vindt men echter niet veel schilderachtigs in deze wouden, wier eentonigheid slechts nu en dan door vreemde bloesems wordt afgebroken. Het gezigt wordt echter bekoorlijker, naarmate men de rivier *Magdalena* nadert. Nu ziet men niet meer die dorre zandwoestijnen, die den weg van *Carthagen*a naar *Barranka* zoo treurig maken. Het door overstroming aangespoelde land, noodigt de bewoners uit om het vlijtig te bebouwen. Het dikwijls bevochtigde gras verliest het frissche groen minder, de runderen vinden dus hier weinig verdorde weiden, en worden derhalve beter gevoederd en zijn ook vruchtbaarder, dan elders.

Barranca, waar de reizigers, die in het drooge jaargetijde de rivier *Magdalena* op willen varen, zich plagten in te schepen, is, niettegenstaande de aangename ligging, echter weinig bevolkt. Over dag is de hitte vaak zeer sterk, maar een zeewind, die van tijd tot tijd blaast, verkoelt echter dezelve. Dit is intusschen de eenige weldaad niet, die deze wind oplevert, maar hij drijft ook de talrijke zwermen der muskieten stroom opwaarts, waarom dan ook *Barranca* meestal van deze plaag bevrijd is.

Het

Het belangrijke dezer plaats is thans daarin gelegen, dat de reiziger hier schepen en ezels, ter voortzetting van zijnen togt, vinden kan, maar dit zal dra ophouden, wanneer de *Digo* (een arm van de rivier *Magdalena*, beneden *Barranca*), te allen tijde vaarbaar zal gemaakt zijn, eene onderneming, waarmede men thans bezig is.

Om van deze zijde te *Bogota* (*) te komen, moet men de rivier *Magdalena* opvaren. Zoo vervelend en onaangenaam deze vaart, die wel eene maand duurt, ook zijn mag, geeft men echter aan dezelve de voorkeur boven den landweg. Deze stroom heeft veel overeenkomst met de rivier *Senegal*, in *Afrika*. Hij is even zoo breed als deze. De onbebouwde oevers, de eenzame bosschen, waarmede die bedekt zijn, de daarin heerschende hitte, de zwarte menschen, die men op verre afstanden in de, door velden met Turksch koren omringde, hutten ziet, of die op den stroom, in uitgeholde boomstammen,

va-

(*) *Bogota* of eigenlijk *Santa Fé de Bogota*. Zeer vele plaatsen van *Spaansch-Amerika*, hebben eenen, uit twee benamingen zaamgestellten naam. Voor den ouden Indischen naam, die men bij de verovering vond, heeft men bij de bekeering der plaats tot het Christendom, nog den naam van eenen heilige, of eene andere kerkelijke benaming geplaatst, bijv. *San Juan de Pasto*, *San Jago de Leon de Caracas*, *San Louis de Cura*, *San Jozef de Atures*, *Santa Rosa de Maruente*, enz. Gewoonlijk wordt echter, om te bekorten, slechts een naam gebruikt, bijv. *Caracas*, *Bogota*, *Santa Fé*, en de volledige alleen in geregelijke acten enz. gebezigd. *De Vert.*

H

varen, dit alles verplaatst den reiziger in *Afrika*. De Neger aan de rivier *Magdalena*, bezit echter geenszins dien mannelijken moed, die onverschrokkenheid en sterkte der spieren van den Neger aan den *Senegal*. Even zoo min stelt hij dat blind vertrouwen in zijnen afgod, dat den Afrikaanschen Neger door een stuk papier, dat hij van zijnen bedriegelijken priester gekocht heeft, wordt ingeboezemd. Van de kracht eens zulken talismans overtuigd, vreest de Afrikaan noch de tanden van den krokodil, noch het gif der slangen. Hij stort zich onbevreesd in de golven, en dringt onbeschroomd in de bosschen. Daarentegen ziet de van aard veranderde zwarte aan de rivier *Magdalena*, alom vijanden, en vergeet nooit de plaatsen, waar iemand uit onvoorzigtigheid is omgekomen. » Hier, » zeggen de *Bogas*, (zoo heeten de schippers) » is een man met zijn' ezel door eene slang gebeten; daar heeft een kaaïman een' *Boga* verslonden; op deze plaats heeft een *Jaguar* een kind verscheurd; maar de Afrikaan, aan de boorden der rivieren van zijnen vaderlandschen grond, verhaalt daarentegen slechts de gevechten met wilde beesten, en de overwinning, waarmede deze bekroond zijn.

Na eene vaart van eenige dagen, komt men te *Monpox*. De nachten zijn echter doorgaans, op dezen togt, van twee uren, tot den opgang der zon, zoo koud, dat men niet slapen kan, als men niet warm gedekt is.

De ligging van de stad *Monpox* is fraai. De straten zijn behoorlijk breed, en sommige hebben zelfs

zelfs voetpaden. De huizen zijn wel laag, maar evenwel regelmatig gebouwd. De traliën voor de vensters zijn van ijzer, dat een beter gezigt oplevert, dan die van *Carthagera*, die van hout zijn. Om de koelte zoo veel mogelijk te bevorderen, zoekt men slechts zoo veel licht in het vertrek te laten komen, als noodig is om te zien, en men wendt door zonneschermen en luiken, al wat mogelijk is, aan, om het indringen der zonnestralen te beletten.

Hoewel de koophandel dezer stad veel van zijnen vorigen luister heeft verloren, is hij evenwel nog belangrijk. Over *Ocrana* wordt tabak, suiker, kakau en suikerveel van *Pamplona* en *Cucuta* herwaarts gebragt; uit *Antioquia* komt goud, en uit *Santa Fé* de voortbrengselen, die aan het bovenste gedeelte der rivier *Magdalena* groeijen, zoodat *Monpoz* steeds nog eene aanzienlijke koopstad mag genoemd worden.

Het klimaat is heet (25 tot 30 gr. van REAUMUR). Men brengt dus doorgaans den nacht op de straten door, om koele lucht in te ademen, en minder door de muskieten geplaagd te worden. Over het algemeen zijn de nachten hier zeer verkwikkelyk en veel aangenamer dan de dagen, wanneer de lucht bijna altoos met dampen en wolken bedekt is. Het levert des nachts een groot vermaak op door de straten op en neder te gaan. Voor de deuren der huizen zitten dan vrolijke gezelschappen. Regts en links hoort men een luid gelach, waarmede de voorbijgangers zich mogen vereenigen, zonder dat

iemand deze gemeenzaamheid euvel zal nemen, maar zich veeleer hierover verheugen, dewijl ongedwongene hartelijkheid in al de gezellige kringen heerscht. Zoo verloopt het leven der inwoners van *Monpox*, zij brengen den dag in de hangmat, en den nacht voor de deur door. Niets zou hun genoegelijk voorkomen mismaken, indien zij niet met *kroppen* behebt waren, die hen vreesselijk ontsieren (*). Zonder dit gebrek, dat tusschen de dertig en veertig jaren bijna algemeen is, zou men hen welgemaakt kunnen noemen, hoewel zij de levendige gelaatstrekken der Carthageners en de fijne tint der huid van de inwoners van *Bogota* missen.

De leefwijze te *Monpox* verschilt weinig van die der bewoners van de *Tierras Calientes* (zoo noemen de

(*) De menigvuldigheid der *kroppen* in dit gedeelte van *Amerika*, is een verschijnsel, dat tot dus ver al de, door artsen en natuurkundigen, over de oorzaken dezer ziekte, geopperde meningen, wederlegt. De heer VAN HUMBOLDT, heeft in de *Nouvelles Annales de Voyages* 1824, van September, bl. 338 enz. een bijzonder vertoog over dit onderwerp medegedeeld. Sommige artsen stellen, dat de *kroppen* ontstaan door eene vochtige, of ook wel door eene koude, stilstaande lucht. Anderen hebben die afgeleid uit de plotselinge afwisseling der temperatuur. Nog anderen hebben de oorzaak hiervan gezocht in het drinken van gesmolten sneeuwwater, of in de onreinheid en de groote koude van het bergwater. Maar de heer VAN HUMBOLDT zag zoowel *kroppen* in het bovenste gedeelte van het *Magdalenadal*, waar de lucht bijna het gansche jaar zeer droog is, als op het hoogste gebergte van *Bogota*, waar bestendig koude en vochtige winden heer-

de Spanjaards de heete streken, in *Zuid-Amerika*, de koude heeten *Tierras Frias*). Onder alle standen heerscht eene treurige neiging tot sterke dranken. Op elken dag zijn zekere uren als aan den drank gewijd, inzonderheid de zevende, elfde, tweede en vierde, zoodat, als de avond valt, ieder zijne flesch geledigd heeft; onder het eten drinkt men echter slechts water. Men bemint de varkens te *Monpox* zoo zeer, dat men niet alleen hun vleesch veel eet, maar dat ook vele vrouwen vermaak vinden om deze dieren op te voeden, en zich door hen, als jonge hondjes, te laten volgen.

Te *Rio Viejo* is de luchtstreek veel gematigder dan te *Monpox*. De door dampen bezette lucht levert een geheel ander gezigt op, dan in de vlakte.

Men

heerschen. Even zoo vond hij deze gezwollen in het benedenste gedeelte van het *Magdalenadal*, waar de thermometer van REAUMUR, bijna steeds op 16 gr. van warmte staat, te *Honda*, wiens bewoners nooit sneeuwwater drinken, en te *Mariquita* en in *Monpox*, waar men het zuiverste bronwater drinkt, en op meer andere plaatsen, waar de temperatuur zelden verandert.

Zoo veel schijnt dus slechts zeker te zijn, dat de krop nooit onder de Negers, en ook niet in de groote vlakten (*Llanos*) gevonden wordt; maar deze beide, slechts ontkennende verschijnsels bewijzen niets voor een der voornoemde stelsels. Waarschijnlijk is de oorzaak van dezen ziekelijken toestand, te zoeken in een' zamenloop van velerlei oorzaken, die ieder op zich zelve, hiertoe niet voldoende zijn, maar gepaard gaande, dit verschijnsel voortbrengen.

De Vert.

Men staat verbaast, dat, niettegenstaande de nabijheid der *Cordillen*, hier kokosboomen en wijnpalmen gevonden worden, die hier onder eene vrij gematigde luchtstreek, aan den oever van een zoet en stil water, in een' vetten en zwarten grond groeijen, terwijl anders deze boomen doorgaans aan zandige zeekusten gevonden worden.

Als men naar *Vadillo* vaart, is het wel der moeite waardig, dagelijks aan wal te gaan, om het volk, dat aan den oever der rivier *Magdalena*, in hier en daar verstrooide huizen woont, te leeren kennen. Dit verdient te meer de aandacht der reizigers, omdat het bij familiën kort bij elkander leeft, en iedere soort van burgerlijk gezelschap schijnt te vlieden.

Oude *Boga's* namelijk, die niet langer varen, en hunne kinderen de vruchten van hunnen zuren arbeid willen doen plukken, als ook weglloopers en vrijgelatenen van alle rassen, of beter, van allerlei kleur, hebben zich aan deze ongezonde oevers neêrgezet. Niettegenstaande den afstand, in welke ieder van den anderen leeft, missen zij echter geenszins allen gezelligen omgang. Dikwijls toch leggen vloten of schuiten (*Piroguen*) voor hunne woningen aan, en hierdoor krijgen zij gelegenheid den overvloed van hunnen oogst te verkoopen. Zij moeten echter voor een piaster zoo veel bananen (*) geven, dat zij, hoe rijk hunnen grond ook zijn mag, evenwel

(*) Zoo heeten de vruchten der *Musa Sapientum*, eene soort van pisang.

wel niet genoeg over houden om kleederen te koopen,

Al de menschen zijn dus even arm als ongelukkig. Van de tien plagen, waarmede *Egypte* eens geteisterd werd, hebben zij de helft, namelijk, bedorven water, zweren, giftige insekten, groote vliegen, en den dood der eerstgeborenen, want de kinderen worden hier slechts met groote moeite opgebragt. Schoon nu de natuur de lucht, die de kolonist aan de rivier *Magdalena* inademt, vergiftigt, zoo wel als al zijne vreugde, schoon zij zijn verblijf met giftige dieren bevolkt, zoo heeft zij echter ook alom weldadige planten verspreid, welker kracht hij zeer goed kent, en die ten minste zijn lijden aanmerkelijk verzachten.

De huisgezinnen, die de oevers van dezen stroom bevolken, bestaan gewoonlijk uit man, vrouw en twee of drie kinderen. Grijsaards ziet men zelden. Het lijden, dat de mensch hier moet verduren, laat niet toe, dat hij oud wordt. Voor het overige rusten deze kwalen op alle vermengde rassen onder de keerkringen; maar de Arabieren, Indianen en Negers integendeel, worden bijna nooit ziek, zoo men deze laatste niet te zwaar laat werken.

De hutten dezer overbewoners zijn uit riet en bamboes gebouwd. Gewoonlijk stijgen zij uit digte boschjes op, waarin men eene kleine ruimte heeft gehakt om daarop bananen, suikerriet, kokospalmen, Spaansche peper, kakau, ananassen en papayenboomen (*), benevens bloemen, om de hoofden der
vrou-

(*) *Carica papaya* L. De gele vruchten van dezen
H 4 boom,

vrouwen te versieren, te planten. Ondertusschen moet men het boschje, dat deze hut omringd, niet als een ondoordringbaar doolhof beschouwen, want men vindt hier een aantal voetpaden, die echter slechts aan den eigenaar bekend zijn. Langs dezen zoekt hij de afgelegene schuilhoeken der beesten op, die zijn gebied hebben betreden, of hij bezoekt zijne velden met Turksch koren, die, uit hoofde der overstroming, ver van den oever aangelegd moeten worden. In deze zelfde bosschen holt hij zijne schuit uit, bewerkt de balken tot zijne hut, en brengt die, geheel alleen, slechts door middel van rollen, naar den oever der rivier. Een dozijn kippen omringen zijne woning. Hoe gelukkig zou hij zijn, zoo hij nog eene koe, of ten minste een varken bezat, maar hiertoe ontbreken hem gewoonlijk de middelen. Hij vergenoegt zich dus met bananen en visch, en somtijds komt ook weleens een stuk wildbraad op de sobere tafel. Wat van de maaltijd overblijft, wordt door twee of drie jaghonden en katten verteerd. Gewoonlijk bezit ieder huisvader een' ketel, ter bereiding van den *Guarapo* (siroop uit gegiste suiker), als ook eenig gereedschap om matten, netten en pijlen te maken, en schildpad te bewerken. De schulpen van den schildpad worden deels

boom, die in trossen bij elkander staan, worden raauw, gelijk meloenen, gegeten, en ook ingelegd en gekookt. Van den hoogen stam maakt men goten, van den bast touw, van de stelen pijpenroeren, en van de bladeren eene soort van zeep.

De Vert.

deels tot schotels, deels omgekeerd, tot zetels gebruikt. Even zoo bezit ieder eene bijl, eene sabel, eenige pompoenflesschen en aarden potten. Men beschouwt hem als een welgesteld man, die bovendien nog eenige stukken gerookt vleesch, en eenige manden vol Turksch koren bezit.

De bewoners van de rivier *Magdalena*, leiden dus geenszins een lui leven. Daar zij afgezonderd van elkander wonen, moet elk voor zijne eigene behoefte zorgen, en heeft van niemand eenige hulp te verwachten; hij moet bouwmeester, jager, vischer en handwerker tevens zijn. Dan eens is hij in het bosch om den jaguar te vervolgen, die hem zijnen besten hond ontvoerd heeft; dan weder op de rivier, om zijne werpspies naar den kaaiman te slingeren of netten uit te zetten. Dit is nog niet alles. Als de rivier, in den regentijd, buiten hare oevers treedt, ziet men hem zijn vaartuig aan de boomen van zijnen tuin vastmaken, en zijn huisgezin in hetzelfde laden, dat hij dan langs denzelfden weg, waarop hij, niet lang geleden, het wild vervolgde, naar zijn korenveld vaart, om hier in haast eene *Ajupa* (ruwe hut) te bouwen, ten einde het voor den regen, die als een stroom nederstort, te beveiligen.

De man torscht echter den last dezer huisselijke bezigheden niet altoos alleen, zijne gade deelt somtijds ook in dezelve. Zij werkt op het veld, bereidt den maaltijd, en verzelt hem op de vischvangst, aan het roer zittende. Maar dit genoegelijk en werkzaam leven wordt vaak door treurige gebeurtenissen ge-

stoord. Een vader bezwijkt onder eene langdurige ziekte, een kind onder het lijden van zijnen eersten leeftijd, eene gade onder eene heete koorts, en de gewone moeilijkheden van dit leven worden nu nog vermeerderd door de zorgen, die de begrafenis veroorzaakt. De man kan echter niet altoos alleen blijven. Nadat hij zijne wederhelft eenige maanden betreurd heeft, stijgt hij in zijn vaarttuig, zoekt het eerste, het beste dorpje op, om aan eene nieuwe gade, wel vele moeilijkheden en ontberingen, maar ook tevens een getrouw hart aan te bieden.

In het landschap *Antioquia*, is *Naré* een der aanzienlijkste dorpen van den *Magdalenastroom*. Op eenen afstand van vijf dagreizen van *Medellin* gelegen, is het de meest bezochte haven van dit rijke landschap geworden. Couriers, kooplieden en reizigers leggen hier aan, en verspreiden groote levendigheid. *Naré* is het hoofdmagazijn der kakau van de westelijke cordillen, men ruilt die voor het goud, dat hier gevonden wordt. Een stroom, die hier in de rivier *Magdalena* stort, en insgelijks *Naré* heet, levert een gemakkelijk kanaal op ter veroving der waren in het binnenste des lands.

Verder opwaarts, bij den zoogenoemden *Perico*, is de vaart gevaarlijk. Deze *Perico* is een hoop klippen, tegen welke de golven met groot gedruisch breken, en eene branding, gelijk die aan de zee-kusten, veroorzaken. Men kan zich hier noch van den riem, noch van den boom bedienen. Een *Boga* moet, met een touw voorzien, te water, om het aan eenen boom vast te maken, en zoo het vaart-
tuig

tuig over de branding te trekken. Mislukt dit, en breekt het touw, dan loopt men gevaar, dat het vaarttuig op de klippen zal verbrijzeld worden.

De rivier *Magdalena* ontspringt uit het meer *Papas*, op 1 gr. 5 min. noordelijke breedte, en 76 gr. westelijke lengte van *Parijs*, en volgt bijna in haren ganschen loop, van het zuiden naar het noorden, de rigting van deze middaglijn. De *Cauca*, wiens bronnen achter die der *Magdalena* liggen, zou door de scheepvaart dezelfde voordeelen kunnen opleveren, maar daar het bed der laatste steeds breeder wordt, hoe meer zij zich van haren oorsprong verwijdert, wordt dat der *Cauca*, bij het naderen van de plaats, waar zij in de *Magdalena* stort, steeds smaller. Daardoor wordt de vaart op deze rivier gevaarlijk, ja op sommige plaatsen onmogelijk.

De natuur schijnt opzettelijk, midden in de *Cordillen* van *Columbia*, het bed van de rivier *Magdalena* uitgehold te hebben, om daardoor eene verbindtenis tusschen dit gebergte en de zee te bewerkstelligen. Zij zou echter slechts eenen onbevaarbaren, snellen stroom gevormd hebben, als zij deszelfs loop niet van tijd tot tijd door ingeschovene rotsen, tegen welke de golven breken moeten, be-teugeld had. Op deze wijze vloeijen nu zijne wateren langzaam tusschen de vlakten der landschappen *Santa Martha* en *Carthagena*, die zij vruchtbaar maken, en wier brandende dampkring zij door hare uitwasemingen verkoelen. Drie verschillende trappen van warmte kan men op deze rivier onderscheiden. Van haren mond af, tot *Monpox* toe, bla-

blazen de koele zeewinden; van hier tot *Morales* wordt de gloeiende dampkring door geen luchtje verzacht, en de mensch zou, zonder den zwaren dauw, die des nachts valt, deze vreesselijke hitte niet kunnen doorstaan. Van *Morales* tot aan de bronnen der *Magdalena*, tempert de zuidewind de hitte van den dag, en vormt op deze wijze de derde temperatuur, namelijk, die der landwinden, die oorzaak zijn, dat de scheepvaart hier zelden doodelijk wordt voor de Europeanen. Maar al is het leven der menschen hier aan geen gevaar blootgesteld, zoo geniet hij echter ook geen oogenblik rust. Langs de gansche rivier wordt hij bestormd door een aantal insekten, in de nabijheid der zee door de muskieten, hooger op door eene soort van kleine vliegen, (*les gegens*) wier steek brandend is, en komt hij eindelijk in de koelere streken, dan dorsten de *Tabanos*, eene soort van zeer groote vliegen, naar zijn bloed. Wil hij zich baden, dan loopt hij gevaar om door de kaaimans verslonden te worden, gaat hij aan wal, dan moet hij wel toezien om niet door vergiftige slangen te worden gebeten. Niets is dus vreesselijker, dan eene reis op de rivier *Magdalena*.

De togt van *Honda* naar *Santa Fé*, kan op muilezels afgelegd worden. De weg loopt over steile bergen, op welke men tot eene hoogte van meer dan vijf duizend Parijsche voeten boven de zee stijgt. De lucht is hier, niettegenstaande men kort bij den equator is, koud, vochtig, en met dikke nevels bezet. Dra komt men echter weder in lagere stre-

streken, en, hoewel nog meer dan drie duizend voeten boven de zee verheven, in eene temperatuur, welke die van *Madera* evenaart. Hier ligt de fraaije stad *Guaduas*. De inwoners dezer betooverende streek zijn zoo blank, dat de Europeër, die van de rivier *Magdalena* herwaarts komt, hierdoor verrukt wordt. Hij kan niet nalaten de bekoorlijkheid dezer vrouwen en de kunst, waarmede zij zich kleeden, te bewonderen, hoewel zij hierbij eenvoudigheid en onverschilligheid voorwenden. Men kan niet ontkennen, dat de Amerikaansche boerinnen zich veel gemakkelijker dan de onzen, naar eene aanzienlijkere en bevalligere leefwijze weten te schikken. Hare teedere, ronde leden worden ook niet ontsierd door het werk. De bewoners van *Guaduas*, zich gelukkig achtende, dat zij in eene zoo fraaije luchtstreek leven mogen, toonen ook eene groote welwillendheid jegens vreemdelingen.

Guaduas bestaat niet slechts uit de zoogenoemde stad, maar uit eenen geheelen omtrek van zeven oorden, wiens bevolking zamen veertien duizend zielen beloopt. De grond brengt rijst, bananen, koffij, oranjeappelen en suiker voort. Drie dagreizen van *Guaduas*, ligt het dorp *Palma*, dat mijnen van goud, ijzer en smaragd bezit, die men begint te bewerken.

Als men de beroemde hooge vlakte heeft bereikt, waarop *Bogota* ligt, wordt men zoo verrast door al hetgeen men hier ziet, dat men denkt weder in *Europa* verplaatst te zijn. Hier ziet men den landman met zijnen ploeg regte voren trekken, insgelijks groote kud-

kudden van schapen, die, gelijk de onzen, met dikke vliezen bedekt zijn, lange rijen van ossen en muilezels zijn met koren, kolen en appels beladen, andere rijen, die van *Guaduas* komen, dragen oranjeappelen en vruchten eener warmere luchtstreek. Het gelaat van de drijvers dezer dieren is woest, dat bij de Europesche wezenstrekken, die men tot hiertoe in dit land ontwaard heeft, zeer afsteekt. Men verbeeldt zich bijna, dat men op de hooge vlakten van *Tartarijen* staat, als men deze bijna geheel naakte Indianen ziet, wier gelaatstrekken veel overeenkomst hebben met die der Oostelijke Aziaten, van het Mongolsche ras.

De vlakte van *Bogota* ligt (4 gr. 30 min. noordelijke breedte) omtrent acht duizend twee honderd Parijsche voeten boven de zee, en heeft van het noorden naar het zuiden eene lengte van zestien, en van het oosten naar het westen eene breedte van acht uren. Van alle kanten door hooge bergen omringd, levert zij een gezigt op van eene bijna geheel effene en loodregte vlakte. Zij wordt bevochtigd door twee rivieren, de *Commun* en *Bogota*, benevens door een aantal beken en vijvers. Hoewel de mensch in deze hooge streken geene der moeilijkheden behoeft te verduren, met welke de bewoners van de oevers der rivier *Magdalena* moeten worstelen, zoo is evenwel de heerschende temperatuur, die hier zelden boven 12 graden van REAUMUR stijgt, niet geschikt, om deze vlakte tot een aangenaam verblijf te maken. Zij zweemen meer naar een' gestadigen herfst, dan naar eene lag-

lagchende lente (*). Wat de boomen betreft, zoo vindt men hier slechts wilgen- en appelboomen, maar de velden zijn alom met garst, koren, haver en keurig voeder voor de beesten, bedekt. De oordeelvellingen over den smaak der groenten en vruchten dezer hooge vlakte, zijn echter zeer verschillende. Kleur en smaak toch toonen, dat het hier aan de noodige warmte, om regt rijp te worden, ontbreekt. Wanneer de reiziger eene koortsziekte heeft doorgestaan, welken tol bijna alle vreemdelingen, die te *Bogota* komen, betalen moeten, zal hij zich buiten twijfel allereerst naar den beroemden waterval bij *Tequendama* begeven, die slechts vier uren van *Bogota* ligt. De weg derwaarts heeft veel uitlokkends. Als men in de moerassige bosschen, die dezen waterval der *Bogota* omringen, gedrongen is, kan men dra de paarden niet meer gebruiken, maar moet die laten staan, en met een' stok in de hand de moerassige voetpaden bewandelen, die de houthakkers hier aangelegd hebben. Men hoort het bruisen van het water reeds lang eer men den val ziet, komt men echter bij

(*) De hooge vlakte van *Quito*, die bijna regt onder den equator, en omtrent zes honderd voeten hooger ligt, dan *Bogota*, verblijdt zich daarentegen in het genot eener altoosdurende lente. Het onderscheid der breedte kan dit alleen niet veroorzaken. Waarschijnlijk wordt door eene scheikundige werking (*chemisch proces*) onder den grond van *Quito*, die geheel vulkaansch is, eene grootere warmte voortgebracht.

De Vert.

bij denzelven, dan zal het gezigt van dit onverwachte tooneel, eenen diepen indruk maken, en men zal in het eerst geene rekenschap van zijne gewaarwordingen kunnen geven. Men ziet toch de wateren der *Bogota* in eene massa vereenigd, gelijk eenen zich van den top der *Chimborasso* losscheurenden sneeuwklomp, midden door de rotsen stortten, die zij vermorseld hebben. Men is verplicht, op den buik op de rots te gaan liggen, die den muur van den afgrond vormt, om den waterval, zonder bedweld te worden, naauwkeurig te kunnen beschouwen. Dra verliest zich nu het oog in den afgrond, zonder iets anders dan baren van schuim te zien, die door eene zee van dampen verslonden worden. Men staat verstomt, hoewel men slechts een gedeelte van dit tooneel kan overzien, dewijl de omringende dikke nevel eene groote duisternis verspreidt, want daar de wateren der rivier van de ijsachtige hoogten der *Cordillen* in den warmen kolk nederstorten, die zij in de diepte hebben uitgehold, veranderen zij plotseling in eenen dikken damp, die bij het opstijgen de zon verduistert, en den aanschouwer doornat maakt (*).

Heeft

(*) De hoogte van den ganschen waterval is nog niet naauwkeurig gemeten; naar gissing bedraagt die echter duizend twee honderd tot duizend acht honderd voeten. Het klimaat der streek, in welke de *Bogota* nederstort, is zeer warm, en hieruit kan men de plotselijke verdamping van het water verklaren, dat kort voorheen door eene streek is geloopen, die meer dan acht duizend voeten boven de zee ligt.

De Vert.

Heeft de reiziger geduld genoeg om op een gunstig oogenblik te wachten, waarin hij de wonderen der natuur, die hem omringen, naauwkeuriger zal kunnen beschouwen, en heeft hij het geluk, dat de wolken van damp zich eindelijk verdeelen, en hem vergunnen dit gansche verschijnsel te kunnen overzien, dat zal hij, terwijl hij de diepte van den onder hem liggenden afgrond berekent (*), midden onder de palmboomen, die deze nieuwe streek bedekken, eene beek (de *Bogota*) zien, die door groene en schilderachtige velden slingert. Een weinig boven dezelve deelt eene uitstekende rots, op welke een gedeelte der *Bogota* nederstort, den waterklomp in twee kristallen zuilen, die dan geheel vrij uit de dampen te voorschijn treden, wier eeuwigduurende bronnen zij zijn. Het gezigt, dat zich voor hem opent, is niet minder verrukkend. Langs de ontzettende bergen, die den oever aan de andere zijde vormen, storten, gelijk watervallen, verscheidene beken neder, die, op den verren afstand, waarop men die ontwaart, naar lange zilveren strepen zweemen. Dra wordt echter alles weder met duisternis bedekt, de zon wordt verdonkerd, de dampen vallen in stroomen neder, en dwingen den reiziger, hoe ongaarne ook, om dit verrukkend tooneel te verlaten, als hij den nacht niet in de moerassige bosschen wil doorbrengen.

In deze streken vindt men nog andere wonderen
der

(*) Volgens den heer SALASAR, bedraagt die acht en zeventig Parijsche yademen. *De Vert.*

der natuur, ik bedoel *de natuurlijke brug van Pandi*, bij *Mercadillo*, eene eerst voor weinige jaren aangelegde plaats. Deze natuurlijke brug bestaat uit een groot, bijna twintig voeten breed, stuk van eene rots, dat zich in de bovenste opening van een smal dal heeft vastgeklemd, en op deze wijze de twee tegen elkander overliggende bergen vereenigd heeft. De diepte van het dal onder deze brug, bedraagt honderd veertig varas (omtrent drie honderd drie en zestig Parijsche voeten). De rivier, die onder deze brug stroomt, schijnt van hier beschoutwd, slechts eene beek te zijn, maar wordt echter op eenen geringen afstand zoo breed, dat men niet zonder eene schuit over dezelve komen kan.

De talrijke bewoners van het landschap *Socorro*, ten noordoosten van *Bogota* gelegen, munten uit door hunne vlijt en naarstigheid. Derwaarts trekkende, komt men door eene streek, die geheel door Indianen bewoond is. Men beschuldigt deze Indianen, dat zij hunnen ouden regeringsvorm terug wenschen, dit is ook niet onmogelijk, want onder dezelfde mogt geen blanke zich hier nederzetten, terwijl thans hunne landerijen door hebzuchtige menschen, van allerlei soort, in bezit genomen worden. Door dit gewelddadig indringen der blanken onder de bewoners van alle Indische dorpen, wordt slechts haat en vijandschap berokkend.

Als men zich te *Somondocon* eenigen tijd ophoudt, zal men dra, door de verhalen, die men hoort, opgewekt worden om de voorgewende, zeer rijke mijnen van Smaragd, die men zegt, dat de
In-

Indianen voormaals in de nabuurschap bewerkten, op te zoeken. Maar als men nader onderzoek doet, zal men niets zekers omtrent de ligging dezer mijnen vernemen, en als men eindelijk den oostelijken berg bezoekt, waar men vermoedt, dat smaragden gevonden worden, zal men zich in zijne verwachting te leur gesteld zien, schoon deze teleurstelling weder vergoed wordt door het prachtig uitzigt, dat men op den top van dezen berg geniet. Van hier toch ziet men oostwaarts een breed, diep dal, dat door de rivier *Majoma* doorsneden wordt, en verder in eene nog grootere diepte, en in dezelfde rigting, achter matig hooge bergen, ontwaart men iets, dat naar eene zwarte, dikke wolk zweemt; dit zijn de, twee of drie dagreizen, verwijderde vlakten (*Llanos*) van *San Martin*. Zij vertoonen zich even zoo, gelijk het land, als men het op eenen grooten afstand in zee nadert. De honden dezer streek zijn zeer woest; als het hen aan aas ontbreekt, vereenigen zij zich om de schapen, jakoeijen en paarden aan te vallen. De plekken, waar een aas ligt, ontdekken zij reeds van verre door de menigte gieren, die zich hier vergaderen. Zij loopen dan derwaarts, verdrijven de roofvogels en maken zich meester van de prooi.

De streek bij den uitgang van het dal *Tenza*, dat tot het landschap *Tunja* behoort, heeft een gunstig klimaat, gezonde lucht en zeer vruchtbaren grond. Hier vindt men vele oude lieden, zelfs die honderd en meer jaren tellen. Maar *Tunja* zelve, dat reeds bij de verovering der Spanjaarden, eene

belangrijke plaats was, en in het vervolg nog in glans toenam, is thans eene woestenij. Het ontbreekt hier aan eene zachte luchtstreek, gezond en genoegzaam water, met een woord, aan alles. Het volk lijdt zeer aan kroppen, de lucht is zelden helder, en het klimaat zeer koud. Evenwel heeft *Tunja* iets bijzonders, dat niet alleen vele weetgierige reizigers derwaarts lokt, maar ook zeer genoegelijk is voor de inwoners. Men vindt, namelijk, op eenen kleinen afstand van deze stad, ten noordwesten, bronnen, wier water des nachts zoo warm is, dat men daarin kan baden, maar dat over dag zeer koud is.

Het land rondom *Tunja* is over het algemeen onvruchtbaar. Als de warmte grooter was, zou men dikwijls denken, dat men in eene Afrikaansche woestijn was. De grond is klipachtig, en wordt door wateren omgewoeld, die hier en daar vreeselijke spleten doen ontstaan. Daar die wateren echter dra verdampen, zoo heeft het land gebrek aan water. Evenwel behoort het onder de rijkste provinciën van *Columbië*, want deszelfs bewoners zijn zeer vlijtig en werkzaam. Deze lof past echter meer op de bewoners der stad, dan van het landschap in het algemeen, die wel werkzamer zijn mogten.

Om van *Tunja* te *Paipa* te komen, heeft men één dag noodig, en dan moet men zich zuidwestelijk wenden, om eene hofstede te bezoeken, wier inkomsten door eene zeer bijzondere weldaad der natuur zeer aanzienlijk zijn. De weide, namelijk, in wier midden deze hofstede ligt, en die bijna een
half

half uur gaans in doorsnede heeft, is rijk aan warme zwavelbronnen. Als het weder droog is, verdikken de dampen en bedekken de gansche weide met eene zwavelzure soda, die men dan zorgvuldig verzamelt en aan het vee geeft. Al het vee, dat herwaarts wordt gezonden om te weiden, neemt binnen zes maanden wonderbaar toe. Van daar dat de eigenaar dezer landerijen, in de vlakte van *San Martin* runderen, voor vijf tot zes piasters het stuk koopt, en die naderhand voor vijf en twintig tot dertig piasters weder verkoopt. Voorheen was dit voordeelig stuk land het eigendom der Jezuïten. Kort bij hetzelfde wordt eene zwavelmijn gevonden.

Een reiziger, die door *Issa*, een dorp in de vlakte van *Sogamoso* trok, verwonderde zich zeer, dat de plegtigheid der begrafenis van een kind met zang en dans gepaard ging, en hij roept uit: zonderlinge gewoonte, zich over een verlies te verheugen, dat elders tranen en klagten kost! Maar hij vergat waarschijnlijk, dat gezang en dans niet altoos bewijzen, dat de menschen zich verheugen, want de dans kon hier zeer wel een gedeelte eener godsdienstige plegtigheid zijn, gelijk hij dit oudtijds bij vele volken was.

Sogamoso was ten tijde der Spaansche verovering de hoofdzetel van de beroemde zonnediens. Maar van den, toen als zoo prachtig beschrevenen zonnetempel, is zelfs geen het minste spoor meer te vinden. Thans drijft deze plaats een' aanzienlijken handel met vee, ook worden hier vele boomwollen stoffen en wollen hoeden gemaakt. In de naburige

loodmijnen werkt slechts weinig volk, omdat de winst gering is, sedert het water den hoofdgang bedekt heeft, die meer dan eene eeuw open geweest is. Zij vergenoegen zich de erts te wasschen, maar daar hun dikwijls water ontbreekt, zoo winnen zij in eene week zelden meer dan eene aroba lood, dat omtrent dertig franken opbrengt. De hardheid van den steen, de aandrang van het water en vooral het gebrek aan de noodige werktuigen, verhinderen de verkrijging eener rijkere opbrengst, hoewel de mijn zelve zeer rijk is. Niet ver van hier vindt men eene hut ter smelting en bewerking van het koper, dat men van *Moniquira* haalt. Het werk, dat uit deze gebrekkige werkplaats te voorschijn komt, is echter niet geheel zonder smaak, het bestaat gewoonlijk uit stijgbeugels en klokken.

De weg loopt nu van hier steeds hooger berg opwaarts, en leidt over de zoogenoemde *Paramos* (heiden). Zij grenzen kort aan de sneeuwlijn. De grond is hier geheel onbewoonbaar, behalve enkele tegen de stormen beveiligde punten, waar men aardappelen, boonen en uijen teelt.

De weg over den *Serinsa* is slechts dan niet gevaarlijk, als de wind zeer stil is, maar de reiziger is hier aan groote gevaren blootgesteld, als de heide, zoo als men het hier noemt, wild wordt (*el paramo se pone bravo*). Eene met bevrozene dampen bezwangerde lucht woedt dan met de grootste hevigheid. Dikke duisternis bedekt het land, en elk spoor van den weg verdwijnt. De vogels, die, verleid door het uitzicht op eenen schoonen dag, be-
proef-

proefden om over het gebergte te vliegen, vallen bewegeloos ter aarde. De reiziger zoekt eene schuilplaats onder het kreupelhout, dat hier en daar in deze woestijn staat, maar het vochtig loof dwingt hem verder te gaan. Uitgeput door inspanning en honger, en te vergeefs de door koude verstijfde muilezels aandrijvende, gaat hij eindelijk zitten om nieuwe krachten te verzamelen. Noodlottige rust! dra trekt de maag zamen, het bloed verstijft, de pezen worden stram, de lippen openen zich en schijnen te lagchen, en zoo blaast hij, met de trekken van vreugde op zijn gelaat, zijnen laatsten adem uit. De muilezels, de stem van hunnen drijver niet meer hoorende, blijven staan, gaan liggen, en sterven insgelijks.

Niets kan een treuriger gezigt opleveren, dan deze *Serinsa*. Van beneden te zien, is haar steile voorkant gewoonlijk met wolken bedekt, en als men over haar trekt, is de lucht zeer helder. Eenige bronnen, welker zwartblauw en ijskoud water niet te drinken is, stroomen langs de onvruchtbare hellingen van den berg, zonder evenwel die vruchtbaarheid te verspreiden, die men aan haar in de lager liggende streken te danken heeft. Moerassige poelen vol biesen en andere waterplanten, bedekken den grond der dalen. Hunne stilstaande wateren worden, als geen wind waait, slechts door eenige witte reigers eenigzins bewogen. De aarde brengt hier niets anders voort, dan een fijn gras, dat het vee gretig opzoekt. Slechts eene eenige plant, die echter tamelijk groot is, wederstaat de stormen.

Deze is de *Espeletia frailexon*; hare gele bloemen, op den top van een' geheel zwarten steel, geven een' treurigen glans, gelijk de vlam van eene zwarte fakkel bij eene lijkkoets. De kruisen, die op de graven der reizigers, die bij het overtrekken dezer heide zijn omgekomen, geplant zijn, maken het gezigt der velden, met zulke bloemen bedekt, slechts nog treuriger.

Niettegenstaande al de gevaren echter, waarmede de mensch zoo dikwijls op deze hoogten moet worstelen, sporen hem evenwel ellende en winzucht steeds aan, om over dezelve te trekken. Komt hij uit warmere landen, dan ziet men hem met bananen en andere sappige vruchten beladen; komt hij uit koudere streken, dan gaat hij gebukt onder den last van groote meelzakken; somtijds torst hij ook zeer groote aarden potten, waarin de *Chicha* ter gisting bewaard wordt. Eene zeer matige winst spoort hem aan om al deze moeilijkheden en ontberingen te verachten, tot welke hij in deze onvruchtbare oorden veroordeeld is. Het is naauwelijks te gelooven en echter waar, dat een man, die eenen last van vijf en zeventig ponden, van *Santa Rosa* tot *Socorro* draagt, waartoe hij drie dagen noodig heeft, niet eens vijf franken verdient. Evenwel verkrijgt hij, op deze wijze, de eenige winst die hij bedoelt; hij verkoopt het overschot van zijnen oogst, en leeft bijna eene gansche maand van deze verdienste. Men bedient zich ook wel van muilezels tot dezen moeilijken togt over het gebergte, maar daar de wegen zoo allerslechtst zijn, is het voor-

voordeeliger slechts menschen hiertoe te bezigen.

De *Venta* (herberg) *del Basto*, die een verstandig man op de heide der *Serinsa* gebouwd heeft, bestaat uit vier hutten. Slechts twee dezer hebben aarden muren, de andere zijn open, zoodat men eene hevige koude in dezelve voelt. Het vooroordeel belet de bewoners der *Cordillen*, om vuur aan te leggen, omdat zij denken, dat dit ongezonder is. Men zou ook van koude niet kunnen slapen, al was men nog zoo warm gekleed, indien de kastelein niet op den zonderlingen inval was gekomen, om een groot aantal katten te houden, en deze te leeren om op de voeten der reizigers te gaan liggen. Bovendien is ook het eten in deze herberg zeer sober, en bestaat meest uit yuca, aardappelen, masa mora, gekookt turksch koren, mager vleesch en warme chicha.

Als men deze treurige heide heeft verlaten, komt men op het zachtere gebied van *Socorro*. Hoe verder men in dit landschap dringt, hoe aangename de verandering wordt. Alle hutten zijn met pannen gedekt, en onder de bewoners heerscht over het algemeen veel welvaart en vrolijkheid, die men in de koudere streken zelden ontmoet. De schoone luchtstreek verblijdt het oog op nieuw, want men ziet de bananen en oranjeboomen telkens met vermaak weder. Het is jammer, dat de wegen veelal zoo slecht zijn, dat men slechts met voorzigtigheid die betreden kan.

Het landschap *Socorro* grenst ten noorden, anderhalf uur aan gene zijde van *San Gil*, aan *Pamplona*.

Ter zijde strekt het zich uit tot *Puente Real*. Ten oosten heeft het het landschap *Tunja*, en ten westen de onbekende streken en de rivier *Magdalena* tot zijne grenzen. Het bevat verscheidene aanzienlijke steden; *San Gil*, waar eene steene brug en eene school gebouwd is, *Zapatoca*, *Charalan*, *Palmar*, *Aiba*, *Simatoca*, *Palmas*, *Guadalupe* en *Socorro*. In de laatste, als de hoofdstad, woont de stadhouder met eenige soldaten en invaliden onder zijn bevel, die maandelijks van de regering vier of vijf piasters ontvangen.

Socorro is slecht bebouwd en nog slechter geplaveid. Aan de helling van een' berg gelegen, wordt het zelden door den wind verkoeld, dewijl de *Opon-keten*, die zich ten zuiden en ten noorden tot het gebergte *Ocana* uitstrekt, dit belet. Daarom is de hitte hier ook zeer groot, de thermometer daalt in de schaduw zelden beneden 20 gr. van REAUMUR.

Het water is over het algemeen hier onsmakelijk en slecht. Alle inwoners worden door kroppen ont-sierd, ook de vreemdelingen, als zij hier lang ver-toeven, worden daarmede behebt, ja zelfs het vee is niet vrij van deze plaag, en houdt die tot den dood. Ook loopt men gevaar om de koorts te krij-gen, en vele grijsaards lijden aan de waterzucht.

Evenwel telt men in *Socorro* bijna twaalf duizend inwoners, die als zeer werkzaam en verstandig ge-roemd worden. Zij beoefenen den landbouw vlijtig en hunne ambachten zijn zeer aanzienlijk. Men bouwt veel suiker, rijst en katoen. Deze waren zijn echter hier zeer goedkoop, dewijl er weinig rijd-

rijdbare wegen zijn. Men is voornemens eenen weg over het gebergte *Opon* aan te leggen, langs welken men dan in zes dagen de rivier *Magdalena* zou kunnen bereiken, dewijl men thans meer tijd noodig heeft om in de haven van *Botigas* te komen, die echter slechts zeven en twintig uren van hier verwijderd is.

In iedere hut en huis is men bezig met spinnen, weven of verwen, alom ziet men werkplaatsen, een groot aantal inwoners vlecht hoeden van stroo. Men kent deze werklieden aan den nagel van den wijsvinger, dien zij zeer lang laten groeijen.

De stoffen, die hier gemaakt worden, zijn grof, maar duurzaam. Hoewel men aan dezelve, als de prijs gelijk staat, in de provinciën de voorkeur geeft, boven de vreemde goederen van katoen, en zij in groote menigte verkocht worden, zoo zijn echter de werklieden zeer arm. Eene spinster verdient dagelijks nog geene reaal; een stuk katoen van vier en zestig varas (honderd zes en zestig voeten), kan den wever niet meer dan zeven realen opbrengen. Slechts de koopman wordt rijk, hij brengt de waren van *Socorro* naar *Giron*, waar hij die voor tabak en goud verruild; of naar *Cucuta*, om daarvoor kakau, of naar *Zipaquira*, om voor dezelve zout en Engelsche goederen te halen. Deze laatste worden het meest gezocht, een vooroordeel dat gewis zeer nadeelig is voor de bevordering van inlandsche vlijt. Zelfs de vrouwen dragen niet dan Engelsche stoffen, en deze luim kan te gemakkelijker voldaan worden, dewijl de katoenen goederen van

van *Manchester* hier goedkooper zijn, dan de inlandsche voortbrengselen.

De huizen zijn over het algemeen morsig en slecht gebouwd, maar leveren echter meer gemak op, dan die der koudere streken. Men vindt hier bedden, zilveren lepels en vorken, tafellakens en servetten. Zelden zet men echter andere gerechten op, dan aardappelen, rijst, bananen en varkensvleesch.

Als men van *Socorro* langs eenen anderen weg naar *Bogota* terugkeert, ontmoet men het dorp *Puente Real*, dat voorheen beroemd was door de stoffen, die hier gemaakt werden, welke, uit hoofde der schitterende kleuren, even zoo hoog geschat werden, als die van *Cucuy*. Thans zijn echter alle werklieden verdwenen, en de fabrieken bestaan niet meer. *Puente Real* verzendt slechts nog eenige voortbrengselen op de rivier *Magdalena* naar *Velez*, die de eerste stad was, welke de Spanjaards in *Nieuw-Granada* stichteden. Voorheen liep de weg naar deze rivier over *Curare*, waar men eene rijke goudmijn, *Corrobada* genoemd, ontdekt heeft, maar uit hoofde der ziekten, die de meeste reizigers wegsleepten, is deze weg weder verlaten.

Wanneer men achter *Puente Real* den gewonen weg, die regstreeks naar *Bogota* leidt, verlaat, en een' zijweg inslaat, komt men te *Monisquirá*, dat zuidoostwaarts ligt. In de nabijheid dezer plaats wordt eene kopermijn gevonden, waarin echter thans weinig menschen werken, en waarvan de gansche opbrengst in anderhalf jaren niet meer dan twee honderd aroben

ben heeft bedragen. Deze mijn was voor veertien duizend piasters gekocht. Dewijl de aroba koper nu slechts twintig realen (dertien franken) kost; zoo levert dit kapitaal maar drie procent renten. De meeste kwartsrotsen, waarmede dit land als vervuld is, zijn met koperoxyde overtrokken.

Wanneer men van April tot December verder trekt, ontmoet men op dezen weg een aantal pelgrims, die naar *Chiquinquera* gaan, om de lieve vrouw van *Loretto* te bezoeken. Maar niettegenstaande de vele en groote geschenken, die de kerk aldaar, welke de *Dominaken* toekomt, jaarlijks van deze pelgrims ontvangt, is haar binnenste evenwel geenszins prachtig. Alle inkomsten worden, uit hoofde der onrustige tijden, in koffers bewaard.

Ik zal mijne lezers nu nog verhalen, wat geschikt is om hun een juist denkbeeld van *Columbia* in het gemeen, en intzonderheid van hare tegenwoordige hoofdstad te geven.

De kunst van bouwen heeft, in vergelijking van andere kunsten, die in *Columbia* geoefend worden, de grootste vorderingen gemaakt; dit is te merkwaardiger, dewijl men hier in deze kunst geene andere leermeesters heeft, dan boeken en platen. De beeldhouw- en schilderkunst hebben hier nog de minste vorderingen gemaakt, evenwel men kan voorzien, dat dit dra beter worden zal.

De huizen op het land zijn doorgaans slechts hutten, met muren van klei, daken van stroo, en huiden van dieren, in plaats van deuren. Even zoo eenvoudig is het huisraad. Gewoonlijk is het bin-

nen-

nenste slechts in twee deelen verdeeld, het eend dient tot keuken, en het ander, waar het huisgezin woont, bestaat weder uit twee deelen, het eigenlijke woon- en het slaapvertrek. Rondom deze woningen plant men groenten en bananen, de lievelingsspijs van den Zuid-Amerikaan.

In de dorpen begint echter reeds meer smaak te heerschen; de kerken zijn zindelijk en groot, met klokken en meestal met een orgel voorzien, de pastoren pronken met een balkon, gelijk een paleis. Hetgeen de inwoners van de bouwkunst weten, hebben zij slechts door het beschouwen dezer twee gebouwen geleerd. De steden zijn naar evenredigheid van hunnen bloei, rang en ligging, meer of min groot, aangenaam en fraai. De belangrijkste stad van gansch *Columbia* is *Panama*, de sterkste *Carthagera*, de aangenaamste *Santa Fé (de Bogota)*, de beste *Popayan*, de rijkste *Guayaquil*, de levendigste *Zipaquira*, de best gelegenste *Maracaibo*. Voorheen overtrof *Caracas* deze allen, maar sedert de aardbeving van 1812, is deze luister geheel verdweneu. *Quito* overtreft deze steden, wat de bevolking betreft, maar de meest bevolkte stad is nog geene hoofdstad, en de bevolking van *Santa Fé* evenaart bijna die van *Quito*.

Alle Zuid-Amerikaansche steden, die door de Spanjaards gesticht zijn, zijn zoo tamelijk volgens eenerlei plan gebouwd. Zij vormen namelijk een kruis, in wiens middelpunt het hoofdplein met de kerk ligt. De Spanjaards hebben doorgaans hunne steden aan den voet van het gebergte gebouwd; dit ge-

geschiedde oorspronkelijk om tegen onverwachte overvallen beschermd te zijn; maar thans heeft deze zoo wel gekozene ligging dit voordeel, dat zij steeds versch water in de nabijheid hebben, en hoe traag de Spanjaard ook anders zijn mag, zoo heeft hij echter niet verzuimd, om dit water door pijpen naar alle deelen der stad te leiden. Een der middelen, waardoor men aan deze steden eene vrolijke gedaante heeft gegeven, bestaat daarin, dat men de huizen wit geplaveid heeft, zoo dat zij van buiten zeer net en zindelijk zijn. De hoofdstraten hebben voetpaden. Over het algemeen schijnt men in *Amerika* veel meer het nuttige met het aangename gepaard te hebben, dan de Europeanen willen toestemmen.

Geene stad bezit zoo vele voorregten als de hoofdstad, en wanneer zij niet zoo zindelijk is, als de andere steden, dan moet men dit zoo wel aan het klimaat, als aan het groot gewoel, dat hier onophoudelijk heerscht, toeschrijven.

Santa Fé de Bogota werd in de vlakke, die dezen naam draagt, aan den voet van twee tamelijk hooge bergen, op den 6^{den} Augustus 1538 gesticht. Zij bestond toen slechts uit twaalf hutten, met ontrent zestig bewoners. Maar bestemd om eens eene groote stad te worden, nam zij spoedig toe, en twee jaren na hare stichting, werd zij reeds door het Spaansche hof tot den rang eener stad (*Ciudad*) verheven. Thans bevat zij dertig duizend inwoners, schoon in het jaar 1800, dit getal slechts een en twintig duizend vier honderd vier en zestig bedroeg.

De

De ligging der stad, tusschen twee bergen, beveiligd haar voor den hevigen oostewind, en geeft haar steeds versch en zuiver water. Daar zij de vlakte bestrijkt, zoo kan haar geen vijand van dezen kant benadeelen. Men ziet *Santa Fé* reeds in de verte, inzonderheid den toren van de hoofdkerk; maar de ruimte rondom de stad, is zoo uitgestrekt, dat de grootheid harer gedenkteeken door de achter haar liggende hooge bergen in de schaduw gesteld worden.

Het klimaat van *Bogota* is over het algemeen vochtig en koud, de thermometer stijgt zelden boven 12 tot 14 gr. warmte, en daalt dikwijls tot 6 of 7 gr. van REAUMUR. De lucht is meestal bewolkt, en men geniet zelden zulke schoone dagen, als wij bij ons zelfs meermalen midden in den winter hebben. Men kan, met een woord, zeggen: het regent hier zes maanden, April, Mei, September, October, November en December; drie maanden valt er stortregen, namelijk: in Junij, Julij en Augustus, en de drie overige maanden zijn onbestendig. De noordnoordwestewinden gaan vergezeld met storm en onweder, dat somtijds verscheidene dagen aanhoudt en in de vlakte veel water achterlaat.

Maar niettegenstaande deze buitengewone vochtigheid, die zelfs tot in de gebouwen dringt, is het klimaat evenwel niet ongezond, nooit toch heerschen hier besmettelijke ziekten, en als de Europeanen maar zorgen, dat hunne voeten droog blijven, dan genieten zij eene goede gezondheid. Slechts na
hun-

hunne aankomst worden zij, als een gevolg der vermoeijenis van hunne reis, door eene koorts bezocht, die eenige dagen duurt. Mogelijk ontstaat deze koorts ook door het klimaat des keerkrings, dat, hoewel door de hooge ligging van *Bogota* getemperd, echter nog invloed heeft op den Europeër. De bewoner der heete streken (*Tierras Calientes*) is hier echter nog minder dan de Europeaan, tegen ziekten beveiligd. Het koude en heldere water der bergen, dat hij met genoeg drinkt, veroorzaakt hem den loop, wiens woede hem vaak binnen korten tijd wegsleept. Zelfs de inwoners van *Bogota* zijn meer ziek, dan de vreemdelingen; een bewijs, dat men de reden van soortgelijk lijden niet in het klimaat, maar in de leefwijs en spijs moet zoeken.

De vrouwen der hoogere rangen gaan zelden uit. Dit gestadig zitten, gepaard met vreesselijke maagpijn, veroorzaakt door het onmatig gebruik van knoflook, tabak, varkensvleesch en chicha, maakt haar bijna steeds onpasselijk. Zij klagen ook alom over zinkingen, opstijgingen der lijfmoeder, kies- en keelpijn, welke laatste dikwijls zeer gevaarlijk wordt. Zij pogen dit kwaad echter te verhoeden door zich warm te houden, hoewel de oorzaak dezer kwalen niet in de lucht gelegen is.

Het is bekend, dat gansch *Zuid-Amerika* zeer aan aardbevingen is blootgesteld. Ook te *Santa Fé* heeft men die dikwijls moeten verduren, men durft dus de huizen niet hoog optrekken, hoewel men voor het overige in het bouwen hier dezelfde regels volgt, welke de Spanjaarden, in al hunne steden,

tot een' maatstaf bezigen. Intusschen. wijkt men echter in *Bogota* meer van deze regels af, dan elders. Men metselt hier met tigchelsteen, die in de zon gedroogd zijn, de meeste huizen zijn met pannen gedekt en de muren van buiten wit gepleisterd. Wat echter het inwendige betreft, zoo is het hier niet veel beter gesteld, dan dit bij ons was in dien tijd, toen *Amerika* ontdekt werd. Zeer kleine vensters, met dikke, houten traliën gesloten, staan naast andere, die zeer groot zijn; zelden zijn de balken der zolders van de vertrekken bekleed. De muren hebben groote bulten, de deuren zijn van allerlei hoogte, en het gebruik van sleutels is bijna onbekend, ten minste leveren die, welke men hier bezigt, geene veiligheid op. Glazen ramen beginnen thans eerst in zwang te komen. Slechts eenige weinige nieuwe gebouwen zijn in eenen minder ruwen smaak en met eenige verbeteringen opgetrokken. Lompe en groote galerijen zijn door ligte en gemakkelijke balkons vervangen. De zolder wordt niet meer door dwarsbalken op eene onaangename wijze doorsneden, de vensters zijn zonder traliën, de deuren van de huizen beter geveerd, en bij vele inwoners heerscht ook meer zindelijkheid.

Men moet gewoonlijk eerst door twee deuren gaan, eer men op de plaats komt. Het voorportaal aan de straat is maar al te dikwijls de verzamelplaats van de vuiligheden der voorbijgangers. Om de plaats loopt gewoonlijk eene galerij, als het huis slechts uit eene verdieping bestaat, of een bedekt terras, als het twee verdiepingen heeft. De trap is
meest-

meestal van steen, en op eene gothische wijze gebouwd. Op den muur van het eerste veld ziet men een' geschilderden reus, die in de eene hand een kind, en in de andere een' kogel houdt; dit verbeeldt de heilige CHRISTOFFEL, de beschermheilige van het land. Langs de binnengalerij loopt eene rij vertrekken, die hun licht slechts door de deur ontvangen.

Ieder huis heeft ten minste een vertrek om gezelschap te ontvangen, en eene eetzaal; want men houdt het hier voor onwelvegeelijk, om zijne vrienden in hetzelfde vertrek te ontvangen, waarin men slaapt. De keuken is steeds zeer ruim, niet zoo zeer uit hoofde van de menigte spijzen, die men hier bereidt, dan wel om den nutteloozen trein van dienstboden, die zich hier ophouden. Schoorsteenen vindt men niet, maar slechts kagchels.

In ieder huis liggen tapijten. De voormalige stroomatrassen der Indianen zijn bij lieden van rang verdrongen door tapijten uit Europesche fabrieken. Zoo wel de matten als de tapijten dienen, om, bij gebrek van vuur, de kamers warm te houden, en de oneffenheden van den grond te verbergen. Maar deze dekkleeden wemelen, door de slordigheid der dienstboden, vaak van de walgelijkste insecten. Sommige inwoners behangen de muren hunner woonvertrekken met papier, maar de meeste laten bloemkransen en geniën op dezelve schilderen, en dit wel in een' stijl, die zoo wel den slechten smaak van den schilder, als van den eigenaar verraaft.

Het huisraad is zeer eenvoudig. Zelden vindt men

in de gezelschapszaal meer dan twee kanapeën, met linnen overtrokken, twee kleine tafels, eenige met leder overtrokken stoelen van eenen vorm, zoo als die bij ons in de vijftiende eeuw was, een' spiegel en drie lampen aan den zolder. Het bed is meestal sierlijk opgemaakt, nooit zinkt men hier in veren, want het bed bestaat slechts uit twee wollen matrassen.

De bouwmeesters in *Santa Fé* trachten het onaanzienlijke van hun werk te verontschuldigen, door de menigvuldige aardbevingen, waaraan men hier bloot staat. Zij zeggen, dat zij door den aard, van den zoo vaak door aardbevingen geschokten grond, genoodzaakt zijn om de sierlijkheid en pracht aan de stevigheid op te offeren, daarom zijn ook alle gebouwen hier niet hoog, hoewel de muren zeer dik zijn. Even daarom is men ook verplicht, voor openbare gebouwen zeer diepe en sterke fondamente te leggen, en de schacht der zuilen staat minder in verband met het schip, dat zij dragen, dan met de schokken, die zij verduren moeten.

Evenwel vindt men hier eenige openbare gebouwen, die in eenen goeden smaak gesticht zijn. Inzonderheid is de in 1814 gebouwde hoofdkerk, merkwaardig door de edele eenvoudigheid, die in haar binnenste heerscht, en die den slechten smaak, die zich in het versieren van den voorgevel (*façade*) openbaart, doet vergeten. Het inwendige der overige zes en twintig kerken van *Bogota*, schittert van goud en edelgesteenten, die dezelve echter eerder ontsieren, dan versieren. Geen tempel der
In-

Incas kan schitterender geweest zijn. Maar al is de hoofdkerk over het geheel minder schitterend, zoo bevat zij echter enkele des te kostelijker schatten. Bij voorbeeld een der beelden van de heilige maagd, die het hoog altaar versieren, prijkt met duizend drie honderd acht en vijftig diamanten, duizend twee honderd vijf en negentig smaragden, negen en vijftig ametisten, een' topaas, een' hiacint en drie honderd twee en zeventig paarlen. Het voetstuk alleen is met zes honderd negen ametisten bezet. De kunstenaar heeft voor zijne werkzaamheid vier duizend piasters ontvangen.

Een groot aantal kerken behooren tot kloosters, die aanzienlijke inkomsten hebben. Men vindt hier negen mannen en drie vrouwen kloosters. Die der Dominikanen en der Barmhartige Broeders zijn de rijkste; vier zesdedeelen van alle huizen der stad zijn hun eigendom. Deze kloosters munten minder door schoonheid, dan door regelmatigheid en vastheid uit. Gewoonlijk zijn zij vierkant, om eene plaats in het midden, met eene fontein versierd, loopen twee overdekte gangen, de een boven den anderen. De muren der benedenste zijn meestal versierd met slechte schilderijen, verbeeldende de levensgeschiedenis van den heilige, wien ter eere deze kloosters gesticht zijn.

Bij sommige dezer kloosters behooren ook scholen en gasthuizen. De Barmhartige Broeders inzonderheid, hebben zich aan de lijdende menschheid gewijd; jammer is het, dat hun gasthuis zich in eenen armoedigen toestand bevindt, en eene afschrikkende gedaante heeft.

De geleerde scholen (*colleges*) zijn zindelijker, men vindt er drie, en allen zijn goed gelegen en gebouwd. Het voornaamste, dat der voormalige Jezuïten, munt uit door hechtheid, eene eigenschap van alle gebouwen dezer orde. De meeste hoogleeraars zijn geestelijken. Men leert hier latijn, wijsbegeerte, wiskunst en godgeleerdheid. De leerlingen hebben dagelijks vier publieke lessen, op het einde van het jaar van onderwijs, volgt eene vacantie van drie maanden.

De toegevendheid, waarmee de Spaansche Amerikanen hunne gevangenissen hebben ingerigt, is in het oog loopend. Deze bevinden zich, namelijk, in de onderste verdieping van het stadhuis, en de vensters zijn zoo laag, dat de voorbijgangers met de gevangenen spreken kunnen. Slechts de staatsgevangenen worden strenger behandeld.

Onder de merkwaardige gebouwen van *Bogota* behooren ook de *munt* en de *schouwburg*. De inrigting van beide is echter slecht, en geen van beide schijnt geschikt te zijn tot dat gebruik, waartoe zij bestemd zijn. Evenwel is het verrassend, gebouwen van deze soort, op plaatsen te vinden, die zoo ver van *Europa* verwijderd zijn.

Bogota heeft daarom ook eenige overeenkomst met de Europeesche kantoren of faktorijen op de kust van *Afrika*. Binnen in deze stad vindt men toch vele inrigtingen en gebruiken, die in andere koopsteden plaats hebben, maar van buiten is alles geheel anders. Men is hier, gelijk in het midden van *Afrika*, omringd door halve Wilden, die grooten-

tendeels geene andere kleeding hebben dan een hemd en eene broek. Zelfs de groote vruchtbaarheid die de velden versiert, een gezigt, dat de Amerikaan, die *Europa* bezoekt, zoo zeer mist, en dat de oorzaak is, dat hij den rijkdom van onze vlijt als eene vreesselijke ellende beschouwt, schijnt den Europeaan slechts eene woeste verkwisting te zijn.

De drie hoofdstraten van *Bogota* zijn vrij regt, maar slecht geplaveid. De voetpaden zijn hier echter gemakkelijker dan in andere Spaansche steden, en men is hier, dewijl de daken zeer ver uitsteken, volkomen voor den regen beveiligd.

Een voormalig onderkoning, zeide van *Bogota*: hier zijn vier dingen, die de stad rein houden, de goudgier, de regen, de ezels en de varkens. En waarlijk, dit heeft thans nog plaats, maar de beken van stroomend water, die door de straten loopen, zouden die echter nog beter kunnen reinigen, indien dezelve door de luiheid der inwoners niet iederen avond, om acht uren, in stinkende poelen veranderden.

Des nachts verlichten de lantaarns, die hier en daar op de hoeken der straten staan, de stad zeer flauw. Eene wacht dient ter beveiliging der pakhuizen, die somtijds evenwel nog opengebrokeu worden.

De pleinen zijn ruim, en bijna alle met fonteinen voorzien. Op het plein voor het stadhuis wordt elken vrijdag markt gehouden, die voor een' vreemdeling een aangenaam schouwspel oplevert, hoewel onder de ontzettende menigte, die op dezen dag

naar *Bogota* stroomt, geene orde gehouden wordt. Men vindt op dezen markt een' grooten overvloed van vleesch, koren, groenten en vruchten van allerlei soort, zoo wel Europeesche als Amerikaansche. Hier staan manden vol aardbeziën, daar stapels van ananassen, avogados, perziken en appels, naast deze bergen van kool, gele rapen en aardappelen, yucas en bananen, en niet ver van dezen zakken vol Turksch koren en garst, of hoopen van kakau en suikerbrooden. Aan de eene zijde worden honderden geneeskruiden verkocht, die de Indianen op de heiden (*paramos*) verzamelen, en aan den anderen kant bieden vrouwen angelieren, rozen en jasmijn te koop.

Des Zaturdags wordt *Bogota* door eene vreeselijke plaag bezocht, want dan vallen de armen in de stad, als in eene door storm ingenomene vesting. Zij belegeren alle deuren, en opdat die uit medelijden mogen geopend worden, zoo zoeken zij dit door het ten toon spreiden der walgelijkste gebreken gaande te maken. Grijsaards, door kinderen geleid, vormen talrijke groepen, die den ganschen dag de straten bedekken.

In den omtrek van *Bogota* worden fraaije wandelplaatsen gevonden, omringd door wilgen en rozeboomen, maar deze worden echter weinig bezocht. Men slentert liever door sommige straten, waar de voetpaden zindelijk en gemakkelijk zijn, om van daar de ruiters te bezien, die door de stad galopperen. De meesten dragen veelkleurige met goud bezette monteringen. Sommigen hebben ronde,
an-

andere driekante hoeden met vederen op het hoofd, het grootste gedeelte echter veldmutsen (*schako's*) en helmen (*casquettes*). Hoewel over het algemeen hunne houding goed is, zoo hebben echter de paarden zulk eenen slechten tred, dat de ruiter hierdoor veel verliest.

De vreemdeling is, als hij te *Bogota* komt, en geene brieven van aanbeveling heeft, zeer verlegen, waar hij wonen zal, hoewel hij in de *Posada* vuur en dak kan vinden. Het beste middel is, dat hij naar de onlangs eerst opgerigte herberg gaat, waar hij voor een piaster daags, zoo tamelijk alles vindt, wat hij noodig heeft.

Wie tevreden is met de tafel van hem, bij wien hij woont, leeft goedkooper. Gewoonlijk bestaat hier de maaltijd uit een stuk rundvleesch met aardappelen, yucas of bananen; in rijkere huizen komt hierbij een schotel linzen, erwten en boonen, met reuzel gestoofd, en op feestdagen nog een stuk varkensvleesch. Het brood is vrij goed, men eet het echter weinig, maar men drinkt dagelijks driemaal chocolade, waarbij nog kaas en suikergebak gevoegd wordt. De gewone drank is water, somtijds ook chicha. Zelden drinkt men wijn, omdat men dien voor even zoo schadelijk houdt, als brandewijn, en waarlijk te regt, want beide deze dranken zijn hier zeer gevaarlijk, en moeten met de grootste voorzigtigheid genoten worden. Dagelijks houdt men hier verscheidene maaltijden. Des morgens om zeven uren ontbijt men met vleesch en chocolade, om tien uren eet men soep, om twee uren houdt men het

middagmaal, om vijf uren drinkt men chocolade, en om tien uren houdt men den avondmaaltijd. Veelal vindt men zilveren bekers. Men gebruikt hier geene servetten, maar wel tafellakens. Bij voorkeur drinkt men hier water uit aarden potten, maar dezelfde pot dient gewoonlijk aan tafel voor alle dischge-nooten. Men is gewoon, na den maaltijd de handen te wasschen, eene pijp te rooken, en dan een mid-dagslaapje te nemen. Deze gewoonte is hier zoo algemeen, dat te *Bogota*, gelijk in alle steden, door Spanjaarden bewoond, om drie uren de diepste stilte heerscht.

Men vindt hier, ja wel sommige personen, die de Europesche zeden en gewoonten geheel hebben aangenomen, maar dit zijn echter slechts zulke, die dikwijls *Jamaika* bezocht hebben, het zou echter verkeerd zijn, deze tot modellen te nemen, om daarnaar de zeden van een land te willen beoor-deelen.

Men vindt in gansch *Bogota* geene tien koop-lieden, die honderd duizend piasters bezitten, en onder deze zijn mogelijk slechts vijf, die een nog grooter vermogen hebben. Het gewone vermogen bedraagt vijf tot tien duizend piasters. Daar bijna iedereen koopman is, zoo worden daardoor de in-komsten zeer verbeterd. De winkels zijn naauw, morsig en donker, slechts door de deur kan een flauw licht in dezelve dringen, evenwel zijn deze de gewone vergaderplaatsen der lediggangers. Als de koopman van *Columbia*, aan zijnen lessenaar zit, onophoudelijk rookt, en zijne klanten slechts kort ant-

antwoord, heeft hij veel overeenkomst met die van *Smirna* en *Aleppo*.

De uitspanningen bestaan in bals, hanen- en stierengevechten, somtijds in het bezoeken van den schouwburg, en meestal in hazardspelen; men waagt hier somtijds wel tien duizend piasters. De pracht, waarmede de openbare kerkelijke omgangen (*processiën*) gehouden worden, en de vele kerkelijke feesten, leveren ook aan de nieuwsgierigheid van den grooten hoop stof tot vermaak.

De sacramentsdag (den 14^{den} Junij) wordt te *Bogota* met de grootste pracht gevierd. Op den avond voor dit feest worden vuurwerken afgestoken. Op de vier hoeken van het groote plein, waar de processie voorbijgaat, rigt men prachtig versierde altaren op, op andere plaatsen staan besmeerde masten (*mats de cœogne*), poppenkasten, en een aantal kouwen met vreemde beesten. De vermaken en spelen houden echter op, zoodra de klok gehoord wordt, die de aankomst van den omgang verkondigt, ieder neemt dan zijnen hoed af, en knielt.

Aan het hoofd van den troep ziet men kleine wagens, die door menschen getrokken worden. In den eenen staat koning DAVID, met het hoofd van GOLIATH in de hand; in den tweeden ESTHER, in eenen derden MORDECHAI. Achter dezen volgt JOZEF op een rijk versierd paard, vergezeld door vele lijfwachten. Alle deze personen worden verzeld door kinderen uit de aanzienlijkste familiën. Men streeft ijverig naar de eer, om eene rol bij deze verhevene plegtigheid te mogen spelen, en die ouders,

ders, wier kinderen hierin slagen, ontzien geene kosten, wedijveren in pracht, verkwisten paarden, diamanten, smaragden en robijnen, en weten niet, wat zij verzinnen zullen, om de handelende personen op het schitterendst te versieren.

De geestelijkheid trekt langzaam midden door de menigte, die het plein bedekt. Naast de geestelijken gaan twee rijen der schoonste meisjes, van welke sommige de arke des verbonds, andere de toonbrooden, andere een wierookvat of mandjes met bloemen dragen. Eindelijk komen jonge Indianen, die bij het geluid van fluit en trommen, zonderlinge dansen uitvoeren. De optogt wordt gesloten door eene afdeeling gewapende troepen, met neêrgelaten vaandel.

De sacramentsdag is zeker het schoonste feest, dat in *Zuid-Amerika* kan gezien worden. Het kersfeest der heetere streken is hiermede niet te vergelijken, hoewel het vermakelijker is, want dan hebben zoo wel in de huizen als op de straten, dans en maskerade-feesten plaats, die in de koelte van den nacht zeer genoegelijk zijn.

Als men van *Bogota*, zuidwestelijk naar *Popayan* en *Buenaventura* in de baai van *Choco* trekt, en tot dat einde langs de smalle en bijna ontoegankelijke wegen door het gebergte, die de hooge vlakke van *Bogota* begrenzen, in het dal van *Magdalena* nederdaalt, zal men ontwaren, dat in Augustus de westelijke zijdalen dezelfde schoone dagen genieten, die men op de vlakke heeft, echter met dit onderscheid, dat hier eene hevige koude heerscht, terwijl
het

het in de laagte brandend heet is. Het verdient ook opmerking, dat de landen, die ten westen der vlakte van *Bogota* liggen, zomer hebben, wanneer de op dezelfde hoogte aan de oostzijde gelegene, door regenbuijen overstroomd worden, die dagelijks nederstorten uit de wolken, die uit de vlakte van *Mata* optrekken. Ook is het opmerkenswaardig, dat de bewoners der westelijke dalen, door kroppen en ziekten bezocht worden, terwijl de oostelijke streken hiervan bevrijd zijn, hier ontmoet men slechts op sommige plaatsen, de zwarte melaatschheid. Eindelijk moet nog opgemerkt worden, om het groot verschil tusschen de ten oosten en ten westen van *Bogota* gelegene landen te leeren kennen, dat in de eerste, de oogst eerst in October, maar in de laatste reeds in Augustus invalt.

Als men van *Guaduas* naar de rivier *Magdalena* trekt, moet men in deze dorre streken veel lijden door buitengewone hitte, honger en dorst. Keert men nu weder naar de hooger liggende *Guaduas* terug, dan vindt men *San Juan*, een fraai dorp, dat door den koophandel zeer levendig is, en bijna geheel door de familie RUBIO bewoond wordt, deze zijn echter noch door de schoonheid der ligging, noch door den aanhoudenden doortogt van vreemden, gastvrij geworden, bij hen zal de reiziger geene herberg vinden, maar wel bij den pastoor, een goed vriendelijk man.

Als men bij *Beltran*, over de rivier *Magdalena* vaart, om naar *Popayan* te gaan, en langs den linker oever stroom opwaarts reist, komt men dra

te

te *Ambalema*, een door zijne tabaksteelt merkwaardig dorp. Zoo wel de inwoners als de huizen zien er goed uit, en in de kerk wordt een koor van blaas- en strijkinstrumenten gevonden, dat iets zeer zeldzaams in deze streken is.

Men rekent dat in den omtrek van *Ambalema* jaarlijks twee tot drie duizend lasten tabak gebouwd wordt, die zeer voortreffelijk is, echter is de winst, die de regering hiervan trekt, zeer klein, uit hoofde der grootheid van den smokkelhandel. Een weinig ten oosten van deze plaats, ligt *Peladero*, waar verscheidene goudmijnen gevonden worden.

Het land aan beide zijden van de rivier *Magdalena*, is met verstrooide hutten van stroo bedekt, in welke een armoedig, ziekelijk, uit verscheidene rassen zaamgesteld volk woont. Terwijl de Negers in *Afrika*, in bevestigde plaatsen bij elkander wonen, om zich tegen de aanvallen hunner bureu te kunnen verdedigen, leven de bewoners dezer streken geheel afgezonderd. Hun rijkdom bestaat slechts in eenige koeijen, en hunne lavenis in palmwijn. Sommige bezitten ook een paard. Houten sporen, een touw in plaats van een' toom, en een pakzadel, maken al het tuig van zulk een beest uit, dat zeer mager is door de vele vastendagen, waartoe het in deze dorre vlakten is veroordeeld. Deze paarden zijn echter ook niet duur, want men koopt die voortien of twintig piasters het stuk. De heer lijdt niet minder honger dan zijn paard, want zijn gansche voedsel bestaat uit een weinig meel van Turksch koren. Als men in de hut van zulk eenen halven Wilden treedt,

treedt, meent men eene Moorsche familie te vinden, zelfs de kleeding der vrouwen doet aan de Moorsche vrouwen te *Sahara* denken. Zij dragen een blaauw Guinea kleed, zonder mouwen, slechts door eene strook katoen op de schouders vastgehecht. De mannen hebben slechts eene broek aan, hun bovenlijf is naakt en door de zon bijna zwart. Zij brengen gansche nachten door met het drinken van palmwijn. Om dezen drank te winnen, houwen zij den palmboom bij den wortel af. Deze handelwijs zou nu dra de bron van hun vermaak stoppen, indien de ontelbare menigte palboomen, en de schaarschheid der bevolking niet voor gestadigen overvloed zorgden.

Hoe meer men den stroom opwaarts trekt, hoe minder de hitte wordt, uit hoofde der nabijheid van het *Quindin* gebergte. Het dal van *Cuello*, eene van dit gebergte vloeiende bijrivier van den *Magdalena-stroom*, levert de heerlijkste landschappen op, ook zijn hier de inwoners, gezellig, vriendelijk en gastvrij, en daar zij goed eten en drinken, zien zij er ook zeer sterk uit.

San Luis heeft eene aangename, door de westelijke *Cordillen* tegen den noordwestewind beschutte, ligging. In de nabuurschap dezer plaats wordt veel suiker geteeld, dat vele kooplieden herwaarts trekt. De naburige bergen zijn rijk in zilver. Bijna alle inwoners hebben kroppen, eenige hunner, inzonderheid de Blanken, worden door de zwarte melaatschheid gefolterd, terwijl de witte melaatschheid vooral de Negers aantast.

Het

Het gebied der Indianen van *Coaima*, ligt aan de helling der westelijke *Cordillen*. De meeste reizigers vinden, dat deze Indianen de oude Spaansche regering terug wenschen, onder welke zij, wat het bezit van land betreft, groote voordeelen genoten, die hun nu ontnomen zijn. Voor het overige leven zij vrij behoeftig. Hun vermogen bestaat in kudden schapen, die zij zorgvuldig koesteren. Zij verkoopen de arobe wol voor twaalf realen aan de naburige dorpen. Deze tak van handel teekent reeds een' zekeren trap hunner beschaving; voorheen toch kenden zij de waardij der wol niet eens, en betaalden bovendien nog diegenen, die hunne schapen schoren. Deze wol is echter slecht. De kunsten der beschaving kunnen zich slechts langzaam een' weg door deze wildernis banen.

Gelijk in de kindschheid der wereld, zoo is hier nog ieder vreemdeling een *Triptolemus*, een *Bacchus* of een *Vulkaan*. Dit gedeelte van *Zuid-Amerika* is in betrekking tot *Europa* nog steeds datgeen, wat het ten tijde van deszelfs ontdekking voor *Spanje* was. Kundigheden zijn hier zeer zeldzaam, en het weinige, dat men weet, weet men slechts uit mondelinge verhalen, of uit die weinige boeken, die lieden van eenige opvoeding beginnen te lezen.

Als men over het gebergte trekt, dat een zijtak van de westelijke *Cordillen* is, dan vindt men van afstand tot afstand opgerigte steenen, geschikt om de afstanden te kennen te geven, als ook *Tambos* (een Peruaansch woord, dat hetzelfde beteekent als het Arabische *karawanserai*) om den reiziger te her-

herbergen. De inwoners, die hier verstrooid op afgezonderde stukken van rotsen leven, begraven hunne dooden, uit hoofde van den grooten afstand hunner parochiekerk, aan de landstraat. In de *Cordillen* ontmoet men dus weder de gewoonte der oude Grieken en Romeinen. Daar deze grafteekenen het eenige zijn, hetwelk herinnert, dat hier menschen wonen, zoo kunnen zij slechts sombere gedachten verwekken, zij prediken echter tevens den wandelaar, dat niet ver van deze plaats, de naastbestaanden van hen wonen, die in het stille graf rusten, en in zoo ver leveren zij eene zekere geruststelling op, dat men, namelijk, in deze onafmetelijke woestijn niet geheel alleen is.

Neyva, de hoofdstad der provincie *Neyva*, thans aan de rivier *Magdalena* gelegen, lag voorheen in het gebergte, maar de schrik, die eens een moorddadige overval der *Andaquis* (wilde Indianen) verspreidde, bewoog de inwoners hun verblijf over te brengen naar die plaats, waar het thans is. Het klimaat van *Neyva* is brandend heet, echter is het water van den stroom zeer koud, omdat het van de naburige heide komt. Het heeft eene groenachtige kleur, en geen' onaangename smaak, evenwel drinken de inwoners liever het water der beken, die door de stad stroomen. De kaimans komen niet te *Neyva*.

De voornaamste rijkdom van *Neyva* bestaat in kakau, men schat de jaarlijksche opbrengst der gansche provincie op twee duizend lasten. In de stad *Timana* wordt de meeste geteeld, hoewel zij slechts

twee duizend inwoners bevat. Het last kakau kost dertig piasters. De vervoering tot *Honda* beloopt twintig piasters per last.

De inwoners van *Neyva* drijven over *Timana*, handel met de *Andaquis*-Indianen, die, acht dag-reizen van hier, niet ver van de bronnen der *Magdalena-rivier* wonen. Zij brengen hun messen, spiegels, glas, enz., en krijgen hiervoor helder wit was en vernis, waarmede allerlei soort van houten vaten overtrokken worden.

Neyva is niet rijk, want zoo wel de oorlog als de verwoestingen der mieren, hebben deze stad grootelijks benadeeld. Hier vindt men geene zes huizen, met pannen gedekt, en de straten zijn ook niet geplaveid. De bevolking bestaat grotendeels uit lieden van de kleur. De gewone ziekte is hier de melaatschheid, inzonderheid die vreesselijke, welke *Elephantiasis* genoemd wordt.

Van *Nayva* kan men spoedig in de *tambo* van *Ovo* komen. Deze *tambo's* zijn niet anders, dan met stroo gedekte schuren, die door de overheden der naburige plaatsen aan den heerenweg zijn opgeslagen, opdat deze voor de kooplieden en soldaten, gelijk de karavansera's in het Oosten, ter herberg dienen zouden. Gewoonlijk vindt men hier ook niets meer dan een verblijf. Evenwel heeft men in de nabijheid der *tambo* van *Ovo*, een paar hutten gebouwd, waar, door vrouwen, eenige gewone spijzen toe bereid worden, die echter voor de reizigers zeer welkom zijn. Het is onbegrijpelijk, dat men dit voorbeeld niet bij de overige
tam-

tambo's gevolgd heeft. Doorgaans voeren de reizigers hunne levensmiddelen mede, namelijk eenige ellen (*) gedroogd vleesch en chocolade, gelijk ook eenen goeden voorraad van poedersuiker, dewijl men hier te land zelden water drinkt, zonder dat men vooraf een weinig suiker genoten heeft, daarom wordt deze ook veel gebruikt.

De weg loopt nu steeds hooger op, want men is in de westelijke *Cordillen*. De bergpas *Volador del Neme*, is zeer moeilijk en gevaarlijk. Men verstaat onder *Volador* een berg, langs wiens steile helling een voetpad loopt, dat echter zoo smal is, dat op vele plaatsen niet eens twee muilezels naast elkander gaan kunnen. Aan beide kanten ziet men in eenen huiveringwekkenden afgrond.

De overtocht over de rivier *la Plata* (+), geschiedt door middel van eene *tarabita*, zoo toch noemt men eene geheel eigene inrigting in *Zuid-Amerika*, die daarin bestaat, dat dwars over de rivier twee of meer sterke lederen riemen gespannen zijn, aan welke een stuk hout hangt, dat men heen en weder kan trekken. De reiziger gaat nu op dit hout zitten, en nadat men hem met touwen op hetzelfde heeft

(*) Hier wordt het vleesch in lange repen gesneden, in de zon gedroogd, en dan per el (*vara*) verkocht.

De Vert.

(+) Eene bijrivier van den stroom *Magdalena*, die men niet met de groote rivier, van denzelfden naam *la Plata*, aan wiens mond *Buenos Ayres* ligt, verwisselen moet.

De Vert.

heeft gebonden; wordt hij aan den anderen oever getrokken. Elk voelt, dat deze wijs van overvaren iets afschrikkends heeft. Wie toch zoo midden op de rivier slechts aan riemen hangt, die door den regen ligt beschadigd worden, en dus breken kunnen; ziet niet zonder huivering, de golven onder zich bruisen. Evenwel vallen er zelden ongelukken voor. De dieren zwemmen door de rivier.

De overtocht over het gebergte *Guanacas*, is zeer moeilijk. De reiziger zal ontwaren, dat de beschrijving, die men hem vooraf van het onaangename der *Guanacas* maakt, niet overdreven is. Als men door *Socorro* reist, meent men reeds de slechtste wegen van *Columbia* te kennen, maar die van dit gebergte overtreffen dezelve echter nog ver. Om dit gebergte toegankelijk te maken, heeft men op zekere afstanden vierkante stukken hout op de wegen geworpen, op welke echter de muilezels, bijna bij elken stap uitglijden. De vochtigheid, die reeds sedert eeuwen in dezen leemachtigen grond dringt, heeft hier moerassen gevormd, waarin de paarden zoo diep zinken, dat men gevaar loopt die te verliezen. Op andere plaatsen zijn de takrijke bergstroomen te duchten, die den reiziger dreigen te verdrinken. Zelfs bij het droogste weder wordt men hier doornat, dewijl de wolken, die dit gebergte bedekken, zich in den fijnsten regen oplossen. Men is stijf van koude als men een *tambo* bereikt, die echter meestal zoo slecht is, dat men hier niet tegen de ongemakken van het weder beveiligd is.

Trekt men nu verder naar den top van den
Gu-

Guanaca, dan wordt de weg beter, als men op de naakte rotsen komt, dewijl hier het water over de oppervlakte vloeit, zonder zulke gevaarlijke moerassen te vormen, als men voorheen ontmoette. Hoe hooger men stijgt, hoe meer de planten verminderen, tot men de heide bereikt, die met menschenbeenderen als bezaaid is. Mogelijk zijn dit beenderen van vlugtelingen, die gedurende den krijg, naar deze woeste streken getrokken zijn, men vindt onder deze oude schoenen, laarzen, kleederen, enz. De reizigers trekken doorgaans ernstig en stil over deze velden des doods, en ieder slaat den anderen gade om hem te beletten in slaap te vallen, als de vermoeidheid hem daartoe nopen zou. Op den hoogsten top des bergs vindt men slechts laag, met mos bedekt hout, en eindelijk zelfs die gele bloemen (*Fraileçons*) niet meer, die dus ver deze akelige woestijn nog eenigzins versierd hadden.

Op de westelijke helling der *Guanacas*, wordt de weg minder steenachtig en dor, de zon, als die van tijd tot tijd door de wolken dringt, geeft echter, gelijk bij ons in den winter, slechts weinig warmte, terwijl zij beneden, eene dagreize ver, stroomen van vuur op de bewoners van het dal *Cauca* nederstort. Komt men eindelijk des avonds te *Tibora*, om daar te overnachten, zoo zal men echter hier niet lang vertoeven, dewijl de inwoners, die Indianen zijn, den naam hebben, dat zij groote roovers zijn. Op de hoogten, die *Tibora* beheerschen, ziet men voor het eerst het prachtige dal van *Popayan*, en naarmate men nederdaalt, wordt de lucht ook warmer en aangenamer.

De ligging der stad *Popayan* is zeer fraai. Evenwel bezit dit dal die groote pracht niet, als dat van *Santa Fé*, maar de lucht is zoo zuiver, de grond, uit hoofde van het nabijgelegene sneeuwgebergte *Puracè*, zoo vruchtbaar, en het klimaat zoo zacht, dat men aan hetzelfde de voorkeur zou geven boven de hooge vlakten der andere *Cordillen*, indien walgelijk ongedierte, vooral vlooiën, het verblijf te *Popayan*, niet zeer onaangenaam maakte.

De bouworde der huizen van deze stad, is aangenamer dan die van *Santa Fé*; sommigen dezer zouden zelfs met eer eene plaats kunnen bekleeden in de beste deelen onzer hoofdsteden, de straat *Belen*, is vooral zeer fraai. Alle huizen dezer straat zijn eene verdieping hoog, in eene regte lijn gebouwd, en voor dezelve loopen goed bestrate voetpaden. De ramen prijken met balkons, en worden dus niet ontsierd door die traliën, die elders zulk een donker gezigt opleveren.

De kerken zijn hier insgelijks met smaak gebouwd; evenwel hebben zij, gelijk alle overige groote gebouwen van *Popayan*, een gebrek, namelijk, dat de diepte te groot is naar evenredigheid der breedte.

Dewijl in deze stad geene markt wordt gehouden; zoo moet men alle levensmiddelen uit de magazijnen en winkels halen. Het getal dezer laatste schijnt, in evenredigheid der bevolking, grooter te zijn, dan te *Bogota*.

Popayan is in later tijd zeer in verval geraakt. Voorheen woonden hier vele millionairs, thans echter
vindt

vindt men in deze stad slechts vier familiën, die een vermogen van vier maal honderd duizend piasters bezitten. De buitengewone zuinigheid der inwoners, hunne kleeding, en vooral hun geheel uiterlijke toont, hoezeer de oorlog eene stad heeft geteisterd, die voorheen door haren koophandel met *Santa Fé* en *Quito*, wier stapelplaats zij was, en door de goudmijnen, die de bewoners van *Choco* en der oevers van de *Cauca* (eene groote bijrivier van den stroom *Magdalena*) bezaten, zoo veel rijkdom bezorgde.

Thans vindt men te *Popayan* slechts nog één mannenklooster, dat aan de Franciskanen behoort, de overige zijn in barakken veranderd, en de inkomsten ter stichting eener school besteed. Deze nieuwigheden worden echter door het volk, dat zeer aan de geestelijken gehecht is, met ongenoegen beschouwd, en men vreesde zelfs een' tijd lang een algemeen oproer.

De koophandel van *Popayan* bestaat in eenige wollen goederen, die men, uit hoofde van den krijg, naar de kust van *Barbacoas* of *San Buena-ventura* zenden moest, van waar zij dan verder naar *Quito* en *Guayaquil* verzonden worden. Uit *Europa* krijgt men *Bayets*, (eene soort van grof en zeer breed flanel,) uit *Santa Fé* zout, uit *Pasto* meel, uit *Timana* kakau, en uit *Cali* suiker.

De inwoners van *Popayan* worden doorgaans voor ongezellig gehouden, er heerscht ook veel trots in hun gedrag, hunne gesprekken zijn vooral zeer hoogdravend, ook worden zij voor gierig en zeer

traag gehouden, en deze laatste ondeugd is bij eers volk, dat slaven houdt, zeer gemeen.

De gelaatstrekken van mannen en vrouwen zijn zeer fraai, het statige der Spaansche voorouders straalt steeds nog door, vele familiën schijnen echter van eene Joodsche afkomst te zijn. De Negers en Mulatten, die de landerijen en mijnen bewerken, zijn veel talrijker dan de Blanken. De hier wonende Indianen verschillen weinig van die te *Santa Fé*, zij schijnen slechts een weinig bruiner en kleiner te zijn. Hunne dragt is ook dezelfde, behalve de *Montera*, eene soort van hoed, zoo als de Mandarijns van *China* die dragen, en die uit allerlei bonte lappen zaamgesteld is. De blanke inwoners van *Popayan* volgen de mode der hoofdstad *Santa Fé*, maar toonen, gelijk alom in de provinciën plaats heeft, dat zij weinig kunstzin of smaak bezitten.

De thans bijna verlatene goudmijnen brengen de kosten van het arbeidsloon naauwelijks op. De rijkste dezer mijnen waren voorheen het eigendom van twee kloosters, maar zijn nu, sedert de slaven die in dezelve werkten, deels gestorven, deels weggegaan zijn, zeer in verval geraakt.

Als men te *Popayan* is, zal het de moeite wel beloonen, als men een uitstapje doet naar den naburigen steeds nog werkenden vulkaan *Puracé*, wiens met sneeuw bedekte top het dal van *Popayan* beheerscht en vruchtbaar maakt. Merkwaardig is hier de azijnrivier (*Rio Vinagre*), die in de nabijheid van de krater ontspringt, en wiens azijnzuur (zwavelzuur bevattend) water niet gedronken kan worden,

den, maar tot verwen zeer dienstig is. Deze rivier vereenigt zich, na een' korten loop, met de *Cauca*.

Wil men van *Popayan* niet zuidwaarts naar *Quito* gaan, dan kan men noordwaarts door het dal *Cauca* naar *Cali* trekken.

Het dal *Cauca* is veel vruchtbaarder, dan dat van *Magdalena*. De grond heeft eene behoorlijke diepte, en hoe vet de weiden zijn, blijkt uit de grootte van het vee, dat in het dal van *Magdalena*, behalve aan den voet van het gebergte *Quindiu*, zeer mager is. De bosschen zijn ook in *Cauca* groener en minder door de zon verbrand, dan aan de oevers der rivier *Magdalena*. Terwijl men langs de oevers dezer laatste rivier slechts ellendige hutten, met even zulke armoedige, half wilde bewoners bevolkt, ontmoet, vertoont zich integendeel aan de *Cauca* alom welvaart. De landgoederen zijn uitgestrekt en goed bebouwd, en hebben veel overeenkomst met de fraaije woningen onzer volkplanters. De Negerslaven zijn wel gekleed, en schijnen goed gespijsd te worden. En al vindt men nog hier en daar stroohutten, en vrouwen in voddën gekleed, zoo ziet men echter ook alom zilveren vaten, en deze zelfde vrouwen dragen op feestdagen gouden halsbanden. Ieder gedraagt zich welvoegelijk, en daar alles rijdt, zelfs de op zijne afkomst van blanken trotsche muilezeldrijver, zoo valt het dikwijls moeilijk den arme van den rijke te onderscheiden.

Een vruchtbaarder en veel beter bebouwden grond, dan die aan de rivier *Magdalena* gelegen is, zoo
L 5 wel

wel als de voordeelige, hoewel slecht bewerkte, goudmijnen, zijn de redenen van deze welvaart. Alom toont eene met rood en geel gemengde aarde, dat hier goud te vinden is, men treedt het overal, in den eigenlijken zin, met voeten. Ook bevatten alle beken stofgoud, inzonderheid na zware regenbuijen. De veldbouw zoo wel als het bewerken der mijnen, geschiedt alom door Negerslaven en lieden van de kleur. De blanken zijn hier niet minder trots op hunne afkomst, dan in de volkplanting der *Antillen*. Daarom bewerken zelfs de armste menschen slechts die grondstukken met eigene handen, die hoog in het gebergte liggen, waar de Negers het door de koude niet kunnen uithouden.

De ligging van *Cali* is zeer aangenaam, deze stad verheft zich op de helling der westelijke *Cordillen*, men verhaalt, dat dit gebergte oudtijds wel eens met sneeuw bedekt was, maar thans ziet men die niet meer. De ligging van *Cali* is niet alleen zeer gezond, uit hoofde van deszelfs niet boven mate heet klimaat, maar is ook tevens voor den koop-handel zeer gunstig, want het vormt een middel-punt tusschen *Popayan* en den *Oceaan*. Hier wordt een aanzienlijke handel gedreven met den tabak van *Llano-grande* (groote vlakte), een tusschen *Caloto* en *Buga* gelegen dorp; men verzendt dien van *Cali* naar *Peru* en *Panama*, waar hij zeer gezocht is. De arobe tabak kost op de plaats zelve twee piasters.

De straten van *Cali* zijn regt, en de huizen deels van tichelsteen, deels van klei gebouwd,
en

en wit gepleisterd, dat een zindelijk en in de oostelijke *Cordillen* zeldzaam gezigt oplevert.

Hoewel de warmte van *Cali*, bij de onze vergeleken, zeer aanmerkelijk is, gelijk blijkt uit het aantal kokospalmen die hier welig tieren, zoo is evenwel het klimaat niet ongezond; ook vindt men hier niet die ontsiering des ligchaams door kroppen, gelijk in het dal van *Magdalena*.

Te *Cali* wonen vele lieden van de kleur, evenwel leven zij hier stil en gerust, dewijl zij bijna in denzelfden rang met de blanken staan, behalve dat zij geene wapens mogen dragen. De inwoners van *Cali* zijn rijk. Buiten twijfel draagt de ligging dezer stad veel bij tot de welvaart, die zij genieten, evenwel benijden zij de ligging van *Carthago*, die nog aanzienlijkere voordeelen oplevert. Deze laatste plaats, aan het einde der vlakte van *Cauca* gelegen, waar de beide *Cordillen* zamenkomen, en slechts een' naauwen doortogt voor den stroom overlaten, is de stapelplaats zoo wel der waren, die van *Santa Fé* over den *Quindiu* komen, als van die, welke over *Novita*, (aan de rivier *St. Jan* gelegen), van de *Antillen* of den *Oceaan* herwaarts gebragt worden. Evenwel levert *Carthago* op verre na zulk een verrukkend gezigt niet op, als *Cali*.

Om te *San Buenaventura* te komen, moet men niet slechts eenen zeer moeilijken weg door het gebergte (de westelijke *Cordillen*) afleggen, maar ook de snel stroomende, klipachtige rivier *Dagua* afvaren.

Men

Men zou vermoeden, dat *San Buenaventura*, uit hoofde van deszelfs belangrijke en schoone ligging, eene zeer aanzienlijke stad moest zijn; dat rijke en vlijtige bewoners de straten, en de koophandel de haven moesten vervullen, dat talrijke schepen hier onophoudelijk aankomen en afvaren moesten. Maar men ontwaart hier niets van dit alles. Een dozijn hutten, door Negers en Mulatten bewoond, een barak met elf soldaten, drie kanonnen op eene batterij aan de kust, een tolhuis, uit stroo en bamboes gebouwd, gelegen op een klein eiland, *Kaskakral* geheeten, en met gras, dorens, slijk, slangen en padden vervuld; zie daar de heerlijkheid van *San Buenaventura*.

Evenwel is de koophandel dezer plaats niet geheel onbeduidend, hoewel die zich grootendeels tot zeer gewone zaken bepaalt, bij voorbeeld tot zout, zipollen (eene soort van kleine uijen) en knofslook. Hierbij komen nog de stroohutten en hangmatten voor *Jipijapa*, zeker zonderlinge invoerings-artikelen in eene provincie, die zoo veel goud bezit. De uitvoer bestaat in *Tafia*, (siroop-brandewijn) suiker en tabak. Aanhoudend gebrek ontvolkt deze ongezonde plaats, slechts met moeite krijgt men hier versche bananen, brood van Turksch koren en kaas. Men betaalt een piaster voor een hoen, en kan die dan nog maar zelden krijgen. De visch is ook schaarsch en wordt voor ongezonder gehouden.

Men is bedacht om *San Buenaventura* verder noordwestelijk, naar eene eenigzins hoogere en drooge plek, aan de kust te verplaatsen, en het is te ver-

moet

moeden, dat deze haven dan dra veelbeteekend zal worden. Ik wil bij deze gelegenheid iets zeggen van de provincie *Choco*, tot welke de haven van *San Buenaventura* behoort.

Choco begint bij de zee der *Antillen*, grenst ten noordwesten aan het gebied der wilde horden, die zich drie dagreizen van *Panania* ophouden, bevat een gedeelte der oostelijke *Cordillen*, paalt ten westen aan den *Oceaan*, en eindigt ten zuiden bij *Escuande*, zuidoostelijk van de *Gorgona*, twee dagreizen van *San Buenaventura*.

Gelijk in *Holland* eene, door kunst bewerkstelligde vereeniging tusschen de meeste punten van zijne binnenlanden, is daargesteld, zoo is *Choco* vol kanalen, door de natuur gevormd, die van de zee der *Antillen* af, tot aan den *Oceaan* toe, de gemakkelijkste middelen ter verbindtenis opleveren. Om deze nog nuttiger te maken, behoefde men slechts de engte van *San Pablo* door te steken. Dan zou men in veertien dagen van het eene einde der provincie tot het andere, of van *Escuande* tot aan den mond der *Atrato* kunnen varen.

Deze menigte van water, zoo voordeelig voor den koophandel, veroorzaakt echter alom in het land eene zeer groote vochtigheid, die door den aard van den grond nog vermeerderd wordt. Van de zeekust tot aan de *Cordillen*, vormt *Choco* eene uitgestrekte vlakte, die in de grootste breedte dertig uren gaans bevatten kan, zeer laag en geheel met ondoordringbare bosschen bedekt is. De in deze zeekusten dagelijks uit het westnoordwesten blazende wind, drijft

drijft de dampen hevig tegen het gebergte, waar die dan wolken vormen, die zich bijna elken dag in regen oplossen, waardoor de talrijke rivieren steeds van water voorzien worden. Slechts met groote kosten zou men hier goede wegen kunnen aanleggen.

Deze aanhoudende vochtigheid is nu, niettegenstaande de nabijheid van den equator, de oorzaak van de zachte, maar tevens ook zeer schadelijke gesteldheid der lucht, want daar de grond nooit kan opdroogen, zoo moet hier zelfs de sterkste gezondheid dra bezwijken, ook worden hier alle Europeanen ziek. De zon is bijna steeds achter dikke wolken verborgen, en schijnt slechts somtijds, bij haren ondergang, door eene levendige schittering, en door de strepen van purper en goud, waarmede zij dan den hemel versiert, de arme bewoners van dit, aan inwendige schatten zoo rijke land, te willen troosten.

De oppervlakte van *Choco* is zeer eentonig. Slechts in de beddingen der rivieren ontwaart men rotsen, en de landerijen, die kort bij het gebergte liggen, zijn vet, echter zeer weinig bebouwd. Het land, dat men korter bij de kust, bebouwbaar maakt heeft, moest door de rijke oogsten, die het oplevert, tot eene vlijtigere bebouwing aansporen. De grond in de dalen heeft meestal eene schitterende roode kleur, en levert goede weiden op. De hoogten aan beide kanten zijn met hout bedekt, waarin nog niemand gedrongen is. Het gansche vlakke land naar den zeekant is insgelijks geheel met bosschen be-

bedekt. Op eene hoogte van twee honderd vijftig tot twee duizend voeten boven de zee, vindt men hier, onder eene laag van steengruis, zand en klei, goud met platina, maar boven en beneden deze hoogte worden geene metalen gevonden.

Midden onder zoo veel rijkdom is echter de mensch hier arm en ongelukkig. Slechts op de kleine heuvels, die men langs de rivier van tijd tot tijd ontmoet, heeft hij zijne ellendige woning, van bamboes gebouwd. Zij staat, uit hoofde der overstroming, op palen.

Dewijl de aanhoudende vochtigheid het groeijen der groenten op den vlakken grond onmogelijk maakt, zoo rigt men eenige voeten boven den grond, eene stellaadje van bamboesriet op, en bedekt die met eene dikke laag aarde. De hierop geteelde groente slaagt zeer goed. Tot het groeijen van het Turksch koren, het suikerriet en de bananen, wordt intusschen dezen maatregel niet vereischt, dewijl deze juist in moerassige gronden het weligst tieren. Men zou hier een aantal zulke plantaadjen kunnen aanleggen, indien de groote vochtigheid gedoogde, dat men hier, gelijk elders geschied, het hout afbrandde, om daardoor meer bruikbaar land te winnen. Juist om deze reden vindt men hier weinig weiden en vee.

De bevolking van het gansche landschap *Choco*, dat ruim honderd uren gaans lang is, bedraagt naauwelijks twee duizend zielen. Het getal der dorpen (als men twee of drie bij elkander staande hutten zoo mag noemen) is insgelijks zeer gering.

Zij

Zij worden meest door Negers, lieden van de kleur en Indianen bewoond. De laatste, hoewel zacht van aard, zijn evenwel nog bijna geheel wild. Zij loopen geheel naakt, slechts de vrouwen dragen een schortje. Hun versiersel bestaat in allerlei bonte kleuren, waarmede zij hun ligchaam beschilderen. De mannen schijnen aan de roode, maar de vrouwen aan de zwarte kleur de voorkeur te geven. Zij maken groote gaten in de ooren, en steken beenderen, biezen en vederen in dezelve. Zelfs verwen zij de tanden zwart. Hunne vreesachtigheid is ongelooflijk, zij vlugten in de bosschen, wanneer een vreemdeling in hun dorp treedt. De vrouwen beginnen te schreeuwen, en bedekken haar aangezicht met hare handen, als men haar slechts aanspreekt. Niettegenstaande den grooten afkeer, die deze Indianen van de Negers hebben, noemen zij hen echter zoo wel als de blanken, *Amo*, (heer, gebied-der,) enkel uit vrees. Over het geheel zijn de mannen fraaijer, dan de vrouwen. Hunne werkzaamheid bepaalt zich bij het vlechten van manden en het maken van hutten uit bladeren. Zij zijn, gelijk alle overige van hun ras, afkeerig van de blanken, en vermijden, zoo veel mogelijk, alle verkeering met hen.

De taal der Indianen van *Choco* is zeer hard en ruw. Men kan in dezelve, zoo wel als in die van andere volken, die voorwerpen onderscheiden, die zij reeds voor de komst der Spanjaarden bezeten hebben. Voor de namen van een paard, koe, koren, enz. bezigen zij in het algemeen Kas-
ti-

tiliaansche uitdrukkingen, terwijl zij voor Turksch koren, suikerriet en aardappelen, eigene benamingen hebben. Ik zal tot eene proeve hier eenige woorden van hunne taal aanhalen.

<i>Copdour.</i>	opperhoofd.
<i>Ouenmehor</i>	menscheneter.
<i>Deoupera</i>	vrouw.
<i>Nemoeora</i>	man.
<i>Babkoukena</i>	wit.
<i>Ningour</i>	zwart.
<i>Gozuna</i>	Indiaan.
<i>Ourima capun</i>	kom hier.
<i>Carpemara</i>	hoe veel?
<i>Amba</i>	een.
<i>Ooumi</i>	twee.
<i>Canoupa</i>	drie.
<i>Aiapa</i>	vier.
<i>Conambo</i>	vijf.
<i>Andkinanamba</i>	zes.

De bevolking van *Choco* bestaat meestal uit zwarten, deze zijn bijna alle slaven, die in de mijnen werken. Het getal der Mulatten is gering, deze vormen de klasse der Patriciërs, en zijn bijna alle eigenaars van mijnen.

Men kon nog, behalve goud en zilver, een aantal kostbare soorten van hout, hars, gom, schelpen en paarden uitvoeren. Maar de duurte der levensmiddelen, de slechte staat van de steden en havens, de moeilijkheid om waren in te koopen, en de ongezondheid van het klimaat, dat de rege-

ring noodzaakt, de soldij der hier zijnde officieren, nog met een derde te verhoogen, zullen nog lang de kooplieden van deze provincie verwijderen. Ook ontbreekt nog een goede weg, van de kust naar het dal *Cauca*, want de weg, die dus ver gebruikt wordt, is zeer slecht. De meest bezochte havens aan dezen *Oceaan*, zijn: *Escuande*, *El Varo*, *San Buenaventura*, *Chirambira* en *Cupica*. *Choco* staat met de zee der *Antillen* slechts door den *Atrato* in verbindtenis. De grootere vaartuigen zeilen tot aan den mond dézer rivier, waar men met den zeekapitein, die bij dezen mond de wacht heeft, over het verder vervoer onderhandelt.

Men zeilt doorgaans van *Kaskakral*, naar *Panama*. Eer ik van deze stad spreek, wil ik vooraf nog eenige aanmerkingen mededeelen over den grooten *Oceaan* aan dit gedeelte der Amerikaansche kust.

De scheepvaart is op de zee, tusschen *Lima* en de kusten van *Mexico*, zeer zwak. De handel op den grooten *Oceaan* in het gemeen, bepaalt zich tot deze zes voornaamste havens: *Valparaiso* (in *Chili*,) *Callao* (in *Peru*,) *Guayaquil* en *Panama* (te *Columbië*,) en *San Blas* en *Acapulco* (in *Mexico*.) Slechts een klein getal Engelschen, Franschen, Noord-Amerikanen en Genuezen, varen verder dan *Guayaquil*. De Engelschen van *Jamaika*, die alleen op de straat van *Panama* handelen, zenden jaarlijks voor twee millioenen piasters aan goederen herwaarts. Een oorlogschip dient ter bescherming der kleinere vaartuigen, waarmede dezen handel gedreven wordt. Men zorgt, om de goederen niet op

op eens, maar op verschillende tijden te verzenden, opdat de markt te *Panama* niet overladen zou worden, en dus de prijzen te zeer dalen. De ladingen op de terugreis, bestaan uit *Mexico* in zilver, en uit *Guayaquil* in goud en kokosnoten.

De belangrijkste haven van dezen *Oceaan*, is thans zeker *Guayaquil*; de zamenloop van waren toch, die hier plaats heeft, lokt vele vaartuigen herwaarts. Men koopt hier kakau, koffij, allerlei soort van hout en kokosnoten. De levensmiddelen zijn zeer duur, en men zou te vergeefs hier die voorkomende gastvrijheid van de bewoners der *Cor-dillen* verwachten; alles wordt hier verkocht, en wel tot hooge prijzen, zelfs de gewone diensten hebben hunnen taks, en wie weet hoe hoog, bij steeds toenemenden handel, dit alles nog stijgen zal? Het volk, dat de kust van *Lima* tot *Panama* bewoont, heeft Aziatische wezenstrekken, is baat- en hebzuchtig, en bezit dus, naar ligchaam en ziel, de eigenschappen zijner voormalige landslieden op de Filippijnsche eilanden.

Nu nog, tot slot, een woord over de stad *Panama*.

Guayaquil is van hout, en *Buenaventura* van steen gebouwd, maar in *Panama* wordt nog een overblijfsel van deze beide wijzen van bouwen gevonden. Evenwel behaagt deze stad den Europeaan op het eerste gezigt, want hij vindt hier huizen van drie verdiepingen hoog, door verscheidene familiën bewoond, en dus ook, gelijk in onze groote steden, beweging, rumoer en geschreeuw. Echter ontdekt

hij ook dra weder veel, dat hem mishaaft, namelijk, de groote morsigheid, een gevolg der luiheid, die alle bewoners der heete luchtstreek, die van Spanjaards afstammen, eigen schijnt te zijn. Te *Carthagena* vindt men naauwelijks een' stoel, maar hier is alles met meubelen overladen. Hoenders en duiven gaan hier ongehinderd uit en in de verrekken, terwijl de varkens op het plein leven van de vuiligheid, die uit het venster wordt geworpen.

De straten zijn naauw, en veel donkerder en morsiger, dan te *Carthagena*. Des avonds worden zij genoegzaam verlicht door het licht der winkels, waar — als een gevolg der drukke verkeerung met de Engelschen — een hoogen trap van orde en zindelijkheid heerscht. Vooral zijn de winkels, waar eetwaren verkocht worden, te *Panama*, veel beter ingerigt, dan in de binnensteden. Men vindt hier vele waren uit de vereenigde Staten, en een aantal wijnen en gedistilleerde wateren van allerlei soort. Er is ook een koffijhuis in *Panama*, maar hier kan men ook niets anders dan koffij krijgen; een drank, die thans in de steden, aan de kusten van den *Oceaan* gelegen, zeer veel wordt gedronken, en de chocolade begint te vervangen.

Panama wordt verdeeld in de boven en beneden stad. De laatste heet *El Varal*, en heeft de meeste inwoners, hoewel deze slechts lieden van de kleur zijn. Deze hebben thans den vrijen toegang in alle gezelschappen, en men behandelt hen uiterlijk met achting, hoewel velen, uit kracht der oude gewoonte, hen met minachting beschouwen.

Pa-

Panama heeft geene eigenlijke haven, men vindt hier noch kaai, noch dok, noch werven. Kort bij de plaats, waar men ontscheept, staat een trap, langs welken men door een' donkeren gang derwaarts stijgt, waar de markt gehouden wordt. De reede is zeer slecht, uit hoofde van den noordewind, die hier somtijds hevig woedt.

Panama is op een klein schiereiland gebouwd, zoodat het bijna rondom door water omringd wordt. De lucht is hier dus zeer ongezond, en er heerschen dikwijls ziekten. De hitte is groot, en de regentijd duurt lang. Voorheen waren de bewoners van *Panama* vaak aan de aanvallen der Indianen blootgesteld, maar thans leven zij in eene volmaakte rust, want de Indianen zijn vier dagreizen van de stad, in het gebergte geweken, en verlaten dat slechts om hunne goederen voor andere te ruilen. Men houdt hen voor menscheneters, en wacht zich dus zoo veel mogelijk, om het voorgebergte *Garachine* te naderen, waar zij zich somtijds ophouden.

P E R U.

Peru ligt aan de westkust van *Amerika*, tusschen 3 gr. 25 min, en 21 gr. 30 min. zuidelijke breedte, en bestaat uit twee, in aard zeer verschillende, terrassen, namelijk, de zandige, smalle streek der kust, tusschen het gebergte *Andes* en den grooten *Oceaan*, en de tusschen dit gebergte ingeslo-
tene, acht tot tien duizend voeten boven de oppervlakte der zee, opklimmende hooge vlakte. Oostwaarts loopen, van den voet der *Andes*, uitgestrekte vlakten tot aan de grenzen van *Brazilië*. Ten zuiden grenst *Peru* aan de staten van *la Plata* en *Bolivar*, en ten noorden aan *Columbië*. De lagere streken zijn, gelijk de landen onder den
keerkring, zeer heet, maar op de hooge vlakten heerscht eene zeer matige warmte, zoodat hier
Europesche veld- en tuinvruchten geteeld kunnen worden. De streek, aan de kust gelegen, is met
weinige uitzondering, eene woestenij, en heeft, gelijk *Egypte*, dat eigendommelijke, dat het hier bijna
nooit regent. Zij beslaat, tusschen den voet der *Andes* en de zee, eene breedte van zes en twintig
Duitsche mijlen, heeft weinig beken, en geen eene
rivier van eenige beteekenis. Maar, waar eene rivier

ge-

gevonden wordt, daar is de grond ook allervruchtbaarst, en slechts op deze plekken vindt men boomen. Voor de schepen, die langs de kust zeilen, levert de hooge kam der *Andesketen*, met zijne sneeuwbergen, een verrukkelijk gezigt op. Men geniet dit echter slechts, als men die op eenen afstand van zes tot acht Duitsche mijlen voorbijzeilt. Aan de kust heerscht alom eene sterke branding, en het water is zoo diep, dat de schepen eerst kort bij de kust ankergrond vinden, en het landen is op de meeste punten moeilijk en gevaarlijk.

De voornaamste haven van *Peru*, is *Callao*, dat zoo beroemd geworden is door de dappere en langdurige verdediging der laatste Spanjaards, van het vaste land van *Amerika*, onder *RODIL*, en legt slechts zes Engelsche mijlen van de hoofdstad *Lima*. Deze haven is eene ruime baai, die gedeeltelijk door het woeste en geheel onvruchtbare eiland *San Lorenzo* gevormd wordt, en slechts tegen het noorden open ligt. Daar zij bovendien aan eene kust gelegen is, waar stormachtig weder onbekend is, zoo levert zij alle veiligheid en gemak op, die men elders in ingesloten havens vindt. De reede wordt ten westen door het fort *Real Felipe*, en de batterij van het arsenaal, en ten oosten door een aanzienlijk werk, namelijk, het eerst onlangs gebouwde fort *San Fernando*, verdedigt. Als men voor eenen vijandelijken aanval beducht is, dan worden alle schepen op dat gedeelte der reede gebragt, dat tusschen de forten ligt. Fort *Real* is een regelmatigte vijfhoek van omtrent zestig vademen aan

de buitenzijde. Binnen in hetzelfde liggen eene kerk, kazernen, magazijnen en eene gevangenis. Verscheidene dezer gebouwen hebben bomvaste verwulfsels. Alle batterijen waren in het jaar 1817, toen de Fransche zeeman ROQUEFEUIL deze kusten bezocht, met zestig vuurmonden bezet. Deze plaats heeft echter dit groote gebrek, dat zij slecht van drinkbaar water voorzien is, dewijl hare bronnen meestal ziltig zijn. In dien tijd vond men te *Callao* ook een *Apostadero*, of eene kleine afdeling der zeemagt van *Peru*. Het tuighuis was klein, maar goed onderhouden, hoewel toen slecht voorzien. De tegenwoordige plaats *Nieuw-Callao* (want het oude *Callao* werd in het jaar 1746, door eene aardbeving verwoest, en met drie duizend inwoners geheel door den vloed verslonden), ligt buiten de werken, en bestaat, volgens ROQUEFEUIL, slechts uit omtrent vier honderd, en volgens CALDCLEUGH, maar uit twee honderd slechte huizen, die meestal maar eene verdieping hoog zijn. Het is naauw en hoekig gebouwd, en heeft behalve de voordeelige ligging, die het voor den koophandel van *Lima* zeer belangrijk maakt, geheel niets, wat het verblijf van een' vreemdeling aldaar, eenigzins verdragelijk maken kan. Behalve eenige ambtenaren, wonen ook te *Callao* slechts visschers en sluikers.

De weg van *Callao* naar *Lima*, is lijnregt en zoo effen, dat men naauwelijks bespeurt, dat *Lima* zes honderd voeten boven de oppervlakte der zee ligt. Van deze straat levert de hoofdstad, met zijne vele koepels en spitse zuilen, een fraai gezigt op, en zweemt

zweemt veel naar eene Moorsche stad. Den aanleg van dezen goeden weg heeft men te danken aan den overledenen onderkoning, Don HIGGINS. Van het hoogste punt loopt eene dubbele laan van fraaije boomen met marmeren banken aan beide kanten, naar *Lima*. Ook vloeijen aan beide zijden kleine beken, die ter bevochtiging der boomen dienen, en welker oevers weelderig met planten en bloemen prikken. Het oogmerk van Don HIGGINS was, deze laan tot *Callao* toe te laten doorloopen, maar zijn dood verhinderde de voltooiing. Als men van de haven regtsom gaat, dan ziet men de puinhoopen van een Indisch dorp, dat voor de ontdekking van *Zuid-Amerika*, gebouwd was. Hier staan nog eenige oude muren van leem, omtrent twee voeten dik en zes voeten hoog, die hun bestaan tot op onzen tijd slechts aan het volslagen gebrek van regen in dit land te danken hebben. Verder regts ligt de kleine stad *Bellavista*, tot wiens kerspel *Callao* behoort, en waar een hospitaal voor zeelieden en andere arme inwoners der haven gevonden wordt.

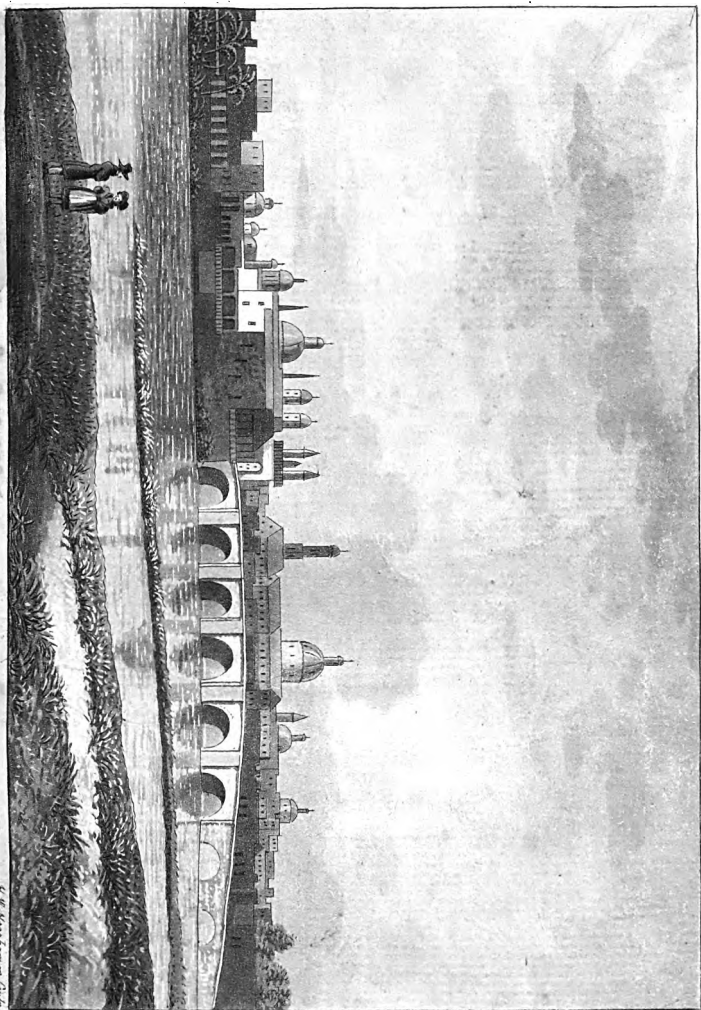
Op half weg naar *Lima* staat eene net gebouwde kapel met een klooster, gewijd aan *onze lieve vrouw van den berg Karmel*, de beschermheilige van alle zeevarenden. Korter bij *Lima* wordt de grond zeer vruchtbaar. Men ontmoet groote tuinen vol weelderig tierende moeskruiden, en velden met Turksche tarwe, enz., dicht bij de stad liggen uitgestrekte boomgaarden, vol van heerlijke keerkingsvruchten, die door kanalen uit de rivier *Rimac* bevochtigd worden. De poort, door welke men in de stad

rijdt, is van baksteen gebouwd, maar zeer fraai, en bestaat uit drie verwelfde bogen, van welke de middelste voor de wagens, en de twee andere voor de voetgangers bestemd zijn.

Zoo fraai zich *Lima* op eenen afstand vertoont, even zoo zeer valt het af als men naderbij komt. Van de poort af treedt men in eene lange, uit lage en slechte huizen, bestaande straat; nergens ziet men ramen met ruiten, en nog minder fraaie winkels, de waren worden slechts op tafels voor de woningen, der winkeliers ten toon gespreidt. Men ziet hier menschen van allerlei kleur, van den Neger af, langs alle trappen opwaarts, tot den blanken Biskajer met roode wangen.

Lima heeft eene bijna cirkelvormige gedaante, de diameter wordt gevormd door de rivier *Rimac*, de lengte van het oosten naar het westen, bedraagt twee, en de breedte van de brug tot de stads muur, vijf kwart Engelsche mijlen. De stad is hoofdzakelijk in vierkanten verdeeld, die ieder honderd dertig yards (tot drie Engelsche voeten) lang zijn; slechts in sommige deelen, kort bij den muur gelegen, is deze regelmatige verdeeling niet in acht genomen. De straten zijn regt, en meestal vijf en twintig voeten breed. In de stad vindt men honderd zeven en dertig zulke vierkanten, met eenige weinige dwars doorlopende straten, naar het einde der plaats.

De muur, die *Lima* aan alle kanten omringd, uitgenomen aan die zijde, waar de stad door de rivier bespoeld wordt, bestaat uit tighelsteenen, die
in

I. I. M. A.

W. H. & W. G. Bennett, London.

in de zon gedroogd, en twintig duimen lang, veertien breed, en vier dik zijn; zij zijn uit klei gemaakt, onder welke veel stroo gemengd is, zij zijn beter bestand tegen de aardbeving dan wezenlijke steenen, en zouden, uit hoofde hunner veerkracht, zelfs minder door de kanonkogels beschadigd worden. De muren zijn dooreen twaalf voeten hoog, en met eene borstwering, van drie voeten hoog, voorzien, beneden zijn zij tien, en boven acht voeten dik. Zij leveren eene aangename wandelplaats, rondom twee derde gedeelte der stad, op. Twee en dertig bolwerken, maar zonder schietgaten, dienen ter harer verdediging. De zeven groote en drie kleine poorten, worden des morgens te vier uren geopend, en des avonds om elf uren gesloten.

Aan het zuidoostelijk gedeelte der stad staat eene kleine citadel, *Santa Catalina* genaamd, waar de barakken der artillerie, de militaire magazijnen en het tuighuis gevonden worden. De muren, die deze citadel omringen, worden door twee bolwerken, met kleine veldstukken verdedigd.

Voor de stad ligt eene steenen brug over den *Rimac*, naar de voorstad *San Lazaro*, de brug bestaat uit vijf bogen met pilaren, aan iedere zijde, die naar het oosten hebben eene driekante, en die naar het westen eene ronde gedaante. Op de brug staan steenen banken, waar een aantal menschen van den hoogen en middelstand, de zomeravonden doorbrengen. Deze brug levert inzonderheid des avonds van acht tot tien uren, ja nog later, eene aangeg-

gename wandelplaats op, deels uit hoofde der menigte van komenden en gaanden, deels om de schoonheid van de rivier, die in dit jaargetijde vol water staat. Ten oosten van de brug loopt het water over eenen steenen beer, en het ruischen van den stroom verhoogt de bekoorlijkheid der zoete zomeravonden zeer.

De huizen der lage klassen zijn slechts eene verdieping hoog, en zelfs die der aanzienlijksten hebben maar twee verdiepingen. Deze huizen maken te minder eene aangename vertooning, omdat zij in de voorpui geene ramen, maar slechts eene deur hebben, door welke men vaak, eer men in de woning komt, nog op een plein (*patio*) of plaats treedt. Vele huizen der rijken onderscheiden zich slechts door eene verdieping, en zulk eene plaats, uit welke een hooggewelfden gang met een wagenhuis aan den kant op de straat loopt. Boven den uitgang is een klein vertrek, met een balkon en getraliede vensters. Zulke balkons vindt men aan verscheidene huizen, maar gelijk reeds gezegd is, weinig of geene ramen. De huizen der aanzienlijken worden nog dikwijls door twee tuinen, op welke twee of drie kamers het uitzigt hebben, verfraaid. In den zomer wordt deze plaats met een zeil bedekt, dat eene koele schaduw oplevert. De platte daken echter, die aan de voorzijde van alle versierselen ontbloomt zijn, leveren een onaangenaam gezigt op. Voegt men hierbij de eentonigheid der lange, kloosterachtige muren in zoo vele straten, dan beseft men ligt, welk een doodsche en treurige gezigt dit moet op-

opleveren. De meeste kerken zijn van buiten zeer fraai, en hare torens zijn talrijker en hooger, dan men in een land, dat zoo zeer aan aardbevingen onderworpen is, zou kunnen verwachten.

Lima wordt in vier kerspels verdeeld, namelijk, *Sagrario*, met drie, *St. Anna*, met twee, *St. Sebastiaan*, met twee, en *St. Marcellus*, met een' pastoor. Bovendien bevat de voorstad *St. Lazaro* nog eenige parochiekerken, en tot sommige behooren nog eenige kapellen, die gedeeltelijk buiten de stad liggen.

De kloosters zijn zeer talrijk, en benevens deze vindt men hier nog, gelijk in andere Spaansche steden, zoogenoemde *Beaterios*, of huizen voor zulke godsdienstigen, die, zonder eene kloostergelofte af te leggen, zich slechts voor eenigen tijd in de eenzaamheid begeven, om zich met vrome oefeningen bezig te houden. Behalve de kapellen, die tot de kerken, kloosters en hospitalen behooren, hebben ook verscheidene aanzienlijken hunne huiskapellen, zoodat men het getal der gebouwen in *Lima*, die aan de godsdienst zijn gewijd, op ruim honderd schatten kan. Het getal der wereldlijke en ordesgeestelijken, beloopt meer dan acht honderd, en dat der nonnen op ruim drie honderd, waarbij nog een aantal leekbroers en zusters gevoegd worden moeten.

De hospitalen van *Lima* zijn de volgende: *St. Andreas*, voor Spanjaards en krankzinnigen; *St. Bartholomeus*, voor Negers en andere Afrikanen; *St. Anna*, voor Indianen; *St. Peter*, voor arme geestelijken; van den *Heiligen Geest*, voor zeelieden; *St. Peter van Alcantara* en nog twee anderen,
voor

voor vrouwen, en *St. Lazarus*, voor melaatschen.

Men vindt in *Lima* de volgende hooge scholen (*collegiën*), *St. Toribio*, een geestelijk seminarium; *St. Martin*, in later tijd *St. Carlos*, thans echter weder *St. Martin*, voor wereldlijke studiën; de vortenschool (*colegio del principe*), voor de Latijnsche taal en de zonen van Indische kaziken. Bovendien zijn hier nog kloosterscholen, in welke kinderen der lage klasse, in het Latijn en eenige andere dingen door monniken, zonder betaling, onderwezen worden.

Het hoofdplein (*plaza mayor*), ligt bijna in het middelpunt der stad, als men de voorstad *St. Lazaro* hier onder rekent, omtrent honderd vijftig yards van de brug. De noorder kant, vier honderd tachtig voeten lang, wordt beslagen door het paleis van den voormaligen onderkoning, het heeft in het midden eene prachtige poort, bij welke eene wacht van ruiters staat. In de onderste verdieping staan, zonderling genoeg, een aantal kramen. Aan de oostzijde van het paleis staat de hoofdkerk, met een' fraai versierden voorgevel en twee hooge torens. Ten noorden van deze ziet men het *Sagrario* en het aartsbisschoppelijk paleis, dat, wat het uiterlijke aanbelangt, ieder ander gebouw dezer plaats overtreft. Groene balkons loopen langs den voorkant, en hooge poorten geleiden op het plein, maar dit wordt insgelijks door kleine kramen, en het *Sagrario* zelf door eene grog-kraam ontsierd. De zuidelijke zijde van het hoofdplein, bestaat uit eene rij huizen, en even zoo de westelijke, aan welks noordelijk einde het raadhuis (*casa consistorial*) staat, onder hetwelk
de

de stads gevangenis ligt. Midden op het plein staat eene fraaije, reeds door den onderkoning, graaf van *Salvatierra*, in 1658 gestichte fontein. Deze levert, onder alle bronnen van *Lima*, het beste water, dat op elk uur van den dag, door dragers, in groote vaten, op muilezels, naar alle deelen der stad vervoerd en verkocht wordt.

Op dit plein wordt de voornaamste markt gehouden, en dit levert een heerlijk tooneel op, vooral des morgens tusschen vijf en zes uren, wanneer hier alles ten toon gespreid wordt. Het wordt door rijen van groote steenen, in verschillende afdeelingen voor de onderscheidene klassen der handelaren verdeeld. De vleeschmarkt is gewoonlijk met voortreffelijk rund- en schapenvleesch voorzien; kalveren en lammeren worden echter niet geslacht, dewijl dit ter bevordering der veeteelt, door eene oude, zeer wijze wet verboden is. Op eene andere plaats verkoopt men alle soorten van gezouten en gerookt vleesch, het bevrozen jonge geitenvleesch, dat men uit de hoogere streken herwaarts brengt, smaakt zeer lekker. De vischmarkt wordt van alle kanten uit de nabuurschap rijkelijk verzorgd, en de visch is hier doorgaans zeer goedkoop, uitgezonderd in de vasten, en vooral in de heilige week, wanneer de Indianen, die hier alleen de visschers zijn, zich geheel met godsdienstige plegtigheden bezig houden.

De markt voor het gevogelte, bestaat uit twee afdeelingen, de eene is voor het levend, de andere voor het doode pluimgedierte bestemd. Beide soorten zijn

zijn echter zeer duur, een kalkoen kost drie tot vijf, een eend of hoen een tot twee piasters, enz. Ganzen ziet men zelden, dewijl de inboorlingen die niet eten. De groentemarkt bevat alle soorten van inheemsche en Europesche groenten; de fruitmarkt is even zoo goed voorzien; men vindt hier druiven, abrikozen, appels, peren, aardbeziën, meloenen, ananassen, zoete en bittere oranjes, bananen en vooral de *Chirimoya*, de koningin van de keerkingsvruchten. Dat gedeelte der markt, waar de bloemisten zitten, heet de *straat des gevaars* (*calle del peligro*) want hier komen de meisjes, en hare abidders loeren op den gunstigen oogenblik, om de uitgezochteste gaven van *Flora* te overhan-

Het gezigt van deze markt is, vooral des middags nog, zeer bekoorlijk, de vreemdeling denkt dat hij de beemden der zaligen verplaatst is, waar de muzen wandelen. Kort bij deze plaats staat de kraam eener *Fresquera*, of verkoopster van ververschingen, ijs, limonade, enz.

Het *Sagrario* is de voornaamste parochiekerk van *Lima*. Haar dak is ~~fraai in afdeelingen~~ verdeeld, en in het midden een' koepel, die op vier pilaren rust. Deze kerk is van binnen zeer hoog, en de altaren zijn rijkelijk met beelden en verguldsels versierd. Een groot gedeelte van het hoogaltaar is met zilver overtrokken, de *custodia* (de bewaarplaats van het hoogwaardige), is van goud en rijk met diamanten en andere edele gesteenten bezet. Ja de gansche altaardienst is zeer kostbaar, zoo wel wat de gewijde vaten als de miskleederen be-

betreft. De doopvonte staat in eene eigene, tot dat einde bestemde kapel, en heeft een zwaar dek-sel van zuiver zilver.

Het binnenste der hoofdkerk, dat even zoo prachtig is, wordt slechts ontsierd door het koor, dat in het midden is geplaatst, en het uitzigt op het hoog altaar belemmerd. Op hooge feesten, als de bisschop zelf de mis bedient, levert deze kerk een zeer verheven gezigt op; het hoog altaar wordt dan door meer dan duizend waskaarsen verlicht, en de groote zilveren armblakers, die ieder meer dan honderd ponden wegen, de prachtige lampen en kostbare vaten, maken eenen onbeschrijflijken indruk.

De overige parochiekerken van *Lima* bezitten echter niets, dat de aandacht van eenen vreemdeling waardig is. Die van *St. Lazaro* heeft een' fraaijen voorgevel, en levert van de zijde der brug van den *Rimac*, eene goede vertooning op. De inkomsten dezer kerk bedragen dertig duizend piasters, en zij wordt dikwijls het *kleine bisdom* genoemd.

Onder de kloosterkerken zijn slechts die, welke aan de voornaamste orden behooren, zeer prachtig. *St. Domingo*, omtrent honderd yards van het hoofdplein gelegen, heeft den hoogsten toren in gansch *Lima*, en zijne altaren overtreffen, in kostbaarheid, alle overige kerken dezer stad. De zoldering bevat zeer goede schilderstukken. Het klooster der Franciskanen is omtrent twee honderd yards van de *plaza mayor* verwijderd, en mag onder de grootste en fraaiste gebouwen van *Lima* gerekend

worden. De kapel *del Milagro* (of van het wonder), munt vooral uit, en bevat fraaije schilderijen van DON MATIAS MAESTRE, als ook hoofden der apostelen, van RUBBENS, of zoo als sommige staande houden, van MORILLO; in eene andere kapel vindt men vijf fraaije lijdensstukken van TITIAAN. Wat de nonnenkloosters betreft, hunne kerken bezitten, niettegenstaande hunne rijke inkomsten, die bij sommige meer dan honderd duizend piasters bedragen, geene bijzondere kostbaarheden, hoewel men een aantal met smaak bereide versierselen in dezelve vindt.

Het hospitaal *St. Andries*, dat voor de blanken bestemd is, bevat eenige groote en nette zalen voor zieken, met zindelijke bedden; deze staan in kleine alkoven tegen den muur, en zijn zoo ingerigt, dat men, in geval van nood, eene tweede rij bedden boven de alkoven kan plaatsen. Het getal der bedden is zes honderd, die echter, zoo als gezegd is, verdubbeld kunnen worden. Geen zieke mag geld bij zich hebben, en niemand, die hem bezoekt, mag, zonder toestemming van den opzigter of oppasser, hem iets schenken. Tot dit hospitaal behoort ook een kruidtuin en een zaal ter ontleding, en aan hetzelfde grenst de school *San Fernando*, door den onderkoning ABASCAL gesticht, waar jonge artsen en heelmeeesters gevormd worden, die vervolgens in dit ziekenhuis praktiseren, ook heeft dit huis zijne eigene apotheek.

In het hospitaal van *St. Bartholomeus*, worden vrije Negers en andere lieden van de kleur, zonder eeni-

eenige betaling, ontvangen, de heeren moeten echter voor hunne slaven dagelijks eenen halven piaster betalen. Het gasthuis *St. Anna* is voor Indianen bestemd, en door eene rijke Indische vrouw, *CATALINA HUANCA*, gesticht. Onder hare overige legaten was het zonderlingste, eene som ter oprigting en bezolding van eene lijfwacht des onderkoning van honderd man. In al deze en de overige gasthuizen, is voor zindelijkheid, genezing, voedsel en oppassing op de beste wijze gezorgd.

Het collegie *St. Toribio*, is een geestelijk seminarium, waarin jonge lieden, van aanzienlijke afkomst, voornamelijk voor den geestelijken stand, gevormd worden. Het collegie van *St. Martin*, weleer door de Jezuïten gesticht, is zoo wel voor de regts- als voor de godgeleerdheid bestemd. De lagere klassen worden door scholieren der hoogere klassen onderwezen.

De vorstelijke school (*colegio del principe*) is eene godgeleerde hoogeschool voor jonge aanzienlijke Indianen (*kaziken*). In het paleis van den voormaligen onderkoning, wordt ook eene school voor de zeevaart gevonden, met eenen goeden voorraad van werktuigen en kaarten.

De hoogeschool staat op het plein der inquisitie (*plaza de la inquisicion*), en is een fraai, ruim gebouw, met eene schoone kapel, een klein klooster, en eene aanzienlijke boekverzameling. De rector heeft eene goede bezolding, benevens vele emolumenten. De hoogleeraren geven nooit lessen, maar wonen slechts de openbare dispuut-collegiën bij, of

vertoonen zich slechts dan, als openlijke waardigheden uitgedeeld worden. Deze hoogeschool, die thans die van *St. Marcus* genoemd wordt, werd in het jaar 1549 gesticht, en kreeg door eene bul van paus PIUS V, dezelfde voorregten en vrijheden als die van *Salamanca*. Zij heeft verscheidene groote geleerden voortgebracht, met wiens beeldtenissen de muren van de hoofdzal versierd zijn. Op hetzelfde plein staat ook het gebouw van de, in onzen tijd door een besluit der Spaansche *Cortes* afgeschafte inquisitie, die aan dit plein den naam heeft gegeven, als ook het hospitaal der christelijke liefde (*de la caridad*.)

Het wees- of vondelingshuis (*casa de los huerfanos*), is eene inrigting, die haren stichter, een' voormaligen apotheker, eer aandoet. Hier worden alle blanke ouderlooze kinderen ontvangen, en de jongens tot hun veertiende jaar opgevoed, wanneer men hen als leerlingen bij een' ambachtsman besteedt. De meisjes krijgen, als zij trouwen, een uitzet van duizend piasters; als zij in een klooster gaan, dan genieten zij de ~~voordeelen eener~~ andere stichting van denzelfden apotheker, volgens welke jaarlijks, bij wijze eener loterij, vijf aandeelen, ieder van duizend piasters, verdeeld worden. KAREL IV verklaarde alle vondelingen dezer stichting, voor adellijk, opdat zij in het vervolg ongehinderd tot alle ambten zouden kunnen benoemd worden. Vóór de oprigting van dit huis werden vele kinderen voor de deuren der rijken te vondeling gelegd, en steeds opgenomen. In kleine plaatsen is dit thans nog in ge-

gebruik, maar meestal legt men blanke kinderen voor de hutten der Indianen en slaven, en deze voeden den vreemden zuigeling vaak met grooter zorg, dan hunne eigene kinderen op. Hoe beschaamt staat de blanke met al zijne vrome inrigtingen, tegenover deze onbeschaafde kinderen der natuur, die in dezen oogenblik geheel vergeten, dat zij door de Europeanen van al datgeen beroofd zijn, waarop de kleine blanke vreemdeling thans aanspraak maakt.

De munt is een groot gebouw. Voorheen werden de werktuigen dagelijks door tachtig muilezels gedreven, maar toen in het jaar 1817, Don PEDRO ABADIA dit geheele werk pachtte, liet hij door een' Engelschman een waterrad maken, dat zeer veel geld uitwon. Het werk wordt grootendeels door zwarten, meest slaven, verrigt, maar de opzieners en ambtenaren zijn blanken.

Lima heeft aan den voormaligen onderkoning ABASCAL, markies *de la Concordia*, de oprigting eener begraafplaats voor allen, die in de stad of de voorsteden sterven, te danken. Deze heet het *pantheon*, ligt buiten de stad, en is ruim genoeg, om gedurende zes jaren alle overledenen te bergen. Deze worden in nissen bijgezet, die rondom aan den muur, de eene boven de andere, geplaatst zijn. Als er geene plaats meer is, dan worden de beenderen uit de eerst bezette nissen gehaald, en in het knekelhuis geplaatst. Vele rijke familiën hebben hare eigene begraafplaatsen. In het midden van het kerkhof staat eene kleine kapel, of liever een

altaar, in den vorm van een achthoek, slechts met een dak bedekt, bij hetwelk acht geestelijken tevens de mis kunnen lezen. De lijken worden met ongebluschten kalk bestrooid, opdat zij spoedig zouden vergaan. Slechts de rijkere worden in doodkisten begraven. De paden zijn met maagdepalm en andere welriekende kruiden en bloemen beplant.

Wat de bewoners van *Lima* betreft, zoo zijn er, volgens den heer STEVENSON, weinige plaatsen op de wereld, welker bevolking eene grootere verscheidenheid van kleur en wezenstrekken, van zwart tot blank, langs alle trappen, oplevert. Deze reiziger, die zich twintig jaren lang in Spaansch *Zuid-Amerika* heeft opgehouden, en wiens waarnemingen dus alle geloof verdienen, geeft ons de volgende tafel, over de vermenging der verschillende rassen, met behouding der gewone benamingen dezer variëteiten.

<i>Vader.</i>	<i>Moeder.</i>	<i>Kind.</i>	<i>Kleur.</i>
Europeaan.	Europesche.	Kreool.	Blank.
Kreool.	Kreoolsche.	Kreool.	Blank.
Blanke.	Indiaansche.	Mesties.	$\frac{3}{4}$ blank, $\frac{1}{4}$ Indisch schoon.
Indiaan.	Blanke.	Mesties.	$\frac{1}{2}$ blank, $\frac{1}{2}$ Indiaansch.
Blanke.	Mestize.	Kreool.	Blank, dikwijls zeer fraai.
Mesties.	Blanke.	Kreool.	Blank, maar meer bleek.
Mesties.	Mestize.	Kreool.	Blank, dikwijls het haar licht van kleur.
			Blank.

<i>Vader.</i>	<i>Moeder.</i>	<i>Kind.</i>	<i>Kleur.</i>
Blanke.	Negerin.	Mulat.	$\frac{7}{8}$ blank, $\frac{1}{8}$ zwart, dikwijls schoon.
Neger.	Blanke.	Zambo.	$\frac{1}{2}$ blank, $\frac{1}{2}$ zwart, donker koperkleur.
Blanke.	Mulattin.	Quarteron.	$\frac{3}{4}$ blank, $\frac{1}{4}$ zwart, schoon.
Mulat.	Blanke.	Mulat.	$\frac{5}{8}$ blank, $\frac{3}{8}$ zwart, donker geel of runkleur.
Blanke.	Quarterone.	Quinteron.	$\frac{7}{8}$ blank, $\frac{1}{8}$ zwart, zeer schoon.
Quarteron.	Blank.	Quarteron.	$\frac{3}{4}$ blank, $\frac{1}{4}$ zwart, donker geel.
Blanke.	Quinterone.	Kreool.	Blank; ligte oogen en fraai haar.
Neger.	Indiaansche.	Chino (zeg <i>Tschino.</i>)	$\frac{1}{2}$ zwart, $\frac{1}{2}$ Indiaansch.
Indiaan.	Negerin.	Chino.	$\frac{1}{4}$ zwart, $\frac{3}{4}$ Indiaansch.
Neger.	Mulattin.	Zambo.	$\frac{5}{8}$ zwart, $\frac{3}{8}$ blank.
Mulat.	Negerin.	Zambo.	$\frac{1}{2}$ zwart, $\frac{1}{2}$ blank.
Neger.	Zambo.	Zambo.	$\frac{1}{5}$ zw., $\frac{4}{5}$ blank.
Zambo.	Negerin.	Zambo.	$\frac{7}{8}$ zwart, $\frac{1}{8}$ blank.
Neger.	Chino.	Zambo-Chino.	$\frac{4}{5}$ zwart, $\frac{1}{5}$ Indiaansch.
Chino.	Negerin.	Zambo-Chino.	$\frac{7}{8}$ zwart, $\frac{1}{8}$ Indiaansch.

Men moet echter deze tafel slechts als een' algemeen regel beschouwen, waarbij de uitzonderingen niet in aanmerking genomen zijn. Ook is, over het

algemeen zeker, dat het kind steeds meer van de kleur des vaders, dan van die der moeder overneemt.

De heer ROBERTSON schatte in 1764, de bevolking van *Lima* op vier en vijftig duizend zielen; volgens STEVENSON, bedroeg die in 1810 zeven en tachtig duizend menschen, en onder deze waren twintig duizend blanken. De heer CALDCLEUGH rekent echter slechts zeventig duizend zielen, die uit vijf en twintig duizend blanken, twee duizend vijf honderd wereldlijke en klooster-geestelijken, vijftien duizend vrije Mulatten, vijftien duizend slaven (Negers); zeven duizend twee honderd Mestizen, en vijf duizend Indianen bestaan. Men kan de bevolking van gansch *Peru*, thans op twee millioenen schatten, onder welke zich, volgens CALDCLEUGH, acht maal honderd duizend Indianen bevinden.

De Krenol te *Lima*, heeft in zijn karakter veel van een' Andaluziër, hij is levendig, milddadig, onbezorgd voor den dag van morgen, houdt veel van opschik en vermaak, en is niet wraakzuchtig. Verkwisting is zijn grootste gebrek, ~~zijn~~ gesprekken zijn levendig en aangenaam, en die der vrouwen, zeer vrolijk en vernuftig, en dit zet haar eene openhartigheid bij, die vele vreemdelingen voor ligtzinnigheid, ja zelfs voor de eerbaarheid kwetsende, houden. De heer ROQUEFEUIL, bij voorbeeld, zegt, dat geen eerbaar man de gewone gesprekken der vrouwen te *Lima*, zonder rood te worden, kan aanhooren. Maar de heer STEVENSON denkt intuschen, dat, niettegenstaande dit bij ons ongewoon

ge-

gedrag, hetwelk echter inderdaad de vrouwen van alle warme landen, van die der koude gewesten onderscheid, het verwijt der onzedelijkheid in geen deele aan de Kreoolsche vrouwen van *Peru* mag gedaan worden, wanneer men, namelijk, gemaaktheid en schijnheiligheid niet voor noodzakelijke medgezellen der deugd wil houden. De Kreolen zijn, volgens zijne stelling, goede ouders, vol teedere liefde tot de hunnen, en dat verzekert hen ook van de liefde, eerbied en dankbaarheid hunner kinderen. In ieder huis heerscht weldadigheid, edelmoedigheid, opregtheid en gastvrijheid. Ik, zegt hij, kwam als een gevangene te *Lima*, zonder geld, en dus ook, zoo als ik dacht, zonder vrienden; maar dra onderzocht ik van menschen, die ik nooit gezien, ja niet eens geweten had, dat zij bestonden, zulk eene vriendschap, goedheid, ondersteuning en bescherming, dat ik die nooit zal vergeten.

Het karakter der Kreolen van *Peru* heeft echter ook eene schaduwzijde. Het spel toch wordt in *Peru* zeer bemind, maar echter meer in de hoogere, dan in de lagere klassen. De regering duldt, ja wel geene openbare speelbanken, en de politie is in dit opzicht zeer waakzaam, maar bijzondere speelbanken vindt men echter menigvuldig, vooral op de buitenplaatsen der aanzienlijken, en in de badplaatsen *Miraflores*, *Chorrillos* en *Lurin*. Ieder heeft, zelfs in adellijke huizen, toegang tot de speeltafel, en men ziet heeren en slaven, markiezen, ambachtslieden en kramers, door elkander, dezelve omringen. Hoevel zich deze speelzucht over het algemeen tot de

mannen bepaalt, zoo nemen echter ook somtijds wel vrouwen deel aan dit, tot den goeden smaak behoorende, onderhoud.

De Kreolen zorgen zeer voor de opvoeding hunner kinderen, en zoeken hen met de grootste opoffering, zoo lang op school te laten blijven, tot zij hunne studiën geëindigd hebben, en zich aan de dienst der kerk kunnen wijden, of als regtsgeleerden en artsen kunnen optreden. De opvoeding der dochters wordt doorgaans aan de moeders overgelaten, meisjesscholen vindt men bijna niet, zoodat, behalve een weinig teekenen, dansen en muziek, waarvoor echter slechts middelmatige leermeesters gevonden worden, de naald, het grootste gedeelte van haren tijd wegneemt; zij houden zich dus, zoo wel in de hoogere als lagere klassen, bijna steeds met borduren en andere vrouwelijke handwerken bezig, en brengen het hierin zeer ver. Evenwel acht men ook het lezen en schrijven niet slechts in den hooger, maar ook in den middelstand, noodig ter voltooiing van de opvoeding der meisjes.

De blanke inwoners van Lima zijn zeer bleek, en hebben bijna geen rood op de wangen; intusschen strekt het de vrouwen tot eer, dat zij niet gewoon zijn dit gemis door kunstige middelen te vergoeden. Haar en oog zijn zwart, het laatste groot en door-dringend. De menigte der over het voorhoofd nederhangende haarlokken, schijnt bestemd te zijn om den vreemdeling voor het gevaar te behoeden, om niet door de fonkelende oogen, die deze lokken, hoewel te vergeefs, zoeken te verbergen, verblind te

te worden. Hare ligchaamsgestalte is zeer fraai, eenigzins mager en rank. Hare voeten zijn onge-loofelijk klein, en de ligtheid en sierlijkheid van haren gang onovertreffelijk.

Toen de heer STEVENSON in 1804 te *Lima* kwam, droegen mannen van allerlei rang daar nog den langen Spaanschen mantel, maar reeds in 1813 was deze mantel zoo weinig meer in gebruik, dat men zelden nog eenen, slechts als plaatsbekleeder van een' overrok, of bij eenige oude Spanjaards, die alle nieuwigheden even zoo zeer als de Chinezen haten, te zien krijgt. Tegenwoordig is de Engelsche klee-ding de heerschende, en men ziet in de straten van *Lima*, naar evenredigheid, even zoo veel salet-poppen, als in in die van *Londen*. De kleding echter der vrouwelijke sekse van alle rangen, als zij uitgaan, bestaat nog steeds uit de *saya* en de *manto*, die beide aan *Lima* eigen zijn. De *saya* is een, van de heupen tot op de enkels nedervallen-de rok (*petticoat*), van eene of andere elastieke stof, zijden of atlas, meest zwart en kaneelkleur, in zeer smalle vouwen geptlood, en zoo dicht aan het lijf sluitend, dat de vorm van hetzelfde op de voordee-ligste wijze zichtbaar wordt. Sometijds wordt die ook nog van achteren met watten gevuld. De onderste rand is rondom met linten, paarlen, kunstige bloe-men, enz. versierd, en zoo naauw, dat de voeten slechts kleine stappen kunnen doen, maar dit maakt haren gang te bevalliger. De *saya* der aanzienlijke vrouwen is van verschillende kleuren, purperrood, ligt blaauw, graauw of gestreept. De *manto* is eene
soort

soort van ruime kap, van dunne zwarte zijde, die boven de heupen vastgemaakt, achterwaarts over het hoofd gehaald, en van voren met de handen toegelaten wordt, zoodat zij naar welgevallen, of het gansche aangezicht bedekken, of een oog vrij laten kan. Een fraaije van voren nederhangende shawl of doek, een rozenkrans in de hand, zijden kousen en schoenen van atlas, voltooiën de kleeding. Eene op deze wijze gekleede vrouw, heet *Tapada*. Deze kleeding is zeer gemakkelijk, want eene dame behoeft, als zij spoedig wil uitgaan, zonder van onderkleederen te verwisselen, slechts de *saya* en de *manto* aan te trekken, men ziet ook op straat geene vrouw in eene andere kleeding. De *manto* bekleedt in zeker opzicht de plaats van een masker, en begunstigt velerlei plagerijen op de straat en de openbare wandelplaatsen. Eene poging om de spreekster te outmaskeren, zou als eene groote belediging beschouwd worden.

De kleeding der *Tapadas* (de *saya* en de *manto*) is uit Spanje in Amerika gekomen, en stamt mogelijk wel van de ~~Mooren af~~ In Spanje is zij, vooral de *manto*, herhaalde reizen verboden. In een smeekschrift aan den koning, dat in het jaar 1586 zulk een verbod ten gevolge had, worden onder andere, de volgende nadeelen dezer vermomming aangehaald: » de vader kent de dochter, de man zijne vrouw, de broeder de zuster niet. De mannen zijn niet in staat de gade van een' aanzienlijke, van de vrouw eens geringen te onderscheiden, en moeten zich dus jegens beide eveneens gedra-

dragen," enz. FILIPS II vond deze en andere klagten zeer gegrond, en verbood het dragen van den *manto*, op eene boete van drie duizend maravedis. Hoe weinig dit verbod hielp, blijkt uit eene andere wet van 1593, *para que las mugeres no anden tapadas* (dat de vrouwen zich niet mogen vermommen). In het jaar 1600 verscheen een derde en in 1639 een vierde bevel, in hetwelk op nieuw ieder vrouw, van welk eenen rang ook, gelast werd met een ongedekt gelaat te gaan, opdat men haar zien en kennen kon, niemand mogt het gezigt, het zij geheel of gedeeltelijk, bedekken met den *manto* of iets soortgelijks. De straf bij de eerste overtreding, bestond in het verlies van den *manto* en eene boete van tien duizend maravedis, en bij de tweede insgelijks in het verlies van denzelfden en eene boete van twintig duizend maravedis, of ook wel, naar goëddunken van de overheid, in verbanning uit die plaats. Maar de overheid vond het op den duur zeer moeilijk, om deze strenge wet te handhaven, en zoo raakte zij ongemerkt weder in vergetelheid, zoodat deze kleeding thans nog in *Andaluzië* en andere Spaansche landschappen, de heerschende is. Een ooggetuige van dien tijd verzekert, dat zelfs twee dagen na de bekendmaking van het laatste verbod, de dames in den *manto* voorbij de vensters van den koning gingen. Even zoo ging het te *Lima*, waar, in 1609, dit verbod insgelijks afgekondigd werd, de vrouwen waren hier zoo ongehoorzaam, als in het moederland. Eene kerkvergadering, te *Lima* gehouden, verbood eindelijk de

de vrouwen, om, op straf van den ban, bij de processie op Goeden Vrijdag, geen' manto te dragen, en zich op dien dag ook met denzelfen aan het venster te vertoonen, en dit zijn dus ook de eenige gevallen, waarin deze wet gehoorzaamd wordt. De Peruaansche vrouwen hebben voor de overige dagen van het jaar, den *manto* door allerlei, gedeeltelijk zeer schijnbare voorwendsels, weten te redden, bij voorbeeld, zij zeggen, dat de zon anders haar gezigt verbrandt, dat zij zonder *manto*, belet zouden worden om zieken te bezoeken, of andere werken der Christelijke liefde te verrigten.

Voor de avondwandelingen kleeden zich de vrouwen der hoogere rangen, naar de wijze der Engelsche dames. Meestal echter wordt een groote shawl over het hoofd geslagen, en een hoed op denzelfen gezet. Door den shawl ziet men dikwijls een' brandenden cigar, want hoewel vele vrouwen, gelijk in andere Spaansch-Amerikaansche landen, gaarne rooken, zoo wil echter niemand van haar dit openlijk laten blijken. Bij algemeene plegtigheden, zoo als bij ~~stierengevechten~~, in den schouwburg, enz., zijn de vrouwen der aanzienlijksten op zijn Engelsch of Fransch gekleed, maar zoeken echter steeds een aantal juweelen ten toon te spreiden. Eene dame van rang, te Lima, stelt meer prijs op eene rijke verzameling van kostbare steenen, dan op de schitterendste equipaadje. De vrouwen van Peru zijn ook zeer verzot op reukwerken (*parfums*), en ontzien geene kosten om die te krijgen. Het is eene zeer bekende daadzaak, dat vele arme vrouwen,

wen, die voor de poort van den aartsbisschop bedelen, voor het geld, dat zij ontvangen, terstond *agua rica* of een ander welriekend water koopen.

De Indianen, die zich te *Lima* ophouden, zijn in kleeding en gedrag zulke trouwe navolgers der Kreolen, dat men hen slechts van deze, door hunne koperkleur kan onderscheiden. Hunne hoofdbezigheid bestaat in het maken van franjes, gouden en zilveren greelen, nestels en borduurwerk; sommige zijn kleedermakers, andere gaan ter markt, maar slechts weinige zijn dienstboden of ambachtslieden.

De Negerslaven schijnen te *Lima* weltevreden te zijn met hun lot, dit is het gevolg van de groote zachtheid, waarmede zij behandeld worden. Bij hunne komst worden zij in een ruim huis ter verkooping ten toon gesteld, en de eerste zorg hunner nieuwe meesters, is, hun de noodige gebeden en de eerste beginselen van de christelijke godsdienst te laten leeren, deze taak wordt doorgaans door de jongere leden der familie vervuld. Deze zorg voor de slaven vindt men zelfs in de aanzienlijkste huizen. Zoodra nu de Negers genoegzaam voorbereid zijn, worden zij naar de parochiekerk gebragt en gedoopt, waarbij sommigen der oudste slaven, die het langst in de familie gediend hebben, de plaats van doopgetuigen bekleeden.

In de voorstad *St. Lazaro* hebben de verschillende kasten of volkstammen der Afrikanen bijzondere klubs (*cofradias*), waar zij regelmatig elken Zondag middag vergaderen. Wordt nu in deze vergadering iemand uit het koninklijk geslacht van dezen volkstem in *Afrika* ge-

gevonden, dan wordt hij of zij, als de koning of de koningin der *cofradia* beschouwd en met alle mogelijke achting behandeld. » Ik was — zoo verhaalt de heer STEVENSON — zeer goed bekend in een huis, waarin sedert meer dan vijftig jaren eene oude slavin leefde, die, volgens hare verzekering, de dochter van een' vorst der *Mandingos* was, en dus als de koningin van de Mandingoklub vereerd werd. Op zekere dagen werd zij uit het huis harer meesters, door een aantal Negers, plegtig naar de *cofradia* gehaald, en zoo prachtig als slechts mogelijk was, versierd, tot welk einde hare jonge meestersessen haar hare eigene versierselen, van groote waarde, leenden; bovendien werd de oude vrouw nog met een' overvloed van kunstige bloemen, vederen en andere dingen, uitgedoscht. Hare geleidster had haar een' zilveren schepter geschonken, welk noodig ken-teeken der koninklijke waardigheid bij deze gelegenheid door haar gedragen werd. Het verrukte en roerde mij dikwijls, als ik MAMA ROZA voor de deur zag zitten, hare onderdanen voor haar knielen, hare hand ~~kussen~~ en haar om hare zegen hoorde smeeken. Ik volgde haar zelfs in de *cofradia*, en zag, hoe zij haren troon beklom, en zich, zonder eenige verlegenheid, als eene ware koningin gedroeg." Het doel dezer *cofradias*, is onder anderen ook, om die Negers, die ongelukkig genoeg zijn om slechte heeren te hebben, betere te bezorgen. Dewijl een heer het ontslag van zijnen slaaf weigeren mag, in zoo ver deze niet geregteijk kan bewijzen, dat hij wreed behandeld wordt, (en zulk een

een bewijs is doorgaans zeer moeilijk, of liever, onmogelijk), zoo rigt de *cofradia*, door algemeene bijdrage, eene kas op, uit welke dan zulk een slaaf wordt losgekocht, wat de heer niet weigeren mag. Deze slaaf wordt, van nu af, stilzwijgend de slaaf der *cofradia*, tot hij van tijd tot tijd deze som weder aan de kas vergoed heeft.

De Kreoolsche Neger is over het geheel sterker dan zijne Afrikaansche ouders; hij bezit echter geene meerdere deugden, maar wel meer ondeugden dan deze; hij schijnt meer over te hellen tot wraakzucht en de gevolgen dezer drift minder te vreezen. Ook beschouwt hij zich als beter dan de *Bozales* (zoo heeten de Afrikaansche Negers), en zal slechts zelden met eene van dezelve trouwen.

De Mesties is doorgaans sterk van ligchaam, zijne kleur is donkerbruin, en hij heeft een' kleinen baard. Hij is goedhartig, spraakzaam en grootmoedig, en inzonderheid zeer genegen om zich in het gezelschap der blanken te mengen, als ook zeer dienstvaardig. In sommige deelen der binnenlanden van *Peru*, vindt men veel Mestizen, hier is hunne kleur blanker, en als zij kinderen zijn, hebben zij blaauwe oogen en blond haar, die beide echter met het toenemen der jaren donkerder worden.

De Mulat is, zelden zoo sterk als zijne ouders, zijn gestel schijnt teederder te zijn, maar wat de geestvermogens betreft, hierin overtreft hij de Negers zeer ver, ja evenaart bij eene goede opvoeding zelfs den blanken. Hij stelt veel prijs op opschik en pronk, heeft eene vurige verbeeldingskracht, en

O

spreekt

spreekt gaarne veel, ja dikwijls met groote welsprekendheid, ook heeft hij veel liefde voor de dichtkunst. Vele Mulatten te *Lima*, krijgen eene goede opvoeding, dewijl zij hunne jonge meesters, als kinderen naar de school, en vervolgens naar de collegiën verzellen. Men hoort zeer dikwijls in de openbare disputen der hoogeschool, een' Mulat van de galerij den *defendens* helpen, gewoonlijk geeft men hun den bijnaam *palanganos*, dat is: *babbelaar*. Vele heelmeeesters te *Lima*, zijn Mulatten, en strekken tot eene eer voor hunne kunst. Onder hunne vrouwen en meisjes zijn vele aardige gezigtjes en fraaije gedaanten. Zij zijn geestig, vernuftig en zeer trouw in het nakomen harer verbindtenissen. Zij beminnen zeer den opschik, het dansen en andere openbare vermakelijkheden, en versieren, bij zulke gelegenheid, haar kroes haar, dat naauwelijks tot op de schouders hangt, met jasmijn en andere bloemen. Zij zijn in rijke huizen dikwijls de verwetrouwde dienstmaagden, en besturen de gansche huishouding. Somtijds zijn zij de dienaars harer jonge meesteressen, ja vaak hare natuurlijke (onechte) zusters, intusschen gelast eene billijke wet het ontslag van iedere slavin, die bewijzen kan, dat haar heer eene ongeoorloofde gemeenschap met haar heeft gehouden.

De Zambo's zijn sterker dan de Mulatten, maar ook morrender en trotscher, zij gelijken, wat hunnen gemoedsaard betreft, zeer veel naar de Afrikaansche Negers, maar hellen meer over tot de ondeugd. De Zambo's toch plegen veel meer dieverijen en moorden,

den, dan al de overige kasten, uitgezonderd de Chinos, die het ergste uitschot der vermengde rassen zijn, dat ooit kan gevonden worden. De Chino is dom, lui, twistgierig, onverzoenlijk, wraakzuchtig en wreed; zijn hatelijk gezigt kan als het afdruksel zijner zwarte ziel beschouwd worden. Hij is klein van gestalte, en heeft, gelijk de Indiaan, weinig of geen' baard, maar wel ruw, zwart, gekroest haar.

De Quarterons en Quinterons zijn dikwijls fraai, welgemaakt, hebben eene goede kleur, met blaauwe oogen en lichte haren; hun karakter is zacht en innemend, maar de Mulatten overtreffen hen in moed en levendige verbeeldingskracht.

Behalve de Afrikaansche Negers, zijn geene dezer soorten van menschen aan den drank verslaafd, mogelijk is het voorbeeld der nuchtere Spanjaards de reden dezer matigheid (*).

Onder de openbare vermaken der bewoners van *Lima*, verdient het tooneel den eersten rang. De schouwburg is goed gebouwd, heeft twee rijen loges, ieder voor acht personen, en een' ruimen bak (*parterre*), met vele banken, alle met leuningën voor rug en armen voorzien. Dit gedeelte van den schouw-

(*) Het tegendeel van hetgeen de heer STEVENSON hier van de Spanjaards zegt, wordt door andere reizigers, bij voorbeeld door ROQUEFEUIL, staande gehouden, die zeggen, dat de nakomelingen der veroveraars van *Amerika*, ver van matig zijn, ja, dat zelfs hunne vrouwen het overdadig genot van sterken drank beminnen. *De Vert.*

schouwburg is alleen voor mannen bestemd, uitgezonderd voor matrozen, soldaten en lieden van de kleur, ten zij dat zij welvoegelijk gekleed zijn, anders is de zitplaats van deze en die der lagere volksklassen, achter den bak en onder de loges. Op de galerij zitten slechts vrouwen van den laagsten rang. De rijkversierde loge van den voormaligen onderkoning, staat in den eersten rang, en vlak bij het tooneel, aan de linker zijde, zoodat niemand ter regter zijde van den plaatsbekleeder des konings zitten kan, gelijk dit in vele andere schouwburgcn van het hof de gewoonte is. De loge van den *Cabildo* is in het midden, vlak over het tooneel. Slechts op Donderdag en Zondag, gelijk ook op alle hooge feestdagen, wordt hier gespeeld. Gedurende de gansche vasten echter blijft de schouwburg gesloten. De decoratiën zijn, volgens den heer STEVENSON, vrij goed, en hij verzekert ook, dat hij eenige goede tooneelspelers, die echter meest Spanjaards waren, gezien heeft. De heer ROQUEFEUIL bezocht op Paschen van 1817, den schouwburg te *Lima*. Men speelde: *de baron VAN TRENK*, een slecht treurspel, dat even slecht gespeeld werd; hierop gaf men eene *opera buffa*, en eindelijk een vrolijk nastukje. Europesche dansers gaven tusschen de bedrijven een ballet, maar slechter dan hij dit in verscheidene huizen te *Calao* gezien had. Slechts twee tooneelspelers toonden, dat zij talent bezaten, maar geene der tooneelspeelsters, onder welke twee of drie Kreolinnen waren, verdienden denzelfden lof. Het orkest was niet beter dan het overige, en daar-

daarenboven nog zwak bezet. De heeren ROQUEFEUIL en BASIL-HALL, verwonderden zich zeer, dat het tabak rooken in den schouwburg zoo algemeen was, dat alle klassen dit deden. Zoodra het scherm, na ieder bedrijf, viel, ging de onderkoning naar de achterzijde zijner loge, en men beschouwde dit als een teeken, dat hij als afwezend wilde aange-merkt worden. Terstond hoorde men een algemeen geklets van vuurslagen, en dra brandde in aller mond, zelfs de schoonste, een cigar, maar naauwelijks was ook het scherm opgehaald, en de onderkoning weder te voorschijn gekomen, of het rooken in den bak en de loges hield op, maar op de mindere plaatsen en op de galerij, rookte men gedurende het gansche stuk. Deze schouwburg behoort aan het hospitaal *St. Andries*.

De *Circus* voor de *stiergevechten*, die hier, zoo wel als in het moederland en het overig gedeelte van Spaansch *Amerika*, een algemeen volksvermaak zijn, is zeer ruim, en kan in de acht rijen zitplaatsen, die zich amphitheaterswijze boven elkander verheffen, zoo wel als in de talrijke loges en galerijen, waar de aanzienlijken zitten, en al, die wat jong en schoon is, met de rijkste pracht verschijnt, zes tot acht duizend aanschouwers bevatten. Slechts op de acht eerste Maandagen, die op kersmis volgen, hebben van des middags drie tot zes uren deze stiergevechten plaats, en dan worden gewoonlijk zestien tot achttien stieren geveeld. Het grootste gedeelte der aanschouwers bestaat uit lieden van de kleur,

ook nemen deze, inzonderheid echter de Zambo's, aan het gevecht, als Matadores, dadelijk deel. De bekendmaking van het eerste stierengevecht, brengt de gansche stad in beweging, en bij het gevecht zelve wordt niet slechts de Matador, maar ook den stier, naar mate hunner heldendaden, door handgeklap toegejuicht.

De plaats voor het hanengevecht, wordt, behalve des Zondags, alle dagen bezocht, en geeft, zoo wel als het stierengevecht, aan de aanschouwers gelegenheid om aanzienlijke weddenschappen aan te gaan. Voorheen werden deze, in alle Spaansche volkplantingen zeer geliefkoosde hanengevechten, in bijzondere woningen, en zonder eenig opzigt gehouden. Maar om allerlei, hieruit ontstane wanorden voor te komen, is sedert 1762 een openbaar gebouw tot dit volksvermaak bestemd geworden, dat, gelijk de schouwburg, een bak met banken, benevens eene reeks van galerijen, de eene boven den andere, heeft. Eenige kampregters (*regidores*) hebben hier, gelijk bij de stierengevechten, het opzigt, en worden hiervoor betaald. Deze plaats is insgelijks den eigendom van het hospitaal van *St. Andries*.

In de voorsteden zijn verscheidene kegelbanen, die echter meer door Spanjaarden, inzonderheid Biskaaijers, dan door Kreolen bezocht worden.

De openbare wandelplaatsen (*paseos*) liggen buiten de stad, langs den weg naar *Callao*, zoo ver zich de wilgenlaan uitstrekt. De nieuwe Alameda bestaat uit eene dubbele rij van hooge willigen, met eene

eenen rijweg in het midden, voetpaden aan beide kanten, en steenen banken langs dezelve. Zij loopt omtrent eene halve Engelsche mijl langs de rivier, en daar, waar zij eindigt, wordt een zeer gemakkelijk, door eene heldere, frissche bron, gevormd koud bad gevonden. De groote badplaats is met een' muur omringd, en heeft boven een spalier van wijngaardtakken. Bovendien zijn hier nog twintig bijzondere baden, die den ganschen zomer zeer drok bezocht worden. Het uit de baden vloeiend water drijft ook nog een' korenmolen, en bevochtigt verscheidene tuinen.

De oude Alameda ligt in de voorstad *St. Lazaro*; zij is omtrent eene halve Engelsche mijl lang, en bestaat uit eene dubbele laan van wilgen en oranjeboomen, aan beide kanten, die schaduwrijke voetpaden, met steenen banken, en een' rijweg in het midden bezitten. Deze laatste heeft bovendien nog drie oude fonteinen, en levert aan het noorder einde een fraai gezigt op het klooster en de kerk *San Diego* op; aan den eenen kant ziet men het *Beaterio Patrocinio*, met eene nette kapel, en aan den anderen prijkt de kleine kapel en het klooster *Recoleta de los Agonizantes* (toevlugt der stervenden).

Deze openbare wandelplaatsen worden op Zon- en feestdagen, des middags, door zulk eene talrijke menigte der aanzienlijkste inwoners bezocht, dat men dikwijls hier meer dan drie honderd rijtuigen tellen kan. De rijke koopman verschijnt in zijne, slechts met eenen muilezel bespannen kales, de edelman rijdt

rijdt met twee muilezels, de nog aanzienlijkere met vier zulke dieren, en voorheen kwam hier de onderkoning met zijn zesspan. De jonge heeren menen slechts zelden, de schoonen van *Lima* hebben alleen het voorregt dit te doen.

De voornaamste badplaatsen bij *Lima*, zijn: *Miraflores*, *Chorrillos* en *Lurin*.

Miraflores ligt omtrent drie Engelsche mijlen ten zuiden van *Lima*, kort bij de zee. Het is een aardig dorp, waar de rijke inwoners van de stad verscheidene buitenplaatsen hebben, waar zij echter slechts het schoone jaarsaizoen doorbrengen. De weg derwaarts loopt over eene zacht hellende vlakte, met vruchtbare velden en plantaadjen van olijfboomen en suikerriet. Van den rand des steilen oevers heeft men een ruim uitzigt over de zee, wier bijna steeds stille oppervlakte in de verte met den gezigteinder zamenvloeit. Ter regter en linker zijde ziet men eene hooge, steile kust, die in hare uitgestrektheid eene verbazend groote halve maan vormt; de *Moro Solar*, het eiland *San Lorenzo*, de rotsen van *Po-
lominos* en het fraaije dorp *Lurin*, waren, toen ROQUEFEUIL deze plaats bezocht, de uitstekendste punten van eene treffende schilderij, die de zon met hare laatste stralen verlichtte. » Bij dezen, door het tooneel eener verrukkende natuur veroorzaakten iudruk — zegt de reiziger — droegen de pracht en glans der Peruaansche zon, de ruïnen harer tempelen, en alles het hunne bij, om mij een zacht en ongelukkig volk te herinneren, dat voor-
heen

heen van de hoogte dezer oevers, met een godsdienstig gevoel, den ondergang der zon in den *Oceaan* beschouwde."

Chorillos ligt twee uren gaans van *Lima*, en is een groot, Indiaansch dorp, kort bij de zee gelegen. Het nederdalen in de zee is hier zeer gemakkelijk, en daarom wordt deze plaats meest door zulke lieden bezocht, die meer om de baden, dan om te spelen komen, schoon ook tot dit laatste hier gelegenheid is. De voornaamste verzamelplaats voor de spelers, is echter *Lurin*, insgelijks een Indiaansch dorp, zeven uren van *Lima* verwijderd, zoodat het, gelukkig, door de lagere volksklasse minder bezocht wordt.

De pleinen (*plazas*) zoo als de *plaza mayor*, zijn ieder' avond van zeven tot tien uren, met zieke of zwakke vrouwen vervuld, wier gezondheid niet toelaat om verre wandelingen te doen of te rijden. Rondom de pleinen staat dan eene rij tafeltjes met ijs, limonade en andere ververschingen, en de vermoeiden en dorstigen zitten op banken, rondom dezelfde. Om acht uren trekken de muzikanten, om de taptoe te slaan, uit het paleis, en het bekoorlijke dezer muziek dient vele schoonen tot een voorwendsel om dit plein te bezoeken. De *Rimac-brug* is ook eene verzamelplaats voor nachtelijke praatpartijen. Op zon- en feestdagen, wanneer dit plein met kerkgangers vervuld is, vindt men hier een aantal prachtig versierde straatslijpers.

De *Paseo de los amancaes* beteekent een togt naar

de bergen, ten noorden van *Lima* gelegen, op de feesten van *St. Jan* en *St. Pieter*. De op deze bergen in menigte wassende *amancaes*, dat is, dubbele gele narcissen, zijn dan in vollen bloei, en dan wordt het vee van de hofsteden derwaarts in de weide gedreven. De wandelaren drinken melk, eten eijerkaas, rijst, enz., en des avonds keert alles met rijtuig, of te paard en te voet vrolijk weder naar de stad, beladen met die bloemen, waarvan elk, zoo veel slechts mogelijk, zoekt te plukken.

Iets dat de oplettendheid van alle vreemdelingen in *Lima* tot zich trekt, is het luiden der groote klok van de domkerk, des morgens ten half tien uren. Dit geschiedt in den oogenblik, wanneer het hoogwaardige wordt opgeheven. Des avonds, bij zonnenondergang, wordt de bidklok geluid. Hoe groot en verdoovend des morgens het rumoer en gedruisch op de markt ook zijn mag, zoo heerscht toch in den oogenblik, waarop de eerste klank der klok gehoord wordt, eene stilte als in het graf; geen voetstap, zelfs geen heimelijk gefluister wordt gehoord, het is alsof door een' slag met de tooverroede, alles onbewegelijk geworden is. Ieder neemt den hoed af, vele knielen tot dat de klok ten derden maal luidt, waarop dan het vorige gewoel op nieuw begint. Des avonds heeft hetzelfde plaats.

Wat de kerkelijke feesten betreft: zoo wordt hier, gelijk in alle Roomsche landen, de *heilige sacramentsdag*, het plegtigst gevierd. De processie is dan
neer

zeer luisterrijk, echter leveren de *cofradias* der Negers, die met hunne onwelluidende, uit trommelen en klappers bestaande, nationale muziek, dezen optogt bijwonen, eene zonderlinge vertooning op.

Het feest der *heilige Rosa*, de beschermheilige van *Peru*, valt in op den 31sten Augustus, en wordt insgelijks door eenen schitterenden omgang gevierd, die van de Dominikaner kerk naar de hoofdkerk gaat. Aan deze processie nemen een groot aantal dames deel, die dan roode en witte kunstige rozen om hun lijf en het onderste gedeelte der *sayas* dragen. Op de processiedagen der Franciskanen en Dominikanen, worden door deze orden alle gevangenen, in de verschillende kerkers dezer stad, door eenen goeden middagmaaltijd verkwikt.

Lima heeft, niettegenstaande deszelfs nabijheid bij den Equator, (want het ligt op 12 gr. 2 min. 51 sec. zuidelijke breedte, en op 70 gr. 50 min. 51 sec. westelijke lengte van *Cadix*, of 79 gr. 28 min. 36 sec. ten westen van *Parijs*,) een zeer aangenaam klimaat. De hitte wordt zelden drukkend, en is veel minder dan te *Bahia* of *Carthagena*, hoewel beide plaatsen, onder dezelfde breedte gelegen zijn. Het bewijs hiervoor, levert de volgende, door den heer STEVENSON medegedeelde waarnemingen, die hij in de jaren 1805 en 1810, te *Lima*, met den thermometer, in de schaduw en op het middaguur gedaan heeft:

Ja-

	1805.		1810.	
	Hoogste stand	Laagste stand	Hoogste stand	Laagste stand
Januarij	77	74 $\frac{3}{4}$	76	73 $\frac{3}{4}$
Februarij	79 $\frac{1}{2}$	76	77	74 $\frac{3}{4}$
Maart	78 $\frac{1}{2}$	74 $\frac{3}{4}$	77	74 $\frac{3}{4}$
April	74 $\frac{3}{4}$	72	74 $\frac{3}{4}$	71 $\frac{1}{4}$
Mei	73 $\frac{3}{4}$	67	71 $\frac{1}{4}$	67
Junij	65 $\frac{3}{4}$	65	66	64
Julij	65	65	64 $\frac{3}{4}$	61
Augustus	63 $\frac{1}{2}$	62 $\frac{3}{4}$	63 $\frac{3}{4}$	61
September	65	63 $\frac{3}{4}$	64 $\frac{3}{4}$	64
October	65 $\frac{3}{4}$	63 $\frac{1}{2}$	65 $\frac{3}{4}$	63 $\frac{1}{2}$
November	69 $\frac{1}{2}$	65 $\frac{3}{4}$	69 $\frac{1}{2}$	65 $\frac{1}{2}$
December	73 $\frac{3}{4}$	69 $\frac{1}{2}$	71 $\frac{1}{2}$	70
Middelbare hoogte van het gansche jaar .	79 $\frac{1}{2}$	62 $\frac{3}{4}$	77	61 (*)

Deze gematigde warmte ontstaat gedeeltelijk uit den aard der winden, deels uit de aardrijkskundige ligging dezer plaats. De wind blaast doorgaans uit verscheidene streken van het kompas tusschen zuid-west en zuidoost. In het eerste geval strijkt hij over een groot gedeelte van den stillen *Oceaan*; in het

(*) Volgens den thermometer van FAHRENHEIT; wil men deze graden in die van REAUMUR veranderen, dan moet men 32 van dezelve aftrekken, het overblijfsel met 4 vermenigvuldigen, en het product door 9 deelen, dan krijgt men voor de middelbare hoogte in 1805, hoogsten stand 21 $\frac{2}{3}$, laagsten stand 13 $\frac{2}{3}$, in 1820 hoogsten stand 20, laagsten stand 12 $\frac{2}{3}$.

De Vert.

het laatste echter over de onafmeetbare boschrijke streken tusschen *Brazilië* en *Peru*, zoo wel als over de besneeuwde toppen der *Cordillen*, die omtrent twintig uren van *Lima* verwijderd zijn, zoodat de wind in beide gevallen, koel en verfrisschend moet zijn. Noordewind is zelden te *Lima*, maar als hij waait, dan brengt hij ook eene drukkende hitte mede. De stralen der zon worden bovendien nog door een deksel van wolken getemperd, dat bestendig boven *Lima* hangt, en wel minder in de stad, maar van de naburige bergen te duidelijker kan gezien worden, waar dit een gezigt van die rookwolken oplevert, die over eene stad zweven, in welke veel steenkolen gestookt worden. Maar daar men nu in *Lima* deze brandstof niet bezigt, zoo moet dit verschijnsel eene andere oorzaak hebben. De heer STEVENSON denkt, hierin verschillende van sommigen, die over het klimaat van deze stad geschreven hebben, dat de dampen, die van de kust of uit de zee opstijgen, door de werking der zonnestralen hoog genoeg opgeheven worden om in den stroom van den zuide- en westewind te komen, die dezelve dan verder binnenwaarts voert. Daarentegen stijgen de uitwasemingen der stad en der voorsteden slechts tot eene geringe hoogte op, en blijven, dewijl de wind niet op dezelve kan werken, gedurende den dag stil over de stad hangen, tot zij door de koelte van den nacht tot dauw verdikt worden, gelijk men iederen morgen aan de planten zien kan.

Eene bijzondere eigenschap van het klimaat dezer streek, zoo wel als van de gansche kust van *Peru*,
van

van *Arica* tot kaap *Blanco*, in eene uitgestrektheid van omtrent 16 graden breedte, is het bijna geheel gebrek aan regen. Men heeft dit op verschillende, hoewel niet voldoende wijze, pogen te verklaren. De heer STEVENSON meent alle twijfelingen door deze opheldering weg te nemen.

» In April of Mei beginnen de nevels, hier *Garuas* genaamd, en duren bijna onafgebroken tot in Junij of tot den tijd der winter-zonnekeering alhier. De zachte winden, die des morgens uit het westen, en des middags uit het zuiden blazen, vullen den dampkring met waterachtige dampen, die eene dikke wolk of nevelklomp vormen. Dewijl echter de zonnestralen in dit jaargetijde schuins nederstieten (*), zoo worden deze dampen niet genoegzaam verdund, om zich boven de toppen der naburige bergen te kunnen verheffen, en zij blijven dus boven de smalle streek van het vlakke land, tusschen de zee en het gebergte zweven. Dit duurt zoo lang tot de zon weder naar het zuiden gaat, wanneer de toenemende warmte de dampen doet opstijgen, en over het gebergte naar binnen voert, waar zij zich verdikken, en in vele regenbuijen nederstorten. Dat uit deze nevels der kust geen regen ontstaat, is deels aan gebrek van tegengestelde winden, die de dampblaasjes in beweging brengen en samenpersen zouden, deels aan huune
na-

(*) Op eenen afstand van het Zenith van $11\frac{1}{2}$ graad, zou deze schuinite weinig beteekenen, merkbaarder is zij zeker bij $35\frac{1}{2}$ graad. *De Vert.*

nabijheid van de aarde toe te schrijven, die zij bij het nederdalen bereiken, eer zij nog tot eene voldoende menigte verdikt zijn, en druijp-vloeibaar worden kunnen."

De gedaante der kust bevordert ook den vrijen toegang van het water, bij deszelfs wederkeering van de zuidpool, waar het verkoeld is. Van kaap *Pilares* tot den 18den graad zuidelijke breedte, loopt de rigting der kust tamelijk van het zuiden naar het noorden; van den 18den tot den 5den graad maakt zij eene buiging naar het westen. Op deze wijze klotst het water tegen de kust, en veroorzaakt in den dampkring eene verkoeling, die elders, waar de kust uit uitstekende punten en diepe baaijen bestaat, niet wordt waargenomen. Want de daar stuitende stroomen worden teruggestooten, en het hier ingeslotene water wordt door de zon verhit, zonder dat het meer toevloed van koud water verkrijgt, dan tot bewaring van het door de uitdamping verbroken evenwigt noodig is. Van den 1sten graad zuidelijke, tot den 10den graad noordelijke breedte, neemt de hitte met eene verbazende snelheid toe, dewijl de boezem van *Choco* ten zuiden door kaap *San Francisco*, en ten noorden door kaap *Blanco*, van den toevloed van koud water beroofd wordt. Daarom zijn ook, uit hoofde dezer vele kapen en baaijen, de oostelijke kusten van het zuidelijk vaste land van *Amerika* veel warmer dan de westelijke.

Gedurende de maanden Februarij en Maart vallen te *Lima*, somtijds te vijf uren des middags, enkele
groot-

groote regendroppelen. Dit verschijnsel laat zich echter gemakkelijk verklaren. De uitdamping der zee toch, door de hitte der in dezen tijd loodregt nedervallende zonnestralen opgeheven, en door de, gedurende den dag blazende winden, tegen het gebergte en binnen 's lands gedreven, worden somtijds door den uit het oosten komenden luchtstroom tegengehouden, die, daar hij over het sneeuwgebergte komt, kouder is dan de westewind, die uit de zee waait. Waar nu deze beide elkander ontmoeten, daar moet eene trapswijze verdikking der dampblaasjes plaats hebben, en het daardoor gevormde water moet zich met dat van de lagere luchtstreken vereenigende, in de gedaante van groote droppelen nedervallen.

De volgende tafel zal een beter denkbeeld van de gesteldheid des weders te *Lima* geven, dan elke beschrijving.

	1805.			1810.		
	Zon.	Bewolkt.	Verand.	Zon.	Bewolkt.	Verand.
	5 dag.	10 dag.	16 dag.	6 dag.	11 dag.	15 dag.
Januarij	8 »	5 »	15 »	7 »	4 »	17 »
Februarij	12 »	2 »	17 »	13 »	2 »	16 »
Maart	7 »	9 »	14 »	6 »	10 »	14 »
April	— »	17 »	14 »	1 »	15 »	15 »
Mei	— »	21 »	9 »	— »	24 »	6 »
Junij	— »	28 »	3 »	— »	31 »	— »
Julij	— »	27 »	4 »	— »	30 »	1 »
Augustus	3 »	20 »	7 »	2 »	21 »	7 »
September	2 »	21 »	8 »	2 »	19 »	10 »
October	4 »	16 »	10 »	5 »	15 »	10 »
November	4 »	18 »	9 »	4 »	7 »	20 »
In het gan-						
sche jaar	45 »	184 »	136 »	46 »	189 »	129 »

Zon

Zon beteekent zulke dagen, op welke de lucht geheel *onbewolkt* is. *Bewolkt*, zulke, op welke de hemel geheel met wolken bedekt, en de zon onzichtbaar is, en *veranderlijk*, zulke, op welke de zon slechts des morgens bedekt was, maar later weder te voorschijn kwam.

Men ziet uit al het voorgaande, dat, het drooge jaargetijde in de binnenlanden ten zelfden tijde moet invallen, als de nevels aan de kust heerschen, en even zoo omgekeerd, gelijk ook wezenlijk plaats heeft. De rivieren der kust zijn gedurende het nevelachtige weder bijna geheel uitgedroogd, des zomers echter, wanneer de sneeuw op het gebergte smelt en in de binnenlanden veel regen valt, kan men bijna niet over dezelve trekken. De *Chimbadores* of *Badeadores*, menschen, die waren en reizigers over de groote rivieren voeren, weten door eene langdurige ervaring en naauwkeurige waarneming van den tijd, wanneer het water wast, juist te bepalen, op welke plaats het geregend heeft.

De goede aarde is in het dal van *Lima* omtrent twee voeten diep en zeer vruchtbaar. Onder deze ligt eene laag zand en steengruis, die zich drie uren ver van de zee naar binnen uitstrekt, en onder deze laag vindt men weder eene bedding harde klei, die blijkbaar tot het aangespoelde land behoort. Waarschijnlijk was deze gansche streek eens door de zee bedekt, en het water is naderhand afgelopen, of de grond zelve is door eene aardbeving boven de oppervlakte van het water gerezen.

Al heeft nu *Lima* niets van stortregens of on-

P

we-

weders te vreezen, (volgens den heer CALDCLEUGH schijnen sedert 1582, slechts vier dezer te zijn voorgevallen), zoo staat het echter aan de vreeselijkste aardbevingen bloot. Enkele schokken vallen ieder jaar voor, inzonderheid na het verdwijnen der nevels, en als de zomerzon den grond begint te verhitten. Men voelt die gewoonlijk des nachts, twee of drie uren na den ondergang der zon, maar ook wel des morgens bij den opgang der zon. De rigting der schokken is meest van het zuiden naar het noorden, en de ervaring heeft geleerd, dat van den Equator tot den steenboks keerkkring omtrent alle vijftig jaren ééns eene zeer zware en verwoestende aardbeving plaats heeft. Het volgende is een overzicht der jaren, in welke, sedert de verovering van dit land, zulke zware aardbevingen zijn voorgevallen.

<i>Arequipa.</i>	<i>Lima.</i>	<i>Quito.</i>
1582.	1586.	1587.
1604.	1630.	1645.
1687.	1687.	1698.
1715.	1746.	1757.
1784.	1806.	1797.
1819.		

Men dacht, volgens den heer CALDCLEUGH, te *Lima*, dat de laatste aardbevingen niet zoo hevig geweest waren, dan die van vroegere jaren. Ook heeft men waargenomen, dat het rijk der planten door de aardbeving zeer benadeeld wordt. In het jaar 1687 werd niet slechts de gansche tarw-,
maïs

maïs en andere oogsten vernield, maar de grond was ook gedurende twintig jaren bijna niet te bebouwen. Te *Chili* is ook, sedert de laatste groote aardbeving, de graanoogst mislukt. Bovendien gaat iedere aardbeving nog met zware regenbuijen en overstromingen vergezeld, ten minste had dit in 1687 en 1746 plaats, en na de hevige aardbeving van 1806, waren de straten van *Lima* verscheidene dagen overstroomd. Zwakke schokken gaan met groote verandering van het weder vergezeld.

De voornaamste voortbrengselen van *Lima* zijn suikerriet, luzerne (*Alfalfa*), mais, tarwe, boonen, benevens de vruchten en groenten van *Europa* en der keerkringen.

Het suikerriet wordt hier niet zoo zeer geteeld om suiker van hetzelfde te maken, maar voornamelijk om uit hetzelfde de *Guarapo* te bereiden; deze is eene soort van sterken drank, die uit het sap dezer plant door gisting bereid wordt, en zeer bemind is bij alle kleurlingen, vooral ook omdat hij goedkoop is. De blanken drinken zelden *Guarapo*, omdat men denkt, dat hij uitslag op de huid veroorzaakt.

De luzerne (*Alfalfa*) bouwt men in groote menigte tot voeder voor paarden en muilezels; meer dan twaalf honderd ezels worden gebezigd om dit voedsel dagelijks van de kleine boerenplaatsen naar de stad te brengen. Gewoonlijk wordt dit gewas drie voeten hoog, men maait het vijfmaal in het jaar; het slaagt het best in het natte seizoen, en het slechtst in heete zomers, dan is er door-

gaans groot gebrek aan versch voeder voor het vee. Gedroogde luzerne wordt niet gebruikt, omdat de paarden die niet willen vreten, uit hoofde van derzelver onsmakelijkheid; men zegt ook dat de sterke stelen van dit gewas een poeder opleveren, dat gelijk is aan de snuif, dat voor de dieren zeer schadelijk is, en eene soort van dolheid, ja dikwijls zelfs den dood veroorzaakt.

Men bouwt hier wel tarwe, maar kan nimmer zeker op eenen goeden oogst rekenen, hoewel de aard van dit gewas in gunstige jaren zeer goed is. Het lijdt toch te zeer door het weder, en wordt of verbrand, door de groote hitte, of verdort des nachts door de koude oostewinden, die van het gebergte komen. Het nevelachtige weder is insgelijks voor hetzelfde zeer nadeelig, als dit te lang duurt; het schiet dan te welig op, en wordt in dit geval, of afgemaaid tot voeder voor het vee, of door hetzelfde afgeweid.

Men besteedt groote zorg aan den bouw van de maïs, die in groote menigte, deels tot voedsel der lagere klassen des volks, deels tot mesting der varkens dient, en deze dieren in korten tijd zeer vet maakt. De maïs schijnt reeds voor de komst der Spanjaarden hier sterk gebouwd te zijn, want de heer STEVENSON vond in verscheidene, voor hem geopende, Oud-Indische graven (*Huacas*) veertig uren van *Lima*, een' grooten voorraad van deze veldvrucht. Op eene hofstede, *Vinto* genaamd, werd in vierkante bronnen of regenbakken, eene groote menigte maïs ontdekt, die mogelijk in het
jaar

jaar 1420, door HUAÏNA CAPAC, toen hij zijne troepen tegen CHIMU, een' koning aan de kust, te veld bragt, hier in eene soort van magazijn bewaard was. De korrels waren nog zeer goed, hoe wel zij hier omtrent vier honderd jaren hadden gelegen; waarschijnlijk hadden zij dit aan het drooge zand, waarmede zij, vier voeten hoog, bedekt geweest waren, en aan hunne ligging zeven honderd voeten boven de zee, en zes honderd voeten boven de oppervlakte van de naastbij gelegene rivier te danken. De heer STEVENSON zaaide eenige dezer korrels, zij kwamen echter niet op, maar waren evenwel zeer goed tot mesting van het vee.

Men teelt in de nabijheid van *Lima* ook zeer veel boonen. Deze toch zijn het voornaamste voedsel der slaven op de landgoederen en plantaadjen. De markt van *Lima* wordt echter met deze vrucht voornamelijk voorzien door de *Valles* of de ten noorden aan de kust gelegene dalen.

Over het algemeen zijn alle groenten, zoo wel een aantal Europesche als die der heete luchtstreek, hier in overvloed voorhanden. De *yuca*, eene soort van *jatropha*, die echter niet, gelijk de *jatropha manihot*, vergiftig is, is hier zeer belangrijk, uit hoofde van haren rijken oogst, lekkeren smaak, en andere voedende eigenschappen. De *jatropha manihot* wordt, volgens STEVENSON, aan de westkust van *Amerika*, geheel niet gevonden. In den omtrek van *Lima* worden ook velerlei soorten van aardappelen geteeld, en leveren een' rijken oogst op. Zij schijnen in dit gedeelte der nieuwe wereld reeds voor de komst

der Spanjaards bekend, en dus niet binnen de grenzen van *Chili*, hun eigenlijk vaderland, beperkt geweest te zijn. Dit is daarom waarschijnlijk, dewijl zij in de *Quichna* taal, een' eigen naam hebben, terwijl alle andere door de Spanjaards herwaarts gebragte gewassen, onder de Indianen hunnen Spaanschen naam hebben behouden.

Pataten groeijen hier in overvloed, en worden wel tien ponden zwaar.

De aracacha van *Lima*, hoewel niet zoo groot en smakelijk als die der koudere streken; levert evenwel een aangenaam voedsel op.

Niet minder menigvuldig zijn de zoo wel in de keuken als bij de banketbakkers, zeer veel gebruikte tomate of liefde-appelen (*solanum lycopersicum*). Hier worden negen soorten van Spaansche of Cayenne-peper (*aji*, *capsicum*) gevonden, de kleinste, maar tevens de sterkste, wordt het meest gebruikt. STEVENSON zag dikwijls, dat één Indiaan twintig of dertig doppen dezer peper, met een weinig zout en een stuk brood, slechts uit lekkernij, verteerde.

Opmerkelijk is het, dat men, zoo wel op de landgoederen als op de plantaadjen, de grond nooit mest. De verbazende vruchtbaarheid van dezen grond, die nu reeds bijna drie eeuwen bebouwd is, en zoo vele rijke oogsten heeft opgeleverd, schijnt door het slijkerig water van het gebergte onderhouden te worden, dat, gedurende den regentijd, denzelven bedekt. Dit water laat, gelijk dat van den *Nijl*, zeer veel slijmerig zinksel achter, dat vele dierlijke zelfstandigheden in zich bevat.

Li-

Lima is, op de zuid- en oostzijde, door een aantal tuinen omringd, die de heerlijkste vruchten bevatten, zoo wel van *Europa* als van de keerkringen. De meeste dezer tuinen liggen buiten de stad, slechts aan de oostzijde vindt men enkele binnen de stadsmuren. Onder de vruchten, die uit *Europa* afstammen, en hier tot de grootste volkomenheid geraakt zijn, behooren vooral verscheidene soorten van druiven. Want de Spaansche wetten voor de volkplantingen, hadden in *Chili* en *Peru* den wijnbouw niet verboden, zoo als in *Mexico* en *Nieuw-Granada*.

Olijven vindt men hier zeer veelvuldig, en wel van de beste soort, zij worden ook, zoo wel ingelegd, als gedroogd, gegeten, maar de olij, hier uit dezelve, hoewel in groote hoeveelheid, geperst, is echter op verre na zoo goed niet als de Fransche en Italiaansche.

Appelen en peren tieren hier ook zeer goed, men vindt echter slechts weinige soorten van dezelve.

Menigvuldiger zijn de verschillende soorten van perziken en abrikozen, en onder deze zijn de auri-melos en priscos zeer lekker. Nektarperziken (*nectarines*), pruimen en kersen worden slechts in enkele tuinen gevonden.

Hier worden verschillende en wel zeer voortreffelijke soorten van meloenen geteeld, inzonderheid zijn de watermeloenen (*sandias*). zeer groot en wel-smakend. Hier vindt men ook uitmuntende vijgen. De granaatappelen zijn zeer sappig, en de kweën zeer groot.

Onder de vruchtboomen van den keerkring, zijn de plantanen en bananen (*paradijsvijgen*) met hunne groote, groene bladeren, de sieraad der boomgaarden en het zinnebeeld eener weelderige vruchtbaarheid. De al te zoete, maar gezonde vruchten dezer boomen, worden zoo wel door rijken als door armen gebruikt. Geen inwoner drinkt water onmiddellijk na het eten der paradijsvijgen, maar ook niets anders dan water na het genot der banana. STEVENSON bewijst, dat de banana reeds voor de komst der Spanjaarden in *Peru* gevonden werden.

Zure en zoete oranjeappelen, citroenen en pomelmoesen, groeijen in alle tuinen. De boom draagt ter zelfder tijd, geheel rijpe, half rijpe en onrijpe vruchten en trossen van witte bloemen. Men vindt boomen van veertig tot vijftig voeten hoog, met rijpe vruchten beladen, maar de tuinman laat die gewoonlijk slechts tien of twintig voeten hoog worden, omdat zij dan meerdere en betere vruchten dragen.

De lucuma is een zeer groote boom, zijne vrucht is rond, omtrent zoo groot als een oranjeappel, en heeft eene groene schil, inwendig liggen in dezelve drie nierachtige, met een harde schil bedekte, eetbare, omtrent naar eijerdojers zweemende, kernen, die door velen zeer gaarne gegeten worden.

De palta of de alligator-peer, heeft of eene ronde of eene peervormige gedaante. De boom is groot en fraai. De vrucht wordt door eene bastachtige schil omringd, en bevat in het midden eene groote pit, die eene bruine kleur en zeer scherp en smaakt heeft.

heeft. Men bedient zich veel van deze pitten om te verwen, en zij leveren dan eene nankingsgele kleur, ook bedient men zich van dezelve om het linnen te merken, men legt dit op dezelve, steekt dan met eene naald door hetzelfde, en hierdoor krijgt het linnen een onuitblusschelijk teeken.

Wat nu de overige vruchten betreft, zoo zal ik slechts nog iets zeggen van de chirimoya (*annona tripetala*), deze koningin der vruchten van deze luchtstreek, die, volgens den heer OKEN, in het rijk der planten hetzelfde is, wat de mensch is in het rijk der dieren. De boom is laag en struikachtig; de bloem bestaat uit drie driehoekige, vleesachtige bladeren; de uiterlijke gedaante dezer bloem belooft niet veel, maar de geur overtreft dien van alle andere bloemen; eene enkele bloem is voldoende om een groot vertrek met welriekende geuren te vervullen, inzonderheid als men die in de hand verwarmd, zij bloeit echter slechts éénen avond. De vrucht is bijna hartvormig, zij is van buiten groen, en als met een net overtrokken, dat door de bruinachtige strepen veroorzaakt wordt, zij bevat eenige zwartachtige pitten, omtrent zoo groot als paardenboonen, maar hoe grooter de vrucht is, des te geringer is het getal dezer pitten. Het eetbaar gedeelte is zeer smakelijk, het zweemt naar eijerkaas, en wordt met een' lepel gegeten. Toen de Spanjaards het eerst te Peru kwamen, beschreven zij hunne vrienden in het vaderland deze vrucht, als een net, met honig gevuld, want zij wisten die niet anders te vergelijken. Zij weegt te Lima

van twee tot drie ponden, maar in de bosschen van *Huanuco* en *Loxa* wordt zij vijftien tot twintig ponden zwaar, en nog zwaarder.

De guanabana of het zure moes, heeft veel overeenkomst met de chirimoya, maar is, zoo wel als de bloem, veel grooter. De smaak is aangenaam zuurachtig, zij wordt dikwijls in water opgelost, dat dan door eene zeef gegoten, en het vocht met suiker gemengd zijnde, een' aangename drank oplevert.

In de bloemtuinen van *Lima* vindt men bijna alle bloemen, die men in de onzen ontmoet, behalve ranunkels en tulpen, die de heer STEVENSON nergens in *Zuid-Amerika* gezien heeft. De dames zijn vooral groote liefhebsters van bloemen, en betalen die, als de gewone bloeitijd voorbij is, dikwijls zeer duur, bij voorbeeld, eene witte lelie met acht, en eene fraaije hiacint met twee of drie piasters. De meeste bloemen, die in *Lima* of elders aan de kust groeijen, zijn geel, maar die op het gebergte wassen zijn wit, van daar het spreekwoord: goud op de kust, zilver in het gebergte. (*oro en la costa, plata en la sierra.*)

De inwoners van *Lima* hebben op hunne tafels verscheidene eigendommelijke gerechten. De Spaansche *olla podrida*, heet hier *puchero*, en is eene zeer geliefde spijs; zij bestaat uit rundvleesch, schapenvleesch, gevogelte, ham, worst en gerookt vleesch, waarbij nog cassawortelen, zoete aardappelen, kool, witte rapen en bijna allerlei groenten, eenige erwten, en een weinig rijst komen; dit wordt alles zaamgekookt, en maakt de gewone maal-

tijd in een huisgezin uit. Het vocht, met brood of deeg gemengd, levert de soep op. De *lahua* is echter eene andere lekkere soep, die uit meel van maïs en vleesch, inzonderheid versch varkens- of eendenvleesch, bereid en sterk met rijpe peulen van capsicum gekruid wordt. De *catapulça* bestaat uit gedroogde zoete aardappelen, noten of sissers, die men roostert en stamp, en dan met vleesch, gelijk de *lahua*, tot eene brij kookt. Even zoo, bemind zijn de *pepian*, wiens voornaamste deel uit rijstemeel bestaat, en de *chupi*, die uit gekookte aardappelen, kaas, eieren en visschen bereid, en niet slechts op feestdagen, maar ook het gansche jaar door gegeten wordt. Bovendien vindt men hier nog een aantal andere, het land eigene, geregten, die allen sterk met spek en eene groote hoeveelheid knoflook en Spaansche peper gekruid worden.

Hier worden ook vele pompoenen, zoo wel gemeene als kalebassen gegeten, ja deze maken het voornaamste voedsel der armere klasse uit. Zij zijn groot, goedkoop, en kunnen, als zij op eene drooge plaats bewaard worden, bijna een jaar duren. Maïs en boonen worden door allerlei klassen gebruikt, maar blijven evenwel het hoofdvoedsel der slaven. De boonen zijn zeer voedzaam, en wie eens aan dezelve gewoon is, geeft aan haar de voorkeur boven iedere andere spijs uit het rijk der planten.

In gansch Zuid-Amerika, maar vooral in Lima, wordt zeer veel suiker en zoet gebak gebruikt. Maar al het geconfinje bezit dit groote gebrek, dat het

het te zoet en dus te laf is, of omdat men tot het bereiden te veel suiker bezigt, of omdat men de eigendommelijke specerijkracht der vruchten verwoest; citroenen en oranjeappelen verliezen door het confijten hunnen zoo aangename en krachtigen smaak geheel.

Men ontbijt doorgaans te *Lima* des morgens te acht uren, en gebruikt dan zelden meer dan een kop dikke waterchocolade, met geroosterd brood en een glas koud water, somtijds echter ook wel een weinig gekookt schapenvleesch, eijeren, ham of worst. Ten een uur wordt het middagmaal gehouden. Men kan dit als den eenigen maaltijd voor den ganschen dag beschouwen, en de tafel is dan rijkelijk van spijs voorzien. Soep en puchero maken doorgaans het eerste gerecht uit, en dan volgen de overige spijzen in eene onbepaalde orde, meestal wordt visch, behalve geconfijte vruchten en suikergebak, het laatste opgezet, waarop een glas koud water gedronken wordt. Dikwijls wordt, terstond na het eten, koffij opgezet, maar in de huizen der aanzienlijken, staan de gasten van de tafel op, en gebruiken koffij, benevens een glaasje likeur, in een ander vertrek. Tusschen de onderscheidene schotels wordt gewoonlijk het ooft aangeboden, omdat men denkt, dat het gebruik van hetzelfde dan gezonder is, dan op het einde van den maaltijd. Des avonds nuttigt men slechts een kop koffij of chocolade, of een glas limonade, ananaswater, amandelmelk of eenen anderen verfrisschenden drank; bij de aanzienlijken wordt chocolade en ijs aangeboden.

De

De heer STEVENSON deed, gedurende zijn verblijf te *Lima*, ook een uitstapje naar *Pisco*, een ellendig dorp aan de kust, vijftig uren gaans ten zuiden van *Lima* gelegen, dat echter nog eene stad genoemd wordt. Eenige kleine eilanden aan den mond der baai van *Pisco*, zijn beroemd door den mest, die daar in groote hoeveelheid gevonden, ingescheept, en niet slechts te water naar de verscheidene deelen der kust, maar ook op muilezels en *Uamas* binnenlands vervoerd wordt. Steeds zijn eenigen kleine vaartuigen bezig met het vervoeren van deze mest, die hier *huano* heet. Men vindt die op verscheidene plaatsen veertig tot vijftig voeten hoog liggen. Deze kostbare mest bestaat uit den drek der zeevogels, inzonderheid der *huanay*, die dit eiland in ontelbare scharen bewonen, en hier broeijen; en daar geen regen dezen mest week maakt of wegspoelt, zoo heeft die zich door langte van tijd zoo kunnen opstapelen. Droog is hij ligt bruin, en kan gemakkelijk fijn gewreven worden, maar als hij versch is, dan heeft hij eene meer roodachtige kleur. De bovenste laag, ter diepte van een' voet, is witachtig, en bevat veren, vogelbeenderen en eijerdoppen. De vogel *huanay*, van wien waarschijnlijk deze mest *huano* genoemd wordt, heeft zwarte vederen, is grooter dan eene zeemeeuw, en broeit het gansche jaar. Zijn nest bestaat slechts uit eene holte in den mest, en bevat tevens één' vlugger vogel, één' zonder vederen, en één ei, waaruit dus
blijkt,

blijkt, dat hier eene onafgebrokene voortplanting plaats heeft, zonder dat het uitbroeijen der eijeren zich alleen tot oude vogels bepaalt. De Indianen vangen veel jonge vogels, zouten die in, en houden die voor eene groote lekkernij, maar zij hebben evenwel een' scherpen, traanachtigen smaak.

De voornaamste voortbrengselen van den omtrek van *Pisco*, de dalen van *Chincha* en *Cannete* daaronder begrepen, zijn druiven, waarvan jaarlijks ruim honderd en vijftig duizend gallons brandewijn gemaakt wordt. Deze drank heet *pisco*, en wordt in aarden kruiken, die elk omtrent achttien gallons bevatten, bewaard. Wat de kleur betreft, gelijkt hij naar den Franschen brandewijn, ook is zijn smaak zeer goed. Een uit muskadeldruiven bereide brandewijn, *aguardiente de Italia* genoemd, zweemt, wat den aangenamen smaak betreft, zeer veel naar den frontignac-wijn, en wordt zeer geacht. Men perst hier slechts weinig wijn, en deze is nog bovendien niet best, want hij is gewoonlijk dik en zoet, mogelijk omdat men den most voor de gisting een' geruimen tijd kookt.

Verder is de omtrek van *Pisco* zeer rijk in dadelen, olijven, vijgen en ananassen. In het dal *Chincha* vindt men ook verscheidene groote suikerplantaadjen.

Tusschen *Pisco* en *Lima* ligt het door Indische visschers bewoonde dorp *Chilca*. Deze visschers hebben zulk een' afkeer van den omgang met blanken, dat niemand dezer onder hen mag wonen, zelfs hun pastoor is een Indiaansch kazieke, een in-

inboorling van dit dorp, die zij op eigene kosten, door eene bijzondere bijdrage, laten studeren en ordenen.

Vijf uren ten noorden van *Lima*, ligt de kleine haven van *Ancon*. Van hier komt men over diep zand, en gedeeltelijk over zandheuvels, die in den zomer geheel kaal, maar in den zoogenaamden winter met het weelderigst groen bekleed zijn, naar *Chancay*, in wiens nabijheid men *Passamayo*, of het oude, bijna geheel vervallene familieslot van den markies van *Villafuerte* ziet. Veel andere buitenplaatsen van den adel te *Lima*, die geen vermaak vindt in het verblijf op en in de schoonheden van het land, verkeerden in denzelfden vervallen staat. Verscheidene aanzienlijke landhuizen zijn van den puin van oude gebouwen der Indianen, opgerigt, die zich nooit op bouwland nederzetterden, maar hunne woningen op hellingen, die uit gebrek aan water, voor den landbouw ongeschikt waren, of op de toppen der bergen, stichteden.

Het dal van *Chincay* is de geboorteplaats en het verblijf van de beroemde NINNA DE LA HUACA, of van de *freule der landhoeve*. Zij is zes voeten lang, eene buitengewone groote in vergelijking der Peruaansche vrouwen, die gewoonlijk klein zijn. Zeer gezet op mannelijke lichaams oefeningen, was haar niets aangename, dan hen te vergezellen, die weggeloopten slaven opzochten of struikroovers vervolgd, die wel eens den weg naar *Lima* onveilig maakten. Zij plagt dan een moedig paard, naar lands gebruik, dat is schrijlings, te bestijgen, zich met

met een paar pistolen en eene lans te wapenen; en was dan, als zij door drie of vier mannen vergezeld was, in den omtrek meer gevreesd, dan eene gansche compagnie van *Encapados* of geregtsdienaren te paard. De heer STEVENSON bezocht haar op hare hofstede, en vond haar bedrevener in de letterkunde, dan de Peruaansche vrouwen over het algemeen plagten te zijn, haar gedrag was openhartig, innemend en beleefd. Zij bestuurde hare bezittingen, eene suikerplantaadje, over welke zij het oppertoezicht had, met den besten uitslag.

Het Turksch koren, dat in menigte in het naauwe dal *Quebrada*, en op de vlakte van *Chancay* gebouwd wordt, slaagt zoo voordeelig door de vooreen beschrevene *huano* of mest van zeevogels. De tijd om te mesten is, als de planten omtrent een voet hoog zijn, en slechts drie of vier bladeren hebben. Men maakt dan aan den wortel van drie of vier stengels — want zij groeijen in zulke bundels — een gat, steekt in hetzelfde met den vinger omtrent een lood mest, en bedekt dien dan met aarde. Hierop wordt het veld, zoo spoedig mogelijk, bevochtigd, en na drie of vier dagen zijn de planten meer dan drie voeten hoog geworden, prijken met het fraaiste groen, en de aren zijn vol korrels. Nu volgt eene tweede mesting en bevochtiging, en hierdoor wordt het land zoo vruchtbaar, dat het een' duizend-, ja twaalf honderdvoudigen oogst oplevert. De aren zijn dikwijls veertien tot zestien duimen lang, en bevatten zeer groote korrels. Men plant ook wel eens boonen onder deze maïs, maar

maar dan slaagt die minder goed, en de boonen lijden hierdoor insgelijks.

Chancay is beroemd door de varkens, die het op de markt van *Lima* levert. Zij zijn klein en zwart, hebben bijna geene borstels, korte snuiten en kleine spitse ooren, maar worden zoo ontzaggeijk vet, dat zij naauwelijks gaan kunnen. Men gebruikt alom in *Peru* eene ongeloofelijke hoeveelheid spek, en daar de varkens voornamelijk met Turksch koren gemest worden, zoo heeft de landman aan deze vrucht een groot gedeelte van zijn bestaan te danken.

De maïs groeit zoo wel op de bergen bij eene middelbare warmte van 48 gr. FAHR. als in de vlakten en dalen, waar die tot 80 gr. stijgt; zij slaagt zelfs op plaatsen, waar geene rog, garst of tarwe, zoo wel uit hoofde der koude als der warmte, geteeld kan worden. Dit gewas is, en uit hoofde van de groote hoeveelheid meel, die het bevat, en omdat het dikwijls een' meer dan duizendvoudigen oogst oplevert, onder de nuttigste soorten van koren te tellen, en is voor de nieuwe wereld nog belangrijker geworden, dan de tarwe voor de oude is.

STEVENSON leerde, gedurende zijn langdurig verblijf te *Peru*, vijf verschillende soorten van maïs kennen. De *Chancuyano*, heeft groote, half doorschijnende, gele korrels; de *Morocho*, kleine gele koornachtige korrels; de korrels van de *Amavillo*, zijn insgelijks geel, maar groot en niet doorschijnend en meliger, dan de twee voornoemde soorten; de *Blanco* of maïs met witte korrels, is nog meliger; de *Cancha* of zoete maïs, wordt slechts in koudere berggach-

tige streken geteeld, zij wordt twee voeten hoog, de aren zijn klein, maar de korrels groot en wit; als zij groen zijn, zijn zij zeer bitter, maar rijp en geroosterd zijn zij zeer zoet en zoo zacht, dat men die tusschen de vingers tot meel kan wrijven. In dezen geroosterden staat maken deze korrels in verscheidene landschappen het hoofdvoedsel der bergbewoners uit; niemand gaat op reis, zonder een' zak vol *Cancha* mede te voeren.

De maïs wordt door geheel *Peru* als de eerste soort van koren beschouwd, behalve slechts in sommige streken op de hooge bergen binnen in het land, waar zich de Indianen voornamelijk met garst voeden. Onder de Indianen en de armere volksklasse aan de kust, bekleedt zij de plaats van brood. Zij wordt tot dat einde in water gekookt, en heet dan *mote*, men maakt ook podding van maïs. Men tracht hierbij de korrels van de schillen te bevrijden, door die met houtasch in kokend water te laten opwellen, en dan in stroomend water af te spoelen, waardoor de schil los laat. De korrels worden dan op nieuw gekookt, en op eenen steen, met eene holte in het midden, tot een deeg gemaakt. Vervolgens doet men zout en zeer veel Spaansche peper, benevens eenig spek, bij dit deeg, rolt het met een weinig vleesch in een pisangblad, en laat het eenige uren koken. Deze soort van pudding heet *fanal*, een woord, dat ontleend is uit de *Quichua* taal, waarom men vermoedt, dat deze soort van spijs reeds aan de oude bewoners van *Peru* moet bekend geweest zijn.

Over

Over het algemeen levert de maïs voor de tafel der Péruanen zeer veel geregten op. De groene korrels geven reeds eene welsmakende spijs, men wrijft die fijn, voegt er suiker en specerijen bij, en kookt of bakt dan dit mengsel. Men bakt ook lekkere beschuit van dit meel, gelijk ook heerlijke koeken. De *Sango* is een dikke brij van dit meel met water, en dit is het voornaamste voedsel der slaven. De in *Lima* zoo beminde *Masamorra*, die aan de inwoners dezer stad den spotnaam *Masamoreros* gegeven heeft, is een brij van dit meel en water, dien men door gisting zuur heeft laten worden, waarop die gekookt en met suiker zoet gemaakt wordt.

Bovendien wordt uit maïs een zeer gezochte sterke drank, *Chicha* genoemd, gemaakt. Deze drank is ook in *Columbia* in gebruik. Men mout eerst de korrels, door die te laten kiemen; dit mout wordt dan met water gekookt, en gelijk bij het bierbrouwen, aan de gisting overgelaten, zonder hierbij iets te voegen. In sommige streken van *Peru* denken de inwoners, dat deze gisting niet goed kan slagen, als de gemoute korrels niet vooraf gekaauwd worden. Tot dat einde vergaderen dan, als men *Chicha* wil maken, een aantal oude mannen en vrouwen uit de nabuurschap, om het werk van kaauwen te verrigten. Zoodra nu eene genoegzame hoeveelheid mout gekaauwd is, wordt dit in kleine kluitjes, zoo veel ieder in den mond gehad heeft, te droogen gelegd, en vervolgens met eenige versch gemaakte *Chicha*, zoo lang die nog

warm is, gemengd. — De *Claro* is een slappere drank, die gemaakt wordt van het water, waarin het mout geweekt is, en kan met ons dun of scharrebier vergeleken worden. De eigenlijke *Chicha* heet in tegenstelling der vorige *Neto*. De droessem der kruiken, waarin de stof gegist heeft, wordt tot zuren van het brood, dat uit maïs of tarwemeel gemaakt wordt, gebezigd. Het eerste heet in de taal der *Quichuas* *Arepa*, het laatste *Tanda*.

De *Chicha* was reeds in *Peru*, voor de komst der Spanjaarden, bekend. STEVENSON had te *Patavilca* en *Caxamarca* gelegenheid om *Chicha* uit kruiken te drinken, die men in oude begraafplaatsen had gevonden, en die dus wel drie honderd jaren oud zijn moest.

De Peruanen en Mexicanen maken uit de groene stelen der maïs suiker, en verkoopen die. CORTEZ spreekt hiervan reeds in zijnen brief aan keizer KAREL V. STEVENSON zag te *Quito* dikwijls Indianen aan zulke stelen zuigen, gelijk de Negers aan het suikerriet doen.

Veertien uren van *Chancay* ligt het alleen door Indianen bewoonde dorp *Huacho*, in een heerlijk, door de *Huaura* bevochtigd dal. Deze plaats heeft omtrent vier honderd inwoners, benevens eene groote parochiekerk, drie kapellen, en eene kerk te *Lauriama*, waar op zon- en feestdagen de mis wordt gelezen. De voornaamste bezigheid der bewoners bestaat in het bewerken hunner *Chacras* of

of kleine tuinen; bovendien zijn zij ook visschers, en maken zout in de zoutwerken, als ook hoeden van stroo, waarin zij zeer uitmunten. De *Chacras* zijn stukken lands, die, toen de Spaansche regering nog bestond, aan de Indiaansche bezitters voor hun leven, tegen eene belasting van omtrent een zesde van de gansche opbrengst, werden overgelaten. Zij bewerken die zeer vlijtig, en telen voornamelijk tarwe, Turksch koren, boonen, yucas, konkommers, aardappelen en velerlei groenten.

Het hier in menigte gewonnen ooft, wordt naar *Lima* ter markt gebragt. Bijna alle heggen bestaan uit oranje-, citroen-, guava en andere boomen. De ranken van den wijnstok en de takken der granaatboomen, kunnen bijna de menigte van vruchten niet dragen. Ook wordt de *maguey* veel tot heggen gebezigd, men maakt uit zijnen bast allerlei banden en touwen, de houtachtige stelen, die wel twintig voeten lang worden, gebruikt men tot balken in de huizen, en deze kunnen, als zij slechts droog blijven, eeuwen verduren.

In het naburig *Eten* wonen insgelijks slechts Indianen, die zich met het maken van boomwollen goederen bezig houden, ook vervaardigen zij servetten en tafellakens, benevens gestikte beddedekens, die soms zeer fijn en met teekeningen, als damast, versierd zijn, zoodat zulk eene deken dikwijls met twintig tot dertig piasters betaald wordt, ook maken zij matten van eene soort van fijne biezen, hoeden, enz.

Twee uren ten noorden van *Huacho*, ligt de stad

Huaura, zij bestaat uit eene lange straat, bevat twee duizend inwoners, onder welke eenige aanzienlijke Kreoolsche familiën zijn, en heeft een klooster der Franciskanen, benevens eene parochiekerk. Daar zij door eene rij van heuvelen van de zee gescheiden, en daardoor aan den zeewind niet blootgesteld is, zoo is de hitte hier zeer drukkend, en men schrijft hieraan eene hier heerschende huidziekte toe, die op de huid der blanken blaauwe, en op die der Negers witte vlakken nalaat. De Mulatten worden echter het meest door deze ziekte aangetast.

Kort bij *Huaura* ligt de suikerplantaadje *Ingenio*, die voorheen de Jezuïten toebehoorde. Men vindt ook nog vele soortgelijke plantaadjen en landgoederen, die zamen drie duizend slaven bevatten, in het dal van *Huaura*, dat zich meer dan twaalf uren ten oosten uitstrekt.

Zeven uren van *Huaura* ligt het dorp *Supe*, met eene parochiekerk en acht honderd inwoners, meestal Indianen. Tusschen deze beide plaatsen vindt men eene groote vlakte, *Pumpa de medio mundo* genoemd, die, voor de verovering van dit land, bewaterd kon worden. Men ontdekt hier nog sporen van voormalige kanalen, zoodat men zich eenig denkbeeld kan maken van de ontzettende werkzaamheid der oude bewoners, en hunne groote bekwaamheid in het bewateren hunner landerijen tot op den versten afstand, zonder hulp van werktuigen. Het hoofdkanaal kreeg zijn water uit de rivier *Huaura*, en leide dit, dikwerf om den voet der bergen kron-

ke-

kelende, tien uren ver. Deze voorheen vruchtbare vlakte is thans eene dorre zandwoestijn geworden.

In de nabijheid van *Supe* ontwaart men nog overblijfselen van eene groote Indiaansche stad, die op de helling van eene rots gebouwd was. In de rots zijn verscheidene galerijen, boven elkander uitgehouwen, om plaats voor de kleine huizen te winnen, waarvan nog verscheidene sporen zijn overgebleven, voor deze staan steenen borstweringen, zoo dat de rots de gedaante van eene vesting heeft. Niet ver van hier liggen de puinhoopen eener andere stad, op eene hooge vlakte, werwaarts men waarschijnlijk geen water kon leiden; want de Indianen bouwden hunne steden nooit op zulke plaatsen, die beter tot den landbouw gebruikt konden worden, zoo als reeds voorheen gezegd is.

STEVENSON werd hier volkomen overtuigd, dat de oude Indianen gewoon waren hunne dooden in de huizen te begraven, waar zij gewoond hadden. Zij schijnen het ligchaam ook alles in het graf te hebben medegegeven, wat het ten tijde van het sterven bezat. Hij vond lijken van vrouwen, met potten, kruiken, enz., die bewezen, dat de Indianen de kunst, om potten te maken, zeer goed moeten verstaan hebben. Ook werden in deze graven groote stukken katoen, zoo als de Indianen die thans nog maken, benevens een aantal flesschen van pompoenschillen, maïs, boonen, pisangbladeren, vederen van struisvogels, uit de vlakten van *Buenos-Ayres*, schoppen en lanssen van palmhout, kruiken vol chicha, gouden ringen en oorringen en vele andere

dingen meer gevonden. Uit hoofde van de salpeterachtigheid van den grond en de groote droogte van het zand, zijn de lijken nog ongeschonden, hoe wel vele dezer zeker voor meer dan drie eeuwen hier begraven zijn; maar zij veranderen in stof, zoodra zij aan de lucht blootgesteld worden.

Velen denken, dat deze *Huacas* slechts begraafplaatsen en geenzins woningen der levenden geweest zijn. Dit is zeer wel mogelijk, daar thans nog verscheidene stammen der wilde Indianen de gewoonte hebben, om de dooden, in de huizen, waarin zij leefden, te begraven, en dan een nieuw huis te bouwen. Dit zou dan een bewijs opleveren voor de groote achting, die de oude Peruanen voor de dooden koesterden.

Niet ver van *Supe* ligt het dorp *Barranca*, in welker nabijheid eene goede ankerplaats, gevonden wordt. Als men van hier nog twee uren noordwaarts gaat, dan komt men in het fraaije dorp *Patavilca*, waar geene Indianen wonen. Deze streek was voorheen met hout bedekt, en eene schuilplaats voor misdadigers, maar de onderkoning CASTEL FORTO zond lieden derwaarts, om een dorp met eene kerk te bouwen, en schonk vergiffenis aan allen, die de bosschen verlaten, en zich hier neder zetten zouden. Zijn doel werd bereikt en de plaats is thans veilig.

Op de meijerij *Vinto* wordt eene aanzienlijke hoeveelheid rundvee geteeld, men laat de kalveren lang bij de koeijen blijven, en melkt die slechts zelden. STEVENSON zegt, dat de stelling van RO-

BERT-

BERTSON, dat de Europeſche dieren, binnen de heete luchtſtreek van *Amerika*, zoo wel als aan deſzelfs grenzen, ontaard zijn, ten minſte ten opzichte van *Peru* onwaar is; dat het hoornvee hier wel niet zoo zwaar is als in *Lincolnſhire*, maar echter dooreen zeer goed met het Engeliſche, Franſche en Spaanſche monſteren kan. Varkens worden hier in menigte geteeld, en met groot voordeel verkocht. Schapen, paarden en muilezels zijn hier niet talrijk, maar de laaſte zijn echter zeer goed, en de beſte worden voor honderd vijftig piaſters verkocht. Schapen worden in groote kudden uit de binnenlanden naar deze ſtreken gedreven, om hier geweid te worden, voor dat men die te *Lima* verkoopt.

Te *Vinto* zoo wel als in den ganschen omtrek, wordt zeer veel tarwe gebouwd. De eerſte tarwe werd in het jaar 1535, door Donna MARIA DE ESCOBAR, weduwe van Don DIEGO DE CHARES, naar *Peru* gebragt, en beſtond ſlechts uit weinige korrels, die deze dame zaaide en koesterde. Men bewaart nog eenige aren van dezelve op den altaar van de Dominikaner kerk te *Lima*. Naar *Mexico* was de tarwe reeds in 1528 gebragt, door eenen Negerslaaf van CORTEZ, die toevallig eenige korrels van dit graan onder de rijſt had gevonden, die uit *Europa* naar de armee gezonden was. Te *Quito* werd de eerſte tarwe in de nabijheid van het klooster der Franciſkanen, door den pater JOZEF RIXI geplant, die dezelve in eene kleine aarden kruik had medegebragt, welke thans nog in het kloos-

ter bewaard en getoond wordt. Behalve tarwe wordt in den omtrek van *Vinto* ook nog zeer veel maïs; vijf tot zes soorten van boonen, linzen, enz. geteeld.

Onder de boomen, die hier groeijen, is de reeds genoemde *maguey*, eene soort van aloë, de merkwaardigste. Hij toch mag te regt een der nuttigste gewassen van den aardbodem genoemd worden. Hij vormt goede heggen, want geen dier kan, uit hoofde van de zware bladeren en stelen, door dezelve dringen. De indianen bouwen hunne huizen van zijnen houtachtigen stengel en bedekken die met zijne groote bladeren. Van het vezelachtige gedeelte van dezen boom kan men garen spinnen, en van het garen kleederen maken, terwijl zijne dorens de plaats van naalden bekleeden. Als men voor het ontbotten der bloesemstengels het hart uit de plant snijdt, en een gat in het midden maakt, dan wordt dit binnen tien of twaalf uren met eene dikke siroop gevuld, die in plaats van suiker gebruikt wordt; vermengd men die met water en laat die gisten, dan krijgt men den geliefkoosden Mexikaanschen drank, de pulque; ook kan men uit dit vocht azijn en brandewijn maken. De bladen, eerst geplet en dan gekookt, leveren eenen siroopachtigen balsem voor wonden; ook bekleeden deze bladen, als men daarmede de geweeekte wasch geeselt, de plaats van zeep, hierdoor toch ontstaat een dik, wit schuim, en de wasch is, nadat zij uitgewrongen is, geheel zuiver. De bloesemknoppen, zoo wel gekookt als ingelegd, zijn zeer lekker. De *Maguey* is onder alle soorten van aloës de nuttig-

tigste. Er zijn twee variëteiten van deze, de eene met donker groene, tot het zwarte overhellende, bladen, en de andere met fraaije ligt groene bladen, de laatste is de nuttigste.

De *añas* van *Peru*, of het stinkdier (*viverra putorius*), is bijna zoo groot als eene kat. De kleur is donker bruin, bijna zwart, met eene rij ronde, witte vlakken, die van den neus tot den staart loopen, de kop is lang, de ooren zijn breed en met haren bezet, de oogen groot, met kleine zwarte oogappels, de neus loopt uit in eenen spitsen snuit, de bovenlip is korter dan de onderlip, zoo dat deze ver uitsteekt, en de bek bevat twaalf snij-, vier honds- en zestien baktanden. De achterpooten zijn langer dan de voorpooten, en iedere poot heeft vijf, met lange spitse klauwen gewapende teenen, waarmede zich dit beest spoedig en gemakkelijk in den grond kan verbergen. Als het gaat laat het den kop hangen, en houdt den harigen staart, gelijk een eekhorentje, op den rug. Onder den staart en boven zijn' aars, wordt eene kleine blaas gevonden, die eene hevig stinkende, olieachtige vloeistof bevat. Wordt nu het dier aangevallen, dan heft het zijn achterste gedeelte op, en spuit met magt op zijnen vijand deze pestachtige vloeistof, wier walgelijke uitwerking door niets hoegenaamd kan overtroffen worden. De kleederen, die hiermede slechts eenigzins besproeid worden, zijn volstrekt onbruikbaar, want geen wasschen is in staat den stank uit dezelve te verdrijven, hetzelfde heeft plaats als iets van dit vocht op het vel komt, de
stank

stank verdwijnt dan niet eerder voor dat men vervelt (*). Als een hond door dit beest besproeid is, dan loopt hij terstond naar het naaste water, wentelt zich in het slijk, huilt en gedraagt zich alsof hij dol was, ook vreet hij verscheidene dagen niet, totdat de stank begint te verminderen. De *añas*, bewust, dat hij zulk een sterk middel ter zijner verdediging bezit, vreest dus ook noch menschen, noch honden, maar gaat onbevreesd voorbij deze beiden, die zoo spoedig mogelijk plaats voor hem maken. Zijn vel is met fraaije lange witte haren bezet, en geheel bevrijd van dezen onaangename reuk.

(*) Deze vloeistof veroorzaakt ook als zij op de huid komt, een hevig branden. De Jezuït DOBRIZHOFFER, die een' geruimen tijd als zendeling te *Paraguay* doorbragt, had het ongeluk, door een stinkdier, dat hij niet kende, en dat hij, omdat het fraai was, grijpen wilde, besproeid te worden. Zijne wangen gloeiden den ganschen nacht als vuur, en de stank was zoo hevig, ondragelijk en langdurig, dat noch wasschen noch wrijven dien kon wegnemen, en hij een' geruimen tijd het verblijf zijner medgezellen niet betreden kon. Hij zegt: wanneer PARACELSUS, THEOPHRASTUS, en alle overige scheikundigen, hunne werkplaatsen en ovens vereenigden, zouden zij evenwel niet in staat zijn iets te stoken, dat dezen vreesselijken stank overtrof; al had ik, zoo vervolgt hij, duizend tongen, zoo zou ik evenwel nog buiten staat zijn dezen stank te beschrijven. Volgens AZARA, verspreidt de vloeistof van het stinkdier, als die in de duisternis wordt uitgespoten, een licht. Komt iets van deze stof in het oog, dan loopt men gevaar om blind te worden, ten minste kan men een geruimen tijd niets zien.

De Vert.

reuk. Hij leeft van gevogelte en eijeren, en is te lastiger en schadelijker, omdat niemand ligt waagt hem te dooden, op zijn best geschiedt dit door middel van een' val, maar daar hij ook nog in dezen oogenblik zijn vocht uitspuut, zoo is de stank voor het huis en de buurt verscheidene dagen zeer lastig.

De Indiaansche dorpen langs de kust, leveren een zeer fraai gezigt op; de huizen zijn slechts eene verdieping hoog, en hebben aan den voorkant een' ruimen corridor, die of door pilaren van tighelsteenen, die in de zon gedroogd zijn, of door bossen riet, met leem zaamgevoegd, geschraagd worden. De gansche voorgevel is wit gepleisterd, en de corridors, met eene rij banken, die zich dikwijls tien of twaalf huizen ver uitstrekken, leveren eene aangename wandelplaats op. Hier zitten ook, in koele zomersche avonden, de inwoners, of spreiden hunne matten op den grond, om te slapen. De bevolking dezer dorpen bestaat uit Kreolen en Indianen, maar slechts weinige van de laatste vestigen zich in deze plaatsen, dewijl zij liever op hunne kleine chacras of landerijen wonen.

Het gansche huisraad van eene Indiaansche hut bestaat in eene lage tafel, eenige potten en pannen om te koken, benevens eenige flesschen van pompoenen, om te drinken. Hunne zetels zijn matten van *Totor*, eene soort van biesen, gemaakt. Van deze biesen maken de Indianen ook somtijds de muren hunner hutten, terwijl zij kleine bundels van dezelve op elkander leggen, en die door dwarsstokken van riet aan beide zijden bevestigen. Zij ver-
vaar-

vaardigen insgelijks hunne vischschuitjes van deze biezen, door van dezelve een' dikken bundel, van drie yards in den omtrek, te maken, die naar de beide einden spits toeloopt, zoodat hij de gedaante van eene halve maan heeft. De visscher gaat nu schreijelings, alsof hij te paard reed, in het midden van dit zonderling vaartuig zitten, dat hij zijn paardje (*potrillo*) noemt, en waarmede hij meer dan drie uren ver in zee steekt. Zulk eene vloot op de oppervlakte der zee, levert op eenen stillen avond een fraai tooneel op. Zulk een schuitje weegt, als het droog is, slechts weinige ponden, zoodat de visscher op zijnen muilezel zijn vaartuig, net, en al, wat ter oprigting eener hut vereischt wordt, kan medevoeren, zij trekken ook op deze wijze langs de kust, en brengen hunne gevangene visschen, nadat zij die gezouten hebben, naar *Lima* of eene andere markt.

Als een Indiaan het feest van zijnen heilige viert, dan noodigt hij gasten en de maaltijd wordt bereid. Men legt op den grond matten, en midden op dezelve het tafellaken; groote pompoenflesschen met chicha, die vijf of zes gallons bevatten, worden in het midden, en een aantal kleinere aan de kanten gezet. De mannen gaan zitten, en de vrouwen brengen nu groote schotels met rundvleesch, dat in kleine stukken, van omtrent twee duimen in het vierkant, gesneden, en met spek, Spaansche peper en sap van zure oranjeappelen gekruid is. Lepels worden op de tafel gelegd, maar de vingers dienen in plaats van vorken, ook bedient men zich zelden
van

van messen, kleine kalabassen dienen tot borden. Als dit geregt gebruikt is, dan gaat de kruik met chicha vrolijk in het rond. Het tweede geregt bestaat uit gevogelte met verschillende soorten van groente, en met peperschillen gekruid; hierop volgt een *pepian*, bestaande uit kalkoenen met rijstemeel, water, uijen, knoflook, Spaansche peper en spek. Ten slot worden sterk gepeperde *Cuyes* of varkens van *Guinea*, als het meest geliefde geregt der Indianen, gebruikt. Tusschen ieder geregt gaan de kruiken met chicha vlijtig rond, en het gezelschap verlaat vrolijk de tafel, men stijgt te paard, eischt een' dronk tot afscheid, en nu komt de vrouw van het huis met eene groote kruik vol chicha, en schenkt ieder een glas vol, bij welke gelegenheid nog menige scherts voorvalt. Als de mannen vertrokken zijn, gaan de vrouwen aan tafel om te eten, maar dit geschiedt in een ander vertrek of in de keuken, zij drinken echter noch chicha, noch eenigen anderen bedwelmenden drank.

Bij den dood van een' Indiaan vergaderen terstond al zijne naastbestaanden in zijne woning, plaatsen zich rondom het lijk, dat op den grond ligt, en heffen een klaaglied aan. Zij beklagen zich, dat hij hen heeft verlaten, vragen hem: waarom hij dit gedaan heeft, enz. Laat hij eene weduwe na, dan stemt die insgelijks in het treurlied in, herhaalt de geschiedenissen, die hij haar verhaalde, toen hij met haar verkeerde, hoe zij elkander eerst leerden kennen, enz. Dit weeklagen duurt, met kleine tusschenpoozen, tot het lijk begraven wordt.

Om-

Omtrent eene Duitſche mijl van *Patavilca* en twee honderd veertig uren van *Lima*, ligt eene plaats, die *Paramonga* of de vesting genoemd wordt. Men ziet hier de overblijfselen eener bevestigde plaats, die zeer uitgestrekt moet geweest zijn; de wallen bestaan uit vastgestampt leem, en zijn zes voeten dik. Het hoofdgebouw stond op eene hoogte, maar de wallen liepen tot aan den voet van hetzelfde, rondom de hoogte. De weg naar boven slingerde om den berg, gelijk een doolhof, en maakte verscheidene hoeken, die waarschijnlijk even zoo vele werken ter verdediging der vesting opleverden. Men zegt, dat *Paramonga*, oudtijds de eigendom was van CHIMU, koning van *Mansichi*, en dat deze plaats eene grensvesting was ten tijde der *Yncas*. Volgens mondelinge overlevering, zou CHIMU hier PUCHATUTER, den zesden *Ynca*, gehuldigd hebben. Niet ver van deze puinhoopen hangt eene hooge rots over de zee; en voormaals werden de misdadigers van deze rots in zee gestort. Ook vindt men nog in de nabijheid de zeer uitgestrekte overblijfselen eener stad, gelijk ook eene salpeterhut. Men heeft in de oude graven aanzienlijke schatten gevonden, bestaande in gouden en zilveren sieraden, een aantal aarden vaten, merkwaardigheden uit *Porfier*, *Bazalt*, enz., als ook wollen en katoenen kleederen. De waarde der alleen in het jaar 1813 hier opgedolvene schatten, bedroeg meer dan twintig duizend piasters.

De heer STEVENSON bezocht in 1806 *Caxatambo*, de hoofdstad van het distrikt (*Partida*) van denzelfden naam.

naam. Zij reden op muilezels door de klove *Quebrada* van *Barranca*, dit pad was zeer gevaarlijk. De corregidor van *Caxatambo* bezat onder het Spaansche bewind het regt der zoogenoemde *repartimientos* of der uitdeeling, eene der drukkendste inrigtingen der oude regering. Volgens dit regt had de corregidor den uitsluitenden handel (*monopolie*) met waren voor het gansche district. Hij verdeelde die onder de inwoners, inzonderheid onder de Indianen, bepaalde den prijs en den tijd der betaling, en eischte deze dan ook met de grootste strengheid. Niemand mogt weigeren de hem toegedeelde waren te ontvangen, of de daarvoor bepaalde prijzen te bepalen. De *repartimientos* van *Caxatambo* bedroegen jaarlijks omtrent een maal honderd dertig duizend piasters. Het oorspronkelijk doel dezer instelling was zeer goed. De luiheid der Indianen toch in de eerste tijden na de verovering, was zoo groot, en hun uitwendige toestand zoo ellendig, dat de Spaansche regering door eene wet de corregidoren vrijheid gaf, om zulke dingen onder de Indianen te verdeelen, die zij, ter verbetering van hunnen toestand noodig oordeelden, en zich daarvoor, binnen eenen bepaalden tijd, een' billijken prijs te laten betalen, tevens werd de corregidoren hierbij eene noodige winst toegestaan. Maar deze inrigting ontaarde ras in het schandelijkste misbruik. Vele corregidoren toch, die geen vermogen genoeg bezaten, om eenen voorraad van waren te koopen, borgden die van de kooplieden, en zochten zich, voor hetgeen zij aan deze

nu meer moesten betalen, door overdrevene prijzen, die zij van de Indianen eischten, schadeloos te stellen. Dunne zijde, bemorst fluweel, slecht kamerdoek en andere onverkoopbare waren, werden de arme Indianen, die gedeeltelijk op de bergen een koud klimaat bewoonden, opgedrongen. Op dezelfde wijze verdeelde men sterken drank onder hen, en menig huisgezin, dat slechts eenige muilezels, paarden, enz. bezat, kreeg eene kruik, die veertig piasters kostte, zoodat zij, om die som te betalen, dikwijls deze dieren moesten verkoopen. Men verhaalde STEVENSON, dat de corregidor van *Huamalties*, eens een aantal brillen kreeg, en dat hij, om deze aan den man te brengen, gelastte, dat niemand, zonder een' bril op den neus, voor de regtbank mogt verschijnen.

Lima trekt uit het district *Caxatambo* eene groote menigte wol, die tot matrassen bewerkt wordt, deze wol is wel kort, maar zeer fijn, ook komen uit deze streek groote kudden schapen en eenige ossen op de markt van *Lima*. Op verscheidene plaatsen wordt ook vitriool en gips gevonden, de laatste wordt naar de kust gevoerd, waar men die tot het bestrijken der huizen bezigt.

STEVENSON trok nu over een hoog gebergte, op welks top bijna geene planten meer groeijen, uit dit district naar het landschap *Huailas*. De wolken, zegt hij, die boven ons hoofd hingen, dreigden regen, en wij besloten den nacht op eene hofstede door te brengen, die slechts een uur van de grenzen verwijderd was. Dra viel de regen in

stroo-

stroomen, en hoewel onze muilezels op het glibberig pad goed draafden, werden wij evenwel doornat. Bij onze komst op de hofstede, des namiddags om vier uren, werden wij door den eigenaar vriendelijk ontvangen, die ons verzocht af te stijgen en binnen te komen; twee jongelingen, zijne zonen, hielpen ons, en drie zijner dochters namen onze *ponchos* (*) af en hingen die te droogen. Wij traden binnen en gingen in den *estrado* zitten, wiens grond met zeer aardige, in dit huis gemaakte, tapijten, bedekt was, tegen den muur stonden stoelen; eene der dochters plaatste terstond een bekken, *brasero* genoemd, zoo als in *Spanje* gebruikt wordt, met heete houtasch voor ons, dat haar aan de deur, door een Indiaansch diensmeisje ter hand gesteld werd. Ook hielpen ons deze meisjes onze laarzen en kousen uittrekken, en boden ons intusschen hare eigene schoenen tot pantoffels aan. Men maakte nu *matte* (†) en

(*) De poncho van Spaansch *Zuid-Amerika*, is een groote lap van wollen of katoenen goed, met 'eene opening in het midden, waardoor het hoofd wordt gestoken, zoodat dan de lap over het lijf hangt.

De Vert.

(†) *Matte* of *Yerba* (kruid) is de naam van de zoogenoemde thee van *Paraguay*, een drank, uit de bladeren der *ilex cassine* bereid, en thans in gansch *Zuid-Amerika* even zoo in gebruik, als de thee van *China* in *Europa*. Hij wordt eigenlijk niet zoo zeer gedronken, als wel geslorpt door een, bij de aanzienlijken, zilveren pijpje, dat beneden eenen bolachtigen, met gaten voorzienen, hollen kogel heeft.

De Vert.

en ik dronk vijf of zes kopjes met grooten smaak, vooral, dewijl mijne schoone waardin eerst een weinig zoog, eer zij mij het kopje gaf."

Onze gastheer kwam thans binnen, en zeide ons, dat hij eenige meisjes en jongelingen had ontboden om ons met dansen te vermaken. Maar ik zeide: » het regent te sterk, zij zullen niet komen." — » O zeker," antwoordde hij, » al moesten zij tien uren ver komen, hoe veel meer dan nu, daar zij slechts twee uren van hier wonen." — » Mogelijk," hernam ik, » is de weg niet zoo slecht, als die wij heden hebben afgelegd?" — » Dat doet niets ter zaak," zeide hij, » bij zulk een weder zijn in deze streek alle wegen slecht, maar de toonen der guitar en het vermaak om eens met vreemden te dansen, zullen hen wel rap ter been maken."

Alle huisgenooten hielden zich nu bezig met voorbereidselen te maken voor het feest van den avond, men slagtte een lam en gevogelte, en maakte eene pompoensflesch vol punch, die zoo groot was, dat zij wel zeven of acht gallons bevatte. Dewijl ik zeer vermoeid was, rustte ik een uurtje op het tapijt, en stond toen op, om aan het avondmaal, dat intusschen gereed gemaakt was, deel te nemen. Dit bestond in schapenvleesch, dat eerst een weinig gezouten en gerookt, en vervolgens gebraden was; met eene kostelijke saus van groene peperdoppen in wijnazijn, dit vleesch smaakt als wild. Tot een desert kregen wij ingelegde abrikozen en eene marmelade van kweën, lekkernijen, waardoor de provincie *Huailas* zeer beroemd is. Terwijl wij aten

en

en dronken, verhaalde ons onze gastheer zijne levensgeschiedenis. Hij was te *Kassel* geboren, en voor ruim twintig jaren als matroos op een Spaansch schip, te *Callao* gekomen. Van hier ging hij naar de binnenlanden om eene vrouw te zoeken, die eenig vermogen bezat. Op zijnen weg naar *Huaras* kwam hij toevallig op deze hofstede, en verzocht den eigenaar om een nachtverblijf. Deze had eene dochter. De vreemdeling ontdekte dra, dat de koffers hier niet ledig waren, verliefde op het meisje, en kreeg haar tot vrouw. Thans was hij reeds twaalf jaren weduwnaar.

Na het eten verscheen het genoodigde gezelschap, bestaande uit een knap jongeling en drie gezonde meisjes, zijne zusters, alle op muilezels en doornat. Nadat zij hunne kleeding een weinig in orde gebragt hadden, begon het bal, waarbij onze gastheer GARCIA, op de guitar speelde. Na den dans werd weder gebraden en gestoofd lamsvleesch en gevogelte, gebak en punch opgezet, en onze huisgenooten, zoo wel als de vreemdelingen, zongen vrolijke liedjes, zoodat onder schertsen en lagchen de dag aanbrak. Dewijl nu het weder zeer schoon was geworden, zoo wenschten wij onze reis naar *Huaras* te kunnen voortzetten, maar helaas! onze muilezels waren in den nacht ontloopen. Onze gastheer hield zich wel, alsof hij die ernstig liet zoeken, en de jonge lieden gingen hierop ook uit, maar kwamen dra terug zonder onze muilezels gevonden te hebben, de reden hiervan was, omdat zij die niet gezocht hadden, ten einde ons nog

langer hier te houden. De meisjes verzekerden ons, dat zij zeker zouden gevonden worden, en rieden ons, eerst een paar uren te slapen, en dan een goed ontbijt te gebruiken, wij deden dit dan ook, en bleven dezen dag en den volgenden nacht nog in deze gastvrije woning, die weder met zang en dans werd doorgebracht.

Ik vernam van onzen gastheer, dat hij op deze hofstede ruim tachtig stuks hoornvee en twaalf honderd schapen hield, en op zestig akkers land, tarwe, maïs, garst en aardappelen teelde, die allen eenen goeden oogst opleverden. De koopers van het vee kwamen jaarlijks van de kust. Het overschot der wol, die 'niet in de huishouding zelve verwerkt werd, kwam in handen der fabrikeurs der provincie, en de *arroba* of de vijf en twintig ponden, werd voor één' piaster verkocht. Koren en aardappelen werden te *Huaras* op de markt gebragt.

Huaras, de hoofdstad van dit district, heeft eene aangename, hoewel zeer koele, ligging; de huizen zijn net en gemakkelijk, en eenige winkels zijn genoegzaam met Europesche wollen, katoenen en linnen goederen voorzien, hoewel deze ook in het land zelve gemaakt worden. Op het kleine plein wordt alle morgen markt, door verkoopers uit de nabuurschap, gehouden. De stad bezit eene fraaije parochiekerk, een Franciskaner klooster en een hospitaal, dat onder het opzicht der Bethlemiten staat. De bevolking bestaat uit zeven duizend zielen, meest Mestizen. In deze plaats wordt geene herberg gevonden, maar de vreemdeling is in ieder huis welkom.

In

In den omtrek van *Huaras* liggen vele vlekken en dorpen, onder deze zijn de voornaamste *Requay*, *Carhuas*, *Yungay*, *Caras* en *Cotopara*. De temperatuur van het dieper liggende land, is warm en zeer aangenaam. Hier maakt men veel suiker, die zeer voortreffelijk is, ook slaagt al het ooft der gematigde luchtstreek, zeer goed; maar de keerkingsgewassen kunnen, uit hoofde der koele nachtwinden, die op zekere tijden waaijen, hier niet best voortkomen. In de hoogere en koudere streken groeijen garst, maïs, tarwe, linzen en andere veldvruchten. De veeteelt is hier insgelijks zeer aanmerkelijk, inzonderheid houdt men vele geiten, van welker huid corduaan gemaakt wordt. Over het algemeen is de provincie *Huailas* door de natuur zeer mild met alle levensbehoeften, ja zelfs met veel overvloed bedeed. Als de haven van *Santa* eens geopend is, dan kan *Huaras* eene groote koopstad, en de hoofdmarkt der provinciën *Huailas*, *Opperen* *Neder-Huamalties* en *Conchucos* worden.

Deze laatstgenoemde provincie ligt ten noorden van *Huailas*, en hare oppervlakte is zeer verschillend; sommige dalen liggen zoo laag en zijn zoo heet, dat de gewassen van den keerkring hier uitmuntend slagen, maar andere dorpen liggen drie tot acht duizend voeten boven de zee, en hier is het dus zeer koud. Deze dorpen worden meest door arme Indianen bewoond, die op kleine stukjes land, aan de helling der rotsen, garst en maïs zaaijen. Eenige kleine schapen en geiten zijn het eenigste vee, dat deze bergbewoners bezitten.

Onder de nuttigste gewassen der provincie *Conchucos*, mag met regt de *Oca* gerekend worden. Deze is eene plant van middelbare grootte, naar het uiterlijke heeft zij veel overeenkomst met de zuring, de wortel is geel, vijf tot zes duimen lang, en een' halven tot drie kwart duim dik, niet regt, gelijk de gele rapen, maar naar verscheidene rigtingen gebogen. Elke plant heeft vele zulke wortelen, en zij worden even zoo geplant als de aard-appelen, ook hebben zij zulke oogen. Gekookt is de *oca* nog zachter dan de *batate* van *Malaga*; zij heeft veel van den smaak der walnoten, en kan, droog liggende, vele maanden bewaard worden. Men zou die plant in ons land ook zeer goed kunnen overbrengen en inheemsch maken.

De bewoners van *Conchucos* zijn, wat de beschaving betreft, zeer ten achteren bij die der naburige provinciën, hier toch worden meer moorden en rooverijen gepleegd dan elders in *Zuid-Amerika*, maar vreemdelingen worden alom zeer gastvrij ontvangen. Vele jonge lieden uit *Conchucos* gingen voorheen naar *Lima*, en werden vrijwillig soldaat, slechts om een geweer te krijgen, waarmede zij dan zoo spoedig mogelijk deserteerden.

Ten oosten van *Conchucos* ligt het district van *Huamalties*, een lang en zeer smal dal, met eene rivier, *Marannon* genoemd, die hier zeer klein is, uit het meer *Lauricocha*, in de provincie *Tarma*, ontspringt, en vervolgens een zeer groote stroom wordt, die men gewoonlijk de *Amazonen-rivier* noemt. Het klimaat van *Huamalties* is zeer verschillend

lend, het zuidelijk gedeelte en de beide kanten zijn zeer koud, uit hoofde hunner hooge ligging, maar het noordelijke is integendeel het gansche jaar door zeer heet, inzonderheid in het kerspel *Huacai-bamba*, waar de kleur der inwoners ook zeer donker is. Deze provincie brengt tarwe, garst, maïs en alle overige soorten van veld- en tuinvruchten van de naburige landschappen voort. In de nabijheid van *Huacai-bamba* worden vele cocoboomen gevonden. Het lichtgroen, glinsterend blad dezer kleine boomen, zweemt veel naar dat der oranjeboomen. Deze bladen worden drie of viermalen in het jaar afgeplukt, in de schaduw gedroogd, en dan in kleine manden gepakt. De inboorlingen van *Peru*, inzonderheid in die streken, waar bergwerken gevonden worden, kaauwen deze bladen, gedurende hunnen arbeid, en worden door dezelve zoo verfrischt, dat zij het vier of vijf dagen zonder ander voedsel, en acht tot tien dagen zonder slaap kunnen uithouden. Deze bladen zijn op zich zelve onsmakelijk, maar als in dezelve een weinig kalk en asch gerold wordt, dan krijgen zij een' zeer liefelijken, zoeten smaak. Dit bijvoegsel wordt vernieuwd, zoo vaak het uitgezogen is, totdat men eindelijk een nieuw blad bezigt. De Indianen hebben gewoonlijk eene lederen beurs met zulke cocobladen, en eene kleine pompoenflesch met kalk en asch bij zich, en menige bode legt van hier den weg naar *Lima*, omtrent honderd uren ver, af, zonder eenigen anderen voorraad van spijs mede te nemen. Het is verrassend, dit gebruik van Aziati-

sche volken, slechts in eene andere gedaante, zoo als dit de aard van het land medebrengt, hier onder de oorspronkelijke bewoners van *Peru* weder te vinden.

Wat het karakter en de zeden betreft, zoo verschillen in dit opzicht de bewoners van *Huamalties* zeer van elkander. Zij toch, die aan de *Conchucos* grenzen, zijn even zoo ruw als de inwoners van dit landschap, maar hoe meer noordelijker men komt, hoe zachter en vriendelijker de aard der inwoners wordt. Een groot ongemak, dat in deze provincie zeer heerscht, is de *coto* of krop, die inzonderheid de vrouwen ontsierd, en waartegen tot hiertoe geen middel uitgevonden is. De *subdelegato* verhaalde aan den heer STEVENSON de volgende geschiedenis: » toen eens eene afdeeling troepen, die naar *Maynas* bestemd waren, zich hier ophield, kreeg een der inboorlingen, die een' zeer grooten krop had, twist met een' tamboer, die van leer trok, en den man duchtig in den nek hakte. De wond werd genezen, maar de man had intusschen zijnen krop verloren. Hij wendde zich nu tot den bevelhebber, en drong aan op schadevergoeding, dewijl hij gedurende dezen tijd niets had kunnen verdienen. De tamboer was hiertoe ook bereid, maar eischte nu van zijne zijde ook betaling voor de dienst als heelmeeester, die hij hem door genezing van den krop bewezen had.

Onder de zoogdieren, aan dit land eigen, ver-
die-

dienen de *Llama* en de met hetzelfde vermaagschapte soorten, onzen aandacht. Deze dieren gelijken in vele opzigten, naar den kameel der oude wereld, maar verschillen weder in onderscheidene punten zeer van denzelfden. Zij zijn kleiner dan de kameel, maar fraaijer gebouwd, hebben eenen kleinen kop, zonder hoornen, en een' zwaren bos haar aan het voorhoofd, een' langen, ranken hals, welgevormde ooren, groote ronde, zwarte oogen, een' korten snuit, met eene meer of min gespletene bovenlip. Het met haar en wol bedekte lijf is fraai gevormd, de beenen zijn lang en vrij tenger, de hoef is gesplet. De onderste kaak heeft zeven snij-, twee honds- en vijf baktanden, in de bovenkaak staan slechts de laatste. Onder de huid ligt, gelijk bij het varken en de dieren der Polen, eene laag vet, die deze beesten, welke de koude hoogten der *Cordillen* bewonen, mede ter verwarming dient. Zij herkaauwen, en de tweede maag bevat, gelijk bij den kameel, een aantal holten ter bewaring van het water; het wijfje heeft twee tepels, draagt twee en twintig weken, en brengt zelden meer dan één jong ter wereld. De borst is met eene dikke, eeltachtige huid bedekt, op welke het dier, als het slaapt of geladen wordt, rust. In den slaap ligt het zijne pooten onder den buik. Het eenig middel ter verdediging, dat deze beesten bezitten, is eene taaije, lijmige vloeistof, die zij uitspuwen, en van welke sommigen zeggen, dat zij op het vel een hevig branden en kleine blaren veroorzaakt, schoon anderen dit ontkennen.

Hier

Hier zijn onderscheidene soorten dezer dieren, namelijk, de *Llama*, de *Paco* of *Alpaca*, de *Guanaco* en de *Vicunna*. Het volgende is de maat van een volwassen *Llama*.

Hoogte van de voetzool tot het boven-			
ste gedeelte van den schouder	5	vt. 5	dm.
Van den eersten halswervel tot de			
punt van het kruisbeen . . .	6	— 5	—
Van het einde der bovenlip tot het			
einde van den schedel	1	— 1	—
Van den eersten halswervel tot den			
laatsten	2	— 5	—
Hoogte van de voetzool tot aan den			
ruggegraad bij het kruisbeen .	3	— 6	—

Engelse maat.

De *Llama* is zeer zeker het fraaiste en aanzienlijkste onder alle pelsdieren; in zijne statige houding zweemt het veel naar het hert, maar de sierlijkheid van zijnen zwaanachtigen hals, zijn kleine kop en zachte aard, verheffen het ver boven dit beest. De kleur der *Llama* is gewoonlijk een schitterend lichtbruin, evenwel vindt men ook geheel witte, zwarte en bonte. Het lijf is met eene grove wol en wel zoo dik bedekt, dat men geen' pakzadel noodig heeft. Niets overtreft het schoone gezigt, dat eene kudde van *Llama's* oplevert, als zij, achter elkander, met hunnen last van omtrent honderd ponden op den rug, over de met sneeuw bedekte toppen der *Cordillen*, of langs de helling van het gebergte in de schoonste orde, als soldaten trekken. Het zachte en stille beest heeft noch zweep noch spo-

sporen noodig, maar zet zijnen weg met denzelfden stap tot de plaats zijner bestemming voort. Als het hard behandeld wordt, dan spuwt het zijnen drijver in het gezigt, heeft men het te zwaar beladen, dan weigert het op te staan, tot men het een gedeelte van zijnen last heeft ontnomen.

De *Paco* of *Apalca* verschilt zeer veel van de *Llama*; zijn kop toch is ronder, de pooten korter en dikker, en het gansche lijf lomp; de huid is donker en de wol langer en zachter. Het wordt, gelijk de *Llama*, tot een lastdier gebruikt, knielt bij het laden, en blijft liggen als men het te zwaar belast. Het heeft meer overeenkomst met het schaap, dan met het hert, en zou, uit hoofde zijner grootere sterkte, een beter lastdier dan de *Llama* zijn, als het niet woester en moeilijker te behandelen was. Het moet gewoonlijk aan eenen riem geleid worden, ook gaat het op steile bergpaden niet zoo zeker. De *Pacos* verschillen ook in kleur veel meer dan de *Llama's*.

Hoewel de *Llamas* zoo wel als de *Pacos* reeds voor de komst der Spanjaarden, als huisdieren bij de oude Peruanen bekend waren, zoo hebben zich beide soorten echter nooit met elkander vermengd, ja er heerscht zelfs een blijkbare afkeer tusschen deze beide, zoodat zij wezenlijk als twee bijzondere soorten (*species*) en geenzins zoo als LINNEUS en BUFFON meenen, slechts als variëteiten moeten beschouwd worden.

De *Huanaco* verschilt nog meer van de *Llama*, dewijl hij, gelijk de kameel, op den rug een bult heeft,

heeft, daar integendeel de rug der twee genoemde dieren regt is. Het is dus ook niet tot lastdragen geschikt. De hoogte van den *Huanaco*, van de zool der voorvoeten tot de punt van den schouder, is zeven duimen kleinder dan die van de achterpooten tot aan het kruisbeen, het loopt dus veel gemakkelijker berg af, dan opwaarts, inzonderheid als het vervolgd wordt. De kleur is donkerbruin, en gaat, aan den buik, waar het haar grof en ruig wordt, in het witte over. Het voorhoofd is ronder dan dat van den *Paco*, de neus spits en zwart, de ooren regtop staande, als bij het paard, de staart kort en rugwaarts gebogen, gelijk bij het hert. Deze soort schijnt meer dan de andere op warmere streken gesteld te zijn, en stijgt in den winter gaarne van de hooge bergen in de dalen. Voor het overige is de *Huanaco* een zacht dier, en kan ligt getemd worden, dat echter zelden beproefd wordt, daar het, zoo als gezegd is, tot het dragen van lasten niet kan gebruikt worden.

De *Vicunna* is de kleinste soort dezer dieren, omtrent zoo groot als eene geit, de rug minder bultachtig, dan die van den *Huanaco*, de hals ranker, en omtrent twintig duimen lang. Het lijf is met eene bewonderenswaardige fijne wol van eene lichtbruine kleur bedekt, die tot een zeer fijn weefsel bewerkt wordt, ook maakt men te *Lima* en elders, zeer fijne hoeden van de wol der *Vicunna's*. Dit beest schijnt op de *Cordillen*, omtrent op den 18den graad der zuidelijke breedte, het meest gevonden te worden.

De

De *Llama* wordt thans nergens meer, en de *Paco* slechts nog hier en daar in het wild gevonden, maar de *Huanaco* ontmoet men zelden, en de *Vicunna* bijna nergens als huisdieren. Het laatste is tot dat einde ook veel te vreesachtig, en dikwijls aan eene soort van schurft onderworpen, waaraan het dra sterft. Het kan ook over het algemeen de zachtere temperatuur der lagere streken niet verdragen, en leeft bestendig, zelfs in den winter, in sneeuw en ijs. De *Huanaco* wordt, vooral uit hoofde van het vleesch, met honden gejaagd, of met den *Laso* (*) gevangen. Vele personen vereenigen zich, om op de *Vicunna* te jagen, die zoo vreesachtig is, dat hij naar de hoogste en ontoegankelijkste bergen vlugt. Wanneer zij nu eene kudde dezer beesten op de helling van een berg zien weiden, dan trachten zij boven dezelve te sluipen, storten dan plotseling neder, en drijven die in eene klove, waar reeds vooraf eene lijn met lappen gespannen is. De bij dit gezigt verschrikte dieren loopen nu op eenen hoop, en worden zonder moeite gevangen, en dan om de wol gedood. Deze wol wordt echter niet geschoren, maar men vilt het beest, en zendt de huid naar de markt.

Het vleesch der *Llama* en *Paco* wordt dikwijls gegeten, schoon het grof en hard is; dat der jonge
Hu-

(*) De *Laso* is eene soort van strik of langen lederen riem, waarvan men zich ook in andere gedeelten van Zuid-Amerika, tot het vangen dezer dieren, zelfs van tijgers, bedient. De Vert.

Huanaco is zeer welsmakend, het vleesch der *Vicunna* heeft veel overeenkomst met het lekkerste wildbraad.

Uit de reis van den heer STEVENSON, naar de noordelijke provinciën, en het toenmalig *Nieuw-Granada*, willen wij nog eenige berigten omtrent *Truxillo* mededeelen.

Deze stad ligt in eene zandige vlakte aan de kust, op 8 gr. 6 min. 3 sec. zuidelijke breedte, zij werd door PIZARRO, den veroveraar van *Peru*, gesticht, die haar den naam van zijne geboorteplaats in *Estremadura* gaf. Hare gedaante is bijna eirond. De vestingwerken werden op bevel van den onderkoning, den hertog DE LA PALATA, aangelegd, en bestaan uit een' wal van tichelsteen, in de zon gedroogd; deze wal is tien voeten hoog, en heeft vijftien bolwerken. De straten doorsnijden elkanderen in rechte hoeken van het noorden naar het zuidwesten, en zijn meestal veertig voeten breed. De huizen zijn gelijk die van *Lima* gebouwd, en gewoonlijk slechts ééne verdieping hoog; de voor- en achtergevel is somtijds wit gepleisterd, maar ook wel hier en daar zonderling geschilderd. In de woningen der aanzienlijken vindt men kostbaar huisraad, maar nog niet in den Engelschen smaak, de lange sofa's, de hooge tafels en de weinige stoelen zijn niet fraai. De muren, sofa's en tafels zijn met rood damast bekleed, en de gordijnen benevens het beddegoed zijn ook van deze stof gemaakt. Aan de muren han-

hangen somtijds groote beelden van heiligen, in kostbare zilveren lijsten, en men vindt over het algemeen bij de rijken zeer veel zilverwerk. Sommige winkels in de handelstraat (*calle del comercio*), zijn goed met Europeesche manufacturen voorzien, maar uit gebrek aan vensters naar de straat, even zoo min als te *Lima*, geschikt om de koopers uit te lokken. De anders goed aangelegde, breede, en uit hoofde van de nette huizen, fraaije straten, zijn niet geplaveid en dus ook zeer morsig.

Het hoofdplein (*plaza major*), is zeer ruim, en prijkt met eene steenen bron in het midden. Op de oostzijde staat de Domkerk, een fraai gebouw, met een' klokkentoren. Deze kerk is van binnen rijk versierd, en op groote feestdagen ziet men hier een' overvloed van zilverwerk en andere kostbare dingen, maar de zijde van het koor vernietigt zoo wel hier als in alle overige kerken van Spaansch *Zuid-Amerika* den indruk, die anders het fraaije hoogaltaar, midden in het schip, maken zou. Digt bij de Domkerk, ten noorden, staat het *Sagrario*, of de voornaamste parochiekerk. Tegenover de Domkerk ziet men het bisschoppelijk paleis, een oud, bouwvallig gebouw. Aan de noordzijde van het paleis staan de gebouwen van het bestuur, die echter niet veel beteekenen.

Onder de gebouwen van bijzondere personen is dat van den markies van *Bellavista* het merkwaardigste.

Behalve de voornoemde kerken vindt men hier nog drie Parochiekerken, *St. Anna*, *St. Sebastiaan*

S

en

en *St. Stefanus*, benevens vijf kloosterkerken, *St. Franciscus*, *St. Dominicus*, *St. Augustinus*, *la Merced*, en die der voormalige Jezuïten, als ook twee kerken van vrouwenkloosters, die der *ongeschoeide Karmeliterinnen* en die der nonnen van *St. Clara*. In het voormalige collegie der Jezuïten, is thans een theologisch seminarium, bovendien bestaat er nog eene school te *St. Carlos*. De *Bethlehemiten* zorgen voor het gasthuis.

De inwoners van *Truxillo* bestaan uit eenige Spanjaards, witte Kreolen, Indianen, Negers en gemengde rassen; en maken zamen omtrent acht duizend zielen uit. Onder beide seksen van allerlei klassen, vindt men vele schoone menschen, inzonderheid onder die van de kleur. *Truxillo* is ook nog door zijnen Quichotischen adel bekend, men zegt toch spitsgewijze dat het lijk van den beroemden doolenden ridder Don *QUICHOT*, hier begraven is. Vele Mulatten bewaren in hunne huizen het levensgroote afbeeldsel van hunnen blanken stamvader, wiens bloed door eene of andere vergissing in het zwarte ras is overgegaan, en spreken van hem met even zoo veel trots, als een Duitsch edelman zou bezitten, die zijn stamboom van *PTOLOMEUS* of *ALEXANDER* zou kunnen afleiden.

De kleeding der inwoners van *Truxillo* heeft niets bijzonders, de mannen gaan meestal op de Europeesche wijze gekleed; met bijvoeging van eenen mantel of poncho; men ziet de vrouwen dikwijls in haar huisgewaad op straat, zij dragen zelden hoed of muts, maar meestal slechts een' doek om het hoofd.

hoofd. De hooge rangen en de rijken hebben kleine caleschen met twee raderen, die door een' muilezel, op welken de koetsier zit, getrokken worden.

De algemeene wandelplaats (*paseo*) voor de dames is *Mansiche*, een klein Indiaansch dorp, omtrent een half uur ten noorden van de stad gelegen, werwaarts zij, als de avond koel is, op ezels rijden. Zij zitten zijdelings op eene soort van pakzadel, die met rijk geborduurd damast of fluweel bekleed is. Dikwijls zitten twee vrouwen op eenen ezel, de eene met de beenen regts, de andere links. Te *Mansiche* onthalen zij elkander op lekkernijen (*pican-tes*) en chicha, en keeren na zonnenondergang weder naar de stad.

Het klimaat van *Truxillo* is in den winter of gedurende den regentijd kouder, en in den zomer heeter, dan dat van *Lima*. De markt wordt rijkelijk voorzien van visschen, versch geslagt vleesch, gevogelte, brood, groente en ooft. *Truxillo* is ook beroemd door zijn suikergebak en banket, de ingelegde muskadeldruiven worden onder de grootste lekkernijen gerekend.

De handel is nietsbeteekenend, en de stad heeft hare welvaart grootendeels aan de omstandigheid te danken; dat zij de zetel van eenen stadhouder (*governor*) en van eenen bisschop is.

Truxillo is ook zeer aan aardbevingen blootgesteld, de sterkste zijn die van den 14^{den} Februarij 1619, van den 6^{den} Januarij 1625, en van den 20sten October 1759 geweest.

In de nabuurschap van *Truxillo* ziet men nog de

overblijfsels der oude residentie van *Chimu*, die voor de verovering van dit gewest, hier heerschte. In de oude graven (*huacas*) heeft men dikwijls groote schatten gevonden. Een Spanjaard vond in het jaar 1576, in een dezer graven zoo veel goud, dat het door de wet bepaalde vijfde gedeelte, dat in de koninklijke schatkist te *Truxillo* moest gestort worden, alleen negen duizend drie honderd twee en zestig oncen bedroeg.

De haven van *Truxillo*, *Huanchaco* genoemd, is slecht, en wordt daarom ook weinig bezocht.

De bergwerken van *Peru*, weleer zoo rijk aan mineralen, zijn, zoo wel als in het overig gedeelte van Spaansch *Zuid-Amerika*, in den laatsten tijd zeer in verval geraakt, en eerst onlangs heeft eene Engelsche maatschappij ondernomen, om de gestaakte bewerking der oude mijnen te hervatten, en nieuwe op te zoeken. De heer STEVENSON had, op zijne reis door *Peru*, gelegenheid om verscheidene bergwerken te bezoeken. Een zilvermijn bij *Chiquian*, in de provincie *Caxatambo*, was voorheen met eene tamelijke winst bewerkt, maar thans verlaten. De erts bevatte, behalve zilver, nog ijzer, rottekruid en zwavel; men rekende, dat wanneer de *caxon* of vijftig centenaars, acht mark zilver opleverde, dat dan de eigenaar niets verloor. Slechts weinige aderen leverden veertig mark op den *caxon* op. Het werk wordt door

door Indianen en Mestizen verrigt, die door den eigenaar of bij den dag betaald worden, of in plaats van betaling, den erts behouden, dien zij in vier en twintig uren, van Vrijdag avond tot Zaterdag avond, opdelven. Dit geeft evenwel aanleiding tot veel bedrog, want als de bergwerkers eene rijke ader ontdekken, dan zoeken zij dit tot Vrijdag te verbergen, en bewerken die dan voor zich zelven, het gebeurt ook wezenlijk dikwijls, dat de erts, dien zij voor zich zelven opdelven, twintig tot dertig mark per *caxon* oplevert, terwijl die van het overige gedeelte der week niet meer dan acht tot tien mark geeft. De erts wordt in lederen zakken (*capachos*) naar de opening der mijn gebragt, hier door den *Mayor-domo* ontvangen, op muilezels of *Llamas* geladen, en ter verdere bewerking op de stampmolen (*taona*), de Duitschers noemen dit *Pochwerk*, en het amalgameer werk gebragt (*).

De zilverbijnen van *Conchucos* gaven ook toen zoo weinig voordeel, dat de meeste verlaten waren, ten minste was de amalgame zeer kostbaar, en verschei-

(*) Het amalgameeren is dat werk der bergwerkers, waardoor het zilver en goud van den erts niet door smelten, maar door kwikzilver, dat men met den fijngestampten geroosterden erts vermengd, afgescheiden wordt. Het kwikzilver heeft, gelijk bekend is, eene grootere chemische verwantschap met het goud en zilver, dan de overige minerale stof, die in het erts met deze metalen verbonden is. Vervolgens wordt het kwikzilver weder van de gewone massa gescheiden, en het edel metaal blijft zuiver over.

De Vert.

scheidene proeven om den erts te smelten, waren mislukt. Langs de rivier *Miraflores* zijn verscheidene goudwasscherijen (*Lavadores*), waar het fraaiste goud uit het zand der rivier door spoelen gehaald wordt, waarmede, vooral na den regentijd, zich vele menschen bezig houden, maar de handelwijze hierbij gehouden, is geenszins de doelmatigste, en de winst dus weinig beteekenend. In het kerspel *Llamellin*, delft men veel zwavel, die naar *Lima* gebragt en aan de kruidmolens verkocht wordt.

In eenen berg der provincie *Huamaliës*, *Chontà* genoemd, had men verscheidene vermiljoenaderen ontdekt, en die, op hoop van veel kwikzilver te zullen krijgen, vlijtig bewerkt, maar dra werd dit werk weder gestaakt, zonder dat onze reiziger de reden hiervan kon ontdekken. De stukken erts, die hem vertoond werden, waren zeer rijk. In dit district waren ook vele zilvermijnen aan den gang, en een aantal inwoners hielden zich met goudwasschen bezig.

De rijkdom in mineralen van dit landschap bestaat in het algemeen in goud, zilver, tin, ijzer, kolen, zwavel en verscheidene soorten van marmer, maar tot hiertoe zijn hier slechts weinige bergwerken aan den gang geweest.

Waarschijnlijk zullen van nu af, nu de natuurkundigen ongehinderd tot binnen in het land kunnen dringen, nog vele dus ver onbekende, niet slechts minerale, maar ook botanische en zoölogische schatten ontdekt worden, en *Amerika* zal nog langen tijd der naam eener *nieuwe wereld* verdienen.

C H I L I.

Chili of *Chile* heet dat gedeelte van het westelijk Zuid-Amerika, dat zich van den 23sten tot den 45sten graad zuider breedte uitstrekt, en ten westen door de stille Zuidzee, ten oosten door het gebergte *Andes* en de straat van *la Plata* beperkt wordt. De oppervlakte van dit land wordt op acht tot tien duizend vierkante geographische mijlen geschat. In den strengsten zin genomen, zou echter het ten zuiden der rivier *Biobio* (omtrent op 37 graden breedte) liggende land, hiervan afgetrokken moeten worden, dewijl dit door de wilde *Araucaners* bewoond wordt, die zich noch aan de voormalige Spaansche regering, noch aan de heerschappij van den nieuwen staat van *Chili* onderworpen hebben, maar een onafhankelijk volk zijn.

De oppervlakte van het land bestaat uit een smal terras der kusten en het gebergte der *Andes*, ook bekend onder den naam der *Cordilleren*, wiens hoogste toppen, achttien tot negentien duizend voeten boven de zee gelegen, met altoosduurende sneeuw bedekt zijn. De grond is zeer vulkaansch. Men telt reeds zestien vulkanen, en onder deze niet minder dan vijf kort bij elkander in eene ruimte

van een en twintig mijlen, omtrent op 38 graden breedte, gelegen. De bekendste van het noorden naar het zuiden, zijn: die van *Copiapo*, *Coquimbo*, *Limari*, *Chuapa*, *Ligua*, *Santiago*, *Maypo*, *Tucapel*, *Villarica*, enz. Hieruit volgt, dat aardbevingen dikwijls voorvallen, en dat de inwoners daarmede zoo vertrouwd zijn, dat zij, zoodra de eerste schrik voorbij is, weder vrolijk tot het afgebroken spel of dans terugkeeren. Hun gevoel voor aardbeving is ook zoo geoefend, dat zij de minste beweging van deze soort, waarvan de vreemdeling niets bespeurt, terstond ontdekken, en oogenblikkelijk uit hunne woningen in de opene lucht loopen. Sommigen dezer aardbevingen veroorzaken groote schade. Bij voorbeeld, die van April 1821. Volgens het verhaal van bevoegde getuigen van dit onheil, begon de aardbeving den 3^{den} April, en duurde tot den volgenden dag, onder afwisselende schokken. Het merkwaardigste in de herinnering van alle inwoners hierbij was, dat door éénen schok, alle menschen, die op de markt te *Copiapa* waren, ter aarde geworpen, en door de golfachtige beweging van den grond, naar de hoofdkerk gerold werden. Evenwel stortte deze kerk eerst den 14^{den} in. In dezen vreeselijken oogenblik vlugteden bijna alle inwoners naar de nabij gelegene heuvelen, slechts eenige weinige bleven in de stad, en onder deze een Duitscher, die alle verschijnselen van deze aardbeving naauwkeurig opteekende, en tevens, om den moed niet te verliezen, volgens zijn eigen verhaal, veel sterken drank gebruikte. Meer dan zes maanden

na

na dit geducht natuurverschijnsel bleef de grond gestadig onrustig, en het van tijd tot tijd vernomene onderaardsche gedruis benaauwde de bewoners van *Copiapo* steeds.

Mevrouw GRAHAM was op den 20sten November 1822, insgelijks te *Quintero* getuige van eene hevige aardbeving. De gebouwen werden van hunne daken beroofd, en de muren gespleten. De zee tradt ver buiten hare oevers, en hierdoor werden verscheidene klippen zichtbaar, die men voorheen niet bespeurd had. Het volkrijke *Quillotta* en *Valparaiso* leden ook veel door deze aardbeving. De schokken werden dagelijks herhaald tot den 28sten December, en rigteden gestadig nieuwe verwoestingen aan. Volgens den heer CALDCLEUGH werd deze aardbeving langs de gansche uitgestrektheid van *Chili*, van *Valdivia* in het zuiden tot *Copiapo*, en dus in eene streek van vier honderd uren, gevoeld. Verscheidene dorpen werden geheel verwoest, en te *Valparaiso* verloren omtrent twee honderd menschen hun leven. De vulkanen van *Chinal* en *Ranco*, in de nabijheid van *Valdivia*, woededen hevig bij deze gelegenheid, schoon de eigenlijke vulkaansche grond slechts in de hoofdketen der *Andes*, en wel op de westelijke helling van dezelve schijnt te liggen, want op de oostelijke helling en in de Pampas weet men niets van aardbevingen.

De smalle streek lands tusschen het gebergte en de zee, wordt, gelijk in *Peru*, door een aantal dalen en kloven doorsneden, welke laatste in vroegere dagen door de van de bergen stroomende rivieren

gevormd zijn, maar thans op verre na niet alle van water voorzien zijn. De grond is aangewonnen land, en bestaat uit eene harde klei, met eene menigte groote en kleine steenen, maar hij is evenwel zeer vruchtbaar, wanneer hij behoorlijk bevochtigd kan worden. Vele dezer dalen zijn in vroegere tijden meren geweest, waaruit zich het water in latere dagen, eenen weg naar de zee gebaad heeft. De land- en tuinbouw bepaalt zich slechts tot deze dalen. Van de kleine rivieren, die door dezelve stroomen, is, hoewel zij in den regentijd in het gebergte zeer zwellen, evenwel geen eene vaarbaar, en zelfs bij hare monden vormen zij zulke kleine baaien, dat hier naauwelijks een vaartuig veilig voor anker kan liggen.

Behalve deze kleine rivieren zijn er nog eenige vrij groote meren, bijzonder in het zuidelijk gedeelte van *Chili*. Het bekendste en meest bezochteste is het meer van *Aculco*, omtrent acht uren van de hoofdstad *Santiago* gelegen. Dit heeft verscheidene eilanden, waarop evenwel geene boomen groeijen, maar de omliggende bergachtige streek is zeer fraai en rijk aan schilderachtige bosschen en buitenplaatsen. Volgens mevrouw GRAHAM heeft dit meer veel overeenkomst met de *Lago Maggiore*, in *Opperr-Italië*. Slechts eene eenzame visschers hut op een eiland, toont, dat hier menschen wonen. Een aantal zwanen en andere watervogels, bevolken de oppervlakte van dit meer, en in de lucht zwieren adelaars en reigers. De visscherij in deze wateren levert eene rijke winst op aan de familie

LA RAYNAS, daar dit meer op haren grond ligt.

Het ontbreekt ook niet te *Chili* aan koude en heete minerale bronnen, zoo als de vulkaansche bodem dit doorgaans medebrengt. De koude baden te *Valdivia*, zijn onder deze de bekendste, gelijk ook de warmere bronnen te *Colina*, omtrent vier uren ten noorden der hoofdstad gelegen. De temperatuur der laatste bedraagt volgens CALDCLEUGH 85 graden van FAHR. Zij worden in het schoone jaargetijde door de eerste familiën van het land bezocht.

Een groot voordeel, door de natuur aan *Chili* geschonken, is de verre uitgestrektheid harer kust. De rijkdommen van de gansche bergketen in het binnenland en van al het daar tussohen liggend land, kunnen gemakkelijk, en in korten tijd, naar de kust gebragt en van hier door schepen vervoerd worden. De haven van *Valparaiso* is fraai, maar nog uitnemender is die van *Coquimbo*, op 29 gr. 58 min. 51 sec. breedte gelegen, die van *Conception* eigenlijk *Talcahuana*, omtrent zes en veertig mijlen ten zuiden van *Valparaiso*, wordt ook zeer bezocht door vreemde koopvaardischepen.

Tot in 1822 vond men in *Chili* slechts twee heerenwegen, die regelmatig en gemakkelijk waren, namelijk, die van de hoofdstad naar *Valparaiso*, en die over *Uspallata* en de *Andes*, naar de staten van *la Plata*. Zij schijnen oorspronkelijk beddingen van rivieren geweest te zijn, en de tollén op deze wegen brengen jaarlijks aan de regering ruim vier duizend piasters op. Schoon op de kaart nog een derde weg van *Santiago* naar *Conception* geteekend staat,

staat, zoo maakt echter CALDCLEUGH hiervan geene melding. Alle reizigers, die *Chili* bezochten, zijn verrukt door het heerlijk klimaat van dit land. Men noemt *Chili* ook het *Zuid-Amerikaansch Indië*. De warmte is in de lagere streken het gansche jaar door zeer gematigd, en de hitte van den zomer wordt zeer getemperd, zoo wel door de landwinden, die van de *Andes* waaijen, als door de koele zee-winden. De zomer begint in de maand December, en plasregens vallen zelden in dit jaargetijde, maar des te meer dauw. De lucht is steeds onbewolkt, en de twee kanten der wegen worden door de benaming van zon- en schaduwzijde onderscheiden. De thermometer van FAHRENHEIT stijgt in den herfst zelden boven 76 graden in de schaduw, en in den winter staat hij doorgaans boven het vriespunt, slechts in de vroege morgen- en voormiddags-uren heerscht somtijds eene snerpande koude. Sneeuw is hier, behalve op het hooge gebergte, in jaren niet gezien. De heerschende winden komen van de *Pampas*, uit het zuidoosten, en zijn dus zeer droog. In den winter waait de noordewind hevig, deze voert zware regenbuijen aan, en benadeelt somtijds de schepen op de kust. Storm en onweder zijn echter zeldzame verschijnselen. Men beseft dus ligt, dat de bijna altoosdurende lente en de zuivere lucht zeer gunstig zijn voor de gezondheid der inwoners.

Men heeft tot hiertoe nog op verre na geen zoo goed gebruik gemaakt van den vruchtbaren grond van *Chili*, als men had kunnen en behooren te doen. Alle voortbrengselen eener gematigde lucht-
 streek

streek, worden hier door de natuur in groote menigte en volmaaktheid voortgebracht. Het is bekend, dat *Chili* het eigenlijke vaderland der aardappelen is, en hier worden nog een aantal bijsoorten van dit gewas gevonden, die men in *Europa* volstrekt niet kent. De Europesche granen en groente, inzonderheid boonen, slagen hier uitmuntend. De bosschen zijn bezet met fraaije cederen en eiken. Bovendien worden hier ook de vruchten van het zuidelijk *Europa* gevonden, als druiven, alle soorten van ooft, vlas, tabak, enz. De vruchtbaarste streek is echter die van *Concepcion*, waar een overvloed van wijn, olie, tarwe, vette weiden, en fraaije hoge bosschen gevonden worden.

De huisdieren, die door de Spanjaarden herwaarts gebracht zijn, slagen ook zeer goed. De paarden zijn zoo talrijk, dat de armste man er een kan krijgen, en dat men zelfs bedelaars, te paard zittende, om eene aalmoes ziet verzoeken. Het land is vooral rijk aan nuttige mineralen. Het heeft meer dan honderd kopermijnen, en voert jaarlijks meer dan zes millioenen ponden koper uit. Het meeste gaat naar *Calcutta*, een gedeelte naar *China*, *Noord-Amerika* en *Europa*. De uitvoer van zilver bedraagt jaarlijks ruim twintig duizend mark. Het ontbreekt hier ook niet aan ijzer, lood en kwikzilver. De heer HALL zegt, dat hier weinig goud wordt gevonden, maar volgens CALDCLEUGH is *Chili* rijker aan goud, dan aan zilver.

De geringe bevolking van *Chili* toont op welk eenen lagen trap van beschaving deze staat nog staat.

staat. De ware hoeveelheid der bewoners wordt zeer verschillend opgegeven. Volgens de nauwkeurigste berekening van MIERS (*Travels in Chile and la Plata*, enz.) is de bevolking der verschillende provinciën van *Chili*, deze: *Copiapo* tien duizend, *Coquimbo* twintig duizend, *Quillota* veertig duizend, *Aconcagua* zestig duizend, *Santiago* negentig duizend, *Melipelli* twintig duizend, *Rancaqua* zeventig duizend, *Colchagua* tachtig duizend, *Maule* vijftig duizend, *Chillan* dertig duizend, *Itata* twintig duizend, *Rere* dertig duizend, *Puchaquay* veertig duizend, dus te zamen vijf maal honderd zestig duizend inwoners, zonder de Indianen, wier getal ruim anderhalf miljoen bedraagt. In de steden en havens hebben zich, vooral in onzen tijd, vele Europeërs nedergezet, uit hoofde van den koophandel.

De bewoners van *Chili* houden zich voornamelijk bezig met den akker-, tuin- en landbouw. Manufacturen en fabrieken zijn nog in hunne kindschheid, en tot uitgebreide ondernemingen in den koophandel ontbreekt het de inwoners aan kapitaal en geest van onderneming.

Tot den landbouw wordt onder deze schoone luchtstreek weinig inspanning en oplettendheid vereischt. Als de grond van boomen en struiken gezuiverd is, ploegt men dien een paar malen. De zaaitijd is in Junij, en het koren wordt in November gemaaid. In de binnenlanden bestaan de omtuiningen der landgoederen uit takken van boomen, maar in de nabijheid der steden uit aarden wallen, die dra met planten bedekt worden, en dan zeer ste-

stevig zijn. In 1822 was het koren hier zoo goedkoop, dat het de kosten der teling niet opbragt, want de verkeering met vreemden, inzonderheid met *Peru*, was door den oorlog zeer gestremd. Op verscheidene landgoederen, die meestal in de vruchtbare dalen leggen, teelt men veel vee. Men slagt dit in den zomer en herfst, dewijl het dan het vetste is, om gedroogd vleesch te bereiden. Dit geschiedt, nadat alle beenderen zorgvuldig zijn weggenomen, door het vleesch in lange, smalle repen te snijden, en die, onder een dak, waar de lucht genoegzamen doortogt heeft, op te hangen. Zoodra het vleesch nu het meeste vocht heeft verloren en donker bruin geworden is, droogt men de repen ten vollen in de zon, en bewaart die dan in een netwerk, van lederen riemen gevlochten. Dit gedroogde vleesch is niet slechts het voornaamste voedsel der Chilezen, inzonderheid op hunne reizen in de binnenlanden, maar eene aanzienlijke menigte van hetzelfde wordt ook aan vreemdelingen verkocht. De heer CALDCLEUGH zegt, dat het zachter en smakelijker is, dan het *carne secca* der Braziliërs.

Runderen en paarden weiden in de wildernis, en als men sommige dezer dieren noodig heeft, worden zij, gelijk te *Buenos Ayres* (*) met den strik (*lasso*) gevangen. De behendigheid van deze strikwerpers is zoo groot, dat zij niet alleen zeker zijn, dat zij het

(*) Hoe behendig zich de Gaucho's van dezen strik weten te bedienen, is in het 2de deel der *merkwaardige bijzonderheden* enz. bl. 314 enz. getoond.

het bedoelde dier zullen vangen, maar dat zij ook met dezen strik, ieder lid, naar hun goeddunken, bij voorbeeld, de horens, den hals, twee, drie of alle vier pooten kunnen boeijen. Maar deze bekwaamheid moet reeds van der jeugd af verkregen worden. De jonge oefent zich het eerst op katten en honden, en gaat dan vervolgens tot grootere dieren over.

Tot het vangen van een' wilde stier worden twee behendige ruiters vereischt. Terwijl zij de opgerolde strikken, die veertig tot vijftig voeten lang zijn, gereed houden, jagen zij in galop weg, en zwieren de strik over hun hoofd. De eerste, die den stier bereikt, mikt op zijne horens. Zoodra hij bespeurt, dat de strik gevat heeft, laat hij zijn paard stil staan, en draait het in eenen halven cirkel, terwijl de stier zijnen loop voortzet, tot de gansche riem ontrold is. Het paard weet reeds uit ondervinding, wat er nu gebeuren zal, en verwacht sidderend het trekken en rukken van den stier, zoodra deze bespeurt, dat hij vast wordt gehouden. Als het paard zich niet ter zijde of achterwaarts boog, zou het zeker mede voortgesleept worden. Dit duurt intusschen slechts weinige seconden. De andere ruiter komt terstond te hulp, en werpt insgelijks zijn' strik over de horens van den stier, die hierdoor verschrikt ter aarde stort; maar door de ruiters dra weder op de been gebragt wordt. Wil men den stier slechts dooden, om meester te worden van zijne huid en smeer, dan stijgt een der ruiters af, snijdt eerst de pezen der achter-

terpooten met zijn lang mes, dat hij in zijnen gordel draagt, door, en doodt hem vervolgens door een' diepen steek in den nek, waardoor het dier, omdat het ruggemerg geraakt is, oogenblikkelijk nederstort. De wijze, hoe het paard, nadat de ruiter afgestegen is, zorgt, dat de knoop niet los laat, en de stier niet vrijraakt, dat bij de hevige sprongen van dit woedend dier, inderdaad geene kleinigheid is, is het verwonderenswaardigste.

Hoewel de wijnteelt alom in *Chili* met den besten tuitslag wordt gedreven, zoo is evenwel de wijn zeer verschillend van hoedanigheid. De beste soort groeit bij *Concepcion*, en heet *vino de penco*, hij zweemt zeer naar *Malaga*. Vijgen en olijven worden hier in overvloed gewonnen en smaken uitmuntend. Hetzelfde geldt van de perziken, meloenen en aardbeziën. Uit eene groote soort van palmboomen trekt men den palmhonig; hij heeft eene donkere kleur, omtrent gelijk siroop, die met water verdund is. Ook haalt men uit den bast van den *quillaiboom* eene zeepachtige stof, die men tot wasschen bezigt.

De streken der kust hebben overvloed van uitmuntenden zeevisch, en onder dezen worden de kwab-puitaal en de congrio, die als zalm smaakt, zeer gezocht.

Men trekt de meeste inkomsten, behalve van den akker- en tuinbouw, uit de bergwerken. Volgens de gedeeltelijk nog bestaande, oude Spaansche inrigtingen, onderscheidt men in ieder bergwerk twee hoofdpersonen, namelijk, den eigenaar en den ondernemer (*habilitador*). De eerste is een persoon, die

T

van

van het werk zelf niets verstaat, maar in de nabijheid woont, en op wiens grond de mijn aangelegd wordt. De andere is gewoonlijk een kapitalist of koopman in de havens *Coquimbo*, *Guasco* of *Copiapo*, die het werk grondig verstaat, en hoop heeft om met deze onderneming veel voordeel te zullen behalen. Hoe verkeert hij echter dikwijls handelt, leert het volgende voorbeeld, door den heer BAZILL HALL verhaald.

Een klein grondeigenaar had vóór achttien maanden, eer HALL hier kwam, eene kopermijn aangelegd. Hij bezat, behalve dit goed, een klein kapitaal, maar niet tevreden met zijne bezitting, streefde hij om een grooter landgoed, dat eenige mijlen hooger lag, te verkrijgen. Om nu het daartoe vereischte vermogen spoedig te bezitten, leide hij, voor eigene rekening, eene mijn aan, die veel winst beloofde. Hij haalde ook wezenlijk veel erts uit dezelfde, maar toen hij zijn geld had uitgegeven, bezat hij geen vermogen meer, om smeltovens te bouwen en brandstof te koopen. Reeds was hij het dagloon zijner werklieden schuldig, het werk stond stil, en hij was op het punt om bankroet te gaan, toen een habilitador aanbod, om hem krediet en geld te bezorgen. Zij bepaalden, dat deze ondernemer bij wijze van voorschot, de werklieden betalen, kleeden en voeden, alle werktuigen leveren, smeltovens bouwen, brandstof koopen, en de kosten der huishouding van den eigenaar dragen zou. Deze liet daarentegen al het gewonnen koper over aan den habilitador voor acht piasters de centenaar, tot de

de schuld betaald zou zijn. Het gevolg van dit contract was, dat er wel veel erts werd gewonnen, maar dat de ondernemer al het voordeel trok, zoo dat de eigenaar niet wist hoe hij zijne schuld, die acht duizend piasters bedroeg, ooit zou betalen, veel min immer het groote landgoed zou kunnen koopen.

Bij geluk bood een Engelsch koopman te *Coquimbo*, die de werkzaamheid en de eerlijkheid van den eigenaar kende, aan, om hem duizend centenaars koper, ter voldoening van den *habilitador*, en het noodige goed tot aankoop van het gewenschte goed, zoo wel als ter betaling van het arbeidsloon, onder beheer van den eigenaar, die nu zijne werklieden gedeeltelijk met de voortbrengselen van zijn land kon betalen, voor te schieten, onder voorwaarde, dat deze hem het gewonnen koper, tegen elf piasters de centenaar, leveren moest. Na verloop van zes maanden had de eigenaar nu reeds twee derden zijner gansche schuld, die thans al negen duizend piasters bedroeg, afgedaan. De voornaamste winst van den nieuwen schuldeischer bestond daarin, dat hij nu veilig staat kon maken, dat hij bij een vlijtig bewerken der mijn, spoedig over eene groote hoeveelheid koper kon beschikken; eene omstandigheid, die, inzonderheid voor de onverwachts aankomende schepen, van veel belang is, dewijl de kapiteins op de onveilige kust nooit gaarne lang vertoeven.

Het meeste goud wordt door wasschen uit het zand der rivieren gehaald. Het is zeer zuiver, en bestaat in groote platte korrels. De heer CALD-

CLEUGH vermoedt, dat dit goud, uit hoofde van zijnen glans, oorspronkelijk in zwavelkies vervat geweest is. Eene andere reden voor dit vermoeden, is gelegen in de omstandigheid, dat men dikwijls beddingen van goud, verscheidene duimen dik, ontmoet, die, daar de stukken nog scherpe hoeken hebben, waarschijnlijk uit een verwoest oorspronkelijk gesteente op de plaats zelve zijn achtergebleven. Sommige dezer beddingen zijn zeer rijk, en men zou die waarschijnlijk nog meer vinden, als de landbouw vlijtiger beoefend werd.

Men vindt slechts weinige goudmijnen. CALD-CLEUGH bezocht eene mijn, die aan den weg naar *Valparaiso* lag. Werkzaamheid en winst waren beide weinig beteekenend.

De zilvermijnen bepalen zich tot dat gedeelte des lands, dat aan de *Cordilleres* grenst. Men vindt het minder met lood vereenigd, dan in andere landen. Sommige ertsen leveren tachtig percent. De scheiding geschiedt door amalgameren. De mijnen van *Huasco* werden dusver voor de rijkste op de gansche aarde gehouden, men vindt hier ook veel gelouterd zilver.

De mijnen van *Chili* zoo wel als die van *Columbia* en *Mexico*, zijn onlangs begonnen door Engelsche mijngenootschappen bewerkt te worden. De vooreen zoo beroemde zilvermijnen te *Uspallata*, beloven, volgens de jongste berigten, veel winst, en men hoopt nog nieuwe gangen op de helling van dit gebergte, te ontdekken. De kopermijnen van *St. Filips*, vijftien mijlen ten noorden van *Santiago*,
le-

leverden in het jaar 1825, omtrent twee duizend centenaren op. Bij *Coquimbo* zijn door een' muilezeldrijver zilvermijnen ontdekt, die men bij nader onderzoek bewerkenswaardig heeft gevonden (*).

Steenkolen vindt men inzonderheid in de nabijheid van *Talcahuano*, de haven van *Conception*. Zij liggen dicht bij de oppervlakte van den grond, en zijn op sommige plaatsen zelfs zichtbaar. Daar deze nu uitmuntend en de mijnen zeer rijk zijn, zoo kunnen zij eene der hoofdbronnen der welvaart van *Chili* worden, en bij den steeds gunstigen zuidewind gemak-

(*) De heer MIERS geeft in zijne *Travels*, Deel II. bl. 377-457, een uitvoerig berigt van de bewerking der mijnen in *Chili*, maar gelooft tevens, dat deze, onder de thans plaats hebbende omstandigheden, geene groote vorderingen maken zullen, dewijl de nog steeds voortdurende onbestendigheid en willekeur der tegenwoordige regering voor de, inzonderheid door de Engelsche, tot het bewerken der mijnen bestede kapitalen, geene genoegzame zekerheid opleveren. De winst bedroeg in

1823

1824

aan goud 2236 mark.

868 mark.

aan zilver 5870 —

1874 —

en is dus over het algemeen verminderd. Op het voorheen aangehaalde gunstig oordeel van HALL, kan men ook niet veel vertrouwen, daar deze zijne berigten van zulke menschen heeft gekregen, die hierbij belang hadden. De heer HEAD denkt ook (*Rough notes taken during some rapid journeys* enz. *London* 1826), niet gunstig over den tegenwoordigen staat der mijnen van *Zuid-Amerika*; en ontwikkelt de oorzaken der groote verliezen, die de Engelsche mijnmaatschappijen geleden hebben. *De Verh.*

makkelijk naar alle noordwaarts gelegehe deelen der kust vervoerd worden.

Een groot gedeelte van het zout, dat *Chili* noodig heeft, wordt uit elf bronnen gewonnen, die bij de *Andes*, omtrent op 34 graden breedte, ontspringen. Aan de kust maakt men veel zeezout.

De manufacturen van *Chili* zijn nog weinig beteekenend. Men bewerkt, echter nog vrij ruw, schapenwol en katoen, en weeft daarvan de, ook in andere deelen van *Zuid-Amerika*, bekende *poncho's*, eene soort van deksel of overtrek, met een gat in het midden, waardoor het hoofd gestoken wordt. De Araucaners houden zich nog meer dan de Kreolen, met zulke werkzaamheden bezig. Zij maken ook hoeden en koperen potten. Daar echter in onzen tijd deze laatste artikelen veel fraaijer en goedkooper ingevoerd worden, zoo is het te vreezen, dat deze inlandsche fabrieken dra zullen stilstaan. Maar die der wollen waren kunnen in stand blijven, dewijl, volgens CALDCLEUGH, de Engelsche goederen van deze soort, niet zoo waterdigt zijn.

De koophandel van *Chili* heeft, sedert de laatste staatsomwenteling, eene groote verandering ondergaan. Het is bekend, dat onder de Spaansche heerschappij, de handel, met andere zeevarende natien, zeer beperkt was. *Chili* ruilde de voortbrengselen zijner goud- en zilvermijnen te *Buenos-Ayres* voor thee van *Paraguay*, (volgens CALDCLEUGH jaarlijks voor vier maal honderd duizend piasters), die, gelijk men weet, in *Zuid-Amerika*, even zoo menigvuldig gebruikt wordt, als de thee van *China* in

Eu-

Europa. Door de omwenteling geraakte de bergbouw in verval, de onlusten in de tusschenliggende provinciën maakten de wegen onveilig; eindelijk verbood zelfs doctor FRANCIA, in zijnen nieuw opgerigten staat, alle onmiddellijke verkeer met de naburen, en nu moest de voornoemde thee voortaan uit *Buenos-Ayres*, over *Monteviedo* te scheep om kaap *Horn*, naar *Valparaiso* gebragt worden, daardoor werd zij nu zoo duur, dat slechts rijken die koopen konden. Met *Peru* dreef *Chili* insgelijks voorheen een' levendigen handel. Het leverde tarwe, hennep, gedroogd vleesch, huiden en talk, en kreeg daarvoor suiker, koffij, kakou, katoen en eenige Europeesche geriefelijkheden. Van tijd tot tijd kwam ook wel eens een Spaansch, uit *Lima* naar het vaderland zeilend, schip, aan de kust van *Chili*, en laadde koper. Langs de gansche kust had ook een sterke sluikhandel plaats met de Engelsen en Noord-Amerikanen. De staatkundige stormen belemmerden insgelijks den koophandel met *Peru*, en dezelve is thans, schoon de Spaansche armeën niet meer bestaan, nog op verre na niet weder op den ouden voet hersteld.

De Republikeinsche regering van *Chili* heeft, ja wel de havens van het land voor de schepen van alle zeevarende natiën opengezet, en hoewel *Engeland* dezen staat nog niet plegtig heeft erkend, gelijk het dit ten opzichte van *Mexico*, *Columbia* en *Buenos-Ayres* gedaan heeft, zoo bestaat er evenwel een zeer levendige handel tusschen de Engelsche kooplieden en die van *Chili*, maar hoe

groot ook, volgens de beschrijving van den heer BAZILL HALL en mevrouw GRAHAM, het aantal Engelsche en Noord-Amerikaansche schepen zijn mag, die thans de havens van *Zuid-Amerika* bezoeken, zoo blijft het toch steeds onzeker, hoe sterk het vertier der gezondene waren zijn zal, en de crisis van den handel, die in 1826 in *Londen* heeft plaats gehad, heeft getoond, dat eene overlading der markten van *Zuid-Amerika* met Europeesche waren, ontzettende verliezen berokkend heeft. Volgens den heer CALDCLEUGH, heeft de waarde der uit *Engeland* naar *Valparaiso* gevoerde waren, van den 5den Januarij 1817 tot 1818, omtrent twee en dertig duizend ponden sterlings, maar die van 1822 tot 1823 reeds een maal honderd twee en zestig duizend acht honderd vijftig ponden sterlings bedragen. Intusschen was een groot gedeelte dezer goederen niet terstond verkocht, maar provisioneel slechts in pakhuizen opgeslagen. Volgens denzelfden schrijver heeft de onmiddellijke handel van *Engeland* met de westkust van *Zuid-Amerika* een veel beteekenend mededinging gekregen aan die, welke van *Oost-Indië*, door middel der groote *Zuid-Zee* plaats heeft. Hij is wel ja nog niet gevestigd en geordend, maar men vindt evenwel reeds een aantal Oost-Indische katoenen goederen en Chinese artikelen op de markt van *Valparaiso*. Rijst en suiker komen insgelijks uit *Oost-Indië* naar *Chili*, en de suiker is goedkooper dan die van *Peru*. Het metaal van *Chili* is wederkeerig op de markten van het *Oosten* eene zeer welkome koopwaar,

waar, en in tijd van nood konden *Oost-Indië* en zelfs *Nieuw-Zuid-Wales* gemakkelijk uit *Chili* van graan verzorgd worden.

Na dit algemeen overzicht van het land, gaan wij nu over tot de beschrijving der bijzondere gedeelten en voornaamste steden, en zullen dan nog iets zeggen van het maatschappelijk leven der bewoners van *Chili*.

STEVENSON en HALL geven ons een ongunstig denkbeeld van de streek, door welke de weg van de haven *Valparaíso*, naar de ten oosten van deze, aan den voet der *Andes* gelegene hoofdstad *Santiago* loopt. Men stijgt achter het noordelijk einde der voorstad *Armendral* over de eerste rij van bergen, en nadat men op eenen oneffenen grond veertien uren afgelegd heeft, betreedt men de, in den zomer zeer onaangename vlakte, van *Penuella*. Tot vervoer der goederen bezigt men eene kar of wagen, die door zes of acht kleine ossen getrokken wordt. Het vervoer der koopwaren geschiedt nog gedeeltelijk op den rug van muilezels, die hier zeer uitmuntend zijn. De weg is door den directeur Don HIGGINS aangelegd. Een Noord-Amerikaan, moss genoemd, heeft in 1820 eene diligence aangelegd, die wekelijks twee malen naar beide steden rijdt. De afstand bedraagt zes en dertig uren. HALL reisde juist ten tijde der grootste hitte. Het gansche veld aan den weg was verzengd. De grond was zoo zeer verhit, dat de stralen, als uit een' gestookten oven, terugkaatsten. Men zag geen' grashalm, behalve nu en dan in het bed van den

T 5

berg-

bergstroom, en vond geen' droppel water, de grond had overal groote spleten. Naauwelijks ontdekte men hier en daar een armoedig boompje. In den regentijd echter is diezelfde grond zeer moerassig en met poelen bedekt. Verder op wordt het land weder bergachtig, en krijgt, uit hoofde van den toenemenden groei van gras en boomen, die zich alom in de dalen en kloven vertoont, zelfs eene fraaije gedaante.

Mevrouw GRAHAM trok door de bosschen, en reed meest door de beddingen van uitgedroogde boschrivieren, hoewel zij nu en dan ook over diepe wateren moest trekken. Deze weg is korter dan de voornoemde. Daar zij de reis den 22sten Augustus, en dus na den regentijd ondernam, zoo vertoonde zich de vlakte van *Penuella* aan haar in een behagelijker licht, dan aan de voornoemde reizigers. Zij zag een aantal *espinella*-, *mimosa*- en andere gewassen, die een' liefelijken geur verspreiden. Het welige gras gaf de runderen eene goede weide.

De vlakte van *Casablanca*, die men na het bestijgen der tweede reeks van bergen bereikt, is omtrent drie mijlen lang en drie en eene halve mijlen breed. Waarschijnlijk is deze in vroegeren tijd een meer geweest. Daar echter de stam der *Promauceërs*, als een gevolg van de oorlogen bij de verovering des lands, geheel uitgeroeid is, zoo ontbreekt het hieromtrent aan overleveringen. De zware kleigrond is slechts spaarzaam met gras bedekt, de enkele boomen, die men ziet, behooren tot de *Espininos*. *Casablanca* is de eenige stad, die men ontmoet

moet tusschen *Valparaíso* en *Santiago*, en bestaat slechts uit een ruim plein en eene groote straat. Aan den eenen kant van dit plein staat eene kerk, en aan de drie andere kanten herbergen met aardige tuinen, in het midden is eene plaats voor het stierengevecht. Mevrouw GRAHAM vond de huizen en hutten zeer zindelijk, en in de herbergen eene goede tafel en gemakkelijke bedden. De beste herberg is die van een' Engelschen Neger. Het getal der inwoners bedraagt, volgens STEVENSON, omtrent twee duizend, die zich grootendeels met den landbouw bezig houden, *Casablanca* heeft daarom ook eene aanzienlijke markt van de voortbrengselen des lands (*).

De weg loopt van hier steeds berg op, over de *Cuesta de Zapata* of *Sapato*, naar het stadje *Curucavia* of *Curucave*. Men geniet van de hoogten een verrukkelijk gezigt, zoo wel op de lager liggende dalen, plaatsen en landgoederen, die door fraaije boomen en heerlijke weiden omringd zijn, alsook op de verder gelegene, met altoos durende sneeuw bedekte keten der *Andes*. Mevrouw GRAHAM werd in de posthuizen en herbergen bijna zoo goed bediend, als in *Europa*. Kort bij het posthuis *Bustamante*, bezocht CALDCLEUGH eene goudmijn, die echter zeer arm scheen te zijn, en slechts door weinig bergwerkers bewerkt werd. Aan den voet der *Cuesta de Prado* ziet men eindelijk *San-*
ti-

(*) *Casablanca* is in 1823 door eene aardbeving verwoest.

tiago, in eene ruime vlakte, twee duizend vijf honderd een en negentig Engelsche voeten boven de zee gelegen, hebbende de keten der *Andes* in den achtergrond. In het midden der stad verheft zich de rots *Santa Lucia*, met eene kleine batterij.

Santiago werd in 1541 door den Spaanschen veroveraar PEDRO DE VALDIVIA, gesticht, deze heer was ook de eerste stadhouder van *Chili*. Deze stad ligt in het ruime dal van *Mapocho* of *Maypocho*, en heeft ten oosten de keten der *Andes*, ten westen de bergen van *Prado* en *Poanque*, ten noorden de kleine rivier van *Colina*, en ten zuiden de rivier *Mapocho* of *Topocalma*, welke niet slechts de stad, maar ook de kleine, ter bevochtiging der omliggende velden en tuinen dienende kanalen, van water voorziet.

Niets, zegt CALDCLEUGH, die van het oosten van *Mendoza*, over de *Andes* te *Santiago* kwam, — niets is onregelmatiger, maar tevens ook schilderachtiger, dan het gezigt van *Santiago*. De witte vierkante huizen, die slechts eene verdieping hoog zijn, benevens de kerktorens, die uit het digt en donker loof van vijge- en olijfboomen te voorschijn komen, maken op den vreemdeling een' ongewonen indruk.

De rivier *Maypocho* loopt aan de zuidzijde door een gedeelte van de stad. Eene brug van acht bogen vereenigt beide deelen der stad met elkander. De *Maypocho* ontspringt in de *Cordilleren*, en is, gelijk alle bergstroomen, in den regentijd aan vreeselijke opwellingen en in den zomer dikwijls aan eene

eene geheele uitdrooging onderworpen. Om de stad tegen overstromingen te beveiligen, heeft men op de laagste plaatsen van den oever een' dijk gelegd, die echter evenwel somtijds door den stroom vernield wordt, die dan groote verwoestingen veroorzaakt. Door middel van een kanaal krijgt de *Maypocho*, gedurende het drooge jaargetijde, water uit het ten zuiden liggende meer *Maypo*.

Alle straten in *Santiago* zijn lijnregt, en worden regtstreeks doorsneden, zoodat daardoor, de voorstad medegerekend, honderd vijftig vierkante vakken ontstaan, die echter niet alle met huizen bezet zijn. De straten zijn zindelijk en goed geplaveid, door de meeste loopt een kanaal. Zij zijn, uit hoofde der veelvuldige aardbevingen, zeer breed, zoodat men in het midden van dezelve vlugten kan. De huizen, gebouwd van steenen, die in de zon gedroogd zijn, zijn om dezelfde reden, slechts eene verdieping hoog, en vormen een vierkant met een plein in het midden. Naar de zijde der straat zijn zij, vooral bij gegoeden, wit gepleisterd, en gedeeltelijk, naar de oude Spaansche mode, wonderlijk en zonder smaak beschilderd, maar meestal zonder ramen. De kamers hebben hunnen uitgang op het plein, waar een aantal deuren naar alle deelen van het huis leiden. De daken zijn plat, meestal met stroo gedekt, op welke eene laag leem ligt, en zijn met eene fraaije borstwering omringd. Naar de zijde der straat heeft iedere woning een overdekt breed voorportaal met zuilen, door hetwelk de hoofdingang loopt; aan den eenen kant staat de stal voor de paar-

paarden, en aan den anderen de bergplaats voor de rĳtuigen. In sommige aanzienlijke huizen komt men door de poort bij eenen kleinen toren, met vensters en een balkon voorzien. Achter het portaal liggen de gezelschaps- en eetzaalen, aan welke de overige vertrekken grenzen. Volgens mevrouw GRAHAM, kiest men voor de eetkamer doorgaans om de koelte, het donkerste, dofste en slechtste vertrek. De tafel staat in eenen hoek, dat de bediening, zoo als die bij ons gebruikelijk is, onmogelijk maakt. Eer de eerste schotel wordt opgezet, sluit men de deuren, en zij denkt, dat deze gewoonte van een' oud Spaanschen oorsprong, en uit de tijden der Mooren afkomstig is. Een tweede plein, achter de kamers der bewoners, met een stroomend water in het midden, leidt naar de keuken en het verblijf der dienstboden. Gedurende het heete jaargetijde wordt over dit plein een zeil gespannen. Dikwijls vindt men achter het huis nog een' goed bevochtigden tuin, die, bij aardbevingen, tot eene toevlugt dient.

In de vertrekken der beschaafde klassen ontmoet men thans groote spiegels, fraaije tapijten en goede pianofortes. De voormalige lage tafels, aan welke men op sofa's en wel, gelijk de Turken, of bij ons de kleedermakers, met de beenen kruiselings onder het lijf zat, hebben moeten zwichten voor de moderne Europesche tafels, en zoo wel heeren als dames zitten op gewone stoelen, die echter, volgens mevrouw GRAHAM, nog die gedaante hebben, die zij voor eene eeuw bij ons hadden. Waarschijnlijk zal

zal evenwel dit alles, door eene aanhoudende verkeering met vreemdelingen, gedurig meer verdwijnen.

De publieke gebouwen te *Santiago*, zijn in eenen goeden stijl gebouwd. Men bemint inzonderheid de Dorische orde. De voornaamste gebouwen zijn: het paleis van den directeur (voorheen de kapitein-generaal) en de hoofdkerk. Zij grenzen regthoekig aan elkander, en maken twee zijden van het groote vierkante plein uit. In het gebouw van den directeur worden ook de woningen van verscheidene hooge ambtenaren van den staat en de voornaamste dicasteriën gevonden. Het is, volgens het opschrift, in zijnen tegenwoordigen staat, eerst in 1818 voltooid geworden. Insgelijks vindt men ook eene gevangenis in dit gebouw, op welker ingang dit opschrift staat: » haat aan de misdaad, maar medelijden met den misdadiger." De hoofdkerk is wel een fraai gebouw, maar niet voltooid en zonder toren. De twee andere kanten van het plein bestaan uit verscheidene middelmatige en niet zamenhangende gebouwen, met winkels, waarin allerlei waren, voornamelijk paardentuigen, ponchos, hoeden, als ook goud-, zilver- en staalwerk te koop ten toon gesteld worden. De koophandel is hier voor het overige niet zoo levendig, als men van eene hoofdstad zou verwachten, en over het algemeen heerscht er eene tamelijke stilte op de markt van *Santiago*, waartoe ook de zeldzaamheid der rijtuigen bijdraagt, dewijl de meeste goederen op muilezels of paarden aan- en weggevoerd worden. *Valparaiso* is de voornaamste koopstad,

Ter-

Terstond achter het gebouw der regering verheffen zich de torens van een der vele kloosters, die zeer ter versiering dezer stad bijdragen. Hoewel de Chiliërs veel achting voor de Roomsche godsdienst en de geestelijkheid hebben; zoo hebben evenwel de kloosters de gevolgen van de laatste oorlogen ondervonden. Sommigen zijn geheel afgeschaft, en verscheiden tot één vereenigd. Het voormalige collegie der Jezuïten is thans het hoofdgebouw van den tol. Het *beaterio* of *casa de Ejercicio* (*) is in een zieken- of gasthuis veranderd. Thans bestaan nog drie Franciskaner, twee Dominicaner en Augustijner, en zeven vrouwenkloosters in *Santiago*. De gansche stad is in vier parochiën verdeeld. *Santiago* is ook de zetel van een' bisschop, die suffragan is van den aartsbisschop van *Lima*.

De schouwburg is een klein, laag gebouw, in de nabijheid van het tolhuis, en in eenen erbarmelijken toestand, zoo dat men, volgens den heer MATHEWSON, dit naauwelijks in eene kleine Engelsche stad zou dulden.

De munt is een prachtig, reeds door de Spanjaards gesticht gebouw. In de benedenste verdieping wordt gewerkt, en de twee bovenste worden door de

(*) Een huis voor zulke godsdienstigen, die, zonder juist een kloostergelofte af te leggen, zich hier somtijds, vooral in de vasten, in de eenzaamheid begeven, en zich met godsdienstige oefeningen willen bezig houden.

De Vert.

de ambtenaren bewoond. Het munten geschiedde in 1822 nog op eene zeer onbehulpzame wijze, namelijk, met den hamer. Het meeste kleine geld is in *Chili* geheel niet gemunt, maar bestaat slechts uit afgekapt zilver, waarop het teeken der waarde met den hamer geslagen is. Men begon echter toen reeds groote stukken zilver op de Europesche manier te munten. Voor het overige heerschte hier nog een groot gebrek aan kleine munt, dat dit nadeelig gevolg had, dat ieder winkelier zijn eigen papieren geld, als klein geld in omloop bragt, waardoor deze lieden zeer veel wonnen, en daarom ook het meerdere munten van klein geld behendig wisten te beletten.

Aan den voornoemden dijk van de *Maypocho* grenst de openbare wandelplaats (*Alameda*). Zij bestaat uit eenen breeden rijweg, met fraaije populierlanen aan beide zijden voor de voetgangers. Men heeft van deze *Alameda* een zeer schoon gezigt op de hooge sneeuwbergen, die als over de stad schijnen te hangen, hoewel zij nog wel twintig of vier en twintig uren van dezelve verwijderd zijn. De dijk of dam der rivier bestaat uit twee muren van tighelsteenen, wiens tusschenruimte met aarde gevuld is. Op denzelven heeft men eene aangename wandeling met rustplaatsen aan beide kanten. De gansche dam is twee Engelsche mijlen lang.

De gewone wandeluren zijn in den zomer des morgens van zeven tot tien uren, en des avonds na zonnenondergang. Dan zijn de straten, pleinen

en winkels met fraai gekleede dames en heeren, zoo wel uit den burgerlijken als militairen stand, vervuld, en dit, zoo wel als het trommelen der open aftrekkende wacht of de taptoe, doet de stilte, die, behalve in deze uren, in de gansche stad heerscht, ophouden. Deze stilte heerscht het meest gedurende de heete middaguren, wanneer de *siesta* of het middagslaapje gehouden wordt. Men ziet dan slechts zelden een mensch op straat, alle winkels zijn gesloten, en de straten van eene Engelsche stad, zijn, volgens MATHISON, op eenen Zondag morgen, gedurende de godsdienstoefening, niet zoo stil en eenzaam als die van *Santiago* gedurende de *siesta*.

Tot 1818 bestond in *Santiago*, hoewel dit de hoofdstad was, geene boekdrukkerij. In 1822 vonden MATHISON en mevrouw GRAHAM daar slechts eene eenige, die nog bovendien zeer schaars van letteren voorzien was. *Santiago* heeft ook geene hoogeschool, maar wel eene groote openbare school, waar vier honderd kinderen en jongelingen, ten koste van het publiek, onderwezen worden; ook zijn er eenige bijzondere scholen van minder belang. In hetzelfde gebouw, waar de boekdrukkerij is, bestaat eene Lancasterschool, die met toestemming en ondersteuning der regering opgericht is door eenen Engelschman, THOMSON genaamd, die door het genootschap ter verspreiding van het onderwijs, in *Londen* opgericht, herwaarts gezonden is. Omtrent drie honderd leerlingen, van beide seksen, bezoeken dagelijks deze school. Buiten deze bestaan er nog

nog twee andere kleinere, eene voor jongens en eene voor meisjes.

De eenige openbare bibliotheek in *Santiago* is die der voornoemde publieke school. Zij bestaat uit eenige duizend banden, die voorheen gedeeltelijk de eigendom van het collegie der Jezuïten waren, en eenige handschriften. Sommige dezer laatsten loopen over de vroegere geschiedenis van dit land, en zijn zeer belangrijk. Volgens mevrouw GRAHAM, bestaat de helft der boeken dezer verzameling uit regtsgeleerde werken. De boekerij der Augustijnen vond CALDCLEUGH in eenen verwarden staat, zij bevatte meest oude godgeleerde schriften. Sommige Spanjaards, die hier openbare bedieningen bekleeden, hebben aanzienlijke boekverzamelingen. Over het algemeen wordt echter in *Chili* weinig gelezen. Uit de nationale boekdrukkerij waren tot in 1822 slechts couranten, plakATEN en eenige schoolboeken voortgekomen. De Engelsche kooplieden, die te *Santiago* wonen, hebben wel een leesgezelschap pogen op te rigten, maar zijn niet gelukkig geslaagd. Intusschen ontbreekt het de inwoners evenwel niet geheel aan vatbaarheid voor beschaving van den geest, en de heer CALDCLEUGH denkt, dat, wanneer men een onderwijs voor schei- en erts-kunde oprigtte, dit zeker een gunstig gevolg zou hebben.

De volksmenigte van *Santiago* wordt door SCHMID-MAYER, op veertig duizend, en door CALDCLEUGH op acht en veertig duizend zielen geschat. De evenredigheid van het vrouwelijk tot het mannelijk

geslacht was toen, als een gevolg van den oorlog, als elf tot tien.

Mevrouw GRAHAM maakte kennis met vele aanzienlijke familiën, en had dus overvloedige gelegenheid om het huisselijk leven der Chiliërs gade te slaan. Drie Engelsche mijlen van *Santiago*, kwam haar de familie COTAPOS te gemoet, en verzocht haar, bij haar te huisvesten. De eerste maaltijd was prachtig, maar de bereiding der spijs op de Spaansche wijze, met veel olie en knoflook, de visch werd het laatst opgezet. Men is gewoon het lekkerste gedeelte van een' schotel aan den vreemdeling te geven, maar men acht het niet onwelvegeelijk, daartoe het mes of de vork, waarmede men gegeten heeft, te bezigen, noch met dit mes en vork in den grooten schotel te tasten. Tusschen de onderscheidene gerechten wordt brood, olijven en boter rondgediend. De Chiliërs eten veel suikergebak, en houden eenen ruimen maaltijd, maar drinken slechts weinig. Na den maaltijd werd koffij aangeboden. Tegen den avond kwamen de kennissen van het huis, men maakte muziek en danste. De oudere lieden gingen rondom eene tafel zitten, onder welke een bekken met kolen stond, over of tegen hetwelk zij de voeten hielden, over deze tafel hing een ruim kleed, dat tevens den schoot bedekte, opdat de damp der kolen niet hinderlijk zijn zou. De dames zaten op stoelen, schoon zij in vroegere dagen op hare estradas rusteden. Kort bij den muur liggen thans tapijten aan alle kanten van het vertrek. Op de stoelen tegen den eenen muur zitten de oudere per-

so-

sonen, en tegenover deze de jonge meisjes, terwijl de jonge heeren in het midden der kamer heen en weder dribbelen, en met hunne schoone vriendinnen fluisteren, dat in *Chili* geenszins met de wellevendheid strijdt.

Als het avondgezelschap (*Tertulia*) — zoo vervolgt mevrouw GRAHAM — talrijk genoeg is, dan begint men eene menuet te dansen, hierop volgen Duitsche dansen, quadrilles, en eindelijk de *Fandango*, men besluit met een' walzer.

Op de kamer der Engelsche dame werd den volgenden morgen tot een ontbijt, thee, eijeren, brood en boter gebragt. De familie was niet gewoon te ontbijten. Sommige gebruiken echter wel een' kop chocolade, bouillon of thee van *Paraguay*.

Op den 23sten Augustus woonde mevrouw GRAHAM een volksfeest bij op het plein *Chingana*. Men at en dronk, maakte muziek en danste. De daar zijnde fraaije vrouwelijke stemmen zongen vaderlandsche en andere liederen. De muzikanten zaten op wagens, met riet gedekt en getralied. Voor hen stonden op tafels koeken, drank en bloemen, want de Chiliërs besteden in het gemeen veel geld aan bloemen. Voor het overige zijn zelfs de aanzienlijken gewoon het plein *Chingana* op wagens, te paard of te voet, ja ook op karren, te bezoeken.

Des avonds was te huis weder *Tertulia*, en hier zag zij zoo vele schoone vrouwen, als zij nog nimmer bij elkander gezien had. De vrouwen van *Chili* zijn doorgaans van eene middelbare lengte, goed gegroeid, gaan regt op, hebben fraaije haren,

en nog fraaijere, dan eens blaauwe, dan weder zwarte en zeer schrandere oogen, en tevens witte tanden en lelieachtige wangen. Maar de kropper. heerschen echter te *Santiago*, als een gevolg van het bergachtig klimaat, en al weet men die voor het oog te verbergen, zoo wordt evenwel het gehoor door de ruwe en krijtende stem gekwetst, die doorgaans een gevolg van deze kwaal is.

Volgens CALDCLEUGH, dansen de jonge dames zonder handschoenen, maar zijn echter tot op den oogenblik, dat de dans begint, in shawls gehuld, die dan door de heeren beleefd weggenomen, aan de moeder overhandigd, en nadat de dans geëindigd is, teruggehaald worden. Dewijl hier weinig equipage worden gehouden, en de meeste deelnemers van zulke danspartijen in de nabuurschap wonen, zoo gaan alle, nadat het bal is afgelopen, met de muzikanten aan het hoofd, gemeenschappelijk naar huis. Voor de woning van ieder huisgezin der leden, houdt de troep stil, neemt afscheid, en gaat zoo voort, tot alle dames door de heeren gelukkig te huis gebragt zijn. Daar de nachten hier zoo fraai zijn, zoo slaat men juist niet altoos den naasten weg in.

De muziek is eene geliefkoosde bezigheid der dames van *Santiago*, en als men het gebrekkige van het onderwijs in het oog houdt, dan moet men zich inderdaad verwonderen over de vorderingen, die zij maken. Gewoonlijk leert de moeder de oudste dochter op een oud klavier spelen, en deze onderwijst dan vervolgens de jongere
zus-

zusters. Toen CALDCLEUGH te *Santiago* was, had zich hier nog geen muziekmeester nedergezet.

De woningen der lagere klassen bestaan, zoo wel in de steden als op de dorpen, uit houten of rieten hutten, en de deuren veelal uit groote dieren huiden. De inrigting van het binnenste dezer hutten, bepaalt zich tot eene legerstede, die vaak naauwelijks den naam van bed verdient, benevens een paar stoelen en eene oude tafel. Evenwel wordt het bed slechts door den oudste van het huisgezin gebruikt, en wordt, na zijnen dood, door den naastvolgende weder bezet, zoodat men hetzelfde het sterfbed van het huisgezin noemen kan. De overige slapen op den grond op vellen van beesten. Zelfs groote huisgezinnen wonen op deze wijze in eene hut bij elkander, en zelden ziet men hen om huisselijke twisten scheiden. Het voedsel bestaat meestal uit vleesch, watermeloenen en pompoenen, sterk gekruid met aji of peper van *Cayenne* (*). Water en chicha zijn de voornaamste dranken, de laatste wordt hier uit gekookten most van wijn bereid. De lage volksklasse bemint den wijn niet, en waarlijk de mindere soorten zijn ook niet zeer uitlokkend. De thee van *Paraguay*, die anderhalf piaster het pond kost, kan slechts door de meer gegoeden gedronken worden. Alle klassen beminnen het tabakrooken op eene overdrevene wijze. De kleeding van het gemeen

be-

(*) Deze specerij wordt over het algemeen in het voormalige Spaansch *Amerika* zeer bemind.

bestaat uit den poncho, eenen kleinen hoed, en somtijds uit een' halsdoek, wiens slappen op den rug hangen.

De omtrek van *Santiago* heeft veel bekoorlijks, en is rijk aan fraaije buitenplaatsen en andere oorden van uitspanning. Het meest geliefkoosd vermaak der inwoners is thans nog om in het gunstig seizoen het land te bezoeken, en in den tuin of in de schaduw van overhangende rotsen en groote boomen thee van *Paraguay* te drinken.

Mevrouw GRAHAM bezocht op den 2^{den} September het bad *Colinos*, dat vier uren van *Santiago* ligt. De weg derwaarts loopt door de bekoorlijkste streken, die men immer zien kan. De meeste beken waren echter zonder water, en tusschen de roodachtige steenen zag men weinig gras, maar wel groene struiken, die minder door de droogte lijden. Het bad is de oorsprong van eene fraaije beek, die uit eene sterke bron met eene hitte van meer dan 100 gr. van FAHR. (= 30 $\frac{2}{3}$ gr. van REAUM.) ontspringt. Het water is steeds helder en bijna zonder reuk of smaak. Beide deze eigenschappen vertoonen zich echter, als het eenige uren in eene geslotene flesch bewaard wordt. Iedere hoofdbron is door een afdak met verscheidene afdeelingen, tegen regen en stof gedekt, en het water wordt, zoo versch als het uit de rots springt, opgevangen. De massa van water is zoo groot, dat, als zij de badhuizen verlaat, zij met het uitvloeisel eener andere niet bedekte bron, de aanzienlijke beek *Colinas*, vormt. Hier, zijn drie badhuizen, ieder van tien tot

tot twaalf kamers, en voor dezen een ruim voorhof voor de badenden, die van November tot Julij het bad plegen te bezoeken, om van rheumatismen, geluw, klieren en allerhande huidziekten genezen te worden. Ook voor de armen zijn hier eenige badhuizen gesticht. De naburige drooge en schaduwrijke bosschen zijn rijk aan bloemen. De kapel dezer plaats ligt in een allerbekoorlijkst oord, maar wordt na Julij, wanneer de badgasten verdwijnen, en alles met sneeuw omringd is, gesloten.

Op den 9^{den} September deed mevrouw GRAHAM een ander uitstapje naar het landgoed van den heer DON JUSTO SALINAS. De weg liep over eene Indische brug, die echter dan slechts gebruikt wordt, als de waadbare plaats door de rivier *Maypo* gevaarlijk is. De brug bestaat uit regte, tegenover elkander staande palen, de ruimte tusschen dezelve is gevuld met vlechtwerk van lederen riemen, hij zweeft dus als vrij in de lucht, en wordt bij hoog water, wanneer men volstrekt niet over de rivier kan komen, weggenomen. Deze oud-indische, ook elders in *Zuid-Amerika* voorkomende lederen bruggen, zijn als een voorbeeld van onze kettingbruggen te beschouwen. De brug bij *Salinas* slingerde zoo hevig, dat, toen de heer BASIL HALL over dezelve wilde trekken, de ruiters, op raad van hunnen gids afstegen en de paarden bij den toom, elk afzonderlijk, over dezelve leidden. Noch paard noch man vonden smaak in deze slingerende brug.

Op den zuidelijken oever der *Maypo* ligt het rijke landgoed van den voormaligen markies LA RAYNA,

dat uitmuntend onderhouden en bestuurd wordt, en langs den heerenweg eenen muur heeft, die twee Engelsche mijlen lang is. Het brengt jaarlijks vijf en twintig duizend piasters op. Mevrouw GRAHAM werd vriendelijk ontvangen op het landgoed *Salinas*. Het huis was op deze wijze ingerigt: door de groote deur kwam men eerst in de voornaamste slaapkamer, die in *Chili* gewoonlijk ook de huishoudkamer der familie is. Aan den eenen kant was eene kleedkamer, en eene kinderkamer voor hare kinderen, aan de andere zijde het vertrek voor vreemdelingen en de heldere eetzaal. Aan den voorkant van het huis ligt de *Veranda*, en uit deze komt men in de kamer van den huisheer, gelijk ook in de slaapkamer van de gasten, want het is geene gewoonte in *Chili*, dat ieder persoon een eigen slaapvertrek heeft. Men brengt den dag gewoonlijk buitenshuis, onder de *Veranda* door, dewijl de lucht daar koel, en het uitzigt fraai is.

De wijnstok wordt aan palen gebonden, maar mag niet hooger dan vijf voeten worden. De grond tusschen de wijnstokken wordt slechts om de twintig of dertig jaren omgespit. Dan pleegt men de wortels ook een' tijd lang bloot te laten liggen en te zuiveren. De walnoten-, perziken-, pruimen-, abrikozen-, peren- en karsenboomen begonnen te bloeijen. Het melkvee was schoon, maar de melkerij niet zindelijk, en zoo slecht ingerigt, dat zestien fraaije koeijen wekelijks naauwelijks twaalf ponden boter opleveren. Even zoo weinig betekennend is ook de opbrengst der kaas. De schapen de-

dezer streek zijn schoon, hebben lange wol, en het vleesch pleegt drie realen (drie achtste piaster) te gelden. Het scheren geschiedt in October. Een Pehuenches schaap had vijf horens. Boven de deur van den schapenstal hing een jonge opgezette *Puma* of *Kaguar*, die onder het vee groote verwoesting aanregt, maar nooit menschen aanvalt. De kelders waren vol aarden wijnvaten, die in den grond staan, maar somtijds ook maar half ingedolven zijn. Iedere kelder bevat omtrent zestig zulke vaten, en ieder vat vijf en twintig aroba's. Men bakt die uit klei van den naburigen heuvel, en betaalt vier realen voor iedere aroba, die het vat bevat. Als de most wijn zal worden, dan giet men eene aroba gekookt druivensap op vier aroba's most, om het gisten te bevorderen. Men zorgt, dat het druivensap niet aan het koken raakt, anders geeft het aan den wijn eenen brandachtigen smaak. Om den wijn geheel te zuiveren, wordt hij een jaar lang, door middel van een verwelfd dak van fijn klei, van alle gemeenschap met de buitenlucht beroofd, en naderhand om te verkoopen in lederen zakken gegoten. De wijnen en de hier gemaakte brandewijn zijn uitmuntend.

Het bouwland wordt slechts één jaar met tarwe of rogge bezaaid, en vervolgens met luzerne, die twee jaren geweid wordt. Als de laatste zaaijing verzuimd wordt, dan wordt de akker dra met gewoon gras bedekt. De runderen beminnen hier niets zoo zeer dan eene weide van muskus-geranium, die te *Chili Alfiliella* heet, en in zekere tij-

tijden van het jaar aan het vleesch van het geweide vee eenen zeer aangename smaak bijzet. Eene groote eetbare distel wordt, op het einde van het drooge seizoen, zoo zeer door het vee bemind, dat het, om die te zoeken, vaak door de omheiningen breekt. Deze zelfde distels worden ook als groente of salade door menschen gegeten. Eindelijk vangt men hier ook vliegen of kevers, die op koemist azen, en bewaart die om hunnen welriekenden reuk.

Eene andere rijke bezitting van den markies LA RAYNA, is, het vier Engelsche mijlen van *Salinas* liggende, wel onderhouden en bestuurd landgoed *Viluca*. De kapellaan is hier rentmeester, en de eigenaar houdt steeds eenige kamers en plaatsen aan zijne tafel voor vreemdelingen open, het zij zij al of niet met hem bekend zijn. Het getal der runderen op dit landgoed bedraagt negen duizend. In het jaar 1821 werden twee duizend van dezelve gedood, en hunne huiden aan eenen Engelschen handelaar voor vier en veertig duizend realen verkocht. Voorheen gebruikte men slechts, behalve de huid en talk, de tong en de ribbestukken van het gedoodé vee, en liet het overige ten prooi der wilde dieren, of smeed het in het water; thans is men echter zuiniger geworden, schoon de beenderen, horens en klauwen nog steeds weggeworpen worden. Dewijl men in de laatste jaren, uit hoofde van het grootere vertier in de binnenlanden en aan de zeelieden, meer koren teelt, dan voorheen, en dus ook steeds meer land bouwbaar maakt, zoo begint ook het hoornvee eenigzins te verminderen.

Naast

Naast *Santiago* is *Concepcion* (eigenlijk *Concepcion de Mocha*) de voornaamste stad in *Chili*. Zij ligt aan de *Biobio*, op 72 gr. 54 min. W. L. en 36 gr. 43 min. 15 sec. Z. Br. De rivier *Biobio* ontspringt in de *Andes*, en stort omtrent eene Duitsche mijl ten zuiden van *Talcahuano* of *Talcahuana*, de haven van *Concepcion*, bij de baai van denzelfden naam, in zee. Zij is voor schuiten en platte vaartuigen een aanmerkelijk gedeelte van den mond opwaarts bevaarbaar. Aan hare oevers, die in de laatste oorlogen het tooneel van bloedige veldslagen geweest zijn, groeit het fraaiste werkhout.

Concepcion is de zetel van een' bisschop, die suffragaan van den aartsbisschop van *Lima* is. De hoofdkerk is niet voltooid, dewijl het bouwen gedurende de laatste jaren van den oorlog heeft stilgestaan. Bovendien zijn hier nog vier kloosterkerken, namelijk, die der Franciskanen, Dominikanen, Augustijnen en van *la Merced*, als ook een vrouwenklooster en een hospitaal der barmhartige broeders. De bouworde der stad staat gelijk met die van *Santiago* en andere steden dezer gewesten. De straten zijn regt, en worden met regte hoeken doorsneden. Aan de vier zijden van het plein staan de hoofdkerk met het bisschoppelijk paleis, het stadhuis, de kazernen en eenige andere groote gebouwen.

De heeren LA PEYROUSE en OTTO VON KOTZEBUE schatten de bevolking van *Concepcion* op tien duizend zielen. Onder de inwoners vindt men eenige families van ouden Spaanschen adel. De tegen-

woor-

woordige hertog van *San Carlos*, die in de laatste jaren gezant te *Londen* was, stamt, volgens STEVENSON, af van de thans te *Conception* wonende familie CARAVAJALES.

Het klimaat heeft veel overeenkomst met dat van het zuidelijk gedeelte van *Frankrijk*. De winter is vochtig, maar niet koud, de warmte wordt in den zomer door de koele zuide- en oostewinden getemperd.

De inwoners der gansche provincie van *Conception* bestaan uit eenige weinige Spanjaarden, blanke Kreolen, Mestizen, eenige slaven van verschillende kleur, en een nog kleiner getal Indianen, overblijfselen van den, bij de verovering des lands uitgeroeiden stam der *Promauciërs*. Bij alle deze volksklassen heerscht nog de gastvrijheid jegens vreemdelingen, en deze bepaalt zich niet maar tot eenige dagen, maar strekt zich zoo ver uit, dat, volgens STEVENSON, de vreemdeling, hoe langer hij bij hen vertoeft, des te vriendelijker en guller behandeld wordt.

De grond dezer provincie is, gelijk ik reeds gezegd heb, de vruchtbaarste van geheel *Chili*, en de landhuishoudkunde bloeit hier het meest. Het vee wordt somtijds grootelijks benadeeld door de roofdieren, onder welke de *Pagi* (*) zeer verwoestend is.

(*) STEVENSON noemt dit dier ook *Chilean lion*, de leeuw van *Chili*; dit beest wordt in *Peru* *Puma*, en in *Mexico* *Mitzli* geheeten, en is eene bijsoort van de *Felis concolor*.
De Vert.

is. STEVENSON woonde te *Villavicencio*, eene jagt, op zulk een' *Pagi* bij. » Wij vonden — zegt hij — de inwoners gereed om dezen gevaarlijken vijand hunner kudden op te zoeken en te verdelgen. Een aantal honden waren uit de nabuurschap zaamgebracht, en eenige jonge knapen hoopten den *Pagi* met hunne strikken levend te vangen, en dan in de plaats zelve, tot vermaak der dames, te jagen. De jagt op dit roofdier, dat sedert eenigen tijd groote schade, inzonderheid onder de paarden, veroorzaakt had, was op den daartoe bestemden Zondag het eenig onderwerp van alle gesprekken. Wij verlieten het dorp, meer dan twintig in getal, ieder met eenen hond en een' goeden strik voorzien, des middags om vier uren. Wij verdeelden ons omtrent eene Engelsche mijl van de plaats in zes afdeelingen, en trokken naar verscheidene rigtingen. De honden werden op de paarden genomen, opdat de *Pagi* geene lucht van hen krijgen zou. Even zoo zeer werd alle gedruisch vermeden, ja men rookte zelfs geene cigaren. Onze afdeeling bestond uit vijf personen. Nadat wij ruim een uur gereden hadden, kwamen wij bij eene kleine beek, waar een jong veulen, dat wij tot dat einde hadden medegenomen, aan een' boom gebonden werd. Wij verwijderden ons hierop omtrent duizend voeten. Het veulen begon, zoodra het bespeurde, dat het alleen was, te grinniken, en lokte daardoor den *Pagi* binnen kort naar deze plaats, want een van ons, die op den voorpost stond, liet, eer nog de zon onder ging, zijnen hond los en sluitte tevens.

Op

Op dit sein werden terstond drie andere honden losgelaten, die naar de plaats liepen waar het veulen stond. Wij volgden dra, en vonden den *Pagi*, met den rug tegen eenen boom leunende, en zich tegen de honden verdedigende. Toen het dier ons zag, scheen het een' sprong te willen nemen om ons te ontvlugten. Terstond raakten nu onze strikken in beweging, en nog vier andere honden naderden met hunne heeren. De arme *Pagi* scheen door dit toenemend getal zijner vijanden bevreesd te worden, evenwel verdedigde hij zich steeds nog dapper, en had binnen kort drie honden gedood, wier eigenaar hierdoor zoo woedend werd, dat hij zijn' strik om de keel van het roofdier wierp, zoo dat de honden nu veilig hunne prooi konden aantasten. Op deze wijze werd dit beest nu dra overmeesterd, maar het was ook zoo vreesselijk gehavend, dat men het niet langer kon laten leven. De lengte van dit dier van den neus tot aan den wortel van den staart, was vijf voeten vier duimen, en de hoogte van den voetzool tot de punt van den schouder een en dertig duimen. De kop was rond, en had veel overeenkomst met dien van eene kat, de bovenlip was met knevels voorzien, de neus plat, de oogen groot, bruinachtig en sterk met bloed bezet, de ooren kort en spits. Het beest had geene manen. Hals, nek en zijden waren donker aschgrauw met eenige geelachtige vlekken; de buik vuil wit, het haar aan de achterdeelen lang en ruig. In ieder kakebeen zaten vier snij-, vier honds- en zestien baktanden; iedere poot had vijf

vijf teenen met zeer sterke klauwen. Het gedooode dier werd tusschen twee paarden aan de zadels vastgemaakt, en zoo naar huis gesleept, waar ons des avonds om negen uren, de geheele bevolking der plaats met gejuich ontving. De gansche nacht werd nu met dansen en drinken doorgebracht.

De *Culpeu* (*) is eene gevaarlijke vijand voor het gevogelte en de schapen. Het is eene soort van vos, van eene donkerroode kleur, en omtrent twee voeten lang, met eenen langen, regten, ruigen staart. Om hunne kudden tegen de aanvallen van deze of andere vijanden te beveiligen, dressereren de landlieden van *Chili* hunne honden op eene geheel eigene wijze. Zij nemen, namelijk, een' pas geboren, nog blinden hond, en brengen dien bij eene ooi, die hem des morgens en des avonds moet laten zuigen, zoo lang tot hij de kudde, het zij onder het opzigt van een herders jongen, of vergezeld van eenen reeds geoeffenden hond, volgen kan. Men leert hem nu de schapen bij elkander te houden, die des morgens op de weide te vergezellen, en des avonds weder in het perk te drijven. Dit leert hij eindelijk zoo goed, en gewent zich zoo zeer aan de kudde, dat geen herder het opzigt over dezelve beter houden kan. Hij verlaat met de schapen des morgens het perk of den stal, bewaakt hen zorgvuldig den ganschen dag, verdrijft de vossen, adela-

(*) De *Culpeu* is de *Canis Culpaeus*, die, behalve te *Chili*, ook op de *Falklandseilanden* gevonden wordt.
De Vert.

laren en andere roofdieren, en keert des avonds met de kudde weder naar huis. Hij slaapt ook onder deze, en de schapen zijn allengs zoo aan zijn gezelschap gewend, dat zij hierdoor volstrekt niet verontrust worden. Als hij, na zijne terugkomst des avonds, de kudde in den stal heeft gedreven, dan doet hij eerst twee of drie malen de ronde, opdat hij wete, of alles veilig en in orde is, loopt daarop naar de woning van zijnen heer, en blaft, tot een teeken, dat hij behouden teruggekomen, maar ook hongerig is. Hierop loopt hij weder naar den stal, wacht tot men hem zijnen avondmaaltijd brengt, en gaat dan slapen. Laat men hem echter te lang op zijn voedsel wachten, dan loopt hij andermaal naar het huis en blaft sterker. Sommige reizigers hebben gedacht, dat deze honden tot eene bijzondere soort behoorden, maar STEVENSON verzekert, dat hij bij verscheidene kudden, honden van verschillende rassen heeft gevonden, en dat hunne bekwaamheid en bruikbaarheid slechts van de zorgvuldige dressering afhangt.

Zeer vermakelijk is ook, volgens STEVENSON, op de landgoederen in den omtrek van *Concepcion*, en vermoedelijk ook elders in *Chili*, het gezigt van een kapoen, die geleerd heeft jonge hoenders op te voeren. Zoodra, namelijk, de hen de kuikens heeft uitgebroeid, ontnemt men die aan haar, en steekt die, gedurende den nacht, onder eene mand, benevens een kapoen, dien men de vederen aan de borst en aan de binnenzijde van de schenkels uitgeplukt heeft. Gewoonlijk geschiedt dit des avonds,

en

en reeds op den volgenden morgen, nadat de kapoen de kuikens, gedurende den nacht, gekoesterd heeft, trekt hij trotsch op met zijne kweekelingen, zoekt voedsel voor hen, roept en beschermt hen, en dit alles zoo behendig en ijverig, zoo als men dit ooit van eene klokken begeeren kan. Men verzekert, dat zulk een kapoen dit werk van opvoeding der kuikens zelfs nog beter, dan de klokken verrigt; er zijn kapoenen, die dertig kuikens bij zich hebben. Daar de hennen, op deze wijze, van de kuikens ontslagen, terstond weder eijeren kunnen leggen, zoo is deze handelwijs ook zeer voordelig voor de huishouding.

Valparaiso, dat benevens *Santiago* (*St. Jago*) en *Concepcion*, de voornaamste stad van *Chili* is, ligt op 33 gr. 1 min. 48 sec. zuidelijke breedte aan eené baai van den grooten *Oceaan*, die de gedaante van eenen halven cirkel heeft, en met steile, twee duizend voeten hooge, slechts aan de noordzijde open en dorre heuvelen omringd is.

De stad beslaat die smalle ruimte, die tusschen deze heuvels en het strand ligt, en deze wordt bovendien nog door verscheidene kloven doorsneden, in wier diepte in den regentijd sterke beken vloeijen. Deze stad is zeer ruim gebouwd, en heeft twee pleinen. Op het eene staat het huis van den gouverneur, en achter hetzelfde ligt, op eenen heuvel, een klein fort. Het tweede plein prijkt met eene hoofdkerk, die echter geene bisschoppelijke kathedrale kerk is. De huizen zijn, gelijk elders in dit

gedeelte van *Zuid-Amerika*, uit hoofde der veelvuldige aardbevingen, slechts eene verdieping hoog, en het uiterlijke van dezelve beteekent niet veel. Op eenigen afstand van het stadhuis staat een klein arsenaal, tot het bouwen en herstellen van kleine vaartuigen; het overig gedeelte der stad ligt oostwaarts van het stadhuis, en loopt uit in de voorstad *Almendral* (*Amandelen stad*), bestaande uit ééne drie Engelsche mijlen lange straat, die in eene zandige, maar vruchtbare vlakte, kort bij de zee, eindigt, en eigenlijk grooter, dan de stad zelve is. Hier wordt ook de haven van *Valparaiso* gevonden, de hoofdplaats van alle koopvaardij- en oorlogschepen van *Chili*. De huizen zijn hier meest van slechts in de zon gedroogde tigchelsteenen gebouwd, wit gepleisterd en met roode pannen gedekt. Behalve twee fraaie kerken, vindt men in deze voorstad nog twee kloosters en een gasthuis, en inzonderheid vele tuinen met olijf- en amandelboomen, en van deze laatste heeft zij den naam *Almendral* gekregen. Waarom echter de stad zelve *Valparaiso*, dat is, *dal van het Paradijs*, genoemd wordt, kan men noch uit haren aard, noch uit haren omtrek verklaren. Het is bekend, dat elk zeeman, na eene lange en moeilijke reis, met vermaak eene kust beschouwt, het is dus niet onwaarschijnlijk, dat de eerste Spaansche gelukzoekers, die hier eindelijk landeden, nadat zij den gevaarlijken togt om kaap *Horen* (*Horn*) hadden afgelegd, deze haven met dezen naam bestempelden.

De

De schepen liggen in de haven van *Valparaiso* geheel veilig van October tot April, minder veilig echter van Mei tot September, dewijl het dan de regentijd of winter is, en de baai dan voor den noordewind bloot staat. Dit ongemak wordt echter weder door den heerlijken ankergrond vergoed. Op eenen kleinen afstand van den mond der haven, liggen verscheidene klippen van koralen, die echter niet gevaarlijk zijn, omdat men dezelve zien kan.

De naburige heuvelen bestaan uit eenen groenachtigen steen, en de grond der stad en van den omtrek, uit een roodachtig leem.

Valparaiso is, gelijk *Chili* in het gemeen, aan vele aardbevingen onderworpen, eene der hevigste was die van den 20sten November 1522, toen in *Valparaiso* meer dan twee honderd menschen hun leven verloren.

De thermometer stond op kersmis, toen de heer HALL in de haven dezer stad voor anker lag, over dag 62 tot 64 gr. van FAHRENHEIT ($13\frac{1}{3}$ tot $14\frac{2}{3}$ gr. van REAUMUR), en des nachts 59 tot 62 gr. van FAHRENHEIT (12 tot $13\frac{1}{3}$ gr. van REAUMUR.) Als de zon zonder nevels opging, en zich slechts waarden zeekant enkele wolken aan den horizon vertoonden, dan kon men des middags om een uur, een' sterken zuidewind verwachten, die over de heuvelen, die de stad omringden, in de stad zelve blies, het zand in de straten opwoelde en tot op de schepen in de haven dreef. Bij het naderen van den avond nam deze wind allengs af, en als het avond was geworden ging hij geheel liggen. Van

den opgang der zon tot een uur, bespeurde men op het hoogst voorbijgaande ligte windvlagen, die de oppervlakte van het water eenigzins bewogen. Zag men bij de schemering des morgens wolken en nevels in de lucht, dan volgde gewoonlijk op dien een frissche landwind, die dan eens uit deze, weder uit gene streek waaide, slechts niet uit den.

Wintermaanden, dat is, als de zon ten noorden den Equator staat, is het weder zeer hevig. Hevige noordewinden blazen dan gans en al over de zee, en veroorzaken regen, overstromingen en overvloed, zoodat in dezen tijd het ankeren hier zeer ongemakkelijk wordt. De sterke branding belet de schepen om den omtrek van de stad en de reede te liggen. De lucht is koud en nevelig; de inwoners zijn verplicht hunne woningen met kolen (*braseros*) te verwarmen. De huizen der vreemdelingen heeft men se' niet verwarmd, en stookt steenkolen, die uit de twee zuidelijker liggende haven *Concepcion* komen.

GRAHAM berekent de bevolking van de stad op vijftien duizend, SCHMIDMAJER slechts op tien duizend vijf honderd, CALDCLEUGH en HANSON op vijf duizend zielen, deze laatste berekening is wel de waarschijnlijkste. De meeste dezer inwoners behooren tot den middelstand en de lagere klassen, de kooplieden en groote winkeliers wonen in de hoofdstraten van de stad en de voorstad, maar de armere in hutten (*ranchos*), in de hogere deelen der bergkloven.

Mc-

Mevrouw GRAHAM zag in de winkels stukken zijde uit *China*, *Frankrijk* en *Italië*, boomwollen goederen van allerlei soort uit *Engeland*, rozenkransen, amuletten en allerlei soorten van glas uit *Duitschland*. Hetgeen in het land geweven wordt, wordt zelden in deze winkels geveild. In de winkels van Fransche waren heerscht eene groote verscheidenheid, in 1822 had zich reeds eene Fransche modemaakster hier nedergezet. Het talrijkste zijn echter de Engelsche winkels met porselein, zelfs uit *China*, zijden stoffen en Oost-Indisch neteldoek, hoewel het kostbaarste dezer goederen naar *St. Jago* pleegt gebragt te worden. Verder vindt men hier Engelsche waren van wol en katoen, zoo wel als van staal en ijzer. Reeds werken de fabrieken te *Birmingham* in *Engeland*, naar den smaak der Zuid-Amerikanen, en leveren beelden van heiligen, tabakszakken met klatergoud en vele andere dingen, die in *Europa* weinig geteld zijn. De Duitschers verkoopen hier veel grof glas, inzonderheid kleine spiegels, die de bewoner van *Chili* zoo gaarne in zijne huiskapel plaatst, als ook Neurenberger speelgoed, kammen en grof reukpoeder. Men vindt ook te *Valparaiso* Duitsche handwerkslieden, en onder dezen een' zeer knappen hoefsmid en veearts, wiens fraai, zindelijk huis en tuin wel voor alle vreemdelingen, die zich hier nederzetten, tot een model mag dienen.

In iedere straat ziet men uithangborden van Engelsche kleermakers, schoenmakers, zadelmakers en herbergiers, de Engelsche taal is hier, behalve de

landtaal, het meest in zwang. De Noord-Amerikanen hebben reeds veel vertier met goedkoop huisraad, meel, gebak, en al wat tot de uitrusting der schepen behoort.

Men koopt het vleesch in de hallen der voorstad, daar wordt echter niet geslagt, maar het vleesch wordt op karren en paarden van het land derwaarts gebragt. Het vleesch is hier uitmuntend. Reeds hebben zich hier eenige Engelsche vleeschhouwers nedergezet, die ook vee verkoopen, dat met koren gemest is. De smeerkaarsen zijn echter nog slecht, de pit is te dik, en het smeer noch gezuiverd noch gebleekt.

De visch is voortreffelijk en overvloedig, maar, omdat de visschers lui zijn, zoo vindt men op de markt niet alle die soorten, die de zee oplevert. De smakelijkste soorten zijn, de *Congrio*, een lange, bij den staart plat wordende visch, met wit vleesch, dat veel van zalm heeft. De goudvisch levert insgelijks eene aangename spijs op, mits dat men die versch eet. Schelpvisschen worden in menigte uit de zuidelijke streken herwaarts gebragt.

De groente en het ooft zouden hier voortreffelijk zijn, als zij niet zoo erg verwaarloosd werden. Zelfs in Mei (de winter dezer streken) vond mevrouw GRAHAM appelen, peren, druiven, gedroogde perziken en kersen, vijgen, oranjeappelen, citroenen en kweën. De aardappelen, wier vaderland deze streek is, en die bij *Valparaiso* zelfs in het wild groeijen, benevens de kool en salade, zijn uitmuntend; allerlei wortelgewassen worden sedert eenigen tijd

tijd ook hier geteeld; pompoenen, meloenen, allerlei soort van uijen, bloemkool, erwten, boonen, selderij, en de in het wild op de bergen groeiende aspergies zijn zeer lekker. De Fransche boonen slagen hier ook zeer goed.

De groente en het ooft worden in vierkante lederen zakken of in lederen netten ter markt gebracht, want het leder wordt hier tot alles gebruikt, men maakt zelfs deuren en vloeren van hetzelfde.

De landlieden brengen ook zelfs gewevene regementels (*poncho's*), hoeden, schoenen, grof laken, groote pottbakkers waren, en somtijds ook wel fijn steengoed van *Mellipilla* ter markt.

Valparaiso heeft maar ééne apotheek, die er echter nog zoo uitziet, als of zij voor eeuwen gesticht was.

Te *Almendral* worden vele potten gemaakt. De kleinere worden door vrouwen en kinderen vervaardigd, de grootere door de mannen. Mevrouw GRAHAM ontmoette een huisgezin van een' pottbakker, dat onder een afdak de aarden bewerkte, die zeer fijn en week is, van drie tot twaalf duimen onder de oppervlakte van den grond gevonden wordt, en geene vreemde stof bevat. De draaischijf der pottbakkers was hier geheel onbekend, alles werd met de hand gevormd, en met eene fijne schulp glad gemaakt, dat tevens voor verglaassel dienen moest. De oven werd vervangen door een gat, dat men in den eersten den besten heuvel maakte. Tot brandstof bezigde men de *Espinella*, (dat is, dorentje), een' kleinen harsachtigen doornstruik.

Wat de gezellige verkeering betreft, zoo leeft de gemeene man hier beter, dan in vele andere landen. In den huisselijken kring zijn de inwoners tegens elkander zeer beleefd, de kinderen behandelen de ouders met eerbied en oplettendheid, en deze hen wederkeerig vriendelijk en inschikkelijk. De heer HALL zegt echter, dat dit slechts binnen 's huis hier plaats heeft, maar buiten 's huis bewijst de echtgenoot aan zijne wederhelft, zonder haar juist onbeleefd te behandelen, echter geene groote beleefdheid, dat is, zegt hij, de man slaat weinig acht op de wenschen zijner vrouw, en toont weinig zucht om haar te behagen. Dewijl de dames van Chili niet gewoon zijn aan die mate van beleefdheid, die de mannen bij ons aan de schoone sekse bewijzen, zoo werden zij in het begin door deze beleefdheid der Engelschen eenigzins verlegen.

De opvoeding te *Valparaiso*, zoo wel de openlijke als de huisselijke, geeft aan beide seksen slechts eene geringe mate van beschaving, evenwel zijn de vrouwen in dezen opzichte meer ten achteren, dan de mannen, maar bezitten daarentegen meer zelfbeschaving en fijnere zeden, dan deze. Zoo driftig en wraakzuchtig zich de hoogere en middelklasse der hier geborene Amerikanen ten aanzien der oude Spanjaarden, uitdrukken, zoo zacht is het oordeel der lagere klassen over de voorheen bevoorregte standen, gelijk dit ook andere reizigers, ten opzichte van *Peru*, *Columbia* en *Mexiko* berigten, over het algemeen waren deze lagere klassen niet zeer met het nieuwe republikeinsche regeringstelsel ingenomen.

De

De reden hiervan is, dat de tegenwoordige inrigting van den staat, dus ver weinige verandering in den welvaart der lagere klassen gemaakt heeft, dewijl hun toestand onder het Spaansche bewind ook niet drukkend was, en zij over het algemeen minder dan de hoogere klassen iets maken, dat zij onder de tegenwoordige regering duurder zouden kunnen verkoopen, dan onder de vorige.

Mevrouw GRAHAM bewoonde een landhuis, kort bij de voorstad *Almendral* gelegen, dat een' paardenkooper toebehoorde, en eene fraaije ligging en bekoorlijk uitzigt had. Voor het huis lag een tuin, vol met allerlei ooft en groente. De kleine woning was zindelijk, had witte muren en een' houten vloer, dewijl, uit hoofde der veelvuldige aardbevingen, eene vloer van estrik niet lang duren zou. De woningen der middelklassen hebben, zelfs in de stad, maar een venster, en dit slechts in het dagelijksch vertrek, het is zonder glasruiten, en heeft alleen traljen van hout of ijzer. De buurvrouw van mevrouw GRAHAM was eene waschvrouw, eene bezigheid, die in *Chili* niet van de verkeering in hoogere kringen uitsluit. De moeder van deze waschvrouw was eene vrouw van negentig jaren, die echter nog zeer opgeruimd was, ook verzocht zij de Engelsche dame dikwijls om in haren tuin te wandelen. Zij vondt hier rogge, die groen wordt gemaaid tot voeder voor het vee, benevens aardappelen. De ploeg, die hier gebruikt wordt, is nog even zoo ruw, als die, welke de Spanjaards voor drie eeuwen in deze streken bezigden. Hij is, gelijk mevrouw GRAHAM uit

uit de mozaïken der *villa albani* bij Rome opmaakt, de ploeg der oude Romeinen. Eene eg is voor den landbouw om *Valparaiso* nog niet eenvoudig genoeg, in plaats van deze bezigt men eenige versch gehakte boomachtige takken, tot eenen bundel vereenigt, en legt, om die zwaarder te maken, steenen op denzelfven, of plaatst menschen daarop. Pompoenen, salade en kool worden zorgvuldig in greppels geplant, die men met eene schop van hout of ijzer gemaakt heeft. De grootste moeite veroorzaakt de bevochtiging, die elken tuin acht maanden noodig heeft. Tot dat einde loopen door de velden ontelbare kleine kanalen, van welke zich ieder eighenaar bedienen mag, maar het gebruik der grootere kanalen wordt door wetten bepaald.

Mevrouw GRAHAM zag in het waschhuis een' grooten koperen ketel met kokend water, waarop een cactus-blad dreef, want men denkt, dat deze plant het water zuivert en weeker maakt. Kort bij dezen ketel stond een groote aarden pot met zeepsop, die echter van eene andere soort is, dan wij in *Europa* gebruiken. Men rolt hier een stuk van den dikken, ruwen bast der *Quillaiboom* in wol, maakt dien nat, en klopt dien dan tusschen twee steenen. Hierdoor ontstaat nu een schuim, gelijk aan dat der fijnste zeep. Men wast te *Chili* met deze plantenzeep al het wollen goed, en verheldert daardoor zelfs de verscotene kleuren. De binnenkant van dezen bast is als met kleine kristallen bezaaid, en hij heeft op de tong den smaak van soda.

Aan de karren en wagens worden noch spijker,
noch

noch eenig ijzer gebezigd. De raderen hebben dubbele houten velgen, die door sterke houten nagels vastgemaakt zijn, waar deze laatste niet toereikend zijn, daar bestaat de bevestiging uit ongeloooid leder, dat droog geworden, zeer duurzaam is. Alle karren en koetsen hebben een' bodem van leder, en de karren worden met sierlijk vlechtwerk van riet of stroo overdekt. Inwendig zijn de koetsen met bont doek overtrokken, dat men op een ligt houten onderstuk vastspijkert. De zitplaatsen zijn aan de zijden van het rijtuig, en de ingang is van achteren.

Tot lastdieren bezigt men muilezels of ossen.

Alle waren worden insgelijks op muilezels vervoerd. De inlandsche paarden, die men slechts tot rijden gebruikt, zijn wel klein, maar zeer schoon, sterk en moedig. Waar de Chiliër te paard kan komen, daar gaat hij nooit te voet, zelfs de bedelaar verschijnt dikwijls te paard voor de deuren, en verzoekt rijdende om eene aalmoes. De ruiter heeft groote, meestal koperen sporen, met raderen van drie duimen diameter, aan zijne beenen; als hij rijk is, zijn de stijgbeugels en de sieraden van den toom zilver. De teugel is dikwijls zoo lang, dat hij tot eene zweep kan dienen. De houten zadel legt op eene acht of negen maal toegevouwene deken, tapijt of schapenvel. Op het zadel ligt weder de huid van een dier, naar den smaak van den ruiter geleverd, ook voegt de rijke hier nog een zacht lederen kussen bij, dat met een zachten, sierlijken lederen riem vastgemaakt is. Veel geld wordt aan deze uitrusting besteed, en een gezadeld

deld paard schijnt als met tapijten beladen te zijn.

De betere gebouwen in en om *Valparaiso*, hebben sterke, dikwijls vier voeten dikke muren van ongebrande tichelsteenen, die zestien duimen lang, tien duimen breed, en vier duimen dik zijn. De grond levert alom de aarde, die tot het maken dezer steenen vereischt wordt. Men neemt deze aarde van den eersten heuvel, dien men ontmoet, mengt gehakt stroo onder dezelve door kloppen of treden, geeft dan aan de steenen den vereischten vorm, en laat die vervolgens in de schaduw droogen. Eer men het dak oprigt laat men de muren behoorlijk uitdroogen, legt dan groene bladeren en takjes op dezelve, omwindt daarmede ook de einden der balken, en bekleedt vervolgens het dak, ten minsten vier duimen dik, met riet of leem. In dit leem drukt men ronde pannen of tegels, en vult de tusschenruimte met mortelkalk. De kalk wordt uit schulpen gebrand. Eindelijk overdekt men het gansche huis, zoo wel van binnen als van buiten, met dezen mortel.

De gebouwen, die op deze wijze zijn ingerigt, worden huizen (*casas*) genoemd, maar de hutten van het gemeen en der landlieden heeten *ranchos*. De *ranchos* wordt nu op deze wijze gebouwd: men slaat staken in den grond, en bevestigt die door dwarshouten, met dikke touwen van hennep of eene andere stof uit het rijk der planten gemaakt. Verscheidene muren bestaan slechts uit takken van mirten, of uit leem, met kalk bestreken. De zachtheid van het klimaat veroorzaakt, dat men zich wei-

wenig aan de muren laat gelegen liggen, als het dak slechts goed is. Dit bestaat gewoonlijk, behalve uit de sparren, uit eene laag van takken, die met leem overdekt, en met bladeren van den rietpalm, die in de dalen van *Chili* zeer veelvuldig is, overtrokken wordt. Anderen bedienen zich tot het dekken van het dak van riet of van eene soort van lang en fijn gras.

De baai van *Talcahuano* is eene der grootste aan de westkust van *Zuid-Amerika*. Van het noorden naar het zuiden bedraagt de lengte omtrent tien Engelsche mijlen. Aan den mond der baai ligt het eiland *Quiriquina*, en vormt twee ingangen, waarvan de oostelijke, die twee mijlen breed en dertig vademen diep is, de veiligste is.

Van *Concepcion* tot *Talcahuano*, eene streek van zes Engelsche mijlen, bestaat de grond uit los zand en schulpen. Omtrent anderhalf voet diep stoot men op eene laag van zeeschulpen, die twaalf tot vijftien voeten diep is, en soortgelijke beddingen vindt men ook op heuvelen, die drie honderd voeten boven de oppervlakte der zee liggen. Deze gansche streek was dus eens een bodem van de zee, en de heuvels schijnen door aardbevingen opgeheven te zijn. Uit deze schulpen nu brandt men al die kalk, dien men hier tot metselen bezigt. Uit hoofde der voornoemde geaardheid is het land tuschen de beide genoemde plaatsen, voor den landbouw niet geschikt, en levert dus geen aangenaam gezigt op. Slechts op de laagste streken vindt men eenige weiden, en het vleesch der runderen, die hier

hier geweid worden, smaakt zeer lekker. De kust is ook rijk aan zoutplanten (*salsola*), en men zou, ter bereiding van zeep, die hier en verder noordwaarts tot *Chili* zeer duur is (het centenaar kost veertig piasters), eene groote menigte kali uit dezelfde kunnen halen. Over het algemeen zou ook het oprigten van zeepziederijen eene der voordeligste ondernemingen zijn. Ten noorden van de baai wordt eene rijke bedding van steenkolen gevonden, die echter nog niet behoorlijk bewerkt wordt. De kolen zweemen, wat het uiterlijke betreft, zeer veel naar de Engelsche.

Talcahuano heeft ruim honderd huizen met omtrent vijf honderd inwoners, meest muilezeldrijvers, lastdragers en visschers. De voornaamste gebouwen zijn, het tolhuis, de kazernen, de woning van den bevelhebber, de kerk, en verscheidene groote pakhuizen, ter berging van koren, wijn en andere goederen.

De gansche streek tusschen *Concepcion* en *Talcahuano* was in 1821, toen BAZIL HALL die bezocht, zoo wel als deze beide plaatsen zelve, zeer schaars bevolkt en woest. Dit was een gevolg der verwoesting, die zoo wel BENAVIDES met zijne *Araucaniërs* als de patriotten hier gesticht hadden. Dan waren eens de laatste, dan weder de eerste in het bezit dezer streek, maar beiden hadden menschen, runderen en schapen weggevoerd, de woningen verbrand, en het bovendien niet sterk bevolkte landschap, in eene woestijn veranderd. In *Concepcion* waren gansche blokken van huizen verbrand, en la-

lagen nog in puin, begroeid met onkruid, struiken en bloemen, de voorsteden waren zoo verwoest, dat de reizigers bijna midden in dezelve waren, eer zij wisten, dat zij de voorsteden betraden. In de stad was het voormalige bisschoppelijke paleis bijna geheel verdwenen. Aan den eenen kant van het voornaamste plein lag het puin van de voormalige hoofdkerk.

De baai van *Concepcion* levert een' overvloed van uitmuntenden visch en andere eetbare zeeschepselen op. De *Robalo* wordt het meest gezocht. Deze visch is twee à drie voeten lang, bijna rolachtig, met hoekige, goudkleurige, aan den buik het fraaiste doorschijnende, wit overgaande schubben; langs den rug loopt eene blaauwe streep, die aan iedere zijde met donker geel omzoomd is. Het vleesch is zacht, blank, en smaakt keurig. De overige, meest beminde visschen, zijn: de *Corbina*, bijna zoo als de *Robalo*, maar somtijds veel grooter, de *Lisa*, eene soort van knorhaan, de *Peje Rey*, eene soort van kwab- of puitaal, enz. Onder de schulpdieren vindt men heerlijke mosselen, dikwijls acht duimen lang, die uitmuntend smaken. De *Piuri*, die deels gekookt, deels gebraden, gaarne gegeten, en ook uitgevoerd wordt, heeft zoo wel, wat de gedaante als de kleur betreft, veel overeenkomst met eene kers. Toen dus eens een inboorling van het eiland *Chili*, die nog nooit kersen gezien had, te *Concepcion* kwam, en in de tuinen een aantal kersenboomen met derzelver vruchten zag, riep hij verrukt uit: » welk een heerlijk land, waar de *Piuris* op de boomen groeijen ! »

De voornaamste handel tusschen de haven *Talcahuano* en andere deelen der westkust van *Amerika*, bestaat in den uitvoer van tarwe, van welke in 1803, toen STEVENSON hier was, jaarlijks zes scheeps ladingen, elk van vier honderd tonnen, meest naar *Lima* vervoerd werden. Van gedroogd vleesch werden zes duizend centenaars, van talk en smeer even zoo veel, van wijn zes en dertig duizend gallons jaarlijks uitgevoerd. De mindere artikelen zijn huiden, wol, gedroogd ooft, zoutevisch en peulvruchten. De invoer bestaat in Europesche manufacturen, suiker, zout en tabak.

Het gemeen te *Chili*, voornamelijk de *huaso* of boer, is uit eene sedert eeuwen plaats hebbende vermenging der oorspronkelijke inwoners of Indianen met de Spaansche kolonisten, ontstaan. Zoo er nog oorspronkelijke Indianen bestaan, zoo zijn zij evenwel, wat godsdienst, taal, zeden en gewoonten betreft, zoo met de Kreolen vermengd, dat men die naauwelijks meer onderscheiden kan. Ten allen tijde waren er in *Chili* weinig negerslaven, en die er waren, zijn, gelijk bekend is, door de laatste staatsverandering, vrij verklaard. Hier heerscht echter nog steeds een overblijfsel van het oude stelsel der *Encomiendas* of heerendiensten, ten minste op de landgoederen, schoon dit eigenlijk reeds in den laatsten tijd der Spaansche heerschappij afgeschaft was. Het arme volk, namelijk, is, dewijl het geen' eigendom aan grond bezit, gedwongen om zich voor kost en verblijf, bij een eigenaar van landerijen te verhuren, en deze pleegt dan in het

ver-

vervolg dikwijls meer te begeeren, dan wederzijds bepaald is. De verbetering van hunnen toestand, die de geringere klasse door het afschaffen der *Encomiendas* heeft gekregen, werd gedeeltelijk door den dwang om als soldaat te dienen, waaraan men hen gedurende den omwentelings-oorlog onderwierp, weder vernietigd. Duizenden van bekwame en sterke mannen werden van tijd tot tijd geprest, naar de havens gesleept, en met spaarzame kost en kleeding voorzien, naar de armée gevoerd. De groote sterfte op de schepen, waar zij bijna als slaven op elkan-der gestapeld waren, en in het veld zelf, vereischte gestadig nieuwe ligtingen, die dan weder hetzelfde lot ondergingen.

De groote overvloed en het goedkoop onderhoud der paarden maken, dat zelfs de laagste klassen goede ruiters zijn. Zelden gaan zij, behalve in de hooge bergachtige streken, zelfs niet eens eene Engelsche mijl te voet, er staat steeds een gezadeld paard voor de deur. Over het algemeen zijn alle Chiliërs zeer loom, maar als het zijn moet, en zij eens aan den gang zijn, dan kunnen zij ook de grootste inspanning en ongeloofelijke moeilijkheden en ontberingen verduren. De heer HEAD, en de bergwerkers, die hem uit *Cornwallis* herwaarts vergezeld hadden, waren in de mijnen van *San Pedro Nolasco*, niet in staat dien last te torschen, waarmede de mijnwerkers dezer plaats, uit eene diepte van twee honderd vijftig voeten, opwaarts stegen. Het leven op deze hooge bergen, waar zelfs in den zomer de sneeuw zeer hoog is, is het moeilijkste, dat be-

dacht kan worden, evenwel volharden de inwoners in hunne gewone bezigheden, en verlaten zelfs in den winter dit treurig verblijf niet, hoewel dan zeven maanden alle werkzaamheden in de mijnen stil staan.

De heer SCHMIDTMAYER zegt, ten opzichte van het karakter van het gemeen te *Chili*: de uren, die ik dagelijks onder hen doorbragt, gaven mij veel gelegenheid om hunne goede hoedanigheden, hun betamelijk gedrag, en de vriendelijkheid en opletendheid, die zij in hunne verkeerling met elkander laten blijken, gade te slaan. Vooral moet ik melding maken van de veiligheid der reizigers, die in de open lucht en geheel onbewaakt slapen kunnen, zonder gevaar te loopen van beroofd te worden, niettegenstaande men van de meeste hunner, vooral die als kooplieden reizen, verwachten kan, dat zij veel geld of geldswaarde bij zich hebben. Er zijn slechts weinige plaatsen in *Chili*, waar de vreemdeling in dit opzigt iets te vreezen heeft. Zelfs de armste inwoner acht het voor een' heiligen plicht, om hen gastvrij te ontvangen.

Bij alle Chiliërs, en inzonderheid bij de vrouwen, heerscht de sterkste vaderlandliefde, en in hunne oogen is *Chili* het eerste en beste land in de wereld."

Dezen nationalen trots ondervond SCHMIDTMAYER insgelijks, hij toch zegt: »dikwijls bespeurde ik op mijnen togt, dat mijn muilezeldrijver opletender en beleefder, dan ik, behandeld werd. Men noemde hem overal *heer*, en hier en daar zelfs wel *heer ridder*, terwijl men zich slechts zelden ver-
waar-

waardigde mij ook *heer* te noemen. Het gewone antwoord op mijne vragen was een koel ja of neen.” Het zuidelijkste gedeelte van *Chili*, van 37 tot 42 gr. breedte, is het land der Araucaners, eene dappere Indische natie, die, sedert de verovering van *Chili*, door de Spanjaarden in de zestiende eeuw tot op heden toe hunne onafhankelijkheid bewaard hebben (*). De tegenwoordige regering van den nieuwen staat bezit slechts, gelijk de Spanjaarden voorheen, eenige plaatsen aan de kust. Dewijl de eigenheden der Araucaners uit vroegere reisbeschrijvingen en werken, vooral uit *MOLINA*, bekend zijn, wil ik hier geene uitvoerige beschrijving van dit volk geven, maar slechts het een en ander uit de reis van *STEVENSON* mededeelen, ten einde den tegenwoordigen staat van *Araucana* te leeren kennen, dewijl deze reiziger terstond bij zijne komst in dit land, met de wilde inboorlingen dezer gewesten in verbindtenis kwam.

Nadat hij *Mocha*, een klein eiland, niet ver van de kust van *Arauca*, op 38 gr. 21 min. breedte, verlaten had, landde hij te *Oud-Tucapel*, de zetel van eenen Araucaanschen kazike (*ulmen*), en werd zeer gastvrij ontvangen. De aan het strand vergaderde mammelijke Indianen hadden eene rosachtig bruine of koperkleur, slechts sommige waren zes-

(*) De oorlogen der Araucaners met de eerste veroveraars zijn door den Spaanschen dichter Don *ALONZO DE ERCELLA* in eene eigene *Epopée* (heldendicht) bezongen.

De Vert.

voeten lang. Zij waren wel en sterk gevormd, hadden een rond gezigt, een welgevormd voorhoofd, kleine zwarte oogèn, een' platten neus, matig dikke lippen en goede tanden, maar geen' baard. In hunne gebaren heerschte eene zekere levendigheid. Hun zwart en zwaar haar was van achteren gevlochten. De vrouwen zijn kleiner dan de mannen, en van hetzelfde maaksel, en onder de meisjes waren er verscheidene, die, hoewel niet schoon, echter zeer aardig waren. Het haar van alle was in lange staarten gevlochten, die met een lint van anderhalf duim breed omwonden zijn, en bij vele tot op de billen hingen. De kleeding der mannen bestaat voornamelijk uit den *poncho*, en die der vrouwen uit eene witte flenellen *tunica*, zonder mouwen, over welke een zwart gewaad van dezelfde stof wordt gedragen, dat tot op de kniën hangt. Dikwijls dragen zij ook de *tunica* alleen, die om het lijf met een' gordel vastgemaakt wordt, somtijds hangt men nog een' kleinen mantel over dezelve. Op het hoofd dragen de mannen eenen kegelvormigen onopgetoomden hoed. De lievelings kleur der Araucaners schijnt blaauwachtig groen te zijn. Het schoeisel der mannen bestaat uit een stuk van eene ruwe ossenhuid, naar den voet gesneden en met lederen riemen vastgemaakt. De vrouwen gaan meestal blootshoofds en barrevoets, maar hare vingers zijn met zilveren ringen, en hare armen en hals met kettingen van glaspaelen bedekt.

De hoofdbezigheid der mannen bestaat, gelijk bij alle half wilde volken, in het jagen, en het rijden
om

om hunne kudden en landerijen te bezoeken, welke laatste door de vrouwen bewerkt worden. De vrouwen spinnen wol, en bedienen zich tot dat einde van eene spil, die omtrent tien duimen lang, en beneden met een stuk gebrande klei voorzien is, om de kringvormige beweging van de spil, veroorzaakt door het draaijen van het bovenste gedeelte met de vingers te regelen. Gewoonlijk zit de spinster op den grond. Er wordt steeds slechts één draad op eens gesponnen, die omtrent drie voeten lang is, en dan om de spil gewonden, en boven met een' knoop vast gemaakt wordt, hierop spint men zulk eenen tweeden draad, en maakt dien even zoo vast, enz. Hoewel dit werk zeer langzaam gaat, al vergelijkt men dit slechts met onze gewone spinnewielen, zoo moet men evenwel de bekwaamheid en het geduld dezer vrouwen bewonderen; omdat zij het garen tot al hare klederen op deze wijze bereiden (*).

Even zoo eenvoudig is de weverij der Araucaners. De grondslag van het weefgetouw bestaat uit acht dunne stokken. Vier dezer stokken worden zoo in den grond gestoken, dat zij een vierkant vormen, en de overige vier aan den bovenkant der eerste loodregt gehecht. Even zoo eenvoudig is al het overige, een dun stukje hout, om hetwelk de draad

(*) Op dezelfde wijze spinnen nog de vrouwen vlas en hennep in vele streken van *Duitschland*, slechts met dit onderscheid, dat de spil aan het benedeneinde, in plaats van met klei met een' wervel voorzien is. *De Vert.*

draad gewonden is, dient voor eene spoel; het scheepje ontbreekt geheel zoo wel als de lade; in plaats van deze wordt een smal, hard en zwaar stuk hout gebezigd, dat bijna de gedaante van een zwaard heeft, dwars door den ketting steekt, en waarmede de doorgeshaalde draad vast wordt geslagen. In geval van nood bedient men zich van deze *macana*, zoo als men dit hout heet, ook tot een wapen.

Behalve dit spinnen en weven, de gewone huisselijke bezigheden der vrouwen, moet iedere vrouw, want onder dit volk heerscht de veelwijverij, dagelijks het eten klaar maken voor haren man, en jaarlijks een *poncho*, benevens het noodige sjenel voor de overige kleederen bereiden.

De vrouwen zijn zeer zindelijk op hare woningen en lijf, zij baden zich dikwijls, en wasschen zich dagelijks drie of vier malen. De mannen volgen hierin ook haar voorbeeld.

Ik heb reeds gezegd, dat de vrouwen al, wat tot den landbouw vereischt wordt, moeten verrigten. STEVENSON zag bij *Tucapel* geen ander koren, dan tarwe en garst, en van deze slechts kleine stukken; men zeide hem echter, ~~dat de oogst~~ honderdvoudig was.

De opvoeding der kinderen is insgelijks geheel de taak der vrouwen. Terstond na de verlossing wast de moeder zich en hare vrucht in de naastbij gelegene rivier, en verrigt dan weder hare gewone huisselijke bezigheden. De kinderen worden nooit gezwachteld of in de naauwe kleederen geprangd, men

men rolt die slechts in een stuk flenel, legt hen op een schapenvel in eene mand, die aan den zolder hangt, heen en weder slingert, en van tijd tot tijd, als die wil stilstaan, door een voorbijganger een' stoot krijgt. Even zoo natuurlijk is de gansche overige ligchamelijke opvoeding. De jongen krijgt, als hij acht of tien jaren oud is, een *poncho*, en het meisje een stuk flenel, dat zij om de lendenen slaat.

Het huis, waarheen STEVENSON door de Indianen gebragt werd, lag in het land, omtrent vijf uren van de kust, in een vruchtbaar dal, wiens onderste breede gedeelte op sommige plaatsen bebouwd was. Regts en links leverden de met bosch- en vruchtboomen begroeide hoogten en bergen, een heerlijk gezigt op. Verder opwaarts, waar het huis stond, werd het dal steeds naauwer; deze ligging was waarschijnlijk veiligheidshälve gekozen, dewijl het huis slechts langs dien eenigen weg, dien zij gingen, bereikbaar was, want het was onmogelijk, van de steile rotsen, die het rondom omringden, neder te dalen.

Dit huis was met stroo gedekt, het was omtrent zestig voeten lang en twintig voeten breed, de leemen muren waren zeven voeten hoog, het had twee deuren aan den voor- en twee deuren aan den achtergevel, maar geene ramen. De inwendige ruimte was naar achteren in verscheidene afdeelingen, door dunne muren van riet met klei bekleed, van elkander afgezonderd, verdeeld. Hier waren de slaapplaatsen. Tegenover deze afdeelingen was de grond,

van het eene einde van het gebouw tot het andere, uitgezonderd bij de deuren, op eene breedte van zes voeten, omtrent tien duimen verhoogd, en met kleine tapijten en grove kleeden belegd, en uit deze, benevens uit vijf of zes kleine tafeltjes, bestond nu het gansche huisraad. De twee deuren aan den achtergevel leidden naar de keuken, een gebouw zoo lang als de woning, maar geheel van deze afgezonderd. Hier stonden verscheidene vuurhaarden, omringd met kleine aarden potten, pannen en manden, uit gespleten riet gevlochten. boven iederen haard hing aan den zolder eene soort van platte mand, die diende ter bewaring van vleesch en visch.

Het huisgezin bestond uit veertig personen. De vader was tusschen de veertig en vijftig jaren oud, en genoot alle regten van een' patriarch. Hij had acht vrouwen, maar slechts eene genoot zijne gunst, voornamelijk, als men het verlof, om hem bij de tafel te bedienen, en de spijzen, die zij uit de handen der overige vrouwen ontving, op den disch te zetten, zoo noemen wil. De jonge mannen aten in verscheidene afdeelingen van het huis, maar de vrouwen en kinderen hielden zich in de keuken op, en verteerden daar, wat de mannen overlieten. Van den eersten dag van mijn verblijf at ik met mijnen gastheer uit denzelfden schotel. Wij bedienden ons van onze vingers, in plaats van vorken, en van groote schulpen in plaats van lepels. Onze maaltijd bestond voornamelijk uit versch schapenvleesch, gedroogd rundvleesch, visch of gevogelte. Alles was klein

klein gesneden, met aardappelen of pompoenen gestoofd, en met uijen, knoflook of Spaansche peper gekruid. Het ontbijt, dat wij bij den opgang der zon gebruikten, bestond uit een' brij van geroosterd tarwemeel, met warm of koud water, naar dat elk verkoos, aangelengd. Het malen der geroosterde tarwe of garst, geschiedt op eenen platten, acht tot twaalf duimen breed, en twee of meerdere voeten langen steen, door middel van eenen anderen steen, die zes tot tien ponden weegt. Het meel op deze wijze verkregen, heet *machica*. Het middageten werd in schalen van kalebassen of pompoenen, die drie duimen diep waren, en eenen diameter van twaalf tot twintig duimen hadden, opgezet. Tot een desert bediende men zich van melk met *machica* of aardappelen.

De meestgezochte spijs dezer Indianen is de *milkau*. Aardappelen en eene soort van pompoenen *sapaljo* genoemd, worden gebraden, dan het merg uit beide gehaald, met een weinig zout, waarbij ook nog wel eijeren gevoegd worden, tot een deeg gekneet, en dan tot kleine koeken, ter grootte van een' piaster, gevormd. Deze zet men dan in een' pot met melk bij het vuur, en laat die een kwartier uurs koken. STEVENSON vond dit geregt uitmuntend. Hun gevogelte, dat met garst en aardappelen gemest wordt, is vet en smakelijk, gelijk ook hun runder- en schapenvleesch, de zee- en riviervisch is insgelijks lekker.

Hun drank bestond in dat jaargetijde (in Februarij, en dus daar in den herfst), voornamelijk uit verschen

schen cider, die men uit de hier in overvloed groeiende appelen bereidt. Dat hij sterk naar het hoofd stijgt, zag hij dikwijls bij de mannen, maar hij verzekert, ter eere der vrouwen, dat hij haar nooit dronken heeft gezien. Hij vernam, dat zij ook uit Turksche tarwe *chicha* bereiden, zij bezigen echter nimmer de walgachtige bereiding van dezen drank door kaauwen, dat de gemeene Peruaners zoo noodig achten. De *chicha* wordt, als de gisting is afgeloopen, in groote kruiken van gebakken klei bewaard, de Indianen maken deze kruiken zelve.

Het eenig huisselijk vermaak, dat STEVENSON te *Tucapel* leerde kennen, was eene soort van dans, die omtrent zestien mannen en vrouwen uitvoerden. Zij draafden slechts achter elkander naar den klank van eene kleine trommel, die bestond uit een lamsvel over een' pot gespannen. Over het algemeen schijnen zij niet veel vermaak in deze soort van uitspanning te vinden, want hij zag dezen dans slechts twee malen, gedurende zijn verblijf, en wel steeds na den avondmaaltijd. Zij beminnen, zoo als men dit ook bij andere Wilden heeft bespeurd, de gezellige genoegens niet zeer. De vrouwen worden over het algemeen door de mannen veracht, en steeds op eenen eerbiedigen afstand gehouden. Meer bemind dan de dans, is de *palican*, een spel in de opene lucht, dat de jonge lieden gaarne spelen. Het heeft veel overeenkomst met de *chueca* der Spanjaards, de *calcio* der Florentijnen, de *bandy* der Engelschen, en het balslaan der Duitschers. Het gezelschap der spelenden verdeelt zich

zich in twee partijen. Ieder heeft een' stok van omtrent vier voeten lang, die beneden krom gebogen is. Op den grond ligt een' kleinen, somtijds houten bal, die door de spelers heen en weder wordt geslagen. Sommigen staan van verre, en zorgen, dat de bal niet over de bepaalde grenzen vliegt, waardoor hunne partij het spel zou verliezen. Men verzekerde STEVENSON, dat dit spel dikwijls ter beslissing van belangrijke twisten gebezigd werd, bijna zoo als in de middeleeuwen het tweegevecht. Wie het spel wint, heeft ook het proces gewonnen.

Die streek van het land, die hij, vergezeld door deze beleefde Indianen, bezocht, was niet groot, maar zeer fraai en vruchtbaar. De Araucaners bezitten goud- en zilvermijnen, en verstaan de kunst om de metalen van de ertsen te scheiden. Het zilverwerk intusschen, dat hij bij hen zag, was van Spaansche afkomst, en waarschijnlijk of in den oorlog buit gemaakt, of door ruiling verkregen. Men zou met deze Indianen koophandel kunnen drijven, schoon die nooit veel beteekenen zou. Voor messen, axen, bijlen, witte en groene grove flanel, poncho's, paardenbitten, sporen, enz. zou men goede wol, timmerhout, goud en zilver kunnen ruilen.

In de maand April verliet STEVENSON bij helderen maneschijn des morgens om drie uren het huis van zijnen gastvrijen *Toqui*, en reed te paard, vergezeld door vijf Araucaners, naar *Tubul*. Deze Indianen waren in hunne *poncho's* gehuld, en hadden

den aan hunne voetzolen sporen met raderen van ruim drie duimen diameter. De diepe zadels der paarden waren met vier schapenvellen bedekt, waarover eene blaauwachtige, grove, harige wollen deken gespreid was.

Ter górding bezigde men lederen riemen, zeer fraai gesneden en met velerlei teekeningen en figuren versierd. De onhebbelijke houten stijgbeugels waren ruim genoeg voor de voeten der ruiters, en de fraai gevlochtene teugels eindigden in eene soort van zweep, die uit acht of tien snoeren bestond, en eenen kwast vormde.

Na zonnen-opgang hield het gezelschap stil om te ontbijten. Sommige haalden in hunne ossenhorens, die zij steeds medevoeren, water uit de beek, en verdeelden dit. Ieder nam nu uit een' lederen zak een handvol geroosterd meel, schudde dit in den horen met water, roerde het om met een stokje, en at dan dezen brij. Des middags kwamen zij te *Tubul*, een klein, alleen door Indianen bewoond dorp, en gingen naar den *toqui* of het opperhoofd. Men onthaalde hen hier op den gewonen middagmaaltijd, maar voegde er echter nog een lam bij, dat bij de komst der vreemdelingen geslagt, in twee deelen gehakt, en in heete asch gebraden werd. Dit lamsgebraad lag op eenen grooten, zilveren, slecht bewerkten schotel, ook vond hij eenige zilveren lepels en vorken op de tafel van den *Toqui*, maar geene messen. De drinkhorens hadden voeten, zoo dat men die op de tafel kon zetten. Behalve tider, werd ook een sterke, maar slecht smakende
bran-

brandewijn, en een dikke, zoete wijn voorgezet.

Na den eten begonnen zijne reisgenooten met verscheidene andere inwoners *peuca* te spelen. Vijftien jongelingen hielden elkander bij de handen en vormden eenen kring, in wiens midden een kind van tien jaren gezet werd. Even zoo veel jonge lieden poogden nu dit kind uit den kring te halen, dat, bij het eerste gezigt, daar deze tamelijk ver van elkander stonden en rondom dit kind dansten, zeer gemakkelijk scheen. Maar zoodra de laatste aanvielen, sloten de eerste plotseling den kring, en de stormloopers moesten aftrekken. Even zoo vruchteloos waren andere proeven. Dit spel duurde drie uren (*). Hierop dronk men *cider*, die dra zijne uitwerking had. De vrouwen en kinderen stonden bij dit spel, zoo wel als bij het daarop volgend worstelen, in groepen als toezieners, en toonden door hunne gelaatstrekken, welk een levendig deel zij aan hetzelfde namen.

Na den avondmaaltijd, die uit *milkau*, gebraden aardappelen, melk, enz. bestond, gingen de vreemdelingen rusten. In de plaats van bedden bedienden zij

(*) Waarschijnlijk moeten zij, die den kring vormen, als hun het kind ontfroefd wordt, nu de aanvallende partij worden, en de vorige nu hunne plaats bekleeden. Dit spel zou, als eene goede ligchaamsoefening, ook bij ons, zoo wel door kinderen als volwassenen, kunnen gespeeld worden, en in plaats van het kind, kon men een ander voorwerp in het midden plaatsen.

De Vert.

zij zich van vijf of zes witte, zindelijke schapenvellen en witte flanelen dekens.

Op den volgenden morgen werd het geleide van STEVENSON vermeerderd met vijf Indianen uit *Tubul* en nu trokken zij naar *Arauco*. Na een weg van zes Engelsche mijlen te hebben afgelegd, bereikten zij de kust van eene zeer uitgestrekte baai, en zagen het eiland *Santa Maria* aan den horizon. Aan den voet der kaap, waarover de reizigers getrokken waren, zagen zij eene kleine rivier en drie nette hutten, met tuinen voor dezelve. Zij bezochten de eerste, en werden door eene blanke vrouw ontvangen, die gehuwd was met een' serjant, die hier op eene soort van voorpost geplaatst was, dra verscheen nu ook de serjant zelf, en schoon STEVENSON door de Indianen zeer goed was behandeld, deed het hem echter veel genoeg, weder lieder van zijne kleur te zien. In plaats der Indianen, die nu weder naar huis gingen, kreeg hij van den serjant twee soldaten, die hem te *Arauco*, bij den bevelhebber brengen zouden, waar zij ook des middags aankwamen, en in het huis van eenen Don NICOLAS DEL RIO, zeer vriendelijk werden ontvangen.

De kleine vesting *Arauco*, ligt aan den voet van eene, slechts van den binnenkant van den stadsmuur beklimbare rots, vormt een vierkant van zes honderd Engelsche ellen, en heeft omtrent vier honderd inwoners. Hier is ook een Franciskaner klooster, dat voorheen een collegie der Jezuïten geweest is.

Wij

Wij zullen nu ten slot nog iets over de voornaamste plaatsen van *Araucanië* melden.

Valdivia, de hoofdstad van *Araucanië*, ligt op 39 gr. 50 min. Z. Br. en 73 gr. 28 min. W. L. van *Greenwich*, en is niet slechts eene der beste havens aan de westkust van *Zuid-Amerika*, maar ook, uit hoofde van hare natuurlijke ligging en vestingwerken, eene sterke plaats. De invaart der haven is smal, en wordt, zoo wel door de batterij *San Carlos* aan de zuidzijde, als door die van *Niebla* genoegzaam verdedigd. Bovendien liggen nog aan de zuidzijde de batterijen *Amargos*, *boven en beneden Chorocamayo*, en in den achtergrond der baai het kasteel *Corral*, en dit kasteel bestrijkt de gansche ankerplaats. Het kleine eiland *Mansera* is insgelijks versterkt. Bij de inneming van *Valdivia*, door lord COCHRANE in 1820, lagen op deze en nog eenige andere werken honderd achttien stuks achttiën en vier en twintig ponders. Sommigen dezer waren uitmuntende stukken, inzonderheid twee achttiën ponders, die elf voeten lang waren, en op welke het jaargetal 1547 stond. COCHRANE zond die naar *Valparaiso*, waar zij, op bevel van den gouverneur, gesmolten en in schroot veranderd werden. De ankerplaats is goed, geheel tegen alle winden beveiligd, en kan een aantal schepen bevatten.

De stad zelve ligt aan de rivier van denzelfden naam, zestien Engelsche mijlen van het eigenlijke strand, in eene zeer vruchtbare en fraaije streek. Als men de rivier opvaart, ziet men aan de linker zijde nog overblijfselen, die men *hornos de los*

Z

Olan-

Olandeses (ovens der Hollanders) noemt, en men stelt, dat HENDRIK DE BRUIN hier voor anker had gelegen, en deze ovens geschikt had om daarin brood te bakken. Dit komt mij echter ongelooflijk voor, dewijl de geringe diepte der rivier, die op sommige plaatsen slechts vier voeten bedraagt, de invaart van groote schepen belet.

De stad *Valdivia* werd in 1553 door den Spaanschen generaal VALDIVIA gesticht en naar hem genoemd. In 1559 werd zij door de Indianen veroverd, maar kwam in 1642 door den overste Don ALONZO DE VILLANUEVA, weder in de magt der Spanjaards, in welke zij bleef tot de omwenteling, zoodat zij thans tot het gemeenebest *Chili* behoort. De bevolking, die in 1765 uit negen honderd drie en vijftig zielen bestond, was in 1820 tot zeven honderd een en veertig verminderd, en deze vermindering ontstond gedeeltelijk uit het verhuizen naar *Osorno*, en was gedeeltelijk een gevolg van den oorlog. Zoo lang de Spanjaarden *Valdivia* bezaten, moest tot onderhoud der gebouwen, vestingwerken, garnizoen en geestelijkheid, jaarlijks uit de koninklijke kassen van *Lima* en *Santiago* een zoogenaamd *situado* gezonden worden, dat in 1807 een honderd negen en vijftig duizend vier honderd negen en dertig piasters bedroeg. *Valdivia* was onder de Spaansche heerschappij ook eene ballingplaats (*presidio*) voor sommige misdadigers uit *Peru* en *Chili*, die hier werken moesten. Bij alle rivieren en beken in den omtrek van *Valdivia*, vindt men overblijfselen van voormalige goudwasscherijen, die

die thans geheel verwaarloosd worden. Na zware regenbuijen vindt men nog dikwijls goudkorrels ter grootte van eene erwt, echter ontdekt men in de archiven geene sporen, dat sedert 1559, toen de Araucaners deze stad veroverden, de goudwasscherijen weder begonnen zijn. *Valdivia* heeft eene hoofdkerk, een klooster der Franciskanen en een der barmhartige Broeders.

Men vindt op verscheidene kaarten, behalve *Valdivia*, nog eenige andere steden in *Araucania* genoemd, die echter gedeeltelijk niet meer bestaan.

Villarica lag aan den oever van het grootte meer *Sauquen*, vijf en zestig Engelsche mijlen van de zee, en was in 1552 insgelijks door den veroveraar DON PEDRO VALDIVIA gesticht, maar is in het vervolg door den *Toqui* of opperhoofd PALLIAMACHU verwoest.

Oude oorkonden spreken van rijke goudmijnen in de nabijheid van deze stad, die daarom ook den naam *Villarica* (rijke stad) kreeg. Het klimaat is hier koud uit hoofde van de nabijheid der *Andes*.

Even zoo werd in 1552 de door VALDIVIA gebouwde stad, *Imperial*, door de Indianen in 1559 verwoest, en nooit weder herbouwd. Hetzelfde lot trof *Angol* of *la Frontera*, ten noorden van *Biobio* door VALDIVIA in 1553 aangelegd. De Indianen verwoesteden deze plaats in 1601, en zij ligt nog in puin.

Canete, in 1557 gesticht, is insgelijks in het vervolg verwoest.

Osorno, de zuidelijkste stad op 40 gr. 20 min. Br.

Z 2

vier

vier en twintig Engelsche mijlen van de zee, en twee honderd twaalf mijlen ten zuiden van *Concepcion* gelegen, in 1559 door Don BARCIA HURTADO DE MENDOZA gesticht, werd dra door de Araucaners verwoest, maar werd echter ook door Don AMBROSIO HIGGINS, die in later tijd kapitein-generaal van *Chili*, en eindelijk onderkoning geworden is, weder herbouwd, en hij ontving hiervoor van KAREL IV. den titel van markies van *Osorno*. De eerste opperdirecteur der republiek *Chili*, Don BERNARDO HIGGINS, was een onechte zoon van dezen Don AMBROSIO.

Wij hebben reeds gezegd, dat hier goud- en zilvermijnen gevonden worden. Klimaat en grond zijn alom uitmuntend, en op sommige plaatsen zeer geschikt om ook Europesche vruchten, granen en grassoorten te telen. De heer STEVENSON maakt melding van eenen grooten misslag, door de nieuwe regering van *Chili*, ten aanzien van *Araucanië* begaan. Hoewel, zegt hij, *Araucanië*, ten tijde der Spaansche heerschappij, hare onafhankelijkheid wist te handhaven, zoo was evenwel van tijd tot tijd een verbond van vriendschap tusschen de Spanjaards en Araucaners gesloten, en deze laatste hadden zich verbonden, om geene andere natiën te veroorloven zich op hunnen grond neder te zetten. Overeenkomstig dit verbond verdreven zij dan ook in 1643 de Hollanders, die, nadat zij in 1638 onder HENDRIK DE BRUIN het eiland *Mocha* bezet hadden, zich nu ook in *Araucanië* wilden vestigen. Gedurende den laatsten revolutieoorlog vereenigden zich de

de meeste Araucaners met de koninklijke troepen tegen het heer der Patriotten. Volgens STEVENSON had nu de tegenwoordige regering van *Chili*, sedert in 1822 de laatste Spanjaarden uit *Araucanië* verdreven zijn, ook zulk een verbond van vriendschap met de inwoners van dit gewest moeten sluiten, dat door middel van gepaste geschenken gemakkelijk had kunnen geschieden. De Araucaners zijn, door eene langdurige verkeerling met de Spanjaarden, reeds aan vele artikelen van weelde gewoon, en wanneer nu eene andere Europesche natie van deze omstandigheid gebruik maakte, zoo zou zij gemakkelijk slagen om hier eene volkplanting te vestigen, en door oplettendheid en een vriendelijk gedrag de gunst der inwoners te winnen. Mogelijk zouden andere Europeërs gemakkelijker dan de Spanjaards slagen om de Araucaners te beschaven en tot het Christendom te bekeeren. Dit zou eene vermeerderde werkzaamheid, een beter gebruik van den grond en eene aanzienlijke vermeerdering van hunne welvaart ten gevolg hebben. De heer STEVENSON eindelijk twijfelt niet, of men zou thans reeds witte en ligtblauwe flanel, zout, suiker, tabak, gebitten van paarden, messen, bijlen, spijkers, knopen, glaspaarlen, enz. met zeer veel voordeel hier kunnen ruilen voor huiden, ponchos en eenig goud, dat de Araucaners gaarne hiervoor geven zouden. De ponchos, vooral die, welke onder den naam *balandranes* bekend zijn, zouden een goed vertier in *Peru* en *Chili* vinden.

Tot *Chili* wordt ook nog de *Archipel* van *Chiloe*, ten zuiden van *Araucanië*, tusschen 41 gr. 50 min. en

Z 3

43 gr.

43 gr. 55 min. Z. Br., en kort bij de kust van *Patagonië* gelegen, gerekend. De Indianen noemen dit ook de *Archipel de los Chonos*, omdat zij hier voorheen dikwijls mosselen vingen. Zij bestaan uit drie duizend zoo grootere als kleinere rotsen, en werden in 1558 door den Spaanschen generaal Don GARCIA DE MENDOZA ontdekt. Zijn reisgenoot, de dichter Don ERCILLA, zwom naar het zuidelijkst eiland der groep, sneed in eenen boom zijnen naam, dag en jaar, benevens eenige verzen, en verwierf daardoor den roem, dat hij onder alle Europeanen het verste naar het zuiden was gekomen, dat ook in dien tijd, toen de straat van *Magellaan* nog niet ontdekt was, zeer zeker waar was.

Behalve *Chiloe*, *Quinchau*, *Calbuco* en eenige weinige andere, zijn geene dezer eilanden bewoond. Het grootste *Chiloe*, heeft een aantal havens, maar geene, die diep genoeg is voor groote schepen, anders zou dit eiland, uit hoofde der uitmuntende levensmiddelen, die het rijkelijk opbrengt, eene schoone ververschingsplaats voor de Engelsche en Amerikaansche walvischvangers zijn, die jaarlijks de westkust van *Zuid-Amerika* bezoeken. Het weder is een groot gedeelte van het jaar regenachtig en mistig, maar geenszins ongezond. In den winter sneeuwt en vriest het hier dikwijls. Op den zeer bergachtigen, doch evenwel vruchtbaren grond van het eiland tieren Turksche tarwe, boom- en tuinvruchten welig. De grootte van *Chiloe* en die der overige bewoonbare eilanden van dezen *Archipel* bedraagt ruim honderd twee en zeventig vierkante mij-

nijlen, waarop voorheen zeventig duizend inwoners (meer dan twaalf duizend blanken, Spaansche Kreolen en tien duizend onderworpenen Indianen) woonden, die van het visschen, de veeteelt, en het maken van sommige wollen waren leefden, en ook een' grooten voorraad van gezouten vleesch en visch naar *Callao* zonden. De hoofdplaats is het bevestigde *Castro*, aan de oostkust, dat voorheen een' Spaanschen stadhouder, benevens eene bezetting had.

Ten westen van *Chili* liggen in de groote *Zuidzee*, de insgelijks daartoe thans behorende, nu onbewoonde eilanden *Juan Fernandez*, *Santa Maria* en *Massafuera*, omtrent op 33 gr. 40 min. Br. en 79 gr. tot 81 gr. W. L. van *Greenwich*. Mevrouw GRAHAM bezocht deze eilanden bij haar vertrek van *Chili* den 18^{den} Januarij 1823, aan boord van het schip van lord COCHRANE. *Juan Fernandez* is rijk in vruchtbare dalen, zoo wel als in water. De grond is roodbruin, en bestaat grootendeels uit lava, puzzolanaarde en puimsteen, blijken van den vulkaanschen oorsprong dezer eilanden. Zij waren voorheen ballingplaatsen voor Spaansche staatsgevangenen, die hier een aantal vruchtboomen en groente begonnen te planten, als ook eenige runderen te telen. Maar men zocht reeds onder de Spaansche regering den bloei dezer eilanden te verhinderen, uit vrees, dat de ballingen eens te welvarend worden, en zich onafhankelijk zouden trachten te maken, en toen in het jaar 1821 een opstand uitbrak, zoodat de gevangenen, nadat zij den stadhouder en de bezetting ontwapend hadden, in de sloepen van eenen

Ame-

Amerikaanschen walvischvanger ontvlugteden, zag de nieuwe regering van het bezetten dezer eilanden door militairen geheel af, en vernietigde de vestingwerken. Thans leggen dus nog slechts walvischvangers bij deze eilanden aan, om zich van water te voorzien. Volgens den heer CALDCLEUGH heeft men in de laatste jaren hier sandelhout gevonden.

Gedrukt bij G. VAN TYEN en ZONEN.

179040²

BESCHRIJVING

DER

NIEUWE STATEN

VAN

AMERIKA.

II.

OF THE UNITED STATES

AND

THE DISTRICT OF COLUMBIA

OF THE DISTRICT OF COLUMBIA

BESCHRIJVING
DER
NIEUWE STATEN
VAN
Amerika;

VOORAFGEGAAN DOOR EEN ALGEMEEN OVERZIGT

DER NIEUWSTE EN BELANGRIJKSTE

AARDRIJKSKUNDIGE NASPORINGEN.

NAAR HET HOOGDUITSCH VAN

J. G. SOMMER,

HOOGLEERAAR TE FRAAG.

In twee deelen.

TWEDE DEEL.

MET PLATEN.

TE AMSTERDAM, BIJ
TEN BRINK & DE VRIES.
1828.

INHOUD.

PARAGUAY.	bladz. 1.
PATAGONIË.	— 11.
DE PROVINCIEËN VAN LA PLATA.	— 21.
BRAZILIË.	— 91.
MEXICO.	— 230.
GUATIMALA.	— 281.

40000000

SECRET

PREFACE

THE UNIVERSITY OF CHICAGO LIBRARY

10 MILITARY

001 - 6 4 7 9 8 5 4 3 2 1 0 0012618

100-443887-1000

PARAGUAY.

Paraguay, dat voorheen tot het onderkoningrijk *la Plata* behoorde, ligt onder de schoonste luchtstreek, en wordt door verbazend groote rivieren bewaterd.

Het kan niet anders of op zulk eene groote uitgestrektheid moet ook eene ongemeene verscheidenheid van grond gevonden worden. Hier ontmoet men in de eene rigting onmetelijke velden zonder boomen, en in het drooge seizoen zonder water, en in de andere hooge bergen en onafzienbare bosschen; dan eens reist men door vlakten, waar geen steentje te vinden is, dan weder over eenen rotsachtigen grond; op de eene plaats vindt men geen droppel water, en op de andere moet men over groote rivieren varen, en met meren en moerassen worstelen. Het klimaat is en moet hier ook zeer verschillend zijn, in sommige, vooral hooge streken, is het koud, en derhalve de grond min vruchtbaar; elders ziet men de bekoorlijkste vlakten of het is smorend heet. De noordewinden, voor hunne komst alhier, door de heete luchtstreek trekkende, zijn zeer heet en meermalen zoo vurig, dat zij menschen en vee verstikken, terwijl de zuide- en

II.

A

WES-

westewinden, uit hoofde der nabijheid van de zuidpool, zeer koud zijn, en dus den hoogen graad der hitte temperen.

Naar den kant van *Brazilië* is dit land zeer waterrijk. De drie hoofdrivieren, die zich daar met elkander vereenigen, namelijk, de *Paraguay*, de *Parana* en de *Uruguay*, vormen eindelijk die groote plas van zoet water, die *Rio de la Plata* of *zilver-rivier* genoemd wordt (*).

De oostelijke deelen van *Paraguay* zijn zeer onderscheiden van de westelijke, niet alleen ten opzigt der bewatering, maar ook ten aanzien van den grond, het klimaat en de voortbrengselen. Zoo zijn, bij voorbeeld, de omstreken van *St. Jacob*, aan den *Rio Dolce*, zeer schraal en onvruchtbaar. Dikwijls valt hier zeven maanden geen regen, en alles zou verdorren, zoo deze rivier het land niet regelmatig overstroemde.

In de meer noordelijk gelegene groote provincie *Chaco* heerscht ook eene aanmerkelijke afwisseling van klimaat. Dit land strekt zich uit van 20 gr. tot ruim 30 gr. Z. Br., en geniet eene uitmuntende luchtgesteldheid. De hitte is in den zomer niet onmatig, en de koude in den winter niet te streng; de hevige orkanen zuiveren de lucht.

Op de wijde uitgestrektheid van *Areciva* tot naar *Tucuman*, is de hitte echter onbeschrijfelijk groot, en het hoornvee zou versmashten, indien het hooge gras

(*) Van deze rivieren zal nader bij de beschrijving van de provincie *Rio la Plata* gesproken worden.

gras aan hetzelfde niet eene verkwikkende schaduw opleverde. Deze uitgestrekte vlakten worden in het natte seizoen door kleine rivieren bevochtigd. Hier is ook de renbaan voor de struisvogels. De sterkte van dezen bekenden vogel, die bijna zoo groot is als een volwassene man, en wiens vleugels en rug donker graauw zijn, terwijl het overig gedeelte van het lijf wit is, schoon men ook geheel witte, zoo wel als zwarte vindt, bestaat in zijne pooten, gelijk bij den struisvogel van *Afrika*. Met uitgespreide vleugelen loopt hij, gelijk een schip met volle zeilen, vooral als de wind gunstig is, met zulk eene verbazende snelheid, dat het vlugste paard hem zelden kan inhalen. Hij legt veertig tot zestig zeer groote eijeren, en de jonge vogels loopen en eten terstond met graagte, zoodra zij uit den dop komen.

De struisvogel is om zijne vederen zeer gezocht. Van deze bedient men zich zoo wel ter versiering van menschen en vee, als om de vliegen van de paarden, onder het loopen, te weren. Hun vleesch, schoon voor den Europeaan walgelijk, omdat het taai en vet is, wordt echter met smaak door de inwoners gegeten. De eijeren zijn niet onaangenaam, en één ei is ruim voldoende ter voeding van een mensch.

De afwisseling van grond veroorzaakt ook eene groote verscheidenheid van voortbrengselen. *Paraguay* zelve is arm aan metalen. De velden zijn echter bezwangerd met natuurlijk salpeter, en het zout wordt hier in overvloed gevonden.

Van het plantenrijk, dat hier zoo onmetelijk is, zal ik slechts sommige voorwerpen noemen, die zich of door hunne ongemeenheid, of door het nut, dat zij opleveren, kenmerken.

Behalve de *Chinaboom*, die hier ook gevonden wordt, groeit in *Paraguay* de *Algärova* of de *St. Jans broodboom*, tot eene ongemeene volmaaktheid. Deze boom, waarvan hier vier soorten, of liever variëteiten gevonden worden, is zoo groot en sterk, dat hij het uitmuntendste hout voor den scheepsbouw kan opleveren. De bladeren bestaan doorgaans uit drie paar groote, gladde, ovale lappen, die met een' korten steel aan den gemeenschappelijk grooten stengel gehecht zijn. De bloemen, die in lange bossen als druiven groeijen, hebben eene rood- of geelachtige kleur. De doppen, die in afdeelingen de bruine kern of het zaad bevatten, zijn eene span lang, een' duim breed, en leveren een witachtig vleesch op, dat zeer smakelijk is. Men eet het rauw of ook gestampt, ook bereidt men uit hetzelfde een' gegisten drank of *chica*, die zeer sterk bedwelmd, wanneer hij onmatig gebruikt wordt, maar bij een matig genot een uitnemend geschenk der natuur is, daar hij spoedig de verlorene krachten hersteld, en de zwakste en ziekelijkste lijdens schielijk in krachten doet toenemen. Zelfs paarden en runderen groeijen sterk als zij met het *St. Jans brood* (*ceratonia siliqua*) gevoederd worden.

De meest voordeelige boom van *Paraguay* is die, welke de beroemde thee van *Paraguay*, door de inwoners *mate* genoemd, voortbrengt. Deze boom groeit

groeit voornamelijk in de groote bosschen aan de rivieren *Monday* en *Acanay*. De gedaante van dezen boom heeft veel overeenkomst met den oranjeboom, maar is echter dikker en grooter. De bladeren gelijken ook naar die dezer boomen, schoon zij iets zachter zijn. De inzameling van deze thee vereischt verscheidene maanden. Men snijdt de takken af, en hangt die over een klein vuur, de aldus geroosterde bladeren en dunne takken, stamp men met een' houten stamper tot stof. Deze thee wordt dan *Yerba de palos* genoemd. De thee *caamiri* of het kleine kruid, is afkomstig van den zelfden boom, en slechts daardoor van de voornoemde onderscheiden, dat de *caamiri* alleen uit gezuiverde en langzaam gedroogde bladeren bestaat. Zij is dus veel fijner en beter dan de eerste, maar ook veel duurder. Zij wordt, even als de Chinesche thee gereed gemaakt, namelijk, door het opgieten van kokend water, en veelal door een zilveren pijpje gezogen.

Men kan echter deze thee niet in *Europa* invoeren, omdat zij te spoedig haren geur, en tevens hare kracht verliest. Men zou echter, mogelijk door kuust, namelijk, door de jonge struiken te verplanten en op te kweken, dit ongemak kunnen verhelpen, en toen de Jezuïten in *Paraguay* bloeiden, hadden zij hiermede reeds begonnen, en aanzienlijke plantaadjen van deze boomen aangelegd.

Men verhoogt den geur van deze fijne thee, die goed bereid zijnde, reeds liefelijk ruikt, door de fijngewrevene bladeren van den *quabyra-miri* met

dezelve te vermengen. Dit heestergewas, niet ongelijk aan onzen geneverboom, levert ook het *mierenwas* op. De mieren toch brengen op de takken van dezen boom een was, dat uit kleine korrels bestaat, en zoo wit is als sneeuw. Dit was verspreidt eenen aangename, balsemiek reuk, maar is niet hard of vast genoeg om kaarsen van te maken, tenzij het met ander was vermengd wordt. Het wordt voornamelijk door vrouwen verzameld.

Onder de merkwaardigheden van het plantenrijk behoort ook de boom, die den balsem *copaive* voortbrengt. Deze boom, die zeer groot is, heeft een schoon, vast, rood hout. De bladeren zijn groot en eirond, en zitten aan dikke stelen, die een' duim lang zijn. Men verkrijgt dezen zuiveren witten balsem, door in de lente diepe insnijdingen in den boom te maken, wanneer hij op de beste jaren is.

Eindelijk verdienen nog de beide soorten der *quebracho* of *aks-bijl-breeker*, de witte namelijk en de roode, genoemd te worden. Beide dragen dezen naam, omdat de bijl van den houthakker in stukken springt, bij het vellen en bewerken van dit harde hout, als dit niet groen en versch geschiedt.

Andere voortbrengselen van het plantenrijk, zoo als de *sarsaparil*, *sassafras*, *china*, *drakenbloed* enz. zijn overbekend.

Het dierenrijk van deze gewesten is insgelijks onbeschrijfelijk groot. Vele van deze worden echter ook in andere deelen van *Zuid-Amerika* gevonden, en zijn reeds in dit werk beschreven, ik kan dus slechts

slechts thans van eenige merkwaardige melding maken.

Wat de tamme dieren, uit *Europa* herwaarts overgebracht, betreft, zoo zijn deze boven alle verbeelding hier vermenigvuldigd. De weinige runderen, door de Spanjaarden na de ontdekking van dit land herwaarts gebragt, zijn tot kudden van honderd duizenden aangegroeid. In het midden der vorige eeuw werden jaarlijks duizenden met duizenden verdubbeld, alleen om de huid, tong en vet, met riemen gevangen en gedood, terwijl men het vleesch aan het gevogelte ten prooi liet, en schoon het rundvee door deze overdrevene slagting zeer in getal vermindert is, zoo vindt men echter nog meijerijen genoeg, waarop men honderd duizend stuks hoornvee telt.

De overvloed van paarden is ook niet veel minder, dan die der runderen. Het aantal van wilde paarden in *Paraguay* is afkomstig van de zeven paarden, die de Spanjaarden herwaarts bragten. Het tegenwoordig ras is wel zoo goed niet als dat, waarvan het afstamt, noch zoo groot en sterk als onze Vriesche paarden, maar evenwel zoo goed als de gewone Europesche paarden. Geen wonder, het Europesche paard wordt opgepast en gevoed, maar het Paraguaysche daarentegen moet zijn sober voedsel zelve zoeken, en is aan hitte, koude en vochtigheid blootgesteld.

Niemand, die dit niet zelve gezien heeft, kan zich een denkbeeld vormen van het verbazend aantal paarden, die hier rondloopen. Zij worden hier ook menigvuldig gebruikt, iedere klasse bezigt de-

zelve tot allerlei gebruik, en deze arme beesten worden nooit ontzien.

Paraguay is ook rijk aan muilezels, waaraan men op rotsachtige wegen de voorkeur geeft boven de paarden, eensdeels omdat zij beter hierop voortgaan, anderdeels omdat zij zeer voorzigtig zijn. Hier worden ook vele wilde ezels gevonden, en sommige hofsteden houden groote kudden ezels, schoon men die nooit gebruikt om op te rijden, daar dit voor eene groote schande zou gehouden worden.

De schapen, die hier ook in overvloed gevonden worden, zijn van een Spaansch ras, en schoon hunne wol verbasterd is, is zij evenwel nog zeer goed. Groote *hacienda's* of meijerijen bezitten van tien tot dertig duizend schapen. De vraatachtige Indianen verslinden eene verbazende hoeveelheid van schapenvleesch, de wol van deze dieren wordt gebruikt tot het bereiden van kleederen.

Onze honden, die hier wild geworden zijn, zijn ook ongelooflijk vermenigvuldigd, en daar zij leven van het verscheuren van runderen, paarden en ezels, zijn zij zeer nadeelig voor de veeteelt.

De wilde dieren van deze streken verschillen over het geheel niet van die, welke in andere gewesten van *Zuid-Amerika* gevonden worden. De tijger (*) is ook hier het gevaarlijkste, en de *tapir* of *anta* het grootste wilde dier, deze laatste houden zich voornamelijk op in de moerassige bosschen van *Albaevera*.

Ver-

(*) Dat is de *jaguar*, die niet met de Oost-Indische tijgers moet verwisseld worden.

De Vert.

Verschillende soorten van apen, stinkdieren, miereneters, en andere soortgelijke, worden hier ook in menigte gevonden.

De warmte van het klimaat, en de vochtigheid is ook zeer gunstig voor de voortteling van amphiënen en insekten. Zeer groote ratten, bij voorbeeld, verschijnen dikwijls in *Paraguay* in zulk eene ontzettende menigte, dat de landlieden genoodzaakt zijn hunne huizen, ja zelfs hunne landerijen te verlaten.

Even zoo vruchtbaar zijn de padden, die vaak gansche straten bedekken. Jaarlijks verschijnen te *Paraguay* heren van sprinkhanen, die door hunne menigte het daglicht verduisteren.

Vliegen en bloedzuigers zijn hier ook even zoo talrijk als lastig.

De schadelijkste van alle deze dieren zijn echter de mieren. Zij toch ondermijnen geheele huizen, verwoesten groote plantsoenen, en inzonderheid de wijngaarden. Zij zijn echter ook weder nuttig, daar zij dienen om de nadeelige uitwerkselen van het aantal dierlijke lichamen, die sterven, of tot verrotting overgaan, te verminderen. De mierenhoopen zijn wel drie ellen hoog, en tevens zoo stevig, dat die meermalen, uitgehold zijnde, gebezigd worden om brood in dezelve te bakken.

Deze uitgestrekte gewesten worden, behalve door Europeanen, door eene ontelbare menigte van stammen bewoond. Deze leven hier dikwijls, zonder vaste woning en zonder eigene veiligheid, midden onder de heerlijkste en overvloedigste gaven, in

kommer en ellende. De Indiaansche bewoners dezer streken zijn in twee afdeelingen onderscheiden, namelijk, in *beredene* en *onberedene* natiën, volken, die zich al of niet van paarden bedienen. Onder de beredene zijn de *Abiponers* de volkrijkste, vlugste en sterkste. Maar het zou voor den lezer vervelend zijn, alle deze volken op te noemen, van welke de reizigers spreken.

Uit het weinige, dat wij over dit groot en vruchtbaar land gezegd hebben, kan men nu gemakkelijk opmaken wat er vroeger of later van hetzelfde worden kan, nu het van de Spaansche heerschappij ontslagen is.

PATAGONIË.

*P*atagonie is wel een groot en uitgestrekt land, maar echter zeer dor, schraal en onvruchtbaar. Schoon de zuidelijke helft der nieuwe wereld vele graden digter bij den evenaar, dan de noordelijke ligt, is het echter hier veel kouder. Men kan toch in den zomer tot omstreeks 82 graden naar *Groenland*, en de overige bij de noordpool liggende landen varen, zonder eens door het ijs belemmerd te worden, maar in het zuiden kon de onverschrokken *COOK*, in het midden van den zomer, niet verder dan tot 72 graden doordringen. In het noorden vindt men in de warme maanden, zelfs tot op 77 of 78 graden zelden ijsvelden, door welke geenen doortogt is, maar in het zuiden werd *COOK* op den langsten dag, reeds op 62 graden door groote ijsklompen omringd, en op 72 graden werd hem het verder doordringen, door onafzienbare vaste ijsvelden volstrekt belet. De thermometer staat bij het Staten eiland, en dus op 55 graden breedte, in den zomer nooit hooger, dan op 5 graden van *FAHRENHEIT*, terwijl *lord MULGRAVE*, op zijne reis naar de noordpool, in het begin van *Augustus*, op eene breedte van meer dan 80 graden, het weder zoo heet vond, dat het pik op zijn schip smolt.

In deze gewesten vindt men een verschijnsel, dat eerst in later tijd is bekend geworden, namelijk, het

het *zuiderlicht*. Dit vertoont zich even zoo schitterend en zoo rijk in kleuren, als het *noorderlicht*. FORSTER zag op zijne reis in 1773, tusschen 58 en 60 gr. breedte, in de laatste dagen van Februarij, kort achter elkander, vijf verschillende *zuiderlichten*, en in Maart nog twee andere.

De kusten van dit akelig vaste land, dat meer dan acht duizend vierkante mijlen bevat, zijn van *Rio de la Plata* af, in het oosten vrij regt, maar van den 50sten graad breedte, beginnen zich daarentegen de sporen van vroegere omwentelingen te vertoonen, hier toch ziet men de beroemde *Falklands-eilanden* of *Malouïnen*, waarvan straks nader, en hoe meer men naar het westen, naar de *Zuidzee* of den *grooten Oceaan* nadert, hoe meer de blijken dezer schokken van het vaste land toenemen.

De rivieren van het binnenland zijn slechts weinige en klein. Men vindt hier echter vele zoutmeren, en verscheidene vlakten zijn rijk in natuurlijk salpeter.

Schoon dit land over het geheel zeer dor en schraal is, ontbreekt het hier echter niet geheel aan afwisseling en vruchtbaarheid. De dalen leveren aan de wilde runderen goede weiden op, ook vindt men hier *guanaken*, de *tapir*, en eene soort van *stinkdier*, dat de Patagoniërs, die deszelfs vel als kleeding dragen, *yaguana* noemen. Men vindt hier verscheidene soorten van landvogels, als, de condor, arenden, gieren, uilen, havikken, duiven, eenden, faizanten en patrijzen.

Behalve de planten tegen de scheurbuik, die
de

de weldadige Voorzienigheid zoo min aan deze als aan de noordelijke koude gewesten heeft onthouden, vindt men hier nog den kaneelboom, in *Chili boighe* genaamd. Hij groeit in de warme streken van *Chili* tot de hoogte van vijftig voeten, maar in *Patagonië* bereikt hij slechts de hoogte van twintig voeten. De kruidkundige SLOANA plaatst hem in *Patagonië* onder de *Pyreclymenen*, en acht hem den waren *winterbast* te zijn, van dezen boom komt de witte bast (*canella alba*,) die het Oostersch kaneel eenigzins nabij komt. De bloem is wit, de breede bladeren zweemen naar die van den laurier, en hebben eene lichtgroene kleur, en de bast, die gemakkelijk door middel van een hout of been, afgenomen kan worden, is versterkend voor de maag, lost het slijm op, en dient tegen de schorbuut. Onder de verschillende soorten van dennen, die hier groeijen, is er eene zeer uitmuntende. Zij toch heeft de eigenschap, dat zij van de kruin tot aan den wortel met regte lijnen geteekend of als afgedeeld is, zoodat men, om dezen boom in zware planken te verdeelen, zich van eene wig of beitel, in plaats van eene zaag, bedienen kan.

Uit deze korte schets van dit groote, vaste land, kan men gemakkelijk opmaken, dat eene volkplanting, die men hier vestigen wilde, veel grootere zwarigheden, dan elders in *Zuid-Amerika*, moet ontmoeten. Dit heeft het Spaansche hof ook ondervonden, want toen FILIPS II den zeeman PEDRO SARMIENTO, in 1581, met eene vloot van drie en twintig zeilen, benevens drie duizend vijf honderd men-

menschen, en vijf honderd Walsche soldaten derwaarts zond, stichtte deze wel een paar plaatsen aan de *Straat van Magellaan*, en onder anderen op 53 gr. 18 min., een stadje of vesting, die hij *Philipeville* noemde, maar de kolonisten stierven dra door het ongunstig klimaat en gebrek aan voedsel, en de Engelsche reiziger CAVENDISCH bragt, zes jaren later, het rampzalig overschot dezer volkplanting, uit een paar menschen bestaande, weder naar *Europa*.

Patagonië wordt door verscheidene volkstammen bewoond. Onder deze zijn de *Fehuelhets*, in *Europa* bekend onder den naam Patagoniërs, schoon de Spanjaarden hen *Serranos* (bergbewoners) noemen, de voornaamste.

Zij bewonen de hier en daar bergachtige, doch van water schraal voorziene landen, tusschen 40 en 50 graden breedte. Oudere zeevarenden hebben hen beschreven als reuzen, zeven en meer voeten lang, maar uit latere berigten weten wij, dat zij slechts door hunne zeer breede schouders, door de grootte van hun hoofd en de dikte van hunne leden, een reusachtig voorkomen hebben. Hun gelaat is rond, en slechts een weinig plat, hunne oogen zijn levendig, hunne tanden zeer wit, hun lang zwart haar is boven op het hoofd opgebonden, en hunne kleur koperachtig bruin. Hun voedsel is enkel uit het dierenrijk ontleend, en zij leven van guanaken, hazen, struisvogels en van paardenvleesch; zij zaaijen noch oogsten, en zwerven meest altoos in hun koud klimaat te paard rond. Hunne woning, die zij slechts voor eenigen tijd opslaan, bestaat uit eene
lig-

ligte hut van huiden of biezen, tegen de windzijde door takken enz. gedekt, maar aan de andere zijde, waar ook de haardstede is, open.

De kleeding der mannen bestaat in eenen om het ligchaam geslagenen mantel van het vel der guanaken of van otters. Zij dragen ook nog een breed leder om hun midden, maar de vrouwen, in plaats van dit leder, eene lange schort. Voor het overige zijn zij, niettegenstaande het ruwe klimaat, bijna geheel naakt. Tot schoeisel bezigen zij eene soort van halve laarzen van paardenleder, en aan elken hiel zit een spits houtje, dat tot spoor dient. Hunne paarden zijn klein, maar vlug.

Het voornaamste wapen der Patagoniërs is de slinger of *laqui*, waarmede zij iemand, op eenen afstand van vier honderd schreden, kunnen dooden. Zij bedienen zich echter ook van lansen, knodsen, hoog en pijlen, die zij somwijlen vergiftigen.

Schoon geheel aan de natuur overgelaten, beminnen echter deze menschen den opschik. Zij trekken niet slechts, om zich te versieren, twee kringen om de oogen, den eenen wit, den anderen zwart of rood, maar zij beschilderen daarenboven meermalen hun gezicht, ja zelfs hun lijf met gekleurde lijnen. Sommigen dragen koperen ringen van twee duimen breed, anderen snoeren van glazen koralen beneden de kniën. De vrouwen trekken de haren der wenkbrauwen uit of verwen die zwart.

Het karakter van dit volk en hunne zedelijke eigenschappen worden gunstig of ongunstig door de reizigers beschreven, naarmate zij van hen ontva-

gen

gen of behandeld zijn, dat dikwijls van toevallige omstandigheden afhangt; hieruit volgt dus, dat deze berigten zeer onzeker zijn. Zij beminnen hunne kinderen teeder, maar laten die echter zonder eenige tucht opgroeijen. De mannen betreuren hunne afgestorvenen, door zich zwart te verwen, en de vrouwen door het openkrabben van het gezigt en den boezem. Zij bewaren de beenderen der overledenen zorgvuldig in bijzondere tenten, op eenen verren afstand van hun verblijf staande, en rondom deze plaatsen zij hunne wapenen en de geraamten hunner paarden. Bij hunne rouwplegtigheden ontdekt men eenige blijken van hun geloof aan een ander leven, en bij andere gelegenheden, dat zij een hooger Wezen vereeren.

Zij hebben ook opperhoofden of kaziken.

Onder de eilanden van *Patagonië* verdienen vooral de *Malouinen* of *Falklands-eilanden* genoemd te worden. Deze eilanden zijn gelegen tusschen 51 en 52 gr. 30 min. Z. Br., en 61 gr. 30 min. en 65 gr. 30 min. W. L. van *Parijs*. Benevens deze bevinden zich in het noordwesten nog drie kleine, weinig beteekenende eilanden, die in 1559 door een' Hollander ontdekt, en naar hem de *Sebaldinen* genoemd zijn. De *Falklands-eilanden* zijn door den Engelschman HAWKINS ontdekt. Hier vindt men eene ontelbare menigte zeevogels, benevens alle groote soorten van robben, als ook walvisschen. Onder de vogels munten vooral uit de vette ganzen of *penguin*en, dit zonderling middelgeslacht tusschen visch en vogel; zij zijn hier van verschillende soor-

soorten, en zeer talrijk. Zij zijn drie voeten hoog, hebben eene opgerigte houding, en langen, sterken bek; van boven zijn zij donkerblauw, en van onder glinsterend wit. Hun halskraag, van eene schoone gele kleur, loopt van den kop tot het onderlijf. Het zonderling regtopstaand lijf, de lange hals, de lederen lappen, die, in plaats van vleugels, langs hun ligchaam hangen, en de waggelende gang, vormen eene potsige gans.

Men vindt op deze eilanden slechts een enkel viervoetig dier, eene soort van vos, de wolfsvos genaamd, omdat het een hol graaft even als de vos, en naar dezen gelijkt door eenen langen harigen staart. Dit beest heeft de grootte van eenen gewonen hond, is blauw van kleur, en geeft ook een zwak keffend geluid, waarom sommigen het den wilde hond noemen. Zij zijn zeer vlug en gulzig.

Behalve de planten, die zeer weldadig tegen de scheurbuik werken, wordt hier nog eene plant gevonden, die als eene beeldtenis van de oppervlakte des lands vertoont. Hare oppervlakte, namelijk, is met eene menigte kleine heuvels bedekt, en het geheel is het huislook (*sedum*) gelijk, maar zoo vast, dat het vrij wat zwaarte kan dragen zonder te breken, men kan op hetzelfde zoo veilig zitten, als op een' steen. De doorsnede van deze plant is zes, ja zelfs tien voeten groot. De bloemen zijn klein en graauw van kleur, en het zaad gelijkt veel naar anijszaad. Deze plant zweet eene gom of hars uit, die in geen water, ja zelfs niet in wijngeest geheel opgelost kan worden. Als men die brandt,

II, B heeft

heeft zij den reuk van gom amoniak, en heeft ook denzelfden smaak. Merkwaardig is ook nog, dat hier wel verscheidene soorten van bloemen worden gevonden, maar dat die allen zonder geur of reuk zijn.

Zuidelijker dan de *Malouinen* wordt nog een eiland of eene groep van eilanden gevonden, namelijk, het *Vuurland*. Het draagt dezen naam, niet zoo zeer om den vuurspuwendenden berg, die op hetzelfde gevonden wordt, maar wel van de vuren der Wilden, die *MAGELLAAN*, toen hij in 1520 de straat, naar hem genoemd, ontdekte, hier opmerkte. Het onderdeel, dat deze groote man toen over dit land velde, is genoegzaam door alle latere zeevaardenden bevestigd. Hij hieldt het te regt voor eene groep eilanden, of althans voor een groot eiland, dat als in verscheidene kleinere verdeeld is. Het vuurland strekt zich uit van 52 gr. 38 min., tot over 55 gr. Z. Br. en van 66 gr. 15 min. tot bij 75 gr. W. L. van *Londen*; waar eene rij van kleine eilanden begint, die de straat van *Magellaan* vormen. De natuur heeft hier eene ontzettende gedaante, men ziet niets dan woeste, vreesselijke rotsen met sneeuw bedekt, die haar naauwelijks eene maand verlaat. Dit is het verblijf der zeeleeuwen, robben en zeevogels. De mensch is hier ook schraal en somber, gelijk de overige natuur. De bewoners toch van het *Vuurland* zijn een klein, leelijk, half uitgehongerd menschenras. Zij worden *Pecherais* genoemd, omdat dit woord bijna het eenige was, dat de reizigers van hen hoorden. Zij zijn klein van gestalte, hebben dikke, groote hoofden, breede gezigten, zeer platte
neu-

neuzen, en uitpuilende beenderen onder de oogen. De oogen zelve zijn bruin, maar klein en flauw, hun haar is zwart, met traan ingesmeerd. Schouders en borst zijn breed, maar het onderste gedeelte van hun ligchaam is zoo mager, dat het in geene de minste evenredigheid tot het bovenste staat. De beenen zijn dun en krom, en de kniën veel te dik. Hunne kleur is olijfverwig, met eenen koperachtigen glans. Hunne kleeding bestaat uit een oud zeehondenvel, dat door een' band om den hals is vastgemaakt. De vrouwen hebben bijna dezelfde gedaante als de mannen, zij zijn slechts wat kleiner, minder leelijk, echter ook in kleeding niet onderscheiden; behalve dat sommige, benevens het grootte zeehondenvel, nog een klein lapje, als eene schort, van voren dragen. De kinderen loopen geheel naakt en beven van koude.

Het voedsel der Pecherais bestaat uit half verrot zeehondenvleesch, het traanachtige en walgelijke vet eten zij het liefst. Voorts nuttigen zij mosselen en slakken, die zij met een' stok van de rotsen losmaken, of met kleine mandjes visschen. Dit is echter het werk der vrouwen, die allen zwaren arbeid moeten verrigten, zelfs het roeijen van de ellendige kanoos.

Het eenige bewijs, dat zij redelijke wezens zijn, leveren hunne wapenen op. Deze bestaan in lansen, boog en pijlen. Aan de lansen zitten punten van vischgraten met weerhaken. De boog is van eene soort van barbarissenhout gemaakt, en bijna drie voeten lang, maar even zoo zwak, als de arm, die

hem spannen moet. Aan de houten pijlen zitten yederen, en de punten van dezelve, die uit kristal of geslepen lei bestaan, worden eerst dan uit een' zak, waarin zij, afgescheiden van de pijlen, zitten, genomen, als zij willen schieten, en op eene geschikte wijze aan dezelve vastgemaakt.

Deze ongelukkige wezens grenzen dus zoo na aan de dieren, als ooit menschen grenzen kunnen; zij betoonden zelfs geene de minste nieuwsgierigheid of verwondering, toen zij de schepen, deze meesterstukken van menschelijke kunst en vlijt, voor het eerst aanschouwden.

Ik moet ten slotte nog een woord zeggen van die kleine eilanden, diep in het zuiden gelegen, die de Hollandsche admiraal HEREMIET ontdekte, en die naar zijnen naam genoemd zijn. Op deze, namelijk, is kaap *Hoorn* (*) gelegen, de meest beroemdste grensplaats van gansch *Amerika* in het zuiden op 55 gr. 42 min. Z. Br.

De vaart om deze, weleer voor de zeelieden zoo geduchte kaap, wordt thans bij voorkeur door de meeste van hen, die naar de *Zuidzee* willen stevenen, gekozen.

(*) Een beroemd vaderlandsch schrijver zegt: » laten wij toch den vreemdeling afleeren, om dezen uit hoek kaap *Horn* te noemen, en hem herinneren, dat deze kaap in 1616, door onzen wakkeren zeeman SCHOUTEN, in de Noord-Hollandsche stad *Hoorn* geboren, is ontdekt, waarom hij deze zuidelijke punt van *Amerika*, kaap *Hoorn*, naar zijne geboorteplaats, heeft genoemd."

De Vert.

DE PROVINCIEËN

VAN

LA PLATA.

De landstreek van *Zuid-Amerika*, thans bekend onder den naam: *de vereenigde provinciën van Rio de la Plata*, bevatte voorheen het grootste gedeelte van het Spaansche vice-koninkrijk *Rio de la Plata*, en strekte zich omtrent van 23 tot 41 gr. Z. Br. en van 51 tot 70 gr. W. L. van *Greenwich* uit. De provinciën van *la Plata* grenzen ten noorden aan *Bolivia* en *Paraguay*, ten oosten aan *Brazilië* en den Ethiopischen *Oceaan*, ten zuiden aan *Patagonië*, en ten westen aan *Chili*, en worden van dit gemeenebest door de *Andes* gescheiden. De gansche oppervlakte bedraagt twee en dertig duizend vierkante geographische mijlen. Volgens NUNES, bestaan zij uit de volgende veertien provinciën: *Buenos-Ayres*, *Entre Rios*, *Santa Fé*, *Corrientes*, *Cordova*, *San Juan*, *San Luis de la Punta*, *Salta*, *Santiago del Estero*, *Tucuman*, *Catamarca*, *Rioja*, *Mendoza* en *Jujui*.

De oppervlakte des lands bestaat uit eene ontzettende, op vele plekken bijna loodrechte vlakte, met

uitzondering echter van de, tot de oostelijke helling van de keten der *Andes* behoorende, en van sommige aan *Brazilië* en *Bolivia* grenzende distrikten. Slechts hier en daar ontmoet men enkele, uit zandsteen bestaande bergen, of liever heuvelen, die nauwelijks negentig vademmen hoog zijn.

De zuidelijke vlakten zijn onder den naam *Pampas* bekend, bevatten eene uitgestrektheid van drie honderd mijlen in de lengte, en twee honderd mijlen in de breedte, en leveren het eentoonigste gezigt op, dat men zich ooit verbeelden kan. Niettegenstaande de menigte van water, dat ontspringt uit de bronnen der *Andes*, of door den regen verzameld wordt, en ontelbare beken en rivieren naar het oosten vormt, zoo bereiken evenwel slechts weinige van deze stroomen de rivier *la Plata* en de zee. De meeste blijven uit gebrek aan afloop, in de vlakten staan en droogen uit. Om deze reden zal ook het land nooit door kanalen bevochtigd kunnen worden. De loodrechte ligging dezer vlakten begunstigt ook het ontstaan van vele meren, die echter ondiep zijn en in den zomer uitdroogen. Over het algemeen is evenwel de grond niet onvruchtbaar, gelijk men reeds kan opmaken uit de talrijke kudden vee, die de *Pampas* bedekken. Het is echter, om de aangevoerde reden, onmogelijk, den grond op onze Europeesche wijze te bewerken.

De voornaamste stroom van het land is de ontzettende *la Plata* of zilverrivier (*). Deze rivier ont-

(*) *Plata* beteekent in het Spaansch *zilver*. Daar dit

ontstaat uit de vereeniging van de *Parana* en *Uruguay*, omtrent vijfien mijlen boven en ten noorden van de stad *Buenos-Ayres*, die aan haren regter oever ligt. De Indianen noemen dezen stroom *Parana Guazu*, dat is, de *grootte Parana*, om dien van de eigenlijke *Parana* te onderscheiden. De minste breedte van *la Plata* is tien uren, en de grootste, daar, waar zij in de *Atlantische zee* stort, van de kaap *Santa Maria* ten noorden, tot die van *San Antonio* ten zuiden, veertig uren gaans. Verscheiden aardrijkskundigen plaatsen den mond van de rivier *la Plata*, tusschen de landtongen *Santa Lucia* en *Las Piedras*, dewijl van hier af haar water ophoudt zoet te zijn. Zoo ontzettend breed intusschen deze stroom is, zoo ondiep is hij tevens, en de scheepvaart op denzelven moet dus met vele hinderpalen en gevaren worstelen.

De *Parana* ontspringt in het gebergte van het landschap van *Brazilië*, *Minas geraes*, en wel, volgens *AZARA*, tusschen 17 gr. 30 min. en 18 gr. 30 min. Z. Br., maar naar nieuwere kaarten eenige graden zuidelijker, loopt, nadat hij door verscheidene andere rivieren aanmerkelijk versterkt is, eerst naar het westen, dan naar het zuidwesten en zuiden, vervolgens weder naar het westen en van *Corrientes* af, waar hij de *Paraguay* ontvangt, andermaal met eenen naar het westen krommenden boog, naar het
zui-

dit woord in het latijn *argentum* heet, zoo noemt men ook de staten van *la Plata*, inzonderheid echter *Buenos-Ayres*, de *Argentijnsche republiek*. *De Vert.*

zuiden, waar hij, door zich met de *Uruguay* te vereenigen, de rivier *la Plata* vormt. De breedte der *Parana* bij *Corrientes* bedraagt vijftien honderd vademen, en de kolom van water is, volgens de schatting van *AZARA*, ten minste tien malen grooter dan die der *Paraguay*. *AZARA* berekende de massa water van de laatstgemelde rivier, en vond, dat bij *Assuncion*, omtrent vijf en dertig mijlen boven *Corrientes*, in het uur, bij gemiddelden waterstand, omtrent twee maal honderd duizend kubieke vademen afvloeijen. De *Parana* heeft zeer vele eilanden. Hij zwelt somtijds zeer hoog door de regenbuijen in *Brazilië*, zijne overstromingen zijn echter in December het grootste. De menigvuldige watervallen veroorzaken echter, dat deze stroom, niettegenstaande zijne sterkte, slechts in korte streken en voor kleine vaartuigen vaarbaar is. De geduchtste dezer watervallen is die van *Guayra*, omtrent op 24 gr. breedte. Het, zelfs bij middelbare hoogte van het water, reeds zeer diep en ruim een en twintig honderd vademen breede bed van den stroom, wordt hier plotseling vernaauwd tot eene breedte van dertig vademen, en stort bij eene helling van omtrent 50 graden, met eene vreesselijke woede in eene diepte van 52 voeten. Men hoort het gedruisch van dezen waterval op eenen afstand van zes uren. Deze plaats is echter ook die, waar de val het sterkste is. Naauwkeurig gesproken, moet men den ganschen weg van drie en dertig uren, die de stroom van hier tot aan den mond der *Yguazu* of *Curitiba*, op 25 gr. 41 min. breedte, aflegt, als een

een vervolg van denzelfden val beschouwen, want de stroom heeft in deze gansche uitgestrektheid eenen aanmerkelijken val, en vloeit tusschen twee steile rotsachtige oevers, die zijn bed tot op zeven en veertig vademen vernauwen.

De *Paraguay* ontspringt op 13 gr. 30 min. breedte in het hooge gebergte van het Brazilische landschap *Matto grosso*, van waar een aantal rivieren naar alle streken der wereld vloeijen. De *Paraguay* loopt naar het zuiden, wordt door verscheidene, voornamelijk uit het westen van de *Andes* komende rivieren, onder welke de *Pilcomago*, de *Rio Vermejo* en de *Rio Salado* (*), de voornaamste zijn, versterkt, en stort dan bij *Corrientes* in de *Parana*. Hoewel het bed der *Paraguay* over het algemeen smal is, zoo heeft het evenwel noch klippen, noch andere hinderpalen, en de rivier is dus reeds van den 17^{den} graad breedte, tot aan haren mond, alom bevaarbaar.

De oorsprong van de *Uruguay* wordt gevonden in het gebergte van het landschap *Rio grande*, in *Brazilië*, ten westen van het eiland *St. Katharina*, tusschen den 27sten en 28sten graad breedte. Hij loopt in het eerst naar het westen, wendt zich vervolgens naar het zuidwesten, en eindelijk naar het zuiden. Onder de talrijke rivieren, die in dezen stroom storten, zijn, de *Ybicuj* en de *Rio negro* (zwart-

(*) Het Spaansch woord *Rio* beteekend *rivier*; *Rio vermejo* of *bermejo* is de roode rivier, *Rio Salado* de zoute rivier.

(zwarte rivier), die insgelijks uit het oosten, en wel uit de *Banda oriental* komen, de voornaamste. De *Uruguay* heeft daar, waar hij zich met de *Parana* vereenigt, bijna zoo veel water, als deze laatste rivier. Zijn loop is, omdat hij minder door vlakten stroomt, sneller dan die der twee andere rivieren. Hij bereikt zijne grootste hoogte in de maanden Augustus, September en October. Grootere vaartuigen kunnen gewoonlijk slechts tot het rif *Salto chico*, op 31 gr. 23 min. br., en slechts bij hoog water, tot den *Salto grande*, op 31 gr. 12 min. varen. Van hier tot op zes en dertig uren van zijnen mond is hij slechts voor schuiten vaarbaar.

Onder de reeds genoemde talrijke meren van deze landen, die grootendeels ontstaan door de loodregte ligging van den grond, is de *Ybera*, ten zuiden van *Parana*, en ten oosten van *Corrientes*, het voornaamste. Dit meer heeft eene oppervlakte van meer dan zestig vierkante geographische mijlen, is ten noorden, waar het de *Parana* nadert, van welke rivier het slechts weinige mijlen verwijderd is, bijna dertig uren breed, en strekt zich insgelijks naar het zuiden, dertig uren ver, uit. Hier vormt het de zoogenoemde golf van *Yuquicua*, en verandert nog meer zuidelijk in de aanzienlijke rivier *Mirinay*, die in de *Uruguay* valt. Uit den westkant der *Ybera* ontspringen drie andere, niet min aanzienlijke stroomen, de *Santa Lucia*, *Corrientes* en *Bateles*, die in de *Parana* storten. Niettegenstaande dit alles, en hoewel het meer, zoo ver men weet, volstrekt geen' toevoer van water ontvangt, blijft het ech-

echter het gansche jaar door bijna op dezelfde hoogte. Het grootste gedeelte van deszelfs oppervlakte is een met allerlei waterplanten, zelfs hier en daar met struiken, bedekt moeras, en slechts op acht of tien plekken ziet men helder water. Dit meer krijgt zijn water, behalve in den regentijd, slechts door middel der doorzijpering van de *Parana*. Het is ook ondoenlijk om op eenigerhande wijze in het midden van het meer te komen, uit hoofde van de waterplanten. ARANA vermoedt, dat de *Parana* voorheen door de *Ybera* liep, en ook in het vervolg dit oude bed weder zal opzoeken.

Wat het klimaat der provinciën van *la Plata* betreft, zoo kan men reeds uit de groote uitgestrektheid des lands, van het noorden naar het zuiden, opmaken, dat dit zeer verschillend moet zijn. Te *Assuncion* (de hoofdstad van *Paraguay*, die wel niet tot de staten van *la Plata* behoort, maar toch omtrent op dezelfde breedte met de noordelijkste provinciën van dit land ligt, namelijk, op 25 gr. 16 min. 40 sec.) klom, volgens AZARA, op gewone zomersche dagen, de thermometer van FAHRENHEIT tot 85 gr. (omtrent 24 gr. van REAUMUR), en in de warmste tot 100 gr., iets boven 30 gr. van REAUMUR. In de winterdagen, die men koud noemde, daalde dezelfde tot 45 gr. (omtrent 16 gr. van REAUMUR boven nul). Vele boomen verloren dan hunne bladeren. De winters van 1786 en 1789, toen het water bevroor en sommige planten stierven, behooren tot de ongewone verschijnselen. Doorgaans gaan de zuide- of zuidoostewinden met koude, en de
noor-

noordewind met warmte vergezeld. De heerschende winden zijn de ooste- en noordewind. De zuidewind brengt heldere lucht en droogte. De westewinden zijn zeldzaam, en duren naauwelijks twee uren.

AZARA vond te *Buenos-Ayres*, op 34 gr. 36 min. 28 sec. br., de koude gevoeliger, dan te *Assuncion*. Men noemt doorgaans den winter streng, als in denzelfden meermalen het water drie of vier dagen met eene dunne ijskorst bedekt is. Volgens eene, door NUNES medegedeelde tafel voor 1822, was de hoogste stand van den thermometer op 11 Januarij 91 gr. FAHR. of $26\frac{2}{3}$ gr. REAUM., de laagste op den 19^{den} Augustus, 36 gr. FAHR. of $1\frac{7}{5}$ REAUM., en de middelbare warmte van het gansche jaar 62 gr. FAHR. of $13\frac{1}{3}$ REAUM.; de hoogste stand van den barometer bedroeg op 11 September $30\frac{4}{100}$ Engelsche duimen, ($28\frac{1}{2}$ Fransche) (*), de laagste op 9 December $29\frac{1}{100}$ Eng. duim. ($27\frac{1}{3}$ Fr.) en de middelbare stand voor het gansche jaar $29\frac{7}{100}$ Eng. duim. ($27\frac{85}{100}$ Fr. duim). In dat zelfde jaar telde men twee honderd zeven schoone, tachtig betrokkene, acht en zeventig regenachtige dagen en acht en twintig onweders. De winden zijn hier heviger, dan in de noordelijke streken; de westewinden veelvuldiger; de zuidoostewind gaat in den winter steeds met regen gepaard, maar in den zomer met droogte, zij zijn echter aanhoudender en he-

vi-

(*) Twaalf Engelsche duimen zijn elf en een kwart Parijsche.

De Vert.

viger, en voeren vaak stofwolken mede, die de zon verduisteren en zeer onaangenaam zijn. De hevigste winden zijn de over de *Pampas* komende zuidwestwinden (*Pamperos*) die dikwijls vreesselijke orkanen worden. Maar deze zijn echter tevens ook de gezondste, en verdrijven, ten minste voor eenigen tijd, de groote vochtigheid, die in de huizen van *Buenos-Ayres*, een der ergste plagen is, en waaraan mogelijk, volgens VARAIGNE, het gebrek aan kelders in deze plaats, is toe te schrijven. De naar het zuiden gerigte muren der gebouwen, zijn met gras of mos bedekt, en de zuidzijde der daken met planken, bijna drie voeten hoog, begroeid, en zal het gebouw niet bederven, dan moeten deze om de twee of drie jaren worden weggenomen. Evenwel heeft deze groote vochtigheid over het geheel geen nadeeligen invloed op de gezondheid der inwoners, en de bijna twee derde deelen van het jaar heerschende heldere lucht, verhoogt het genot des levens zeer. De zuiverheid der lucht is zoo groot, dat men, volgens NUNES, in 1819 en 1823 de planeet *Venus* op den klaren dag zien kon. Sneeuw is een zeldzaam verschijnsel, dat in twintig of dertig jaren mogelijk slechts eens te *Buenos-Ayres* gezien wordt, daarentegen is de regen zeer aanmerkelijk, en de onweders zijn zeer hevig en slaan dikwijls in.

Over het geheel zijn de landen van *la Plata* zeer gezond, en zelfs de nabijheid van waterrijke plaatsen en overstroomde streken, die men hier zoo vele vindt, hebben geen nadeeligen invloed op de gezondheid der inwoners. *Buenos-Ayres* heeft zelfs zij-

zijnen naam van zijne gezonde lucht gekregen, want deze woorden zeggen in het Spaansch; *goede lucht*. Men slaapt, niettegenstaande de vochtige lucht en den veelvuldigen dauw, bijna het grootste gedeelte van het jaar in de opene lucht en op den grond. Zelfs vreemdelingen gewennen hieraan dra, inzonderheid op reis, wanneer de nood hun hiertoe dwingt. Volgens CALDCLEUGH, zijn de tering en buikpijnen de heerschende ziekten onder de beschaafde klasse van *Buenos-Ayres*. In de laatste jaren is de inënting met koepokstof ingevoerd.

Verder naar het westen bespeurt men niets van de in de oostelijke streek heerschende vochtigheid, en de provincieën *San Luis* en *Mendoza* munten integendeel door eene groote droogte van den dampkring uit, hoewel hier vele planten groeijen. Des nachts valt hier geen dauw, en de doode dieren verrotten niet, maar droogen uit tot mumiën, zoo dat HEAD dikwijls niet kon onderscheiden of zij dood of levend waren en slechts sliepen.

De rijkdom der mineralen van *la Plata*, bestaat, voornamelijk in *zout*. In de *Pampas* vooral is de grond hiervan bijna overal bezwangerd; een bewijs dat deze streken, gelijk in *Azië* de heide om de *Kaspische zee*, in vroegeren tijd door de zee bedekt zijn geweest. Eene zoutachtige kleiaarde *barrero* genoemd, wordt met groote begeerte door de dieren gegeten, en zij bevordert ook, als zij niet in te groote hoeveelheid wordt gebruikt, hunne gezondheid. Vele wateren, bijv. de rivieren *Pilcomago* en *Vermejo*, zoo wel als de meren, hebben ook,
voor-

vooral bij laag water, eenen zoutachtigen smaak. Als deze laatste uitdroogen, dan is de grond verscheidene duimen dik, met zout bedekt. Omtrent honderd dertig uren westzuidwest van *Buenos-Ayres*, ligt de groote *Laguna de Salinas* (dat is, zoutzee), die uitmuntend keukenzout oplevert. Voorheen trok jaarlijks een aantal menschen naar dit meer, om zout te verzamelen, aan hetwelk men te *Buenos-Ayres*, nadat het gezuiverd wás, de voorkeur gaf boven dat van *Europa*. Over het geheel gebruiken echter de inwoners, vooral te *Buenos-Ayres*, zeer weinig zout, dat men gedeeltelijk aan de groote vochtigheid der huizen moet toeschrijven, dewijl het zout nergens behoorlijk bewaard kan worden. Voor de komst der Europeanen was het gebruik van zout bij de inboorlingen geheel onbekend. Men bedient zich thans van hetzelfde het meest bij de veeteelt. Vele planten zijn ook zoutachtig, en verscheidene natiën in de noordelijke streken bereiden, nadat zij deze planten verbrand hebben, uit derzelver asch kleine balletjes, waarmede zij hunne spijzen zouten.

Verscheidene streken zijn ook rijk in salpeter, en men won die voorheen tot het maken van buskruid.

Het gebied van *la Plata* is over het geheel arm in metalen, zoo als dit van een bijna geheel vlak land ook te wachten is. Een zonderling natuurverschijnsel is echter de groote klomp *meteoorijzer*, die in de vlakke van *Chaco*, zeventig mijlen van de stad *Santiago del Estero*, op eenen kleiachtigen, geheel van steenen ontblooten grond, gevonden wordt.

Het

Het is een blok van dertien *palmos* (*) lang, acht *palmos* breed, en zes *palmos* hoog. DON RUBIN DE CELIS, die in het acht en zeventigste deel der *Londonsche Philosophical Transaction*, het eerst een naauwkeurig berigt van dit ijzer gegeven heeft, hield het voor een voortbrengsel der vulkanen, hetwelk evenwel, daar mogelijk in den omtrek van drie honderd uren geen vulkaan gevonden wordt, geen geloof verdient. Ook kan dit, bij het volslagen gebrek aan ijzermijnen in dit gedeelte van *Zuid-Amerika*, niet door overstroming herwaarts gevoerd zijn. De kristallijne geaardheid der oppervlakte en de *Nickel* bewijzen, dat deze klomp ijzer van eenen meteorischen oorsprong is, gelijk die van *Siberië*, *Bahia*, enz. De buitenste, door eene heldere naar het zilverwit zwmende kleur in het oog loopende schors, moet eenigen tijd na het nedervallen uit de lucht nog zeer zacht geweest zijn, want men bespeurt op dezelve nog afdruksels der handen en voeten van volwassene menschen, zoowel als van de pooten van verscheidene groote vogels dezer streek. Het ijzer van dezen klomp is onder den hamer rekbaar, wederstaat de vijl niet, maar is echter zeer hard. De heer CALDCLEUGH zag een groot stuk van dit ijzer in de hoefsmederij te *Buenos-Ayres*, waar toen, op last der regering, een paar pistolen tot een geschenk voor den voorzitter der Vereenigde Staten van *Noord-Ame-*

(*) Een *palmo* bevat 9 Castiliaansche duimen, 12 zülke duimen of een voet bedragen $125\frac{3}{8}$ Fransche lijnen, of bijna $10\frac{1}{2}$ Fransche duimen.

De Vert.

Amerika uit hetzelfde gemaakt moest worden. De werklieden klaagden zeer over de taaiheid van dit ijzer. De belangrijke mijn van zuiver ijzer (*fer natif*), waarvan NUNES bij de beschrijving van de provincie *Santiago del Estero* spreekt; en die, sedert de omwenteling, veel ijzer heeft geleverd, is ontwijfelbaar niets anders dan de door ons beschrevene klomp. Dat men dit ijzer verwerkt is niet te verwonderen, maar het is echter te vreezen, dat dit merkwaardig natuurverschijnsel dan ook allengs zal verdwijnen.

Goud- en zilvermijnen worden slechts in de westelijke, aan de helling der *Andes* liggende, en in sommige bergachtige streken der noordelijke landschappen gevonden. Men telde in het voormalig vice-koningrijk *Rio de la Plata* zeven en vijftig zulke mijnen, waarvan echter de meeste thans tot de republiek *Bolivia* behooren. Bovendien waren er nog twee tin-, zeven koper- en zeven loodmijnen. De beroemde goud- en zilvermijn *Famatina*, vijf en dertig uren ten oosten van *Rioja*, behoort steeds nog tot het gebied der Staten van *la Plata*. Maar reeds gedurende de Spaansche heerschappij, werd het bewerken der mijnen in deze landen zeer slaperig behandeld, en het kwam door de omwenteling, toen elk verplicht was de wapenen op te vatten, geheel in verval. Het is zoo, ook voor hier, zoo wel als voor *Chili*, werden in *Engeland* verscheidene maatschappijen gevormd, die bedoelden de verlatene mijnen te laten bewerken, en zich hiervan groote voordeelen beloofden. Maar de ervaring der laatste jaren heeft deze hoop te leur gesteld, en hierbij zijn

II.

C

groo-

groote sommen verloren. De heer HEAD bewijst, dat dit verlies grootendeels veroorzaakt is door onkunde der aardrijkskundige gesteldheid dezer landen in het gemeen, en van de plaatselijke ligging in het bijzonder. Daar hij nu de staten van *la Plata* en een gedeelte van *Chili*, gedurende de jaren 1824 en 1825, op last van zulk eene maatschappij, en met oogmerk om eene naauwkeurige kennis van de mijnen aldaar te verkrijgen, bezocht heeft, zoo verdienen zijne berigten alle geloof, en wel te meer, daar zijn gansche verhaal gekenmerkt is door de duidelijkste blijken van eene naauwkeurige waarneming en groote onpartijdigheid. Zijne waarnemingen zijn ook door de bijna gelijktijdig in het licht verschenen reisbeschrijving van zijn' landsman MIERS bevestigd.

Men ziet uit het berigt van HEAD, dat de regering van *la Plata* ook geene groote verwachting heeft van den aanstaanden bloei harer mijnen, en de daaruit voortvloeiende vermeerdering der inkomsten van den staat. HEAD schildert met korte, maar scherpe trekken en levendige kleuren de physike, zedelijke en staatkundige hinderpalen en moeilijkheden, die de bewerking der mijnen, inzonderheid door Britten en andere vreemde natiën, in den weg staan.

Hij vindt de physieke hinderpalen en moeilijkheden allereerst in de groote afstanden der bergwerken, deels van elkander, deels van de naaste plaatsen, dan in de derwaarts leidende slechte wegen, gedeeltelijk over rivieren en beken zonder bruggen,

gen, alsook in de ligging der mijnen midden tusschen hooge, tot diep in den zomer met sneeuw bedekte bergen, en inzonderheid in gebrek aan water des zomers, dat het gebruik van werktuigen, wasschingen, enz. zeer moeilijk maakt.

Van den zedelijken kant beschouwt, heeft de bloei dezer mijnen vooral te worstelen met gebrek aan beschaving en werkzaamheid der inwoners. Zoo wel arme als rijke hebben een' afkeer van alle soort van inspanning, en maken geene zwaarigheid de opgenomene verplichting onvervuld te laten. De uit *Europa* herwaarts gebragte bergwerkers worden moeilijk aan het klimaat en de gewoonte des lands gewend, worden traag, ziek of losbandig, enz.

Van de zijde der staatkunde is de voornaamste hinderpaal van den bloei van alle Zuid-Amerikaansche, voorheen Spaansche, bergwerken, te zoeken in den nieuwen regeringsvorm dezer landen. Bij de Spaansche regering was het bewerken der mijnen een voorname tak van de staats-industrie, en zij liet die door gedwongene arbeiders verrigten. Thans heeft men echter ook andere bronnen van winst leeren kennen, en men kan slechts voor hoogen loon arbeiders tot het moeilijk werk der mijnen krijgen. Het hoofdgebrek echter ligt in de zwakheid der tegenwoordige regering van *la Plata*, en in de geringe vastheid van het gansche, over zulk eene verbazende oppervlakte zich uitstreckende verbond der Staten, dewijl de plaatselijke en provinciale besturen zich weinig laten gelegen liggen aan de bevelen van de centrale magt, en de vreemde on-

dernemer zelden in staat is bij ontstanen twist hulp en regt te krijgen.

Het rijk der planten kan in een land, welks grond meerendeels vlak en van denzelfden aard is, geene groote verscheidenheid opleveren, en slechts de afstand van den equator kan eenig onderscheid veroorzaken.

Gebrek aan hooge boomen is eene kwaal, waardoor bijna alle deze provinciën geteisterd worden. Van de rivier *la Plata* tot aan de straat van *Magellaan*, vindt men geene bosschen, en even zoo min in de middelste en oostelijke deelen der *Pampas*. Slechts de noordelijke landschappen en de eilanden der *Parana*, zijn tamelijk rijk aan eigene soorten van hout. De bosschen aan de oevers der beken en rivieren zijn vrij dik, echter vindt men hier slechts weinige boomen van dezelfde soort bij elkander, en men moet dikwijls ver wandelen om twaalf boomen van dezelfde soort zaam te vinden. De streken bij de keerkringen zijn gedeeltelijk begroeid met struiken van hoog varenkruid.

De *Pampas* leveren een zeer verschillend gezigt op, al naar dat men die op een' afstand van het oosten naar het westen beschouwt. De heer HEAD verdeelt de gansche streek, door welke hij van *Buenos-Ayres* tot *Mendoza* trok, in drie distrikten. De eerste van *Buenos-Ayres*, tot op eenen afstand van honderd tachtig Engelsche mijlen, is met klaver en distelen bedekt; de tweede brengt, in eene uitgestrektheid van vier honderd Engelsche mijlen, slechts hoog gras voort, en de derde, die loopt tot den

den voet der *Cordilleren*, is met lage boomen en struiken bezet. Het tweede en derde distrikt hebben bijna het gansche jaar door dezelfde gedaante, de boomen en struiken zijn steeds groen, en de ontzettende vlakte, met gras bedekt, levert slechts naar mate het jaargetijde dit mede brengt, een verschillend gezigt op. De distelen hebben in den winter groote, sappige bladeren, en de gansche oppervlakte des lands heeft de gedaante van een rapenveld. De klaver tiert ook in dit seizoen het weelderigst, en het gezigt van het hierin in volle vrijheid weidend vee is zeer fraai. In de lente is de klaver verdwenen, en de distelbladeren liggen op den grond. Maar binnen vier weken verandert het tooneel, de gansche vlakte wordt een welig bosch van groote distelen, die opschieten tot eene hoogte van tien tot elf voeten en in vollen bloei staan. Het uitzigt in de verte is nu verdwenen, men ziet geen vee meer, ja zelfs de weg is gesloten, dewijl de distelen zoo kort bij elkander staan, dat zij, behalve de prikkels, waarmede zij gewapend zijn, een ondoordringbaar bosch vormen. De plotselinge groei dezer planten is waarlijk verbazend, en een vijandelijk heer, dat in dezen tijd in het land zou willen vallen, zonder met de eigenheden van hetzelfde bekend te zijn, zou inderdaad door deze distelbosschen ingesloten worden, en noch voor- noch achteruit kunnen trekken. Eer de zomer nog voorbij is, verandert dit tooneel andermaal. De distelen verwelken en verliezen hunne kleur, zij laten hunne koppen hangen, de bladeren krimpen

in, de stelen worden dor en zwart, en verwekken, door den wind bewogen, een hevig gedruisch, tot eindelijk de stormen uit het zuidwesten (*de pamperas*) opsteken en alles omver werpen. Uit den door hunne verrotting nieuw gemesten grond ontspruit nu weder de klaver, en binnen kort is de vlakte even zoo groen als voorheen.

In verscheidene streken worden de planten, als zij hunne volle hoogte bereikt hebben, in brand gestoken, opdat zij op nieuw zouden ontspruiten en aan het vee een zacht voedsel opleveren. Worden zij echter niet voorzigtig in brand gestoken, dan verspreidt zich het vuur, tot rivieren en beken het beperken. AZARA reisde ten zuiden van *Buenos-Ayres* meer dan honderd mijlen door eene vlakte, die men, kort geleden, op eens had aangestoken, en waar de planten op nieuw begonnen te kiemen. Door zulk een' brand sterven een aantal insekten en andere kleine dieren, ja zelfs paarden, dewijl deze geen' moed hebben om, gelijk de runderen, door het vuur te rennen.

De *Cactus* wordt in de landen van *la Plata*, gelijk in het gansche warme *Zuid-Amerika*, zeer veel gevonden. Zijn stam wordt twintig tot vier en twintig voeten hoog, en is zoo rond alsof hij op eene draaibank gelegen had. In de streken bij de *Parana* staat aan de oevers der beken en meren eene soort van riet, zoo dik als het been van een' man, hol en zeer hard, zoodat men het tot timmerhout bezigen kan. De Jezuïten te *Paraguay* maakten, gedurende den oorlog van 1752, kanonnen

nen van dit riet, door het met leder te overtrekken. Eene andere soort van riet heeft zeer lange pijpen; de knopen van hetzelfde staan anderhalf tot twee voeten van elkander. Men gebruikt het tot vormen om kaarsen te gieten.

De door de Spanjaards ingevoerde Europesche vruchtboomen zijn niet geslaagd, behalve de zure perzik en de olijf. Deze groeijen alom in menigte zoodra sommigen slechts zulk eene hoogte bereikt hebben, dat zij de overige tegen de winden beveiligen kunnen, want deze zijn de voornaamste beletselen, die het tieren der boomen verhinderen. Kerseboomen vindt men insgelijks in menigte, zij dragen echter slechts zelden vruchten, omdat de bloesems door de stormen verwoest worden. Aan de rivieren en beken worden ook wilgen gevonden. De tegenwoordige regering wendt alle moeite aan om de boomkweekerij te bevorderen, en levert de landlieden voor eenen billijken prijs jonge boomen. Naar het westen, vooral bij *Mendoza*, slaagt de wijnstok ook voortreffelijk, maar meloenen en appelen, schoon die hier in menigte gevonden worden, zijn echter slecht. De Europesche groenten zijn ook met eenen goeden uitslag in de Staten van *la Plata* door de Spanjaards ingevoerd, maar worden slechts door de Europeanen gegeten. De *Gaucha* veracht dezelve, en zou denken, dat hij door dit genot tot den rang van het vee gedaald was. Van den land- en tuinbouw zullen wij in het vervolg spreken.

Wat het dierenrijk dezer landen betreft, zoo

worden hier, gelijk in alle warme landen, een aantal schadelijke en lastige insekten gevonden, namelijk, wespen, mieren, spinnen, sprinkhanen, vlooiën en weegluizen. Deze laatste waren aan de inboorlingen tot 1769 onbekend, toen zij, zoo als men verhaalt, allereerst met de pakkaadje van eenen uit *Europa* komenden stadhouder te *Paraguay* gebragt werden. Zij zijn in sommige streken zoo veelvuldig, dat men, als het weder dit slechts gedooft, des nachts liever in de opene lucht, dan in de huizen slaapt. Zeer lastig, ja nog erger dan de muskieten, is, volgens MIERS, eene gevleugelde soort van weegluizen, die *benchuca* genoemd wordt (waarschijnlijk de *Rinchuca* van AZARA). Zij zijn eirond en glad, gelijk de gewone weegluizen, maar veel grooter, en zwellen als zij zich vol bloed gezogen hebben, tot de grootte van eene kleine pruim. Zij tappen den mensch zoo veel bloed af als onze gewone bloedzuigers. Over dag verbergen zij zich in de zolders en de spleten der muren. *Mendoza*, *St. Juan* en de noordelijke landschappen worden het meest door deze huisplaag geteisterd. Dewijl de *benchucas* vleugels hebben, zoo kan men de woningen, zelfs door de grootste zindelijkheid, niet tegen dezelve beveiligen.

Eene niet min vreesselijke huisplaag zijn in *Buenos-Ayres* de vlooiën. De Italiaansche zendeling TERMEYER, verhaalt hiervan (*opuscoli tom. 1 pag. 570*) het volgende: » in *Buenos-Ayres* worden weinig weegluizen, maar des te meer vlooiën gevonden. De inwoners, zelfs de voornaamste, zijn daarom gewoon, dagelijks verscheidene reizen van linnen

te

te verwisselen, om ten minste voor eenige oogeblikken van dit lastig ongedierte bevrijd te worden. Ik werd daardoor zoo wel geplaagd, als ieder inwoner, en was dus op een middel bedacht om van dezelve ontslagen te worden. Toen ik nu eens op eenen avond eene belangrijke zaak onder handen had, schenen de vlooiën, al wat zij konden, aan te wenden, om mij in mijn werk te storen. Daar ik dit wezenlijk niet meer kon uitstaan, sloot ik mijne boeken, haalde een' emmer met water, hield mijne voeten boven het water, en trok toen mijne schoenen uit, zoodat de vlooiën, die in dezelve zaten, genoodzaakt waren in het water te springen. Eene ijskoude huivering overviel mij, toen ik, in een oogeblik, de gansche oppervlakte met eene zwartbruine korst overdekt zag. Ik telde op den volgenden dag meer dan achttien honderd doode vlooiën, en hoe veel zijn er niet nog ontsprongen, of zaten aan de overige deelen van mijn lijf? Men kan hieruit de grootheid dezer plaag eenigzins opmaken."

Al de verschillende soorten van bijen, die hier gevonden worden, bereiden was en honig, maar de laatste wordt slechts tot voedsel door eenige Indische volken, die in de bosschen leven, gebruikt. Zij verdunnen dien met water, en laten hem gisten, om zoo doende een' bedwelmenden drank te verkrijgen. De honig van sommige bijen is vergiftig, dat veroorzaakt wordt door de planten, uit welke zij dien verzamelen. Eene soort van bijen plaatst den honig niet in cellen, maar in kleine, ronde,

zeer lijnen breede hokjes van was. AZARA zag zulk een bijenkorf, die van *Tucuman* naar *Buenos-Ayres*, en dus meer dan twee honderd uren ver gebracht, was, en besluit daaruit, dat men deze soort zeer goed naar *Europa* zou kunnen overbrengen.

De wandelende mieren, die men in andere deelen van *Amerika* zoo dikwijls ontmoet, worden ook in de landen van *la Plata*, inzonderheid bij de *Parana* en *Uruguay* gevonden. Zij beginnen hunnen togt des nachts, gewoonlijk een paar dagen voor eene aanmerkelijke verandering van het weder. Zij bedekken de muren, vloer en zolder der kamers, en verteren binnen eenige minuten alle spinnen, krekels, kevers, enz.; ja zelfs muizen, als zij niet ontvlugten kunnen, worden door hen opgevreten. Er verloopen echter somtijds maanden en jaren eer men deze mieren ziet.

De landen van *la Plata* bezitten ook soorten van dieren, aan dezelve eigen, die echter uit vroegere reisbeschrijvingen genoegzaam bekend zijn. Men vindt hier weinig tweeslachtige dieren, en de schadelijkste soorten worden naar het zuiden nog zeldzamer.

De rivieren bevatten visch genoeg, maar deze wordt, zoo wel door de blanken als door de Indianen, weinig geteld. In den *Rio negro* vangt men goede Forellen. Aan de oevers der rivieren en meeren houden zich vele watervogels op.

De Zuid-Amerikaansche struisvogel, die hier *nandu* heet, wordt veel in de *Pampas* gevonden, en door de *gauchos*, gelijk andere dieren, met hunne *bolas* (ko-

(kogels) gevangen. Twee of drie steenen of ook wel ijzeren kogels zijn aan eenen tamelijk langen riem vastgemaakt. De jager slingert dien, als hij op het dier jagt maakt, over zijn hoofd, en werpt dien naar het beest, zoodra dit onder zijn bereik is. De riem slingert dan om de pooten en het lijf van het beest, en de kogels slaan het zoo hevig, dat het ter aarde moet storten. Tot de jagt op de struisvogels worden steenen, met leder overtrokkene kogels gebruikt, die minder groot zijn. De *nandu* is maar half zoo groot als de Afrikaansche struisvogel, en zijne vederen worden niet zeer gezocht. Men zegt, dat verscheidene wijfjes hare geelachtige eieren in een gemeenschappelijk nest leggen, en dat deze dan door een mannetje uitgebroeid worden.

Tot het vangen van zwanen bedient men zich ook van deze *bolas*, die echter dan uit houten ballen bestaan. De jager gaat te water, nadert langzaam en voorzigtig, en werpt de zwaan de ballen om den hals, die, daar zij drijven, dezelve beletten te duiken. Het lijf van de zwaan te *Rio de la Plata*, is geheel wit, slechts de kop en een gedeelte van den hals zijn zwart. Zij is hier zoo veelvuldig, dat hare vederen en huid een artikel van handel uitmaken.

Het is ligt te beseffen, dat het in een land, dat, gelijk dra blijken zal, met zulke talrijke kudden bedekt is, ook niet aan roofdieren zal ontbreken. In die streken, die AZARA bezocht, telde men eenen roofvogel tegen negen andere vogels. De kleinere soorten zijn vooral lastig voor de muilezels, omdat
zij

zij zich op de gedrukte plekken van rug of borst nederzétten, en op deze wijze het beest zeer kwellen. De tamme vogels smaken niet lekker, omdat zij zich veelal met raauw vleesch voeden. HEAD zag verscheidene kippen op het aas van een dood paard, en vond, dat zelfs de eijeren te *Buenos-Ayres* ook eenen smaak van vleesch hadden. De varkens eten insgelijks raauw vleesch.

Onder de hier inheemsche zoogdieren, behooren de *tapir*, de *yaguarete*, (dien de Spanjaarden tijger noemen), en andere dieren uit het kattengeslacht, namelijk, de *kaguar* en de *puma* (de Amerikaansche leeuw,) als ook het *gordeldier* enz. De roofdieren hebben eene natuurlijke vrees voor den mensch, en vallen hem slechts dan aan, als zij getergd worden, zelden ziet men hen ook in de nabijheid van volkrijke plaatsen. Aan de zeekusten, vooral aan die van *Patagonië*, worden vele zeeolijfant (*phoca elephantina*) en zeeleeuwen gevonden. De Engelschen, Franschen en Noprd-Amerikanen zijn de voornaamste, die deze dieren, vooral de eerste, zoeken te vangen, zij bezoeken dus jaarlijks in menigte deze kusten.

In de *Pampas* ontmoet men vele *biscacho's*, eene soort van kraagdieren, uit het geslacht *arctomys*, die in groote scharen zamen leven, gelijk de konijnen gaten in den grond maken, en daardoor verscheidene streken zoo uithollen, dat paarden, muilezels en menschen daarin storten, als zij onverwachts op dezelve treden. Evenwel schijnen de paarden een bijzonder instinct te bezitten, om deze ondermijnde plaat-

plaatsen; zelfs in het donkere, te vermijden. De opgeworpene aarde vormt, bij ieder hol een' kleinen hoop, omtrent zoo als bij ons de molshooopen. Deze *biscacho's* schijnen dezelfde dieren te zijn, die men in de vlakke van *Mississippi weidehond* noemt. Over dag verbergen zij zich in holen, die bij duizenden op eene plèk aangelegd zijn, maar zoodra de zon onder gaat, komen zij te voorschijn, en plaatsen zich naast de openingen hunner holen. Het schijnt, alsof zij dan in diep gepeins zaten, en HEAD noemt hen de ernstigste dieren, die hij ooit zag. Bij dag wordt de opening van het hol door twee kleine uilen bewaakt, die hunnen post geen oogenblik verlaten (*) Nadert men deze uilen, zoo zien zij eerst den vreemdeling, en vervolgens elkander verwonderd aan, en waggelen tevens met hunne ouderwetsche koppen op eene zeer komieke wijze; maar als men ze wil vangen, dan sluipen zij spoedig in het hol.

Onder de wilde dieren dezer landen moeten insgelijks de verwilderde paarden en runderen gerekend worden, die men van den 30sten graad der breedte naar het zuiden in groote kudden ontmoet. Deze paarden stammen, zoo wel als de tamme, van dat Andalusisch ras af, dat de eerste veroveraars uit *Europa* herwaarts bragten, maar missen echter de fraaije gedaante en sterkte van dit ras, dat, volgens AZARA, veroorzaakt wordt, omdat men bij de

(*) Men denkt dat deze holuil (*strix sunicularia*) eene medebewoner van het hol der weidehonden is.

de voortteling niet meer op de hëngsten let. De wilde paarden leven in troepen van vele duizenden vrij op de vlakten, en zoeken bij voorkeur de straten en wegen op, om hunnen drek te lozen, die men hier dan ook in groote hoopen vindt. Tamme paarden worden dikwijls door zulke troepen aangevallen en weggevoerd. De inwoners vervolgen deze wilde paarden, deels om hunne tamme te beschermen, deels om die tam te maken, en daardoor het getal hunner paarden te vergrooten. Ieder gevangen paard wordt terstond gemerkt. In dorre jaren, wanneer, inzonderheid ten zuiden van *Buenos-Ayres*, het water zeer schaars is, loopen deze wilde paarden als razend in het rond, om een moeras of meer te zoeken. De eerste, die in hetzelfde storten, worden door de navolgers vertrapt. AZARA zag, dikwijls meer dan honderd paarden, die op deze wijze gestorven waren. De heer CALDCLEUGH zegt, dat in de *Pampas* geene wilde paarden gevonden worden, en dit is ook waar, zoodra men dit woord in den eigenlijken zin, dat is, van oorspronkelijk wilde verstaat. De kleur der verwilderde paarden is kastanje of roodbruin, en die der tammen zeer veelvuldig.

De wilde runderen zijn op het bovenste gedeelte van het lijf bruinrood, en aan de overige deelen zwart; de kleur der tammen is insgelijks zeer verschillend. In het jaar 1771 werd een stier zonder horens geboren, wiens stam zeer vermeerderd is en nog steeds toeneemt, indien slechts de vader geene horens heeft. Maar daarentegen hebben kalveren
van

van gehoornde stieren, horens, al bezitten de moeders dezelve niet.

Van deze tamme paarden en runderen, gelijk ook van de overige huisdieren, zal straks nader gesproken worden.

De bevolking van *la Plata* bestaat, gelijk in de andere voormalige Spaansche koloniën, uit blanken, Indianen, Mestizen, Negers en Mulatten, en bedroeg, volgens NUNES, in 1824 zesmaal honderd vijf en zeventig duizend twee honderd zestien zielen; deze opgave berust, echter, slechts wat *Buenos-Ayres* betreft, op eene wezenlijke telling, maar bij de overige staten slechts op gissing. De heer CALDCLEUGH schat het getal der inwoners echter te gering, als hij stelt dat dit niet meer dan viermaal honderd vijftig duizend bedragen zou. Dezelfde reiziger zegt dat *Buenos-Ayres* vijf en zestig duizend, en de gansche provincie, de *Pampas*-Indianen hieronder gerekend, niet meer dan tachtig duizend zielen bevat. De bevolking heeft over het algemeen gedurende den oorlog afgenomen. In het jaar 1817, toen de republiek der vereenigde staten van *Zuid-Amerika*, zoo als zij zich toen noemde, nog de tegenwoordige staten van *Bolivia* tevens bevatte, werd de bevolking, volgens de opgave der regering, op een millioen driemaal honderd duizend zielen geschat, de Indianen niet mede gerekend.

De blanke inwoners van *la Plata* bestaan, met uitzondering van de in onzen tijd derwaarts getrokkenene Franschen, Engelschen en Duitschers, die men wel op eenige duizenden mag schatten, uit Kreolen, dat

dat is, afstammelingen van de van tijd tot tijd herwaarts gekomene Spanjaarden. Onder deze Spaansche afstammelingen heerschte, zelfs reeds voor de omwenteling, de volmaaktste gelijkheid, zonder onderscheid van rang tusschen adellijke en burgerlijke; zelfs zij die, hunnen stamboom van de eerste veroveraars afleidden, genoten geene bijzondere onderscheiding. Men wist te *Buenos-Ayres* niets van de in *Peru* en elders gebruikelijke titels van baron, graaf, hertog en markies. Volgens deze regelen van gelijkheid, mogt ook onder de Spaansche heerschappij geen blanke andere blanken dienen, ja de onderkoning zelve, zou te vergeefs een' Spaanschen koetsier of knecht gezocht hebben. AZARA kreeg dikwijls, zelfs van half naakte menschen op het land, die hij vraagde: of zij in zijne dienst wilden treden? dit antwoord: » ik zoek ook iemand, die mij dienen wil. Wilt gij dit ook doen?"

De blanke bevolking moet men over het algemeen slechts in de steden zoeken. De bewoners der weinige vlekken en dorpen leven verstrooid in ver van elkander gelegene huizen, en men vindt bij de kerk zelden iemand, behalve den pastoor, een' paarden-smid, kruidenier en waard, bij welken de kerkgangers op zon- en feestdagen komen.

De kinderen der aanzienlijke Spanjaarden in de steden, krijgen terstond na hunne geboorte Mulattinnen, Negerinnen of Indiaansche vrouwen tot minnen, die tot het zesde jaar of langer voor hen zorgen, en hun, natuurlijk, geene beschaafde opvoeding geven kunnen. Opgroeijende in eenen volslagen af-

afkeer van allen arbeid (de heerschende ondeugd in gansch *Zuid-Amerika*), achten zelfs zonen van matrozen het beneden hunne waardigheid, om zich aan de bezigheid van hunnen vader te wijden. Zij worden geestelijken, advocaten of kooplieden, ja, sommigen haten zelfs dezen laatsten stand, omdat daartoe nog steeds te veel werkzaamheid vereischt wordt. De hoofdondeugden der volwassenen zijn, overdrevene wellust en speelzucht, en bij de lagere klasse neiging tot den drank. Slechts de onontbeerlijkste kunsten en handwerken worden beoefend, en wel of door arme, uit *Europa* herwaarts gekomene kunstenaars en ambachtslieden, of door lieden van de kleur. In de steden, behalve te *Montevideo* en te *Buenos-Ayres*, spinnen de vrouwen somtijds.

Zeden, kleeding en mode zijn hier over het algemeen dezelfde als in *Spanje*; evenwel beginnen de vrouwen in de zeesteden zich naar de Fransche, en nog meer naar de Engelsche wijze te kleeden. In *Buenos-Ayres* en te *Montevideo* heerschen ook meer weelde en zucht tot gemak, dan elders. Het tooneel behoort tot de hoofdvermaken van *Buenos-Ayres*. Onlangs is een nieuwe schouwburg gebouwd, de vorige was zoo slecht, dat men niet eens zitplaatsen in dezelve vond, elk, die zitten wilde, moest zijn' stoel medebrengen.

De stierengevechten zijn, hoewel niet afgeschaft, echter zoo beperkt, dat men tot dezelve verlof van de regering moet verzoeken, ook moeten de horens der stieren afgezaagd worden. De hanengevechten zijn hier zeer bemind.

II.

D

Ic-

Iedere familie heeft, gelijk te *Peru* en *Chili*, hare *tertulia* of avondgezelschap, die uit eenige, het huis regelmatig bezoekende heeren bestaat, en waarin ook vreemdelingen vriendelijk ontvangen worden. Doorgaans vindt men dus des avonds slechts de vrouwen te huis, de mannen zijn in eene *tertulia*, of zitten in de koffijhuizen. Het voornaamste vermaak is de dans, het zij de Spaansche contredans of de menuet en walzer, benevens een' dans met gezang, die *cielito* heet, omdat de dame deze woorden zingt: *cielito, mi cielito*, (hemeltje, mijn hemeltje.) De muziek maakt ook een gedeelte van het gezellig vermaak uit, en vele dames spelen fraai op de guitar of de piano-forte. Om elf uren scheidt de *tertulia*. *Matté* of thee van *Paraguay* is te *Buenos-Ayres* ook de geliefkoosde drank. Volgens CALDCLEUGH munten de Argantijsche vrouwen uit door haar beschaafd en beleefd gedrag, zoodat men, als men niet beter wist, denken zou, dat zij van der jeugd af de uitmuntendste opvoeding hadden genoten. Dit is echter slechts een aangeboren en vervolgens door de verkeerung beschaafd talent. De stormen der omwenteling, toen partijzucht en fanatisme zelfs tot in den schoot der huisgezinnen drongen, stoorden deze openbare en huisselijke gezelligheid wel eene poos, maar men begint reeds sedert eenige jaren weder de oude voetstappen te drukken.

Sommige gewoonten, die de inwoners van *la Plata* van andere Spanjaarden onderscheiden, zijn afkomstig van de eigene gesteldheid des lands. De overvloed van paarden, bij voorbeeld, en het goedkoope
van

van derzelver onderhoud, stelt zelfs den armsten in staat, om ten minste één paard te houden. De rijkere bezit een aantal paarden, en besteedt aan het paardentuig meer geld, dan aan zijne eigene kleeding. Een of meer gezadelde paarden staan den ganschen dag voor iedere deur, opdat de eigenaar naar welgevallen ieder oogenblik van dezelve gebruik zou kunnen maken. Te voet te gaan, al was de weg nog zoo kort, zou hier zelfs door den gemeensten Spanjaard als iets laags, armoedigs, ja zelfs wel als verachtelijk beschouwd worden. Vele bezigheden worden zelfs te paard verrigt. De *Gaacho* werpt zijn net, om visch te vangen, van zijn paard in het water, en baadt zich ook rijdende. Aan de hoeken der straat ziet men bedelaars te paard, en die hen, omdat zij te paard zitten voor niet arm zou houden, en daarom weigeren hun eene aalmoes te geven, zou hun even zoo zeer onregt doen, als wanneer men een bedelaar bij ons niet wilde ondersteunen, omdat hij nog eene goede broek had.

Men gebruikt hier ook de paarden ter verrigting van vele werkzaamheden bij den landbouw, die elders door menschenhanden geschieden, bij voorbeeld, tot het dorschen van koren of tot het kneden van de klei in de steenbakkerijen, door een aantal jonge paarden zoo lang over de op den grond uitgespreide stof heen en weder te drijven, tot die behoorlijk bewerkt is. De wijze om de wilde paarden met den *lasso* (strik) te vangen, is dezelfde, die reeds bij *Chili* beschreven is. Men bedient zich echter hiertoe ook dikwijls van de voorheen gemelde *bolas* (kogels).

Kunsten en wetenschappen hebben hier nog geene groote vorderingen gemaakt. Voorheen werden onder de *Guarani*-Indianen bekwame schilders gevonden, en men ziet nog in de kerken goede kopijen van verscheidene schilderijen, die zij gemaakt hebben. Thans echter zou men moeite hebben om een' kunstenaar onder de inboorlingen te vinden. Grootere vorderingen heeft men in de muziek gemaakt, dewijl verscheidene Indische volken hiertoe een' goeden aanleg hebben. AZARA verhaalt, dat voorheen in de kerk der Jezuïten de muzikanten jonge Indianen waren.

De eenige hoogeschool dezer landen was tot op de omwenteling die van *Cordova*. De Spaansche regering was reeds in 1778 voornemens om eene tweede hoogeschool, en wel te *Buenos-Ayres* op te rigten, maar dit plan werd niet uitgevoerd. Eerst op den 9den Augustus 1821 gaf de staatssecretaris RIVADAVIA last ter stichting eener eigene hoogeschool, en wees de noodige som aan, die deels tot dit einde, deels ter bezoldiging der hoogleeraren, die meerendeels uit *Europa* kwamen, vereischt werd. Ook zijn in de laatste jaren verscheidene Lancaster-scholen, zoowel door den staat als door bijzondere personen opgericht. Volgens NUNES, heeft men ook verscheidene nuttige inrigtingen aan de tegenwoordige regering te danken, bij voorbeeld, de uit vrouwen bestaande *Maatschappij van Weldadigheid*, onder wiens opzicht het vondelingshuis, het vrouwen-hospitaal en het weeshuis staan, gelijk ook de spaarbank, enz. In October 1825 kwam zelfs een be-

bevel in het licht, waardoor, voor het gansche gebied van *la Plata*, aan alle sekten de vrije godsdienstoefening werd toegestaan, een bewijs van verlichting, dat zelfs de regering van *Chili*, *Peru*, *Columbia*, *Guatimala* en *Mexiko* nog niet gegeven hebben. Eene verordening van den 1sten Maart 1823 bepaalde vier prijzen, die jaarlijks op den 26sten Maart, door de *Maatschappij van Weldadigheid* uitgedeeld zouden worden. Een' prijs der zedelijkheid, van twee honderd piasters, zou die vrouw ontvangen, die het meest door haar zedelijk gedrag en de beoefening der pligten, aan haren stand eigen, had uitgemunt. Een prijs der *werkzaamheid*, van honderd piasters, zou die vrouw ten deel vallen, die door huisselijkheid en vlijt het meeste voor hare eigene welvaart en die der hare gedaan had. Twee soortgelijke prijzen, ieder van vijftig piasters, zouden de twee vlijtigste meisjes ontvangen. Ter vorming der wereldlijke geestelijken bepaalde een decreet van 5 Julij 1823, wekelijksche conferentiën, die onder voorzitting van den bisschop moesten gehouden worden, en waarin het onderwerp godsdienst en zedekunde, kanselwelsprekendheid, kerkelijke tucht en kerkelijk regt zijn moesten.

De stad *Buenos-Ayres* heeft het aanleggen eener openlijke boekverzameling aan eenige Engelsche kooplieden te danken. Deze verzameling bestond in het begin uit twaalf duizend boekdeelen, maar is sedert aanmerkelijk vergroot, en wordt vlijtig gebruikt. Eenige bijzondere personen bezitten ook merkwaardige handschriften, die zij wel zouden

willen verkoopen, maar de prijs is te hoog. Voor het overige mogen thans boeken zonder eenige belasting ingevoerd worden, en de menigte, vooral Fransche werken, die in de laatste jaren over *Buenos-Ayres*, tot zelfs in de binnenlanden gedrongen zijn, is verbazend. Onder de weinige verschijnselen der inheemsche letterkunde, behoort het werk van den Deken FUNES, *Ensayo de la historia civil del Paraguay*, enz., (proeve eener geschiedenis van *Paraguay*, enz.) in 1816, in 3 deelen in 4to te *Buenos-Ayres* uitgekomen, en onder de tijdschriften en couranten, waren van 1822 tot 1824 het *Registro oficial*, de *Nacional*, de *Argos*, de *Centinela* (de schildwacht) en de *Abeja Argentina* (de Argentijnsche bij) de meest gelezene.

De bewoners van het platte land houden zich meestal met de veeteelt bezig, en slechts hier en daar, bij voorbeeld in den omtrek van *Buenos-Ayres*, en in eenige noordelijke en westelijke streken, als ook aan de oevers der *Parana* en *Uruguay*, te *Mendoza* enz. leggen zij zich op den tuin- en landbouw toe. De tarwe slaagt het best, en men oogst niet alleen datgeen, wat tot inheemsche behoefte vereischt wordt, want dit zou bij het weinig gebruiken van brood in deze streken, niet veel beteekenen, maar men voert ook een' aanzienlijken voorraad van dit graan uit naar *Brazilië* en opwaarts de *Parana*. De tarwe van *la Plata* is klein van korrel, maar zeer melig. Men maait die jaarlijks tweemalen, in September en in Februarij. Het veld wordt met eenen ruwen ploeg, en bij gebrek van een

een' ploeg ook wel met een groot runderbeen, op-
pervlakkig beploegd, en na den zaaitijd met eene
heg omringd. Het dorschen geschiedt door paarden,
die men over de uitgespreide garven heen en weder
drijft. Het zaad lijdt dikwijls veel door insekten
en regenbuijen. Men teelt hier ook veel garst,
maar de Turksche tarwe wordt niet veel geteld, men
vindt hier twee soorten van dezelve, de eene met
zuiver witte en zachte, de andere met donker gele
en harde korrels.

De woningen der landlieden, die afgescheiden van
elkander, ieder afzonderlijk in het midden van het
bebouwde land liggen, zijn gewoonlijk slechts kleine,
lage hutten van stroo. De muren bestaan uit pa-
len, en de tusschenruimte is met klei gevuld. Het
huisraad is natuurlijk zoo eenvoudig, als slechts mo-
gelijk is. In plaats van stoelen bezigt men runder-
of paardenkoppen. Een grooter of kleiner omtrek
vormt een dorp, dat behalve een' pastoor en school-
meester, doorgaans ook zijnen eigenen arts (*Curan-
dero*) heeft. Deze bezoekt echter zelf de zieken
niet, maar gaat slechts op zon- en feestdagen naar
de kapel, en plaatst zich voor de deur. De zieken
zenden hem hun water in holle rieten, hiervan neemt
hij nu eenige droppels in de hand, houdt die tegen
het licht, en werpt die in de hoogte. Uit deze
proeven, die hij eenige reizen herhaalt, besluit hij
of de ziekte uit ontsteking of verkouding ontstaan
is, en bepaalt nu de noodige medicijnen, die hij
reeds bij zich heeft.

Het getal der veehandelaren of herders is grooter
dan

dan dat der landbouwers. Er zijn eigenaars, die zes duizend paarden en meer dan twaalf duizend runderen, benevens een aantal schapen bezitten. De weiden beslaan vaak vele mijlen. Men brandt op ieder veulen een teeken, en als het verkocht wordt, krijgt het van den kooper nog een ander teeken, opdat het in het vervolg niet teruggeëischt zou worden. Tot rijden worden slechts de beste hengsten gebezigd. De mindere zoo wel als de merries, houdt men slechts om de teelt en om de huid. Op eene merrie te rijden zou als iets bespottelijks, ja zelfs verachtelijks beschouwd worden. CALDCLEUGH verhaalt, dat een Engelschman, die op eene merrie door de straten van *Buenos-Ayres* reed, met drek geworpen en mishandeld werd. De prijs der paarden is verschillend, naar mate der provinciën. In de hoofdstad wordt een goed paard met achttien tot twintig piasters betaald, op het land en ver van eene markt kost het slechts vier of vijf piasters. In het jaar 1821 betaalde de regering voor de paarden, die ten behoeve der kavallerie gekocht werden, door een slechts drie piasters voor het stuk.

De teelt der muilezels is te *Buenos-Ayres* en in andere vlakke provinciën, weinig beteekenend, maar zeer aanzienlijk in de landschappen, die aan de *Andes* grenzen, waar zij een voornaam artikel van bestaan uitmaken. *Mendoza*, *Cordova* en *Tucuman* trokken voor de omwenteling groote sommen van de muilezels, die zij naar *Chili* en *Peru* bragten.

De menigte der runderen en de daaruit voortvloei-

wloeijende lage prijs van het vleesch, is voor allen, die deze landen voor het eerst bezoeken, een voorwerp van verbazing. Een gansche os, met huid en talk, kost vijf of zes piasters, en de huid bedraagt meer dan de helft van deze som. Vleesch is dus, behalve in die streken, waar de landbouw gedreven wordt, de eenige spijs der landlieden, gelijk water hun voornaamste drank is. Maar hoewel thans nog de menigte van runderen en paarden ontelbaar schijnt te zijn, zoo is die echter evenwel nu pas half zoo groot, volgens CALDCLEUGH, als zij voor de omwenteling was. Men stelde er toen eene eer in het grootst mogelijk getal van vee te hebben, en de eene eigenaar zocht hierin den anderen te overtreffen. Sedert dezen tijd echter, en bij den nog steeds wankelenden toestand des lands, waar niemand zeker is, dat hij niet vroeg of laat van zijn eigendom zal beroofd worden, heerscht thans eene zekere zorgeloosheid en onverschilligheid voor de veeteelt. Het is dus ook niet vreemd, dat de huiden, een voornaam artikel van koophandel te *Buenos-Ayres*, in de laatste jaren aanmerkelijk in prijs gestegen te zijn.

Binnen, in de weiden staan de woningen der herders, die, indien het mogelijk is, nog eenvoudiger en slechter zijn, dan die der landlieden. Iedere kudde heeft een' opperherder (*capataz*), en een' daglooner voor duizend stuks vee. De eerste is meestal gehuwd, maar de tweede niet, ten zij hij een Neger of van de kleur is, die gewoonlijk gehuwd zijn. Deze lieden gaan echter niet met het vee naar de

weide, maar rijden slechts viermalen in de week, vergezeld door eenige honden, om de plekken, waar het vee graast, en roepen met luider stem de runderen, die dan op eene tot dat einde ingerigte plaats (*rodeo*) verzamelen. Men zoekt daardoor deze dieren te beletten om zich van de landerijen des eigenaars te verwijderen. Even zoo handelt men ook met de paarden. Bij deze gelegenheid worden ook die beesten, die geslacht, verkocht of tot iets anders gebruikt zullen worden, gevangen. » Hier hebt gij twee honderd paarden, en dikwijls waren er meer, die mij toebehoorden, zorg voor hen, gij moet voor dezelve instaan, » zeide AZARA tot zulk eenen herder. Deze beschouwde die, al waren zij een half uur van hem verwijderd, slechts éene korte poos opletend, en dit was voldoende om die allen te kennen en geen één te verliezen.

Verscheidene reizigers hebben ons treffende voorbeelden verhaald van de buitengewone scherpte der zintuigen en ongeloofelijke bekwaamheid dezer menschen, om in die onafmetelijke en eenvormige vlakten den weg te vinden. De *Gauchos* der *Pampas* ontdekken op den grond of op het gras sporen van menschen en dieren, die iederen Europeaan ontgaan zouden. De heer HEAD liet zich in de kunst van de voetstappen der paarden te onderscheiden, onderwijzen, en vond het dra niet moeilijk om daaruit op te maken, of het paard onbereden of bereden, of met pakkaadjie beladen, alsook of de ruiter een oud of jong man, een inboorling of een vreemdeling geweest was, daar deze laatste de ga-

ten

ten der biscachos nog niet weet te mijden, enz.

De gastvrijheid is eene hoofddeugd dezer ruwe menschen. Ieder reiziger, die bij hen komt, vindt verblijf en voedsel, hij moet echter niet veel staat maken op hunne werkzaamheid, maar hetgeen hij noodig heeft, zoo veel mogelijk zelve bereiden, of dit door zijne eigene lieden laten verrigten. De heer HEAD, die geheel alleen, slechts vergezeld door een' postknecht, dien hij op iedere station kreeg, door de *Pampas* reed, had op deze wijze veel meer gelegenheid om rijke waarnemingen over het eigene van het land en deszelfs bewoners te verzamelen, dan de heer MIERS, die steeds in den wagen zat, ook zijn de waarnemingen van den eersten onbevooroordeelder, dan die van den laatsten, die door den staat zijner hoog zwangere vrouw, die met hem reisde, zeer droefgeestig was. » Zoo-
~~dra het avondeten van den reiziger klaar is~~ — zoo verhaalt HEAD — wordt het groote ijzeren braadspit, aan hetwelk het rundvleesch gebraden is, in de hut gebragt en in den grond gestoken. De *Gaucha* schuift nu zijnen gast het geraamte van een' paardenkop onder het lijf, hij en de zijnen zitten op dezelfde soort van stoelen, en alle snijden met hunne lange messen repen van het gebraden vleesch. De hut wordt door eene lamp met rundervet verlicht, en door houtskolen verwarmd. Rondom hangen ~~aan de muren paardentuigen~~, lasso's en bolas. Op den grond ziet men vaak een' donkeren hoop, dien men bij het zwakke lamplicht niet behoorlijk onderscheiden kan. Als ik mij, vermogid, hierop wil-

wilde nederzetten, dan hoorde ik dikwijls een kind onder mij schreeuwen; op eenen anderen tijd was het eene jonge vrouw, die vriendelijk vraagde, wat ik begeerde? dan eens sprong weder een groote hond uit dezen hoop. Toen ik eens mijne handen bij een kolenvuur warmde, en denkende, dat ik geheel alleen was, vol gedachten naar den zolder zag, voelde ik, dat mij iets aanraakte, en zag nu twee naakte zwarte kinderen, die als een paar padden op hunne buiken bij het vuur zaten. Zij waren zoo even van onder een poncho gekropen. Bovendien ontdekte ik nog andere personen, en eenige hennen, die op eijeren zaten. Des morgens vroeg vloog een haan op mijn lijf, en maakte mij wakker door zijn gekraai.

Dewijl deze herders zoo ver van elkander wonen, somtijds van tien tot dertig uren, zoo zijn er ook weinig kerken en kapellen. Zij rijden slechts zelden naar de mis, en als zij dan bij de kerk gekomen zijn, blijven zij voor de deur op hun paard zitten, en verrigten zoo hunne godsdienstoefening. Zij doopen dikwijls zelven kinderen, of stellen dit uit tot deze trouwen, wanneer de doop vereischt wordt. Zij wenschen allen vurig om in gewijde aarde begraven te worden, en de achtergeblevene voldoen ook steeds aan dezen wensch van den overledene. Wonen zij te ver van het dorp, dan laten zij het lijk in de opene lucht, slechts met steenen of takken bedekt, vergaan, en brengen eindelijk de beenderen bij den pastoor, om die ordelijk te begraven. Licht echter de kerk slechts tien uren van hunne

wo-

woning, dan kleeden zij den dooden, zetten hem, alsof hij leefde, te paard, met de voeten in de stijgbeugels, ondersteunen hem door twee stokken, in de gedaante van een kruis van *St. Andries* zaamgebonden, en brengen hem zoo naar het dorp.

Vlijt en naarstigheid in fabrieken en ambachten hebben in de staten van *la Plata* nog geene vorderingen gemaakt, en het is te vreezen, dat het toenemen dezer deugden, door de onlangs in de binnenlanden uitgebrokene onlusten, en door de groote inspanning, die de oorlog met *Brazilië* vereischt, die buitendien nog vele handen aan de industrie onttrekt, weder afgenomen is. Toen CALD-CLEUGH in 1820 te *Buenos-Ayres* was, vond hij in deze stad geene manufacturen van eenig aanbelang. De naburige Indianen bragten eenige kleinigheden, uit leder en struisvederen gemaakt, ter markt, en uit de binnenlanden werden grove wollen weefsels, vooral ponchos ingevoerd, die ook in deze Staten de algemeene kleeding der lage klassen zijn.

Eer wij over den staat van den koophandel dezer landen spreken, willen wij vooraf iets over den voormaligen toestand van denzelven melden.

De Spaansche kooplieden van vroegeren tijd, die op *Zuid-Amerika* handelden, zochten slechts goud en zilver, en telden die landen niet, die, gelijk de aan de rivier *la Plata* gelegene, deze edele metalen niet voortbragten. Uit vrees echter, dat men over *Buenos-Ayres* goederen naar *Peru* zou brengen, en dat dit voor het vertier van die ladingen, die zij naar *Panama* zonden, nadeelig zou zijn, wisten

zij

zij te bewerken, dat alle handel op de rivier *la Plata* verboden werd. Op dringend verzoek van de kooplieden van *Buenos-Ayres*, stond men hun in 1602 toe, om zes jaren met hunne eigene schepen, voor hunne rekening twee duizend fanegas meel, vijf honderd centenaars gerookt of liever gedroogd vleesch, en vijf honderd centenaars talk uit te voeren, maar slechts naar *Brazilië* en de kust van *Guinea*, van waar zij ook hetgeen zij noodig hadden, mogten terugvoeren. Na verloop der zes jaren verzochten deze kooplieden niet alleen om eene verlenging van dit verlof, maar ook om eene meerdere uitbreiding van hetzelfde tot alle waren, zonder onderscheid, dewijl zij gaarne onmiddellijk met de Spaansche havens wilden handelen. Het consulaat van *Lima* en *Sevilla* verzetteden zich ten sterkste tegen dit verzoek. Eerst in 1618 kregen de bewoners van de rivier *la Plata* vrijheid, om twee schepen af te zenden, die echter niet meer dan honderd tonnen, de ton tot twintig centenaars, bevatten mogten. Opdat echter niets in de binnenlanden en tot *Peru* komen mogt, werd te *Cordova del Tucuman* een tolhuis opgericht, waar alle waren vijftig percent moesten betalen. Men wilde daardoor tevens den uitvoer van goud en zilver, van *Peru* naar *Buenos-Ayres* verhinderen. Deze staat van zaken bleef, met eenige van tijd tot tijd gemaakte kleine veranderingen, voortduren tot 1778, toen eindelijk alle soort van koophandel op de rivier *la Plata*, zelfs met het binnenste van *Peru* veroorloofd werd.

Sc-

Sedert de invoering van den nieuwen regeringsvorm is vooral de koophandel met *Engeland* zeer levendig geworden. In het den 5^{den} Januarij 1817 geëindigde jaar, bedroeg, volgens CALDCLEUGH, de Engelsche invoer de som van drie maal honderd acht en tachtig duizend vier honderd zeven en tachtig ponden sterlings, maar van 5 Januarij 1822 tot 5 Januarij 1823, reeds een millioen een maal honderd vier en zestig duizend zeven honderd vijf en veertig ponden sterlings. Deze handel werd in dat laatste jaar door honderd zeven en zestig Engelsche schepen, gedreven, en bestond grootendeels in Engelsche manufacturen, en andere te *Buenos-Ayres* gezochte Europeesche en koloniale voortbrengselen.

De voornaamste artikelen, die uitgevoerd worden: zijn, huiden, talk, horens, gedroogd vleesch, wol, inzonderheid *Vicuna*-wol, en vellen van de *chinchilla*, eene soort van stinkdier of *Viverra*. In het jaar 1822 werden naar *Engeland* negen maal honderd zeven en vijftig duizend en zes honderd paarden- en runderhuiden gebragt. Voegt men hier nu nog die huiden bij, die naar *Holland* en andere Europeesche havens gezonden zijn, dan kan men zich eenig denkbeeld vormen van de belangrijkheid van dezen tak van handel voor *Buenos-Ayres*. De gezamenlijke uitvoer volgens het tolregister, bedroeg in 1824, gelijk NUNES meldt, meer dan zes millioenen piasters (een piaster = vijf franken), en bestond in zes maal honderd vijf en vijftig duizend twee honderd vijf en vijftig huiden van runderen, het stuk tot vijf piasters, drie maal honderd negen en

en dertig duizend acht honderd drie huiden van paarden, het stuk tot vijf realen (acht = een piaster), honderd dertig duizend drie honderd een en zestig centenaars gezouten of gedroogd vleesch tot vijf piasters, vijf en dertig duizend zes honderd zeventig douzijn *chinchilla* vellen, tot drie piasters, negen duizend een honderd acht en dertig tijger-, wolfs- en andere vellen, tot drie piasters, twaalf duizend een honderd zeven en zestig aroben talk en vet, tot twee piasters, en bovendien nog aan haren, horens, struisvogelvederen, enz. de waarde van vijftig duizend negen honderd veertig piasters.

Niet slechts met *Engeland*, maar ook met *Noord-Amerika* en *Frankrijk*, wordt veel buitenlandsche handel gedreven. Over het algemeen heerscht thans te *Buenos-Ayres* eene zekere voorkeur, die men aan de Fransche waren geeft, en de Franschen worden hier ook zeer goed ontvangen.

De inlandsche handel heeft die hoogte nog niet bereikt, die men als een gevolg van den veranderden regeringsvorm had kunnen verwachten, en zal nog lang bij de steeds aanhoudende onlusten in de binnenlanden en bij de geringe nijverheid der inwoners, met vele hinderpalen moeten worstelen. Hierbij komt nog de slechte gesteldheid der wegen, waarop noch de oude noch de tegenwoordige regering haren aandacht gevestigd hebben. De wegen zijn slechts op eenen kleinen afstand van de hoofdstad dragelijk. Het vervoer der waren geschiedt deels door muilezels, deels op groote wagens, welker raderen, om door de moerassen en poelen te komen, zeer

zeer hoog zijn. Een aantal zulke wagens vereenigen zich tot eene karavane en rijden zoo van de hoofdstad tot de *Andes*.

Wij willen nu op deze algemeene beschouwing een algemeen overzicht der bijzondere provinciën laten volgen, NUNES zal hier onze voornaamste gids zijn, daar deze, als voormalige secretaris der binnen- en buitenlandsche zaken van dezen staat, uit de beste bronnen putten kon; echter moet men zijne berigten met de noodige voorzigtigheid bezigen, dewijl zijn hoofddoel schijnt te zijn, om buitenlanders derwaarts te lokken.

Buenos-Ayres is niet slechts door zijne ligging aan de kust, maar ook ten opzigte zijner groote, bevolking, voortbrengselen, vlijt en cultuur, de merkwaardigste onder alle provinciën van *la Plata*.

Zij loopt als eene lange, smalle streep langs den regter oever der *Parana* en *Rio de la Plata* tot aan den mond der *Saladillo*. Onder de Spaansche heerschappij behoorden *Entre Rios*, *Corrientes* en de *Banda Oriental* tot deze provincie; de twee eerste zijn echter thans bijzondere provinciën geworden, en de laatste is met *Brazilië* vereenigd. Onlangs zijn door de oprigting van het fort *de Onafhankelijkheid*, aan den voet der bergketen *Tandil*, en door de inneming van het gebied der Patagoniërs, de grenzen naar het zuiden aanmerkelijk uitgebreid geworden. De verkeer met de volkplanting aan den *Rio negro* kan echter slechts ter zee langs de kust plaats hebben, dewijl de onafhankelijke Indianen den weg over land sluiten. De

II.

F.

re-

regering heeft wel in April 1822 beproefd, om deze uitgestrekte landstreek van de Indianen te koopen; maar deze handel is tot nog toe niet geslaagd. In November van 1820 hebben de vereenigde provincie van *la Plata* ook bezit genomen van de meer zuidwaarts liggende, onbewoonde *Falklands-eilanden* of *Malouinen*.

Hoewel slechts een klein gedeelte van de provincie *Buenos-Ayres* door den *Oceaan* bespoeld wordt, zoo leveren echter de rivieren, inzonderheid *la Plata*, die men als een' zeeboezem mag beschouwen, benevens de *Parana* de schoonste gelegenheid voor de scheepvaart op. De staat kan echter thans van dit voordeel nog geen behoorlijk gebruik maken. Kleinere vaartuigen kunnen binnen veertien dagen van de hoofdstad tot *Assumpcion* aan den *Paraguay* varen. De invoering der stoombooten zou hier van veel nut kunnen zijn. De daartoe noodige steenkolen konden deels uit *Liverpool*, deels uit *Concepcion* in *Chili* gehaald, en tot ballast medegebragt worden. Door de vaarbaarmaking van den *Rio tercero* (*), die van het westen komt en omtrent op 33 gr. breedte in den *Parana* valt, zou voor de provinciën *Cordova*, *Santiago del Estero*, *Mendoza* en *San Juan* een weg ter uitvoer hunner voortbrengselen gewonnen worden.

De

(*) Dat is, de derde rivier. Ten noorden van deze vloeijen de *Rio primero* (eerste rivier) en de *Rio segundo* (tweede rivier), in de rigting van het westen naar het oosten, en ten zuiden de *Rio quarto* (vierde rivier) en de

De stad *Buenos-Ayres* legt op 34 gr. 35 min. Z. Br., en 60 gr. 5 min. W. L. van *Parijs*, omstreeks den mond van de rivier *la Plata*. Zij is op eenen lagen heuvel gebouwd. Menschenhanden hebben weinig gedaan, om de landing van goederen en reizigers te verligten; want indien men geenen armoedigen dijk ontwaarde, die tot geen ander doel werd opgeworpen dan om eenige kanonnen te dragen, dan zou deze plaats nog even zoo woest en ruw, maar echter nog walgelijker zijn, dan hij hare eerste ontdekking.

Als het water te laag is om dezen dam te bereiken, dan blijven de booten daar liggen, waar de kiel den grond raakt, en men wordt op groote, met bloed en talk besmeerde karren, dikwijls bijna uit het midden van de *la Plata* gehaald. Deze stad heeft geene poorten, men weet dus niet, waar zij begint, men ziet slechts tamelijk breede straten, regthoekig doorsneden, de huizen op eene regte lijn naast elkander staande. De straten zijn niet geplaveid, aan beide zijden loopen smalle, slecht onderhouden voetpaden, en tusschen deze een afgrond van vuiligheid. Wil men van de eene zijde naar de andere, dan moet men gaan tot den hoek der straat, waar de nood eenige steenen heeft gelegd om

de *Rio quinto* (vijfde rivier) in de rigting van het noordwesten naar het zuidoosten, verliezen zich echter, uit hoofde van de voornoemde gesteldheid des lands, in de meren van de *Pampas*, en slechts de twee laatste bereiken in den regentijd den *Saladillo*. *De Fert.*

om aan den anderen kant te komen. Niet minder onaangenaam is het, hier alom doode ossen, paarden en honden te zien liggen, die eene walgelijke lucht verspreiden.

De meeste der drie duizend huizen van *Buenos-Ayres* zijn slechts eene verdieping hoog, weinige hebben twee verdiepingen. De rede hiervoor moet men niet zoo zeer zoeken in de vrees voor de aardbevingen, als wel in de gewoonte. Men bedient zich ter bouwning van slecht gebakke tichelsteenen. De buitengewone vochtigheid, die hier heerscht, gepaard met de slechte hoedanigheid dezer steenen, veroorzaakt, dat het gras op de muren vier of vijf voeten hoog groeit, ja zelfs binnen in de huizen is alles met schimmel en paddestoelen bedekt. De eenige wandeling, die ruim honderd voeten lang, met eenige banken voorzien en met beenderen bestrooid is, ligt kort bij de rivier, maar het gezigt van oude muren en hutten van Negers, die haar van de eene zijde omringen, en het water, dat langs de andere zijde loopt, maken die tot eene zeer naauwe straat.

Een oud pakhuis is in eenen schouwburg hervormd. Daar nu geene tooneelspelers uit *Europa* meer herwaarts kwamen, zoo zijn sommige in het land zelf gevormd, en onder deze verrigt de eerste acteur thans tevens het werk van eenen barbier en kapper.

Dagelijks komen *Pampas*-Indianen te *Buenos-Ayres*. Deze worden zoo genoemd naar het land, dat zij in het zuiden bewonen, sommige aardrijks-
kun-

kundigen noemen hen *Puelches*. Zij brengen hier vellen van tijgers, en andere dieren, als ook struisvogelvederen en zout. Zij blijven gewoonlijk zes of acht dagen te *Buenos-Ayres*, en liggen vrouwen en mannen onder elkander, onder een afdak bij de omtuining, waarin zij hunne paarden opgesloten hebben, en zijn meestal door den drank bedwelmde. Als het koud is zijn zij gewoonlijk in eene ouden deken gehuld, maar in den zomer loopen zij bijna naakt. Hunne wezenstrekken zijn zacht en regelmatig, hunne kleur is koperachtig, en hunne lengte gewoonlijk omtrent vijf voeten.

De bevolking der hoofdstad werd in 1823 op een en tachtig duizend een honderd zes en dertig en die van het overig gedeelte der provincie op twee en tachtig duizend en tachtig zielen geschat.

In de binnenlanden is het getal der mannen veel grooter, dan dat der vrouwen. Want daar de landerijen slechts in groote perceelen werden uitgegeven en ellendig bebouwd zijn, zoo vindt de arbeidende klasse geene aanmoediging om te trouwen, en zich hier neder te zetten. De behoeftigen blijven dus ongehuwd uit gebrek aan bestaan; en beschouwen het huwelijk slechts als een' last. Het is niet vreemd hier landstreken, grooter dan een Engelsch graafschap, aan te treffen, met naauwelijks honderd arbeiders, die van een weinig koren leven, dat elk voor zich mag telen, echter slechts zoo veel als één man kan bewerken.

De verschillende rassen, waaruit de bevolking bestaat, zijn:

1°. Wettig erkende Europeanen, bedragende in de stad zelve omtrent drie duizend.

2°. Kreolen, wettige afstammelingen van Europeanen.

3°. Mestizen, ontsproten uit Europesche en Indische ouders.

• 4°. Indianen, die echter bijna altoos eenig Spaansch bloed in de aderen hebben.

5°. Bruine gemengde soorten van Afrikanen en Europeanen.

6°. Mulatten van verschillende soorten.

Alle deze rassen vermengen zich echter zonder onderscheid, zoodat het moeilijk is de fijnere schakeringen te bepalen, of grenzen te stellen aan verscheidenheden, die hoe langer hoe menigvuldiger worden. Deze mengeling mag aan den eenen kant als een voorbijgaand kwaad beschouwd worden, zij kan echter aan den anderen kant op den duur het welzijn der maatschappij bevorderen, door de belangen der onderscheidene klassen ineen te smelten, die anders, elk op zich zelve, de duurzaamheid der regering in gevaar zouden kunnen brengen.

Onder de verschillende klassen der maatschappij te *Buenos-Ayres*, behooren in de eerste plaats, de kooplieden. Ieder die handel drijft, van den uitdrager op den hoek van de straat, tot den rijken handelaar in zijn ruim pakhuis, draagt hier den naam van koopman, schoon weinigen regt op dezen eer-naam hebben, omdat aan de meesten alle beoefenende kundigheden in dit uitgebreide vak ontbreekt. Onder de kleine handelaren, winnen de *pulperos* of kande-
niers,

niers, de magazijnhouders en de kramers het meest. De pulperos verkoopen in het klein wijn, sterken drank, kaarsen, worst, brood, specerijen, enz., en hunne winkels zijn doorgaans de verzamelaarsplaatsen der tragen en verkwisters; men schat het getal dezer winkels te *Buenos-Ayres* op zeven honderd. De magazijnhouders verkoopen aarden- en glaswerk, droogerijen, verscheidene levensmiddelen en sommige inlandsche fabriekgoederen in het groot en klein. De kramers of winkeliers, omtrent ten getale van zes honderd, verkoopen wollen en katoenen goederen, hoeden en andere kleedingstukken. Vele van dezen worden rijk. Om nu niet te spreken van die menschen, die zich door eenen schandelijken opkoop van levensmiddelen verrijken, vooral van het uit de binnenlanden ter markt gebragte koren.

De tweede klasse van ingezetenen bestaat uit de eigenaars van landen en huizen. Deze zijn meest Kreolen, want geene of weinige Europeanen besteden hunne kapitalen in het aanleggen of koopen van vaste goederen, tenzij zij een genoegzaam vermoegen om te kunnen bestaan, bezitten, dat gewoonlijk eerst in den ouderdom plaats heeft. De eenvoudige landeigenaar trekt weinig van zijne bezittingen, de opkoopters verslinden zijne voornaamste winst.

Onder de landeigenaars moeten ook de bouwlieden, hier *quinteros* of *chacareros* genoemd, geteld worden, zij teelen maïs en andere soorten van graan, maar zijn doorgaans zoo arm, dat zij onder de laagste klasse gerangschikt worden.

De derde klasse bestaat uit handwerkslieden, zoo

als timmerlieden, metselaars, kleedermakers, enz., die, schoon hard werkende en veel geld verdienende, echter zelden iets overhouden. Hunne knechts zijn gewoonlijk lieden van de kleur, en de bazen meest Genuezen of althans vreemdelingen.

De vrije lastdragers maken een talrijk ligchaam uit, zij zijn steeds op straat te vinden om karren te laden en te lossen, en pakken te dragen, maar dit volk is zoo traag en zoo los van zeden, dat men weinig op hunne dienst kan rekenen, want zoodra zij iets verdiend hebben, verdrinken en verspelen zij dit.

De ambtenaren maken de vierde klasse uit. Onder het Spaansch bewind werden de beste regeringsposten aan geborene Spanjaarden gegeven, en slechts de minder voordeelige aan de Kreolen, dit gebruik is echter na de omwenteling afgeschaft.

Eindelijk, tot de vijfde klasse behoort de geestelijkheid, die, vooral onder het vorige bewind, ruim negen duizend zielen bedroeg. De wereldlijke geestelijken onderscheiden zich door kunde van de domme en bijgeloovige monniken,

Van het volk in het algemeen kan men zeggen, dat het handelbaar, voorzigtig en edelmoedig is, en het kan, thans onder een zachter en weldadiger bestuur dan het Spaansche geplaats, een voorbeeld voor andere Staten worden. Maar wat de zedelijkheid betreft, hierin munten zij geenzins boven de andere inwoners van *Amerika* uit. Dit moet aan gebrek eener goede opvoeding en godsdienstig onderwijs, aan het gevaarlijk voorbeeld der Euro-
pe-

peaansche ondeugden en andere oorzaken worden toegeschreven, en de rust der aanzienlijkste burgerhuisgezinnen staat steeds bloot voor verleiding, die noch vrouwelijke deugd, noch de heiligheid van den echt ontziet, en dit gevaarlijk zedebederf wordt met oogluiking, zoo al niet met toegeeflijkheid behandeld. Dit kwaad verspreidt zich door alle klassen der maatschappij, en is de bron van huisselijken twist, die vaak bloedige gevolgen heeft.

De provincie *Entre Rios* (tusschen de rivieren), heeft dezen naam gekregen van hare ligging tusschen den *Parana* en *Uruguay* (*). Ten zuiden strekt zij zich uit tot aan den *Rio de la Plata*, maar ten noorden schijnen de grenzen tusschen haar en *Corrientes* nog niet vast bepaald te zijn. De bevolking werd in 1824 op twintig tot dertig duizend zielen geschat, en zou sterker zijn, indien niet, gedurende de laatste oorlogen, deze provincie, meer dan de meeste andere, een tooneel van den strijd, inzonderheid met *Brazilië*, geweest was. Zij bezit schoone weiden en goede korenakkers, en heeft in de twee breede rivieren voldoende middelen om alle voortbrengselen uit te voeren.

Corrientes ligt tusschen *Paraguay*, de *Parana*, *Entre Rios* en de *Uruguay*, en heeft eene uitgestrektheid van meer dan honderd vijftig uren van het

noor-

(*) Zoo heeft ook het oude *Mesopotamië* dezen naam, die in het Grieksch hetzelfde beteekent, insgelijks ontvangen van deszelfs ligging tusschen den *Eufraat* en *Tiger*.

De Vert.

noorden naar het zuiden, en omtrent even zoo veel van het oosten naar het westen. De bevolking bestaat uit vijftig duizend zielen, onder deze zijn echter de inwoners der zeer oude stad *Corrientes* mede begrepen. Deze stad ligt aan den linker oever der *Parana*, kort beneden het punt, waar de *Paraguay* in dezelve stort, van welke zamenvloeiing zij ook haren naam ontleend heeft. Hare groote is weinig beteekenend, maar deze stad kan in het vervolg zeer belangrijk worden door hare zeer voordeelige ligging voor den binnenlandschen handel. De provincie telt behalve de voornoemde hoofdstroomen nog elf rivieren, en onder deze zijn er vijf bevaarbare, van haren mond af tot op eenen aanmerkelijken afstand, en kunnen nog verder bevaarbaar gemaakt worden. Behalve het reeds beschreven meer *Ibera* bevat de provincie *Corrientes* nog verscheidene andere meren, en wordt zeer vruchtbaar door dezen overvloed van water. De inwoners zijn goede ruiters, van een' zachten aard, maar tot hiertoe vrij loom, dat hier, gelijk elders, ontstaat uit het gemak om het noodig levensonderhoud te verkrijgen, en uit gebrek aan aansporing om zich een vermogen te vergaderen. De vrouwelijke sekse is echter eenigzins werkzaam, zij houden zich, behalve met huiselijke bezigheden, ook met weven bezig. Landbouw en veeteelt zijn de voornaamste middelen van bestaan. De tabak groeit hier zoo overvloedig als te *Paraguay*. Met het suikerriet en katoen, benevens het bereiden der *cochenille*, houden zich slechts weinigen bezig, deze kon-

konden echter belangrijke artikelen worden. Eene koffijplantaadje is hier insgelijks goed geslaagd. De koophandel te *Corrientes* bestaat in den uitvoer van huiden, niet slechts van die der runderen, maar ook van die der paarden en schapen, ja zelfs ook van herten. De provincie is ook rijk aan goed timmer- en werkhout, ook wordt hier salpeter gevonden. Tot het looijen van het leder bezigt men hier de schors van den *curupahi*, zoo wel als van den lauwrierboom.

De kleine provincie *Santa Fé* ligt omtrent honderd uren ten noorden van de stad *Buenos-Ayres* naar den kant van *Paraguay*, tusschen de *Parana* en de *Cordova*. Daar zij slechts één' afgevaardigde naar het congres zendt, zoo kan hare bevolking niet veel meer dan vijftien duizend zielen bedragen. Niettegenstaande de goede gesteldheid van den grond is evenwel hier de landbonw nog zeer achterlijk, zij leggen zich slechts op den veeteelt toe, die echter ook weinig beteekent.

San Luis (de la Punta) ligt ten westen van *Buenos-Ayres*, tusschen deze provincie en *Mendoza*. De stad heeft niet meer dan vijftien honderd bewoners, hoewel zij reeds in 1560 gesticht is. Hoe zij gesteld is, kan men uit de volgende plaats van HEADS dagboek leeren:

» Toen het duister werd kwamen wij aan het posthuis, en vraagden aan hen, die hier stonden, of er eene herberg in de stad was? Het antwoord was: » *no hai señor!* » (er is er geen, mijnheer!) wij vraagden hierop naar bedden, en kregen het-
zelf-

zelfde antwoord; naar een koffijhuis, alweder neen. Toen wij in het posthuis rondzagen, ontdekten wij niets dan kale muren en vlooiën. Wij verzochten nu nog eens om bedden, en de vrouw van den postmeester beloofde, dat zij ons haar eigen bed zou geven. Zij bragt ook binnen weinige oogenblikken matrassen en al het overige, en spreidde die op den grond. Maar de dekens en lakens waren zoo morsig, dat wij hiervan geen gebruik konden maken. Ik zeide nu den postmeester, dat ik den ganschen dag te paard had gezeten, en dus zeer hongerig was, en vraagde hem, wat hij voor mij te eten had. Al wat u behagen zal, antwoordde hij, wij hebben alles. Ik wist te goed wat men door dit *alles* verstaan moest, hij voegde er dus ook bij: rundvleesch en hoenders. Ik bestelde nu een hoen, en besloot, terwijl dit gebraden werd, naar den gouverneur te gaan, en hem mijne brieven te overhandigen. Ik nam dus een' gids, die mij bij den gouverneur zou brengen. De stad, bij de maneschijn gezien, levert niets op dan tuilmuren van klei, van de huizen was niets te zien. De gouverneur gaf mij een' ordonans mede, die den postmeester gelastte, mij met alle achting te behandelen. Ik zag bij het vuur een' zwarten ijzeren pot staan, en vraagde het meisje, of het hoen reeds in den pot lag? » Neen, mijnheer!» antwoordde zij, en toonde mij tevens een levend hoen. Ik wilde tieren, maar de rook was zoo sterk, dat ik noch zien, noch spreken kon. Eindelijk verzocht ik slechts om eijeren — maar » *no hai señor,*» was het antwoord.

» Wat,»

» Wat,» riep ik uit, » zijn in de hoofdstad van *San Luis* geene eijeren te krijgen?» » Ja wel,» zeide men, » maar morgen eerst, heden is het te laat,» en tevens vraagde men: of ik kaas wilde hebben? Ik beaamde dit, en nu bragt men eene zeer groote kaas, maar geen brood. Ik droeg de kaas naar mijne kamer, maar grond en bed waren zoo morsig, dat ik die nergens kon leggen, en ander huisraad was er niet te vinden. Ik sneed dus van de kaas in mijnen arm, en dacht na over den toestand van *San Luis*."

De bevolking der gansche provincie, behalve die der stad, kan twintig tot vijf en twintig duizend zielen bedragen, die verspreid zijn over eene vlakte, welke van het noorden naar het zuiden eene uitgestrektheid van honderd uren, en van het oosten naar het westen van vijftig tot zestig uren bevat. Het klimaat is zeer gezond. De bewoners van het mannelijk geslacht zijn loom, maar de vrouwen zijn zeer schoon, en weven *balletillas* en *poncho's*. De veeteelt is zeer aanzienlijk. In de bergachtige streken is veel goud te vinden, waarnaar echter nog niet gegraven wordt. *San Luis* was in den omwentelingsoorlog de bewaarplaats der Spaansche krijgsgevangenen.

San Juan ligt ten noorden van *Mendoza*, en is honderd tot honderd dertig uren lang en breed. De hoofdstad ligt tusschen den twee en dertig- en drie en dertigsten parallelcirkel. De bevolking bedraagt zestien tot twintig duizend zielen, als men echter de plaatsen *Las Lagunas*, *Pueblo Vieja*, *Jacha*,
Vil-

Villa Vertil, en het overige land hier bijvoegt, kan zij dertig tot vijf en dertig duizend zielen halen. De inwoners van beide seksen munten uit door schrandrheid en vlijt. Wat den landbouw betreft, staan zij op denzelfden trap als *Mendoza*. De wijnteelt wordt hier zeer sterk gedreven, en jaarlijks wordt eene aanmerkelijke hoeveelheid wijn naar *Potosi*, *Buenos-Ayres*, *Santa Fé*, en een groot gedeelte der *Banda Oriental* uitgevoerd. Het transport geschiedt op muilezels, welker ras door de goede weiden in de binnenlanden zeer begunstigd wordt. De vruchtbare grond levert een' honderdvoudigen oogst op, en de boomen worden zeer hoog. De olijven van *San Juan* zijn te *Buenos-Ayres* zeer gezocht. Men zegt ook, dat in deze provincie de rijkste goud- en zilvermijnen gevonden worden. Dertig of veertig uren ten noorden der hoofdstad, ligt de goudmijn van *Jacho*, die voorheen jaarlijks tachtig duizend piasters in goud in de munt van *Chili* leverde. De landbouw is aanzienlijker dan de veeteelt, schoon het niet aan talrijke kudden van runderen en paarden ontbreekt.

Mendoza ligt aan den voet der *Andes*, aan den weg van *Buenos-Ayres* naar *Chili*. Deze provincie grenst ten oosten aan *San Luis*, ten noorden aan *San Juan*, ten zuiden aan *Rio Diamante*, en het gebied der *Pehuenchies*; eenige forten beveiligen de inwoners tegen de invallen dezer natie. De bevolking bedraagt vijf en dertig tot veertig duizend zielen, en van deze behooren vijftien tot twintig duizend zielen tot de hoofdstad. Behalve deze stad worden
hier

hier nog andere plaatsen van eenig belang gevonden, bij voorbeeld, *San Carlos* in het zuiden, en *Coriconto* in het oosten, in het dal *Uco*. In het noorden ligt het dorp *Guanacache*, in wiens nabijheid de naar die plaats genoemde twaalf tot twintig meren (*las Lagunas de Guanacache*) gevonden worden. Dewijl de grond beter dan in eenige andere provincie uitmuntend voor den landbouw geschikt is, zoo zijn alom volkplantingen gevestigd, die van jaar tot jaar vermeerderen, bij voorbeeld: *Chimba*, *San Miguel*, *Lujan*, *Barrancas*, enz. Alle soorten van tuin- en boomvruchten slagen hier ook voortreffelijk, en in den omtrek der hoofdstad vooral wordt veel wijn geteeld. De gewone soorten hebben, volgens CALDCLEUGH, veel overeenkomst met dragelijken Malaga, evenwel dronk hij eens bij eenen maaltijd een' uitmuntenden rooden wijn. Men vindt wijnbergen bij *Mendoza*, die zestig duizend wijnstokken bevatten, men kweekt die meest aan espaliers. De druiven zijn groot en smaken heerlijk. De voor naamste vruchten zijn groene, vleesachtige, zeer lekkere meloenen, vijgen, peren en kweën, de laatste zijn voortreffelijker dan ergens in *Europa*. Er wordt een aanzienlijke handel gedreven met wijn, gedistilleerde wateren en gedroogde vruchten, deze worden naar de naburige provinciën, inzonderheid echter naar *Buenos-Ayres*, *Santa Fé*, de *Banda oriental* en *Paraguay* gevoerd. *Mendoza* heeft ook reeds beproefd om met *Brazilië* koophandel te drijven. Koren en maïs, die hier groeijen, zijn voldoende voor de binnenlandsche behoefte.

De

De kuddes zijn ook in de vlakkere streken zeer aanzienlijk. De artikelen, die ingevoerd worden, zijn voornamelijk *yerba* (thee van *Paraguay*), en Europese manufacturen. Dewijl er een hoofdweg naar *Chili* door *Mendoza* loopt, zoo legt zich een voornaam gedeelte der bevolking op den teelt van muilezels toe, en leeft van het vervoer van waren en reizigers over het gebergte.

De stad *Mendoza* ligt op 35 gr. breedte aan de oostelijke helling der *Andesketen*, volgens CALD-CLEUGH vier duizend vier honderd zeven en twintig Engelsche voeten boven de zee, het klimaat is hier dus niet al te warm. De grootste hitte heerscht van November tot Maart, maar de wateren, die van de *Andes* nederdalen, bewerkstelligen echter, dat ook in dezen tijd de grond niet geheel uitdroogt. In de wintermaanden vriest het meermalen, ook sneeuwt het nu en dan een weinig. De stad is regelmatig gebouwd, de straten zijn regthoekig doorsneden, en in het midden der stad ligt een groot plein, dat gedurende de omwenteling berucht geworden is door de ter dood brenging van de twee broeders CARRERA. De huizen zijn op dezelfde wijze als te *Lima* en *Santiago*, dat is, van tighelsteenen in de zon gedroogd, of van steenen, uit leem met stroo doorkneed, gebouwd. Zij zijn meestal slechts eene verdieping hoog, en van buiten wit gepleisterd. Inwendig zweemen zij echter naar Engelsche schuren. De muren zijn zoo broos en dun, dat van tijd tot tijd groote stukken nederstorten. Slechts sommige der aanzienlijkste woningen hebben
rui-

ruiten. Naar den kant der straat ziet men bijna alom winkels van Europesche waren, vooral van Engelsch katoen.

De *alameda* of publieke wandelplaats is eene der grootste en fraaiste van alle Zuid-Amerikaansche steden. De inwoners brengen hier den avond, tot laat in den nacht, door, eten ijs, suikergebak enz. Zoodra het donker wordt, wordt deze plaats door papieren lantaarns verlicht, die de gedaante van starren hebben.

Dat de inwoners van *Mendoza*, volgens de waarneming van HEAD, gelijk overal in deze landen, zeer traag zouden zijn, schijnt niet wel te strooken met hetgeen hij zelf verhaalt van hunne werkzaamheid en ijver in de wijn- en oofsteelt, want dat zij van twaalf uren des middags, tot vijf of zes uren siesta houden, is geen bewijs, daar dit eene algemeene, door de groote warmte noodig geworden gewoonte in *Zuid-Amerika* is. De heer HEAD besteedde gewoonlijk dezen tijd tot eene wandeling door en in den omtrek der stad. Alle huizen en winkels waren gesloten, en er heerschte eene stilte alsof het middernacht was, zoodat hij bij de weerklank zijner treden vaak te moede was, alsof hij in eene eenzame kerk of door het uitgestorvene *Pompeji* wandelde.

De reisbeschrijvers schilderen de bewoners van *Mendoza* als goede, vriendschappelijke, beleefde menschen, hoewel het door HEAD beschrevene gemeenschappelijke baden van beide seksen in de

II.

F

ri-

rivier *Mendoza*, in het gezigt der *Alameda* en wel op klaren dag, eenen hoogen trap van ruwheid en bederf van zeden kenmerkt. Beide kunnen, beminnen hier ook, gelijk elders in *Zuid-Amerika*, het hazardspel zeer vurig. MEVROUW MIERS verveelde zich zeer in het gezelschap der dames dezer stad, dewijl zij van niets, dan van opschik wisten te spreken.

Het klimaat van *Mendoza* is zeer gezond, en voor longziekten zeer voordeelig. De heer MIERS vond hier twee artsen, een uit *Noord-Amerika*, en de andere uit *Engeland*, die in hun vaderland door eene borstkwaal zeer gefolterd werden, maar hier geheel genezen waren. Onder de heerschende ziekten der stad, zoo wel als der provincie, vooral in de bergachtige streken, behoort de krop. De heer CALDCLEUGH leerde eene familie kennen, waar niet alleen de moeder, maar ook vijf kinderen kroppen hadden. Deze ziekte heerscht langs de gansche oostzijde van de keten der *Andes*, aan de westzijde is zij zeldzamer. Met deze kwaal gaat echter het cretinisme niet gepaard, gelijk in de dalen der *Alpen* van *Europa*.

Cordova is de hoofdstad der provincie van denzelfden naam, en de eerste aanzienlijke plaats, die men ontmoet als men van *Buenos-Ayres* naar *Peru* gaat. Zij werd in 1573 gesticht, en ligt, volgens NUNES, op 31 gr. 15 min. breedte. Hare ligging is schilderachtig, dewijl zij zoo door bergen en dalen omringd wordt, dat men haar niet eerder
be-

bespeurt, voor dat men voor haar staat. De bevolking bedraagt twaalf tot zestien duizend zielen, en die der gansche provincie wordt op zeventig tot tachtig duizend zielen geschat. De uitgestrektheid dezer provincie bedraagt van het noorden naar het zuiden honderd tien uren, en van het oosten naar het westen omtrent even zoo veel. Hoewel de stad *Cordova* gebrek aan groote publieke gebouwen heeft, zoo bezit zij toch, naast *Buenos-Ayres*, de meeste merkwaardige kerken. Zij heeft ook eene hoogeschool, op welke eens, de thans te *Paraguay* het roer van staat in handen houdende FRANCIA studeerde (*).

Andere, deels door blanken, deels door Indianen bewoonde plaatsen dezer provincie, zijn *Concepcion*, *Carlota*, uit twee vereenigde kleine steden bestaande, *Ranchos*, *Tulumba*, *San Xaver*, *Rio Seco*, *Frayle Muerto*, *Soto*, *Richuna*, *Quilino*, *la Toma*, *San Marco*, *Cruz Alta*, enz. Het getal der inwoners de-

(*) FRANCIA is een inboorling van *Paraguay*, en wordt, omdat hij de hoogeschool te *Cordova* bezocht heeft, gewoonlijk doctor FRANC genoemd. VALISCO, die in naam des konings regeerde, nam deel aan de omwenteling, maar FRANCIA ontsloeg zich dra van hem, en verklaarde zich voor *Dictator*. Die heer weet zijnen invloed op het volk ook door zijne sterrekunde te staven. Bijna alle avonden verlaat hij zijn paleis, gevolgd door een aantal menschen, en nadat hij de sterren heeft gadegeslagen en zijne berekeningen gemaakt, keert hij terug naar zijne woning, en alle blijven verbaasd staan.

De Vert.

dezer plaatsen, is echter zeer gering, dewijl de meeste op het land, op hunne hofsteden wonen. Hun karakter is over het algemeen zacht. Eene afdeeling Engelschen, die in 1806, gedurende den oorlog met *Buenos-Ayres* gevangen genomen werd, kreeg *Cordova* tot haar verblijf, en werd hier zeer gastvrij behandeld.

De inwoners der provincie leggen zich wel op den akkerbouw toe, maar zijn echter, niettegenstaande den uitmuntenden grond, die door talrijke rivieren bevochtigd wordt, hierin nog zeer achterlijk, dewijl zij, gelijk alle bewoners dezer voormalige Spaansche landen, van den ouden slender in het bewerken der landerijen niet willen afgaan.

Te *Cordova* wordt de beste kalk gebrand, en met voordeel uitgevoerd. *Soda* wordt hier ook bereid. De voornaamste tak van bestaan is echter de veeteelt. Een aantal muilezels worden naar *Peru* gebracht, waar zij zeer in trek zijn, ook worden vele runder- en paardenhuiden naar *Buenos-Ayres* gevoerd. De vrouwen der lagere klassen maken grove stoffen, als: *fresados*, *ponchos*, *gergas*, enz. De voltooiing der reeds in 1804 tot 1810 begonnen onderneming om de *Rio Tercero* (de derde rivier) tot daar zij in de *Parana* valt, vaarbaar te maken, is wel door de omwenteling geschorst, maar wordt thans ook weder voortgezet. De voordeelen die hieruit kunnen voortvloeijen, zullen niet alleen voor *Cordova*, maar ook voor *Mendoza* en *San Juan* zeer groot zijn.

Ri-

Rioja, de hoofdstad der provincie van denzelfden naam, ligt twee honderd negentig uren van *Buenos-Ayres*, en honderd veertien uren van *Cordova*, aan den weg naar *Peru*, omtrent op 30 gr. breedte. Het gebied der provincie zal van het oosten naar het westen, waar het tegen de *Andes* stuit, eene uitgestrektheid van honderd veertig tot honderd vijftig uren, en van het noorden naar het zuiden honderd dertig tot honderd veertig uren hebben. De stad bevat drie duizend inwoners, en de gansche provincie niet meer dan twintig duizend. De provincie wordt in vier departementen verdeeld, *Los Llanos* (de vlakte) *Arauco*, *Famatina* en *Guandecol*. De veeteelt is de hoofdbezigheid der inwoners, in de westelijke deelen wordt de *Vicuna* gevonden. Te *Riopa* wordt ook de wijnbouw gedreven, maar niet zoo uitgestrekt als te *Mendoza* en *San Juan*. Dat in deze provincie de rijkste goud- en zilvermijnen gevonden worden, is reeds gezegd.

Santiago del Estero ligt ten noorden van *Cordova* aan beide kanten van den weg naar *Peru*. Deze stad werd in 1550 gesticht, en legt op 27 gr. 28 min. Z. Br. De plaats zelve is niet volkrijk, maar haar gebied bevat meer dan vijftig duizend inwoners. Hier worden ook nog andere plaatsen gevonden, namelijk, *Silipica*, *Loreto*, *Guanajasta*, *Soroncho*, *Salavina*, *Malacorrall*, *Rio Salado*, *Petacas* en *Sumampa*, op deze laatste plaats, aan de grenzen der *Abiponiers*, staat eene kapel, die alleen aan het godsdienstig onderwijs van dezen Indischen stam is

toegewijd, en onder de grootsten behoort, die door de voorheen hier werkzaam zijnde Jezuïten gesticht werd. Het voornaamste artikel van bestaan der inwoners van *Santiago* is de landbouw, de tarwe geeft een' tachtigvoudigen oogst, op verscheidene plaatsen wordt *cochenille* gevonden, zonder dat de inwoners deszelfs waarde kennen, en hiervan gebruik maken. Het ontbreekt in deze provincie ook niet aan honig, was en salpeter. De inwoners maken van schapenwol ponchos, gergas, enz., niet slechts voor inlandsche behoefte, maar ook voor den handel. Onder de verscheidene soorten van vruchten is de *St. Jansboom* merkwaardig. Het land is rijk aan rivieren, beken en meren, en voedt talrijke kudden. Jaarlijks verlaten acht honderd tot duizend inwoners deze provincie, en trekken twee tot vier honderd uren ver om elders het graan te helpen oogsten, en keeren dan met het overblijfsel van hunne vlijt naar hun land terug.

De provincie *Tucuman* is eene der aanzienlijkste der Staten van *la Plata*, en de derde, door welke de weg van *Buenos-Ayres* naar *Peru* loopt. De hoofdstad ligt op 27 gr. breedte en 66 gr. W. L. van *Londen*. Hare bevolking kan tien tot twaalf duizend zielen bedragen. De gansche provincie wordt op veertig duizend inwoners geschat, en bevat de volgende parochiën: *Monderos*, *Suares*, *Chiquiligasta*, *Rio Chico*, *Trancas* en *Burroyaco*. De uitgestrektheid dezer provincie bedraagt van het zuiden naar het noorden acht en vijftig tot zestig uren, en van het

het westen naar het oosten vijftig uren. De troepen van *Tucuman* behaalden in 1812 in de nabijheid der hoofdstad, eene volledige overwinning over de Spanjaards. Ter gedachtenis van deze zegepraal is op het slagveld eene citadel gesticht, met eene kazerne en officiers woningen.

De inwoners van *Tucuman* zijn vriendelijk, gastvrij en werkzaam. De landbouw wordt het meest beoefend, en de Kastilische rijst, tarwe, maïs en tabak, worden in menigte naar *Cordova*, *San Juan*, *San Luis*, *Mendoza*, enz. vervoerd. De oranjeappelen zijn, wat de grootte en smaak betreft, gelijk aan die van *Paraguay* en *Brazilië*. Sommige pataten wegen zeven ponden. De kaas van *Tafi* wordt zelfs naar *Buenos-Ayres* gezonden.

Ten westen der hoofdstad loopt eene keten bergen wier hoogste top het gansche jaar door met sneeuw bedekt is. Hieruit ontspringen zestien rivieren, die het land bevochtigen en vruchtbaar maken, en zich eindelijk vereenigende den stroom *Santiago del Estero* (op sommige kaarten ook *Rio dulce* genaamd) vormen, die van hier door de provincie van denzelfden naam naar het zuidoosten loopt, en zich in de zoutzeeën van *Porongos* verliest. *Tucuman* is zeer rijk aan allerlei soort van boomen, de prachtige passiebloemboom wordt hier ook gevonden. In het natuurkundig kabinet te *Buenos-Ayres*, vindt men proeven van vier en zestig soorten van hout uit deze provincie.

De weinig beteekenende provincie *Catamarca* heeft

omtrent vijf en dertig duizend inwoners, en hare grootste uitgestrektheid is honderd uren. De hoofdstad ligt zestig uren ten zuidoosten van *Tucuman*, en is eerst in 1680 gesticht. Hare bevolking bedraagt naauwelijks vier duizend vijf honderd zielen. Zij ligt in eene zeer gezonde streek, namelijk, in het dal *Valle de Catamarca*. Bovendien bevat deze provincie nog de volgende plaatsen, *Piedra blanca*, *Sierra del Alto*, *Sierra de Ancasti*, *Tinogasta*, *Santa Maria* en *Belen*. Tot hiertoe was de veeteelt het voornaamste artikel van bestaan, schoon de grond zeer goed tot den landbouw geschikt is. Katoen wordt reeds hier met een' goeden uitslag, hoewel in geene groote hoeveelheid, geteeld, en deskundigen verzekeren, dat dit katoen uitmuntender is, dan dat van alle andere landen. Als de *Rio Rumejo* vaarbaar zal gemaakt zijn, dan zal *Catamara* inzonderheid hieruit veel voordeel trekken.

De provincie *Salta* ligt tusschen *Tucuman*, *Jujuy*, de woestijn *Atacama*, die tot *Potosi* behoort, en de groote *Chaco* vlakte. Zij heeft vijftig duizend inwoners, en behalve de in 1582 gestichte hoofdstad, met acht tot tien duizend inwoners, nog verscheidene andere plaatsen, namelijk, *Caldera*, *Rosario de Serrillos*, *Rosario de la Frontera*, *Chicoana Anta*, *Sumalas*, *Poachipas*, *Covos*, *Miraflores*, *Macapillo*, enz. De uitgestrektheid in de lengte en breedte bedraagt tachtig tot honderd uren. Gedurende den langdurigen omwentelingsoorlog heeft de provincie *Salta* die met *Jujuy* de voorhoede tegen

Pe-

Peru uitmaakte, vooral veel geleden. De luchtstreek is, niettegenstaande de ligging onder den keerkring, zeer gezond. Verscheidene uitspruitsels der *Andes* vereenigen zich hier, vormen heerlijke dalen, en zenden talrijke rivieren in het land. Deze bergen zijn met dikke bosschen bedekt, en bevatten goud, zilver, koper, zwavel, aluin, vitriool en zeer waarschijnlijk ook tin en kwikzilver. Het land heeft vele vette weiden, die met groote kudden bedekt zijn. Het voornaamste artikel van handel met de naburige provincien bestaat in *Vicunas* en muilezels, die voorheen ten getale van zestig tot tachtig duizend, jaarlijks naar hoog en laag *Peru* gingen. De uit de zuidelijke streken *Santa Fé*, *Cordova*, enz. insgelijks derwaarts gaande muilezels rusteden te *Salta*, en werden op de vette weiden tegen den verderen togt gesterkt. De hoofd rivieren zijn, de *Rio Bermejo*, die in de *Paraguay*, en de *Rio Salado*, die in de *Parana* valt.

De kleine provincie *Jujuy* vormt insgelijks eenen voormuur tegen *Peru* en *Bolivia*. Zij ligt onder den keerkring, en strekt zich van het noorden naar het zuiden zeventig uren, en van het westen naar het oosten vijf en dertig tot veertig uren uit. De grenzen in het noordwesten, zijn *Potosi*, in het zuiden *Salta*, en in het noordwesten *Oran* en *Chaco*. De bevolking bedraagt dertig duizend zielen, die in de in 1590 gestichte hoofdstad, benevens eenige vlekken en dorpen, zoo als *Rio negro*, *Perico*, *Tumbaya*, *Humaguaca*, *Cochinoca*, enz. verdeeld

F 5

zijn.

zijn. De hoofdbezigheid der inwoners is de runder-, paarden- en schapenteelt, waardoor zij met *Bolivia* en *Peru* grooten handel drijven. Bovendien slagen in deze provincien ook zeer goed tarwe, maïs, garst, katoen en indigo. De dalen van *Puna* (*valles de la Puna*) zijn zeer fraai en vruchtbaar. Onder het Spaansche bewind zocht men ook goud in de bergachtige streken. De bevaarbaarmaking der *Rio Bermejo* zou ook zeer voordeelig voor deze provincie zijn.

B R A Z I L I Ë.

Brazilië heeft zijnen naam ontleend van het bekende verwhout, *braziliën*hout genoemd, dat in het eerst als het voornaamste handelsartikel van dit gewest beschouwd werd. De naam toch van dit hout, *brasil*, *bresil* of *brasilje*, van *brasa*, *heete kool*, naar de vuurroode kleur, ging over op het land. In het eerst werden de kusten van *Para* ten noorden, tot *Rio grande de San Pedro* ten zuiden, slechts zoo genoemd, maar in het vervolg werd dezen naam gegeven aan al de Portugesche bezittingen in de nieuwe wereld.

Schoon dit land in 1499 het eerst gezien werd door VINCENT YANES PINSON, een der togtgenooten van CHRISTOFFEL COLUMBUS, de beroemde ontdekker van *Amerika*, werd het echter het eerst in *Europa* bekend door den Portugees PEDRO ALVARES CABRAL, op zijnen togt naar *Indië* in het jaar 1500. EMMANUEL, koning van *Portugal*, zond hierop AMERICUS VESPUTIUS, om dit nieuw ontdekte land nader in oogenschouw te nemen. Deze vertrok den 10den Mei 1501 van *Lissabon*, zeilde genoegzaam gansch *Brazilië* om, ging meermalen aan wal, nam het land, volgens de gewoonte van dien tijd, in naam

naam van zijnen koning, in bezit, en op zijnen tweeden togt, in 1503 ondernomen, stichtte hij bij de *Allerheiligen-baai* eene kleine volkplanting.

Daar echter goud in de zestiende eeuw alleen de zeilsteen was, die Europeanen naar *Amerika* kon lokken, en men dacht, dat dit metaal in dit land in het geheel niet, of althans niet dan zeer schaars te vinden was, zoo werd *Brazilië* in het eerst niet bezocht dan door ballingen, die de regering derwaarts zond. *Brazilië* werd dus de *Botany-baai* van *Portugal*, ja was gevaarlijker dan dit geweest, omdat de woeste ontembare inboorlingen met leede oogen de vreemdelingen op hunne kusten zagen, al ras de wapenen opvatteden, en alle Europeanen, die zij verrasten of overwonnen, ombragten.

Het getal der volkplanters, door koninklijke vergunningen uitgelokt, nam echter allengs toe, de Portugezen breidden zich in *Brazilië* al verder en verder uit, en vonden eindelijk in 1577 het goud, naar hetwelk zij zoo lang te vergeefs gezocht hadden.

Het Portugesche rijk bleef echter niet lang in het ongestoord bezit van *Brazilië*. Eerst toch poogden zich hier de Franschen te vestigen, en toen *Portugal* onder het bewind van den koning van *Spanje* FILIPPUS II, in de onmetelijke Spaansche monarchie verzwolgen werd, verschenen de ondernemende Nederlanders, die het Spaansche juk hadden afgeschud, en deze gewesten reeds kenden, eensklaps voor de hoofdstad *San Salvador*, onder het geleide van den admiraal JAKOB WILLEKENS en
den

den vice-admiraal PIETER PIETERSZOOM HEIN, veroverden die spoedig, maar verlieten die ook dra weder in 1625, bij de komst eener magtige Spaansche vloot, onder Don FREDERIK DE TOLEDO.

Beter slaagde echter de Hollandsche West-Indische maatschappij vijf jaren later. HENDRIK LONCQ toch, ten haren kosten met acht schepen naar *Brazilië* gezonden, veroverde in 1630 de gewichtige stad *Fernambucq* en het schiereiland *Recif*. De moed en volharding der Nederlanders zegepraalde over de grootste moeilijkheden, behaalde luisterrijke overwinningen, en graaf JAN MAURITS van *Nassau*, werd in 1637 tot landvoogd van *Brazilië* aangesteld, die toen de gemaakte veroveringen nog aanmerkelijk uitbreidde.

Toen echter, nadat de Portugezen zestien jaren lang met verbeterden wrok onder het Spaansche juk gezucht hadden, de groote omwenteling van 1640 slaagde, en het huis der inlandsche hertogen van *Braganza* op den troon van *Portugal* verheven werd, ontwaakte ook het vaderlandsche vuur bij de Portugezen in *Zuid-Amerika*, en gedurende het tienjarig bestand, dat de Portugesche regering met het Nederlandsche gemeenebest, tegen *Spanje*, hunnen gemeenschappelijken vijand, op den 23sten Junij 1641, sloot, gingen alle voorheen gemaakte veroveringen der West-Indische maatschappij geheel verloren, en in 1654 werd eindelijk met het *Recif*, het laatste overschot van Nederlands bewind in *Brazilië* vernietigd, en *Portugal* is sedert in het vreedzame bezit van dit uitgestrekt gebied gebleven.

Bra-

Brazilië was nu eene volkplanting, die een moederland gehoorzamen moest, en bleef niettegenstaande deszelfs grooten bloei, en in weerwil zelfs van een zacht beheer, in vergelijking van dat der Spaansche koloniën, echter altijd in eene onaangename onafhankelijkheid. Maar toen het huis van *Braganza* op het einde van het jaar 1807, door de bedreigingen van keizer BUONAPARTE en KAREL IV, koning van *Spanje*, zijne Europeische Staten verliet, en zich te *Rio de Janeiro* nederzette, veranderde de gedaante des lands geheel, het bleef geene volkplanting meer, maar werd een onmetelijk rijk, een koninkrijk even als *Portugal*, en heeft zijnen monarch PEDRO in deszelfs midden, onder wiens oog het tot den hoogsten top van welvaart kan opklimmen.

Brazilië is een zeer uitgestrekt land, hebbende de verbazende grootte van meer dan honderd duizend vierkante mijlen. Het bevat het gansche uitstek van *Zuid-Amerika*, tusschen den derden graad Noorder en den vijf en dertigsten graad Zuider breedte, en den zeven en dertigsten tot vijf en zeventigsten graad Wester lengte, van den meridiaan van *Parijs*, en bevat dus twee vijfden van het Zuider deel der nieuwe wereld. Men kan de lengte van *Brazilië* op vijf honderd twintig en de breedte op drie honderd veertig uren schatten.

Dit land is op eene uitnemende wijze tegen de woede der zee beschut. Van de zuidzijde tot de kaap *St. Rochus* loopen bergen nabij de kusten, en de openingen, die zij laten, vormen ruime en
vei-

veilige havens. Van de kaap *St. Rochus* tot het eiland *Maragnan* wordt de kust gedekt door riffen of eene reeks van klippen, die in zee loopen, en meer dan vijftien toises (eene Fransche lengtemaat van zes voeten) breed zijn, en het geweld der golven breken. De natuur, gewoon door de eenvoudigste middelen de grootste verschijnselen voort te brengen, heeft ook hier dezen vasten schutsmuur door de kleinste wormpjes tot stand gebragt. Deze koraalbewoners of koraalvormers toch, die een aantal aanzienlijke eilanden in den *Oceaan* deden ontstaan, zijn waarschijnlijk ook de bouwmeesters dezer riffen. Van *Maragnan* tot den mond van de *Amazonenrivier*, vindt men onafgebroken verdronken land op de kust, dat met een ondoordringbaar bosch van mangaboomen bezet is.

Dit land is ook rijk bewaterd. De groote rivieren die met den *Maranon* in verband staan, zoo als de *Punes*, de *Madeira*, de *Topoyosu* en *Xingu* en anderen, behooren voornamelijk tot *Brazilië*.

Voor de gemeenschap van het binnenland met de zee, heeft hier de natuur insgelijks voor vele aanzienlijke rivieren gezorgd. De *Paraiba*, die in het kapiteinschap van *Minas Geraes* ontspringt en tusschen de gebergten *dos Organos* en van *Mantiqueira* in eene oostelijke rigting vloeit, is eene schoone rivier, op vele plaatsen zoo breed als de *Rijn*. Digte, sombere, hooge bosschen en bevallige heuvels vormen deszelfs oevers. Naar den kant van den evenaar ontmoet men den *Gran Para*, die niet ver van zijnen mond, wat de grootte betreft, voor

voor de ontzettende *Amazonen-rivier* niet behoeft te wijken. De *Paranaibo* en de *Acuracu*, die uit het grensgebergte der provincie *Fernambuc*, niet ver van de kust gelegen, ontspringen, doorloopen verscheidene graden breedte, en eindigen met zeer ruime monden. De rivier *St. Franciscus*, die diep in het zuidelijk gebergte der *Minas Geraes*, omstreeks 21 gr. breedte, zijnen oorsprong heeft, kan, daar hij door aanmerkelijke zijtakken zeer vergroot wordt, met den tijd een belangrijk kanaal voor den handel van *Brazilië* worden. De *Rio Doce*, is de grootste rivier tusschen *Bahia* en *Rio de Janeiro*, hij wentelt trotsch en vol majesteit zijne vloeden naar zee, die, vooral in de wintermaanden, zijne breede bedding geheel vervullen, zoodat hij dan nog eens zoo breed is als de *Rijn* op de breedste plaatsen. Eindelijk, de rivier *St. Mattheus*, wier oorspronkelijke naam *Cricaré* is, bevat eene zeldzaamheid, die men tegenwoordig in weinige rivieren der oostkust meer vindt, namelijk, de *Manati* (zeekoe). Deze *Manati* geeft veel traan, en het vleesch wordt ook geacht. Zij is echter moeilijk te vangen. Ook wordt dit land nog door vele groote rivieren, die uit bergruggen ontspringen, bevochtigd.

Door de verschillende insnijdingen of inhammen der kusten van *Brazilië* worden vele veilige havens en goede plaatsen om te landen gevormd. Het groote eiland *Juannes* of *Marajo*, dat ontstaat door de *Amazonen-rivier* en de *Para*, is tevens de landingsplaats voor de waren van de uitgestrekte,
maar

maar naar evenredigheid niet zeer vruchtbare provincie *Para*, wier grenzen zich tot den *Yavari*, en dus meer dan drie honderd Duitsche mijlen naar het westen uitstrekken.

Wat verder naar het zuiden ziet men in de provincie *Maraguan* eene kleine groep van eilanden. Onder deze is het eiland *Maranon* of *St. Louis*, het voornaamste. De rivieren, die zich in dezen zeeboezem ontlasten, en waarvan reeds in het begin dezer beschrijving gesproken is, geven de beste gelegenheid ter verdere bebouwing van het vaste land, en dus tevens ter uitbreiding van den koophandel.

Van meer belang is echter de haven, die tot de stad *Olinde* of *Fernambuc* behoort, en op 8 gr. 2 min. Z. Br. en 35 gr. 15 min. W. L. van *Londen* gelegen is.

Verder naar het zuiden, op 13 gr. breedte, ligt de even zoo groote als voordeelige *Allerheiligen-baai* (*Bahia de todos os Santos*). Deze baai werd door CHRISTOVAM JAQUES, in het jaar 1516 ontdekt. Naderhand beoefenden de Portugezen hier den landbouw, voerden oorlog met de oorspronkelijke bewoners, de *Tupinaës* en de *Tupinambas*, en het gelukte de Jezuiten eindelijk, na eene reeks van jaren, met de grootste gevaren en opofferingen, deze ruwe horden te winnen, en het wreed gebruik van menscheneten onder hen te doen ophouden.

De ingang van deze baai is twee en eene halve, hare middellijn tien, en haren omvang dertig geographische mijlen groot. Zij is eene uitmuntende

en bij alle winden veilige haven, zelfs voor de talrijkste vloten. De ingang dezer haven ligt aan de zuidzijde, en wordt door schoone eilanden gevormd, het fort *St. Antonia* beschermt haar. In dezen grooten boezem starten zich zes rivieren uit, welke bijna alle bevaarbaar zijn.

De baai van *Dos Ganchos* of *Tejucas* heeft niet alleen een' goeden ankergrond, maar men vindt ook langs het strand dezer baai de beroemde zeeschelp (*niurax*), welke die schoone purperkleur voortbrengt, die zoo geacht was bij de ouden. Deze purperslak, die men tot hiertoe voor de wereld verloren achte, wordt niet alleen hier gevonden, maar haar gebruik is bij de inboorlingen ook eenigermate bekend. De schelp is omtrent zoo groot als die der gewone zeeslak, en bevat een dier, op welks lichaam zich een blaasje vertoont, vol van eene bleekgele, kleurige, etterachtige zelfstandigheid, die de verwstof oplevert. Men verzamelt deze stof door de schelp met een' hamer te breken, zorgdragende, dat men het dier niet verplettert, en dan het vocht in de blaas met een lancet of ander scherp werktuig af te tappen. Met eenige vlijt zou dit vocht een goed artikel van koophandel kunnen worden, want het is eene vaste kleur, die de werking der alkaliën wederstaat.

Tien uren ten noorden van deze plaats is de ruime haven van *Groupas*, met een' goeden ankergrond, en ten noorden van deze weder de schoone haven *St. Francisco*, in de baai van denzelfden naam gelegen, op 26 gr. 6 min. of 15 gr. Z. Br., en

en 47 gr. 42 min. of 48 gr. 50 min. W. L. Deze haven heeft drie ingangen, schoon die ten zuiden het meest bezocht wordt, zij worden door schansen verdedigd. Deze haven zal, uit hoofde van het scheepstimmerhout, dat in den omtrek groeit, en zoo sterk is, dat de vaartuigen hiervan gebouwd, jaren kunnen duren, en hooger geschat worden dan Europesche schepen, voor *Brazilië* eene aanzienlijke waarde bekomen.

Als men van *San Francisco* de haven van *Camanea*, op 24 gr. 58 min. of 25 gr. 8 min. Z. Br. gelegen, voorbijvaart, komt men aan de invaart der haven van *Santos*. De ingang van deze haven is zoo veilig als de haven zelve, die een' goeden ankergrond heeft, met eene regelmatige helling naar den oever. Aan het einde dezer haven ligt de stad *Santos*, eene der oudste Europesche plaatsen in *Brazilië*. Zij drijft aanzienlijken handel, is vrij wel gebouwd, en met zes of zeven duizend zielen bevolkt, meest kooplieden, winkeliers en handwerkers. Zij is de landingplaats van *St. Paul*, de hoofdplaats van dit distrikt.

Eindelijk, om geene andere havens, die vele zijn, meer op te noemen, zoo mag naast *Bahia*, waarvan wij bij *St. Salvador* spreken zullen, *Porto Seguro* als haven van aanbelang genoemd worden. Zij ligt op 16 gr. 46 min. Z. Br. en 40 gr. 12 min. W. L. Van deze haven heeft de provincie haren naam ontleend. Zij wordt gevormd door twee rissen van rotsen, die in eene vooruitstekende landpunt oploopen, en is hierdoor zeer veilig, van daar dan ook

de naam *Porto Seguro* (veilige haven). Verscheidene riviertjes vallen in de *Porto Seguro*. De stad *Porto Seguro* echter, schoon de eerste stad van het distrikt van dien naam, telt evenwel slechts vier honderd twintig haardsteden, en maar enkele huizen hebben twee verdiepingen.

De ligging van dit land, onder de heete luchtstreek, dat zich meer dan tachtig Duitsche mijlen langs de zee uitbreidt, en de bergen binnen's lands, veroorzaken hier het heerlijkst klimaat. De zeewind, zoo wel als de wind, die van de bergen komt, verkoelt de lucht; zelfs terwijl de zon in den keerring is, en dus hare stralen loodregt nederschiet, voelt men geene onmatige hitte. Doorgaans staat de thermometer van FAHRENHEIT tusschen 76 gr. en 84 gr. De morgenstond, tot aan den opgang der zon, is zeer frisch, en kan dus voor den onvoorzigtigen eenigzins gevaarlijk worden, daarom stoken de Indianen in hunne hutten des nachts altoos vuur.

Brazilië heeft, gelijk de overige landen bij den keerring gelegen, slechts twee jaargetijden, namelijk, het natte en het drooge. Men moet echter niet denken, dat het in de wintermaanden of het natte seizoen, altoos regent, de temperatuur is dan zoo warm als bij ons in den zomer, maar men kan lang vergeefs op regen wachten. De winter is wel warm, maar droog. In dit jaargetijde heerscht zelden storm op zee. In het drooge jaarseizoen is de dampkring zelden vochtig. Slechts weinige wolken vertoonen zich in de lucht, en deze zijn nog al-

altoos dun en ligt, in den nacht bliksemt het dikwijls. De lucht is des nachts zoo helder, dat men bij het licht der maan lezen kan.

De bevolking van *Brazilië* bestond in 1812 uit omtrent vier millioenen inwoners, en onder deze waren vijftien maal honderd duizend Negers, schoon de telling van 1798 slechts drie millioenen had opgeleverd. De reden dezer verbazende toeneming moet men in de instellingen en zeden zoeken, en zij zal onder het tegenwoordig bewind waarschijnlijk nog met grooter snelheid toenemen.

Brazilië vereenigt alle voordeelen van den gematigden en heeten aardgordel, het levert dus een groot verschiep van voortbrengselen op, en is alzins merkwaardig zoo wel ten aanzien van het rijk der planten en dieren, als dat der delfstoffen.

De *flora* van *Brazilië* is daarom te schooner en bekoorlijker, dewijl de meeste boomen en struiken in deze gewesten, gedurende alle jaargetijden bloeijen. Overal is de jasmijn een lievelingsstruik, en draagt in dit schoone klimaat het gansche jaar door bloemen even als de roos. Anjelieren, passiebloemen, hanenkammen, enz. groeijen hier in menigte. Prachtige veelkleurige bloemen, zoo als de gloeiende scharlakenroode *erythoria*, met hare lange pijpvormige bloemen, en de zachtgele groote trompetbloem verspreiden de liefelijkste geuren. Wij zouden een geheel boekdeel moeten vullen, wanneer wij al de welriekende, heerlijke bloeiende gewassen, waaronder vele eene genezende kracht hebben, wilden opnoemen en beschrijven.

De reizigers van onzen tijd hebben duizenden planten, die dit gewest oplevert, verzameld, en evenwel zal er voor elk kruidkundige nog jaren lang een nieuwe rijke oogst overblijven. De plantengroei toch is in dezen aardgordel zoo ongemeen welig, dat elke hooge boom eene kleine wereld is, een kruidtuin van grootendeels onbekende gewassen, die dikwijls moeilijk elders te bekomen zijn.

Behalve den koortsbast vindt men hier ook de *ipecacuanha*, de *jalappe* en *palma christi* of wonderboom, die een der meest geachte heesters is. Zij geeft in het eerste jaar reeds vruchten, en zulk eenen overvloed van olie, dat in alle huisgezinnen van *St. Paul* geene andere olie gebruikt wordt. Een aantal gewassen, die nuttige harsen en geurige balsems opleveren, worden hier ruimschoots gevonden. Sedert korten tijd telt men onder de artikelen van uitvoer sommige ongewone drogerijen uit de binnenlanden, als, velerlei soorten van raizen, alle geneesmiddelen uit die streken afkomstig, verder eene nieuwe koortsbast, *quino de campo* genoemd, eene andere schors, die geheel den reuk der Oost-Indische kruidnagelen heeft, en *casco de cravo* heet, als mede eene nieuwe soort van kardamom, *semen pacova*; en het nut dezer artikelen zal buiten twijfel in *Europa* niet lang onbekend blijven.

De heester, die de alom bekende Chinesche thee oplevert, wordt sedert eenige jaren in *Brazilië* op eenen zeer uitgebreiden voet en met den besten uitslag aangekweekt. Deze struik werd in het
jaar

jaar 1816, op last van koning JUAN VI, uit *China* naar *Brazilië* gebragt, onder het bestuur van den graaf LA BAREN, toen een aantal Chinezen naar *Rio de Janeiro* werden gevoerd om dezen heester aldaar te naturaliseren. Vele dezer Chinezen waren reeds in hun vaderland door langdurige oefening met de kweeking en behandeling der theeplant bekend geworden. De eerste planting geschiedde op het koninklijk landgoed *Santa Cruz*, dat eertijds het eigendom der Jezuïten was. Van hier verspreidde zich weldra de cultuur der thee over verscheidene provinciën. In die van *St. Paolo*, waar de grond en luchtgesteldheid voor de kweeking dezer plant zeer bevorderlijk zijn, hebben zich deze heesters op eene groote schaal uitgebreid, en men rekent het product reeds toereikend voor de inlandsche consumptie. Ja binnen weinige jaren zullen de Brazilianen eene aanzienlijke hoeveelheid thee kunnen uitvoeren, hetgeen dan zeker een nieuw en merkwaardig verschijnsel in den handel zal opleveren. Eenige monsters van deze thee zijn bij het gebruik geuriger en krachtiger bevonden, dan de thee van *China* zelve. De reden hiervan is waarschijnlijk hierin gelegen, dat de thee van *Brazilië* in het laatste van het voorgaande jaar geplukt was, terwijl de Chinesche thee, die men in *Europa* gebruikt, doorgaans reeds drie of vier jaren oud is (*).

Al

(*) Zie *Algemeen Handelsblad*, No. 48, 18 Junij 1828, waar men nog deze belangrijke aanmerking vindt: het voorbeeld der Brazilianen is de aandacht van alle

G 4

vol-

Al de vruchten van de keerkingsgewesten, en ook vele Europesche slagen hier uitnemend, onder anderen groeit de druif, die zeer groot en saprijk is, hier voortreffelijk, en het was slechts de schuld van *Portugal*, het moederland, dat het telen van den wijnstok en de bereiding van den wijn hier verbood, dat *Brazilië* voorheen onder het oud bestuur zoo lang van het genot dezès verkwikkenden drank beroofd was.

De *ananas* (*bromelia*), bij ons met groote kosten in stookkassen geteeld, groeit hier groot, saprijk en geurig aan de boorden der rivier *Guafintiba*. Eigenlijk gezegd, groeit wel de eetbare ananas in *Brazilië* niet in het wild, maar wordt veel en met weinig moeite op de plantaadjen gekweekt, maar blijft echter dan ook zeer goed in het wild voorttelen.

Men vindt voorts in *Brazilië* de *mandiocca*-plant (*jatropha manihot* van LINNAEUS), die de grondslag is van het Braziliaansch huishoudkundig stelsel, uit hoofde van het voortreffelijk voedsel, dat deze wortel, behoorlijk tot meel bereid, oplevert. Dit meel nu wordt op de volgende wijze bereid. De wortels der *mandioc* worden eerst met schaven van hunne schors ontdaan, en daarop door een groot wiel, dat men

volken waardig, die in het bezit van koloniën zijn. In de Moluksche eilanden en vele andere gewesten van *Indië* slaagt de theeplant in de tuinen van partikulieren zeer goed. Zou men dan in die streken het voorbeeld van *Brazilië* niet kunnen volgen?

men ronddraait, tot eene soort van pap fijgestampt. Deze massa stopt men dan in lange en ruime zakken van riet of bast, die vervolgens worden opgehangen, en in de lengte uitgerekt, waardoor de zakken vernaauwd en het sap uitgeperst worden. De vaste stof, die overblijft, wordt nu in groote, vastgemetselde ondiepe koperen of aarden pannen geworpen, met een frisch vuurtje onder dezelve, en met een langen stok, die van voren eene kleine loodrechte plank heeft, vlijtig geroerd, opdat die niet aanbrande, totdat de hette haar behoorlijk gedroogd heeft. Dit aldus bereidde drooge meel is nu de *farinha*, die in *Brazilië* zoo veel gebruikt wordt.

De *manioc* vereischt meestal achttien of twintig maanden om rijp te worden, maar als het land goed is, dan brengt ook iedere plant van zes tot twaalf ponden wortelen op. De grond wordt hiertoe echter ook beter bereid, dan tot koren, namelijk in ronde heuveltjes, als molshoopen, omtrent vier voeten van elkander, opgeharkt; hierin steekt men afzetsels van de takken der plant, omtrent één duim dik, en zes of acht duimen lang, deze vatten spoedig wortel, en schieten bladeren, spruiten en knoppen.

Kokosboomen (waarvan straks uitvoeriger zal gesproken worden), worden, vooral aan de kusten, in menigte gevonden. Deze worden veel gebruikt, en de noot, die zeer smakelijk is, stilt bijna tevens honger en dorst. In het zand groeijen ook dwerg kokospalmen, die slechts drie voeten hoog zijn.

Dit gewas heeft geene steng, maar gepluimde, opgerolde of nederwaarts gebogene bladeren, en kleine noten, zoo groot als hazelnoten, die als de korrels aan den maïs zitten, en aan den wortel een geelrood, eetbaar, zoetachtig vleesch hebben. Deze plant noemt men hier *cocos de garite* of *de pissando*.

Het suikerriet tiert hier welig. Op vele plantaadjen worden jaarlijks duizenden ponden suiker gewonnen, en zij zouden nog ongelijk meer opbrengen, indien er slechts meer arbeiders gebezigd werden. In vroeger tijd werd hier het suikerriet van *Cayenne* geteeld, maar toen men later dat van *Otaheiti* leerde kennen, en veel voordeeliger vond, werd daardoor de vroegere soort bijna geheel verdrongen. Stukken suikerriet, drie of vier knobbels hebbende, en omtrent zes duimen lang, van den groeienden stam afgesneden, worden genoegzaam waterpas in den grond gelegd, en ter diepte van omtrent vier duimen met aarde bedekt. Zij schieten spoedig op en vertoonen zich na drie maanden reeds als met vlaggetjes, na twaalf of vijftien maanden zijn zij rijp. Het is niet vreemd hier suikerriet van twaalf voeten hoog en eene verbazende dikte te zien.

De tabak, die in deze gewesten, vooral omstreeks *Conheira* groeit, is van eene goede hoedanigheid. Onder het oud bestuur mogt deze ook alleen in dit kapiteinschap gekweekt worden, en bragt hierdoor aan hetzelfde zeer veel voordeel. Zij werd in *Portugal*, *Spanje* en *Barbarijen*, alsmede op de kust van *Guinea* zeer getrokken. De bewerking van den tabak is hier nog zeer gebrekkig, was de
be-

behandeling beter, welligt zou dan de hier geteelde de beste van *Virginie* dra evenaren.

Met een woord, de vruchtbaarheid van den grond is hier boven alle beschrijving. Een honderd vijftig- ja een twee honderdvondige oogst van de maïs of Turksch (ook Indiaansch) koren is hier geene zeldzaamheid. Dit Indiaansch koren wordt altijd geteeld op nog niet ontgonnen landen, die door afbranden schoon gemaakt zijn. Men wiedz het alleen nadat het zaad korten tijd in den grond heeft gelegen. Inderdaad lijdt het koren minder door onkruid, dan door de ratten, die somtijds eené geweldige verwoesting aanrigten. Het meel van Indiaansch koren (*farinha de milho*), is voor vele bewoners van *Brazilië*, de hoofdkost en een smakelijk voedsel. De maïs wordt eerst in water geweekt, en daarna, dus vochtig en gezwollen, gestampt, om er het buitenvlies af te scheiden, alsdan is het korrelij, en wordt in koperen pannen op het vuur gezet en bestendig geroerd, totdat het droog en eetbaar is. Alsdan dient het op vele plaatsen even zoo voor brood als de *farinha de pao* of *Manioc*. De Europeër, die zich voor het eerst in deze keeringslanden verplaatst ziet, wordt aan alle zijden door de schoone natuur, en vooral door den weligen groei der planten bekoord. Tot nu toe heeft in *Brazilië* echter de natuur meer gedaan, dan de mensch. Wanneer de vreemdeling toch het land in het algemeen beschouwt, ziet hij met leedwezen, dat de inwoners verzuimen van de voordeelen, die de natuur hun schenkt, behoorlijk gebruik te maken.

Bij

Bij voorbeeld, hier is overvloed van voortreffelijkert kleigrond en houtgewas, en nogtans ontmoet men zelden eene omtuining, zelfs voor geen' moestuin, laat staan voor een korenland. Zij kiezen hunne bouwgronden meest aan den oever van een beekje, zoodat daardoor eene, somtijds twee zijden gedekt zijn, het overige wordt op de onhandigste, lompste wijze beschut. Het ploegen geschiedt door twee ossen, aan een krom stuk hout gespannen, dat omtrent vier duimen middellijs heeft, en aan het einde gepunt is. Als de grond slechts een weinig opgekrabd is, dan wordt de tarwe gezaaid. Het koren wordt nimmer gewied, zoodat wilde haver en andere schadelijke gewassen daarin welig tieren, en den groei van het koren belemmeren. Op dezelfde wijze leeft men met het Turksch of Indiaansch koren, boonen, meloenen, enz. Als de tarwe rijp is, wordt zij met zeissen gemaaid en in schoven gebonden. Daarna slaat men eene ronde loods van traliewerk en huden op, tusschen de honderd vijftig en twee honderd voeten middellijs, en legt in het midden van deze loods omtrent acht honderd of zestien honderd schepels tarwe in het stroo. Deze stapel wordt zoo aangelegd, dat de aren, zoo veel mogelijk, naar de buitenzijde gekeerd zijn. Nu drijft men een' troep van omtrent twintig merriën in de loods, die ongetemd, en dus schuw zijnde, terstond beginnen te galopperen, en op die wijze vier of vijf uren met de zweep rondgejaagd worden, tot het koren uit de aren en het stroo geheel plat getrapt is. Nu legt men weder andere schoven in

in den omtrek', en laat een' nieuwen troep merriën binnen, en dit dunrt zoo voort tot alle schoven uitgedorscht en het stroo tot kaf vertreden is. — Nu laat men alles in dezen staat liggen tot een frissche wind opsteekt, en dan want men het koren, door mandjes, gevuld met koren en kaf, op den afstand van acht voeten van den grond, uit te storten. Daar nu het kaf door den luchtstroom wegwaait, valt het koren, dat zwaarder is, op den grond, en wordt dan in ruwe huiden genaaid en naar de zeehavens verzonden, waar men van hetzelfde scheepsbeschuit bakt. Hoe veel koren door zulk eene gebrekkige behandeling verloren gaat, kan elk ligt beseffen. Sedert de komst van den koning is echter reeds veel tot verbetering van den landbouw geschied.

De karren, waarvan men zich op de landhoeven of fazenda's bedient, doen een ondragelijk geknars hooren. De nijverheid is hier nog zoo ver niet gekomen, om wielen, gelijk de onzen, aan die karren te hechten. Eene zware, dikke, houten schijf met twee ronde gaatjes, maakt het rad uit, dat met de geweldigste wrijving rondom zijne as draait, en een allernaangenaamst geluid maakt, dat op een' grooten afstand kan gehoord worden.

Wanneer men de binnenlanden of kleine vlekken bezoekt, zal men ras ontwaren, dat de planters bij hunne oude gewoonte blijven, zonder in het minst op verbetering van hunnen toestand bedacht te zijn. Men vindt daar lieden, die jaarlijks in de hoofdstad duizend of vijftien honderd stuks rundvee

ver-

verkoopen, terwijl hunne hutten slechter zijn, dan die onzer armste daglooners. Zij zijn laag, van eene verdieping, slechts van klei gevormd, en niet eens gewit; naar denzelfden maatstaf is hunne geheele leefwijs ingerigt, echter mist men zelden in deze armoedige hutten eene zindelijke kleeding, want zindelijkheid is dit volk, zelfs in mindere standen, algemeen eigen. Men ziet ook zelden eene boerenwoning met eenige gemakken in dezelve. Uit gebrek aan behoorlijke bergplaatsen voor hunne voortbrengselen, moeten zij die in verstrooide hoop en opeenstapelen, en het is niet ongewoon, koffij, katben, maïs en boonen in den hoek van eene vochtige loots te zien werpen, en eene versche huid daardover heen spreiden. Op deze wijze wordt zeer veel door schimmel en bederf verteerd, en het overige zeer verminderd, alleen door traagheid en domme nalatigheid.

Onder de voortreffelijke soorten van het plantenrijk moeten vooral ook de boomen niet vergeten worden. De reuzenstammen der Brazilische wouden zijn zoo hoog, dat geen geweerschot deszelfs top bereiken kan. Deze weelderige, saprijke groei is een gevolg der verbazende vochtigheid, die deze bosschen doordringt. Deze bosschen leveren eenen onuitputtelijken voorraad van het uitmuntendst hout voor den scheepshouw op, waarvan de schoonste schepen, zelfs ter grootte van een lineschip van vier en zeventig stukken, en zeker bijna voor de helft van den prijs, die dit in *Europa* kost, gebouwd worden.

De *jaracanda*, bij ons rozehout genoemd, is hier zeer gemeen. Het rozehout of Rhodushout, omdat het voorheen van het eiland *Rhodus* kwam, komt van eenen schoonen, hoogen, regten en sterken boom met eene graauwachtige schors, de bladeren zweemen naar die van den kastanjeboom, en zijn op de eene zijde wollig. In den regentijd draagt hij een' witten geurigen bloesem in bossen. De vrucht bestaat uit zwarte gladde korrels. Deze boom mag dus met regt het sieraad der bosschen van dit oord genoemd worden. Het hout is lichtbruin, schoon geaderd, heeft een' uitnemenden gloéd, en verspreidt onder het schaven eenen aangenameur. Het is vooral goed tot bouwen, en de Indianen maken van hetzelfde groote kano's. Bij ons wordt het door de schrijnwerkers gebezigd.

Tegen het noorden vindt men bij *San Francisco* bosschen van schoone, groote, zeer harde en taaie pijnboomen, die zeer veel hars bezitten. Zij behooren tot eene onderscheidene soort van het *pinus*-geslacht; de takken toch zitten slechts aan den top des booms, en hebben aan de uiterste einden kroonen van bladeren. Een boom, die tachtig voeten hoog is, heeft vijf en vijftig voeten boven den grond nog geene takken; deze breiden zich, waar zij staan, naar elke rigting waterpas uit, met bladeren aan hunne uiteinden, de laagste en grootste op veertien of vijftien voeten van den stam, en de hoogere telkens in grootte vermeerderende, tot de kruin, die in eene bladerkroon uitloopt. Deze boomen zijn schilderachtig schoon, en groeijen hoog
ge-

genoeg om tot masten voor schepen van twee tot drie honderd tonnen te dienen, ja er worden nog grootere gevonden.

De wilde vijgeboom (*figuera*) behoort tot de aangenaamste geschenken der natuur voor de heete landen. Het lommer van dezen kolossalen boom verkwikt den wandelaar, als hij zich onder zijne, ongeloofelijk ver uitgebreide takken, met donker groen schitterend loof, nedervleit. De vijgeboomen van alle heete landen worden gewoonlijk zeer dik, en hebben eene kolossale kroon met zeer sterke takken, die in *Brazilië* waarlijk majestueus zijn. In de hoogere takken van dezen vijgeboom vindt men vaak het merkwaardig nestje van den kleinen groenen platbek, met eenen geelen buik (*todus*). Dit nestje is van wol, tot eenen kogel gevormd, en van boven toe, met eenen naauwen ingang. In *Brazilië* maken veel meer vogels zulke geslotene nestjes, dan elders, waarschijnlijk omdat de teedere jongen hier meer vijanden hebben.

De *mangueboomen* (*conocarpus* en *avicunia*) die hier in digte bosschen gevonden worden, leveren eene schors op, die ongemeen tot de looijerijen geschikt is, en met gansche scheepsladingen verzonden wordt. Onder de verschillende *mangue*-soorten wordt echter de roode (*conocarpus racemosa*) voor de beste gehouden.

Brazilië levert verscheidene soorten van verwhout op, zoo wel rood als geel, maar het eigenlijk *fernambuc* of *Brazilisch roodhout* komt meest uit de provincie *Fernambuc*. De Indianen noemen den boom, die dit hout oplevert, *arabutan*, maar de

Por-

Portugezen *pao brasil*. Deze boomen zijn zoo vast en groot, als onze eiken, ja sommige zijn zoo dik, dat geen drie menschen die kunnen omvademen. De bast is zeer dik, witachtig van buiten, maar van binnen rood; en met korte stekels bezet. De bladeren hebben veel overeenkomst met die van den beuk, de bloemen hangen bij bosjes aan lange stengels en hebben eenen onaangename geur. Het hout is verbazend hard, en kan zeer goed tot het vervaardigen van meubelen en vooral op den draaibank gebruikt worden, te meer daar het zich zeer schoon laat polijsten. Dit hout wordt echter voornamelijk in verwerijen gebruikt, en levert eene schoone roode kleur op. Deze eigenschap werd toevallig ontdekt door een' Franschman, die de asch van dit hout tot loog gebruikte om zijne hemden te wasschen, eerst was de kleur geel, maar al spoedig werd zij hoog rood; en het was onmogelijk de roode vlekken weder uit het linnen te krijgen. Het spreekt van zelf dat men door de kunst, zoo wel verscheidene tinten van rood, als geheele verschillende kleuren met deze verwstof kan voortbrengen. De handel met dit hout is van veel belang. Doorgaans werd deze handel onder het oud bestuur als eene monopolie van de kroon beschouwd en verpacht.

Het campechehout levert insgelijks eene goede verwstof op, maar is echter niet zoo krachtig als het fernambukhout, daar men van het laatste slechts half zoo veel als van het eerste noodig heeft, om dezelfde hoeveelheid verwstof te bekomen.

De bast van de *garbuana* geeft ook eene gele

II.

H

verw-

verwstof. Het zou gemakkelijk vallen eene lange lijst van onderscheidene soorten van houten te geven, bij voorbeeld, *venatico*, uitstekend timmerhout, goed en duurzaam *cederenhout*, *pareiba*, hard en zeer bruikbaar, *olio*, zeer hard en bijzonder geurig, *cabiuna*, *jaracutang* *ubatang*, onderscheidene soorten van palmboomen, onder anderen de *iri*, wiens hout, wat sterkte en veerkracht betreft, geen wedergade kent, voorts verscheidene soorten van doornachtige boomen, de kokospalmen, en onder anderen die soort, die door de inboorlingen *acri assoe* genoemd wordt. Deze groeit omtrent dertig voeten hoog, de stam is donkerbruin en geheel met lange horizontale prikkels bezet. De bladeren zijn lang, fraai, en hebben de gedaante van vederen, zoo als alle kokossoorten, aan den wortel der bladeren hangt de geelachtige bloemtros, waaruit naderhand schitterend donkerbruine, zeer harde noten, spits, eivormig, en zoo groot als duiveneyeren, te voorschijn komen. De Wilden gebruikten dezen boom tot het maken van bogen.

De kokospalmen zijn een weldadig geschenk der natuur. Zij toch verfraaijen niet alleen het land, maar het vocht of melk der noot, dat van de oude noten naar *Europa* gebragt, zeer laf en van een slechten smaak is, is hier zeer aangenaam, verkoelend en verfrisschend, wanneer de noot een weinig onrijp afgeplukt wordt. Ook bereidt men in dit land uit deze noten verscheidene smakelijke geregten, bij voorbeeld, een zeer goed banket met suiker en specerijen, en als de noot geschaafd, en met

met zwarte boonen gekookt wordt, deelt zij aan dezelve een' aangename smaak mede. Een kokosboom kan bij de honderd noten dragen. Het hout van den boom is taai en hard, en dus zeer bruikbaar, de stam breekt, zelfs bij sterken wind, niet ligt af, maar is buigzaam. De wortels liggen waterpas op den grond, waar zij een dicht weefsel maken. Deze boom schijnt het zeewater te beminnen, want hij tiert het best in het zand, dat gedurig door zout water bespoeld wordt. Eene dikte die de kokosstam in de jeugd aan zijn benedeneinde heeft, maakt hem kennelijk. Te regt zegt een beroemd man van dezen boom: » waarlijk hij is een blijkbaar bewijs van de zorg der Voorzienigheid! zij toch gaf aan de dorre zandkust en de eilanden des heeten aardgordels, den kokospalm, gelijk aan de binnenlandsche zandvlakten van *Arabië*, *Perzië*, *Noord-Amerika* enz., den dadelpalm, die beide een genoegzaam, ja overvloedig voedsel voor de inwoners opleveren." Maar het opgenoemde zal voldoende zijn om ons een flauw denkbeeld van den onbeschrijflijken rijkdom van het plantenrijk dezer gewesten te geven.

De natuurkundigen kunnen in *Brazilië* even groote, zoo geene grootere schatten voor de *zoölogie* of dierkunde opdoen. Al wat men in de aangrenzende landen vindt, treft men zeker ook in *Brazilië* aan, doch ontelbaar vermeerderd, door alle die voorwerpen, welke een grooter omvang en het afwisselende of de verscheidenheid van klimaten natuurlijk moeten voortbrengen.

Ontelbaar zijn hier de kudden van paarden en runderen, die gedeeltelijk in het wild rondzwerven, gedeeltelijk op de boerderijen grazen. Men berekent ieder uur in het vierkant dezer boerderijen op vijftien honderd tot twee duizend stuks. Van deze runderen komen de bekende *Buenos-Ayres* huiden, die, in vroegere jaren, bij tachtig tot honderd duizend stuks tegelijk naar ons land vervoerd werden. Deze dieren worden meestal door snelrijdende jagers met strikken gevangen. Schoon van dezen strik reeds meermalen in dit werk gesproken is, zal het mogelijk onzen lezers niet onaangenaam zijn hiervan en van de wijze van jagen met de-zelve, een uitvoeriger verslag te vernemen.

Het werktuig, dat men in *Zuid-Amerika* tot deze soort van jacht bezigt, wordt in het Engelsch een *lasso* genoemd, naar het Spaansche woord *lazo*, dat een' loopenden knoop beteekent. Het is eene koord, gemaakt uit repen van ruw of ongelooïd leder, en is van vijf en veertig tot zestig Engelsche voeten lang en een' pink dik. Aan het eene einde dezer koord zit de loopende knoop, terwijl het andere einde door middel van eenen gesp aan den buikriem van het paard vastgemaakt is. De jager, die op het paard zit, houdt met de linkerhand de opgewonden koord, terwijl hij in de regterhand den loopenden knoop houdt, dien hij op den grond laat slepen tot op den oogenblik, wanneer hij hiervan gebruik wil maken. Alsdan laat hij dien knoop of strik met eene onbegrijpelijke snelheid boven zijn hoofd draaijen, en werpt hem met de grootste juistheid naar
het

het bedoelde voorwerp. Deze juistheid heeft iets verwonderlijks voor elk, die dit voor het eerst ziet. Iemand, die op den effen bodem staat, ondervindt reeds al het moeilijke om den *lasso* uit te werpen, men kan dus nagaan, hoe veel moeilijker dit zijn moet voor iemand die te paard zit, vooral als hij op eenen oneffen grond met lossen teugel moet rijden. Intusschen is de behendigheid dezer jagers zoo groot, dat zij niet alleen volkomen zeker zijn, het dier, dat voor hen vlugt, tegen te houden, maar ook, dat zij verzekerd zijn, den strik om dat gedeelte van het dier te zullen werpen, dat zij verkiezen, dat is, om de horens of den nek, om een of twee of vier pooten. De snelheid en juistheid, waarmede zij dit doen, is ongeloofelijk voor elk, die dit niet zelf gezien heeft. Eene aanhoudende oefening van kindsbeen af, moet hun deze kunst leeren, en dit is ook het geliefkoosd vermaak van het volk, kleine jongens, die pas beginnen te loopen, zijn gestadig bezig met het werpen van den *lasso* op katten, honden, hoenders en andere tamme vogels, die onder hun bereik komen. Zoodra zij in staat zijn om te paard te stijgen, oefenen zij zich om dien verwonderlijken graad van vaardigheid en behendigheid te verkrijgen, waardoor geen dier, dat minder snel is, dan hun paard, eenige kans heeft hun te ontsnappen.

Om een' wilden stier te vangen of te dooden, stijgen twee guasso's, guacho's of boeren te paard. Zoodra zij nu het dier in het oog krijgen, maken zij, op de bovengemelde wijze, den *lasso* gereed.

Zij vertrekken nu beide in vollen galop, terwijl zij den loopenden knoop boven hunne hoofden houden. De eerste, die het digst bij het dier komt, mikt op deszelfs horens, en zoodra hij bespeurt, dat de *lasso* zijn doel heeft getroffen, laat hij zijn paard stil staan, tot dat de koord geheel ontwikkeld is. Het paard, dat uit ervaring weet, wat gebeuren zal, plaatst zich tegenover den stier, en wacht vol ontroering, den vreesselijken schok af, die het bedreigt. Deze schok is inderdaad zoo geweldig, dat het paard hierdoor zeker om ver geworpen zou worden, indien het zich niet op zijne vier pooten stevig en sterk tegen den grond steunde, om dien schok dus te wederstaan. De stier stort nu plotse-ling ter aarde, even alsof hij door een kogel was getroffen, terwijl het paard echter somtijds ook wel medegesleept, en eenige roeden over den grond getrokken wordt. Dit alles geschiedt nu binnen weinige seconden, gedurende welke de andere man in vollen galop naar den stier rent, en hem den loopenden knoop om de horens bindt, tot hij den *lasso* geheel heeft ontwikkelt. Gewoonlijk blijft de stier, duizelig geworden door zijnen val, onbeweeg-lijk op den grond liggen, maar de jagers te paard trekken de koorden heen en weder, en dwingen hem op te staan, en hoe zeer hij ook mag worstelen, hij ziet zich toch eindelijk genoodzaakt de *guasso's* te volgen, werwaarts zij hem voeren willen. Bedoelen zij slechts den stier te dooden, dan stijgt een der jagers van het paard, en snijdt met het lange mes, dat hij altoos in zijnen gordel draagt,

draagt, de pezen der pooten van het dier door, en doodt het vervolgens door eenen enkelen steek met het mes in den nek.

Het opmerkelijkste bij dit alles is de behendigheid, waarmede het paard, dat nu op zich zelve staat, den *lasso* gespannen houdt. Indien de stier onbewegelijk bleef, zou dit minder onbegrijpelijk zijn, maar gewoonlijk stoot en slaat hij, en maakt geweldige sprongen om zich van den *lasso* te ontdoen. Gedurende al dien tijd volgt het paard, met eene verbazende schrandereheid, de bewegingen van den stier, zonder toe te laten, dat de koord een enkel oogenblik ophoude gespannen te zijn.

Wil de *guasso* een wild paard vangen, dan werpt hij den knoop om de twee achterste pooten van het beest, en plaatst zich vervolgens aan de zijde van het dier, opdat de schok het op zijde doe vallen, zonder gevaar te loopen van het te verminken. Voor dat nu het paard van dezen schok bekomen is, stijgt hij reeds van het zijne, loopt schielijk naar het wilde paard, en bedekt deszelfs kop met zijnen mantel, bij wijze van eene kap. Hierop geeft hij het een' zadel en toom, neemt nu de kap weg, laat het opstaan, en werpt zich op hetzelfde. Alle pogingen van het dier, om zich van zijnen berijder te ontslaan, zijn vruchteloos. Door middel van het sterke gebit en den zadel, waarop de berijder zoo vast zit als een muur, weet hij het paard volkomen tot gehoorzaamheid te dwingen.

Gedurende den laatsten oorlog was de *lasso* in de handen van deze *guasso's* een vreesselijk wa-

pentuig. Zij bedienden zich met het beste gevolg van hetzelfde, om de ruiters uit den zadel te ligten, en de paarden ter neder te werpen.

Op de landgoederen worden aanzienlijke kudden van runderen en vele paarden gehouden. De veehoeders (*vaqueiros*) zijn van top tot teen in leder van reevellen gekleed. Deze kleeding is echter zeer doelmatig, omdat deze lieden dikwijls het vee door doornbosschen en kreupelhout moeten najagen, vangen en bijeendrijven. Zulk eene kleeding kan ook lang duren, is koel, ligt en beschut tegen doornen en puntige takken. Men zou deze *vaqueiros* lederen menschen kunnen noemen. De eentoonige leefwijs, die den *vaqueiro* aan het vee, waarmede hij opgroeit, als het ware vasthecht, maakt echter ruwe, onwetende, omtrent al het overige onverschillige menschen, die noch over zich zelven nadenken, noch eenige kennis hebben van de wereld rondom hen. Geen wonder, men zorgt toch even zoo min voor de behoefte van den geest dezer menschen, als voor het behoud van hun leven bij ziekte.

De meeste viervoetige dieren, welke wij in de aangrenzende landen hebben leeren kennen, bewonen ook *Brazilië*. In de beddingen der klippige wildernissen en de belommerde oevers der rivieren verschuilen zich vele wilde dieren, zoo als jaguars, hier tijgers genoemd, de leeuwen of liever de *puma* (*felis concolor* L.) of ook de nog sterkere *jaguar* (*felis nigra exleb*) want *Amerika* heeft nooit eigenlijke leeuwen gehad, de *oncen* of *ozelot* (*felis pardalis*). In de wildernissen vindt men duizenderlei
groot-

groote roofdieren uit het kattengeslacht, die op het rundvee en de paarden loeren, namelijk, de *gevelekte once* (*onca pintada* of *yaguareté*), den zwarten tijger (*tigre*) en de *roode once* (*onca cuçuaranna*). De *roode once* is de minst gevaarlijke der drie, hoewel zij zeer groot wordt. Zij randt slechts het jonge vee aan, bijt somtijds verscheidene stukken vee in eenen nacht dood, zuigt het bloed uit, en eet eerst naderhand van het vleesch. Zij worden met honden gejaagd, maar de sterke ruimen voor deze honden niet ligt het veld. Ook vindt men hier groote scharen van wilde honden, die in de rotsen voorttellen. Deze stammen af van de wild geworden honden, zijn oorspronkelijk van een Spaansch ras, door de eerste veroveraars ingevoerd, en zijn zeer schadelijk voor het in het wild loopende hoornvee, op hetwelke zij jagt maken.

Er is hier ook een dier uit het zwijnengeslacht, boschzwijn (*las tajassu*) ook wel *pecari*, eigenlijk *paquira* genoemd. Het gaat in groote troepen, en verdedigt zich woedend, zelfs tegen de grootste roofdieren. Het heeft op den rug eene opening, waaruit het, van nabij vervolgd zijnde, een' ondragelijken stank verspreidt. Wanneer men, na den dood van het dier, dit gedeelte terstond uitsnijdt, levert het vleesch eene goede spijs op, maar verzuimt men dit slechts een oogenblik, dan bederft deze reuk het gansche ligchaam. Vele tammé zwijnen, die met rundvleesch gevoed worden, zijn taai en hard, en naauwelijks eetbaar. Andere echter worden met raauwe maïs gemest. Als het varken

geslagt is, wordt het mager zoo schoon mogelijk afgesneden, en het vet met een weinig zout ingepekelde, is binnen weinige dagen gereed om ter markt gebragt te worden. De ribben, ruggegraat en magere deelen worden gedroogd, om te huis te gebruiken.

In *Brazilië* vindt men ook een dier van het geslacht der *viverras*, *zurilla* of stinkdier genoemd (*viverra zorrilla albo nigroque variegato*), waarvan het vel zwart en wit gestreept en van eenige waarde is. Zoodra het dier wordt aangevallen, spuit het een stinkend vocht uit, dat naar amandelolij zweemt, en in twee klieren nabij het achterste wordt voortgebragt. Dit vocht is zoo sterk, dat men van den reuk bijna flauw wordt, en dat de kleederen, die daarmede bezoedeld zijn, maanden moeten luchten, eer de stank verdwijnt.

De apen zijn niet alleen in dit land zeer talrijk, maar men vindt ook onder dezelve velerlei en verscheidene nieuwe soorten. Onder deze behooren de aap met een' langen baard, die hevig in den slaap snorkt, en vooral de schoone *mico* (*simia argentata*), geteld te worden. Het fijne zilverhaar van het lijf wordt bij dit kleine dier door het schoone rozerood van den kop, op eene zeer bevallige wijze, verhoogd.

In de bosschen vindt men eene groote menigte dieren van het geslacht der meerkatten, en ook roofdieren, van welke sommige vrij goed pelswerk hebben, onder andere eene bijzondere soort van den otter.

Schoon

Schoon niet zoo zeldzaam als de *mico*, is echter de *coendu* ook merkwaardig. Dit dier is een ste-kelvarken, met eenen rolstaart, van welken hij zich bij het beklimmen der boomen bedient, om zich vast te houden. Het voedt zich niet slechts met vruchten, maar ook met kleine vogels en hunne eijeren.

De *tapir* of *anta*, die thans alleen in *Amerika* gevonden wordt, is het grootste landdier van *Zuid-Amerika*. Het houdt zich meest in digte bosschen en omstreeks rivieren op, en zoekt bij nacht zijn voedsel, namelijk: gras, suikerriet en andere vruchten. De *tapir* is zoo groot als een kleine os, en maakt door zijnen vooruitstekenden snuit den overgang tusschen het zwijn en den olifant, en is geheel niet gevaarlijk. Uit de vroegere eeuwen heeft men reusachtige versteeningen eener soort van *tapir* gevonden. Miereneters, coatis, verscheidene saviers en andere dieren, elders in *Zuid-Amerika* gevonden, ontmoet men hier ook.

Het zoogenoemde zeevarkentje (*cavia cobaya*), dus genoemd om zijn knorren en overtogt over de zee, is het eerst uit *Brazilië* naar *Europa* gebragt,

De armadillen (*dasypus L.*) maken hier een bijzonder wild uit. Deze gepantserde, weerlooze en vreesachtige dieren komen voornamelijk des nachts uit hunne holen te voorschijn. Hun vleesch is voortreffelijk, en de smaak staat als in het midden tusschen dien van het speenvarken en dien van het konijn. Men braadt de armadillen in hun pantser, en de Indianen maken van dit schild kleine koffer-tjes en doozen.

Hier

Hier worden ook verscheidene soorten van damherten (*de apara van* MARKGRAVE, *de cervus bozopardicus van* LINNAEUS) gevonden. Deze dieren, die bij ons den jager voortreffelijk zouden te stade komen, hebben horens van vijf tot tien duimen lang, en van boven in drie takken verdeeld.

Dat in zulk eene luchtstreek de kruipende dieren en insekten ook welig tieren, zal elk ligt beseffen.

De amphibiën zijn hier even zoo veelvuldig als gevaarlijk. Behalve de reuzenslang (*boa constrictor*), die ten onregt door sommige natuurkundigen bij uitsluiting aan *Afrika* wordt toegekend, daar zij in *Brazilië* de gemeenste soort van het boageslacht is, waarvan de meesten aan de oostkust den naam *jiboijs* dragen, die zich met groot wild voedt, dat in hare nabijheid komt, zijn hier de koraalslang, de sarrocuco, de sarrocuco tinga en de jaracaca de vreesselijkste, de meeste worden voor vergiftig gehouden. De koraalslang echter is onschadelijk. Deze slang, hier *cobre coral* of *coraes* genoemd, maakt het grootste sieraad van haar geslacht uit. Zij verdient den naam koraalslang met het grootste regt; zuiver gloeiend scharlakenrood wisselt op haar glad ligchaam met zwarte en groenachtig witte ringen af, zoodat dit schoone dier, met eene veelkleurige koraalsnoer, kan vergeleken worden. Het kenmerk der Zuid-Amerikaansche vergiftige slangen is eene opening aan de wang. De vrees voor slangen is in dit land overdreven, en veroorzaakt dat men vele voor vergiftig houdt, die dit niet zijn.

De

De soecoerioeboe is de eenige van alle Amerikaansche slangensoorten, die het water bewoont, in en bij hetwelk zij leeft, zij is dus in den eigenlijken zin des woords een tweeslachtig dier. De *Belmonte* is de zuidelijkste rivier der oostkust, waarin men soecoerioeboe's vindt, meer noordwaarts komen zij alom voor. Zij mag onder de grootste slangen van *Brazilië* gerekend worden, want zij bereikt in oorden, waar zij door geene menschen verontrust wordt, de grootte van twintig, dertig, ja meer voeten. Zij is niet fraai, haar rug is donker zwartachtig olifkleur, over welke doorgaans zeer regelmatig twee rijen ronde zwarte vlakken, paar aan paar, in de lengte heen loopen. De verhalen wegens haren winterslaap, zijn zeer onzeker. Het is niet onwaarschijnlijk, dat zij in de moerassen der grasvelden (*lianos*) in het drooge jaargetijde verstijfd, maar in de steeds waterachtige woudvalleijen van *Brazilië*, waar zij niet in eigenlijke poelen leeft, maar in ruime meren of altijd natte broeklanden, rivieren en beken, wier oevers door het lommer der oude boomen verkoeld worden, daar heeft die verstijving geene plaats.

Dikwijls zijn de slangen hier gevaarlijker, naarmate zij door hare schoon gekleurde huid, het oog meer tot zich trekken, dit heeft inzonderheid plaats bij de *ibiboca*, wier huid rood, zwart en wit is. De ratelslangen zijn hier ook nog vergiftiger, dan in *Carolina*. In de rivieren van *Brazilië*, vooral in dezulke, waar weinig val of stroom is, en die vele moerassige armen hebben, houdt zich ook eene soort van

van krokodil, een jacaré op. De jacaré of alligator (*crocodillus sclerops*) is zes of acht voeten lang en deszelfs kleur graauwachtig groen, met donkere strepen, vooral aan den staart, het onderste gedeelte van het ligchaam is lichtgeel, het verspreidt een' allernaangenaamsten muskusgeur als het dood is. Dit tweeslachtig dier woont in alle rivieren van *Brazilië*, vooral in diegene, welke weinig val, maar moerassige plaatsen en doodlopende armen hebben. In de *Paraiba* vindt men de jacaré zeer menigvuldig, en hij dient hier en daar de Negers tot voedsel. Deze Brazilische jacaré evenaart dus geenszins de kolossale krokodillen der oude wereld, zelfs niet eens die der streken van *Zuid-Amerika*, die nader bij den evenaar gelegen zijn.

In de zandbosschen wordt ook eene groote soort van hagedissen gevonden (*lacerta teguxin* LINN.) die in de algemeene taal der Indianen *teioë* genoemd wordt. Hij is van den kop tot aan het einde van den langen staart, vier voeten groot. De eenzame planters der woestijn houden veel van het vleesch dezer dieren. Zij gaan dus met een paar honden dikwijls in de zandbosschen om die hagedissen op te zoeken. Wanneer nu de honden een' hagedis naderen, dan vlugt hij met allen spoed in het hot, dat tot zijne woning dient, waar hij dan door den jager opgedolven en doodgeslagen wordt.

Omstreeks den *Belmonte* en *Rio Pardo* houdt zich een ongemeen schoon dier, uit de klasse der slangen op (waarschijnlijk de *ibibocas van* MARKGRAVE). Zij gelijkt in de verdeeling harer kleuren, zeer naar de

de koraaladder, terwijl zwarte, witachtig groene en roode verwen heerlijk op hare huid afwisselen. De koraalslang (*elaps corallinus*), de adder met den oranjekleurden kop (*coluber formosus*), de thans genoemde en de *coluber venustissimus*, de schoonste der koraaladders, hebben in kleur en kleurverdeeling veel overeenkomst, waarom de Brazilianen die allen den naam van *cobra coral* of *coraes* geven, want alle deze vier hebben op de gladde huid afwisselend zwarte, witachtig groene en hoogroode ringen, maar de natuurkundige weet, dat zij geheel verschillende soorten zijn.

Merkwaardig is ook de vreesselijke, geheel en al harige boschspin (*aranea avicularia* L.), wier beet een pijnlijk gezwel verwekt, en die meerendeels onder de aarde leeft, gelijk ook eene menigte groote breede padden, waaronder eene waarschijnlijk nog niet beschrevene soort (*bufo binnaculatus*), met twee groote donkere vlakken op den rug.

De insekten zijn hier zeer talrijk. Bijen zijn hier in menigte in de bosschen. Zij worden ligt mak, en hun honig is aangenaam. Het was, dat zij in oude boomen vervaardigen is echter slecht, maar zou door zuivering evenwel gemakkelijk verbeterd kunnen worden.

De marimbondos of kleine langwerpige wespen maken verschillende soorten uit, de grootste en kwaadaardigste is bruinzwart, en eene andere bruingeel. Zij hechten haar nest aan een' boom of plant, niet hoog boven den grond. Het bestaat uit eene witachtig grijze, papiersoortige stof, en is doorgaans ei-

eirond, aan beide einden toegepunt. Het is aan het boveneinde van den boom gehecht, en heeft aan het benedeneinde eenen kleinen ronden ingang. De Brazilianen ontwijken doorgaans deze nesten, als zij die niet terstond kunnen vernielen, want de steek dezer insekten is zeer pijnlijk.

Het beestje niagua of jigger genaamd (*pulex penetrans* L. de zandvloer) is zeer lastig, het kruipt onder de nagels der teenen en somtijds der vingers, en het moet verdreven worden door den eijerzak met eene naald uit te halen, en de holte met snuif te vullen.

Het insect mirabunde is voor het vee ten uitersten lastig, en maakt de muilezels vaak ontembaar. Zij vallen zeer hardnekkig aan, en vervolgen tot op eenen aanzienlijken afstand. Sommige dezer insekten hebben hoornige, puntige snuiten, die zoo geweldig steken als eene getergde wesp ooit doen kan, en ondragelijke pijn veroorzaken.

De lastige moskieten, die hier ook in overvloed gevonden worden, zijn genoeg bekend. Het aantal der mieren- en termitensoorten is hier zoo talrijk, dat zij den natuuronderzoeker stof tot een groot werk zouden kunnen opleveren. De grootte is verschillend; eene der grootsten is bijna een duim lang, bovenmatig dik, en wordt hier en daar, vooral in *Minas Geraes*, geroosterd gegeten. Ook ziet men vaak in de toppen der boomen aan de takken groote donkerbruine klompen hangen, zijnde nesten van eene soort van kleine, gele termiten, *cupi* of *cupin* genoemd. Eene andere kleinere roode soort van

van mieren zijn lastig, zij dringen menigmaal in talrijke scharen in de woningen, en verslinden daar al, wat eetbaar, vooral wat zoet is. Men zoekt dit wel te beletten door den voet der tafel in eenen grooten schotel met water te zetten, of met teer te bestrijken, maar zij overwinnen echter menigmaal dezen hinderpaal. In de bosschen ontmoet men vaak talrijke scharen van groote mieren.

De uitgestrekte bosschen van *Brazilië* leveren ook een onmetelijk aantal der schoonste vogels op, van de grootste tot de kleinste, van den struisvogel tot het colibrietje. Adelaars, zoo wel van de graauwe als blaauwe soort, benevens andere roofvogels, zijn hier zeer talrijk, alsmede groote scharen van parkieten of kleine papegaaijen, duiven, groote patrijzen met roode pooten, kleine patrijzen, wilde eenden en wilde kalkoenen.

Een aantal soorten, en onder deze vele nieuwe, prijken in onze museums. De prachtige, gloeiend roode tye (*tanagra brasílica* LINN.) de donker bruine koekkoek (*cuculus cayanus* L.) met zijnen langen staart, de *proenias nudicollis*, wit als melk, met eene naakte groene keel, en bekend door zijne galmende stem, die volkomen het geluid van een aanbeeld of eene gebarstene klok schijnt na te bootsen, de sneeuwwitte reiger, wiens schitterend witte pluimaadje door de lange pooten dezer vogels zelfs in het diepe water helder blijft, de Amerikaansche fraaije kieviet met roode horens van omtrent eenen halven duim lengte aan iedere slagpen, die op het weleer Spaansche grondgebied wekkers (*disperteros*) heetten, uit

II.

I

hoof-

hoofde van hun sterk geluid in den nacht. Eene schaar dier vogelen dient in de plantaadjen als eene alarmklok tegen de dieven; de violetkleurde pirol, de toecan (*ramphastus dicolorus*) met zijnen geweldigen bek, gitzwart ligchaam, en daarbij fraai afstekende hoog oranjekleurde keel; de liefelijk fluitende lijster (*turtus rufiventris*) met den roestkleurigen buik, de geitenmelker (*caprimulgus*) die dezen naam naar eene fabel wordt gegeven, en een kleine, alleen bij nacht vliegende, fraai gespikkelde vogel is, de surucua met den gelen buik, (*trogon viridis L.*) die het bosch door zijne schelle stem, en dikwijls herhaald gefluit, van hooge tot lage toonen afdalend, doet weergalmen, de purperkleurigen zijdestaart (*ampelis atropus purea*) bijna acht duimen lang, jong aschgrauw met witte slagpennen, oud donker purperkleur, met een' roodachtigen schedel, de moutaca (*psitacus mitratus*) van eene helder groene kleur, donkerblauwe slagpennen en scharlaken rooden kop, de bentavi (*lanius pitangua L.*) die gedurig zijnen naam bentavi, gelijk een koekkoek, herhaalt, en duizenden andere vogels, te veel om slechts op te noemen, zijn hier te huis. Wij zullen dus slechts nog van eenige weinige melding maken.

De acabiray (*vultur aura L.*) is eene weldaad der natuur voor alle heete landen. Deze gieren toch zuiveren de aarde, van al wat dezelve met verrotte dampen zou vervullen. Hun reuk is zoo scherp, dat men op den oogenblik, dat een dier gestorven is, gansche scharen van deze vogels ziet toeschieten, zelfs al was er te voren niet een te zien. Om die

re-

reden worden zij ook niet vervolgd, en zijn even talrijk in opene als in boschrijke oorden.

De Amerikaansche struisvogel of ema (*Rhea Americana*) de grootste vogel der nieuwe wereld, waarvan reeds elders in dit werk uitvoerig gesproken is, is zeer talrijk in de *Campos Geraës*. Zij maten een paard in het loopen af, daar zij nooit regt uit, maar in vele draaijngen en bogten ontvlugten.

In gezelschap van den ema, leeft in al de *Campos* een andere zeer snel loopende vogel de ceriema (*palamedea christata* L.) Deze vogel is voor *Amerika*, wat de secretaris (*gypogeranus Africanus*) voor *Afrika* is, beide komen in ligchaamsvorm en leefwijjs zeer overeen. De ceriema onderscheidt zich door een bos smalle verlengde vederen, boven den neus regt opstaande; de hals is met lange fraaije vederen bedekt, die hij naar de wijze der roerdompen opblaast, daarbij heeft zijn bek eene levendig roode kleur. De vleugels zijn kort en zwak, maar zijne lange pooten zijn zeer geschikt om snel te loopen. Zijn vleesch smaakt als dat van kippen, en wordt zeer geacht. Zijne luide schelklinkende stem kan op eenen verren afstand gehoord worden.

Een zeldzame, en zoo het schijnt, alleen in *Brasilië* levende vogel, is de anginga (*plotus anginga*). Hij is een watervogel, niet ongelijk aan den duiker, voedt zich met visch en andere waterdieren, en nestelt dikwijls op de hoogste takken van de aan het water staande boomen. Hij onderscheidt zich bijzonder door zijnen ongemeenen langen hals, die boven zijn ligchaam, dat de gedaante van eene kleine eend

heeft, bijna drie voeten uitsteekt. Hij strekt, met eene volkomene zekerheid van zijne vangst, dezen hals uit naar de visschen, die hem tot voedsel dienen, want hij kan zijnen hals, als eene slang, verlängeren en verkorten. Zijn bovenlijf is zwartachtig, het onderlijf wit, de hals roedachtig bruin, even als de kleine en bijna kale kop, de getande snavel is insgelijks zwartachtig of graauwachtig geel.

De vledermuis, *vampier* genoemd, is een allergevaarlijkste vijand van paarden en muilezels; kan hij des nachts bij dezelve komen, dan vestigt hij zich in de halsader, boven den schouder, en zuigt die zoo fel uit, dat het dier bijna met bloed bedekt wordt. Het is merkwaardig, dat de *vampier* al dien tijd, dat hij het beest vasthoudt, met de wieken klapt, even alsof hij de smart, door den beet veroorzaakt, door den toevoer van frissche lucht wilde verzachten. Ook wordt hier nog eene merkwaardige, tot hiertoe onbekende, vledermuis gevonden. Deze draagt ter plaatse van den staart twee op elkander passende hoornachtige kleppen, in eene horizontale ligging, waarvan de bovenste of grootste vijf strepen breed, en als het ware een overtreksel is van het staartbeen, dat daar uitsloopt; de benedenklep wordt door de geplooida staarthuid gevormd. De huid van dit dier is een weinig ruig en wit. Over dag vertoef het tusschen de kolossale kokospalmwaranden, die alom door den graauwachtigen, groenen, schitterenden vogel, *tangaras*, bewoond en bezield worden.

Eindelijk kan *Brazilië* nog als het vaderland beschouwd

schouwd worden van die heerlijke vogeltjes, die, zoo wel door hunnen goudgloed en glans van kleuren, als door hun voedsel, zoo nabij komen aan de kapellen der heete luchtstreek. Van het groot getal van *colibrietjes* behoort zeker de helft in *Brazilië* te huis, en onder deze de kleinste soort, namelijk de tominejoo (*trochilas minimus*) zoo genoemd, omdat hij met zijn nest naauwelijks twee tominen of vier en twintig greinen weegt.

Alle reizigers bewonderden hier ook den rijkdom en de veelsoortige pracht der kapellen, maar nog meer stonden zij verbaasd, toen zij eene ontelbare menigte van witte en gele vlinders, gedurende verscheidene dagen van de maand Maart, en dus hier in het begin van den winter, van het noordoosten naar het zuidwesten, onophoudelijk zagen voorttrekken, zoodat zij waarschijnlijk allen in zee moesten omkomen.

Ten slot moet ik nog aanmerken, dat de jagt op de vogels hier doorgaans zeer moeilijk is. Want alle bosschen, vooral de *Mimosa's*, zijn vol kleine dorens, en prikkels, en de slingerplanten zijn zoo dicht in elkander rondom de stammen der boommen gevlochten, dat men zonder een groot hak- of snoeimes, en sterke laarzen of jagtschoenen, met dikke zolen, niet in dezelve dringen kan. De kleine soort van moskieten of steekvliegen, zijn hier ook aan de oevers der beken voor den jager zeer lastig, daar zij, hoe klein ook, door hunnen steek, een hevig jeukē veroorzaken.

De wateren van *Brazilië* zijn ook rijk aan visch,

en men bewondert niet slechts de menigte, maar ook tevens de zonderlinge gedaante der waterbewoners. Het merkwaardig geslacht der bandvisschen (*chaetodon L.*) behoort hier bijna geheel te huis, en van de dikgepantserde, gehoornde en stekelige monsters, als, de *tetrodons*, *diodons*, *balistes L.* vindt men hier vele soorten. De *cavelhos*, groote visschen van vijftien tot twintig ponden, worden langs deze kust zeer talrijk gevangen.

De merkwaardige reusachtige zeeschildpad (*testudo mydas L.*) die naauwelijks door vier mannen opgeligt kan worden, en die met het weeke schild, als mede de *testudo caretta* leggen in de onbewoonde streken der kust in de warmste maanden hare eijeren in het zand, waartoe zij met de schemering naar wal gaan, zij vullen de opening met zand, hetwelk zij vaststampen, en haasten zich dan, een of twee uren na zonnenondergang, weder naar zee. Een dezer dieren kan door hare eijeren een geheel gezelschap eenen rijkelijken maaltijd verschaffen, want de *mydas* schildpad legt gewoonlijk tien of twaalf dozijn, en die met het weeke schild achttien of twintig dozijn op eens. Deze eijeren zijn zeer voedzaam, en worden aan de onbewoonde kusten door de Indianen, en in de nabijheid der volkplanting door de planters gretig gezocht.

Ook leven twee Galvanische of electrieke visschen in de wateren van *Brazilië*, alsmede vele soorten van roggen en haaijen.

Behalve de walyischen, die zich in menigte aan de kusten van *Brazilië* ophouden, en in de laatste

ja-

jaren, schoon zij thans te zeer vervolgd worden, in eene aanzienlijke hoeveelheid hier gevangen zijn, wordt ook hier de *lamentin* of *manati* gevonden, die, omdat men eenige overeenkomst, tusschen dezen visch en den mensch meende te vinden, waarschijnlijk aanleiding heeft gegeven tot de sprookjes van de Tritonen en Nereiden. Portugesche schrijvers verzekeren, dat zij in het gezigt alleen daarin van de menschen verschillen, dat hunne oogen veel dieper liggen, dat de wijfjes zeer lang hoofdhaar hebben, enz. Zonder hier het ware van het valsche te scheiden, waartoe dit werk niet geschikt zou zijn, willen wij met een geacht natuurkundige slechts vragen: » waarom zou de onmetelijke breedte en onpeilbare diepte van den *Oceaan*, bij den onuitputtelijken rijkdom, dien de natuur in de gedaante der dieren ten toon spreidt, niet eenige soorten van schepselen kunnen bevatten, die aan de menschelijke gedaante meer of min gelijk zijn, in zoo ver dit bestaanbaar is met de natuur van een' visch? Zij gaf toch aan het land den orang-óutang, waarom zou zij dan aan den *Oceaan* ook niet iets dergelijks kunnen geven?"

Het rijk der delfstoffen van *Brazilië* is ook zeer merkwaardig. Dit land is ten aanzien der mineralen even zoo belangrijk als het tegenoverliggende *Peru*, en munt nog bovendien uit door velerlei soort van edele gesteenten, en vooral door den diamant, die onder alle voortbrengselen van het rijk der delfstoffen de eerste plaats, om zijne veelvuldige voortreffelijkheden, verdient. Men vindt hier ijzer,

ja geheele bergketens van ijzererts, hoewel die schaars bewerkt worden, alsook tin, lood en verscheidene soorten van half-metalen.

Schoon men bij en na de ontdekking van *Brazilië* dacht, dat dit land geen goud of zilver bevatte, is men echter sedert 1577 van het tegendeel overtuigd geworden, hoewel de tegenwoordige goudwasschingen eerst in 1699, onder de regering van PEDRO II begonnen zijn.

De mijn- of berglanden zijn deze drie: *Minas-Geraes* (algemeene mijnen); *Goyas* of *Cujaba*, en *Matto grosso* (groot gebergte). Het eerste was langen tijd voor de mineralen van het meeste belang.

Men heeft tot hiertoe in *Brazilië* nog geene eigenlijke goudmijnen, maar slechts goudwasschingen, want men kan het erts gemakkelijk en zonder gevaar bekomen. Dikwijls toch vindt men het goud, en wel het zuiverste, bijna aan de oppervlakte van den grond, zelden behoeft men althans zeer diep te graven. Eene laag zand, hier *sabiero* genoemd, is doorgaans voor de mijnwerkers een teeken, dat zij met delven kunnen ophouden. Sommige delfstofkundige meenen, dat die streken, wier oppervlakte met eene soort van kristal vermengd is, het meeste goud bevatten; dit is echter zeker, dat men het op de bergen en steenachtige heuvelen menigvuldiger vindt, dan in de dalen en langs de rivieren. Alom waar het goud voorhanden is, is deszelfs gehalte drie en twintig en een halve karaat, uitgenomen wanneer het met zwavel, zilver, ijzer of kwik vermengd is,

De

De eerste goudmijnen, die in *Brazilië* ontdekt zijn, zijn die van *Juragua*, niet ver van *St. Paul* gelegen. Deze mijnen zijn beroemd, uit hoofde der verbazende schatten, die zij voor omtrent twee eeuwen opleverden. Het land is hobbelig, en zelfs bergachtig, de rots oorspronkelijk graniet, de grond rood en zeer ijzerachtig. Het goud ligt meest in eene bedding van ronde keisteenen en keigruis, *cascalhao* genoemd, vlak boven de vaste rots. De wijze, op welke men deze mijnen of liever goudwasschingen, volgens het verhaal van een der laatste ooggetuigen, bewerkt, is deze: » verbeeld u eene losse, als vergruisde laag van ronde kwartsige keisteenjes en aangevoerde stoffen, rustende op het graniet, en met aarde, van verschillende dikte, bedekt.

Waar men water, van eene genoegzame hoogte nederstroomende, vindt, wordt de grond trapswijze in terrassen uitgehouwen, elke terras of bank is twintig of dertig voeten lang, twee of drie voeten breed, eenen voet hoog. Nabij den grond wordt eene gracht, twee of drie voeten diep, gedolven. Op elk dezer terrassen nu staan zes of acht Negers, die, naarmate het water zachtelijk van boven vloeit, de aarde gestadig omroeren, totdat zij geheel in een' vloeibaren modder veranderd is, en beneden wordt uitgewasschen. De gouddeeltjes zakken dan mede tot in de gracht, waar zij, uit hoofde hunner zwaarte, dadelijk naar den grond zinken. In de gracht zijn gedurig werklieden bezig om de steenen weg te ruimen, en de oppervlakte schoon te houden. Na

vijf dagen wasschens wordt de bezinking in de gracht naar eene beek gevoerd, om andermaal gezuiverd te worden. Tot dat einde worden de werklieden voorzien van houten bakken, in den vorm van trechters, aan den mond omtrent twee voeten wijd en vijf of zes duimen diep. Ieder werkman neemt nu in zijnen bak vijf of zes ponden van het bezinksel, dat doorgaans uit zware, zwarte stof bestaat. Hij laat vervolgens eenig water in den bak, en schudt die dan van vijf tot negen minuten zoo behendig, dat het kostbaar metaal van de lichtere zelfstandigheden afgescheiden, zich aan den bodem en de kanten van den bak zet, die zij dan in een grooter vat vol klaar water uitspoelen, het goud daarin latende, en alsdan op nieuw beginnen. Het goud, door dit wasschen gewonnen, verschilt zeer in hoeveelheid en grootte der deeltjes, sommige toch zijn zeer klein, andere zoo groot als erwten, ja soms grooter. Wanneer dit werk, waarover opzieners gesteld zijn, dewijl het van zeer veel belang is, verrigt is, wordt het goud naar huis gebragt, en ter behoorlijker tijd naar het lands kantoor vervoerd, waar het gewogen, en een vijfde voor den vorst ter zijde gelegd wordt. Het overige wordt nu met *urias mercurii* (zontzuur kwik) gesmolten, tot staven gegoten, getoetst en naar de innerlijke waarde gestempeld, waarvan een getuig-schrift wordt afgegeven, deze goudstaven worden nu als baar geld in omloop gebragt."

Er is nog eene andere wijze om het goud van de *cascalhao* af te scheiden, die *kano-wassching* ge-

genoemd wordt. Deze geschied in lange, ondiepe bakken, wier bodem met ruige vellen, het haar naar buiten gekeerd, bedekt wordt, hierover leidt men nu de stof, en de gouddeeltjes worden in het afzakken door het haar aangegrepen en vastgehouden. Elk half uur worden deze huiden opgenomen, en over afgesloten waterbakken zoo lang geklopt, tot al het goud uit dezelve gevallen is.

Er is geen twijfel aan of het lastige werk van het bezinksel in bakken te wasschen, en de overige werkzaamheden zouden aanmerkelijk kunnen bekort en verbeterd worden, en het is te verwachten, dat de tegenwoordige verlichte staatsdienaren aan het hof van *Rio de Janeiro*, deze en andere wetenschappen zullen trachten te bevorderen.

In de provincie zijn geene eigenlijk gezegde goudmijnen, maar het land is als het ware min of meer bedekt met fijn stofgoud, en sommige hebben, door dit te verzamelen, aanzienlijke sommen gewonnen.

In *Goyaz* worden ook vele goudmijnen en waschingen gevonden, waarvan sommige een zeer fijn goud opleveren.

Eindelijk, *Matto grossa*, dat als het groote buitenwerk van *Brazilië* kan beschouwd worden, bevat buiten twijfel rijke goudmijnen. De rivier *das Mortes* voert goud mede, en de mijnen van een der meest westelijke takken van den *Rio das Mortes*, zijn verlaten geworden, niet uit armoede aan goud, maar omdat de weinige volkplanters, die met Wilden omringd waren, niet gereedelijk met wapenen, gereedschappen en andere benoodigdheden konden voorzien worden.

Het

Het goud, dat sedert de ontdekking dezer mijnen tot 1803 geregistreerd en naar *Europa* overgebracht is, bedraagt . 684, 544, 000 piasters.

het niet geregistreerde 171, 000, 000 idem.

855, 544, 000 piasters

of omtrent twee duizend een honderd millioenen guldens. Het in *Brazilië* bestaande of ooit gemunte of bewerkte goud en zilver, beloopt zestig duizend millioenen guldens.

Schoon de Portugezen reeds sedert 1500 in het bezit van *Brazilië* waren, zoo werd echter de diamant eerst in 1628 in eenige armen van de rivier *Caravelas* ontdekt. Men vond namelijk, onder het goud, dat de slaven daar zochten, kleine glinsterende steenen, die de slaven als van geene waarde wegwierpen, tot dat ANTONIO RODRIGUES BANHA toevallig hierop oplette, en zijn vermoeden aan den stadhouder ALMEIDA mededeelde. Deze zond een aantal dezer steenen naar *Lissabon*, en de Portugesche minister in *Holland* ACUNHA, bewees door genomene proeven, dat deze wezenlijke diamanten waren.

De diamant heeft niet slechts eenen onvergelykelijken glans, maar hij is tevens zuiver doorschijnend, en het hardste ligchaam, dat wij kennen, van deze laatste eigenschap schijnt hij zijnen naam *Adamas* ontleend te hebben. Een volkomen zuivere diamant moet zonder eenige kleur, gelijk zuiver bronwater, en zonder de minste vlekken zijn, en tevens eenen hoogen glans hebben. De zuivere helderheid noemt men het *water*, en de glans het *vuur*. Daar zij nu niet

niet alle even doorschijnend zijn, zoo verdeelt men de diamanten in steenen van het eerste, tweede en derde water. Het eerste water vordert de volstrektste zuiverheid gelijk het helderst kristal. Het tweede water nadert bijna ongemerkt aan het melkwitte, en het derde valt eenigzins in het blaauwachtige.

Vuur noemt men den hoogen glans van den geslepen steen. Dit hangt deels van de driehoekige vakjes af, die daarop geslepen worden, en die men facetten noemt, en deels van zijne dikte. Hij werpt zoo vele stralen van zich als hij hoeken krijgt, en men kan aan eenen dunnen steen niet zoo vele facetten geven, als aan eenen, die dik is.

Schoon de ongekleurde diamant de schoonste is, zoo zijn er evenwel ook gekleurde diamanten, die hoog geschat worden, hiertoe behooren vooral de steenen, die eene groene kleur hebben, gelijk de smaragden, vervolgens de rooskleurige, dan de blaauwe, de citroengele, de oranjekleurige, en eindelijk de meer donkere en troebele. De diamant schoon in hardheid alle doorzigtige steenen overtreffende, behoort echter tot de brandbare ligchamen, en voldoende proeven hebben bewezen, dat de diamant niet slechts door het brandglas van TSCHIRNHAUZEN, maar ook door andere chemische bewerkingen kan verbrand worden. De diamant bestaat dus uit wezenlijke koolstof, die de scheikundigen gekristalliseerde koolstof noemen, ook kan hij ijzer in staal veranderen.

De diamant is in zijnen natuurlijken staat met eene okerachtige zelfstandigheid, *cascalho* genoemd,

ver-

verbonden. Door het polijsten verkrijgt hij zijnen schitterenden gloed. De bewerking van den diamant is door LODEWIJK VAN BERGUEN, te *Bruggen* geboren, in 1456 uitgevonden. Deze wist dien hardsten steen te snijden, en aan denzelven facetten te geven, door middel van diamantpoeder, want noch vijlen, noch de sterkste zuren, noch zelfs het diamantspaath, dat alle overige steenen aantast, vermogen iets op den diamant.

De gedaante der diamanten is verschillende. Sommige zijn achthoekig, zamengesteld uit de vereeniging van twee hoekige piramiden, dit is de *adamas octaëdrus turbinatus*, of de achthoekige diamant van *rome de lille*, deze worden bijna altijd alleen in de korst der bergen gevonden. Andere zijn bijna rond of gelijken, het zij door eene eigenlijke kristallisatie, het zij door het rollen, naar de Oostersche diamanten, die de Portugezen, gelijk de volken van *Indië*, *reboludos* of gerolde diamanten noemen. Eindelijk, andere zijn langwerpig rond. Deze beide laatste soorten vindt men gemeenlijk in rivierbeddingen en aanspoelingen, langs derzelve boorden, die *Cascalhao* genoemd worden. Op sommige plaatsen ligt de *Cascalhao* bloot, op andere wordt hij bedekt door eene soort van drabbige plantaarde, of door vet en roodachtig zand, somtijds met keijen vermengd.

Het vaderland der diamanten schijnt bepaald te zijn tot eene streek des aardbodems van 18 graden ten noorden en ten zuiden van *Amerika*. Wij kennen slechts diamantgroeven in *Azië* en *Amerika*,
schoon

schoon het niet onwaarschijnlijk is, dat *Afrika*, uit hoofde van deszelfs ligging, klimaat en grond, dit edelgesteenten ook zal bevatten. De landstreek *Vissapoor*, *Golconda*, *Carnate*, *Bengalen*, en dus de Engelsche bezittingen, benevens het eiland *Borneo* zijn in *Azië* het vaderland der diamanten, en schoon in *Brazilië* ook elders diamanten gevonden worden, zoo ligt toch eigenlijk de provincie, die dezelve voornamelijk voortbrengt, tusschen den 22sten en 16^{den} graad zuider breedte. Haar omtrek is bijna zes honderd zeventig uren. Zij grenst ten oosten aan de provincie van *Rio de Janeiro*, ten zuiden aan die van *St. Paul*, ten noorden aan de *Sertoens*, en aan een gedeelte der mijnen van *Goyarez* en ten westen aan het laatstgenoemde gewest en de woestijnen en bosschen, die zich tot *Paraguay* uitstrekken.

De voornaamste diamantmijn, als men die zoo noemen mag, of de plaats daar deze edelgesteenten gevonden worden, ligt niet ver van *Tejuco*, de hoofdstad van het gewest der diamanten, bij de rivier *Sigitonhonba* of liever in deze rivier zelve. Deze rivier uit een aantal stroomen ontstaan, is zeer breed, en doorgaans van drie tot negen voeten diep. Van tijd tot tijd maakt men een gedeelte van dezelve droog door afleiding en uitpomping, hierop neemt men de slib weg, graaft den *Cascalhao* uit, en brengt dien naar eene behoorlijke waschplaats. Deze waschplaats is eene langwerpige loods, tachtig of honderd voeten lang, en omtrent vijftig voeten breed. Midden door deze loopt

loopt een waterstroom door een kanaal met sterke planken bedekt, waarop de *Cascalhao* twee of drie voeten dik wordt uitgestort. Op de andere zijde dezer vlakte is een plankenvloer van twaalf of zestien voeten, deze is door op den kant staande planken, in omtrent twintig troggen, hier kano's genoemd, verdeeld, elk omtrent drie voeten wijd, in welke men het water laat loopen tusschen twee planken, die omtrent een' duim van elkander staan. De Negers, die hier werken, zijn elk voorzien van eene soort van hark, waarmede hij omtrent vijftig of tachtig ponden *Cascalhao* in den trog harkt, en als het water dan over dezelve loopt, die gestadig in beweging houdt, totdat het water geheel helder geworden is. Nu werpt hij de grootere en kleinere steenen uit den trog, en onderzoekt vervolgens het geheel zorgvuldig of hier ook diamanten gevonden worden. Zoodra de Neger een' diamant vindt, rigt hij zich dadelijk op, klapt in de handen, breidt die uit, en houdt het juweel tusschen zijnen voorsten vinger en duim. Een der drie opzieners, op hooge stoelen, zonder leuning, gezeten, neemt nu het gevondene en legt het in een' bak, half vol water, in het midden der loods hangende. In dezen bak worden al de juweelen bewaard, die dien dag gevonden zijn. Deze worden nu bij het einde van het werk uit het vat genomen, en aan den voornaamsten ambtenaar overgeleverd, die ze eerst laat wegen, en dan in een opzettelijk daartoe aangelegd boek de bijzonderheden opteekent.

De Negers, tot dezen arbeid gebruikt, zijn het ei-

eigendom van partikulieren, die dezelve verhuren voor omtrent acht stuivers daags, terwijl de regering hen van levensmiddelen moet verzorgen.

Vindt nu een Neger een' diamant, die zeventien en een half karaat weegt, dan wordt hij met bloemen gekroond, naar den bestuurder gebragt, die hem de vrijheid en een stel nieuwe kleederen schenkt, benevens verlof om voor eigene rekening te mogen werken. Kleinere steenen worden naar evenredigheid met mindere geschenken beloond.

Deze rivier heeft sedert veertig jaren vele allerbeste diamanten opgeleverd. De grootte der steenen is zeer verschillend, sommige wegen niet meer dan een zestiende of twintigste karaat, en men vindt in het jaar zelden meer dan twee of drie steenen van zeventien tot twintig karaat, en om de twee jaren, in alle wasschingen, naauwelijks eenen steen van dertig karaat.

Een ander diamantwerk, *montero* genoemd, ligt omtrent twee mijlen hooger op. Hier is de *cascalhao* ook met goud gemengd, en daarom wordt deze plaats voor zeer rijk gehouden.

Omtrent twintig mijlen verder vindt men eene diamantgroeve, *rio pardo* geheeten. De *rio pardo* is eene vuile beek, die in den *Rio velho* valt. Haar bed, hoewel zeer beperkt, heeft echter eene laag *cascalhao* van onderscheidene dikte, die men, na den stroom te hebben afgeleid, opgraaft, en op dezelfde wijze als te *Jigitonhonha* wascht. Deze afzigtelijke beek heeft echter vele keurige edelgesteenten voortgebragt. De ruwe blaauw- en groen-

II,

K

ach-

achtige diamanten, voorheen bij ons zeer geacht, worden hier nog gevonden, en de steenen van dit riviertje, worden heden nog in *Brazilië* voor de kostbaarste gehouden.

Eindelijk worden nog diamanten gevonden in het riviertje *Abaité*, eenige uren ten noorden der *Rio Plata*. Hier is voor ruim twintig jaren de grootste diamant in de bezitting van den vorst gevonden. Drie mannen, om hoofdmisdaden naar de binnenlanden gebannen, vonden, na een rondzwerven van zes jaren, onder de grootste gevaren, dezen steen in de rivier *Abaité*, op eenen tijd dat de bedding door eene langdurige droogte, bijna geheel waterloos was. Zij raadpleegden eenen geestelijke, die hen zelf naar *Villa Rica* vergezelde, waar zij dezen onwaardeebaren steen, waarop hunne hoop op pardon rustte, aan den gouverneur overgaven. De gouverneur, door bevoegde ambtenaren overtuigd van de echtheid dezes steens, over wiens grootte hij versteld stond, schortte hun vonnis op, en thans in het bezit van den grootsten steen, ooit in *Amerika* gevonden, zond hij dien met een eigen fregat naar *Portugal*, en de koning bekrachtigde nu het pardon der vinders, en gaf den geestelijke eene betere plaats.

De arbeid is sedert hier met eenen verschillenden uitslag voortgezet, en men vond ook somtijds groote steenen, maar juist niet van het beste water. Het werk staat thans van lands wege stil, maar wordt echter door gelukzoekers voortgezet.

In het geheel zijn in *Brazilië* acht diamantgroeven,

ven, maar de opgenoemde zijn de voornaamste. Het aantal diamanten, gedurende de eerste twintig jaren na de ontdekking overgezonden, is bijna ongelooftelijk, en wordt op meer dan duizend oncen gewigts geschat. De gevolgen van deze onvoorzigtigheid waren, dat de prijs der diamanten in *Europa* aanmerkelijk daalde. Om het verder verval voor te komen, werd nu de vrijheid, om diamanten te zoeken en daarin handel te drijven, door het hof van *Portugal*, aan een zeker gezelschap verpacht, en de doodstraf gesteld op elke benadeeling van deze monopolie. Dit opende echter eene wijde deur voor sluikerijen; en toen in 1772 het verdrag dezer maatschappij met de regering eindigde, heeft zij deze zaak weder aan zich getrokken. Maar daar het bestuur over de mijnen werd toevertrouwd aan mannen, die of geene kennis, of geen genoegzaam gezag hadden om het ware voordeel van het land te behartigen, kwam deze inrigting in schuld bij vreemdelingen, die eene aanzienlijke som hadden opgeschoten, tegen een onderpand van al de diamanten, die de mijnen opbragten. En ik weet niet, of deze schuld thans nog wel geheel betaald is.

Schoon men alle voorzorg op de ontvreemding der gevondene diamanten, die slechts mogelijk is, heeft genomen, en de toegangen tot de mijnen alomtauwkeurig bewaakt worden, zoo heeft echter de groote vraag naar deze kostbaarheden, steeds de zucht om die te zoeken, weg te nemen en te vervoeren, verdubbeld. Hoe zacht ook de lijfstraffelijke wetten in *Brazilië* mogen zijn, zoo is echter de

straf, op dezen verboden handel gesteld, zeer zwaar. Hij toch, die betrapt wordt, ondergaat niet alleen het verlies van zijnen onwettig verkregen schat, maar ook van zijn gansche vermogen, en wordt bovendien nog tot eene ballingschap naar *Afrika*, of opsluiting in eenen treurigen kerker, misschien gedurende het leven, veroordeeld.

De verzameling van diamanten, thans in het bezit van Don PEDRO, keizer van *Brazilië*, heeft nergens haars gelijken, zelfs niet in de ruimste schatkamers van andere vorsten, men schat die op ruim drie en dertig millioenen guldens, behalve den voorheen reeds gemelden grooten diamant, den grootsten onder alle bekende juweelen van deze soort; hij heeft de grootte van een hoender-ei, weegt zestien honderd tachtig karaten, en is door Engelsche en Hollandsche juweliers op zeven en vijftig millioenen ponden sterlings geschat, een schat, dien geen vorst kan opbrengen.

De delfstoffen, waarin zich diamanten bevinden, en die men als blijken, dat deze steenen hier aanwezig zijn, beschouwt, zijn schitterend ijzererts, in de gedaante van boonen, eene lei- of vuursteenachtige zelfstandigheid, van een fraai maaksel, zwart ijzeroxydum in eene groote hoeveelheid, ronde stukken blaauwe kwarts, geel kristal, en andere stoffen, geheel verschillend van al hetgeen men in de naburige bergen vindt. De diamant bepaalt zich ook niet geheel tot de beddingen der rivieren of diepe kloven, want men vindt hem ook wel in holten en stroomen op de toppen der bergen.

Behalve de diamanten vindt men nog in dit land

saffieren of chrysoliten, ametisten, gele en witte topazen, hier gemeenlijk *minas novas* genoemd. Deze zijn tamelijk doorschijnende keijen, meestal gerond, echter somtijds ook geheel gekristalliseerd, gelijk de gele; als ook blaauwe topazen, waarvan sommige aan de eene zijde blaauw, en aan de andere helder en doorschijnend zijn, als mede schoone Cheyro-baril, die door de aanzienlijken in *Brazilië* zeer geacht wordt.

Eer wij tot de beschrijving der voornaamste steden en plaatsen van dit uitgestrekt gewest overgaan, moeten wij vooraf nog eenige oogenblikken stilstaan bij de bewoners van *Brazilië*. Ik zal thans niet spreken van de Kreolen, afstammelingen van Portugezen, hier geboren, noch van de Portugesche of andere vreemdelingen, herwaarts getrokken; vooral sedert de overbrenging van het hof naar deze streken, maar alleen kortelijk iets van de Negers zeggen, en dan eenigzins uitvoeriger van de oorspronkelijke inwoners spreken.

De Negers zijn hier zeer talrijk, bedragende meer dan vijftien maal honderd duizend. Deze ongelukkige schepselen worden in *Brazilië* over het algemeen zeer vriendelijk en menschlievend behandeld, dat hun goed gedrag ook waarlijk schijnt te verdienen. De Negerkost bestaat doorgaans in Indiaansch tarwemeel met water gemengd, waarin een stukje spek gekookt is. Deze schotel dient tot ontbijt en avondeten, en voor het middagmaal heeft men boonen, ook op dezelfde wijze gekookt. Men geeft hun zoo veel land als zij op hun gemak kunnen bewerken,

want de zon- en heilige dagen worden hun door de wet hiertoe vergund, en zij moegen de voortbrangselen van dit land naar goetdunken verkoopen. De eigenaars geven hun tot kleeding handen en wijde broeken van grof katoen, op de plaats zelve gegroeid en geweven. Hunne werkdagen zijn echter lang; voor zonnenopgang roept men een klokje tot het gebed, dat door een der opzieners opgezegd en door de gansche schaar herhaald wordt, hierop werken zij tot zonnenondergang, waarop de dag weder met een gebed gesloten wordt. Een uur na het avondeten moeten zij brandhout gereed maken, mais doppen, en andere huisselijke bezigheden verrigten. Op sommige plaatsen zijn halsgezwollen onder de mannelijke Negers niet ongewoon, weinige worden door melaatsheid of huidziekten aangetast, en zij zijn over het geheel zeer gezond, ja men vindt vele oude lieden van beide kunne onder deze Negers.

Toen de Portugezen voor ruim drie eeuwen in de digte bosschen van *Brazilië* doordrongen, moesten zij met moeite naar bewoners van dit land zoeken. Dit land toch was schaars bevolkt door horden van woeste menschen, die in taal, zeden en gewoenten van elkander verschilden, en bijna altoos in vijandschap met elkander leefden. De algemeene karaktertrek van alle deze stammen was die van een zwervend, dierlijk, gadachteloos leven, dat alleen op oogenblikkelijk genot doelde. Haat jegens alle overige volken was de heerschende geest, die somtijds gepaard ging met de wreedheid van menschen vleesch te eten.

Hoe-

Hoewel in gedaante met elkander overeenkomende hadden echter alle deze natiën eenen eigenen familie-trek, die zoo aanmerkelijk was, dat de stammen op het eerste gezigt, zich van elkander wisten te onderscheiden. Allen waren echter gezond en wel-gemaakt, dewijl zij waarschijnlijk alle kinderen, die ligchaamsgebreken hadden, doodden. Hoofd en schouders waren breed, de huid was koperkleurig, het haar lang, wreed en zwart.

Men onderscheidt alle oorspronkelijke stammen van *Brazilië* in twee klassen, namelijk, in die der tamme Indianen en der wilde horden (*Indios mansos en tapuyas*.)

De eerste, de tammen genoemd, want beschaafden kan men hen niet noemen, bewoonden bij de landing der Europeanen slechts de zeekust. Zij waren in vele stammen verdeeld, maar door zeden, taal en gebruiken zeer weinig van elkander onderscheiden. Bij hen heerschte de gewoonte om gevangenen te mesten, hen op eenen feestdag met eene knods, die zij met bonte vederen versierden, dood te slaan, en dan te verslinden. Hunne algemeene taal is thans nog, hoewel zij door de zendelingen, en vooral door de Jezuïten beschaafd zijn en Portugeesch spreken, niet geheel bij hen vergeten, hunne leefwijs is echter geheel veranderd, en hunne oorspronkelijkheid verloren. Deze afstammelingen der tamme Indianen worden door de meeste reizigers zeer ongunstig geschilderd, maar men moet in het oog houden, dat de geringe beschaving en het slechte gedrag van dit volk gedeeltelijk aan de mis-

handeling en verdrukking der vroegere Europeërs moet worden toegeschreven, die hen dikwijls niet als menschen beschouwden en behandelden, maar als wezens, geschapen ten behoeve hunner dwingelandij. In de hoofdzaak hebben deze reizigers echter geen ongelijk, want deze Indianen beminnen zeer den sterken drank, en een traag, ongebonden leven, zij haten den arbeid, en als zij slechts genoeg te eten hebben, zoo zal men hen niet ligt aan het werk krijgen; dan dansen en brassen zij liever, een dans onder anderen, met name *baducca*, beminnen zij bij uitstek. Op het geluid der guitar maken de dansers allerlei zedeloze gebaren, klappen in de handen en bewegen de tong; daarbij wordt de geliefde drank *cavy* niet vergeten, deze wordt thans gemaakt van manioc, maïs of zoete aardappelen. De maniocwortel wordt geschaafd, klein gesneden, gekookt, gekauwd, met den vinger uit den mond genomen, en in een' pot geworpen, waar deze, met water begoten, begint te gisten, en alsdan een' dronkenmakenden, zuurachtigen en tevens voedzamen drank oplevert, die veel naar zoete wei smaakt. Gewoonlijk drinkt men dien warm. Het ontbreekt hen intusschen niet aan vatbaarheid, zij begrijpen al wat men hun leert, zeer ligt, schoon men onder hen weinig uitstekende mannen vindt. Zij zijn loos en doortrapt, onbuigzaam trotsch en hebben een' grooten trek naar hunne bosschen. Velen van hen zijn ook nog aan hunne oude vooroordeelen verkleefd, en de geestelijken houden hen voor slechte Christenen. Met dat al gaat de beschaving van dit volk, hoe-

hoewel langzaam, echter steeds vooruit, maar daarmee verliest het dan ook deszelfs oorspronkelijkheid, en eerlang zal het laatste overschot der oude zeden en gewoonten verdwenen zijn.

Geheel anders is het met de tweede klasse, de Wilden (*tapuyas*) gelegen, die nog geheel ruw zijn. Door hunne woonplaatsen in het dichtste der groote bosschen aan het oog en den invloed der Europeërs onttrokken, leefden zij geruster dan hunne broeders, die, aan zee wonende, met de Europeërs, zoo wel als met de bewoners der wouden gedurig oorlog voerden. Zij zijn in verscheidene stammen verdeeld, en hetgeen zeer merkwaardig is, zij spreken geheel onderscheidene talen. Een eenige zeer wilde stam der *tapuyas*, de *Uetacas*, woonde wel aan de oostkust tusschen de volken der *lingoa geral*, maar verschilde in taal geheel en al van hen, en maakte zich door gedurige oorlogen zoo wel bij hen als bij de Europeanen geducht, tot het de Jezuïten gelukte, om ook dien wilden stam te beschaven. Van dezen stam nu zijn de bewoners van *St. Lourens* afkomstig; een dorp, door MENDO DE SA, in 1567 ten behoeve der Indianen gesticht. De muren der huizen bestaan uit houten traliën, waarvan de tusschenruimten met leem bestreken zijn, de daken zijn kokosbladeren. Het huisraad is ook zeer eenvoudig, rieten matten, op houten bridsen gelegd, of slaapnetten van katoenen snoeren zaamgeknoopt, dienen voor bedden. Deze beide soorten van legersteden zijn in geheel *Brazilië* ook bij de lagere klassen der Portugezen in gebruik. Voorts groote

potten, van eene soort van klei gemaakt, waarin men het water steeds koel houdt, en een scheplepel, bestaande uit eene doorgesneden kokosnoot met een' houten steel. Het overige huisraad bestaat in aarden potten om in te koken, en kalebassen als borden gebruikt, benevens eenige kleedingstukken, geweer, boog en pijl voor de jagt. Het voornaamste voedsel dezer lieden is het meel van manioc, of Indiaansch koren (maïs). Van deze gewassen toch leven alle geslachten en volkstammen in *Brazilië*.

Onder de stammen der oorspronkelijke bewoners van *Brazilië*, zijn er heden nog verscheidene, die in *Europa* nauwelijks bij naam bekend zijn. Onder deze kenmerken zich de Botocoedos door velerlei eigenaardige karaktertrekken. Eertijds waren zij onder den naam Aymores zeer geducht voor de zwakke Portugesche volkplantingen, tot men hen in de bosschen dreef, waar zij thans onder den naam van Botocoedos wonen. Zij houden zich nu op in de ruimte langs de oostkust, verscheidene dagreizen van de zee, tusschen 15 en 19½ graden Z. Br. of tusschen de rivieren *Pardo* en *Doce*, waar ondoordringbare wouden hun tot eene ongestoorde schuilplaats strekken. Het woord Aymores of Botocoedos wekt nog steeds afgrijzen en schrik bij de Europeesche volkplanters, 'omdat zij voor menscheneters gehouden worden. Den naam Botocoedos hebben zij gekregen van de groote stukken hout, waarmede zij hunne lippen en ooren misvormen, want Botoque beteekent in het Portugeesch eene spon van een vat. Zij zelve noemen zich Engeraeckmung, en hooren zich ongaarne Botocoedos noemen.

Hun-

Hunne leest is fraaijer, dan die der andere stammen, hunne gestalte is meestal middelbaar, ja sommige bereiken eene aanzienlijke grootte, daarbij zijn zij sterk, meest breed van borst en schouders, vleezig, gespierd, en echter geëevenredigd. Hun gelaat heeft, gelijk bij andere stammen, sprekende trekken, hunne wangen zijn doorgaans breed, de oogen groot, meestal zwart en levendig, mond en neus zijn dik, en de handen en voeten fraai. Hunne kleur is roodachtig bruin, nu lichter, dan donkerder, hun hoofdhaar is stroef, koolzwart, hard en sluik. Sommigen trekken wenkbraauwen en baard uit, andere laten die groeijen, of snijden die af, de vrouwen dulden geen haar aan haar ligchaam. De tanden zijn wit en fraai. Zij doorboren ooren en onderlip, en maken allengs de openingen wijder door cilindervormige houtjes, van eene soort van hout, dat ligter dan kurk en zeer wit is, en van den barrigudoboom (*bombax vectriosa*) genomen wordt. Deze houtjes worden telkens vergroot, zoo dat het gelaat daardoor een zeer stuitend en zonderling aanzien krijgt. Zij kunnen het hout uit de lip nemen zoo dikwijls zij willen, maar dan hangt de lip slap neder, en de benedentanden liggen bloot. Daar het hout gestadig tegen de benedenste voortanden stoot en wrijft, zoo vallen deze vroegtijdig uit, of zijn ten minste misvormd en verdraaid. De soldaten, die tegen deze Wilden moeten optrekken, worden met den wapenrok (*gibao d'armas*) voorzien, om daardoor tegen hunne doodelijke pijlen beveiligd te worden. Deze wapenrok, uit katoenen stof

stof en vele lagen van katoenen watten bestaande; heeft eenen hoogstaanden kraag, die den hals bedekt, en korte mouwen, zij reikt tot aan de kniën, en is zeer lastig. Evenwel kan, zelfs de sterkste pijn, ook van nabij afgeschoten, niet ligt door zulk een' wapenrok dringen, en nooit blijft den pijn zoo veel kracht over om het ligchaam aanmerkelijk te kwetsen, daar zelfs op den afstand van zestig schreden de schiethagel geheel plat van denzelfen ter aarde valt.

Hetgeen wij onzen lezers elders (*) uit de reis van *Arago*, rondom de wereld omtrent *Rio de Janeiro* hebben medegedeeld, is voor den beminnaar der aardrijkskunde niet voldoende, wij zullen hem dus uit de berigten der Beijersche natuurkundigen *SPIX* en *MARTIUS*, deze hoofdstad van *Brazilië* nader leeren kennen.

Vooraf merk ik aan, dat *Brazilië* tegenwoordig dus verdeeld wordt, opklimmende van het zuiden naar het noorden.

Rio grande del Sul (zuiden) of de *Sao Pedro*.

Parana.

Urugua.

Het eiland *Santa Catharina*.

St. Paul.

Mato Grosso.

Goyaz.

Minas Geraes.

Rio

(*) Merkwaardige bijzonderheden, inhoudende de nieuwste ontdekkingen in de natuurkunde enz. II D. bl. 263.

Rio de Janeiro.

Espiritu Santo.

Porto Seguro.

Bahia.

Serecipe del Rey.

Fernambuco.

Elk, die met de gedachten der nieuwe, eerst sedert drie eeuwen bekende wereld, het denkbeeld vereenigt van eene volstrekt alom ruwe, ontzettende en onoverwonnene natuur, zou, wanneer hij in deze hoofdstad van *Brazilië* kwam, vermoeden, dat hij buiten dezelve was, zoo zeer hebben de kultuur en beschaving der oude wereld uit dit gedeelte der volkplanting de kenmerken eener Amerikaansche wildernis verdrongen en aan hetzelfde het kenmerk eener hoogere beschaving bijgezet. Taal, zeden, wijze van bouwen, en een zamenloop der voortbrengselen van de vlijt uit alle werelddeelen, geven aan *Rio de Janeiro* de gedaante eener Europeische stad. Datgeen echter, wat den reiziger voornamelijk herinnert, dat hij zich in een vreemd werelddeel bevindt, is het bonte gewoel van zwarte en kleurige menschen, die hij, als behoorende tot de arbeidende klasse, alom ontmoet, zoodra hij den voet aan wal zet. Dit gezigt is echter in den eersten opslag minder aangenaam, dan wel verrassend. De lage, ruwe aard van deze half naakte, lastige menschen, kwetst het gevoel van den Europeaan, die uit het vaderland van beschaving en behagelijkere vormen herwaarts verplaatst wordt.

Rio de Janeiro, of eigenlijk *St. Sebastiano*, gewoon-

woonlijk slechts *Rio* genoemd, ligt aan den oever der groote baai, die zich van de stad nog driemaal zoo ver ten noorden in het vaste land uitstrekt, als men tot aan de ankerplaats rekenen kan. Deze stad beslaat het noordoostelijk gedeelte van een onregelmatic vierkant, dat aan den westelijken oever der landtong gelegen is, die naar het noorden loopt en tegen het zuiden zich met het vaste land vereenigt. De oostelijkste punt dezer landtong is de *Punta de Calabouco*, en de noordelijkste, die tegen over het kleine *Ilha das Cobras* (slangeneiland) ligt, is die van het *Armazem do Sal*. Tusschen deze twee punten is het oudste en belangrijkste gedeelte der stad langs den oever, in eene rigting van het noordwesten naar het zuidwesten, en in de gedaante van een langwerpig vierkant gebouwd. De grond is grootendeels vlak, maar aan het noordelijkste einde verheffen zich vijf langwerpige heuvelen zoo kort aan zee, dat hier slechts ruimte voor eene straat overblijft. Tegen het zuiden en zuidoosten wordt de stad door verscheidene heuvels, de laatste voor-gebergten van den *Coraovado*, een boschachtig gebergte, bestreken. Het oudere, noordoostelijke gedeelte der stad wordt door acht rechte, vrij naauwe, parallel loopende straten doorsneden, en door vele reghoekige dwarsstraten in vierkanten verdeeld. Een groot plein in het westen der oude stad *Campo de S. Anna* genoemd, scheidt deze van de nieuwe stad. Deze laatste, meerendeels eerst na de komst van het hof (1807) ontstaan, staat, door middel van de over den zeearm van de *Sacco d'Alferes* loo-

toopende brug, *de S. Diego*, met het zuidwestelijk vierkant, of den *Bairro de Mato-porcos*, en door de uitgestrekte voorstad van *Catambi*, met het noordwestelijk gelegen koninklijk lusthuis, *S. Christovao*, in verband. *Mato-porcos* grenst onmiddellijk aan den voorheuvel van den zich ten zuidwesten van de stad verheffenden berg *Coreovado*. Daar, waar deze rij van heuvelen aan het strand eindigt, prijkt op dezelve de kerk *Nossa Senhora de Gloria*, die het zuidwestelijk gedeelte der stad beheerscht. Van hier verder naar het zuiden zijn de twee halfronde bogten van *Catete* en *Bota-Fogo* met enkele rijen huizen bezet, ook vindt men hier en daar huizen in de schilderachtige dalen, die van den *Corcovado* uitloopen, en onder welke het dal *Laranjeiras* het bekoorlijkste is.

De stad bevat in hare grootste uitgestrektheid reeds meer dan een uur gaans. De huizen, die naar evenredigheid minder hoog en breed, dan diep zijn, hebbende meest slechts eene of twee verdiepingen, zijn meestal uit puin van graniet gebouwd, maar de bovenste verdieping bestaat veelal uit hout, en is met pannen gedekt. In plaats van de getraliede deuren en vensters, die men hier voorheen zag, ontdekt men thans alom deuren, als bij ons, benevens glasramen, en de donkere, naar de Oostersche wijze geslotene uitstekken voor de vensters, hebben op koninklijk bevel, voor opene balkons moeten zwichten. De straten, die elkander meest in regte hoeken doorsnijden, zijn meerendeels met steenen van graniet geplaveid en met voetpaden voorzien, maar zeer slecht

slecht verlicht, want des nachts brandt slechts eenige uren hier en daar een licht voor een beeld van MARIA. Bij de regelmatigheid der straten leveren de pleinen, zoo als dat voor het koninklijk paleis, voor den schouwburg, de openbare wandelplaats (*passeio publico*), of dat van het kamp van *St. Anna*, eene aangename verscheidenheid op. De heuvels langs den noordoostelijken oever zijn gedeeltelijk met groote gebouwen bezet, vooral leveren het voormalig collegie der Jezuïten, het klooster der Benediktijnen op den noordoostelijken heuvel, het bisschoppelijk paleis en het *Forte da conceição*, inzonderheid van den zeekant, een grootsch gezigt op.

Het verblijf van den voormaligen onderkoning, dat, na de komst van het hof uit *Lissabon*, door het klooster der Karmeliten vergroot, en voor de koninklijke familie ingerigt is, staat in de vlakte, tegenover de haven. Dit gebouw is niet in den prachtigen stijl van Europesche hoven gebouwd, en schijnt van buiten niet te beantwoorden aan den monarch van eenen zoo hoopvollen staat, maar is echter zeer schoon gelegen, en heeft een heerlijk uitzigt op de zee. Over het algemeen is de stijl der wijze van bouwen te *Rio* zeer klein, en zweemt veel naar dien van het oudere gedeelte van *Lissabon*. Evenwel schijnt het, dat de bouwkunde, zoo geschikt om in een groot gedeelte van de behoeften des levens te voorzien, hier spoediger dan de overige kunsten volmaakter worden zal. De tegenwoordigheid toch van het hof begint reeds gunstig op den smaak der bouwkunde te werken, gelijk on-

ondër andere de nieuwe munt en verscheidene andere huizen in *Catete* en *Mato-porcos* bewijzen. Men gaat nog gedurig voort met rotsen van graniet door buskruid te laten springen, deels om de stad effener en meer zamenhangend te maken, deels om haar met nieuwe gebouwen te verfraaijen. Onder de kerken, die geene van allen noch door fraaije schilderijen, noch door kunstige beelden uitmunten, maar slechts rijke verguldselen opleverèn, zijn de best gebouwde die van *da Candelaria* en *St. Francisco de Paula*. De kerk van *Nossa Senhora da Gloria* is beroemd door hare verhevene ligging. Maar het fraaiste en doelmatigste gedenkteeken der bouwkunst, dat *Rio* tot hiertoe oplevert, is buiten twijfel de in het jaar 1740 voltooide waterleiding (*Aquaeduct*), eene navolging van het, in zijne soort eenige werk, van JOHANNES V, te *Lissabon*, over wiens hooggewelfde bogen het uit den *Corcovado* afgeleide water naar de fonteinen der stad geleid wordt. De grootste dezer fonteinen, op het hofplein, kort bij de haven gelegen, verzorgt de schepen met water, en is daarom steeds door matrozen van allerlei natiën omringd. Kapitein cook heeft ten onregte de deugd van het water, voor lange togten, verdacht gemaakt, want Portugesche schepen hebben, om proeven te nemen, dit water naar *Indië*, en van daar weder terug naar *Rio* gebragt, zonder dat het bedorven was. Men is nog steeds bezig nieuwe fonteinen in de stad aan te leggen, en gedurende ons verblijf maakte men aanstalten om het groote plein van *St. Anna* met eene bron te

II.

L

voor-

voorzien, en eene nieuwe waterleiding in het Zuidwestelijk gedeelte der stad te leiden. In eene zoo heete en volkrijke stad vestigt zich de oplettendheid der regering met het grootste regt op eene ruime verzorging van water, maar de verspreiding van hetzelfde door morsige negers, die het in opene vaten of ledere zakken, uren lang aan de zon blootgesteld, ter verkoop rond dragen, verdiende wel de aandacht der politie, en de regering zou aan de inwoners eene groote dienst bewijzen, als zij zorgde, dat het water meer in de huizen van partikulieren geleid werd.

De naauwe sleuf van den zeeboezem der stad *Rio de Janeiro*, oudtijds door de inboorlingen *Ganabara* genoemd, levert een treffend en bij uitstek schilderachtig gezigt op. Aan weerszijden verheffen zich steile hooge rotsgebergten, naar die van *Zwitserland* gelijkende, met vele ronde kruinen en steile toppen, die ten deele hunne eigene namen hebben. De hooge spitse bergen zijn ten deele met bosch bedekt, uit wier donkergroen de kokospalmen trotschen rijzig het hoofd opsteken. Des morgens en des avonds rusten wolken op die oorspronkelijke gebergten en omsluiten hunnen top, terwijl aan den voet de branding van den oceaan schuimt.

De baai van *Rio de Janeiro*, eene der fraaiste en ruimste havens der wereld, en de sleutel van het zuidelijk gedeelte van *Brazilië*, is door de Portugezen reeds lang zorgvuldig bevestigd. De plotsevinge verovering der stad door de Franschen, in 1713, onder DUQUAY TROUIN, die haar eene brandschat-

schatting van twee honderd zes en veertig millioen, vijf honderd duizend, vier honderd vier en zestig rees, (omtrent acht honderd duizend guldens) opleide, gaf waarschijnlijk aanleiding om de noodzakelijkheid van zulk eene bevestiging in te zien. De mond der haven wordt voornamelijk door de vesting *St. Cruz*, die op eene oostelijke landtong bij den steilen berg *Pico* gebouwd is, en door de tegenover haar liggende batterijen van *St. Joao* (*St. Jan*) en *St. Theosio*, ten noorden van het suikerbrood, verdedigd. De naauwte, door beide deze punten gevormd, die slechts vijftien honderd voeten breed is, wordt bovendien nog bestreken door het geschut van een Fort, dat op het lage, bijna midden in den ingang gelegene rotsachtig eiland, *Ilha de Lagen*, gebouwd is. Binnen in de baai zijn de forten de *Villegagnan* en der *Ilha das Cobras*, beide op kleine eilanden, niet ver van de stad gelegen, de beste middelen ter verdediging. Op het laatste eiland worden ook de Staatsmisdadigers bewaard. In de stad zelve liggen het fort *da Conceição* in het noordwestelijke, en de batterijen van *Monte* in het zuidelijke gedeelte; zij zijn echter niet in den besten staat. De baai van *Bota-Fogo* wordt door de linie van *Praya vermelha* gedekt.

Het binnenwater van *Rio de Janeiro* heeft eb en vloed, gelijk de oceaan. Bij volle en nieuwe maan begint de springvloed, die eene hoogte van veertien tot vijftien voeten bereikt, des morgens te vier uren dertig minuten. De eb duurt somtijds onafgebroken den ganschen dag, waarbij de stroom

in de westzijde der baai sterker is, maar op de oostzijde ontmoet men, bij de opkomst van den vloed, een dwarlenden stroom. De vloed duurt korter dan de eb, en loopt met eene snelheid van drie of vier zeemijlen in het uur. Door dezen sterken vloed zijn reeds verscheidene schippers verleid om te kort bij het strand te ankeren, en hebben hierdoor, bij de invallende ebbe, groot nadeel geleden, dewijl hunne vaartuigen dan geen water genoeg hadden om vlot te blijven.

De zee overstroomt, als zij hoog rijst, dat vooral in den tijd der nachteveningen voorvalt, op verscheidene plaatsen der stad de zandachtige diepingen en lagunen, die met *Rhizophora* (Mandelbeomen) *Conocarpus* en *Avicennia* boomen beplant zijn. De zoutachtigheid van het zeewater is iets minder, dan dat van den oceaan aan de buitenkust, daarom wordt ook, alsmede omdat het verontreinigend innemengsel te groot is, in de nabijheid van *Rio* geen zout gemaakt. Het grootste gedeelte van het zout, dat hier gebruikt wordt, wordt ingevoerd uit de rijke zoutlagunen van *Scheval*, het is ook voor dit heete klimaat beter geschikt, dan het Spaansche en Sardinische, omdat het niet zoo ligt smelt. Een klein gedeelte van het noodige zout wordt uit de nabuurschap van *Cabo Frio* naar de hoofdstad gebragt.

Het is natuurlijk, dat de reiziger, bij eenen zoo uitgestrekten handel als hier plaats heeft, alom groote werkzaamheid en veel gewoel ontmoet. Vooral zijn de haven, de beurs, de markten, benevens die streken, die het kortst bij de zee liggen, en meestal met

met Europeſche waren prijken, ſteeds met een aantal kooplieden, matrozen en negers vervuld. De verſchillende talen der hier rondlopende menigte van allerlei kleur en kleding, het afgebrokene ſteeds wederkeerend gegil der negers, die laſten op ſtokken heen en weder dragen, het gekraak der zware door oſſen getrokkenene wagens, die waren vervoeren, het donderen des geſchuts van de kaſteelen, en van de uit alle ſtreken der wereld binnenkomende ſchepen, en eindelijk het geraas der vuurpijlen, waarmede de inwoners bijna dagelijks, reeds van den morgen af, godsdienſtige feeſten vieren — dit alles loopt zamen om den nieuwelings door een verward, nooit gehoord, gedruisch te verdooven.

Het grootſte gedeelte der bevolking van *Rio* beſtaat uit Portugezen of hunne afſtammelingen, zoo wel blanken als van eene gemengde kleur. Oorſpronkelijke Amerikaanſche inwoners worden bijna hier niet geduld. Deze toch vermijden de ſtad zoo veel ſlechts mogelijk is, en verſchijnen daar zelden en toevallig, gelijk trekvogels, in het hun niet behagend gedruisch. Zij die hier komen, behooren tot de miſſie van *St. Lourenço*, aan de baai van *Rio*, van waar zij potten herwaarts brengen, andere komen ſomtijds uit afgelegener ſtreken, namelijk uit *Camuos*, in het diſtrict van *Goyta-cazes*, of van *Arcas*, eene kleine villa op den weg naar *St. Paula*, of van *Minas Geraes*, met de karavanen van muilezels, diè geſtadig van deze plaats naar de hoofdstad trekken. De bruine bootslieden in de haven, door verſcheidene reizigers voor Indianen ge-

houden , zijn Mulatten. De eerste oorspronkelijke Indiaan, dien wij zagen, was een knaap van den stam der menscheneters, de *Botocoedos* in *Minas-Geraes*, hij was in het huis van den heer VAN LANGSDORF. De voormalige Portugesche minister van staat, de *Conde* (graaf) DA BARCA, had den bevelhebber van dat district der Indianen verzocht, om hem eenen Indiaanschen schedel voor den beroemden hofraad BLUMENBACH te zenden. Daar nu deze geene gelegenheid had om zulk een' schedel te krijgen, zondt hij den graaf twee levende *Botocoedos*, die bij eenen plotselingen overval door zijne soldaten gevangen genomen waren. De heer VAN LANGSDORF kreeg nu een dezer van den graaf, hij beminde hem dra zeer, en bediende zich van hem tot het verzamelen van naturalïën.

Voor de komst van den koning bestond de gansche bevolking van *Rio* omtrent uit vijftig duizend zielen, terwijl echter het getal der kleurige en zwarte inwoners dat der blanken aanmerkelijk overtrof. Maar in het jaar 1817 telde men in de stad en hetgeen tot dezelve behoorde, meer dan honderd en tien duizend inwoners. Men kan aannemen, dat sedert het jaar 1808 allengs vier en twintig duizend Portugezen uit *Europa* herwaarts gekomen zijn. Deze aanzienlijke overkomst van Portugezen, waarbij nog een aantal Engelschen, Franschen, Nederlanders, Duitschers en Italianen gevoegd moeten worden, die zich na het openzetten der haven hier deels als kooplieden, deels als handwerkers nederzetterden, moest, om niet eens van andere dingen te spreken, reeds

reeds alleen daardoor op de verandering van het karakter der inwoners werken, dat de voorheen bestaande evenredigheid tusschen de blanke en kleurige of zwarte bewoners, geheel omgekeerd werd. Vooral is het in de klasse van de rijke kooplieden der hoofdstad en zelfs in het binnenste der naburige landschappen van *Minas Geraes* en *St. Paulo* merkbaar, hoe zeer de beschaving, de levensbehoeften, en dus ook de werkzaamheid, door deze vreemdelingen, eene nieuwe gedaante verkregen hebben. *Brazilië* heeft eigenlijk geen' adel; de geestelijken, ambtenaren en gegoede familiën in de binnenlanden, deze eigenaars van goederen en mijnen, bezaten, voor de komst van den koning, in zeker opzigt, alle adellijke voorregten. Het verleenen nu van titels en ambten door den koning, trok een gedeelte van deze lieden naar de hoofdstad, van waar zij, bekend geworden met de weelde en de leefwijze der Europeanen, eenen invloed op de overige klassen des volks begonnen te oefenen, die van de vorige zeer verschilde. Zelfs de afgelegenste provinciën van het jeugdig rijk, welker bewoners door nieuwsgierigheid, eigenbaat of bijzondere betrekking gedreven, *Rio* bezochten, gewenden zich dra om deze stad als hoofdstad te beschouwen, en de zeden en denkwijze, die na de komst van het hof als Europeansch in het oog vielen, aan te nemen.

De invloed van het koninklijk hof op *Brazilië* in alle betrekking, is, over het algemeen, onberekenbaar. De tegenwoordigheid toch van het opperhoofd des staats, moest alle *Brazilianen* met eene vader-

landsliefde bezielen, die hier voorheen onbekend was, zoo lang zij, als eene volkplanting, door afgezanten des konings geregeerd werden. *Brazilië* kreeg nu in aller oogen eene nieuwe waarde; dewijl het de vorst in deszelfs midden had, en diplomatieke betrekkingen aan gene zijde van den oceaan verkreeg, zoo trad het in zeker opzigt in den kring der Europeaanſche mogendheden. — De koning, thans keizer, zelve leerde zoo wel de voordeelen des lands, als het gebrekkige der regering steeds meer en meer kennen, bediende zich van deze kennis en beveiligde daardoor de vastigheid aller burgerlijke betrekkingen en van den eigendom; het crediet vermeerderde; het onzekere, partijdige en afhankelijke in het bestuur werd vervangen door eene zelfstandige orde van zaken, en er ontstond een krachtige omzwaai in alle openbare bezigheden. Hierdoor, en vooral door het openzetten der havens voor de handeldrijvende natiën van alle werelddeelen, maakten, met den wedijverenden en steeds toenemenden buitenlandschen handel en betere gebruikmaking van den grond, rijkdom, welvaart en beschaving van het land, snelle vorderingen.

De koning kenmerkte zijne tegenwoordigheid in het jeugdige rijk, door het oprigten van die hoogere en lagere geregtshoven, die in *Portugal* bestonden. In het jaar 1808 organiseerde hij den *desembargo da paço* (raad van den minister van binnenlandsche zaken en staatsraad) de *conselho da justiça* (raad van den minister van justitie), de *conselho da fazenda* (raad van den minister der financiën), de *Junta do com-*
mer-

mercio (opperste handelsgerechtshof), de *meza de consciencia* (raad van den minister van de eerdienst); de *Relação* (raad van appel) van *Rio de Janeiro* werd tot *Supplicação* (het gerechtshof der laatste instantie) verheven. Voor het gansche rijk werd een *bestuur der politie* en voor de hoofdstad eene op zich zelve staande directie der politie gesticht, als ook een *schatkamer*, *munt* en *archief* opgericht. In het jaar 1809 werd het, sedert 1676 bestaande, bisdom op nieuw begiftigd en met een talrijk domkapittel versierd, en eindelijk in het jaar 1810 eene *koninklijke militaire akademie* gesticht. De capitaniën werden meer beperkt en met de noodige regtbanken voorzien. Deze organisatie, zoowel als de nadere bepaling van den werkkring der gouverneurs van de provinciën, de regeling van hun regtsgebied, de geregelde heffing der tienden en andere belastingen, hebben veel bijgedragen tot de welvaart van den nieuwen staat, en de geschiedenis zal moeten beaamen, dat JOHANNES VI, en zijn opvolger DON PEDRO gelukkig hebben voortgezet, wat JOHANNES III, die vernuftige vorst, door wiens vormende handen de volkplanting allereerst gedaante en leven kreeg, zoo schoon begonnen had.

De aanwezigheid van den monarch en de vereenigde tegenwoordigheid der opperste staatsdienaren, werden in hunnen ordenenden en regelenden invloed, op het nieuwe land, krachtig ondersteunt door het groot aantal vreemdelingen, die vroeger of later het hof naar *Brazilië* volgden. Engelsche werktuigkundigen, scheepstimmerlieden, Zweedsche

ijzerwerkers, Duitsche ingenieurs, Fransche kunstenaars en fabrikeurs werden door de regering ontboden, ter verspreiding van nationale industrie en nuttige kundigheden. Deze proefneming van het bestuur, om thans reeds op den jeugdigen grond Europeische nijverheid en bekwaamheid te verplanten, is te achtingswaardiger, hoe grooter de zwakheden waren, waarmee de regering in het begin moest worstelen. Het aanleggen van een *arsenaal* heeft veel bijgedragen ter verlevendiging van de industrie. Reeds was er een klein plan voor zulk een arsenaal gemaakt, eer de koning hier kwam, maar dit werd echter eerst in 1811 uitgevoerd. In de lange reeks van huizen aan de haven, welke aan het vervaardigen van scheepsbehoeften gewijd zijn, ziet men thans van Russische hennep touw slaan, van Zweedsch ijzer werktuigen smeden, van Noordsch zeildoek zeilen naaijen, enz. De voornaamste stoffen, die *Brazilië* levert, zijn uitmuntend werkhout, pik en werk. In dit tuighuis houdt men zich echter over het algemeen meer bezig met het bewerken van buitenlandsche stoffen, dan in andere arsenalen, deze ontvangen die zaken van dit tuighuis, maar bouwen daarentegen ook meer schepen. Het is, ja, zeker, dat thans de voltooiing der hier bewerkte stof de regering meer kost, dan wanneer zij die voltooid door den koophandel uit *Europa* trok, want de bekwame werklieden, die meestal Europeanen zijn, worden slechts door zware bezolding hier gehouden, en de zwarte en bruine leerlingen niet dan met vele moeite aan de nijverheid en volharding hun-

hunner meesters gewend, maar juist deze opoffering der regering wordt vereischt om hier kweekscholen voor deze belangrijke zaken te vormen.

De reiziger zal echter bij eene naauwkeurigere kennis van den geest van het volk van *Brazilië* en van dien der maatschappij in *Rio de Janeiro* vinden, dat deze oogmerken der regering over het algemeen nog niet regt gewaardeerd worden, en dat eene tweehonderdjarige inrigting der volkplanting zulk een sterken invloed op het karakter der *Braziliers* gehad heeft, dat het thans nog niet met dat gevoel van kracht, dat de Europeaan onderscheidt, zich kan overgeven aan die ernstige inspanning, welke die kunsten en wetenschappen vorderen, die het geluk en de innerlijke kracht van eenen staat bevestigen. Zin voor gemak, weelde en behagelijke vormen des gezelligen levens, verspreidt zich hier sneller, dan die voor wezenlijke kunsten en wetenschappen. Terwijl de voltooiing dezer laatste in de noordelijke landen later eerst de veredeling der levensbehoefte ten gevolg had, zoo komt men integendeel in het zuiden van de ontwikkeling der zinnelijkheid en van het uiterlijke op de volmaking van kunsten en wetenschappen. Men moet dus in deze jonge hoofdstad nog geenszins die groote inrigtingen verwachten te vinden, die men gewoon is in *Europa* te ontwaren, en die zoo veel invloed hebben op de hoogere beschaving en het onderwijs van het volk.

De bibliotheek, die, zoo als men zeide, uit zeventig duizend banden bestaat, en die de koning voor de hoofdstad van *Brazilië*, uit *Portugal* medege-

gebragt heeft, is in het gebouw der *Terceiros da Ordem do Carmo* geplaatst. Het vak der geschiedenis en der regtsgeleerdheid is het best voorzien. Voor ons was inzonderheid het handschrift eener *Flora fluminensis*, namelijk van *Rio de Janeiro*, belangrijk, omdat het de beschrijving en fraaije afbeelding van verscheidene zeldzame of onbekende gewassen van dien omtrek bevatte; VELLOSO is de schrijver van dit werk. De toegang tot de bibliotheek staat voor het publiek het grootste gedeelte van den dag open; intusschen is de behoefte voor letterkundige bezigheden hier zoo gering, dat de vertrekken meestal ledig blijven. Uit dezelfde oorzaak en uit de dusver nog geringe neiging om in het gebied der wetenschappen vorderingen te maken, is het verklaarbaar, dat het eenige letterkundige journaal, dat sedert de komst van het hof in *Brazilië*, onder den titel: *O Patriota*, gedrukt werd, slechts eenige jaren heeft kunnen staande blijven, hoewel het door het veelzijdige van deszelfs inhoud voor een groot publiek berekend was. Een letterkundig verschijnsel echter, dat met lof verdient gemeld te worden, is de *Geografia Brazilica* van pater CASAL, in het jaar 1817, te *Rio*, in twee deelen gedrukt. Dit werk, dat, ja wel, wat orde, juistheid en naauwkeurigheid in het behandelen van natuurkundige onderwerpen betreft, voor vele verbeteringen vatbaar is, is echter, als het eerste *Compendium* eener aardrijkskunde van *Brazilië* zeer nuttig, en is ook in 1821, door HENDERSON, in het Engelsch yvertaald. In het gansche rijk worden
tot

tot hiertoe slechts twee couranten gedrukt, namelijk in de hoofdstad de *Gazeta do Rio de Janeiro* en te *Bahia*, een blad onder den titel *Idade de ouro do Brasil*. Maar ook deze weinige nieuwpapieren worden niet algemeen met veel belang gelezen. Inzonderheid nemen de bewoners der binnenlanden, onder het genot eener milde, rijke natuur, bepaald tot de verkeerung met eenige weinige afgelegene bureu, zeer weinig deel aan de gebeurtenissen der staatkundige wereld, en zijn wel te vreden, als zij alle jaren eens van de leidshieden der karavanen, die van de kust terugkeeren, de voornaamste gebeurtenissen vernemen. Voor het overige zijn in deze binnenlanden, gelijk in de zeeſteden, meer de handelsbetrekkingen, dan eene belangſtelling in hetgeen in de wereld voorvalt, de drijfveren, waardoor de deelneming aan groote staatkundige gebeurtenissen bepaald wordt. Het ontbreekt bovendien niet aan spoedige en naauwkeurige berigten uit *Europa* voor hen, die daarin belang ſtellen, dewijl door de herwaarts trekkende Portugezen de Lissabonsche, en door de Engelsche de Engelsche couranten, verspreid worden.

Voor de *opvoeding der jeugd* is in de hoofdstad, door het oprigten van verscheidene geprivilegeerde instituten, gezorgd. De rijken laten hunne kinderen door eigene leermeesters voor het bezoeken der hooge school te *Coimbra* in *Portugal* bereiden, dat echter, uit hoofde dat bekwame leermeesters hier zeldzaam zijn, zeer kostbaar is. In het *Seminario de St. Joaquim* worden de beginselen van het latijn en

en van het kerkgezag geleerd. De beste inrigting is echter het Lyceum of *Seminario de St. Jozé*, waar, benevens de Latijnsche, Grieksche, Fransche en Engelsche talen, ook Rhetorica, Geographie, Mathesis, Philosophie en Theologie geleerd worden. De meeste leermeesters zijn geestelijke, die echter thans op verre na dien invloed niet meer hebben op de opvoeding van het volk, dien zij voorheen, en vooral ten tijde der Jezuïten, hadden. Eene zeer nuttige instelling van den nieuwen tijd is de school der Chirurgie (*Aula de Chirurgia*), die in denzelfden geest als de leerscholen voor platte landsheermeesters in ons land en elders, in het voormalig collegie der Jezuïten is opgerigt, om praktische artsen te vormen; waaraan het in de binnenlanden zeer ontbreekt. Na eenen cursus van vijf jaren kunnen de jonge artsen hier magisters der chirurgie worden. Men volgt hierin streng de orde, en zorgt voor het verkrijgen van positive kundigheden door de kliniek (onderrigt en oefening in de heilkunde) in het naburig koninklijk militaire hospitaal. De meeste leeraars dezer inrigting zijn tevens praktische artsen in de stad, en volgen deels de Fransche leerboeken, deels die van *Cullen* in hunne voordragt. De natuurkunde, vooral de kruidkunde, wordt door broeder LIANDRO DO SACRAMENTO, een geleerd Karmeliet uit *Fernambuk*, en een' kweekeling van den eerwaardige BROTERO, geleerd. Hij bedient zich bij zijne voorlezingen van een' kleinen tuin van merkwaardige planten, in het *Passeio publico* gelegen, dewijl de eigenlijke Botanische tuin te ver van de

de stad verwijderd is. De verzameling van bergstoffen onder het oppertoezicht van een Duitscher, den heer VAN ESCHWEGE, is, uit hoofde dat hij zich meestal niet te *Rio de Janeiro* ophoudt, in geen' voordeeligen staat. Zij bestaat uit de *Oheini-sche*, door WERNER beschrevene, verzameling, bij welke echter, behalve eene fraaije, van *da Camaria* gezondene reeks van diamanten, en eenige andere delfstoffelijke merkwaardigheden van *Brazilië*, niet veel bijzonders gevoegd is. In het gebouw dezer verzameling wordt ook een nietsbeteekenend zoölogisch kabinet gevonden, dat slechts eenige weinige opgezette vogels en eene kas met vlinders bevat. De in het jaar 1810 gestichte militaire akademie (*academia militar real*), heeft ten doel om die jongelingen te vormen, die zich aan de krijgsdienst wijden willen, maar hoewel zij bekwame leermeesters bezit, en door den koning zeer begunstigd wordt, ontbreekt het haar echter aan leerlingen. In de nieuw opgerigte *Aula do Commercio* worden die dingen, die op den koophandel en de scheikunde betrekking hebben, grondig onderwezen en ijverig bijgewoond.

De koning bedoelde, terstond bij zijne komst, om de nieuwe monarchie eene *hoogeschool* te geven. Het was echter nog niet bepaald of deze te *Rio de Janeiro* of te *St. Paulo*, als in eene gematigder luchtstreek liggende, zou gesticht worden. J. GARCIA STOCKLER, de zoon van een' Duitschen consul der Hanzesteden te *Lissabon*, een man ervaren in de letterkunde en een verdienstelijk lid van de akademie

te

te *Lissabon*, ontwierp een plan voor eene universiteit, gedeeltelijk op den leest der Duitsche hoogeschoolen geschoeid, dat wel veel bijval vondt bij het ministerie, maar tevens van den kant van hen, die wenschten, dat *Brazilië* als eene volkplanting nog langer van *Portugal* mogt afhangen, zulke groote hinderpalen ontmoette; dat de geheele onderneming onuitgevoerd bleef. Evenwel is de oprigting eener hoogeschool het beste middel om de sluimerende krachten van het land te doen ontwaken, en *Brazilië* eens, in den schoonsten najver met het moederland, tot den trap van een aanzienlijk rijk te verheffen. Zoo lang dit nu niet geschied is, zijn de jongelingen dezer gewesten, hoe kostbaar en verdrietig dit ook voor hunne ouders zijn mag, genoodzaakt hunne laatste vorming aan gene zijde van den oceaen, te *Coimbra* of elders te halen. Deze dusver plaats hebbende noodzakelijkheid heeft echter ook weder, op velerlei wijze, een' weldadigen invloed op de studerende jeugd, dewijl zij daardoor gelegenheid heeft om de groote instituten van *Europa* te leeren kennen; het goede van deze in het vaderland over te brengen, en eene Europesche beschaving te verwerven. Indien in het vervolg echter eene hoogeschool in *Brazilië* opgericht wordt, dan zouden, volgens het tegenwoordig letterkundig standpunt, de eerste hoogleeraars uit *Europa* dienen genoemd te worden.

Eene andere inrigting, wier stichter de sedert eenige jaren overledene, buiten 's lands gevormde, minister, ARAUJO, graaf van *Barca*, was, is de
aka-

akademie der kunsten. Terwijl *Europa* in de stichting van zulk eene akademie een onwederlegbaar bewijs van de spoedige ontwikkeling des nieuwen staats meent te bespeuren, ontwaart de onpartijdige waarnemer echter, bij eene naauwkeurigere beschouwing, dat deze inrigting thans geenszins met de behoefte des volks overeenkomt, en daarom hier nog niet zeer werkzaam zijn kan. Verscheidene Fransche kunstenaars, geschied- en landschapschilders, beeldhouwers, graveurs, bouwmeesters, enz. waren uit *Frankrijk* ontboden, om hier, door lessen en werken, den zin voor de kunst, op welken ARAUJO zoo vertrouwelijk rekende, in de Braziliërs te wekken en aan te vuren; maar men moest dra ontwaren, dat de schoone kunsten zich dan eerst hier kunnen nederzetten, als de werktuigkundige, die voor de eerste behoefte berekend zijn, voor haar den weg gebaad hebben, en dat in een volk eerst dan, als hun koophandel gegrond en bevestigd is, het streven naar kunstgenot en volmaking der kunsten ontwaken kan. Het is ook een noodzakelijk gevolg van den tegenwoordigen trap der beschaving van *Brazilië*, dat de bewoner dezer streken, alom omringd door de schilderachtige en dichterlijke schoonheden der natuur van zijn vaderland, meer genoegen schept in het vrijwillig aangeboden genot zijner luchtstreek, dan in die der kunst, slechts door inspanning te verkrijgen. Dit gezegde teekent ook de loopbaan, die het kunstmatig en wetenschappelijk streven van *Amerika* over het algemeen neemt, en moest elk regent

II, M aan-

aanwijzen, dat eene hechte staving der grondslagen van het staatsgebouw vóór iedere versiering van hetzelfde door kunst behoort te gaan.

De zin voor schilder- en beeldhouwkunst is hier bijna nog niet ontwaakt, men ziet daarom ook in de kerken, in plaats van kunststukken, slechts met goud overladene, sieraden. Daarentegen wordt de muziek bij de Braziliërs, en vooral te *Rio*, met geestdrift beoefend, en men mag verwachten, dat deze kunst hier het eerst tot eenen trap van volmaaktheid komen zal. De Braziliër heeft, gelijk de Portugees, een fijn gevoel voor aangename melodien en regelmatige voortgangen, en wordt daarin bevestigd door zijn gezang met den klank der guitar te vergezellen. De guitar (de Braziliërs noemen dit muzikinstrument *viola*) is hier, zoo wel als in het zuidelijk gedeelte van *Europa*, het meest beminde speeltuig, daarentegen behoort een forte piano tot de zeldzaamste stukken, en wordt slechts bij voorname lieden gevonden. De volksliederen, die, vergezeld door de guitar, hier gezongen worden, stammen deels af uit *Portugal*, deels zijn zij in het land gedicht. Door den zang en de toon van het instrument wordt de Braziliër al spoedig tot dansen aangespoord, en geeft zijne vrolijkheid in beschaafde gezelschappen door teedere contredansen, en in de lagere kringen door zinnelijke mimische bewegingen, gelijk aan die der Negers, te kennen. De Italiaansche opera te *Rio* heeft dusver noch door zangers, noch door muziekmeesters uitgemunt. De kapel van den kroonprins (thans keizer van *Bra-*

Brazilië) echter, die hij uit hier geborene Mestizen en Zwarten heeft opgericht, beantwoordt meer aan den muzijklust der Braziliërs. — De lievelingsleerling van J. HAYDN, de ridder NEUKOM, is thans componist dezer hofkapel te *Rio*. Voor zijne, geheel in den stijl der beroemdste Duitsche meesters gestelde missen, is zeker de vorming in de muziek der Braziliërs nog niet rijp. De vlugt, die de geest van DAVID PERES aan de Portugesche kerkmuzijk van 1752 tot 1779 gegeven heeft, is voorbij, en tegenwoordig is het eerste vereischte eener mis, dat zij in vrolijke melodijen voortgaat, en dat op eene lange pompense gloria, een kort credo volgt. In dezen geest componeerde ook MARCUS PORTUGAL, thans de meest geachtste componist der Portugezen.

Het standpunt der ontwikkeling, op hetwelk de muziek bij de hoogere rangen te *Rio*, en in de overige steden der kust van *Brazilië* staat, beantwoordt geheel aan den geest, in welchen hier de dichtkunst en schoone wetenschappen beoefend worden. De Fransche letterkunde heeft, namelijk, ook in dit land bij den beschaafden stand de overhand gekregen. De verspreiding der Fransche taal, en de invoering van een verbazend getal der schriften van deze natie, gaat alle verwachting te boven, vooral daar men te *Rio* slechts twee, en nog wel zeer gebrekkige, boekwinkels heeft. Inzonderheid worden, benevens de verschijnselen van den dag, met welke de Fransche galanteriewinkels de Braziliërs bekend maken, de werken van VOLTAIRE en ROUSSEAU met zoo veel drift gelezen, dat verschei-

dene vaderlandsche schrijvers zich verplicht rekenden om tegen deze gallomanie in het strijdperk te treden. Dit verschijnsel is te merkwaardiger, dewijl staatkundige en handelsbetrekkingen het volk van *Lusitanië* aan *Engeland* hechten, en men dus eer eene overhelling tot de Britsche letterkunde zou denken te vinden. Zelfs is de Portugesche taal aan overzettingen uit het Engelsch niet eens zoo rijk, als aan vertalingen uit het Fransch. De Duitsche taal en dichtkunst is aan de Braziliërs geheel onbekend, slechts zelden vindt men hier een' vereerder der Muse van KLOPSTOK of GESNER, en dan kent hij deze schrijvers nog slechts door eene Fransche vertaling. Deze begunstiging der Fransche letterkunde heeft echter de moedertaal nog niet uit de gezelschappen, zelfs der hoogere kringen, kunnen verdringen. Behalve aan het hof en deszelfs cirkel worden de Fransche en Engelsche talen slechts door mannen beoefend, en dus weinig in gezelschappen gebruikt.

Hoewel de vrouwen ook haar deel gekregen hebben aan de algemeene omwenteling, door de verplaatsing van het hof herwaarts veroorzaakt, en dus ook thans meer zichtbaar zijn in den schouwburg, en in het openbaar, dan voorheen, staan zij echter nog bijna op hetzelfde standpunt, waarop de heer BARROW haar in 1792 schilderde.

De gastvrije woning van den heer VAN LANGSDORF, levert voor de Europeanen van *Rio*, des avonds een aangenaam punt van vereeniging op. Hier heerscht steeds een geest van een vrolijk en levendig onderhoud,

houd, dat door het talent in de muziek van de huisvrouw en de medewerking van den heer NEUKOM nog zeer verhoogd wordt. De wederzijdsche mededeeling der waarnemingen en gewaarwordingen, ons door den rijkdom en het eigendommelijke der natuur dezer landstreek ingeboezemd, werd dubbel bekoorlijk door de fraaiheid van den omtrek. De heer VAN LANGSDORF toch bewoont een klein landhuis aan de helling van de rij der heuvelen gelegen, die ten zuidwesten van de stad loopt, en men geniet van dit standpunt, midden in de geurig uitwasemende bosschen van *Brazilië*, een verrukkend gezigt op de stad en een gedeelte der baai.

Niets kan met de schoonheid dezer plaats vergeleken worden, wanneer de warmste uren van den dag verlopen zijn, en zachte zefyren, bezwangerd met de balsemieke geuren van het naburig boschrijk gebergte, de lucht verkoelen. Dit genot stijgt steeds hooger, zoodra de avond zich over het land en de in de verte glinsterende zee verspreidt, en de stil gewordene stad allengs verlicht wordt. Wie de beëtoovering dezer stille nachten, bij lichte maan, niet beleefd heeft, in dien kan zelfs de beste schildering, die gewaarwording niet verwekken, die deze zoo wondervolle natuur in de ziel van den beschouwer voortbrengt. Een zachte, doorschijnende nevel-damp rust op de landstreek; de maan staat helder schitterend tusschen zware, zonderling zaamgestelde wolken; de door haar bestraalde voorwerpen komen in heldere en sterke omtrekken te voorschijn, terwijl eene tooverachtige schemering de beschaduwde

voorwerpen aan het oog schijnt te onttrekken. Naauwelijks voelt men een luchtje, en de nabijstaande mimosa's hebben hunne bladeren tot den slaap toegevouwen, en staan stil naast de donkere kroonen der manga (*mangifera Indica*), der jaca (*artocarpus integrifolia*), en der jambos (*eugenia jambos*), of de wind steekt plotseling op, en nu ruischen de saplooze bladeren der acaja (*anacardium occidentale*), en de bloemrijke grumijama en pitanga (*myrtus brasiliensis* en *myrtus pedunculata*), laten eene welriekende sneeuw nedervallen. De toppen der majestueuse palmboomen bewegen zich langzaam over het stille dak, dat zij, als een zinnebeeld eener vreedzame natuurbeschouwing, overschadawen. De heldere toonen der krekels en groene kikvorschen klinken onophoudelijk, en storten door hunne een-toonigheid in eene zoete melancholie. Bijna onhoorbaar ruischt een beekje van den berg, en de Macuc roept met zijn, den menschelijken stem nabootsend geluid, uit de verte als om hulp. Elk kwartier riekt men andere balsemische geuren, en bij afwisseling openen steeds andere bloemen der nacht hare kelken, en bedwelmen bijna door de kracht van haren reuk. Dan eens zijn het de priëlen van pauliniën, dan weder de naburige heggen van oranjes, dan eens de dikke boschjes van Eupatoriën, dan plotseling onthulde bundels van de bloesems der palmboomen, die hunne bloemen ontsluiten, en eene gestadige eb en vloed van welriekende geuren doen ontstaan. Terwijl de stille plantenwereld, door den heen en weder vliegende glim-

glanworm (*elater phosphoreus*, *noctilucus*) als door duizend beweegbare starren, verhelderd, door hare balsemische uitvloeiselen den nacht verheerlijkt, schitteren aan den horizon onophoudelijk vurige bliksems, en verheffen de ziel met eene vrolijke verwondering naar het gesternte, dat, plegtig stil aan het gewelf des hemels over land en zee prijkende, haar met een voorgevoel der wonderen van eene hoogere soort vervullen. In het genot van zulke vreedzame, betooverend werkende nachten, denkt de Europeaan, eerst onlangs hier gekomen, met verlangen aan zijn vaderland, tot hem eindelijk de rijke natuur der keerkringen tot een tweede vaderland geworden is.

Men kan te *Rio de Janeiro* deze fraaije nachten, zonder vrees voor die ziekten, genieten, die in vele andere landen van den keerkring, bij voorbeeld, te *Guinea*, bijna steeds de gevolgen zijn van den invloed der dauw van den avond of van den invallenden landwind. Evenwel is het ook hier raadzaam die oogenblikken, wanneer, na de ondergang der zon, eene plotselinge verkoeling van den dampkring invalt, en de eerste nevel verschijnt, niet in de opene lucht door te brengen. De vroege morgen schijnt voor het overige steeds minder na-deelig op het ligchaam te werken, dewijl met de wederkeerende zon de belette uitwaseming terstond weder hersteld wordt. Men heeft wel *Rio de Janeiro* als eene ongezonde stad van *Brazilië* uitgekreten, evenwel geheel ten onregt. Het klimaat is wel heet en vochtig, dat grootendeels veroorzaakt wordt door

de ligging dezer stad, dewijl een hoog, met digte bosschen bedekt gebergte, de naauwe ingang, en de eilanden der baai de vrije afwisseling der winden belemmeren, maar zulke snelle, voor de gezondheid zoo nadeelige, veranderingen der luchtgesteldheid vallen hier slechts zelden voor. Vochtige, koele winden, die ligte rheumatismen veroorzaken, worden intusschen hier dikwijls gevonden. Hoewel de lage plekken bij de zee, ten tijde der eb, een' ondragelijken stank verspreiden, zoo blijven deze echter gelukkig voor de naburige bewoners, niet lang genoeg zonder water, om door hunne stinkende uitwaseming endemische koortsen te kunnen veroorzaken.

Het voedsel der lagere volksklassen geeft ook weinig aanleiding tot ziekten. Het meel der mandioca (*cassava*) en der Turksche tarwe, benevens de zwarte boonen, die meestal met spek en gezouten, in de zon gedroogd, rundvleesch gekookt worden, zijn de hoofddeelen van zijnen, hoewel moeilijk te verteren, echter bij sterke beweging en het genot van Portugeschen wijn of rum, gezonden kost. Visch wordt hier minder gegeten, dan aan de noordelijke kust. In heete landen, waar de spijs spoediger aan bederf blootgesteld is, schijnt het genot van visch steeds in evenredigheid met de traagheid, de armoede, zoo wel als met den aanleg tot ziekte des volks toe of afnemen, zoo ontmoeteden wij ten minste op onze gansche reis steeds daar de diepste ellende, waar de bewoners zich alleen met visch moesten voeden. In den middelstand der burgers

van

van *Rio*, die de zeden van *Portugal* nog niet geheel hebben aangenomen, geniet men naar evenredigheid niet veel vleesch, dewijl men zich verzadigd met de uitnemende vruchten en de uit *Minas* ingevoerde kaas, die, benevens bananen, steeds op elke tafel gevonden worden. Het meel, dat uit *Europa* en *Noord-Amerika* ingevoerd wordt, blijft hier vijf of zes maanden goed. Velerlei soorten van fijne groente uit *Europa*, die alle hier gemakkelijk voortgekweekt worden, maken nog geen belangrijk gedeelte van het voedsel des volks uit, maar des te meer bemint men oranjeappelen, cujaben, watermeloenen en bataten. Benevens de eenvoudigheid der keuken komt ook de roemwaardige matigheid bij den maaltijd de bewoners van een zoo heet land zeer te stade. De Braziliër eet doorgaans zeer weinig, drinkt meestal water, en geniet bovendien alles met de grootste regelmatigheid, waarbij hij die strenge orde volgt, die hier tusschen de keerkringen in alle verschijnselen der natuur zichtbaar is. Des avonds gebruikt hij bijna niets, op zijn best drinkt hij een kopje thee of koffij, en mijdt dan inzonderheid het genot van verkoelende vruchten. Zulk een diët in overeenstemming met de natuur van het klimaat bewaart hem voor vele ziekten, waaraan de aankomelingen door lichtzinnigheid of onkunde blootgesteld zijn. Het is dus vooral de hier komende vreemdelingen te raden, om dezelfde leefwijze als de Braziliërs te houden, zich noch door beweging in de lucht, gedurende het heetste gedeelte van den dag, wanneer alle straten bijna

ledig zijn, aan den gevaarlijken zonnesteek, noch bij den dauw des avonds aan de nadeelige gevolgen eener verkouding bloot te stellen. — Zelfs in het stillen van den bijna niet te verzadigen dorst, moet hij voorzigtig zijn. Men ried ons wijn of brandewijn onder het water te mengen, maar hoe- wel wij, bij weinig beweging en in de schaduw, van dezen raad gebruik maakten, zoo verbood ons echter weldra de hevige opstijging van het bloed naar het hoofd, gedurende onzen togt, vooral in het eerste jaar, toen wij aan de zon zeer blootge- steld waren, het genot van alle sterke dranken, wij laafden ons dus voornamelijk met het frissche bronwater, zonder eenig bijvoegsel, en ondervonden hiervan ook geene onaangename gevolgen, als wij ons terstond weder aan de hitte blootstelden.

De ziekten, die hier het meeste heerschen, zijn aanhoudende buikloop (*chronische diarrhea*), water- zucht, tusschenpoozende koorts, venusziekte en wa- terbreuken. Mogelijk is echter slechts de laatste als plaatselijk (*endemisch*) te beschouwen. De artsen dezer stad schrijven deze kwaal voornamelijk toe aan het gebruik van water, maar dit, een heerlijk bronwater, dat wel door den weg, dien het moct afleggen, eer het herwaarts komt, of door het rond- dragen om het te verkoopen, warm en minder aan- genaam wordt, kan te minder als de oorzaak dezer kwaal beschouwd worden, dewijl dit bij de hoogere rangen, waar deze ziekte sterker heerscht, bijna steeds door een bijvoegsel van geestrijke vochten verbeterd wordt. Veeleer schijnen ligtzinnige en af
te

te koele kleeding, hevige verhitting, daarop volgende verkouding en onmatig zinnelijk genot, zoo wel ter verslapping van de kracht der spieren, die het heete klimaat bovendien bewerkt, als ter verlamming der zenuwen aanleiding te geven.

Eene in de heete luchtstreek heerschende ziekte, de *sarna* genoemd, wordt hier ook veel gevonden. Deze kwaal bestaat in eene met ettering eindigende ontsteking van de vetklieren der huid, gepaard met een roosachtig gezwel van den omtrek, en wordt aangekondigd door een onaangenaam gevoel van hitte, spanning en ondragelijke jeukte.

De voornaamste oorzaken dezer kwaal zijn geenszins morsigheid en wollen kleederen, zoo als men dikwijls denkt, maar verhitting, belette uitwaseming, ongeregelde spijsvertering en verstopping der tweede wegen, die juist door den invloed van het klimaat zeer bevorderd worden. De steek van miljoenen vervolgende muskieten, die na groote hitte op donkere en vochtige dagen nog ondragelijker wordt, draagt insgelijks veel bij ter ontwikkeling en vermeerdering dezer ziekte. Aanhoudende buikloop en waterzucht heerschen ook dikwijls te *Rio*. De tering wordt hier ook wel, maar echter niet zoo veel als in koude landen, gevonden. Men meent opgemerkt te hebben, dat de Negers ongelijk minder aan deze ziekte onderworpen zijn, dan de blanke of bruine menschen, maar de eerste lijden daarentegen des te meer aan eene zekere verdikking der huid van de voeten (*elephantiasis*).

Rio heeft geene plaatselijke tusschenpoozende koortsen,

sen, maar de ziekten keeren hier vaak op een bepaalden tijd weder terug, of eene koortsachtige gesteldheid is reeds bij het minste lijden een gevolg der levendigheid, met welke hier alle organieke werkzaamheden geschieden, en op deze volgt spoedig eene geheele oplossing der sappen.

Hoezeer de verhooging der prikkeling van buiten, inzonderheid die der warmte en der lucht, in dit klimaat op de verhaaste afnemings der levenskrachten en de daarop volgende ontspanning, werkt, konden wij aan ons zelve duidelijk bespeuren, vooral in den eersten tijd van ons verblijf, toen ons ligchaam door vermoeijenis en ziekte nog niet verzwakt was. Zelfs in eenen bedaarden toestand, zonder invloed van bijzondere prikkeling, gaf onze pols grootere weekheid en snelheid, dan in *Europa* te kennen, maar deze gesteldheid veranderde, helaas! dra in eene tegenovergestelde, toen wij door de moeilijkheid der reis ziekelijk begonnen te worden. Deze grootere levenswerkzaamheid is, gelijk in eenen gezonden, zoo ook in eenen ziekelijken staat, blijkbaar door de spoedigere vertooning der symptomen en het rasscher verloop der ziekte.

Te *Rio de Janeiro*, en over het algemeen in de landen onder den keerkring, gebeurt het dikwijls, dat een mensch, die nog voor weinige dagen bloeide als eene roos, na eene kort lijden aan kolijk, buikloop, koorts, enz., op den rand des grafs, en geheel krachteloos op den laatsten trap van eene ontbindende rotkoorts staat.

De *croup* (hoogd. *Bräune*), vertoont zich in dit
land

land met dezelfde hevigheid des belooops als in *Europa*. Men bespeurt die vooral bij kinderen. Indien het waar is, dat deze ziekte van lateren tijd is, en de eigendommelijke ontwikkelingstijdperken van het menschelijk geslacht mede kenmerkt, dan is het dubbel merkwaardig, dat deze ziekte hier, in het nieuwe, thans door vele Blanken bezochte werelddeel, eerst voor weinige jaren bekend geworden, of ten minste eerst van soortgelijke kwalen onderscheiden is. Men heeft voorbeelden, dat deze ziekte door een spoedig gebruik van het zoete kwik genezen is. Eigene ervaring heeft ons ook geleerd, hoezeer dit middel voor het klimaat der keerkringen geschikt is. In plaats van het kwik worden ook de zeebaden bij de hier heerschende verstopping der lever, met eenen goeden uitslag gebezigd, en zijn tevens zeer dienstig voor de zenuwen, pezen en vaten. Onder de heerschende ziekten kan men ook hier, waar de verwisseling der luchtgesteldheid in het oog looppender is, dan op de noordelijke kusten van *Brazilië*, rheumatisme en zinkings tellen.

De pokken, die sedert tien jaren slechts hier en daar (*sporadisch*) verschijnen, hebben op het ligchaam der bewoners van *Rio* geen' zeer nadeeligen invloed, dewijl het heete klimaat en de slapheid des ligchaams de ontwikkeling der stof begunstigen. Intusschen is het blijkbaar, dat menschen van het kaukasisch ras deze kwaal veel gemakkelijker verduren, dan de Negers en vooral de Amerikanen. De Indianen kunnen de werking der pokstof, waarvoor zij zeer vatbaar zijn, slechts moeilijk doorstaan, en bezwijken vaak onder de-

deze ziekte, dat men vooral aan de dikte en hardheid hunner huid toeschrijft.

Dat de sterfte bij een' zamenloop van zoo vele vreemdelingen uit onderscheidene luchtstreken in de stad grooter zijn moet, dan op het land, is gemakkelijk te begrijpen. Wij zochten echter te vergeefs hier geboorte- en sterflijsten te krijgen, die ons den sleutel tot eene algemeene evenredigheid der sterfte hadden kunnen geven. Het schijnt bijna als of dit gedeelte der geneeskundige politie hier nog niet regelmatig behandeld wordt. Even zoo blijft ook nog veel te verbeteren over ten aanzien van de reiniging der straten, die thans nog aan de gieren (*vultur aura*) wordt overgelaten, welke roofvogels daarom ook zeer geacht worden, gelijk ook ten opzigt der artsenijsbereiding, beoefening der heilkunst, enz. De twee voornaamste behoedmiddelen, die men hier ter bewaring der gezondheid van het volk bezigt, zijn, het streng onderzoek der gezondheidspassen bij de binnenlopende schepen, en de invoering der inenting met koepokstof (*vaccine*) onder het bestuur van een' ervaren arts.

Rio de Janeiro bezit thans, nu het hospitaal *dos Lazaros* op een naburig eiland verlegd is, twee groote ziekenhuizen, namelijk, dat der barmhartigheid (*hospital de misericordia*), en het koninklijk militaire gasthuis (*H. real militar*), beide in de oude stad, niet ver van zee gelegen. Het eerste is door milde giften der burgers gesticht, en wordt door een' raad, uit burgers bestaande, bestuurd. Dit gebouw, van twee verdiepingen, bevat in vier

za-

zalen omtrent twee honderd zieken, maar kon er echter nog meer bergen. De zieken zijn, naar den aard hunner kwalen, van elkander gescheiden, en de vrouwen liggen in eene groote zaal, tot welke geen vreemdeling den toegang heeft. Sommige krankzinnigen worden in dit verblijf ook geherbergd, evenwel is het getal dezer ongelukkigen in dit land zeer klein. Met dit gasthuis is ook eene inrigting voor arme kinderen verbonden. Het koninklijk militaire ziekenhuis beslaat de gebouwen van het voormalig collegie der Jezuïten, op eene vrije hoogte gelegen. Ruim honderd zieken van het mannelijk geslacht, kunnen hier geherbergd worden, en in hetzelfde heerscht eene betere orde en grootere zindelijkheid, dan in het gasthuis der barmhertigheid. De overdekking van dit gebouw met ligte dakplankjes, is zeer geschikt voor eene zoo heete luchtstreek, dewijl de verwisseling der lucht hierdoor even zoo goed, als door ventilators bevorderd wordt. Elk dezer twee ziekenhuizen heeft zijne eigene kapel en apotheek. De Engelschen hebben ook op eene landtong aan de oostzijde der baai, tegenover de stad, waar hunne magazijnen en scheepsbehoeften liggen, een zeehospitaal voor hunne matrozen gesticht, dat onder het opzicht van den Britschen consul, door eenen Engelschen arts bediend wordt. Hier worden ook wel andere Europesche zeelieden ontvangen.

Kort aan zee ligt de openbare wandelplaats (*passio publico*), een kleine, met muren omringde, en door eene loodrechte kaai van vierkante steenen,

te-

tegen de zee beschermde tuin. Zijne schaduwrijke lanen van manga, jaca of Oostindischen broodboom, de ytô (*guarea trichilioides*) en den rozenappelboom (*éugenia jambos*), tusschen welke de prachtige bloemen der poinciane (*caesalpina pulcherrima*) prijken, zijn des avonds, als de zeewind de hitte verzacht, zeer uitlokkend. Voorheen werd in dezen tuin de cochenille op Indische vijgeboomen geteeld, die tot dat einde langs het strand geplant waren. Maar thans houdt men zich met deze teelt, die buiten twijfel tot eenen aanzienlijken tak van handel kon gemaakt worden, in gansch *Brazilië* niet meer bezig.

In de nabuurschap van deze wandeling leveren de markten van levensmiddelen voor den aankomeling uit *Europa*, een merkwaardig gezigt op. De nieuwe, kort bij het strand gelegene markt, is vooral zeer rijk in de zonderlingste gedaanten van allerlei visschen, kreeften en zeeschildpadden. Aan den anderen kant van dit plein trekt het geschreeuw der hier verkocht wordende papegaaijen, dat van andere inheemsche dieren, en uit vreemde werelddeelen herwaarts gevoerde vogels met de fraaiste vederen, den aandacht tot zich. Op de groenmarkt worden, behalve de in *Europa* gebruikte soorten van kool, agurken, salade en uijen, ook spijzen uit het plantenrijk van Indische en Afrikaansche afkomst geveild. De cajanboon (*cytiscus cajan* L. of *cajanus flavus* DEC.) en verscheidene soorten van watermeloenen, de gember, enz. heeft *Brazilië* aan de vaart der Portugezen op *Indië* te dan-

danken, zoo wel als de uitmuntende vrucht der jaca, manga en rozenappelen. Uit de Afrikaansche volkplantingen daarentegen schijnen de meeste dezer verschillende roode, zwarte en gevlekte soorten van boonen (bij voorbeeld, *phaseolus derasus* en *dolichos sinensis*) ingevoerd te zijn. Verscheidene soorten van bataten (*convilolus batatas*) en inhamen (*dioscorea alata*) de wortel der mandiocca (*jatropha manihot*) en die der aypim, eene niet vergiftige bijsoort der eerste, de korrels der Turksche tarwe, en eindelijk het meel dezer korrels en van de mandiocca, liggen hier in groote hoopen ten verkoop opgestapeld. Tot voeder voor het vee, inzonderheid voor paarden en muilezels, brengt men versch gras (*caapim*) op de markt, dat in naburige tuinen geteeld wordt. Het gras van *Guinea* wordt echter voor het beste tot voeder gehouden, evenwel kent men in de landschappen van *Brazilië* onder dezen naam, verscheidene zeer verschillende soorten, bij voorbeeld, *panicum jumentorum*, *paspalum stoloniferum*, *conjugatum decumbens*, *virgatum*, enz.

Wij werden korten tijd na onze komst bij een onzer landslieden genoodigd, om een kerkelijk feest bij te wonen, dat door de Negers op den dag hunner beschermheilige *nossa senhora do roزاریo*, gevierd werd. Eene kapel op een uitstek des lands in de baai, niet ver van het koninklijk landhuis *S. Christovao* (Christoffel) gelegen, waar wij gekomen waren, werd tegen den avond met eene ontelbare menigte van bruine en zwarte menschen yervuld, en het orkest der Negers van *S. Christoffel*

II,

N

hief

bief eene vrolijke muziek aan, waarop eene pathetische leerrede volgde, het afsteken van vuurpijlen en ander vuurwerk, in de nabijheid der stille zee, voor de kerk, moest de plegtigheid nog verhoogen.

Aan den waarnemer boezemt het gezigt van deze zenen van *Afrika*, herwaarts verplaatst, twee zeer verschillende gewaarwordingen in. Hij bespeurt namelijk, aan den eenen kant, met blijdschap de sporen van humaniteit (menschelijkheid, al wat den mensch liefwaardig maakt), die zich allengs in den Neger, door de verkeerung met Blanken ontwikkelen; maar aan den anderen kant moet hij treuren, dat er zulk eene wreede, de regten der menschheid diep krenkende inrigting, als die van den slavenhandel is, vereischt werd, om deze vernederde, zelfs in hun land verwaarloosde soort van menschen in de eerste school ter vorming van menschen te brengen. Dit gevoel werd nog levendiger in ons, toen wij op de slavenmarkt een' jongen Neger tot ons gebruik koopen moesten. De meeste Neger-slaven, die tegenwoordig naar *Rio* gebragt worden, zijn uit *Cabinda* en *Benguela*. Zij worden in hun vaderland, op bevel der opperhoofden, gevangen, en tegen Europeesche waren verruild. Voor dat zij aan de slavenhandelaren afgeleverd worden, laat hun de geweldenaar een zeker teeken op den rug of het voorhoofd inbranden. Met eene wollen lap om de lendenen worden zij dan in het schip gepakt, dikwijls in een zeer onevenredig getal naar de grootte van het vaartuig, en zoo worden zij naar

naar hunne nieuwe bestemming gevoerd. Zoodra zulke slaven nu te *Rio de Janeiro* komen, worden zij in de straat *Vallongo*, kort bij de zee, in daartoe gehuurde huizen gebragt. Men ziet hier kinderen van zes jaren af, en volwassenen van beide sekse, van allerlei ouderdom. Zij liggen half naakt, aan de zon blootgesteld, op de plaats buitens huis, of zijn, naar de onderscheidene sekse, in kamers verdeeld. Een Mulat of een oude, door eene langdurige dienst beproefde Neger, zorgt voor het voedsel en de noodige oppassing dezer aankomelingen. Hun voornaamste voedsel bestaat in het meel der maniocca of der Turksche tarwe (*fuba*) met water gekookt (*mingau*), zeldzamer in gezoute vleesch van *Rio grande do sol*; de bereiding dezer eenvoudige spijs, die zij in uitgeholde pompoenen of doppen van den cuitsboom (*crecensia cajete L.*) genieten, laat men, zoo veel mogelijk, aan hen zelven over. Negers en Negerinnen, die zich wel gedragen, wordt ter belooning snuif of tabak gegeven. Zij slapen op matten van stroo, met wollen dekens voorzien. Zeer vele dezer slaven zijn het eigendom van den koning, en worden als eene belasting uit de Afrikaansche volkplantingen herwaarts gezonden. Wie nu slaven wil koopen, gaat, om eene keus te doen, naar *Vallongo*, waar ieder opzigter de slaven in rijen en gelederen ter toetsing plaats. De kooper zoekt zich door verscheidene proeven van de ligchaamskracht en de gezondheid van den slaaf te overtuigen. Men is bij dezen koop het meest beducht voor verborgene lig-

chaamsgebreken, vooral voor den zoo menigvuldigen aanleg tot de staar (*cataract*). Is de keus gedaan, dan wordt de koopprijs bepaald, die hier voor eene gezonden Neger, van het mannelijk geslacht, driehonderd vijftig tot zeven honderd guldens bedraagt, waarbij de verkooper gewoonlijk nog voor ligchamelijke gebreken, die zich binnen veertien dagen mochten openbaren, moet instaan. De koper neemt hierop zijnen slaaf mede, en bedient zich van hem, naar zijne behoefte, als handwerker, ezeldrijver of bediende. De nieuwe eigenaar is thans de onbepaalde heer over den arbeid en de voortbrengselen van den slaaf. Hij is echter bij eene onmenschelijke behandeling van den slaaf, gelijk bij andere burgerlijke misdrijven, aan de straf der politie of van het gerecht onderworpen. Dit laatste zorgt daarentegen ook door bijzondere inrigtingen, dat ontloopenen slaven weder aan den regtmatigen eigenaar ter hand gesteld worden, en straft hen bij eene herhaalde vlugt, door eenen ijzeren ring om den hals te laten leggen. Wil de heer de misdrijven zijner slaven zelf niet straffen, dan geschiedt dit, tegen betaling eener zekere som, insgelijks door de politie. Voor het overige worden hier de Negers, gelijk alom in *Brazilië*, dra gewoon. Dit is het gevolg zoo wel van hun ligtzinnig temperament, als van de gelijkheid van het klimaat met dat van hun vaderland, en der zachtheid, waarmede zij in *Brazilië* behandeld worden.

Vóór de verplaatsing van het hof uit *Lissabon* naar *Rio de Janeiro*, was de koophandel van deze
en

en van alle andere steden van *Brazilië* alleen tot *Portugal* bepaald. De dagelijks toenemende teling van de kostbare voortbrengselen der kolonie en de vlijtige bewerking der mijnen in de binnenlanden, hadden sedert ruim eene eeuw den rijkdom en daarmede tevens de behoefte der Braziliërs zeer vermeerderd. De koophandel van *Lissabon* en *Oporto* met de kolonie, stelde dus in zeker opzigt het moederland schadeloos voor het verlies van *Oost-Indië*, van waar het zijne eerste magt en grootheid ontleend had. Het naauw verband van staatkunde en koophandel, dat tusschen deze beide steden en de volkplanting bestond, begunstigde den bloei van *Portugal* zeer, te meer nog daar de gelukkige ligging dezer steden in de nabijheid van den *Oceaan*, en aan de kust der zee de straat van den handel tusschen *Europa* en *Oost- en West-Indië*, een gemakkelijk vertier der voortbrengselen van de kolonie mogelijk maakte. De Portugesche kooplieden bepaalden willekeurig niet slechts de prijzen van al de voortbrengselen van *Brazilië*, dewijl dit land slechts aan hen mogt verkoopen, maar zij konden die waren ook nog bovendien betalen met de vruchten van Europeesche vlijt en kunst, en onder zulke voorwaarden, als zij verkozen, te maken. Op deze wijze had *Lissabon* in de laatste jaren der vorige eeuw eene werkzaamheid en rijkdom verworven, die het na *London* tot de eerste koopstad der wereld maakten. Maar nadat de vorst, door eene koninklijke akte van 18 Februarij 1808, de onafhankelijkheid van den Brazilischen koophandel had vastgesteld, veranderde deze betrekking

binnen kort zeer. Met de vrijheid des handels van *Brazilië*, die door de monopolie en jalouzij van het schoederland dusver beperkt was, en met het openzetten der havens voor alle natiën, begon een nieuw tijdperk in de geschiedenis van *Brazilië*. Men kan aannemen, dat onder alle maatregelen, die de regering, sedert hare komst in de voornadige volkplanting genomen heeft, geene eene zoo gedenkwaardige omwenteling, en eene in alle opzichte zoo groote verandering heeft voortgebragt, dan deze. Buiten twiifel is ook deze verandering voor *Brazilië* heilzamer en voordeeligter geweest, dan voor *Portugal*. Dit laatste land toch zal, sedert de vorige naauwe band tusschen hetzelfde en de voornadige volkplanting verbroken is, nimmer tot den vorigen glans in den koophandel terugkeeren.

Voor *Brazilië* was deze vrijverklaring eene gunstige gelegenheid tot de menigvuldigste ontwikkeling. Uit het bezoeken dezer markten door de overige handeldrijvende natiën ontstonden nieuwe betrekkingen. De vrijheid der verkeering verhoogde de werkzaamheid, en de voortbrengselen des lands, die thans van vele kanten gezocht werden, stegen in prijs. Hierdoor vermeerderde de behoefte aan werklieden, en de toevloed van vreemdelingen, zoowel als de aanvoer van Negers, ter bebouwing van dit land vereischt. Aangespoord door de uitzigten op eenen voordeeligen handel, verschenen nu ook kolonisten uit andere landen, en bragten het hunne bij ter beschaving, ter naauwkeurigere kennis en rijkdom van *Brazilië*. Ook in de inkomsten van den staat

staat werd hierdoor eene groote verandering te weeg gebragt, vooral sedert men den tol van onderscheidene goederen van 48 tot 24, ja tot 15 percent verminderde. Het voorheen tusschen *Portugal* en *Brazilië* bestaande stelsel van handel werd vooral zeer geschokt door het in Februarij 1810 met *Engeland* gesloten tractaat. Hierdoor toch kreeg de Engelsche vlag dezelfde, ja nog grootere voorregten in de havens van *Portugal* en die van *Brazilië*, dan de Portugesche. Eene acte, in het vervolg uitgegeven, verhoogde nog de vrijheid van den Britschen handel. De Engelsche kooplieden kregen in het *Juiz Conservador*, eene eigene wettelijkheid voor hunne handelsbetrekkingen met Portugesche onderdanen. In het vervolg zijn ook met andere mogendheden soortgelijke, hoewel voor hen niet zoo voordeelige, tractaten gesloten.

De invoer der voortbrengselen van natuur en kunst, naar *Rio de Janeiro*, strekt zich uit tot alle menschelijke behoeften. *Portugal* en de *Eilanden* zenden wijn, olie, meel, beschuit, zout, azijn, stokvisch, ham, worst, olijven en andere ingelegde en gedroogde vruchten, sterke dranken, leder, geneesmiddelen, grof katoen, hoeden, grove wollen goederen, ijzerwaren, Boheemsch glas, Duitsche en Nederlandsche linnens, papier, meest Italiaansch, Portugesche boeken, muzikinstrumenten, kruid en lood, pottbakkers waren van *Oporto*, strikken, kanefas, zeildoek, pik, teer en andere scheepsbehoefstens, staal, laarzen en schoenen, koperen potten, ketels, enz. Ook Oost-Indische goederen werden,

den, vooral in vorige dagen, menigvuldig uit *Lisabon* herwaarts gebragt, maar thans krijgt men die uit die landen zelve. *Engeland*, vooral *Londen* en *Liverpool* en deszelfs koloniën, verzorgen *Rio* met al de voortbrengselen der Engelsche fabrieken, inzonderheid met vele goederen van katoen, fijne lakens, porselein en ander aardewerk, ijzer, lood, tin, zoo ruw als bewerkt, ankers, kabeltouwen, buskruid, porter, kaas, gezoute boter, sterke dranken, enz. Uit *Gibraltar* komen vele Oost-Indische goederen, en wel in Portugesche schepen, te *Rio*, gelijk ook Spaansche wijn. *Frankrijk* heeft, inzonderheid uit *Hawe de Grace* en *Brest*, in later tijd vele artikelen van weelde, bijouteriën, meubelen, waskaarsen, geneesmiddelen, fijne likeuren, platen en schilderijen, Fransche boeken, stukken zijde, spiegels, hoeden, fijne glaswaren en porselein, gedroogde vruchten, olie en boter ingevoerd. *Nederland* levert hier, glaswaren, linnen, genever, die, uit hoofde van zijne pisafdrijvende kracht, in alle landen van den keerkring zeer gezocht wordt, boter, kaas, papier, enz. op de markt alhier. *Oostenrijk* verzendt naar *Rio* uurwerken, piano fortes, snaphanen, linnens, halve en heele zijdestukken, manchester, flanel, mortieren, ijzeren hoepels en hingsels, pennemessen, roskammen, kwikzilver, sublimaat, vermiljoen, vitriool, salamoniak, rottekruid, ijzerdraad, wit en geel was, geel en rood koper, lood, tin, antimonium, vischlijm, operment en spijkers. Het overig gedeelte van *Duischland*, dat overeen met Boheemsch glas en linnen een' zeer aanzien-

zienlijken handel op *Portugal* en *Spanje* dreef, heeft thans ook beproefd om deze goederen onmiddellijk naar *Brazilië* te zenden, en hier vooral veel voordeel gevonden in het aanvoeren van ijzer en koper gereedschap en Neurenberger speelgoed, gemaakt naar de gewoonte van dit land. *Rusland* en *Zweden* leveren ijzer, staal, koperen potten, zeildoek, touw, pik en teer. *Noord-Amerika* zend naar *Rio* meel, zeep, spermacetikaarsen, beschuit, traan, teer, leder, planken, pik, potasch en meubelen.

De handel met de kusten van *Afrika* levert weinige artikelen op, en deze zijn dan nog slechts een toegift op den slavenhandel. Het getal der Negers, van daar herwaarts gebragt, is zeer aanzienlijk. In het jaar 1817 zijn uit de havens van *Guinea* en *Mozambique* twintig duizend vijf en zeventig slaven onder Portugesche vlag naar *Rio* gevoerd. De artikelen, die behalve de slaven uit *Mozambique* herwaarts gebragt worden, zijn stofgoud, elpenbeen, peper, colombowortels, ebbenhout en cocculi'skorrels, somtijds ook wel Oost-Indische goederen. Van *Angala* en *Benguela* brengt men was, palmolie, (gemaakt uit de vruchten van den dentépalme, *elais guineensis* L.) muntubioli, (uit het zaad der *arachis hypogaea* L.) elpenbeen, zwavel, en ook wat Arabische gom. Deze twee laatste artikelen komen echter, zoo wel als het zout, meest uit de eilanden van kaap *Verd.* De onmiddellijke handel van *Rio* met *Oost-Indië*, is sedert de komst des konings alhier zeer aanzienlijk geworden, dewijl verscheidene groote koopmans hui-

zen van *Lissabon* zich hier nedergezet hebben, en hunnen handel met *Oost-Indië* en *China* door de meerdere nabijheid nog grooter nadruk zoeken bij te zetten, waardoor echter de koophandel van *Lissabon* zeer verminderd wordt. Deze schepen bezoeken gewoonlijk verscheidene Engelsche havens in *Indië*, gelijk ook *Macao*, eene reis, die in acht, tien of twaalf maanden volbragt wordt. *Goa* en de overige Portugesche bezittingen in het Oosten, wier belangrijkheid door den invloed van magtige naburen, steeds meer en meer afneemt, worden op dezen togt zelden bezocht; uit de bezittingen aldaar voert men voornamelijk velerlei soort van boomwollen goederen herwaarts, die vervolgens dan weder naar *Portugal* of naar de verschillende havens van *Zuid-Amerika* gebragt worden. Uit *Macao* brengt men zijn neteldoek en gedrukte doeken, zijden stoffen, porselein, thee, Oost-Indischen inkt, kaneel, peper en kamfer naar *Rio*.

Rio de Janeiro is de gemeenschappelijke stapelplaats voor al de talrijke kleine havens, langs de kust van *Brazilië*, ten noorden tot *Bahia*, en ten zuiden tot *Montevideo* gelegen, die hunne voortbrengselen ter verzending naar *Europa* of eigen gebruik herwaarts zenden. Zeer aanzienlijk vooral is de voorraad van levensmiddelen, *farinha*, boonen, spek, gedroogd of gezouten vleesch, dat jaarlijks uit alle deze plaatsen herwaarts gebragt wordt. De voortbrengselen van het vee, als huiden, horens, punten van horens, gedroogd en gezouten vleesch, talk, spek, gelijk ook rijst en tarwemeel, worden
ter

ter zee vervoerd, en voornamelijk uit de provinciën *Rio grande do sul* en *St. Paul*. De laatste levert ook nog kaas, schors om de loogen van den man-
gleboom, gom, boomwol, suiker en rum. De capitanie van *St. Catharina* zendt bovendien zool-
leder, uijen en knoflook, dat hier uitmuntend slaagt,
gedroogden visch en pottbakkers waren. De kleine
havens, ten noorden van *Rio* gelegen, als *S. Joao do Parahiba*, *S. Salvador*, *Macahé*, *Porto-Seguro*,
Caravellas, *Vitoria*, enz. voorzien de markt alhier
insgelijks van eene aanzienlijke hoeveelheid levens-
middelen uit het groeiend rijk, als ook van visschen
en de voortbrengselen hunner fraaije bosschen,
als dikke en dunne planken, duigen, hoepels,
kolen, brandhout, Brazilisch hout, schors om te
looijen, kokosnoten, insgelijks van tabak, suiker,
rum en rijst. *Cabo Frio* zendt tobben en kuipen
die uit de stammen van groote vijgeboomen (*gam-
mellieras*) gemaakt worden, en, even als het nabij-
gelegen eiland *Ilha grande*, ook kalk, welke uit
schelpen of kalksteen, die op de eerste plaats
wordt gevonden, gebrand wordt. *Ilha grande* levert,
dewijl de aarde hiertoe zeer geschikt is, uitmuntende
pottbakkers waren. De handel met *Bahia* en *Fer-
nambuco* is ook zeer aanzienlijk. Uit *Bahia* komen
tabak, slaven, molensteenen, tucum (gafen van palm-
boomen) kokosnoten, waren uit *Guinea* en *Europa*.
Van *Fernambuco* wordt zout, salpeter en Europe-
sche goederen herwaarts gebragt. *Buenos-Ayres* en
Montevideo leveren op de markt alhier vele hui-
den, leder, koehorens, sineer, gedroogd en gezouten
vleesch

vleesch en tarwemeel. Deze kusthandel wordt grootendeels met kleine vaartuigen van een of twee masten (smakken en schoners) gedreven, en brengt een levendig verkeer tusschen de kust van *Brazilië* en de hoofdstad te weeg. Van den mond der *la Plata* tot *Rio* wordt de vaart gewoonlijk in twee en twintig tot dertig dagen, van *S. Katharina* en *Rio grande do sul* in vijftien tot zes en twintig dagen, van *Porto Seguro* in acht tot vijftien, en van *Bahia* in twaalf tot twintig dagen afgelegd, al naar dat de wind, overeenkomstig den stand der zon, langs de kust uit het zuiden of noorden blaast. *Maranhao* en *Pará* verzenden hunne voortbrengselen naar elders, zonder tusschenkomst van *Rio de Janeiro*.

De koophandel te land is ook tusschen *Rio* en de naburige landschappen, vooral echter met *St. Paul* en *Minas*, zeer aanzienlijk. Uit *Rio grande do Sul* en *St. Paul* worden jaarlijks duizenden ossen, koeien, paarden en muilezels herwaarts gedreven, die dan van hier over de naburige kapitaniën verspreid worden. *Minas* zendt zijne voortbrengselen, in boomwol, koffij en tabak bestaande, meestal naar *Rio*, omdat de weg derwaarts, hoewel wat sommige streken betreft, verder van de stad, dan van *Bahia* gelegen, evenwel aangenamer, gezonder en gemakkelijker is. In het jaar 1820 was de invoer dezer artikelen deze: boomwol zeventig duizend vier honderd zeven arrobas, (*) koffij twintig duizend arrobas,

(*) De arroba is een Spaansch en Portugeesch handeldergewigt omtrent twaalf Nederlandsche ponden zwaar.

De Vert.

tabak, vier en vijftig duizend twee honderd een en tachtig arrobas. *Minas* verzendt, behalve zijne ruwe voortbrengselen en edelgesteenten, kaas, marmelade, bruine suikerbrooden (*rapadura*) en eene ontzettende menigte grove katoenen goederen, die hier ter kleding van de slaven en der arme herders in de zuidelijke provinciën gebruikt worden. De bewoners der afgelegene provinciën *Goyaz* en *Mato-grosso*, die in de hoofdstad komen, om zich van Europeesche fabrijkwaren te voorzien, en die langs den weg over *Villa rica* en *Caétete* terug te voeren, brengen bijna niets mede dan stofgoud of baren, edele stéenen, en onder deze ook diamanten. Het is niet vreemd bewoners der woestijnen (*sertoës*) van *Cajaba* en *Mato-grosso* hier te zien komen, die eene landreis van drie honderd mijlen en meer afleggen, om karavanen van muilezels, met de behoefte der binnenlanden beladen, terug te voeren. De Braziliër laat zich door de vermoeijenissen en gevaren eener reis, die hem dikwijls acht tot tien maanden van zijn huisgezin verwijderd houdt, niet afschrikken, om van tijd tot tijd in persoon te *Rio* te komen. Want hoe eenzamer zijn geboorteland is, des te vroeger gewent hij zich om groote afstanden niet te tellen. Hij toch, die bijna wekelijks een' togt van vijf of zes mijlen te paard onderneemt om de mis bij te wonen, en zijne bureu te bezoeken, schroomt ook niet om een' weg van meer dan honderd mijlen af te leggen, als het te doen is om den oogst van een of meer jaren voor de geschatte voortbrengselen van *Europa* te verruilen.

De

De rijkdom van *Rio de Janeiro* is echter voornamelijk gelegen in den uitvoer der artikelen van koophandel, die in dit land zelf groeijen, naar de havens van *Europa*. Het is waar, het vertier der uit *Europa* ingevoerde artikelen in de kleinere havens en het binnenland levert insgelijks eene rijke bron op, uit welke jaarlijks groote sommen naar de hoofdstad vloeijen, maar dit staat evenwel in geene evenredigheid tot de hoeveelheid van koloniale voortbrengselen, die *Rio* ter zee uitvoert.

De drie voornaamste artikelen van den landbouw zijn, suiker, koffij en boomwol of katoen.

De suiker wordt voornamelijk in die streken der kapitanie geteeld, die ten zuiden en oosten van den bergketen *serra do mar*, en nader aan de zee (*Beiramar*,) en dus in de districten van *Ilha grande Cabofrio* en *Goytacazes* liggen. De twee, aan gene zijde van het gebergte liggende landstreken *Paraibanova* en *Canto Gallo* zijn niet zoo gunstig voor de suikerteelt, dewijl de bergen als de grenzen zijn van het warmste en vochtigste gedeelte des lands, waar het suikerriet weeldrig tiert. De meeste suikerplantaadjes en fabrieken (*engenhos*) liggen echter in de nabijheid der hoofdstad en bij *Cabo frio*. Het is bekend, dat de cultuur van het suikerriet te *Rio de Janeiro* door den stadhouder MEM DE SAA, terstond na de verdrijving der Franschen, in het jaar 1568, uitgebreid is. De uitvoer van suiker uit de havens van *Rio*, bedroeg in het jaar 1847 zeventien duizend kisten of omtrent zes maal honderd tachtig duizend arrobas.

De

De koffij wordt in de kapitanie van *Rio* eerst sedert weinige jaren vlijtig gekweekt, en men heeft opgemerkt, dat de koffij van *Rio*, die van *Martinique* en *S. Domingo* in deugd zou evenaren, zoodra men bij de inzameling van dezelve de noodige voorzigtigheid aanwendde. De koffij van *Rio* was voorheen in *Europa* niet bemind, dewijl men de boonen gewoonlijk onrijp plukte, en die dan, om het zaad van het aanhangend vleesch te zuiveren, aan verrotting blootstelde, dat den aangename smaak wegnam, en aan de boon eene bleeke kleur en murwe gedaante gaf. Eerst in de laatste jaren is de koffijteelt en de inzameling der boonen te *Rio* verbeterd; sedert de heer LESESNE, een kundig planter van *S. Domingo*, door de onlusten, die in dit eiland heerschten, van daar verdreven, in de nabijheid van *Rio* eene groote plantaadje heeft aangelegd, en de planters op de voordeeligste wijze om dit gewas te behandelen, oplettend gemaakt heeft. Dit voorbeeld en de sterke vraag om koffij, hebben de kweeking der koffijboonen aanmerkelijk vermeerderd, en tegenwoordig levert *Rio* onder alle havens van *Brazilië* de meeste, en ook de meest gezochte koffij. In de laatste jaren was de uitvoer deze: in 1817 negen millioen vijf maal honderd zeven en zestig duizend negen honderd zestig ponden, in 1818 elf millioen een maal honderd en veertig duizend drie honderd vijftig, in 1819 acht millioen zeven en tachtig duizend twee honderd twintig ponden, (uit hoofde der droogte), en in 1820 veertien millioen zeven maal honderd drie en dertig duizend vijf honderd veertig ponden, enz.

De

De boomwol of katoen, die van hier naar *Europa* en vooral naar *Liverpool* en *Londen* verzonden wordt, is niet enkel het voortbrengsel van den omtrek dezer stad, want een groot gedeelte van dezelve wordt uit *Minas*, en wel inzonderheid uit den *Termo* van *Minas novas* op muilezels herwaarts gebragt. Gewoonlijk worden zes tot acht arrobas in twee zakken, van ruwe ossenhuiden, op eenen muilezel geladen.

De te *Rio* gekweekte boomwollenstruik (*gossypium barbadense* L.) slaagt zeer goed, maar levert, zoo als men zegt, geene zoo duurzame stof, als die van de hoogere streken van *Minas novas*.

De tabak wordt voornamelijk op de eilanden in de baai van *Rio* en op die van *Angra dos Reys*, en wel op de laagste landen van het strand (*Beiramar*) geteeld, zoo als, bijv. in de nabijheid van *Paraty*, ook wordt zij herwaarts gebragt uit de kapitanie van *Espirito santo*.

De gedroogde, gedeeltelijk met zout ingewrevene ossenhuiden, welke *Rio* voornamelijk naar *Engeland* en *Frankrijk* zendt, komen meerendeels uit *Rio grande do sul*, *S. Paul* en *Minas*.

Rio de Janeiro verzendt, behalve deze hoofdvoortbrengselen, ook nog naar *Europa*, smeer, ottervelen (hoewel in eene geringe hoeveelheid), paardenhaar, paardenhuiden, ossenhorens en punten van horens, rum, siroop, walvischtraan, baleinen, ipecacuanha, rijst, wat cacao en indigo, zeer goed geel hout en blaauwhout. Het fernambukhout groeit wel in de bosschen der provincie, maar de regering,

die

die dit als een regaal toebehoort, heeft sedert verscheidene jaren het niet meer laten hakken, en thans vindt men hier geene magazijnen van dit hout.

Men kan stellen, dat de som der waarde van alle deze artikelen jaarlijks ten minste zestien honderd millioenen reis (*) of twee millioenen piasters beloopt, en aan den schat van den staat vier honderd zes en veertig millioenen vier maal honderd duizend reis, of vijf maal honderd acht en vijftig duizend piasters, aan belastingen op den uitvoer opbrengt. De regel, volgens welken de voortbrengselen des lands in het algemeen vertold worden, is twee percent der courante waarde, waarbij nog eenige kleine regten komen.

Rio voert naar de kleine havens allerlei Europeische produkten; naar *Fernambuco* en *Ceara* somtijds eene aanzienlijke menigte levensmiddelen uit het plantenrijk, als deze daar door invallende droogte mislukken. In de laatste jaren werden ook dikwijls slaven uit *Rio* naar de noordelijke provinciën verzonden. De west- en oostkust van *Amerika* ontvangen van hier voornamelijk Engelsche en Portugesche waren. Eindelijk moeten ook goudbaren en Spaan-

(*) Eene real (meerv. reis) is eene kleine Portugesche munt: acht duizend vier honderd tachtig reis bedragen een Keulsche mark fijn zilver. De Portugezen rekenen doorgaans slechts naar rees, schrijven en tellen die, zonder dezelve in eene grootere soort van munt te veranderen, steeds voort tot honderd duizenden en millioenen. Evenwel noemt men duizend reis ook een mille reis.

De Vert.

II.

O

Spaansche daalders als artikelen van uitvoer uit *Rio de Janeiro* beschouwd worden. Portugesche zoo wel als Noord-Amerikaansche Oost-Indiëvaarders plegen toch meermalen, in plaats van andere goederen, slechts groote sommen van metaal van hier naar *Indië* te brengen. Men zegt, dat in verscheidene jaren de som van het langs dezen weg uitgevoerd metaal meer dan vijf maal honderd duizend, ja meer dan acht maal honderd duizend ponden sterlings beloopt.

Het groot onderscheid tusschen de waarde van in- en uitvoer ten voordeele van *Rio de Janeiro*, welke laatste plaats reeds aanzienlijke sommen in gereed geld uit *Europa* haalt, schildert ons met eenen trek de handelsbetrekking tusschen *Europa* en het, hoewel jong, evenwel nu reeds zoo rijk land. De menigte van goud en zilver, die de hebzuchtige ijver der verloopene eeuwen uit den schoot van *Amerika* haalde, stroomt thans allengs weder naar hun vaderland, en blijft of hier, of trekt naar *Oost-Indië*.

De uitmuntende ligging der ruime en veilige havens aan eene niet gevaarlijke, gedurende alle jaargetijden bevaarbare zee, als aan den ingang der algemeene straat van den handel der wereld gelegen, de kortheid van tijd, binnen welke de reis van hier naar *Europa*, de westkust van *Afrika*, de *Kaap*, naar *Mozambique*, *Indië* en *Nieuw-Holland* afgelegd kan worden; de rijkdom van inlandsche voortbrengselen en metaal; de groote verandering, die de tegenwoordigheid van het hof in het land

in

in het algemeen heeft te weeg gebragt, geven aan deze stad thans reeds eene zoo uitgestrekte werkzaamheid, dat twintig of dertig jaren voldoende zullen zijn om *Rio* tot eene der aanzienlijkste havens van de wereld te maken. Deze levendigheid van den handel in de hoofdstad van *Brazilië*, bewijst, dat de menigte der voortbrengselen van den handel thans reeds veel grooter is, dan zij zijn kon, als die berigten waar waren, die *Brazilië* als een nog geheel onbewoond land, zonder eenig spoor van den weldadigen invloed der Europeesche werkzaamheid en vlijt schilderen. Het is, ja wel, zeker, dat de som der koloniale voortbrengselen, die uit de haven van *Rio* gevoerd worden, niet slechts voortbrengselen dezer provincie zijn, maar ook gedeeltelijk ver uit het binnenland herwaarts gebragt worden; maar de vergelijking van den uitvoer eeniger waren uit de haven van *Rio* met die van dezelfde goederen uit *Engeland* zal reeds een gunstig denkbeeld inboezemen van de vruchtbaarheid des lands. Men stelt dat *Engeland* in 1817 vier maal honderd zeventien duizend centenaren koffij vervoerd en hiervan zelve omtrent zestig duizend centenaars gebruikt heeft. Als nu deze laatste opgave juist is, dan zou *Rio de Janeiro* alleen bijna nog eens zoo veel koffij uitgevoerd hebben, als in *Engeland* verteerd werd.

Reeds voor de komst des konings had de belangrijke omzetting der kapitalen, voor welke niet eens de helft in courant geld voorhanden was, al hadden alle kapitalisten der provinciën hunne gereede penningen aangebragt, de oprigting eener bank

noodig gemaakt. Tot dat einde hadden zich dus verscheidene aanzienlijke kooplieden en renteniers vereenigd, die een kapitaal, dat evenredig was aan de door hen uitgegevene banknoten, opschoten, en door eenen wederzijdschen borgtogt verzekerden. Onder het bestuur van een, door de stichters zelven, gekozen comité, ging deze inrigting, die slechts eene onderneming van partikulieren was, dra vooruit, en verspreidde het vertrouwen, dat zij in het begin slechts onder de oprigters gehad had, onder het gansche handeldrijvend publiek. Het is waarschijnlijk, dat de som der bankbriefjes bij deze gelegenheid allengs vermeerderd werd, zonder dat juist nieuwe kapitalen ópgeschoten werden. In het vervolg, toen deze inrigting gunstig voortging, vereenigde men met de bank eene verzekerings (assurantie) maatschappij, de verpachting der koninklijke regaliën enz., en de bank genoot, zonder vreemden invloed, dra een zoo groot vertrouwen, dat vele groote ambtenaren van den staat, een gedeelte hunner bezolding terstond in de bank zetteden, en dat rijke eigenaars van landerijen in de binnenlanden, hunnen voorraad van geld naar *Rio* zonden, om dit, als het zekerste gedeelte van hun vermogen, daar, voor hunne kinderen aan te leggen. Toen nu de koning, thans keizer genoemd, te *Brazilië* kwam, verscheen met de nieuwe staatkundige betrekking ook een nieuw tijdperk voor de bank. Hare wetten werden op den 12den October 1808, door den koning bekrachtigd, en de inrigting kreeg, onder den titel: *Banco do Brasil*, steeds eene grootere werkzaam-

zaamheid. Bij de vaak groote en dringende behoefte van het hof, zoo wel als van den staat, hielp de bank dan eens door voorschot op goed onderpand, dan weder door op de belastingen des lands geld te schieten. Verscheidene vreemde kooplieden toetsten in dezen tijd de deugdelijkheid der bank, door het plotseling vertoonen van zeer groote sommen in bankbriefjes, maar daar de betaling terstond in gereed geld geschiedde, waartoe waarschijnlijk het naauw verband tusschen de bank en de koninklijke munt veel heeft bijgedragen, zoo bleef zij steeds staande, en hoewel zij geen bekende vaste waarborg heeft, en met geene andere inrigting van denzelfden aard in verbindtenis staat, zoo geniet zij echter het volste vertrouwen, vooral in het moederland.

De hoeveelheid van geld, te *Rio* in omloop, kan met geene zekerheid worden bepaald, inzonderheid, dewijl somtijds groote sommen uitgevoerd worden, welks gemis voor het geheel vaak langen tijd voelbaar is. Vooral nemen, gelijk reeds gezegd is, de Oost-Indië- en Chinavaarders meestal gereed geld of Spaansche piasters of Portugeesch goud, uit deze haven mede, waardoor dan plotseling zulk een gebrek aan geld ontstaat, dat niet alleen de koers van het goud zeer hoog stijgt, maar ook de renten der wissels, door cessie en endossement, tot twintig ja. twee en twintig percent kan klimmen. In deze tijdsomstandigheden duurt het dikwijls verscheidene maanden, eer dit gebrek aan goud ophoudt. De handelwijs der munt, die Spaansche

O 5

daal-

daalders opkoopt, om die in stukken van drie patacca's, honderd zestig reis duurder, te veranderen en in omloop te brengen, veroorzaakt ook weleens een oogenblikkelijk gebrek aan gereed geld te *Rio*. De rente hier in den koophandel voor openstaande rekening, maar niet in den wisselhandel, in gebruik, is twaalf percent. Deze rente is geëvenredigd naar het dagloon, dat voor eenen gehuurden Neger honderd zestig tot twee honderd veertig reis, en voor een Europeaansch handwerksman een tot twee Spaansche daalders bedraagt.

Men moet echter niet denken, dat de zoo even geschilderde toestand van den koophandel, en de inrigting van den tol hinderlijk zouden zijn voor de vlijt en de handtering in *Brazilië*, want hoewel een groot aantal goederen en voortbrengselen der kunst ingevoerd worden, die in het land zelf konden geteeld of gemaakt worden, zoo moet men evenwel de duurte van inheemsche voortbrengselen der kunst meer toeschrijven aan gebrek aan kunstenaars en ambachtslieden, dan aan eenige drukking van den koophandel. Met de bevolking zal ook zeker de werkzaamheid toenemen, en dus zal de evenredigheid tusschen in- en uitvoer voor *Brazilië* nog voordeeliger worden. Tegenwoordig hebben zich in *Brazilië* reeds vele, vooral Fransche handwerkers, nedergezet, en dit wordt door de regering zeer begunstigd.

De Mulatten zijn onder de inboorlingen die personen, die de grootste bekwaamheid en ijver voor werktuigkundige bezigheden toonen te bezitten;
zelfs

zelfs bij verscheidene van hen vindt men een' goeden aanleg tot de schilderkunst. De vrije Negers, wier getal in de stad zeer groot is, ontwikkelen zich hier niet zoo voordeelig en bruikbaar voor de burgerlijke maatschappij, als op het land, waar zij dikwijls bekwame en welgestelde landbouwers worden. Daarentegen werken de ambachtslieden gedeeltelijk met hunne eigene zwarte slaven, die onder de strenge tucht hunner heeren zoo wel bekwaamheid en bruikbaarheid in bezigheden, als de deugd eener burgerlijke orde leeren. Het opzigt van den staat strekt zich echter over alle handteringén nog niet zoo ver uit, als in vele deelen van *Europa*. Vele ambachten worden hier, zonder onder eenig gild te staan, geheel vrij en door ieder, die daartoe lust heeft, gedreven, en evenwel zijn de prijzen hunner voortbrengselen zeer hoog. De vrijheid van den eigenaar der slaven, om deze tot ieder handwerk, dat hem goed dunkt, te gebruiken, staat regtstreeks over tegen den dwang der gilden in vele streken van *Europa*. Intusschen zijn echter alle handteringén, die invloed hebben op de gezondheid en welvaart des volks, onder politiek opzigt gesteld. Vleesch en brood worden verkocht volgens eene taks, door de wet bepaald, maar de ongelijkheid van den voorraad en van den toevoer maken vaak een groot verschil in de prijzen. Hij die voor het eerst uit *Europa* herwaarts komt, staat verbaasd over het aantal van goud- en zilversmeden en juweliers, die hier, gelijk de overige handwerkers, meestal in ééne straat wonen, dit herinnert

hem de prachtige *Ruas de auro* en de *prata* te *Lissabon*. Het werk van deze ambachtslieden moet ja wel zwichten voor dat van *Europa*, wat sierlijkheid en netheid betreft, maar is echter niet zonder smaak en duurzaamheid.

Vele in *Europa* zeer noodige handwerken, zijn in de binnenlanden, bij de geringe behoeften der inwoners, tot hiertoe bijna geheel overtollig, maar in de hoofdstad en in de overige steden der kust worden schrijnwerkers, blikslagers, en andere handwerkers in menigte gevonden, het minste echter nog leerlooijers, zeepzieders en staalwerkers.

Werktuigkundigen om suiker- en andere molens aan te leggen, werktuigen voor de mijnen te maken, enz., zijn hier zeer gezocht en worden duur betaald. Aan het aanleggen der fabrieken van glas, porselein, lakens en hoeden in de hoofdstad, heeft men tot hiertoe nog niet gedacht, ook zou dit mogelijk naauwelijks raadzaam zijn in een land, dat de voortbrengselen van de Europesche vlijt en kunst zoo goedkoop tegen die van zijn eigen grond kan ruilen.

In de nabijheid van *Rio de Janeiro* ligt de landhoeve van den vorst. Het gebouw, voorheen een klooster der Jezuïten, is noch groot, noch aanzienlijk; het is vierkant, met een open plein in het midden, en van binnen met galerijen voor de twee eerste verdiepingen voorzien. Hier zijn zes en dertig kleine vertrekken, voorheen cellen der geestelijken, die, sedert de verwijdering van deze, slechts eenigzins veranderd en versfraaid zijn, en voor het

zomerverblijf der vorstelijke familie dienen. Voor het huis ligt, naar de zuidzijde, de schoonste vlakte, die men ergens vinden kan. Zij is twee uren in het vierkant, wordt besproeid door twee rivieren, die voor kleine schuiten bevaarbaar zijn, en wordt beperkt door een schilderachtig verheven rotsachtig landschap, hier en daar met trotsch geboomte gestoffeerd. Deze vlakte is met het rijkste groen bekleed, en voedt zeven of acht duizend runderen. Het park bevat ruim honderd vierkante Engelsche mijlen. Met een woord, deze landhoeve kon door hare nabijheid, zoo te land als te water, bij de hoofdstad, eene der voordeeligste streken van *Brazilië* zijn, maar gaat, onder het tegenwoordig beheer, hoe langs hoe meer achteruit.

De provincie *Rio de Janeiro* heeft nog eene tweede, insgelijks door de natuur gevormde haven, en wel op een eiland, *St. Catharina* genaamd. Dit eiland strekt zich van 27 gr. 19 min. 10 sec. tot 27 gr. 49 min. Z. Br. uit, en is slechts door een smal kanaal van het vaste land gescheiden. De lengte van *St. Catharina* bedraagt vijf en twintig Duitsche mijlen, en de breedte acht of negen mijlen. De ruime haven zoo wel als het eiland worden, behalve door het sterke fort *Sta. Cruz*, op een eilandje gelegen, nog door vier andere sterkten, *Porto grosso*, *Ratones*, *Estreito* en *Concepção*, beveiligd. De haven is eene vrije haven. De stad heeft verscheidene straten, en tusschen de vijf en zes duizend inwoners. De huizen zijn wel gebouwd, hebben twee of drie verdiepingen, houten vloeren en nette tuinen,

nen, wel voorzien met uitstekende groenten en welriekende bloemen. De opbrengst van het eiland bestaat in rijst, maïs, manioc, uitstekende koffij, de allerkeurigste oranjeappelen, en een aantal andere vruchten. Suiker en indigo worden hier ook, hoe wel in geringe hoeveelheid, geteeld.

Het klimaat is helder en gezond, de hitte wordt gestadig door aangename koeltjes uit het zuidwesten en noordoosten getemperd, de eerste heerscht van April tot Augustus, en de laatste van September tot Maart. Een overvloed der schoonste bloemen en geurigste heesters getuigen van het heerlijk luchtgestel, de roos en jasmijn bloeijen het gansche jaar door.

De handel van *St. Catharina* is van weinig belang, het eiland levert echter eene aangename schuilplaats op voor menschen, die rust willen genieten.

Eer dat *Rio de Janeiro* de eer had van tot den rang van hoofdstad van *Brazilië* verheven te worden, dat echter reeds lang voor de komst van het hof plaats had, was *St. Salvador*, of *Cidado de Bahia*, of gewoonlijk enkel *Bahia* genoemd, de hoofdstad en zetel van het hoogste bewind over *Brazilië*. Zij ligt in het kapiteinschap van *Bahia*, aan de helling eener steile hoogte, aan de golf. Het gezig op *Bahia* uit de golf is schoon, de stad klimt op den berg in de hoogte, en tusschen de gebouwen prijken groene boschjes, meerendeels van oranjeboomen. De stad strekt zich een uur ver noord en zuid uit, doch is vrij onregelmatig gebouwd, hoewel er een aanmerkelijk aantal groote, aan-

aanzienlijke huizen gevonden wordt. Zij bestaat uit twee deelen, het eene in de laagte bij de kust gebouwd, waar de voornaamste koophandel wordt gedreven, en het andere op eenen hoogen heuvel gelegen, dat voor gezonder wordt gehouden, en waar dus ook alle aanzienlijken wonen. De bovenstad is het beste gedeelte, hier zijn ja wel ongeplaveide straten, ook groote velden en tuinen, die ten deele de gebouwen van elkander scheiden, dan de schoone wasdom der planten, en het heerlijkst uitzigt vergoeden dit gebrek rijkelijk. Daar hier geene rijtuigen zijn, zoo bedient men zich, om bij de hitte van het klimaat, de steile wegen en straten met gemak te kunnen op- en afklimmen, van eene soort van draagstoelen, zijnde gemakkelijke zitplaatsen met een' troonhemel, en rondom met gordijnen voorzien, en door twee Negers gedragen. In de bovenstad zijn een aantal kloosters en eenige prachtige kerken, en onder deze munt die der Jezuïten uit. Zij is met verbazende kosten geheel van Europeesch marmer gebouwd, en pronkt van binnen met rijke sieraadjen en schoone schilderijen. Ook staan hier het kasteel of de citadel, en het vrij aanzienlijke paleis van den gouverneur met de paradeplaats, ook ziet men hier eene obelisk of naald, ter gedachtenis van de aankomst des konings in 1807. De benedenstad, die slechts uit eenige lange straten langs het strand bestaat, bevat de winkels en pakhuizen der kooplieden, eene nieuwe beurs, het tuighuis en de timmerwerven. Men bouwt hier toch groote koopvaarders, ja zelfs oorlogschepen van het uit-

uitstekend timmerhout, nog steviger om ijzer te houden, dan eikenhout, dat uit de binnenlanden langs vele fraaije rivieren, die zich in de baai ontlasten, herwaarts gevoerd wordt. De herbergen en verblijfplaatsen voor vreemdelingen zijn hier even slecht, als elders in *Brazilië*. De levensmiddelen zijn hier overvloedig en niet duur.

De werkzame koophandel en het goed vertier hebben *Bahia* tot eene aanzienlijke stad verheven, die even zoo groot, zoo niet grooter is dan *Rio de Janeiro*. *Bahia* bevat thans meer dan honderd duizend zielen.

Al de goederen worden door Negerslaven, die roepen of zingen om de maat en den pas te houden, uit de haven in de stad gedragen.

Over dag bespeurt men geene aanzienlijke vrouwen op straat, maar in de avondschemering verlaten zij hare woningen om de aangename koelte te genieten, en dan weergalmen de straten van gezang en de guitar. De begrafenissen worden ook des nachts, met een aantal lichten, gehouden.

De stad zoo wel als de baai zijn redelijk door de citadel en verscheidene forten versterkt, die door eene talrijke bezetting verdedigd worden.

De grond van dit kapiteinschap wordt voor den besten in *Brazilië* gehouden voor de suikerteelt. Van *Bahia* wordt ook meer suiker afgescheept, dan van alle andere Brazilische havens zamen, en de meeste suiker is ook doorgaans van de beste hoedanigheid. De tabak, die voorheen slechts in dit kapiteinschap mogt geteeld worden, deed veel welvaart ontstaan.

Van

Van dezen tabak, en dat hij, op eene andere wijze behandeld, de beste Virginische zou erenaren, is reeds voorheen gesproken. Hij wordt thans op de volgende wijze geteeld en behandeld: eerst bereiden men zorgvuldig een stuk gronds, en zaait dan het tabakszaad op hetzelfde wijd uit een. Als nu de planten zes weken of twee maanden oud zijn, dan worden zij verplaatst in eenen anderen grond, even als den vorigen bereid. Deze verkrijgen nu binnen acht of tien maanden de volle grootte en rijpheid, en worden dan afgenomen van den stam, die veeltijds vier tot zeven voeten hoog is. Men legt dan die bladen op den grond, of liever op eene onderlaag, die beneden eenen vrijen luchtstroom doorlaat, en dus het inzuigen der vochtigheid belet. Na eenigen tijd perst men de bladeren, door middel van eenen sterken haspel, tot eene rol van dertig of veertig ponden. Hierdoor wordt het kleverig sap uit de bladeren gedrukt, dat, geoxydeerd zijnde, zwart is, en nu is de tabak voor den handel geschikt.

Behalve dezen aanzienlijken handel in de voortbrengselen des lands, is *Bahia* ook de voornaamste plaats voor de walvischvangst van *Brazilië*. Deze walvischvangst was reeds sedert de XVIde eeuw zoo aanzienlijk, dat een gezelschap van kooplieden aan den koning van *Portugal* vijftig duizend kroonen voor het privilege dezer visscherij betaalde. Deze maatschappij deed hare uitrustingen te *Bahia*, en men rekende de jaarlijksche opbrengst op drie duizend vijf honderd vaten traan en twee duizend een-

centenaars balen. Zelfs in latere jaren betaalden de ondernemers dezer visscherij nog aan de regering drie maal honderd duizend livres. Sedert verscheidene jaren is echter door het gouvernement de walvischvangst langs de kusten van *Brazilië* vrijgesteld.

Ten noorden van *Bahia* liggen de kapiteinschappen van *Fernambuco*, *Seara* en *Maranhão*. *Fernambuco* of *Pernambuco*, eens de hoofdstad en het middelpunt der Nederlandsche bezittingen van *Brazilië*, is, schoon op 8 gr. Z. Br. gelegen, echter niet ongezond. Deze stad is op eenen rijzenden grond gebouwd, en derhalve aan verfrisschende zeewinden blootgesteld. Men vindt vele fraaije gebouwen in dezelve, en hier wonen, in evenredigheid der bevolking, meer rijke kooplieden, dan in eenige plaats van *Brazilië*. De opbrengst van het land is vanille, cacao, veel suiker, en vooral katoen, voorheen voor de beste gehouden, maar thans veel slechter geworden. Dit katoen wordt in ruwe huiden tot zware balen geperst. Uit en in de haven van *Pernambuco* varen jaarlijks vele schepen.

Het district van *Seara* heeft weinig handel, maar *Maranhão* of *Maranhão*, de vierde koopstad van *Brazilië*, op een eiland met twaalf duizend bewoners gelegen, is sedert eenigen tijd aanmerkelijk opgekomen door deszelfs uitnemende voortbrengselen, die van denzelfden aard als die van *Pernambuco* zijn.

Het kapiteinschap *Para* is het grootste in *Brazilië*. De stad *Para* ligt aan de moeilijk te bevreemde

ri-

rivier *Tocantins*. Zij bevat omtrent tien duizend inwoners, die over het algemeen, door gebrek aan handel, arm zijn. Het klimaat is hier heet.

Onder de belangrijke inhammen en baaijen, door de natuur in dit land gevormd, en waarvan wij reeds voorheen gesproken hebben, moet de aanzienlijke boezem van *St. Paul* vooral niet vergeten worden. In dezen zeeboezem, die op 24 gr. Z. Br. ligt, stort de rivier *Santos*. Dertien uren van de zee ligt de stad *St. Paul*, de hoofdstad eener volkplanting, waarvan de meeste aardrijkskundigen verkeerde denkbeelden vormen. Deze toch zich verlatende op de onzekere getuigenis der Jezuïten van *Paraguay*, schrijven den oorsprong van *St. Paul* toe aan de bende vlugtelingen, die, uit velerlei natien bestaande, uit onderscheidene streken van *Brazilië* herwaarts stroomden, en een gemeenebest van vrijbuiters stichteden. Maar een verlicht Portugees heeft voldoende bewezen, dat de eerste inwoners Indianen van *Piratininga* en Jezuïten waren, en de uitmuntende geest des volks zoo wel als het doorgaand edel karakter der Paulisten staaft de waarheid van dit berigt, en deze menschen, wel verre van den kwaden aard te bezitten, die hun als een kroost van roovers en landloopers ongetwijfeld zou aankleven, waren reeds voorlang door geheel *Brazilië* beroemd om hunne eerlijkheid, nijverheid en zachte zeden, ook hebben zij zich door hunne ontdekkingen omtrent de kroon van *Portugal* zeer verdienstelijk gemaakt.

De stad *St. Paul*, onder bestuur der Jezuïten

ge-

gesticht, ligt op eene aangename hoogte, aan drie zijden door laag weiland omringd. De voet dezer hoogte wordt door riviértjes bespoeld, die haar, als het water hoog is, bijna tot een eiland maken. De straten zijn geplaveid, en zoo wel door de verhevene ligging als door het water, dat de stad omringt, zeer zindelijk. De huizen zijn met en hebben meestal meer dan eene verdieping; deze zoo wel als de vijf kloosters en acht andere kerken, zijn meest van aarde gebouwd, deze aarde wordt door verloop van tijd hard, en kan jaren lang staan. De daken steken twee of drie voeten boven den muur uit, om den regen af te houden. De muren zijn van binnen geheel glad, veelal geschilderd, en met zinrijk beeldwerk versierd. De bevolking wordt op achttien duizend zielen geschat. De inwoners worden in het algemeen, wegens hunne vlijt, regtschapenheid en zedelijkheid, en de meisjes van *St. Paul* in het bijzonder, uit hoofde van hare bekoorlijkheid en karakter zeer geacht. Op vastenavond heerscht hier eene zonderlinge gewoonte, men kaatst dan elkander ballen toe met welriekend water gevuld, die de gedaante van citroenen, oranje-appelen, enz. hebben. De dame begint het spel, en de heer beantwoordt het zoo levendig, dat men zelden eindigt voor dat men doornat is. Op deze karnevalsdagen trekken de inwoners gemaskerd langs de straten, en oud en jong vermaakt zich dan met vruchten kaatsen. Deze gewoonte heeft ook elders in *Brazilië* plaats, en verscheidene menschen
le-

leven van het maken dezer zonderlinge soort van handgranaten.

Het luchtgestel wordt geroemd als het gezondste van *Amerika*; de warmte is gematigd, de regens zijn niet zwaar of langdurig, en de onweders gansch niet hevig.

De vruchtbaarheid van den grond kan men opmaken uit het aantal voortbrengselen, waarmede de markt voorzien wordt, die hier overvloedig, goedkoop en in groote verscheidenheid zijn. De bolplant, *cara* genoemd, die hier zeer gewild is, evenaart den besten aardappel, en is zelfs nog meliger. Zij heeft omtrent vijf duimen middellijn, en levert, het zij gekookt of gebraden, eene heerlijke spijs op.

Voor ruim eene eeuw was deze streek rijk aan goud, en eerst, toen men door wassching dit metaal niet meer kon verkrijgen, heeft men zich op den landbouw toegelegd.

In dit groote bergland, waar men, behalve verscheidene bergketenen, een groot tafelgebergte heeft, dat als de moeder van de meeste rivieren moet beschouwd worden, vindt men drie districten of stadhoudersschappen, die, gelijk reeds getoond is, de rijkste mijnen bevatten, namelijk *Matto grosso*, *Goyas* en *Minas Geraes*.

Het kapiteinschap *Matto grosso* is zeer uitgestrekt, en wordt van de naburige landschappen afgezonderd door de stroomen *Paraguay*, *Madeira*, *Marmora* en *Guaporé*, die eene breede en natuurlijke gracht, van vijf honderd uren in den omtrek,

II.

P.

om

om hetzelfde vormen, door welke, benevens meer dan dertig rivieren, die zich in dezelve ontlasten, op vele, van elkander verwijderde punten, eene gemeenschap met het binnenste van *Brazilië* geopend wordt.

Deze streek was, bij deszelfs eerste ontdekking, zoo rijk in goud, dat de Indianen verscheidene ponden voor eene beuzeling, en vier ponden goud voor eene kat gaven, uit hoofde van de verwoesting, die de groote menigte van ratten hier aanrigtede.

Van de mijnen, die hier en in de beide volgende kapiteinschappen gevonden worden, hebben wij reeds voorheen gesproken bij de melding der delfstoffen.

Goyaz, in de binnenlanden gelegen, was voorheen zeer goudrijk, maar de eertijds rijke waschingen leveren thans weinig voordeel meer op.

Minas Geraes echter, mede in de binnenlanden gelegen, is het land van goud en vooral van diamanten. *Villa Rica* (de rijke stad) is de hoofdstad der provincie van *Minas Geraes*, en de zetel van haar bestuur. Deze stad was van jaren herwaarts beroemd als de rijkste van *Brazilië*, waarheen men al het goud uit de omliggende streken bragt.

Deze stad ligt aan de zijde van eenen grooten berg, die met anderen samenhangt, en een der hoogsten van de uitgestrekte bergketen is. Uit hoofde dezer ligging heeft dan ook de stad een' grooten voorraad van water, dat op de gemakkelijkste wijze bijna in ieder huis geleid wordt. De meeste straten loopen van den voet tot den top des bergs, en

en prikken met vele fonteinën. De stad wordt in twee kerspels verdeeld, en bevat omtrent twintig duizend inwoners, meer blanken dan zwarten. De luchtstreek is uitmuntend, en in de tuinen of terrassen, langs de helling van den berg, door kunst aangelegd en geschraagd, vindt men een' overvloed der schoonste en geurigste bloemen en der voortreffelijkste tuingewassen van allerlei soort.

Villa Rica vertoont echter thans naauwelijks eene schaduw meer van die grootheid, die het in vroegere dagen, en wel inzonderheid tusschen 1730 en 1750 bezat, toen de mijnen op het hoogste toppunt van hunnen bloei waren. Naarmate toch het kostbaar metaal verminderde, vertrokken ook vele der mijnwerkers, gedeeltelijk naar het moederland, gedeeltelijk naar *Rio de Janeiro*, en, behalve de winkeliers, zijn thans de meeste inwoners zonder bezigheid, en verwaarloozen het schoone, hun omringende land, dat, behoorlijk bebouwd, hun gewis schadeloos zou stellen voor het verlies der schatten, die deszelfs ingewanden voorheen aan hunne voorouders opleverden.

Tejuco kan als de hoofdplaats van het landschap der diamanten, of uit hoofde van het uitgelezen en aangenaam gezelschap, dat men hier ontmoet, als het hof van het mijndistrict beschouwd worden. De stad is, door hare ligging op de helling van eenen heuvel, zeer onregelmatig gebouwd, de straten zijn oneffen, maar de huizen zijn over het algemeen in goeden staat, en fraai in vergelijking met andere binnenlandsche steden. Het getal der

inwoners bedraagt zes duizend. Hoewel *Tejuca* in eene onvruchtbare streek ligt, die weinig of niets tot onderhoud der inwoners opbrengt, zoodat zij uit landerijen, die verscheidene uren van de stad verwijderd liggen, van het noodige moeten voorzien worden, zoodat zelfs het brood, dat uit maïs bereid wordt, hier zeer duur is, zoo mag *Tejuco* evenwel bloeiend heeten, uit hoofde van den omloop der geldswaarde door de diamantwerken. De jaarlijksche som toch, die door de regering voor de huur der Negers, die in de diamantmijnen werken, betaald wordt, de bezolding der opzieners, en de aankoop van allerlei benoodigdheden, bedraagt eene zeer aanzienlijke som, en dit, gevoegt bij de vraag naar diamanten van de inwoners der stad en den omtrek, brengt eenen aanzienlijken handel voort.

In de schatkamer, die alleen bezigtigd kan worden, wanneer de drie ambtenaren, die elk een' sleutel van de drie onderscheidene sloten der schatkist hebben, bij elkander zijn geroepen, worden de diamanten, in dit district gevonden, maandelijks nedergelegd, naarmate men die van de onderscheidene werken ontvangt. Zij worden zorgvuldig gewogen, en sommige afzonderlijk bewaard. De jaarlijksche hoeveelheid, die hier gewonnen wordt, kan op twintig tot vijf en twintig duizend karaten begroot worden, die, onder geleide van soldaten, naar *Rio de Janeiro* gezonden, en aldaar in de schatkamer bewaard worden. De diamanten worden in zwarte zijden beurzen gedaan en in nette kabinetjes bezorgd, en voorts in sterke kisten met ijzeren banden gesloten.

Het

Het zou gemakkelijk zijn nog verscheidene andere steden van *Brazilië* op te noemen, zoo als bij voorbeeld het bekende *Monte viedo*, eene stad op eene zacht glooiende hoogte aan de punt van een klein schiereiland gelegen, met eene haven of reede, die, schoon ondiep en geheel open voor de pamperos, echter nog de beste van de *Plata* rivier is, en een' zeer weeken en diepen slijkgrond heeft. Schoon de bevolking dezer stad tusschen de vijftien en twintig duizend zielen bedraagt, zoo bestaat zij echter slechts uit huizen van ééne verdieping, met baksteen en bevloerd, en heeft, behalve de fraaije domkerk, die echter slecht geplaatst is, weinige aanzienlijke gebouwen. De straten zijn niet geplaveid, en in drooge tijden is het gebrek aan waterleidingen een groot ongemak, de bron toch, die de stad voornamelijk van water voorziet, is twee Engelsche mijlen van dezelve gelegen.

Het gezegde zal echter voldoende zijn om onze lezers een gunstig denkbeeld van dit rijk en uitgestrekt gewest in te boezemen,

M E X I C O.

Mexico of *Nieuw-Spanje*, zoo als het kabinet van *Madrid* dit landschap steeds noemde, is eene groote en rijke afdeeling van het vaste land van *Noord-Amerika*, en wordt van den zestienden tot den veertigsten graad der breedte door de *Stille Zee* omringd. De baai van *Honduras* en het koninkrijk *Guatemala* begrenzen het ten zuiden, de golf van *Mexico* ten oosten; de *Stille Zee* en *Californiën* ten westen; deszelfs noordelijke grenzen echter, die onzekerder zijn, loopen door weinig bekende woestijnen. Het bevat eene oppervlakte van vier en zeventig duizend zes honderd negen en tachtig en eene halve vierkante mijlen, en de bevolking wordt op zeven millioen zes en negentig duizend negen honderd zielen geschat, namelijk een millioen vijf maal honderd duizend Blanken of Spanjaarden en Kreolen, twee millioenen Mulatten en Mestizen, drie millioen vijf maal honderd duizend Indianen, (zoo toch worden de inboorlingen van Amerikaansche stammen door de Engelschen genoemd), en omtrent honderd duizend Negers.

Schoon geheel *Nieuw-Spanje* in twaalf intendantschappen en drie zeer afgelegene provinciën kan ver-

verdeeld worden, kan men die echter onder twee groote afdeelingen brengen, namelijk, die der gematigde, en die der heete luchtstreek, dewijl de groote bergketen der *Cordilleras*, met hare besneeuwde kruinen en vuurspuwende kraters het Mexicaansch gebied verdeelt.

De geschiedenis der verovering van *Mexico* is algemeen bekend. Men weet toch, dat *Spanje* het bezit van dit schoone land te danken had aan FERDINAND CORTEZ, geboren te *Medellina*, in de Spaansche provincie *Estremadura*. CORTEZ was een avonturier, van een uitstekend genie en een onversaagd, maar ook menigmaal wreed, veroveraar. Hij plantte den 8ten November 1519 den Spaanschen standaard in de hoofdstad van het Mexicaansche gebied, en na den moord van keizer MONTEZUMA, en de slagting van zijnen adel, op bevel van den wreedaard ALVARADO, vooral echter na de gruwelijke doodstraf van den opvolger van MONTEZUMA, de grootmoedige GUAMORIN door CORTEZ, werd deze bevolking volkomen ten onder gebragt. CORTEZ en zijne opvolgers vestigden dus hunne magt in *Mexico*, op bloedige puinhoopen. Op de verovering volgde de dwingelandij, in al de verscheidenheid van hare gedaante, en duizenden inboorlingen sneefden onder de ijzeren roede hunner verdrukkers. Dit duurde eeuwen lang, niettegenstaande alle pogingen van verscheidene Spaansche koningen, om hun lot te verzachten; want de meeste der uit *Spanje* gezondene onderkoningen, die hunnen vorst moesten vertegenwoordigen, en de belangen der burgers

handhaven, waren de eersten, die de wetten overtraden. Omringd van koninklijke pracht en praal, oefenden zij ook eene koninklijke magt uit, en waren alleen bedacht, om, ten koste van het zweet en bloed der Indianen, groote schatten te vergaderen, ten einde, bij hunne terugkomst in het vaderland, de buitensporigste weelde te vertoonen. Dit duurde drie eeuwen, tot eindelijk in onze eeuw de bekende omwenteling in *Zuid-Amerika* tot stand kwam. Het congres van *Mexico* koos nu in 1822 Don AUGUSTIN DE ITURBIDE, tot constitutioneel keizer van *Mexico*. De keizer en het congres bleven echter niet lang eensgezind. ITURBIDE werd uit het land gebannen, en toen hij, in 1824, weder in *Mexico* kwam, op den 28sten April, door het congres ter dood veroordeeld, en in Julij 1824 doodgeschoten, en zijn lijk in eene opene kerk, den 20sten Julij verbrand. Welhaast werd nu eene nieuwe constitutie, door welke de onderscheidene provinciën van *Mexico*, tot bondgenootschappelijke republieken verklaard werden, door het congres ontworpen, en in alle intendantschappen aangenomen. De vaandels werden versierd met den Mexicaanschen adelaar, met den linkerklaauw rustende op den vijgboom der cochenille, die uit eene rots, in het midden der zee, oprees, en in den rechterpoot eene slang houdende, die hij met den bek verscheurt. Aan de eene zijde van het schild is een laurier—aan de andere een eikentak geborduurd, ter gedachtenis van de eerste verdedigers der onafhankelijkheid, die dit versiersel gekozen hadden. Thans is dus *Mexico* eene

eene republiek, die een federatief stelsel, gelijk aan dat der Vereenigde Staten van *Noord-Amerika*, heeft aangenomen. Zij is zaamgesteld uit twintig afzonderlijke staten, en een congres staat aan het hoofd der wetgevende, en een president aan dat der uitvoerende magt. De regterlijke magt is onafhankelijk. In 1825 bedroegen de inkomsten van den staat een en twintig millioen drie maal honderd een en tachtig duizend drie honderd zestig, en de uitgaven vijf en dertig millioen negen maal honderd drie en zeventig duizend drie honderd acht en veertig guldens, de oorlogsminister had hiervan vier en twintig millioenen guldens noodig. De landmagt bestaat uit twintig duizend zes honderd negentien man linie-troepen, en negen duizend drie honderd een en tachtig man landmilitie, en de zeemagt die in 1823 slechts uit eenen brigantijn, goeletten en twaalf kanoneerbooten bestond, is reeds in 1825 met vier fregatten en twintig andere gewapende vaartuigen vermeerderd.

Vera Cruz, de eerste zeehaven, waar men door-
gaans, uit *Europa* komende, aanlandt, ligt aan
de *Adriatische Zee*, op 19 gr. 11 min. N. Br. en
98 gr. 29 min. W. L. van *Parijs*. Zij wordt in-
zonderheid beschermd door de werken, welke men
op het eiland *St. Juan d'Ulva*, omtrent acht hon-
derd schreden ten noorden der stad gelegen, met
zware kosten heeft opgerigt. *Vera Cruz* heeft, naar
de landzijde, de gedaante van eenen halven cirkel,

maar is aan de zeekant regt. Deze stad, weleer de beroemde stapelplaats der koopwaren van de nieuwe wereld, is voor den vreemdeling eene zeer onaangename en tevens ongezonde plaats. Zij is omringd door vele zandheuveld, door den wind opgeworpen, als ook door dorre zandvlakten, en aan de zuidzijde door stinkende onoverzienbare moerassen. De lucht, door deze zandheuveld terug geëaatst, is bijna gloeiend, en veroorzaakt de geweldigste ziekten, zwarte braken of de gele koorts en soortgelijke doodelijke kwalen. Men heeft hier geen ander drinkbaar water, dan dat in regenbakken vergaderd wordt, die van het slot, op het eiland *St. Ulva* en van het klooster der Franciskanen, zijn de beste. Schoon HUMBOLDT het getal der inwoners op zestien duizend schat, bedraagt dit echter volgens de beste berekening, niet meer dan zeven duizend. Men vindt hier echter een aantal gieren, die als tam gevogelte langs de straten loopen, en hier dezelfde dienst, als de berghonden te *Lissabon* doen, namelijk, de stad van vuilnis te zuiveren. Zij leven in goede vriendschap met de honden, en vergasten zich vaak zamen op hetzelfde aas. Deze gieren zijn met eene uitnemende fijnheid van gezigt en reuk begaafd. Zij onthouden zich des nachts bij honderden op de daken der kerken.

De straten van *Vera Cruz* zijn regelmatig, breed en licht. De gansche stad, zoo wel als het kasteel, is van koraal (*madrepora meandrita*), dat uit zee gehaald wordt, gebouwd, en de kalk, die tot cement dient, wordt van dezelfde stof gemaakt. Schoon
men

men de stad van den zeekant ziende, zestien koepels ontwaart, worden thans echter slechts zes kerken gebruikt. Hoewel de kerken voorheen met een' grooten rijkdom van zilver prijkten, zijn zij echter thans meestal, zoo wel als bijna alle monniken- en nonnenkloosters, verlaten en in verval geraakt, sedert de Spanjaarden van hier verdreven zijn.

Het geheel der stad levert geen bevallig gezigt op, echter zijn verscheidene huizen zeer groot, ja sommige hebben drie verdiepingen, en zijn in den ouden Spaanschen of Moorschen stijl gebouwd, met eene vierkante binnenplaats, omringd door galerijen. De daken zijn plat, en de vensters met glasramen voorzien. De bouwtrant is zeer berekend voor een heet klimaat, meest altoos staat aan den voorgevel een houten balkon. Het plein, wiens eene zijde uit het paleis van het gouvernement, en de andere uit de hoofdkerk bestaat, is tamelijk fraai. De voetgangers gaan meest onder bogen, waardoor zij tegen de brandende hitte der zon, en in het natte jaargetijde tegen de slagregens, beveiligd zijn. In de stad heerscht doorgaans eene stilte, gelijk aan die eener woestijn. De vrouwen, die niet zeer schoon zijn, ziet men zelden te voet op straat, en dan nog nooit zonder een' grooten mantel, waarin zij van het hoofd tot de voeten gehuld zijn. In huis dragen zij over het hemd een zijden lijfje, met een gouden snoer vastgemaakt, hare haren zijn in een' knoop of vlecht opgebonden. Hals en armen zijn rijk met gouden ketenen, en de ooren met kostbare smaragden versierd.

Daar

Daar men, vooral in het drooge seizoen, verscheidene mijlen in het rond, geene planten ziet, zijn de groenten, die op eenen verren afstand door de Indianen herwaarts gebragt worden, zeer duur, zij zijn echter noch zoo schoon, noch in zulk eene groote hoeveelheid, en de vruchten geenszins zoo keurig, als in *Zuid-Amerika*. De vleeschmarkt is zeer walgelijk, want het vleesch wordt aan lange repen, als lederen riemen gesneden, in de zon, zonder zout, gedroogd en bij de maat verkocht. Visch is hier echter overvloedig en goedkoop. De visch, versch uit het water komende, vertoont rijker en schitterender kleuren, dan het gevogelte of de insekten, en levert, op de steenen der markt uitgespreid, al de schakeringen van het prisma op, met grooter luister dan de diámant, en verrukkelijker tint, dan het kolebrietje.

De herbergen zijn zeer slecht, men kan er zelfs geen bed krijgen.

Wanneer men van *Vera Cruz* naar de hoofdstad *Mexico* wil reizen, trekt men door eene zandwoestijn, zonder afgebakenden weg, plantsoen of bewoning naar *Xalappa*, op twee en twintig uren afstand van *Vera Cruz* gelegen. Men moet in eenen wagen, met acht muilezels bespannen, tot dezen togt vier dagen besteden, schoon men dien op eenen goed bestraten weg in acht of tien uren zou kunnen afleggen. De herbergen op dezen weg, zijn al-

allerellendigst. Zulk eene herberg of *posada* is eene groote schuur, ten deele gesloten als eene kooi, door stukken hout, die zoo ver van elkander staan, dat men buiten alles zien kan, wat binnen in dezelfde voorvalt. Het dak, van bladeren of riet, steekt aan beide zijden, ver uit, en de reizigers moeten onder deze uitstekken liggen, als zij hunne nachtrust willen nemen. Men vindt in deze herbergen niet meer dan eene schuilplaats voor den regen, en maïs voor de paarden of muilezels, men moet dus zijne eigene levensmiddelen medevoeren, en als men geene bedden medegebragt heeft, kan men op den grond liggen.

Men heeft wel bij een aanzienlijk Indiaansch dorp, eenen weg beginnen aan te leggen, maar nadat men hieraan groote sommen besteed had, is dit werk gestaakt, en er zijn thans slechts nog bouwvallige overblijfselen van te zien. Nadat men lang door eene barre streek getrokken is, krijgt het land weder een voorkomen van vruchtbaarheid, de weg, in rotsen gehouwen, wordt zeer goed, en de fraaije brug, *puenta del rey* (koningsbrug) geheeten, ligt over eene breede en snelstroomende rivier, die ter wederzijde bezet is met steile rotsen, op welke geschut geplaatst is, zoodat dit de sterkste militaire stelling tusschen den *Atlantischen Oceaan* en de hoofdstad mag genoemd worden.

Naarmate men verder voorttrekt, wordt de landstreek schooner en de lucht beter, en eindelijk ontdekkt men eiken bosschen, die voor de grenzen worden gehouden van den geduchten *vomito negro* en
van

van de gele koorts, en op den top van eenen heuvel gekomen zijnde, ziet men de schoone stad *Xalapa* voor zich liggen.

Xalappa of *Jalappa*, (want *X* en *J* hebben in het Spaansch bijna dezelfde uitspraak, namelijk die van onze *G*, en kunnen met elkander verwisseld worden), ligt een halve graad noordelijker, dan *Vera Cruz*, in een bekoorlijk en zeer gezond oord, bij een basaltgebergte. Deze plaats, van welke een bekend buikzuiverend middel *jalappa* (*convolvulus jalappe*), een voortbrengsel der gematigde luchtstreek, en vooral van de buurschap van *Xalappa*, zijn naam heeft, is door *CORTEZ* gebouwd, en was tot de vorige eeuw de groote stapelplaats der Europeaanse koopwaren voor *Mexico*. De beroemde jaarmarkt werd daar met godsdienstige plegtigheden gehouden. Thans is dit alles door de tijdsomstandigheden zeer verminderd, de stad heeft slechts dertien duizend inwoners, en het is te vreezen, dat dit getal eer af dan toenemen zal. Vele huizen aldaar zijn in den ouden Spaanschen smaak gebouwd, zij bestaan uit twee verdiepingen, en hebben eene vierkante binnenplaats, met boomen en bloemen bezet, en met eenen vijver of fontein in het midden. De daken zijn met pannen gedekt, en niet plat, gelijk te *Vera Cruz*, maar steken aan beide kanten uit om het huis tegen hitte en regen te beveiligen. Sommige hebben ramen met glazen ruiten, maar beneden meestal slecht sluitende en ver-

versierde jalouziën, eene sluiting, die aan de lucht den vrijen doortogt verleent, en voldoende is voor zulk eene heete luchtstreek.

Men vindt te *Xalappa* thans nog acht kerken, die zindelijk onderhouden worden en rijk met schilderijen, beeldhouwwerk en verguldsel gestoffeerd zijn. Het hoofdaltaar van eene dezer kerken is geheel van zilver.

De winkels hebben geen zeer gunstig voorkomen, omdat niets naar buiten of voor de vensters uitgesteld wordt, echter zijn de schoenmakers winkels, die hier zeer talrijk zijn, zeer net. Alle manufacturen, die uit *Europa* komen, zijn hier duur en van eene geringe qualiteit. De linnenbleekerijen van *Xalappa* zijn zeer beroemd, het linnen is ook zoo blank als sneeuw.

De inwoners zijn zeer beleefd, maar deze beleefdheid bestaat echter meer in woorden, dan in daden. De vrouwen komen weinig op straat, en dan, gelijk ook in de kerk, dragen zij eene volkomen eenparige zwarte kleeding en fraaije kantensluijers. De kloosters en andere godsdienstige gestichten, die hier voorheen zeer talrijk waren, zijn thans gesloten.

Men geniet hier de helderste lucht en de heerlijkste wandelingen in bosschen van Spaansche peper, mirten, balsemieke storax en heiplanten, bijna zoo groot als boomen.

Vijf Engelsche mijlen van de stad staat eene brandewijnstokerij. Het sap van het suikerriet gist in groote opene manden van ossenleder, en wordt dan

dan in eenen koperen, met hout overtrokkenen ligtsten disteleerketel overgehaald.

Hier, gelijk veelal in *Zuid-Amerika*, heerscht bij den maaltijd eene groote schaarschheid aan messen, zoodat men doorgaans slechts een mes op tafel vindt. Men verlustigt zich hier met eene tijdkering, die veel gelijkenis heeft met die van *Rome*, gedurende het carnaval. Men rolt, namelijk, kruim van brood tusschen de vingers tot balletjes, ter grootte van eene kleine noot, en poogt die dan, zonder dat men merkt van waar zij komen, iemand op het aangezicht te knippen. Men bemint ook het dansen naar de guitar. Het gewone besluit van alle Spaansche plaazierpartijen is het spel, en aanmerkelijke sommen worden in korten tijd gewonnen en verloren.

De weg van *Xalappa* tot *Las Vegas* is zeer aangenaam. Bergen, bedekt met prachtige boomen en de schoone gewassen der keerkringen, leveren een verrukkelijk gezigt op. Op dezen togt ontmoet men ook eene zeer fraaije *hacienda* of pachthoeve. Die hoeven zijn van eene zeer groote uitgestrektheid, men ontmoet kudden van meer dan vier duizend varkens, die tot eene enkele *hacienda* behooren. Volgens de Mexicaansche wetten, zijn zij, die zulk eene boerderij aanleggen, verplicht om tevens eene kerk bij dezelve te bouwen. Op den afstand van zeven of acht uren van *Xalappa* begint het gewest der

der pijnboomen, en de omtrek is verscheidene uren gaans in het rond, een uitgestrekt veld van half verbrand metaalschuim; de lava en de opeengestapelde puimsteen zijn gedenkteeken van de laatste verwoesting door eenen, thans niet meer aanwezigen, vulkaan veroorzaakt. Na drie of vier Engelsche mijlen op dit bed van vulkaansche stoffen voortgetrokken te zijn, komt men eensklaps weder op eenen bodem van zand en klei, en in het Indisch dorp *Las Vegas*. De huizen zijn hier gebouwd van planken en balken, met daken van latten.

Buiten dit dorp neemt de vruchtbaarheid duidelijk weder af, en het schoone uitzigt verdwijnt, want eene uitgestrekte zandvlakte geleidt naar de stad *Perote*.

Perote ligt twaalf duizend voeten boven de oppervlakte der zee, en juist aan den voet van het gebergte. Schoon de huizen vrij hecht van steenen gebouwd zijn, gelijkt echter hun uiterlijk voorkomen, meer naar gevangenissen, dan naar gewone woningen, men ziet naauwelijks een venster of schoorsteen. De groote *posada*, schoon uiterlijk zeer verschillend van de kooijen, die op den weg van *Vera Cruz* naar *Xalappa* voor herberg dienen, levert echter van binnen weinig geriefelijkheden op. In alle vertrekken vindt men geen ander huisraad dan eene rustbank en eene oude tafel, waarop nooit een tafellaken komt en die nimmer gereinigd wordt.

II.

Q

De

De plaats van een' kandelaar wordt door een gat in de tafel vervangen.

Bij en in *Perote* wordt de Amerikaansche agave of groote aloë (*agave Americana L.*, hier de *maguey* genoemd), in menigte gevonden. Deze agave groeit tot eene aanmerkelijke hoogte, haar stam is meer dan twintig voeten hoog, en de bladeren zijn tien voeten lang, vijftien duimen breed en acht duimen dik. Als zij bloeit gelijk zij naar eene prachtige kerkkroon, die hare, met schitterend gele bloesems bedekte armen, uitstrekt. Deze plant is voor de bewoners dezer gewesten zeer belangrijk, vooral omdat men uit dezelve den zoo zeer geliefkoosden drank de puelche, pulgue of pulk maakt (*).

De vreemdelingen verkiezen dezen aloëwijn, die zoetachtig zuur van smaak is, wanneer hij vers is, maar de inboorlingen drinken dien zelden eer hij eenen zeer sterken smaak, en eene stinkende onaangename lucht heeft aangenomen. Iemand, die dertig of veertig duizend stammen plant, laat aan zijne nakomelingen eene rijke erfenis na. Bij *Toluca* zijn plantsoenen, die veertig duizend livres opbrengen, en sommige familiën van *Chocula* bezitten plantaadjen van agaves, die een millioen livres waardig zijn. Sommige gedeelten van deze plant worden in de geneeskunde gebruikt, en de wortel, met suiker toe bereid, levert onderscheidene soorten van confituren op.

In

(*) Zie over deze aloë of maguey en derzelver veelvuldig gebruik. D. I. bl. 250.

In het drooge jaargetijde wordt men in de dan barre en verdroogde velden buiten *Pirote* menigmaal misleid door iets, dat naar water lijkt, en waarin de beeldtenissen der omringende voorwerpen op de zonderlingste wijze teruggekaatst worden. Dit verschijnsel, dat wij opdoeming noemen, wordt veroorzaakt door de breking der lichtstralen, terwijl zij door eenen dampkring gaan, wiens onderscheidene lagen verschillende graden van digtheid hebben.

Van *Pirote* naar *Puebla* trekkende, komt men eerst te *Ocho d'Agua*, eene welgelegene stad, waar een ongemeene overvloed van gevogelte is, en vervolgens te *Napaluca*, waar eene fraaije kerk, met de schoonste schilderijen versierd, gevonden wordt.

Het intendantschap *Puebla*, dat ten naauwste aan *Mexico* grenst, ligt tusschen 16 gr. 57 min. en 20 gr. 40 min. N. Br., en dus geheel onder de heete luchtstreek. Hier vindt men ook den hoogsten berg en vulkaan van gansch *Mexico*, den *Popocatepetl*. Deszelfs hoogte wordt op zestien duizend zes honderd zes en twintig Parijsche voeten geschat.

Onder de beroemdste plaatsen van dit intendantschap, behoort de hoofdstad *Puebla de los Angelos*. Deze schoone en regelmatige stad is in 1533, door de Spanjaarden gesticht. De straten zijn regt, breed en doorsnijden elkander regthoekig. Zij zijn schaakswijze met groote steenen bestraat, en dus op eene

wijze, die even aangenaam voor het oog, als hecht en sterk is. Aan beide kanten der straat is een zeer net pad voor de voetgangers.

De huizen zijn groot, meestal drie verdiepingen hoog, met platte daken. Sommigen dezer zijn met pannen van verschillende kleuren gedekt, die in mozaïk geschikt, tafereelen, meestal uit de Heilige Schrift ontleend, voorstellen. De voorgevels van sommige huizen zijn in natten kalk beschilderd, en de meeste hebben fraaije ijzeren balkons en uitstekende daken met porseleinen pannen. Elk huis heeft eene vierkante binnenplaats, met galerijen omringd, welke platten vol staan van porseleinen vazen met bloemen, die het oog verlustigen en eenen aangename geur verspreiden. De vertrekken zijn ruim, en de bepleisterde muren met waterverw net beschilderd, want hier vindt men geene behangsels. De vloeren zijn meestal van hout, zonder tapijten. Bijna elke woning heeft eene bron van goed water, dat door buizen, van gebakkene potaarde, in de vertrekken geleid wordt, en in het heete jaargetijde eene verkwikkende koelte oplevert. De bovenste verdieping wordt gewoonlijk door het huisgezin bewoond, het onderhuis dient tot winkel, kantoor, magazijn, enz. en in de tusschenverdiepingen huisvesten de winkeliers en bedienden.

Puebla heeft zestig kerken, negen monniken- en dertien nonnenkloosters, benevens drie en twintig collegiën, die alle prachtig zijn. De hoofdkerk, die een der zijden van de groote markt beslaat, is een groot gebouw, van buiten wel eenvoudig, maar
van

van binnen rijk verguld en versierd. Het hooge altaar, op zich zelf een tempel, is zeer sierlijk en in den besten smaak bewerkt. Het beslaat een groot gedeelte der kerk en reikt tot aan den koepel. Het is zaamgesteld uit het schoonste marmer en de kostbaarste steenen die *Nieuw Spanje* oplevert; deszelfs talrijke zuilen met hare plinten en kapiteelen van gebruieneerd goud, en de prachtige beelden en vazen van zilver, leveren een gezigt op, dat men elders te vergeefs zal zoeken.

Tot deze kerk behoort ook een gesticht van godsdienstige afzondering, waarin personen, van beide seksen, die zich in stilte tot het ontvangen der sacramenten willen voorbereiden, gedurende eene week, zonder eenige kosten, hun verblijf kunnen houden. Het gebouw is ruim en prachtig, en bestaat uit twee afzonderlijke gedeelten, het eene voor wereldlijke, het andere voor geestelijke, elk met een' fraaijen tuin voorzien, waarop de vensters van de cellen der boetelingen uitzien. Elk heeft eene gemakkelijke cel, voorzien van eene houten bedstede, eenen stoel, eene tafel, en een klein net gewerkt kruis.

De vensters der meeste kerken bestaan uit plinten van hard en zeer doorschijnend albast, dat een zacht en zuiver licht doorlaat, veel gelijkende naar dat van den maneschijn, in deszelfs heldersten glans. Men vindt de stof in eene mijn nabij de stad.

Puebla heeft negentig duizend inwoners, die meestal rijk zijn, de prachtige rijtuigen, bespannen met rijk getuigde muilezels, en gevolgd door bedienden, in schitterende livrei, bewijzen dit.

De regering dezer stad bestaat in vier alcades, die zestien ondergeschikte overheden onder zich hebben. De politie is hier zeer goed. Op alle pleinen staan fraaije huurrijtuigen met muilezels gespannen.

De markt wordt wel voorzien van mondbehoeften door de Indianen, behalve van visch, die schaars en duur is om den verren afstand van de zee. De markt begint, gelijk in alle steden van *Mexico*, met het aanbreken van den dag.

Puebla was eertijds zeer beroemd door deszelfs fabrieken van grof laken, maar die tak van nijverheid is thans geheel vervallen. De zeep is een der voornaamste handelsartikelen dezer stad, en wordt door geheel *Nieuw Spanje* verzonden.

De alameda of openbare wandelplaats beantwoordt niet aan de verwachting, ook ziet men hier geene vrouwen; men ontmoet over het algemeen ook geene vrouwen van eenig aanzien dan bij de processïen, of wanneer zij naar de kerk gaan.

Cholula, waar men van *Puebla* midden door koorenvelden en agaveplantaadjes komt, was voor de verovering door de Spanjaards, eene der aanzienlijkste steden van het Mexicaansch gebied. Zij was beroemd door hare afgoden, en de Heidensche godsdienstplegtigheden, die hier plaats hadden. Zij beslaat thans nog eene aanzienlijke ruimte, en heeft verscheidene breede en regelmatige straten, met huizen, meestal slechts van eene verdieping, en platte daken.

Om nu van eenige kleine plaatsen tusschen hier en

en *Mexico* gelegen, niet te spreken, zullen wij onze lezers liever met deze hoofdstad eenigzins uitvoeriger bekend maken.

Het merkwaardigste gedeelte van het intendant-schap *Mexico*, voorheen *Anahuac*, is de stad en het dal van *Mexico*, en de haven van *Acapulco*.

Het dal van *Mexico* ligt in het middelpunt der *Cordilleren*, op eene hoogte van zes duizend acht honderd een en dertig voeten, en is door hoogere bergen van eenen porfier en bazaltachtigen steen omringd. Deze bergmuur is aan de zuidzijde het hoogste, door de twee vulkanen *Popocatepetl*, die zestien duizend zes honderd zes en twintig, en *Ixtaaccihual*, die veertien duizend zeven honderd dertig, en door den berg *Mecameca*, die zeven duizend zes honderd vier en veertig Parijsche voeten hoog zijn.

Midden in het groote dal, dat eene eironde gedaante heeft, liggen vijf meren. Het grootste, dat van *Texucco*, het kortst bij de hoofdstad gelegen, is omtrent duizend en tien Fransche vierkante mijlen, de vier overige bedragen slechts twee en twintig zulke mijlen. Om overstromingen voor te komen, heeft de Nederlander HENDRIK MARTINS, die in *Spanje* opgevoed was, in 1608 een kanaal begonnen, dat vervolgens met groote kosten voortgezet is. Dit kanaal is vier en drie kwartier uren lang, en loopt een kwartier door den heuvel van *Nor-*

histongo, zeer diep, ja ten oosten van *Cerro de Sincoa* meer dan negentig toises onder den grond.

Mexico, de hoofdstad van geheel *Nieuw Spanje*, is gelegen aan de kleine rivier of het kanaal van gemeenschap tusschen de meren *Tezucco* en *Xochimilco*, op 19 gr. 27 min. 57 sec. N. Br. en 101 gr. 25 min. 20 sec. W. L. van *Parijs*. De stad heeft de gedaante van een vierkant, elke zijde van acht duizend twee honderd vijftig voeten.

De omtrek is stil, armoedig en eenzaam, maar als men in de stad zelve komt, wordt men verrukt door de regelmatigheid en breedte der straten, en door de grootheid der gebouwen, in een groot-schen stijl van poreuzen, mandel en porphiersteen met glasachtig veldspath, hecht en sterk gebouwd.

Vele straten zijn meer dan twee mijlen lang, geheel regt en effen, met een uitzigt op de bergen, die het dal omringen. De meeste huizen hebben twee verdiepingen, zijn bevallig versierd, en prijken met twee balkons van geschilderd of verguld ijzerwerk, ja somtijds van metaal. De verdiepingen zijn doorgaans vijftien voeten hoog. Men komt in het benedenhuis door eene poort, met metaal versierd, die somtijds dertig voeten hoog is, dan treedt men op het binnenplein, waar elke verdieping eene galerij heeft, die eene voor regen en zon beschutte wandelplaats oplevert. Naar de bovenste verdieping, door den eigenaar bewoont, gaat men langs eenen afzonderlijken fraaijen steenen trap. De gevels der huizen zijn meestal met waterverw wit, rood of helder groen geschilderd, en door de droogte van het

het klimaat behouden deze kleuren jaren lang hare frischheid. Sommige gevels zijn met schriftuurplaatsen of dichtregels, aan den Zaligmaker of de heiligen gewijd, beschreven, andere echter zijn geheel bedekt met porseleinen tegels, waarop bijbelsche geschiedenissen, enz. geschilderd zijn. De muren der groote trappen zijn veelal op dezelfde wijze bekleed en prikken met een' overvloed van verguldsel.

Het inwendige der huizen beantwoordt echter geenszins aan het uitwendige. Het sluiten der mijnen, de verwijdering der rijke Spaansche familiën, en de zestienjarige beroerten, hebben groote en nadeelige verandering in het vermogen van verscheidene bijzondere personen te weeg gebragt, waarvan de gevolgen, vooral in de hoofdstad, in het oog vallen. Over het algemeen vertoont deze stad thans nog slechts eene schaduw van die grootheid en rijkdom, die zij eene eeuw na de verovering door CORTEZ bezat.

De *plaza major* of groote markt van *Mexico*, is allerfraaist. De hoofdkerk beslaat de oostelijke zijde van dit plein, en is beroemd wegens haren rijkdom en luister, zij is omtrent vijf honderd voeten lang, en staat op dezelfde plek, waar voorheen de groote tempel of *teocalli* der oude Mexicanen stond. Men vindt hier, zoo min als in andere Mexicaansche kerken, noch banken, noch zitplaatsen, de arme Indiaan knielt naast den aanzienlijksten ambtenaar, op den grond, die altijd onbevloerd is, om de lijken te ontvangen. Op deze begraafplaats vindt men niet alleen geene grafschriften, maar zelfs niet eens den

naam van den overledene. De begrafenis geschiedt ook zonder eenige staatsie, en dezelfde draagbaar dient sedert jaren tot het overbrengen der dooden.

Het klooster der Franciskanen is zulk een ruim gesticht, dat een vreemdeling, zonder gids, in al de gangen zeker zou verdwalen. De kerk zoo wel als het klooster, zijn behangen met schilderijen, de mirakelen en het leven van den stichter der orde voorstellende. Het klooster der Dominicanen, dat benevens de kerk, merkwaardig is door de grootte van het gesticht en den rijkdom der inrigting, is sedert de onafhankelijkheid in eene staatsgevangenis verandert. Het paleis der inquisitie staat in dezelfde straat juist tegenover hetzelfde, de aangeklaagden wegens misdaden tegen de kerk, werden daar opgesloten, dicht bij het paleis is de gerechtsplaats. Deze vreesselijke regtbank is echter reeds door keizer ITURBIDE afgeschaft geworden.

Het paleis van den voormaligen onderkoning is een aanzienlijk en zeer uitgestrekt gebouw, beslaat de gansche zuidelijke zijde van de groote markt, en bevat vele collegiën, de gevangenis, de boekerij, de lands boekdrukkerij en den kruidtuin. Deze tuin is, naar de Spaansche wijze, overheerlijk ingerigt, met donkere lanen, omzoomd met groote en fraaije bloemen. Deze lanen loopen uit op eenen grooten vijver, in het midden van den tuin gelegen, die steeds door eene bron van water voorzien wordt. Van daar besproeijen kleine beekjes duizenden planteu, die den Europeaan onbekend zijn, en in dit klimaat van altoos durende lente bloeijen,

zon-

zonder door de handen van menschen gekoesterd te worden. De beroemde boom der handen (*chei-rostemon platonoides*) van HUMBOLDT, en BONPLANT, waarvan wij in het vervolg zullen spreken, groeit hier in eene groote volmaaktheid.

Het hospitaal van JEZUS, gesticht en begiftigd door CORTEZ, is groot en in het vierkant rondom eene binneplaats gebouwd. De vertrekken voor de zieken en ambtenaren zijn net en luchtig.

Tegenover het Franciskaner klooster staat de bank van leening. De in dit gesticht gebragte goederen blijven hier tot een bepaalden tijd te pand voor de betaling der voorgeschotene som met derzelfer zeer geringe interessen. Hier is dus de ongelukkige niet overgeleverd aan persoonlijke hebzucht, dewijl de ambtenaar, die deze inrigting beheert, geen personeel belang bij de te bewijzene dienst heeft.

De mineria of de school voor de mijnen, is een gebouw, dat in grootte en schoonheid van bouw-
orde, al wat *Europa* van dien aard oplevert, overtreft. Maar daar het op eenen moerassigen grond gesticht is, zoo begint het, schoon het slechts weinige jaren bestaat, reeds zeer te vervallen, ja is gedeeltelijk ingestort.

Mexico bezit slechts éénen schouwburg. Hij is aanmerkelijk groot, heeft inwendig de gedaante van een hoefijzer, maar het tooneel is niet groot. De plaats voor de aanschouwers bestaat in eenen bak en vier reijen loges, die bij de maand of voor het seizoen verhuurd worden.

De alameda of openbare wandelplaats ten noorden
der

der stad, bestaat uit bestrate paden, versierd met fonteinen en beelden van een' slechten smaak. Het *passeo*, geschikt voor paarden en rijtuigen, is omtrent twee mijlen lang, en aan beide zijden met boomen beplant. De weg eindigt plotseling bij eene brug, door welke het kanaal van *Chaco* vloeit. Het gezicht der Indianen, die in hunne kanoos van hunne zondagsche speelvaart op dit kanaal huiswaarts keeren, is zeer aangenaam.

Aan de zijden van dit kanaal liggen vele kleine dorpen, en bij sommige dezer vindt men de *chinampas* of drijvende tuinen. Deze zijn door kunst gemaakte eilandjes, van vijftig tot zeventig roeden lang, en slechts vier of vijf roeden breed. Hoewel de natuur in verscheidene landen, die aan groote wateren gelegen zijn, uit het weefsel van wortels, doode planten, levende gewassen, en van de daar aanklevende aarde, groote brokken doet ontstaan, die als eilandjes op het water drijven, zoo maakt men echter van dit drijvend land nergens zulk een goed gebruik, dan in *Mexico*, reeds sedert de veertiende eeuw geschied is. De Azteken toch, omringd door dreigende vijanden, trachteten midden in de meren, uit het weinige, dat de natuur ter hunner bescherming en onderhoud aanbood, de meest mogelijke voordeelen te trekken. Zij verbonden de drijvende eilandjes door struiken, bedekten die met vruchtbare aarde, en maakten die tot een' hof vol moeskruiden, vruchten en bloemen. De markt van *Mexico* wordt grootendeels uit deze *chinampas* voorzien. Door middel van groote in den grond

grond geslagene palen verandert men die eilandjes naar verkiezing van ligging.

De groote markt, hoe ruim ook, kan echter naauwelijks de menigte van groenten bevatten, die hier dagelijks door de Indianen gebragt worden. De grond is geheel bedekt met al de gewassen van onze moestuinen, en vele andere, aan deze gewesten eigen, welker namen bij ons weinig bekend zijn. Een vreemdeling kan zich niet verzadigen met die vruchten en groenten te beschouwen. Men moet ze zien om een begrip te krijgen van deze wonderbare voortbrengselen van het klimaat der keerkringen. De Indianen brengen hier ook eene groote verscheidenheid van wilde watervogels, want tamme zijn in dit gedeelte van *Nieuw Spanje* bijkans onbekend. Hier vindt men ook kalkoenen, duiven, hazen, konijnen en gevogelte in overvloed. De visch echter is duur en schaarsch, het meer levert slechts een gering aantal soorten op, de witte visch (*pesca blanca*), die in gedaante en smaak naar spieringen gelijk, is de beste. Ook vangen zij in het kanaal en de grachten eene soort van kleine maar fijne vischjes, niet meer dan twee of drie duimen lang, die zij in de groote bladeren, die de aren der maïs omringen, op den rooster braden. Zij smaken uitmuntend, schoon zij zelden op de tafels der rijken gevonden worden. Schildpadden, kikvorschen en de axaletls, eene soort van salamander, vrij veel gelijkende naar de hagedis, worden in menigte ter markt gebragt, en zijn alle goed tot spijs. Ten tijde van CORTEZ waren dezen laatste zoo talrijk te

Me-

Mexico, dat zijn leger zich voornamelijk daarmede voedde. De vleeschmarkt is ook wel voorzien van rund-, schapen- en varkensvleesch, en vooral in de lente van dat der jonge geiten, die zeer overvloedig en goedkoop zijn. Kalfsvleesch is hier verboden. Behalve levensmiddelen, worden ook wollen en katoenen stoffen, bereide huiden, pottbakkers en mandemakers werk, ter markt gebracht.

De munt, eene inrigting van eene aanmerkelijke uitgestrektheid, die een gedeelte van het paleis des voormaligen onderkonings beslaat, is zeer gebrekkig, in vergelijking van de gemakkelijker en vollediger wijze van werken in *Europa* in gebruik.

Het is voor een' vreemdeling ondoenlijk, geheel en al in de herbergen te leven, de beste toch geven noch bedden, noch meubelen, en zoo men geen akkoord maakt, wordt men schaamteloos bedrogen. Gestoffeerde vertrekken zijn moeilijk te krijgen, men is dus genoodzaakt ongestoffeerde te huren, en die van het noodige te voorzien.

De winkels te *Mexico* geven geen denkbeeld van den rijkdom der stad, want er wordt niets aan de vensters uitgestald, en de inrigting is ouderwetsch. De goudsmiden werken ook nog op den ouden voet. De juweelen en edele gesteenten zijn zeldzaam en duurder dan in *Europa*, maar de fabrieken van gouden en zilveren galons en passement zijn tot den hoogsten trap van volkomenheid gebracht, en deze artikelen veel goedkooper dan bij ons. De kleedermakers verdienen grof geld, en het laken is driemaal duurder dan in ons land. Het eerste

ge-

gezig van een' modewinkel doet een' Europeaan verbaasd staan. Twintig of dertig knechts, met bruine aangezigten en groote knevels, zijn bezig met kleedjes van neteldoek te naaijen, bloemen te maken, mutsen te plooijen, enz.

De confituren zijn te *Mexico*, waar zij veel gebruikt worden, in groote verscheidenheid, uitmuntend en tot zeer matige prijzen. Men heeft hier meer dan vijf honderd conserven, waarvan geene naar de onze gelijk.

De handel in specerijen en geneesmiddelen brengt zeer veel op, want de prijs dezer artikelen is schreeuwend hoog. Ook beslaat eene apotheek wel zesmaal meer ruimte dan bij ons. De barbiers zijn zeer deftig, hunne winkels talrijk en sierlijk, en het scheerloon hoog, en eene barbiers bediening staat gelijk met de visite van een' geneesheer.

Het schrijnwerken is hier zeer gebrekkig en kostbaar, zij hebben weinig van de werktuigen onzer kastemakers, en kennen naauwelijks de houtsoorten. De beste meubelen der aanzienlijken komen meerendeels uit *Noord-Amerika*. De planken worden door de inboorlingen met kleine bijlen uit de boomen gehouwen, zoodat elke boom slechts eene plank oplevert. Houtzaagmolens zijn hier niet bekend.

De zadelmakers echter overtreffen alle Mexicaansche werklieden. Hunne rijtuigen zijn hecht, fraai geschilderd, en uitmuntend verlakt en verguld.

Kuipers worden hier niet gevonden. Varkenshuiden, als blazen toebereid, bekleeden de plaats van kuipen en vaten, en worden langs de straat te koop

koop geveild door mannen, die dezelve aan lange stokken hangende, op de schouders dragen.

De bakkerijen zijn zeer uitgestrekt, en leveren het lekkerste brood, maar zij, die het bakken, leven bijna in eene volstreckte slavernij; men wilde bij de omwenteling, dit vernederend gebruik afschaffen, maar dra kon men geen tarwebrood meer krijgen, en was genoodzaakt de oude gewoonte weder te herstellen.

Wijnhuizen zijn maar al te gemeen, en worden vooral veel door de Indianen bezocht, die hier het grootste gedeelte verteren van hetgeen zij zoo zuur verdiend hebben.

De waterdragers, die hier zeer talrijk zijn, halen het water uit de bakken der waterleidingen, en brengen het in de huizen in groote kannen, gedragen op den rug, en vastgemaakt aan eenen riem, die over het hoofd loopt. Zij zijn meestal groote zuipers, en de minste hunner hebben eene woning.

De groote uitgebreidheid van de stad veroorzaakt dat men de anders aanmerkelijke bevolking van een maal honderd zeven en dertig duizend inwoners naauwelijks opmerkt.

De kleeding der onderscheidene klassen van de bewoners der stad *Mexico*, is zeer verschillende. De kleederen der Spanjaarden en aanzienlijkste blanken verschillen weinig van de Europesche. De vrouwen zijn op straat en in de kerk steeds in het zwart ge-

gekleed, met een' ligten sluijer over het net gekapt haar, keurig schoeisel, en zijden kousen.

De kleederdragt der landedellieden of payanos, is zeer kostbaar. Zij dragen geborduurde broeken, meest van gekleurd leder, open aan de kniën, en versierd met een aantal ronde, zilveren knopen en breede gouden galons; een gebordurd hemd, een kort vest en over hetzelfde een' mantel van fijn laken, fluweel of fraai geschilderd katoen, meestal gebordurd of met gouden galons versierd. Hunne schoenen of halve laarsjes zijn van dun leder, en over dezelve loopen riemen van kaneelkleurig leder kruiselings om het been, en worden dan met versierde kousenbanden vastgebonden. De dames dragen gewoonlijk een gebordurd hemd, eene soort van vest, dat van voren open is, en een' rijk geborduurden rok van fijn laken, van eene rozeroode of scharlaken kleur. De dragt der armste klasse is verschillende. De afstammelingen van eene vermeniging van Spanjaarden en Inboorlingen, hebben slechts eene wollen deken om het hif geslagen; de eigenlijke Mexicanen dragen een' strooijen hoed, een naauw vest met korte mouwen, en korte broeken van leder, geiten- of bizamzwijnsvel, met het haar naar buiten, en hun schoeisel bestaat in lederen voet-zolen. De vrouwen dragen slechts een vest en kort rokje, en hare haren zijn aan beide zijden van het hoofd met roode veters gevlochten. Als zij lang in de zon moeten zitten, leggen zij een kool- of ander groot blad op het hoofd.

De hutten der Indianen verschillen naar het kli-

II.

R

maat

maat waar zij wonen. Die zich in de heete gewesten ophouden, wonen slechts in hutten van riet of latten, met bladeren gedekt. Maar op de bergen bestaan hunne woningen uit opeengestapelde balken of gebakkene of in de zon gedroogde steenen. Hun huisraad bestaat in eene mat op den grond, of een opgehangen net, om voor bed te dienen, eenige aarden potten en kalabassen, met eenen steen om maïsbrooden op te bakken, en hunne pracht in een lomp beeld van eenen heiligen of eene slechte plaat, benevens eenige aarden bloempotten. Met dat al zijn zij zeer vergenoegd en tevreden met hun lot.

De paarden van *Mexico* zijn wel klein, maar vol vuur en zeer levendig. Zij worden alleen onder den man gebruikt. Men laat hun hier hunne staarten en ooren behouden, maar roskamt hen nooit, behalve bij de grooten; des avonds, na een langen togt, worden zij rijkelijk met water begoten. Zij hebben nooit een leger van stroo, maar slapen op den blooten grond. Over dag, op de binnenplaatsen vastgebonden, verbeiden zij geduldig hun avondvoeder, dat uit stroo van maïs, of als zij bereiden worden, uit de korrels van dit gewas bestaat. Op reis pleistert men nimmer om hun water te geven, de minste zijn beslagen, en die beslagen zijn hebben slechts twee hoefijzers. De zadels en het tuig zijn groot en lomp. In de *hacienda's* worden zij in

me.

menigte opgekweekt, en zijn daar goedkoop. Men laat die in den staat der natuur loopen, totdat men hen noodig heeft, dan worden zij met een' strik gevangen, geblinddoekt en terstond met een geducht gebit bereiden. Zij spannen wel, gedurende het eerste kwartier, al hunne krachten in om hunnen ruiters af te werpen, maar bespeurende, dat dit vruchteloos is, onderwerpen zij zich geduldig, en veroorzaken doorgaans naderhand weinig moeite.

Men verkiest gewoonlijk de muilezels boven de paarden tot het vervoeren van koopwaren, en reizen van langen duur, omdat zij sterker en meer geschikt zijn om vermoeijenis en ontbering te verduren. Van den oogenblik af, dat de muilezel aangespannen wordt, tot op het einde eener dagreis, al duurt die lang, en al moet hij door slechte wegen, in de brandende hitte trekken, krijgt hij noch voedsel, noch een' druppel water. Op verre tochten zet men acht of tien muilezels voor eenen wagen, die met huisraad, bedden en levensmiddelen beladen is, en elken avond ontladen, elken morgen op nieuw geladen wordt, dewijl men, gelijk reeds gezegd is, in de *posada's* niets dan een sober verblijf vindt.

Ontelbare kudden hoornvee grazen in de grooté vlakten en rondom de boerderijen. Alle morgen, komen een aantal melkkoeijen, met hunne kalveren in de stad, en de warme melk wordt aan de huizen verkocht. De stad wordt ook van melk voorzien door de naburige *hacienda's*. De boter is duur en zeer middelmatig, zij wordt gebragt door India-

nen, in bladeren, die de aren der maïs omringen. De kaas is tamelijk goed, maar zeer schaars en duur. Op de bergen weiden groote troepen geiten, en in April en Mei wordt de markt rijkelijk voorzien van vleesch der jonge geiten, dat bijna zoo goed is als lamsvleesch.

De handel in varkens is zeer aanzienlijk, en wordt door rijke particulieren van *Mexico* gedreven. Zij dragen eene buitengewone zorg voor de gezondheid en zindelijkheid dezer dieren. De inrigting tot dat einde, verdient nagevolgd, en dus ook beschreven te worden. De gebouwen, tot deze inrigting vereischt, zijn zeer uitgestrekt, en bestaan, behalve de woning, in een pakhuis, slagterij, plaatsen om het haar af te zengen, groote schuren om af te hakken, vertrekken om te zouten en te rooken; voorts in houten kuipen voor het reuzel, waarvan men zich in de Mexicaansche keukens meestal in plaats van boter bedient. Hierbij moet nog eene zeep-fabriek gevoegd worden, tot welke het overschot van het smeer gebezigd wordt, en eindelijk plaatsen om bloedworst te maken, die aan de arme lieden verkocht wordt.

Achter deze gebouwen staan de varkenscotten, voor acht honderd of duizend dezer dieren. Zij bestaan in eene rij van hokken, die dertig voeten lang zijn, maar een laag dak en lage ingangen hebben. Voor die hokken is een plein van vier en twintig voeten, dat in het midden eene waterleiding heeft, die van helder water uit eene wel voorzien wordt, en met een' steenen muur omringd is, in wel-

welke gaten zijn, door welke de varkens slechts den snuit kunnen steken. Water is hun eenigen drank, en hun voedsel bestaat in het bevochtigd maïs, dat op geregelde uren op den grond wordt gestrooid, en deze grond wordt op het plein en in de hokken geheel droog en zindelijk gehouden. Ook is er een bad voor het huis, waarin de varkens dagelijks gedreven worden, omdat de ondervinding geleerd heeft, dat zindelijkheid een voornaam vereischte is om hen zoo vet te doen worden. Behalve verscheidene Indianen, die deze dieren zorgvuldig oppassen, worden nog twee Indiaansche jongens, met goede longen, gehouden, die elkander verpoozende, den ganschen dag zingen om de varkens te vermaken, en die tevens de kleine geschillen, in deze maatschappij ontstaan, moeten bijleggen.

Deze inrigting is wel kostbaar, maar brengt evenwel ook goede interessen op.

De voeding en opkweeking van den hond, wordt geheel aan het toeval overgelaten. Elke plaats wemelt van die dieren, die zoo wel om hun aantal als verlaten toestand, des nachts voor den reiziger gevaarlijk zijn. Op het gebergte wordt eene soort van kleine wilde honden gevonden, die slechts zeven of acht duimen lang zijn, veel naar een hazewindje gelijken, met een groot uitstekend voorhoofd, lange ooren en langen staart, en in de aarde wroeten.

In *Mexico* vindt men nog een dier, *cocoyoti* genoemd, dat het midden houdt tusschen den wolf, den vos en den hond. Het heeft twee derden der grootte, als ook de gedaante en kleur van een' wolf.

Zij maken een vreesselijk gejoel als zij op lammeren enz. jagen, maar vallen echter nooit menschen aan.

Niet ver van *Mexico*, dat op de puinhoopen van het oude, veel prachtigere, gesticht is, want dit werd bij de inneming door CORTEZ, bijna huis voor huis gesloopt, legt de oudtijds zoo beroemde stad *Tezcuco*. De grondvesten en overblijfselen der tempels, vestingwerken, paleizen en andere uitgestrekte gebouwen, leveren genoegzame bewijzen op van den voormaligen luister dezer stad. *Tezcuco* was, voor de verovering van *Mexico*, de zetel van de Mexicaansche letteren en kunsten, het *Athene* van *Zuid-Amerika*, de verblijfplaats der geschiedschrijvers, redenaars, dichters, kunstenaars, en van beroemde mannen in die wetenschappen, die deze volken toen beoefenden. De oude handschriften of teekeningen op reehuiden, of eene soort van papier, uit de vezels der groote aloë bereid, die op bevel van MONTEZUMA vervaardigd werden, en dienden om berigten van de bewegingen der Spanjaarden te geven, kunnen dit gezegde staven. Het paleis der oude caziquen, of schattingplichtige koningen van *Tezcuco*, moet, naar de overblijfselen te oordeelen, een grootsch gebouw geweest zijn. Dit gesticht had eene uitgestrektheid van drie honderd voeten, en maakte eene der zijden uit van het groote plein; het was gebouwd op afhellende terrassen, trapsgewijze boven elkander uitstekende.

Twee

Twee mijlen van deze stad is eene plaats, het *bano de Montezuma* geheeten, dat oudtijds tot een bad voor dezen monarch gediend heeft. Het ligt op eenen kegelvormigen berg, is uit de rots gehouwen, en maakt een uitstek, gelijk een zwaluwennest aan een huis. Het is eene schoone kom, twaalf voeten lang en acht voeten breed, met eenen put van vier voeten diep in het midden, en met eene borstwering van derdehalf voeten hoog omringd. In hetzelfde staat een troon of zetel, gelijk die der koningen op oude schilderijen. Er zijn ook trappen om in het bad te klimmen, en dit alles is, met wiskunstige naauwkeurigheid in de rots van porphyrt, volkomen glad, gehouwen.

Boven op de hoofdkerk van *Mexico* kan men die gestichten zien, die met de piramiden van *Egypte* wedijveren. Verscheidene piramiden staan op de vlakte van *Ohemba*, en onder deze eene groote, wiens grondslag eene lengte van zes honderd vijf en veertig voeten, en wiens hoogte ruim de helft der breedte bedraagt. Boven op den top wordt een oppervlakte van eene aanmerkelijke uitgestrektheid gevonden, waar waarschijnlijk een tempel of standbeeld gestaan heeft. Alles is echter zeer vervallen, en men weet niets met zekerheid, noch van de oudheid, noch van het oogmerk, noch van de wijze van opbouw dezer piramiden.

De belangrijkste stad, naast *Mexico*, hoewel thans slechts eene ellendige zeeplaats, is *Acapulco*. Hier

wonen nu naauwelijks vier duizend menschen, maar voorheen nam, bij de aankomst der galjoenen van *Manilla*, dit getal tot negen duizend toe. Deze weleer beroemde koopstad aan de *Zuidzee*, is gelegen op 16 gr. 50 min. 29 sec. N. Br. en 102 gr. 9 min. 33 sec. W. L. van *Parijs*. De haven, een bekken, als uitgehouwen in grof graniet, besloten tusschen hooge, getakte bergen, kan slechts tien schepen bergen, en in den winter of regentijd is zij, gelijk de meeste havens, langs de westkust van *Amerika*, zeer gevaarlijk. Zware stormen, hier *benvedavates* genoemd, heerschen in dit seizoen, en rukken zelfs de grootste boomen omver.

Acapulco is dikwijls aan zware aardbevingen blootgesteld, en waarschijnlijk is dit ook de reden van de zonderlinge gedaante der rotsen, die deze plaats omringen.

Het klimaat van *Acapulco* is zeer ongezond. De omliggende rotsen toch belemmeren den doortogt der lucht, en dit vermeedert de stinkende uitwasemingen en het talloos heer der insekten. De bewoners der huizen, die tegen de rotsen liggen, in eene bijna gloeiende en door groenachtige dampen paauwelijks doorschijnende lucht levende, zijn zeer onderhevig aan gal en rotkoortsen. Deze gevaarlijke ziekten worden nog verzwaaard en vermeerderd door een meer, *Sinega di Castillo*, ten oosten van *Acapulco* gelegen. Dit meer toch wordt in sommige tijden van het jaar, droog, en dan verrotten in hetzelfde eene ontelbare menigte waterhagedissen, en besmetten de lucht.

Het

Het was dus alleen de koophandel, die aan deze zoo ongezonde plaats, somtijds leven en werkzaamheid bijzette. Behalve den handel met *Lima* en *Guayaquil*, maakte die met *Manilla* deze stad, voor eenige weinige weken, tot eene der meest bezochteste en belangrijkste koopsteden van de wereld. De voornaamste markt begon in December of eenige weinige weken later, wanneer het groote galjoen uit *Manilla* hier ankerde. De lading van dat schip bestond hoofdzakelijk uit Oost-Indische katoenen, manufacturen en specerijen, ruwe en Chinesche zijden en goudsmidswerk, Oostersche paarden, stof- en stavengoud, ter waarde van twee millioenen piasters.

Omtrent dezen tijd bragt men ook van *Mexico*, over het gebergte naar deze stad, al datgeen, wat ter betaling of vervoering naar *Manilla* moest dienen. Dit bestond voornamelijk in zilveren staven en piasters, als ook in cochenille, kakao, wijn, olie en wol.

Daar echter thans geene galjoenen meer van *Manilla* komen, en de handel door de langdurige binnenlandsche onlusten veel geleden heeft, zoo is het natuurlijk, dat *Acapulco* thans op verre na niet meer is, wat het eertijds was.

Daar de overige intendantschappen en plaatsen van *Mexico* minder belangrijk zijn, zullen wij die niet opnoemen noch beschrijven, maar liever ten slot nog iets zeggen over het klimaat, de voortbrengselen des lands en de mijnen.

Het klimaat van *Nieuw Spanje* verschilt meer in deszelfs onderscheidene gedeelten, dan in eenig ander deel des aardbols, van dezelfde uitgestrektheid. De lage landen bij de kusten zijn de heetste en ongezondste. Over de ongezondheid van *Vera Cruz* en *Acapulco*, hebben wij reeds genoeg gezegd. Dit moet echter vooral op den regentijd, die van April of Mei tot October duurt, toegepast worden. In dezen tijd woeden de gele koorts en de *vomito negro*. Echter heeft men op de schepen in de haven niet te vreezen voor deze ziekten, waarschijnlijk uit hoofde van de zindelijkheid en luchtigheid der vaartuigen. Wanneer men hooger op de bergvlakte komt, wordt de lucht ongevoelig frisscher, de gewassen krijgen eene andere gedaante, en de planten der keerkringen worden vervangen, door die der gematigde luchtstreken. Te *Mexico* is de luchtgesteldheid, het gansche jaar door, aan het beste gedeelte van onze Meimaand gelijk.

Het is onmogelijk den rijkdom der voortbrengselen van een land, onder de keerkringen gelegen, en waar bijna alle graden der temperatuur gevonden worden, te beschrijven. De kruidkundigen hebben reeds vele duizenden planten, en onder deze een aantal nieuwe, uit *Mexico* naar *Europa* gebracht.

De landbouwers zijn hier grootelijks ten achteren bij die van *Europa*. De vruchtbaarheid van den grond,

grond, en het klimaat, zijn oorzaak, dat tot den landbouw minder zorg en arbeid vereischt wordt, dan bij ons. De omstreken der steden leveren mest in overvloed, maar men maakt van denzelven geen gebruik. Het besproeijen is echter algemeen in zwang.

De Mexicaansche ploeg is zeer eenvoudig. Hij is van hout gemaakt, met eene ijzeren schaar, en wordt door twee ossen getrokken. De ploegschaar is grooter als er voren tot het poten der maïs moeten gemaakt worden. De coa of spade is een houten werktuig, driehoekig en met ijzer beslagen.

Schoon de Europesche vruchten hier op verre na zoo goed niet zijn als de onze, hetwelk alleen is toe te schrijven aan gebrek van zorg en kunde in derzelve opkweeking, zoo slagen echter onze granen hier voortreffelijk.

De tarwe wordt veel gebouwd, en schoon die in het dal van *Mexico* slechts een' twintigvoudigen oogst oplevert, zoo brengt die echter in andere gedeelten van het intendantschap, op de vruchtbare hooge vlakten van *Queritaro* tot *Leon* eenen dertig tot veertig, ja somtijds bij *Cholula* eenen tachtigvoudigen oogst op.

De garst is de schoonste, die men ooit zien kan, onmetelijke velden zijn met dit graan bezaaid; men dorscht het door muilezels, die over hetzelfde gedreven worden.

Onder de oorspronkelijke soorten van koren, komt de maïs of Turksche tarwe (*zea mais*), die ook bij ons reeds bekend is, bijzonder in aanmerking. Voor de

de verovering van *Amerika* trokken deszelfs bewoners uit den stengel suiker. Dit gewas wordt hier algemeen geteeld, en dient tot voedsel voor het grootste gedeelte van het volk. Men maakt daarvan dunne koekjes, door het in water te weeken, en vervolgens tusschen twee steenen te wrijven, om hiervan een deeg te maken, dat vervolgens op eenen boven het vuur geplaatsten steen gebakken, een even aangenaam als voedend brood oplevert.

Zekere kleine zwarte boonen, *fricolis* genaamd, zijn in *Nieuw Spanje* in groote achting, en worden als een vast geregt bij alle maaltijden gebezigd.

De aardappelen, schoon oorspronkelijk uit *Amerika*, en door den Brit RALEIGH tot ons gebragt, zijn echter klein, en op verre na zoo smakelijk niet als de onze, en daarom ook in geen algemeen gebruik. Dit komt omdat men de teelt hiervan even zoo min verstaat, als die van sommige andere keukengroenten, want schoon die allen hier groeijen, zijn de meeste echter niet zoo goed als de onze. De bloemkool en andere kool, mitsgaders de uijen, die zoo wit als rapen en zeer suikerachtig zijn, moeten hier echter van uitgezonderd worden. Men heeft in *Mexico*, vooral in weinig vruchtbare streken, eene navolgingwaardige manier om de aardappelen jaren lang te bewaren, men stelt ze aan de koude eene poos bloot, en laat die dan terstond in de zon droogen, hierdoor verliezen zij hunne vochtigheid.

De banaan of pisang (*musa*), de voedzaamste en meest opleverende plant der warme landen, want zij geeft vier en veertig maal meer dan de aard-

ap-

appelen, is ook hier aanwezig. In *Nieuw Spanje* geeft deze plant aan anderhalf millioen menschen een smakelijk voedsel. De vrucht wordt versch of gedroogd ter markt gebragt. Enkele trossen dragen wel honderd tachtig vijgen, een gewigt van tachtig ponden.

Nog telt men onder de hier geteeld wordende voedende planten, den liefdeappel (*solanum lycopersicon*), en eene soort van tigridia, de cacomite, van eenen meelachtigen wortel, en de zonderlinge aardnoot (*arachnis hypograea diadelph. L.*) Deze bestaat in een' schil of dop, waarin twee amandelen of noten zitten, die van buiten roodachtig, van binnen wit en van een' aangenaamen smaak zijn. Men gebruikt die gebrand als koffij, en perst ook uit dezelve eene olie, die zeer helder brandt.

De wijngaard groeit hier ook zeer goed, en schoon het Spaansch bestuur bevolen had alle wijnstokken uit te roeijen, is dit bevel echter niet ten uitvoer gebragt, en door de omwenteling van zelf vervallen.

Ik zal nu nog melding maken van drie zeer belangrijke artikelen van koophandel uit het plantenrijk van *Nieuw Spanje*, namelijk, het campechehout, de kakau en de vanille.

De boom, die het campechehout oplevert (*decandr. monogam. L.*) wordt slechts zestien tot twintig voeten hoog. De stam is doorgaans krom en misvormd, zel-

zelden dikker dan de dij van een' man; de takken onregelmatig en met stekels bezet, de gevederde bladeren bestaan uit twee tot vier kleine, eironde, getande lappen, de bloemen zijn lichtgeel, en hebben eenen purperkleurigen kelk. Op de welriekende bloemen volgen als vrucht, lange doppen, met twee of drie korrels, in gedaante van eene nier.

Behalve dat het blad van dezen boom dient als een geneesmiddel ter verwarming of om te zweeten, en de vrucht of kelk de smaak eenigzins van kaneel en kruidnagelen heeft, zoo brengt het hout het voornaamste nut aan. Men gebruikt het toch in de kunst van verwstoffen te bereiden, tot het maken van het fraaiste blaauw, bij voorbeeld koningsblaauw, enz.

Van nog grooter belang is de kakao of kakau. Deze boom (*theobroma cacao* L.) bereikt slechts eene middelmatige hoogte van omtrent vijftien voeten, en heeft naauwelijks de dikte van een mans been. Hij heeft een' licht kaneelbruinen bast, en het hout is poreus. In vijf jaren bereikt hij zijnen vollen wasdom. De bladeren zijn donker groen, vier of vijf duimen breed en tien duimen lang. De bloemen, geelachtig van kleur, met roode aderen, zijn zeer klein. De meeste vallen af, en uit de overblijvende komt de vrucht voort, die de gedaante van een' komkommer heeft, in dezelve leggen vijf en twintig tot dertig, ja veertig amandelen, in vijf rijen. Deze pitten of noten, ieder in eene dunne peul of dop zittende, hebben de gedaante van een hart. Zij worden in vier maanden rijp. Junij is de voornaam-

naamste waand van inzameling, dan slaan bekwame Negers, met eene bijzondere soort van kleine stokjes, de rijpe vruchten van de boomen, zorgende dat zij noch de bloemen, noch de onrijpe vruchten benadeelen. De boonen, uit den dop genomen, worden op eene rij van breede bladeren van het bloemriet (*canna indica*) gelegd, en hiermede als overdekt. Aldus besloten, laat men die vijf dagen zweeten, totdat zij eene donker roode kleur hebben gekregen. Vervolgens worden zij op matten van riet in de zon gedroogd. In deze boonen bestaat de waarde van den boom, deze toch zijn het voornaamste bestanddeel van onze chocolade. Zij werden door de Mexicanen *catahuatl* genoemd, van waar de Europesche naam kakao afkomstig is.

Schoon de teelt der kakao, ten tijde van MONTEZUMA, in *Mexico* zoo algemeen was, dat vele streken hare schatting daarin betaalden, zoo wordt zij echter thans in het rijk van *Mexico* niet geteeld, maar van *Guatamala* enz. herwaarts gebragt.

De vanilla of banilje (*epidendrum vanilla*), is de peul van eene plant, met eironde spits toeloopende bladeren, die onmiddellijk uit den stam voortkomen, en zoo groot zijn als een laurierblad. De stam, nauwelijks een' vinger dik, slingert zich om de boomen, ter hoogte van twintig voeten, even als de klimop. De bloem is geelachtig groen en witachtig, en de peul krijgt, als zij rijp wordt, eene geelachtige kleur. De waarde van dit kostelijk gewas bestaat in de peul, want deze heeft een' zeer fijnen smaak en aangename reuk. De oogst be-

begint in April, en duurt tot het einde van Junij. Dan worden de rijpe, bruine peulen, waarin kleine zaadkorrels zitten, verzameld en zorgvuldig in de zon gedroogd. De grootste en beste peulen zijn ruim zes duimen lang, rond en een' finger dik. Deze droogt men in de schaduw, bestrijkt die naderhand met olie van kakao, en verzendt die, bij honderd of honderd vijftig, in pakjes van linnen. De vanille moet, hoewel gedroogd, bruinachtig rood zijn, en een' geurigen, aangename smaak hebben. Zij wordt voornamelijk in de chocolade gebruikt, schoon de inlandsche fabrieken weinig gebruik van dezelve maken, ook geven de Spanjaarden door de vanille een' geur aan den tabak. Men rekent den uitvoer jaarlijks dooreen op zestig duizend piasters.

De indigo is insgelijks een voortbrengsel van het plantenrijk, en levert zeer veel voordeel op. Men kende reeds lang vierderlei soorten van indigo in *Nieuw Spanje*. De beste wordt echter te *Guatemala* geteeld. In *Mexico* wordt hij zeer verwaarloosd.

De Indianen maken suiker, bijkans door gansch *Mexico*. Zij wordt in kleine koekjes tot lage prijzen verkocht. De *agua ardiente*, eene soort van likeur, wordt in groote hoeveelheid uit het suikerriet getrokken. Hoewel de suiker hier eerst door de Spanjaarden is ingevoerd, is de teelt hiervan echter reeds tot zulk eene hoogte geklommen, dat de uitvoer meer dan dertien millioenen ponden bedraagt.

Er gróeit ook koffij, en wel zeer goede, in *Mexico*, maar derzelver teelt is niet algemeen. Echter

po-

pogen' thans sommige Engelschen dit gewas aldaar in het groot aan te kweeken.

Het katoen is van eene zeer schoone qualiteit, en wast in overvloed in deze gewesten. De westelijke kusten leveren het beste soort op. De Indianen brengen eene soort van katoen, van eene fraaije kaneelkleur, ter markt, en hiervan worden de Indische nankings gemaakt. Het werktuig, om de korrels af te zonderen, is hier nog niet bekend, de Indianen doen dit met de hand.

Verscheidene gedeelten van *Mexico* brengen tuitmuntenden tabak voort, die, als cigaren, in zulk eene groote hoeveelheid gebruikt wordt, dat die aan het Spaansch bewind eene zuivere inkomst van acht maal honderd drie en dertig duizend vier honderd ponden sterlings opbragt, sedert de onafhankelijkheid is deze belasting op de tabaksteelt afgeschaft.

Over de groote aloë en de jalappe (*convolvulus jalappe*), hebben wij reeds gesproken. Deze, benevens de sarsaparil, leveren ook een aanzienlijk artikel voor den koophandel op. De boomen van *Nieuw Mexico* brengen ook een aantal balsems, hars en gom, onder anderen ook de copal en storax, voort.

Ik zal nu ten slot nog iets zeggen, over een der zonderlingste gewassen van *Nieuw Spanje*, namelijk, de voormaals zoogenaamde *arbor de manitas*, of handenboom, waarvan reeds voorheen met een woord gesproken is. De kruidkundigen noemen dit gewas thans meer gepast *cheirostemon*, omdat de vijf sta-

II.

S

mi-

mina's de gedaante van vingers hebben. De *cheiros-temon* is een boom, die de hoogte van dertig voeten bereikt, en gedurende het gansche jaar zijne schaduwrijke bladeren behoudt. De bloem heeft vijf *stamina's* beneden aan den kelk, die boven de kroon uitsteken, eerst regt op staan, vervolgens van boven gebogen zijn, en op deze wijze de gedaante hebben van eene gebogene hand met vijf vingers. De schoone roode bloemen zitten aan het einde der takken, regt tegenover de bladeren. De vrucht bestaat uit eene harsachtige doos, die in vijf vakken verdeeld, kleine, zwarte, eironde kernen bevat.

De aarde brengt hier niet alleen zeldzame en kostbare gewassen voort, maar men vindt ook in hare ingewanden zulke voortbrengselen, die aan den koophandel van de wereld eene nieuwe wending gegeven, ja de waarde van alle dingen bijna veranderd hebben. De bergen van dit land brengen niet alleen ijzer, koper, lood, kwik, maar ook goud en zilver voort.

Men vindt wel goud in *Nieuw Spanje*, inzonderheid in aangeslibde aarde, en hieruit wordt het door waschwerktuigen gehaald, ook ontmoet men veel goud onder het zand van het dal van den *Rio Hiaqui*, ja zelfs de meeste zilverertsen bevatten gouddeeltjes; het goud is echter weinig in vergelijking van het zilver, dat *Mexico* eertijds opleverde. De rijkste zilvermijn is die van *Valenciana*,
 bij

bij *Guanazuat*o, waarin voor de omwenteling acht-
tien honderd mijnwerkers arbeideden. Volgens de
opgave aan het congres, leverde deze mijn, acht
jaren, namelijk, van 1794 tot 1802, door een ge-
rekend, de waarde van een millioen twee maal hon-
derd negen en twintig duizend zes honderd een en
dertig dollars in ruw zilver op, de kosten der be-
arbeiding bedroegen negen maal honderd vier en
veertig duizend drie honderd vijf dollars, en dus
was het zuiver voordeel, door de eigenaars gedeeld,
twee maal honderd vijf en tachtig duizend drie
honderd een en twintig dollars. Deze en andere
mijnen zijn, nadat *Mexico* van *Spanje* onafhankelijk
geworden is, in eenen beklagenswaardigen toestand
geraakt. De Engelschen hebben wel gepoogd deze
mijnen op nieuw te bewerken, en in de zilvermijn
te *Thomascaltepec*, omtrent dertig mijlen van *Mexico*,
is ook reeds met aanzienlijke kosten eene stoom-
machine aangelegd, ten einde dezelve van het wa-
ter te bevrijden, dat sedert verscheidene jaren de
bearbeiding moeilijk maakte, maar deze onder-
neming heeft tot hiertoe nog geene groote voor-
deelen opgeleverd.

Van de dieren, die in *Nieuw Spanje* gevonden
worden, hebben wij reeds gesproken, echter zal
het niet nutteloos zijn, bij het gezegde nog het
volgende te voegen.

De cochenille moet, als een artikel van koop-
han-

handel, hier voornamelijk in aanmerking komen. Deze kostbare verwstof is een voortbrengsel van het dierenrijk, of liever, zij bestaat uit kleine, voor het oog naauwelijks zichtbare insekten, de schildluis (*coccus L.*) namelijk. Onder de drie of vier soorten van schildluizen, die de opmerkzaamheid der fabrieurs en kooplieden verdienen, is echter die schildluis verre de merkwaardigste, die de cochenille geeft, en in *Mexico* te huis hoort.

De voortplanting van dit insekt (*coccus cacti L.*) is de hoofdzaak. Het bijna onbewegelijke wijfje, wacht het levend, vliegend mannetje af, wordt door hetzelfde bevrucht, blijft dan nog vaster aan de plant, waarop het zit, gehecht, zwelt, na de bevruchting, door het groot getal eitjes, die het in zich bevat, tot eene aanmerkelijke dikte op, en sterft, zoodra de jongen uitgekomen zijn, op dezelfde plaats. Het mannetje sterft spoedig, nadat hij het wijfje bevrucht heeft.

Deze schildluis leeft op verscheidene soorten van *cactussen* of *nopals*, zoo als op het bekende Indiaansche vijgeblad (*cactus opuntia L.*) en op eene bijzondere soort van *nopal*, die daarom ook *cactus coccinellifer* genoemd wordt. Een plantsoen van zulke *nopals* is op zijn best twee morgen groot. Zij bloeijen in de lente, en vertoonen zich dan in al hare schoonheid. De bloem is klein, en uit dezelve ontstaat als vrucht eene vijg, *tuna* genaamd. Deze is zeer smakelijk en gezond, maar doet het water van den eter zoo rood als bloed worden. Hieruit blijkt, dat de schoone kleur, die de cochenille ople-

levert, uit het sap van de plant ontstaat. De-oppassers brengen nu in Mei of Junij, de bevruchte vijfjes op de bladeren dezer *nopals*. Zij maken tot dat einde kleine nestjes van fijn hooi of mos, leggen vijftien insekten in ieder nestje, en op elk blad vier zulke nestjes. Spoedig komen nu de jongen te voorschijn, bevolken de *nopals*, en brengen op hunne beurt eene talrijke nakomelingschap voort. De inzameling der cochenille geschiedt driemaal in het jaar, en zou meermalen kunnen geschieden, zoo de regentijd dit niet belette. De eerste inzameling geschiedt in December, en de laatste in Mei, telkens worden eenige schildluizen voor de volgende teelt overgelaten. De cochenille wordt dan met sijne penselen, die aan lange stokken zitten, voorzigtig van de planten in aarden potten geveegd. Deze dieren worden vervolgens op drierlei wijze gedood en toebereid. Men doodt ze met manden in kokend water, en laat die dan weder droogen. Deze cochenille is bruinachtig rood — of men doodt en droogt die terstond in eene bijzondere soort van evens, *temascales* genoemd. Deze cochenille wordt voor de beste gehouden, als hebbende eene graauwachtige, rood en wit gemarmerde gedaante. Deze heeft in den handel den naam van *cochenille mestique*. Eindelijk worden zij gedood in ijzeren pannen op het vuur gezet, maar hierdoor wordt zij te donker, en daarom ook *negra* genoemd. Als de cochenille goed is, dan verliest zij door het droogen slechts twee derde van het gewigt, anders brengen vier ponden slechts één pond bruikbare cochenille voort.

Door de cochenille met andere dingen te mengen bereidt men het prachtig scharlakenrood, het purper en andere tinten. De beroemde Nederlander CORNELIS DREBBEL, de uitvinder van den thermometer, heeft dit het eerst bij toeval ontdekt.

Onder de veelvuldige vogelen, die zeer van de onzen verschillen, is er echter geene, die met het kolibrietje, het kleinste van al het gevederde gedierte, te vergelijken is, ten opzichte van de bevalligheid der gedaante, het schitterende der kleuren, en de verscheidenheid der soorten. Men kent reeds meer dan honderd soorten, en dagelijks ontdekt men nog nieuwe, sommige zijn kleiner dan eene bij. Elk, die deze vogeltjes levend beschouwd heeft, zoo als zij hunne bewegelijke kuifjes, de vederen van den hals en die van den staart, gelijk de paauwen, in de zon ten toon spreiden, kan hun nimmermeer met dat genoegen in dien levenloozen staat zien, zoo als die in de kunstkabinetten bewonderd worden; want daar de vezeltjes van elke veder, van eene andere kleur zijn, dan de oppervlakte, en elke vezel op de as van de vederschacht ronddraait, zoo veroorzaakt dit bij de minste beweging van den levenden vogel alle mogelijke veranderingen, en levert de wonderbaarste verscheidenheid op, naarmate men hem van voren of van ter zijden beziet.

Zij leven niet alleen, zoo als men doorgaans denkt, van de suikerachtige zelfstandigheid, die in
de

de bloemen bevat is, maar voornamelijk van insecten, zij vangen de kleine vlinders, die op de bloezems azen, en halen de vliegen uit de webben der kleine spinnen, want de groote spinnen verweren zich niet alleen, maar het kolibrietje zou gevaar loopen om in de sterkere webben zelve gevangen te worden.

Zij broeijen in Junij en Julij, en hun nest is gemaakt uit katoen of het dons van brandnetels, aan hetwelk van buiten, door middel eener lijmige zelfstandigheid, een wit en plat mos, naar het onze gelijkende, gehecht is. Het wijfje legt twee, geheel witte eitjes, die naar evenredigheid van haar lijfje, zeer groot zijn. Deze worden, gedurende drie weken, door het mannetje en het wijfje, beurt om beurt, gebroeid. Zoo lang zij hunne jongen opkweeken, vallen zij op alle vogels aan, die hun nest genaken, zij hebben het dan vooral op de ooggen gemunt, en hunne neb, zoo scherp als een naald, is een gevaarlijk wapen. In den omtrek van *Mexico* worden zij in een groot aantal gevonden, schoon zij ook over alle gedeelten van *Amerika* verspreid zijn, en in de zomermaanden tot aan de *Hudsonsbaai* en in geheel *Canada* ontmoet worden.

De oude Mexicanen maakten van de vederen hunner schoone vogels een artikel van weelde en kunst, zij schilderden namelijk kunstig met dezelve, dat is, zij maakten afbeeldsels van dieren, bloemen en landschappen, door eene soort van mozaïk van vederen, die zij zeer kunstig zamen voegden, of naast elkander plaatsten. De schoonste vederen van allerlei

kleuren, en wel inzonderheid die der kolibrietjes, werden uit de doode dieren met zeer fijne tangetjes getrokken, en volgens de nuances der kleuren naast elkander gelegd of gezet. Was het werk, dat men wilde maken, van grooten omvang, dan werkten verscheidene kunstenaars, naar het model, elk aan een gedeelte van het veder-mozaïk. Dat hiertoe nu veel tijd, een taai geduld en onvermoeide vlijt vereischt werd, voelt elk.

G U A T I M A L A .

Daar in *Guatemala* de standaard der omwenteling het laatst onder de Amerikaansche Staten geplant is, zal het mogelijk onze lezers niet onaangenaam zijn, dat wij, eer wij tot de beschrijving van dit land overgaan, een algemeen verslag geven van het koloniale stelsel, dat door de omwenteling is vernietigd, waaruit blijken zal dat de inwoners wezenlijk redenen hadden zich over dat bestuur te beklagen, welks juk zij hebben afgeschud. Wij zullen ons hiertoe hoofdzakelijk bedienen van het be- rigt, door een beroemd schrijver, hieromtrent ge- geven.

» De bezittingen der Spanjaarden in *Amerika* werden, sedert de verovering des lands, niet als volkplantingen van het moederland, maar als een leengoed der kroon, door den paus gegeven, be- schouwd; de zaken dier gewestou werden dus door den koning zelve, en door een' raad, *de raad der Indië* genoemd, waargenomen. Er werd ook een bijzonder wetboek, *de wetten der Indië* geheeten, ingevoerd.»

» Het land was verdeeld in onderkoningrijken, kapitein-generaalschappen, intendances, enz. Iedere

afdeeling was onafhankelijk, maar alle waren onmiddellijk aan den koning en *den raad der Indië* onderworpen."

» Het grondbeginsel van dit koloniaal bestuur was, om alle departementen der administratie zoodanig afhankelijk van elkander te maken, dat het eene departement niets konde uitvoeren, zonder door het ander beoordeeld, gegispt of tegengehouden te worden. De onderkoning stond onder het oppertoezicht der *audiencia*, maar de bescherming, die hieruit ten voordeele des volks zou hebben kunnen voortvloeijen, beteekende niets, uit hoofde van de uitgestrekte magt der onderkoningen."

» De afscheiding der wetgevende, uitvoerende en regterlijke magt, dit heilzaam grondbeginsel der constitutionele staten, was hier niet te vinden, van daar dat deze magten of verward of in botsing met elkander waren, en dus, bij gebrek van samenwerking, hun doel misten."

» Al de ambtenaren waren geheel vreemd in het land, en hadden dus geen gemeenschappelijk belang met de inwoners. Men dacht bij hunne benoeming aan geene talenten of verdiensten, men verkocht de ambten te *Madrid*, en dit was eene aanmerkelijke bron van inkomsten. Alle openbare bedieningen en posten behoorden bij uitsluiting aan de Spanjaarden, want hoewel de Amerikanen, volgens de wet, gelijke aanspraak op dezelve hadden, was het echter iets zeldzaams, dat zij die verkregen. Van de honderd zeventig onderkoningen, die in *Amerika* geregeerd hebben, waren slechts vier gehorene Ame-

rikanen, en onder de zes honderd tien kapitein-generaals en gouverneurs, zijn er slechts veertien geweest, die niet in *Spanje* geboren waren. Op gelijke wijze was het gelegen met alle andere ambten van eenig belang."

» Het Spaansche gouvernement vergenoegde zich niet met de Amerikanen van alle administrative posten uit te sluiten, maar het belemmerde zelfs den landbouw, het gelastte toch in 1803 al de wijnstokken in de noordelijke provinciën uit te roeijen, ook verbood het het kweeken van den olijfbloom. *Spanje* toch wilde zich het regt voorbehouden, om wijn en olie aan de koloniën te leveren. Te *Buenos-Ayres* alleen was het geoorloofd den wijnstok en olijfbloom te planten, echter slechts in eene zeer geringe hoeveelheid."

» Het was den inboorlingen, op straf des doods, verboden, eenigen koophandel met vreemdelingen te drijven; en het was, volgens het wetboek der *Indië*, eene hoofdmisdaad, wanneer vreemde kooplieden, zonder uitdrukkelijk verlof, in *Spaansch Amerika* kwamen. De oorzaak van zulk een verderfelijk stelsel, was gelegen in de zucht om aan *Spanje* al de rijkdommen des lands bij uitsluiting te verzekeren, zonder aan de Amerikanen of anderen de minste hoop over te laten, om ooit deel aan dezelve te krijgen.

» Ja het gouvernement strekte zelfs zijne magt uit over de verstandelijke vermogens, en verbood dezelve te oefenen, het was toch verboden onderwijs te geven in de liberale wetenschappen, men ver-

vergunde hun slechts in de Latijnsche spraakkunst, de wijsbegeerte der scholen en de burgerlijke en kerkelijke regtsgeleerdheid onderwezen te worden. Met een woord, de Spanjaarden ontzagen zich niet om de gansche bevolking van *Zuid-Amerika* te verlagen. Zij hadden alom waakzame agenten, die er belang bij hadden om de eenmaal vastgestelde orde te handhaven."

» De belastingen en tienden werden met eene gestrengheid geheven, die elders, behalve misschien in *Spanje*, onbekend zijn. De belasting, die bij den uitvoer uit de mijnen, geëischt werd, was, tot op den laatsten tijd, een wezenlijk nadeel voor dien tak van nijverheid. De tabak, het zout, het buskruid en het kwikzilver mogten slechts door het gouvernement verkocht worden. Niet alleen waren de prijzen ver boven de waarde gesteld, maar er was dikwijls niet eens voorraad genoeg om aan de aanvraag te voldoen. De *alcavala*, de drukkendste van alle belastingen, moest telkens betaald worden, wanneer de koopwaren van plaats veranderden. Van alle voortbrengselen moest de tiende geheven worden. Ieder inwoner was verplicht om jaarlijks een zeker getal pauselijke bullen te koopen."

» De handhaving van het regt was in eenen allerbeklagenswaardigsten toestand, of liever, er bestond geene justitie. Er waren wel verscheidene formaliteiten, er werd wel veel geschreven, doch de gevangenen werden niet losgelaten, maar bleven maanden, ja jaren lang, in donkere, vochtige en stinkende kerkers, bij slecht voedsel, zonder bed,

ja

ja vaak zonder stroo, opgesloten, en zaten hier onder elkander gemengd, zonder onderscheid van sekse, ouderdom, en schuld of onschuld."

Geen wonder dus, dat de omwenteling zulke spoedige vorderingen maakte, en dat de Spanjaards dra uit geheel *Zuid-Amerika* verdreven werden.

De kreet om onafhankelijkheid, die in alle deelen van *Spaansch Amerika*, van de oevers der *zilverrivier* af, tot aan de hoofdstad van *Ahanua* toe, werd aangeheven, deed zich echter het laatst in het gewezen onderkoningrijk van *Guatemala* hooren. Van dit verwijl was misschien de zachtmoedige inborst der inwoners de voornaamste oorzaak. Eerst den 15den September 1821, toen de Spanjaarden bijna geheel *Columbia* hadden moeten verlaten, besloot men in eene vergadering van hooge ambtenaren in de hoofdstad, de onafhankelijkheid af te kondigen. Men besloot wel vervolgens op den 5den Februarij 1822, zich met *Mexico* te vereenigen, maar door een congres werd al spoedig in Julij 1823 de volstreckte onafhankelijk verklaring van *Guatemala* vastgesteld.

Dra brak echter de groote tweespalt, die heden nog het gemeenebest teistert, uit, en de oorlog met *Salvador* verscheurt nog aanhoudend deszelfs ingewanden, put de hulpbronnen uit, legt de eene gedwongene leening na de andere op, en vernietigt den landbouw en den handel.

Guatemala bevat, en dat wel op afstanden van slechts eenige weinige mijlen, alle klimaten, van het volstrekt heete, tot het zeer gematigde, want het

het eigenlijk gezegd koude klimaat, bestaat niet in dit gemeenebest, daar het slechts op eenige weinige der hoogste bergen, in sommige maanden, des nachts vriest. Deze gelukkige ligging, gevoegd bij de groote vruchtbaarheid der meeste gronden, en de verscheidenheid van dezelve, is ook de oorzaak dat alle vruchten hier kunnen worden geteeld. De tarwe en het suikerriet, de eik en de kokos, de appel- en de oranjeboom zijn in deze gezegende oorden naburen; de vanille, ja zelfs de thee groeit in het wild. De bosschen bevatten niet alleen de schoonste boomen voor werk- en verwhout geschikt, maar ook zulke, die de kostbaarste balsems en gommen voortbrengen. Gebrek aan nijvere handen maakt echter al deze voordeelen bijkans nutteloos. De beste cacao wordt in de zuidelijke deelen van dezen staat gevonden, maar de werkeloosheid der menschen is oorzaak, dat de opbrengst derzelven voor de behoefte des lands niet eens genoegzaam is.

In dit land worden door de luchtstreek weinig of geene ziekten geteeld, behalve de koortsen, die in zekere gedeelten des jaars, langs de kusten, en ook in eenige binnenlandsche streken heerschen. Eene kwaal echter, die men veelal in bergachtige landen ontmoet, namelijk, kropgezwollen, is in hoogere oorden, onder mannen en vrouwen, zeer algemeen, en onder de Indianen vooral bestaat ook de afzigtelijke melaatschheid. Evenwel vindt men hier zeldzaam oude lieden, mogelijk is de reden hiervoor in de zachtheid der luchtstreek te zoeken, die

die het ligchaam ontzenuwd, en daardoor de during van deszelfs bestaan verkort.

Het insektenrijk levert twee soorten op, die *Guatemala* teisteren, namelijk, de vlooi, die de grootste zindelijkheid niet uit de huizen kan weren, en de nigua, die men in onze *West-Indiën* chica noemt, daar de naauwgezetste zorg nauwelijks de voeten tegen haar lastig nest kan beveiligen.

Men kan de bewoners van *Guatemala* in drie hoofdklassen verdeelen, namelijk, in Kreolen, *Ladinos* en Indianen.

De Kreolen, ook wel Spanjaarden genoemd, vermits zij afstammelingen van Spanjaarden, en in de koloniën geboren zijn, zijn de voornaamste en rijkste, hoewel ook onder hen vele onvermogene gevonden worden. Zij zelven noemen zich Amerikanen of Patriotten. Luiheid en onzindelijkheid, benevens zachtaardigheid, die aan lafheid grenst, zijn de hoofdtrekken van hun karakter. Zij zijn echter beleeft en gediensstig jegens vreemdelingen, schoon men hunne betuigingen, even zoo min als bij ons, niet altoos voor gangbare munt kan houden. Zij erkennen meestal de meerderheid van den noordelijken Europeaan, en verlangen daarom in het algemeen zeer naar vreemde kunstenaars, en vooral naar landbouwers. Voor het overige is de Kreool werkeloos en koud. Zijne leefwijze is sober, gebruikende hij zelden wijn of sterken drank. De sigaar is zijn grootste genot, zelfs de meeste dames hebben dien bijna steeds in den mond.

De *Ladinos* of het kroost van Spanjaarden en
In-

Indianen, behooren tot de lagere standen. Deze leggen zich voornamelijk op verschillende ambachten toe. Zij bezitten eenen goeden geest van nabootsing, maar werken echter langzaam, omdat hunne leefwijze eenvoudig is, en zij weinig zucht bezitten om hunnen toestand te verbeteren. Zij zijn zacht van aard, maar wanneer zij dronken zijn, waartoe zij maar al te zeer overhellen, dan bedrijven zij vaak moorden en allerlei gruwelen. Zij zijn gekleed in katoenen en linnen stoffen. De mannen dragen een wit vest en pantalon, een rond buisje, en een strooijen hoed, alles meestal zeer rein en helder. De kleeding der vrouwen bestaat uit twee stukken, namelijk, uit een hemd, meestal van wit gebloemd neteldoek, en een' wijden rok van dezelfde stof, of ook wel van gedrukt katoen, van boven met een' breeden rand van eene donkerder stof, gebloemd of geruit, voorzien. In de koudere streken dragen zij op straat eene soort van shawl, doorgaans van eene zwarte stof, die hun gansche hoofd bedekt. De voornaamste vrouwen dragen schoenen en kousen, de mindere gaan blootsvoets.

De Indianen, die het grootste getal uitmaken, zijn zeer ontaard van hunne voorvaders, ten tijde der verovering van dit land door de Spanjaarden. Deze oorspronkelijke bewoners waren moedig, dapper en waakzaam, maar hunne afstammelingen zijn door de harde slavernij, waarin zij, sedert drie eeuwen, naar ziel en ligchaam gehouden zijn, laf en werkeloos geworden. Deze traagheid vindt voedsel in de geringheid hunner behoefte, bestaande
hoofd-

hoofdzakelijk in een weinig maïs, en om deze te verkrijgen, behoeven zij, uit hoofde van de groote vruchtbaarheid van den grond, slechts weinige uren in het jaar te werken. Soms tijds spreiden zij echter groote inspanning van krachten ten toon, zij leggen bij voorbeeld, als loopers, veel meer wegs te voet af, dan een ander te paard, ja loopen soms tijds dagen achter een twintig uren. Zij dragen zware pakken of manden, beladen met de voortbrengselen der nijverheid, vooral van hunne vrouwen, naar de steden, onderscheidene dagreizen van hun verblijf gelegen, om die daar te verkoopen. Hun grootste, zoo niet hun eenigste vermaak, is de staat van dronkenschap, en hoewel anders koel van gestel, geven zij zich dan vaak aan den dierlijksten wel-lust over.

De kleeding der Indianen bestaat gewoonlijk alleen uit eene korte wijde broek, van ongebleekt katoen, en eenen grooten, strooijen, meestal zwarten, hoed; en die der vrouwen, uit een' blaauwen rok met witte ruiten. Zelden dragen de mannen een hemd, en nog zeldzamer de vrouwen. Zij zijn koperkleurig, en zelden meer dan vijf voeten lang.

Bij de land- en dorpbewoners vindt men eene zeer groote menigte varkens. Zij houden deze dieren, niet zoo zeer om hun spek tot voedsel te bezigen, als wel om zich van hun reuzel in de toebereiding der spijs te bedienen, want de boter is hier schaars, en in het drooge seizoen bijna niet te bekomen.

II.

T

On-

Onder de voortbrengselen des lands, voorheen reeds opgenoemd, mag ook het mahoniehout gerangschikt worden. De boom is groot en zwaar, en heeft soms vijf voeten middellijs, hij heeft ook, wat den bast betreft, veel overeenkomst met den eik, het blad echter gelijkt veel naar het iepen blad. De stammen worden met bijlen vierkant gehakt. Het is zonderling, dat men nimmer kleine boomen ontmoet, en het is dus te vreezen, dat dat geslacht als men geene meerdere zorg voor de voortplanting draagt, spoedig zeer zal verminderen, zoo niet hier geheel uitsterven.

De teelt der cochenille op de cactusplanten, begint hier thans een nieuwe tak van nijverheid te worden. Velen houden zich hiermede bezig in de hoop van spoedig rijk te zullen worden. Dan, hoewel sommige hun oogmerk bereikt hebben, zoo blijft echter de uitslag steeds onzeker; eene regenbui toch of eene windvlaag kan de hoop van den eigenaar te leur stellen. Dan daar over de voortteling, drooging, enz. van dit insekt, dat de bekende schoone verwstof oplevert, reeds elders in dit werk uitvoerig gesproken is, zullen wij hiervan thans niets meer zeggen.

Aan den voet van den vulkaan van *S. Vincente*, bij het dorp *Istepeque*, wordt de uitmuntende tabak, naar die plaats genoemd, geteeld. Dit oord en de velden van *Copan*, in *Honduras*, zijn de eenige plaatsen in de republiek, waar deze plant nog gekweekt wordt.

Guatemala of liever de republiek *Middel-Amerika*,
ligt

ligt tusschen 84 en 97 graden lengte, en tusschen 8 en 17 graden noorder breedte, op de landengte, die *Noord- en Zuid-Amerika* verbindt. Deze republiek is verdeeld in de vijf volgende provinciën: *Guatemala*, in het westen; *Salvador*, ten oosten van *Guatemala*; *Nicaragua*, ten oosten van *Salvador*; *Honduras*, ten noorden der twee laatstgemelde, en *Costarica* ten zuidoosten van allen.

De voornaamste steden van den staat *Guatemala*, die ruim zes maal honderd duizend zielen bevat, zijn:

Nieuw-Guatemala, liggende in eene regte lijn, zestien mijlen van de *Zuidzee*, is gebouwd op eene uitgestrekte, zeer ongelijke bergvlakte, met holten van honderd voeten diep. De straten zijn regt en allen ruim veertig voeten breed, loopende meestal op een of ander behagelijk voorwerp uit. Zij zijn wel geplaveid, maar ongemakkelijk, echter zeer zindelijk, omdat zij van beide kanten in eene zachte helling afloopen in eene goot, door welke onophoudelijk water stroomt. De huizen hebben slechts eene verdieping, zijn bijna alle van dezelfde bouworde, en hebben allen ten minste eene ruime plaats, en een gemetselde bak, waarin onophoudelijk het water valt uit eene fontein, die door eene waterleiding, die haren oorsprong heeft op meer dan eene mijl afstands van de stad, wordt gevoed. Behalve deze bakken heeft de stad nog een aantal waterwerken.

Het groote plein, omtrent midden in de stad gelegen, is fraai. Het heeft aan drie zijden eene rij boogen, achter welke zich de vertrekken van de

hooge regering en de gerechtshoven van het stedelijk bestuur en de gevangenissen, benevens de winkels bevinden. In het oosten pronkt de hoofdkerk, een edel gebouw, ontdaan van alle sieraden, die een' valschen smaak verraden. In het midden van het plein staat eene groote fontein. In de stad vindt men nog een aantal andere kerken, wel prachtiger dan de hoofdkerk, maar juist daardoor minder schoon. In geen dezer tempelen vindt men echter stoelen, mannen en vrouwen knielen, gedurende de godsdienst, op den grond.

De bevolking van *Nieuw-Guatemala* wordt op omtrent vijf en dertig duizend zielen geschat. De luchtstreek is hier zeer schoon en gematigd, hier toch heerscht bijna eene altijddurende lente. De Europeaan ontmoet hier, behalve de voortbrengsels der warme landen, ook de meeste vruchten en groenten van zijn vaderland. Ook zijn de levensmiddelen hier niet duur.

Oud-Guatemala of *Antiqua*, ligt negen mijlen van de tegenwoordige hoofdstad. Hier ziet men het vergankelijke van al het ondermaansche. Paleizen toch liggen in het stof, en de prachtige hoofdkerk is eene wildernis. Door de vreesselijke aardbeving in 1773 zeer geteisterd, werd deze stad, bij het stichten eener nieuwe hoofdstad, door het grootste gedeelte der vorige bewoners, vrijwillig of gedwongen verlaten. Echter is zij niet geheel ontvolkt, want hare bewoners worden nog op vijftien duizend zielen geschat. De vallei, waarin deze stad ligt, is zeer schoon, en de grond bij uitstek vruchtbaar.

In

In de nabijheid dezer stad worden twee vulkanen gevonden, namelijk, de vuur- en de watervulkaan. De hoogte van de laatste beslaat omtrent veertien duizend voeten boven de oppervlakte der zee. Mogelijk droeg hij voorheen dezen naam, omdat hij eens eene vreesselijke menigte water uitbraakte, thans kan hij echter niet dan oneigenlijk zoo genoemd worden, dewijl men bij en op hem geheel geen water vindt. Beide strekken tot een baken voor hen, die den *Stillen Oceaan* bevaren. Behalve deze twee ziet men nog een vulkaan, die *Pacacja* heet, en wel veel lager is, maar echter de ramp van 1773 heeft veroorzaakt.

Behalve deze twee voornoemde plaatsen zijn in dezen staat nog twee steden van den eersten rang, namelijk, *Coban* in het noorden, en *Quecalténango* in het westen. De bevolking van beide bedraagt tien of elf duizend zielen. Het klimaat van *Quecalténango* is zoo gematigd, dat hier de tarwe wordt geteeld, die in de hoofdstad en elders gebruikt wordt. De geringere klassen toch eten geen brood, maar tortillas, dat is, van maïs gebakkene koekjes. Men vindt nog in dezen staat ten minste twintig steden, die van twee tot negen duizend inwoners tellen.

De staat *Salvador*, geheel aan den *Stillen Oceaan* gelegen, is, in evenredigheid van deszelfs groote, de volkrijkste van allen, het getal van deszelfs bewoners toch wordt op vier maal honderd duizend zielen gerekend.

San Salvador, die thans als de tweede stad der

republiek kan beschouwd worden, heeft eene bevolking van omtrent dertien duizend zielen. De straten zijn wel regt, maar stoffig en vuil, en nog slechter geplaveid, dan in *Nieuw-Guatemala*. De huizen, die slechts eene verdieping hoog en wit gepleisterd zijn, zijn echter noch zoo net noch zoo gemakkelijk en ruim, dan die der voornoemde stad. De lucht is hier vrij gematigd, daar de stad omtrent acht honderd voeten boven de zee, op en tusschen schoone heuvelen, met hooge bergen in het verschiet, gelegen is. Onderscheidene riviertjes stroomen in de onmiddellijke nabijheid dezer stad. De godsdienst is hier zeer in verval, en ongeloof heeft, vooral in de hoogere standen, de plaats van het bijgeloof vervangen.

Sonsonate en *Conchagua*, zijn de voornaamste havens dezer provincie.

Sonsonate was voorheen meer belangrijk dan heden, uit hoofde van de vermindering van den handel met *Peru* en *Chili*. De afgelegenheid der haven maakt het vervoer moeilijk, want deze is vijf mijlen van de stad verwijderd. Zij ligt 13 gr. 29 min. N. Br. en is niets meer dan eene opene reede, waar de branding zoo sterk is, dat de schepen omtrent eene halve mijl van land moeten ankeren. Gedurende het wintersaizoen, dat is van Mei tot October, is deze reede geheel onbruikbaar.

De omstreken van *Sonsonate* zijn zeer vruchtbaar, en de voornaamste teelt is de suiker. Elke tien maanden wordt het riet gekapt, en gewoonlijk om de vijf of zes jaren op nieuw geplant. De kleine
maïs

maïs wordt vijf of zes maal, en de gewone drie maal in het jaar geoogst. De eenige bemesting bestaat in het afbranden der landerijen. In de nabijheid van deze stad ligt de vulkaan *Izalco*, die gestadig damp en vuur braakt.

Conchagua of eigenlijk *San Carlos*, is thans een ellendig dorp, waar naauwelijks de eerste levensbehoefte te krijgen zijn. Deszelfs ligging aan den ingang eener ruime golf, kan hetzelfde echter, vroeg of laat, tot eene belangrijke stad verheffen, want deze haven, in de wijde baai van dien naam, op 13 gr. 22 min. N. Br., en 37 gr. 47 min. W. L. van *Greenwich* gelegen, en van genoegzaam water voorzien, biedt de schepen ten allen tijde de grootste veiligheid aan.

De bevolking van den staat *Nicaragua* bedraagt ruim twee maal honderd duizend zielen. De hoofdstad, vier mijlen van den *Stillen Oceaan* gelegen, is *Leon*. Het getal harer bewoners is sedert de revolutionnaire verwoesting, zeer verminderd, en gaat thans zeker het getal van veertien duizend niet te boven. Het klimaat is zeer gezond, hoewel vrij warm.

Steden van eenig belang zijn nog: *Granada*, liggende zeer voordeelig aan het meer *Nicaragua*, doch de stad heeft zeer geleden door het deel, dat zij aan de binnenlandsche beroerten heeft genomen; *Nicaragua* met eene bevolking van twintig duizend zielen, benevens *Nieuw-Segovia* en *Matagalpa*, dieper landwaarts in gelegen, waar schatten van goud, zilver en koper in den grond verborgen zijn.

Deze staat heeft in de beide zeeën verscheidene goede havens. *Realego* is onder die van den grooten *Oceaan* de meest bezochte. Deze veilige haven ligt aan het einde 'eener smalle, diepe baai, die twee ingangen heeft, waarvan de eene, *de oude* genaamd, gevaarlijk is.

De voornaamste haven in de *Antillische Zee* is *Sint Jan*, die insgelijks zeer veilig, en gelegen is aan den mond der rivier van dien naam, waardoor het groote meer zich in den *Oceaan* ontlast. Dit groote meer, het meer van *Nicaragua* geheeten, heeft honderd vijftig mijlen in den omtrek, en is bevaarbaar voor schepen van allerlei grootte.

De grond dezer provincie is zeer vruchtbaar, en evert de heilzaamste balsems en kruiden op. De indigo van *Nicaragua* is zeer beroemd.

Schoon *Honduras* eene oppervlakte van vijf duizend vierkante mijlen beslaat, zoo heeft deze staat echter nog geen twee maal honderd duizend inwoners. Zij is evenwel de rijkste, zoowel in kostbare stee-
nen, als in goud en zilver. Sommige goud- en zilvermijnen worden thans weder bewerkt. De grond is bij uitstek vruchtbaar, en de bosschen leveren de kostbaarste houtsoorten op.

De hoofdstad *Comayagua* ligt diep in het land, en heeft slechts eene bevolking van zes duizend zielen, terwijl de stad *Tegacigalpa* er ten minste zeven duizend telt, en in eenen meer bloeienden staat is.

Onder de onderscheidene havens zijn *Truxillo* en *Omoa* de belangrijkste en meest bezochte.

De

De stad *Truxillo*, grootendeels op een' heuvel, omtrent honderd voeten boven de zee, aan den voet van hooge bergen gebouwd, bestaat uit twee deelen. Het eerste, dat meestal steenen, net gepleisterde huizen bevat, wordt voornamelijk door kooplieden en ambtenaren bewoond; het tweede, schoon grooter, heeft slechts rieten en aarden hutten, in welke de overige zwarte en koperkleurige bevolking zich ophoudt, levende meestal van den vischvangst. In de nabijheid dezer stad bevinden zich de mahoniehouthakkerijen.

Omoa heeft eene fraaije haven, maar de plaats zelve in eene vlakte, op een kwartier van den regteroever der haven gelegen, bestaat bijna alleen uit rieten en aarden hutten, en wordt voor zeer ongezond gehouden, uit hoofde van derzelver lage ligging in de nabijheid van moerassen, terwijl de omringende bergen de verspreiding van de uitwaseming dezer poelen beletten.

De omstreken van *Omoa* zijn echter niet alleen behagelijk en schilderachtig, maar ook zeer vruchtbaar, zoodat hier de chinaasappelen en citroenen in het wild groeijen. Van dezen rijkdom der natuur trekken evenwel de bewoners van *Omoa*, uit gebrek aan nijverheid, weinig nut.

Niet ver van de kust van *Honduras* ligt het schoone, warme, drooge en gezonde, schoon geheel onbewoonde eiland *Ruatan*. Het is bergachtig, en vol wild, en heeft op de zuiderkust eene goede haven; *Port Royal* genaamd.

De staat *Costarica* eindelijk, strekt zich van de

eene

eene zee tot de andere uit, maar is echter zoo weinig bevolkt, dat deze ten hoogste tachtig duizend inwoners bevat. Deszelfs hoofdstad is *Carthago*, liggende op eenen bijna gelijken afstand van de beide zeeën, en moet niet verward worden met de haven *Carthago* van dezen staat, aan de *Antillische Zee* gelegen.

In de ingewanden van dezen staat zijn groote schatten verborgen.

Gedrukt bij G. VAN TYEN en ZONEN.

